Аннотация

В статье изложена проблема транспортного обслуживания инвалидов, которая обусловлена отсутствием специального оборудования общественного транспорта и недостатками строительных норм и правил, ориентированных на здоровых людей. Определено понятие «доступность» транспорта для инвалидов, что в свою очередь обусловливает необходимость путей, способов, методов достижения реализации собственно доступности.

Ключевые слова: маломобильные группы населения, инвалиды на колясках, универсальный дизайн, доступная инфраструктура, безбарьерная среда.

Annotation

In the article the problem of disabled transport service, which is caused by lack of specialized equipment and public transport disadvantages building codes aimed at healthy people. Sets out the requirements to transport disabled facilities and provided general guidelines for formation of the environment. The concept of "availability" of transport for the disabled, which in turn necessitates the ways, methods, implementation methods to achieve their own availability.

Keywords: limited mobility, wheelchair, universal design, accessible infrastructure, unobstructed environment.

УДК 711.01/.09

М. О. Дідіченко,
аспірантка кафедри дизайну архітектурного середовища, КНУБіА

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОСТОРОВО-ЧАСОВОЇ КОМПОЗИЦІЇ ІСТОРИЧНИХ МІСТ

Анотація: в статті розглянуто ключову тенденцію розвитку просторово-часової композиції історичних міст – взаємопроникнення. Проводиться графо-аналітичне дослідження розвитку розпланування європейських та українських історичних міст в рамках цієї тенденції.

Ключові слова: просторово-часова композиція, розвиток, історичне міське середовище.

На кожному етапі розвитку міське розпланування зазнає різних за масштабом та глибиною змін в залежності від вирішення сучасних актуальних

проблем та задач. Оскільки історія міст зазвичай охоплює не одне покоління та історичну епоху, часто постає питання вибору шляхів розвитку міського розпланування, адже динаміка зміни потреб та технологічних можливостей суспільства спричиняє різкий зріст темпів розвитку міського середовища. Різні типи історичних міст, як правило, характеризуються специфічними рисами розвитку композиції у просторі та часі, що визначаються своєрідністю первинного розпланування, а також різноманітність архітектурно-містобудівних традицій історичного розвитку, що визначають характер видозмін.

У контексті роботи під тенденціями розуміються стійкі співвідношення між традиціями, нововведеннями і трансформаціями, що спрямовують розвиток в заданому напрямку. Історичне місто визначається як те, що частково або повністю зберігає історичні традиції та просторові ареали, що характерні для кількох періодів розвитку або є типовими для певних соціально-культурних обставин. При цьому розвиток просторово-часової композиції розглядається як цілісний архітектурно-планувальний комплекс і ансамбль, що поступово видозмінюються і трансформується під впливом різноманітних чинників у просторі та часі.

Вивчення теоретичних робіт показало, що питаннями динамічного, тобто закономірного композиційного розвитку, займались багато вчених та архітекторів, серед яких: Гутнов О.Е. виділяє цілісно-середовищний характер історичного міського середовища як ключову цінність сприйняття характеристик самого простору [1]; Лавров В.А. визначає принципи однорідності міського середовища, цілісності просторової організації, композиційної завершеності та принцип спадкоємності, на основі яких взаємодіють різночасові елементи міста [2]; Глазичев В. Л. вивчає закономірності формування міського середовища та робить головний акцент на його органічній цілісності і в той же час різноманітності [3]; В. Рибчинський розглядає сучасне місто з точки зору своєрідного конструктора просторових історичних форм та уявлень, запозичених із різних етапів міського розвитку, що нашаровуються один на одний [4]; Мамаков М. В. визначає вплив характеру та темпів територіального зросту міста на розвиток його планувальної композиції та на цій основі виявляє стійкі закономірності зміни планувальної композиції в процесі зростання міста [5].

Серед українських науковців Тімохін В. О. пропонує гіпотезу еволюційності динамічного розвитку історичного міського розпланування в аспекті нашарування різноманітних планувальних систем на основі принципових просторово-часових моделей та архетипів, що визначають процес становлення містобудівних систем [6]; Шебек Н. М. акцентує увагу на вирішені

проблем розвитку шляхом застосування методів гармонізації міського середовища на основі золотого перетину [7]; Зінов'єва О. С. формулює принцип спадковості розвитку міської композиції, що характеризується збереженням істотних рис існуючої розпланувальної структури [8]; Сазиков О. В. визначає принцип регенерації, тобто відновлення вихідних якостей, що стає ключовим у розвитку історично сформованого міського середовища [9].

Вивчення даних теоретичних робіт надало підґрунтя для виявлення сучасних тенденцій розвитку просторово-часової композиції історичних міст шляхом застосування графо-аналітичного методу у вивчені розвитку розпланування європейських та українських історичних міст із подальшим групуванням їх за характерними видозмінами та трансформаціями.

Таким чином сьогодні можна виділити кілька принципових векторів розвитку просторово-часової композиції міського середовища. Найбільш розповсюдженою є тенденція взаємопроникнення, що визначається як розвиток просторово-часової композиції шляхом зберігання та взаємного узгодження різночасових планувальних структур. Цей напрямок відрізняється наявністю умовних унікальних осей та точок зрощення композиції, що визначають виняткові умови їх узгодження та поєднання. У межах даної тенденції відкривається характерна можливість розвитку композиції у кількох напрямках, як «від центру» так і «до центру» з поступовим взаємним перетином. Композиційних осей та форм.

Ця тенденція яскраво прослідковується в результатах графо-аналітичного дослідження різночасових карт міста Харкова (рис.1). При їх суміщенні можна прослідкувати процес поступового зрощення планувальних структур різного періоду. Центральне ядро міста, що наприкінці XVIII ст. було упорядковане за планом, розробленим у Санкт-Петербурзі з радіальною схемою розпланування, на початку XX ст. під впливом прогресивних на той час ідей конструктивістів почало розвиток з іншого боку з утворенням додаткових кільцевих магістралей та комплексу нового центру з акцентом на майдані Свободи. Гармонійність взаємного проникнення двох різнохарактерних структур забезпечували збереженням ритміки простору та динаміки сприйняття силуету міста. Як видно з останньої схеми, на сьогодні відбулось приєднання інших планувальних структур міста та об'єднання всієї центральної частини в цілісне композиційне ядро шляхом ущільнення планувальних та об'ємно-просторових взаємозв'язків різних епох.

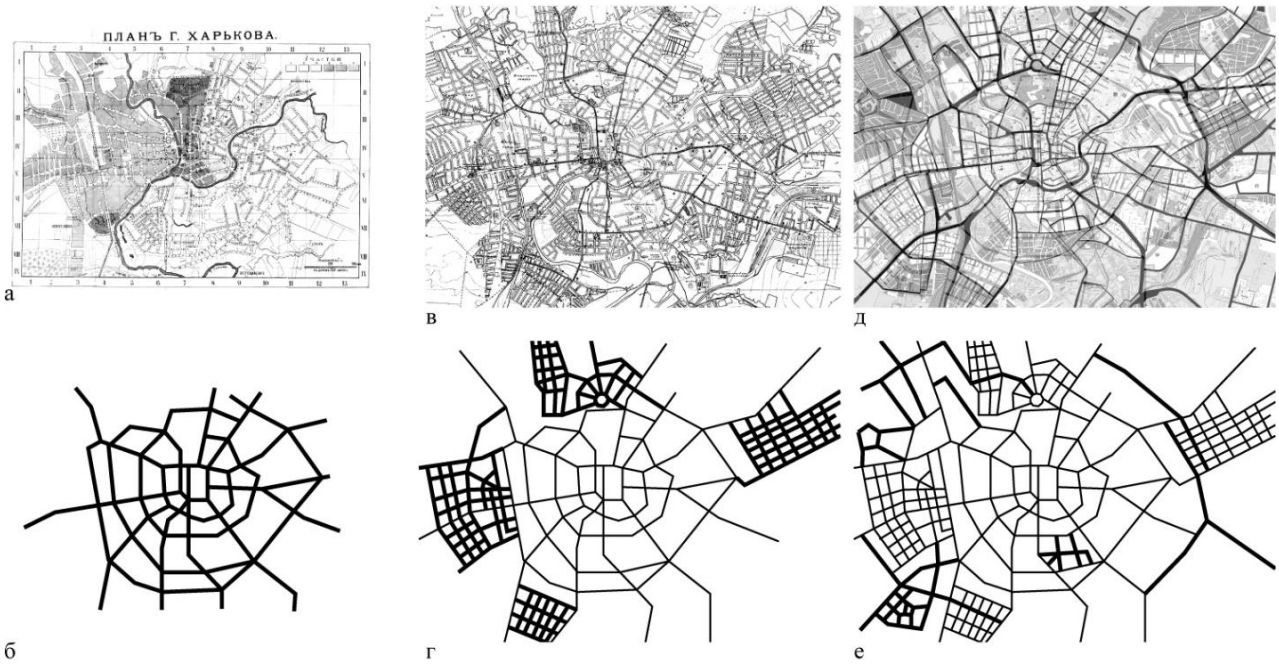

Рис.1. Розпланування історичного центру м. Харків, Украна:. а – план 1887 р.; б – схема плану 1887 р.; в – генеральний план 1924 р.; г – схема генерального плану 1924 р. з новими елементами; д – фрагмент генерального плану до 2031 р.; е – схема генерального плану до 2031р. з новими елементами.

Якщо розглядати європейський досвід, то тенденція взаємопроникнення яскраво прослідковується у розпланування Лондона (рис. 2). За рахунок особливостей управління це місто розвивалось як комплекс ансамблів різного функціонального призначення і відрізняються клаптиковістю планувальних рішень та хаотичністю загального розвитку. Тому вже на початковому етапі міське розпланування утворювалось шляхом зрощення різних планувальних структур. На другому етапі прослідковується інший характер взаємного проникнення, адже ще однією специфікою цього міста є значний розвиток передмість, а їх подальше приєднання до центрального ядра поступовим зрощенням. На останній схемі прослідковується сучасні напрямки розвитку розпланування, для яких характерним є включення нових планувальних ансамблів в існуючу структуру за рахунок заміщення деструктивних елементів середовища, а також створення своєрідних точок і форм зрощення, що утворюють вузлові композиційні елементи.

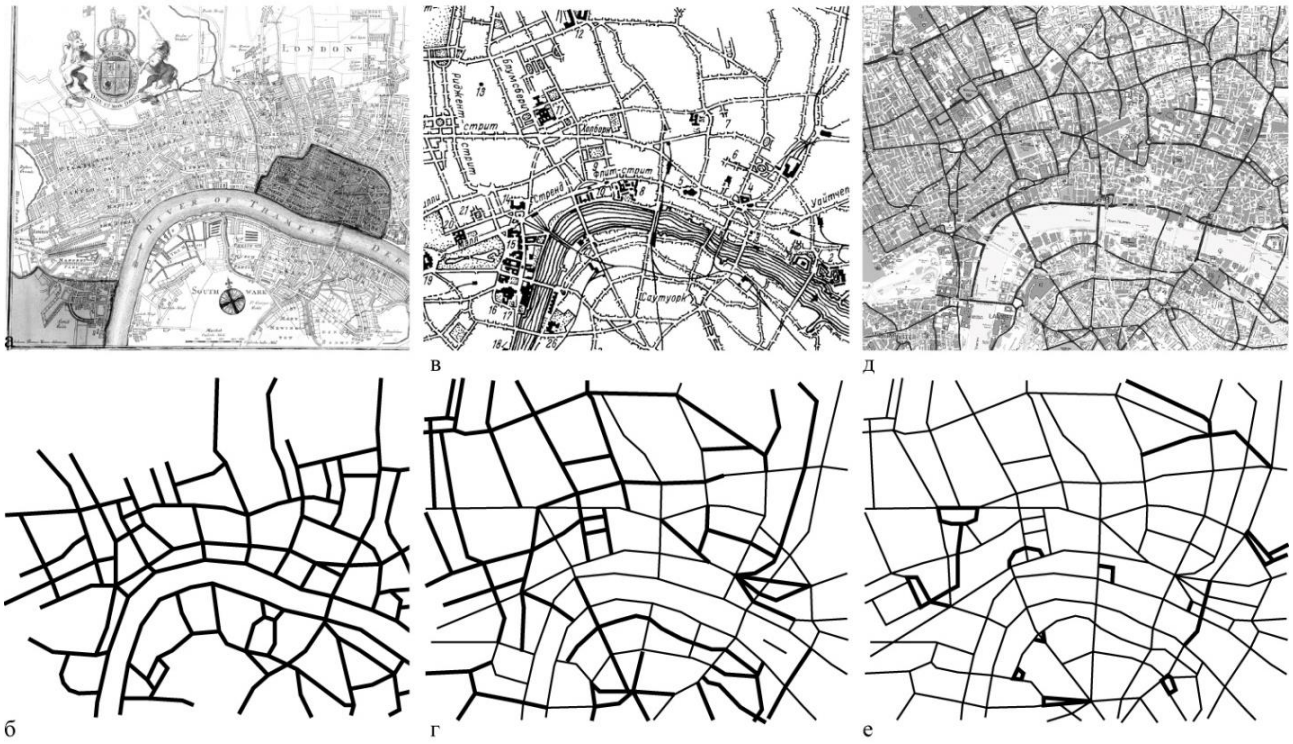

Рис. 2. Розпланування історичного центру м. Лондон, Великобританія: а – карта 1750 р., автор – мр. Соттер; б – схема карти 1750 р.; в – схематичний план центральних районів Лондону на початку XX ст., автор – Іконніков А.В.; г – схема плану центральних районів на початку XX ст. з новими елементами; д – фрагмент плану 2016 р.; е – схема фрагменту плану 2016 р. з новими елементами

Тож аналіз теоретичних напрацювань та графо-аналітичне дослідження розвитку обраних для аналізу історичних міст України та Європи, серед яких найбільш яскраво виділяється Харків та Лондон, дає змогу виділити тенденцію взаємопроникнення як найбільш розповсюджену та характерну, оскільки для різноманітних періодів міського розвитку притаманне утворення нових, актуальних на момент впровадження, розпланувальних композицій, що в подальшому, через розширення зон їх впливу, приєднуються одна до одної та створюють єдиний цілісний комплекс з різнохарактерних елементів і форм міського середовища. Графо-аналітичний аналіз засвідчив неможливість існування одного єдино вірного напрямку розвитку просторово-часової композиції історичних міст. На різноманітних етапах певні елементи середовища, очевидно, спроможні взаємодіяти за різними принципами, а окремі розпланувальні системи в один історичний період можуть поєднуватись на основі різних закономірностей. Аналіз розпланувальних систем 10 міст, підтвердив той факт, що виділення певних тенденцій є відносно умовним. Разом з тим слід брати до уваги узагальнені характеристики процесів розвитку просторово-часової композиції міського середовища, елементів

розпланувальної структури в певному проміжку часу, що забезпечить більш глибоке розуміння процесів перетворень архітектурно-містобудівної композиції.

Список використаних джерел:

1. Гутнов А. Э. Эволюция градостроительства / А. Э. Гутнов – Москва: Стройиздат, 1984. – 256 с.
2. Лавров В. А. Развитие, планировочной структуры исторически сложившихся городов / В. А. Лавров. – Москва: Стройиздат, 1977 – 196 с.
3. Глазычев В. Л. Изменения в культуре города: проблемы и парадоксы [Електронний ресурс] / В. Л. Глазычев // Авторський сайт В. Л. Глазычева. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: http://www.glazychev.ru/habitations&cities/1998_izmenenia_v_culture_goroda.htm (дата звернення 25.09.2016 р.).
4. Рыбчинский Витольд Городской конструктор. Идеи и города [пер. з англ. М. Коробочкін] – Москва: Strelka Press, 2014. – 220 с.
5. Мамаков Н. В. Город: опыт композиционного анализа / Н. В. Мамаков. – Казань: Издательство Казанского университета, 1990 – 189 с.
6. Тімохін В. О. Архітектура місього розвитку. 7 книг з теорії містобудування / В. О. Тімохін. – Київ КНУБіА, 2008. – 629 с., 158 іл.
7. Шебек Н. М. Гармонізація планувального розвитку міста [монографія] – Київ: Основа, 2008. – 213 с.
8. Зінов'єва, О. С. Принципи гармонізації ритмічного розвитку міського планування / О. С. Зінов'єва // Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. зб. – 2013. – №50 – 826 с . – С .234-238
9. Сазиков А. В. Проблемы дизайна исторически сложившейся среды: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. Искусствоведения: спец. 17.00.06 «Техническая эстетика и дизайн» / А. В. Сазиков – Москва, 2000 – 26 с.

Аннотация

В статье рассматривается ключевая тенденция развития пространственно-временной композиции исторических городов – взаимопроникновение. Проводится графо-аналитическое исследование развития планировочных систем европейских и украинских исторических городов в рамках этой тенденции. Ключевые слова: пространственно-временная композиция, развитие, историческая городская среда.

Annotation

The article examins the key tendency in the development of spaciotemporal composition of historic cities: interpenetration. A semigraphical study of the development of planning systems in European and Ukrainian cities within this tendency is being held. Key words: spaciotemporal composition, development, historical city environment.

УДК 72.01

М. Л. Васевич,
аспірант кафедри архітектури
та середовищного дизайну
Національного університету водного господарства
та природокористування (м.Рівне)

РОЛЬ ЖІНКИ В КУЛЬТОВІЙ АРХІТЕКТУРІ: ФЕМІННІСТЬ ПРОСТОРУ ЖІНОЧОГО МОНАСТИРЯ XVI-XVII СТ.

Анотація: у статті розглянуто фемінну ідентичність об'єктів культової європейської архітектури XVI-XVII ст. Проаналізовано прийоми і засоби архітектурного оздоблення, завдяки яким відбувається "моделювання" жіночого образу, який пов'язаний зі спільнотою черниць. Систематизовано взаємозв'язок між фемінною ідентичністю та архітектурою жіночих монастирів.

Ключові слова: жіночий монастир, фемінний, інтер'єр.

Постановка проблеми. На сьогодні в дослідженнях культових споруд Європи XVI-XVII ст., насамперед жіночих монастирів**,** не достатньо **вивченим** є аспект взаємовпливу соціальних відносин та архітектури. Жіночі монастирі Європи цього періоду, передусім в Італії, є вартими уваги об'єктами для дослідження такої детермінації з точки зору візуалізації фемінізованого простору та його символіки. Архітектурний простір не просто забезпечує розташування соціальних відносин, а створює умови для прояву гендерної та соціальної індивідуальності. Розгляд архітектури як метафори спільноти, яка в ній знаходиться**,** дозволяє уникнути дихотомії між вивченням архітектури та соціального устрою, дає змогу побачити все зв'язним та в контексті один одного [2, с.67-73].

Аналіз досліджень і публікацій.

К.А.МакІвер у своїх роботах досліджує діяльність, на жаль, забутих сьогодні, але визначних у свій час жінок, які певним чином вплинули на створення об'єктів мистецтва та архітектури (в тому, числі культової) та ґрунтовно аналізує їх діяльність. К.А.МакІвер закликає фокусуватись на нових, альтернативних методах вивчення пам'яток та документів, що дозволяють зрозуміти їх гендерні ознаки [3].

Аналізуючи життя жінок в монастирях, дослідниця М.Данн зазначає, що не дивлячись на строгу ізоляцію черниць, спрямовану на захист їх релігійної відданості, саме вони приймали принципові рішення щодо архітектурного простору монастирів та оздоблення церков, що виявляло самобутню та

могутню ідентичність жіночої громади [4]. Саме з такої позиції дослідниця К.Лове. аналізує жіночі монастирі С.М. делле Вергіні та Св. Заккарія у Венеції [5]. Розмірковуючи над впливом жінок на культову архітектуру Ренесансу, дослідники А.Фаоро та Д.Жирардо аналізують планування монастиря Санта Марія делла Мізерікордія в Реджо-Емілія та виявлять, що автором проекту була жінка [6].

Прогресивними є думки дослідниці Г.Гіллс про метафору тіла аристократичної черниці в архітектурі монастиря та про його структуру як засіб контролю над жінкою та доступу до неї. Гіллс зазначає, що сучасні дослідники цих об'єктів схильні до їх ідеалізації, вважаючи таку архітектуру символом послуху та богобоязності, а інколи - навіть до засудження, шукаючи ознаки прихованої сексуальності [2]. Загалом, аналіз наукових праць дозволив виявити не вирішене питання прояву фемінного образу в культовій архітектурі за допомогою системи архітектурного декорування.

Мета роботи – проаналізувати та систематизувати характерні архітектурно-стилістичні рішення культової архітектури Європи періоду Раннього Нового часу, на прикладі монастирів та церков XVI-XVII ст. в контексті жіночої спільноти та фемінної символіки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Загальновідомо, що культова архітектура XVI-XVII ст. та її оздоблювальна естетика визначались поняттями про духовні чесноти та цінності. Церква, монастир були місцем світла і порядку, тому простір підпорядковувався чіткій ієрархії. Культові будівлі слугували фундаментом для "побудови" духовного та культурного суспільства. З VIII століття так звані подвійні монастирі, де об'єднувались в межах одного монастиря спільноти монахів та монахинь, вперше окреслили середовище, в якому жінки, а саме настоятельки, отримували певну владу (наприклад, абатиса монастиря Уітбі (Великобританія), Гільда з Уітбі, абатиса монастиря Хайденхайм (Германія), Вальбурга Хайденхаймська). В просторі монастиря жінка мала можливість особистого розвитку та самореалізації, звісно, в межах, дозволених церквою. Багаті "фортеці віри", в які зазвичай вступали представниці аристократії, були, як і їх чоловічі прототипи, місцям, де культивувалось мистецтво, як естетичне так і практичне, в межах, обумовлених церквою [1, с.65-67]. Архітектуру жіночого монастиря слід досліджувати через призму фемінної спільноти, що в ньому знаходилась, та виявляти її зв'язки з духовним життям черниць.

В архітектурному просторі монастирів застосовувались рішення, що відображали певний семантичний код та покликані приховати фемінний благочестивий образ черниці. Згідно з рішенням Тридентського собору в 1563

р. жорсткою вимогою було огородження жіночих монастирів. Г. Заррі сформулювала термін “священне огородження” (“recinti sacri”), для опису явища відображення жіночим монастирем недоторканого простору з фемінним характером. Зовнішній та внутрішній простори монастирів ставали метафорою відданості черниць, їх архітектура наповнена символами ізоляції жінок: рустифіковані портали; тісні входи, закриті залізною брамою; важкі дерев’яні двері; криті переходи між частинами монастиря, високо підняті над міськими вулицями. Наприклад, в жіночому монастирі Св. Грегоріо Армено, що знаходиться в Неаполі (Італія), критий міст, що примикає до вежі дзвіниці, дозволяв черницям пройти від однієї частини монастиря до іншої над жвавою вулицею Св. Грегоріо Армено, не контактуючи з прохожими [2, с.77-78]. Двори жіночих монастирів – клуатри, оточувались масивними стінами, що посилювало фемінність закритого середовища (рис.1). Метафорично, фемінний простір клуатру можна інтерпретувати, як символ архаїчного жіночого начала, утроби) [7, с.30-31].

Рис.1 Черниці в молитві, XVIIIст, декоративні плитки клуатру монастиря Енкарнасьон, 1611-1616, м. Осуна, Андалусія, Іспанія.

Рис.2 Хор монахинь, зведений в XV-XVI ст., монастир-музей Санта-Джулія, м. Брешія, Ломбардія, Італія.

Замкнута форма клуатру, визначалась його основною функцією - проведенню літургічних процесій, учасниці якого рухались по колу [8, с.20-22]. Як приклади варто зазначити клуатр жіночого монастиря Пор-Рояль-де-Шан (долина Шеврез, Франція, XVII ст.), клуатр монастиря Ордену Св. Клари (Гравлін, Франція, XVII ст.)

В інтер’єрі церков, що входили до монастирських комлексів, простір перебування черниць теж виокремлювася, причому принципово було приховати жінок від поглядів прихожан. Наприклад, хори для монахинь розташовувались над вівтарями, на другому рівні над входом в церкву, інколи в трансептах, але завжди були огороджені решітками (рис. 2) [4, с.181-182].

В той час, як архітектура визначала допустимі межі повсякденного життя черниць, рішення архітектурного оздоблення церков відображають символічний багатогранний фемінний образ. Пишний декор інтер'єру, складні орнаменти, контрастуючи з неприкрашеним екстер'єром монастирів, символізували духовну красу монахинь. Оздоблення відігравало роль "приданого наречених Христа". Архітектура жіночих монастирів одночасно огороджувала жінку та відкривала її, загалом відображала самих жінок – черниць: строгість зовнішніх стін перекликалась з строгістю звичаїв, а розкішно оздоблені інтер'єри церков виявляли багатий духовний світ черниць [2, с.86-99]. Правила монастрів засуджували дорогоцінний одяг та прикраси, тому архітектура метонімічно інтепретувала "світські" убрання (рис. 3, 4) та коштовності [10, с.273-278].

Рис. 3 Фреска із зображенням золотистої завіси, монастир-музей Санта-Джулія, м. Брешія, Ломбардія, Італія

Рис. 4 "Мармурова" тканина в інтер'єрі церкви Санта-Марія-ді-Вальверде, Палермо (1694-1716) [10]

Не можна стверджувати, що декоративні рішення, які використовувались за погодження та спонсорування жіночих релігійних громад, були цілком фемінними. Однак, через акцент на зображеннях Діви Марії, жінок-святих і відображеннях їх чеснот, що асоціювались з "святими" моделями поведінки, жіночий образ монастиря нерозривно пов'язаний з "невидимими" черницями, та свідчив про їх вагому роль. Черниці повинні були наслідувати Діву Марію, істинну матір монахинь, чия смиренність і покірність зробила її "ідеальним" прикладом. Знаходимо велику кількість фресок, картин, скульптур, ліпнину зі сценами з життя святих та мучениць: Св. Катерини, Св. Марти, Св. Люсі, Св. Анни, Св.Марії Магдалини, в яких втілена чистота, вірність та віра, що закарбовані в ідентичності черниць. Разом з цим, монахині зі знатних сімей, намагались зберегти пам'ять про свої родини, шляхом розміщення геральдичної символіки на вівтарях, хорах, галереях, куполах [4, с.198-200].

Інший прийом - дружини та вдови, привертали увагу до своєї протекції над церквами та могутності своїх родин, декоруючи їх власними стеммами [9, с. 172-175]. Приміром, стемма Агнес Пії на капітелях декількох колон церкви Св. Франческо (м. Корреджо), стемма родини Де Торрес, в монастирі Св. Амвросія (м. Рим). Настоятельки монастирів закріплювали свій високий соціальний статус, запрошуючи до оздоблення власних кімнат відомих майстрів. Наприклад, шедевром епохи Відродження вважається фреска обідньої кімнати абатиси Д. П'яченца, у монастирі Сан-Паоло (1519, Парма, Італія) виконана А. Корреджо (рис. 5). Купол кімнати оздоблений люнетами із зображенням жіночих богинь римської міфології: Діани, трьох грацій та трьох парок.

Жіноча громада могла впливати не лише на спосіб і прийоми оздоблення, а й на архітектурні рішення монастирів, адже будівлі могли досить помітно трансформуватись відповідно до вимог монахинь. Зокрема, при зведенні нової церкви монастиря Святого Косьми та Дем'яна, Венеція (1481-1805), в сер. XVI ст., черниці були зацікавлені у розвитку типології архітектури жіночих монастирів, тому було запозичено форму і оздоблення монастиря Св. Хреста делла Гюдечча у Венеції (1074-1811) [11, с.105-107].

Рис. 5 Камера ді Сан-Паоло, оздоблення каміну та фрески в кімнаті абатиси. На фронтоні каміну зображена Діана, що вирушає на полювання, у верхньому правому куті, в люнеті – три грації. А. Кореджо, монастир Сан-Паоло, 1519.

Таким чином, жіноча релігійна спільнота, сприяючи використанню в оздобленні родової символіки та жіночих образів, "конструювала" власну

фемінну ідентичність та в такий спосіб виявляла себе у соціумі. З огляду на жорсткі церковні норми, що впливали на просторову організацію монастирів - з одного боку, та на інтерес черниць до архітектури та мистецтва, загальний вплив на характер середовища - з іншого, можна встановити тісний взаємозв'язок жіночої спільноти та культової архітектури, що представлений у рис.6.

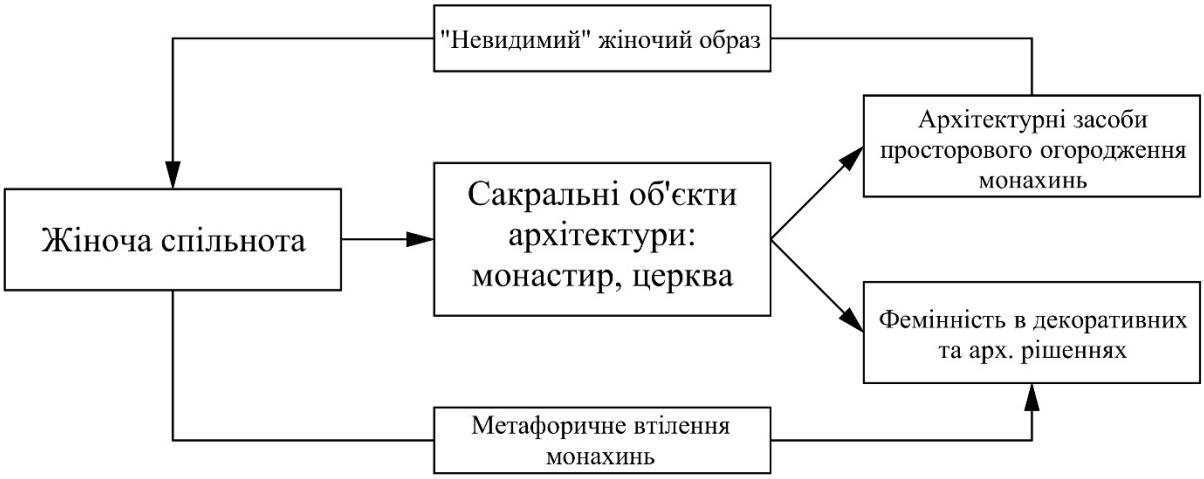

Рис.6 Систематизація зв'язку жіночої громади та культової архітектури Європи XVI-XVII ст.

Висновки. Аналіз культових споруд з точки зору їх архітектурного вирішення та оздоблення дозволяє виявити особливості фемінної ідентичності середовища жіночих монастирів та церков в Європі XVI-XVII ст. Архітектурні рішення, що апріорі впливали на спосіб життя черниць: відокремлені хори, переходи, решітчасті заґратовані вікна та двері, простір клуатрів ілюструють засоби, завдяки яким досягається незримість та закритість "жіночого образу" монастиря. З іншого боку, жіноча громада, яка в середовищі монастиря вибудовувала власний автономний соціум, репрезентувала фемінну ідентичність в оздоблювальних рішеннях інтер'єру церков, та, в такий спосіб заявляла про свою соціальну роль.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Betsky A.* Building Sex: Men, Women, Architecture, and the Construction of Sexuality /Aaron Betsky, 1995. – New York: William Morrow and Company, Inc., – 236p.

2. *Hills H.* Architecture as Metaphor for the Body: The Case of Female Convents in Early Modern Italy / Helen Hills // Gender and architecture/ edited by Louise Durning and Richard Wrigley, 2000. – New York: John Wiley & Sons Ltd, Baffins Lane, Chichester, West Sussex PO19 1UD, England. – P.67-112.

3. *A. McIver K.* Wives, Widows, Mistresses, and Nuns in Early Modern Italy: Making the Invisible Visible through Art and Patronage (Women and Gender in the Early Modern World) / Katherine A. McIver, 2012. – Ashgate Publishing, Ltd., England. – 267p.

4. *Dunn M.* Invisibilia per visibilia: RomanNuns, Art Patronage, and the Construction of Identity / Marilyn Dunn // Wives, Widows, Mistresses, and Nuns in Early Modern Italy: Making the Invisible Visible through Art and Patronage (Women and Gender in the Early Modern World), Katherine / A. McIver, 2012. - Ashgate Publishing, Ltd., England. – P. 181-205.

5. *Lowe K.* Power and Institutional Identity in Renaissance Venice: The Female Convents of S. M. delle Vergini and S. Zaccaria / Kate Lowe // The Trouble with Ribs: Women, Men and Gender in Early Modern Europe / edited by Anu Korhonen & Kate Lowe – Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies, 2007. – P.128–152.

6. *Faoro A., Ghirardo D.* Nuns and Architecture in Renaissance Reggio Emilia [Електронний ресурс] / Andrea Faoro, Diane Ghirardo // Architectural Research Centers Consortium (ARCC). – 2010. – Режим доступу: https://www.brikbase.org/content/nuns-and-architecture-renaissance-reggio-emilia

7. *R. Woshinsky B.* Imagining Women's Conventual Spaces in France, 1600-1800: The Cloister Disclosed / Barbara R. Woshinsky, 2010. – Ashgate Publishing, Ltd., England. – 362 p.

8. *Rodrigues A.D.* Beyond contemplation, the real functions held at the cloisters / Ana Duarte Rodrigues // Cloister gardens, courtyards and monastic enclosures / edited by Ana Duarte Rodrigues, 2015. – Centro de História da Arte e Investigação Artística da Universidade de Évora and Centro Interuniversitário de História das Ciências e da Tecnologia. P. 13-35

9. *A. McIver K.* Women, Art, and Architecture in Northern Italy, 1520-1580: Negotiating Power / Katherine A. McIver, 2006. – Ashgate Publishing, Ltd., England. – 300 p.

10. *Hills H.* The Veiled Body: Within the Folds of Early Modern Neapolitan Convent Architecture / Helen Hills // Oxford Art Journal, Vol. 27, No. 3, 2004. – published by Oford Unoversity Press. – P.271-290

11. *Paul B.* Nuns and Reform Art in Early Modern Venice: The Architecture of Santi Cosma E Damiano and Its Decoration from Tintoretto to Tiepolo / Benjamin Paul, 2012. – Ashgate Publishing, Ltd., England. – 314p.

Аннотация

В статье рассмотрено феминную идентичность объектов культовой европейской архитектуры XVI-XVII вв. Проанализированы приемы и средства архитектурной отделки, благодаря которым происходит "моделирование" женского образа, который связан с сообществом монахинь. Систематизировано взаимосвязь между феминной идентичностью и архитектурой женских монастырей. Ключевые слова: женский монастырь, феминный, интерьер.

Summary

The article considers the feminine identity of XVI-XVII century female convents, located in Europe. It is analyzed the methods and means of architectural finishes, through which a “modeling” of the female image, that is associated with the community of nuns, takes place. The relationship between feminine identity and architecture of convents is systematized. Keywords: convent, feminine, interior.

УДК [62 : 111. 852] : 001.8 (045)

А. Д. Гегер,
аспірант Національного авіаційного університету, Україна

ДИСКРЕТНІ МЕТОДИ ФОРМАЛІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ ВІЗУАЛЬНИХ РЕКУРСИВНИХ СИСТЕМ В ОБ'ЄКТАХ ДИЗАЙНУ

Анотація: у статті здійснено спробу формалізації структури візуальних рекурсивних систем (ВРС) в об'єктах дизайну, на основі застосування методів дискретного аналізу. На базі аналізу виявлено типи структури ВРС (лінійна, ієрархічна, циклічна) та, відповідно, зв'язків ВРС (ланцюг, дерево, повний цикл, неповний цикл, неповний цикл з додатковою ланкою). Застосовано графічні, математичні та матричні форми представлення графа.

Ключові слова: візуальна рекурсивна система, дизайн, дискретний аналіз.

Постановка проблеми. Візуальна рекурсивна система (ВРС) – це множина композиційних елементів – E та рекурсивних зв'язків між ними – L, упорядкованих у відповідності з множиною правил – R, що зумовлюють появу рекурсивності в об'єкті дизайну [1]. Структура візуальної рекурсивної системи – VRS_{st} є множиною елементів ВРС та зв'язків між ними:

$$VRS_{st} = \{E, L\} \quad (1)$$

де E – множина елементів ВРС, L – множина зв'язків ВРС.

Необхідність представлення структури ВРС у формі, зручній для алгоритмізації та подальшої комп'ютеризації, зумовлює інтерес до дискретних методів формалізації систем. Можна помітити, що визначення (1) за своєю структурою та смисловим значенням компонентів нагадує граф G, представлений у формі кортежу:

$$G = \langle V, E \rangle \quad (2)$$

де $|V| = n$ – кількість вершин $|E| = m$ – кількість ребер.

Граф – це сукупність об'єктів та зв'язків між ними [4]. В контексті даного дослідження пропонується адаптувати твердження (2) щодо ВРС в об'єктах дизайну, тому, нехай:

$$VRS_{st} = G = \langle E, L \rangle \quad (3)$$

де $|E| = e$ – кількість елементів ВРС, $|L| = l$ – кількість зв'язків ВРС.

Інтерпретація визначення поняття граф та його співставлення із поняттям структури ВРС обґрунтовує можливість застосування методів дискретного аналізу для виявлення та математичної формалізації типових структур ВРС в об'єктах дизайну. Доцільність застосування окресленого підходу зумовлена наочністю на повнотою представлення інформації, необхідної для подальшої алгоритмізації та комп'ютеризації концептуальної моделі ВРС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рекурсія знаходить застосування у різних галузях знань та групах дисциплін. У галузі системології вчені дійшли висновку, що рекурсія дозволяє визначати алгоритми розв'язання задач [2; 3; 4]. У галузі інженерної та комп'ютерної графіки дослідники вивчають побудову візерунків на основі рекурсивного руху [6]. Поодинокі дослідження піднімають питання рекурсивної структури об'єктів мистецтва та архітектури [5]. Проте варто підкреслити поверхневий рівень опрацювання даної теми з точки зору формалізації проявів ВРС та формування відповідних математичних моделей.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є формалізація структури ВРС в об'єктах дизайну на основі застосування методів дискретного аналізу. Завданнями роботи є: 1) виявити характерні для ВРС в об'єктах дизайну типи структур та зв'язків; 2) здійснити формалізацію виявлених типів структур та зв'язків у графічній, математичній та матричній формах графу.

Викладення основного матеріалу. Розмежовуємо три основні групи структур ВРС в об'єктах дизайну: лінійні, ієрархічні та циклічні. Кожен тип структури характеризується застосуванням визначених, характерних зв'язків щодо елементів системи.

$$L = \{L_n, L_h, L_c\}, \quad (4)$$

де L – множина зв'язків у ВРС, L_n – лінійні зв'язки, L_h – ієрархічні зв'язки, L_c – циклічні зв'язки.

У рисунках, поданих в статті, здійснено опис представлених ВРС у графічній, математичні та матричній формах графу. Кожному графічному зображенню графа, що відображає тип зв'язків ВРС, подано у відповідність матриці суміжності та інцидентності. Матриця суміжності A_s, $A_s = e$, $e = |E|$ – це одна з форм представлення структури ВРС, стовпці і рядки якої відображають елементи ВРС, а числа у комірках – їх зв'язки між собою. Так, "0" у комірці вказує на відсутність зв'язку між елементами. Матриця інцидентності A_i, $A_i = e \times l$, $e = |E|$, $l = |L|$ – це форма представлення структури ВРС, що формалізує зв'язки між елементами ВРС. Стовпці матриці відповідають зв'язкам, рядки – елементам. Комірка матриці може набувати трьох значень: "–1" – якщо зв'язок виходить з елемента, "1" – якщо зв'язок входить в елемент, "0" – якщо зв'язок між елементами відсутній.

ВРС лінійної структури L_n характеризуються викликом однієї копії на одному рівні (рис. 1). Характерним для таких структур є тип зв'язку ланцюг. Ланцюг – шлях послідовних викликів зі зв'язками між суміжними елементами ВРС. Для таких ВРС $VRS_{st(Ln)} = \langle E, L \rangle$ дійсною є закономірність $e = l - 1$.

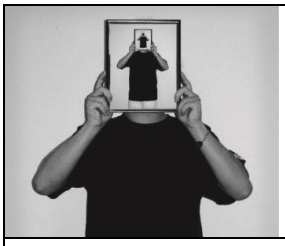
		$\begin{bmatrix} 0 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 \end{bmatrix}$	$\begin{bmatrix} -1 & 0 \\ 1 & -1 \\ 0 & 1 \end{bmatrix}$
ВРС	$VRS_{st}(l_n) = (3, 2)$	Матриця $A_s = 3$	Матриця $A_i = 3\times2$

Рис. 1. ВРС лінійної структури, зв'язок – ланцюг

ВРС ієрархічної структури виникають в результаті застосування зв'язків, що зумовлюють появу елементів системи більше одного разу на одному рівні. Прикладом таких зв'язків є дерево (рис. 2). Дерево - скінченна множина, що складається із одного або більше вузлів, що містять базову систему – корінь; інші вузли – це підсистеми, що попарно не перетинаються, і також є деревом.

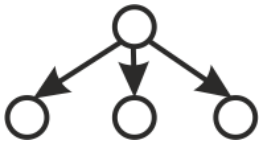
		$\begin{bmatrix} 0 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}$	$\begin{bmatrix} -1 & -1 & -1 \\ 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$
ВРС	$VRS_{st}(l_h) = (4, 3)$	Матриця $A_s = 4$	Матриця $A_i = 4\times3$

Рис. 2. ВРС ієрархічної структури, зв'язок – дерево

Циклічна структура ВРС базується на явищі зворотного зв'язку. Для циклічного графу дійсною є закономірність e = l . Можна розмежувати три основні типи зв'язків, характерні для таких структур,: повний цикл, неповний цикл та неповний цикл з додатковою ланкою. Тому, множину циклічних зв'язків L_c можна задати у вигляді:

$$L_c = \{l_{c1}, l_{c2}, l_{c3}\}, \qquad (5)$$

де l_{c1} – зв'язок повний цикл, l_{c2} – зв'язок неповиний цикл, l_{c3} – зв'язок неповний цикл з додатковою ланкою

Зв'язок повний цикл характеризується тим, що ВРС містить елемент, який повністю відображає вихідний сигнал (дублює систему) (рис. 3).

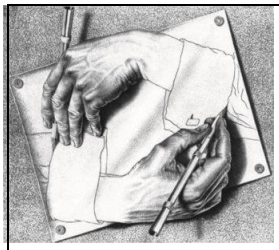
		$\begin{bmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{bmatrix}$	$\begin{bmatrix} -1 & 1 \\ 1 & -1 \end{bmatrix}$
ВРС	$VRS_{st}(l_{c1}) = (2, 2)$	Матриця $A_s = 2$	Матриця $A_i = 2\times2$

Рис. 3. ВРС циклічної структури, зв'язок – повний цикл

Так, у ВРС зі зв'язком повний цикл елементи різних рівнів можна отримати "один з одного".

Системи на основі зв'язку неповний цикл виникають, якщо елемент відображає (дублює) лише частину вхідного сигналу. Наприклад, при використанні в якості елементу дзеркала (рис. 4). Тому, у ВРС із таким типом зв'язку відбувається втрата певної частині інформації про базовий елемент. Елемент на другому ітераційному рівні можна отримати з елементу першого рівню, але не навпаки.

		$\begin{bmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{bmatrix}$	$\begin{bmatrix} -1 & 1 \\ 1 & 1 \end{bmatrix}$
ВРС	$VRS_{st}(l_{c2}) = (2, 2)$	Матриця $A_s = 2$	Матриця $A_i = 2\times2$

Рис. 4. ВРС циклічної структури, зв'язок – неповний цикл

Особливість циклічних ВРС зі зв'язком неповний цикл з додатковою ланкою полягає в суміщенні в одному об'єкті двох типів зв'язку (рис.5).

		$\begin{bmatrix} 0 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 \end{bmatrix}$	$\begin{bmatrix} 1 & 0 & 1 \\ 1 & -1 & -1 \\ 0 & 1 & 0 \end{bmatrix}$
ВРС	$VRS_{st}(l_{c3}) = (3, 3)$	Матриця $A_s = 3$	Матриця $A_i = 3\times3$

Рис. 5. ВРС циклічної структури, зв'язок – неповний цикл з додатковою ланкою

Тобто, в системі з трьох елементів {a, b, c} між елементами A–B існує зв'язок неповний цикл, між елементами A–C – зв'язок ланцюг.

Висновки. Структура ВРС в об'єктах дизайну – це сукупність множини елементів ВРС та зв'язків ВРС. Застосування методів дискретного аналізу щодо матеріальних відтворюваних об'єктів дизайну дозволило виявити типи структур та зв'язків ВРС: лінійну, ієрархічну, циклічну.

Лінійній структурі відповідає зв'язок ланцюг. Ієрархічна структура базується на зв'язку дерево. ВРС циклічної структури можуть бути представлені трьома типами зв'язку: повний цикл, неповний цикл, неповний цикл з додатковою ланкою. Типи зв'язку визначають ступінь та напрям передачі інформації з елементів одного рівню ВРС на наступний.

Представлення структури ВРС у формі матриць суміжності на інцидентності лягає в основу формування та комп'ютеризації концептуальної моделі ВРС.

Перспективи подальшого дослідження: формування та опис концептуальної моделі ВРС в об'єктах дизайну.

Література

1. *Гегер А. Д.* Базис математичної моделі візуальних рекурсивних систем для об'єктів дизайну / *А. Д. Гегер* // "Теорія та практика дизайну" (технічна естетика) : зб. наук. праць. – К. : "Дія", 2015. – Вип. 8. – С. 54-58.

2. *Коцик В. А.* Этюды по теории искусства / *В. А. Коцик, В. П. Рыжов, В. М. Петров.* М. : ОГИ, 2004. – 368 с.

3. *Флейшман Б. С.* Основы системологии / *Б. С. Флейшман*. – М. : Радио и связь, 1982. – 368 с.

4. *Diestel, Reinhard.* Graph Theory / *Reinhard Diestel.* – New York : Springer-Verlag, Heidelberg, 2010. – 451 p.

5. *Gelernter, David.* Recursive Structure / *David Gelernter* // [Electronic resource] / Режим доступу: https://edge.org/response-detail/10574 – Назва з екрану.

6. *Liao, Guan-Ze.* Geometric patterns design with recursive pursuit relative motions [Electronic resource] / *Guan-Ze Liao*, *Chun-Wang Sun* – Режим доступу: http://www.mi.sanu.ac.rs/vismath/liao/index.html. – Назва з екрану.

Аннотация

В статье предпринята попытка формализации структуры визуальных рекурсивных систем (ВРС) в объектах дизайна, на основе использования методов дискретного анализа. На базе анализа, определены типы структур ВРС (линейная, иерархическая, циклическая) и, соответственно, типы связей ВРС (цепь, дерево, полный цикл, неполный цикл, неполный цикл с дополнительным звеном). Применены графические, математические и матричные формы графа для формализации структуры и связей ВРС в объектах дизайна.

Ключевые слова: визуальная рекурсивна система, дизайн, дискретный анализ.

Abstract

The article provides a discrete analysis of visual recursive systems (VRS) in art-design objects. Types of VRSs structures (linear, hierarchical, cyclic) are defined and described. Features of VRSs links (chain, tree, full cycle, part cycle, part cycle with the additional element) are found. The graphic, mathematical and matrix forms of graph representation for VRSs structures formalization are used.

Key worlds: visual recursive system, design, discrete analysis.

УДК 726.01

О. О. Горбик
канд. ахіт, доц. КНУБА

АРХІТЕКТУРА СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ: СТИЛЬОВІ РИСИ, ЇХ ЗМІСТОВНІСТЬ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ

Анотація: висвітлено роль античної грецької архітектури в історичному та сучасному архітектурному процесі, уточнено стильові риси та характерні для давньогрецької архітектури форми. Уточнено стильові риси та характерні форми давньогрецької архітектури, інтерпретована їх змістовність.

Ключові слова: стильові риси архітектури, архітектура античної Греції, ордерна система.

Вступ. Уточнення фундаментальних наукових питань теорії і історії архітектури, переоцінка сталих кліше та спроба авторських інтерпретацій артефактів давніх культур з позицій сучасної наукової картини світобачення є повсякчас **актуальними науковими завданнями**: нові історичні та археологічні розвідки оприлюднені в світовій мережі розширюють фактологічну панораму історичної архітектури, а невпинний розвиток теорії архітектури стимулює уточнення сталих історико-теоретичних положень. До історії архітектури Греції протягом останніх десятиріч цікавість вітчизняних архітектурознавців є незначною, на відміну від культурологів та істориків мистецтв. **Наукова новизна** даної статі полягає в спробі продовжити і осучаснити дослідження історії архітектури античної Греції, створити чітко сформульований перелік стильових рис стародавньої грецької архітектури, визначити їх спадок та актуальність в сучасному світі.

Маючи античну Грецію витоком європейської сучасної архітектури нині вочевидь слід звернутись до переосмислення тез, закладених мистецтвознавцями протягом XVIII-XIX ст. на основі яких сформувались постулати історії архітектури античної Греції у першій половині XX ст., після чого до даного питання цікавість архітектурознавців власне вичерпалась. Сучасний аналіз античного грецького зодчества та його філософське та культурологічне осмислення представлене **в працях** (докторського дослідження та численних монографій) А.О. Пучкова, та більш давніх дослідженнях таких істориків та теоретиків мистецтва та архітектури, як О. Віндельбанд, О. Шуазі, К. Гартман, І.Б. Михайловский, М.І. Брунов, О.Г. Габричевский, А. Брінкман, Е. Панофський, Б.Р. Віпер, Ю.С. Асеєв, В.В. Чепелик, В.І. Тимофієнко, С.Д. Крижицкий, Б. В. Михайлов, культурологів О. Шпенглер, О. Лосев, інш.

Методика даного дослідження базується на засадах феноменологічного та іконологічного наукових методів, в яких архітектурна форма розглядається як симптоматичний виразник культурологічних рис, притаманних соціальній групі (історичній генерації), яка створила дані архітектурні форми.

Основна частина. Архітектура стародавньої Греції є фундаментом всього наступного європейського та навіть сучасного світового зодчеського процесу. Заданий античними греками гуманізм архітектури має відлуння в ідеалах демократичного світу: дзеркальність грецького ордеру щодо самоосмислення європейцем себе як вільної, раціональної, правдолюбної (тектонічної) особистості, а ордерного портику як втіленого ідеалу соціальної конструкції (стосунків, де соціалізованість та системність взаємодії є єдино можливим варіантом існування гуманістичних особистостей) роблять грецьку архітектуру прикметним "вимірювачем" температури культурного та цивілізаційного розвитку. В тих десятиріччях і країнах, де є затребуваними хоч би цитати (деталі) античної грецької архітектури є відчутними ідеалістичність і гуманізм суспільства. Присутність ордеру навіть в карикатурних та пародійних формах постмодернізму позначала саме генетичний звязок людства кінця XX ст. з європейською та античною традиціями. Зчезання навіть таких ордерних форм в стилістиці хайтеку може позначати "кінець історії", атрофування культурних звязків поколінь та гуманістичних цінностей, початок нової цивілізаційної, технократичної, надлюдяної епохи.

Відтак, цікавим є спробувати вчергове сформулювати в чому полягають визначальні, атрибутивні риси давньогрецької архітектури, спробувати зрозуміти їх взаємообумовленість та змістовність. **Стильові риси та характерні форми архітектури стародавньої Греції**, на наш погляд, полягають у наступному:

- Використання рельєфу як складової архітектурної форми та художнього образу архітектурної споруди, прагматичне (фортифікаційне) та естетичне (ландшафтне, панорамне) використання рельєфу в архітектурі. Архітектура зумовлена ним і буквально виростає з природного довкілля, є надзвичайно органічною щодо нього.
- Для грецького полісу характерними є створення на домінуючій скелі асиметричної цитаделі (з храмовим комплексом) – акрополя, та торгівельного поселення в низині навколо площі-агори (верхнє та нижнє місто). Типологічні явища публічних споруд – театрів та стадіонів, шкіл-гімнасій, бібліотек, стой, залів політичних зібрань, – є першими в історії архітектури, є оригінальним доробком архітектури античної Греції.
- Розвиток громадської архітектури як презентативної (інтегровані в місто храми та храмові комплекси, площі та будівлі громадських зібрань, театри,

школи, стадіони) та відносна простота архітектури особистісної (житло, навіть аристократичне, не набувало в доелліністичну епоху характеру палацових комплексів).

- Симптоматичне різночитання архітектури публічної громадянської як деякої ідеальної, симетричної (кожна окрема споруда є симетричною, хоча сукупність споруд – асиметричною та ландшафтною, лише в пізні часи ансамблевою), в противагу архітектурі особистійсній (житловій) яка є повсякчас асиметричною і прагматичною (зручною), без претензій на формальну виваженість, проектність, ідеальність.
- Для античної Греції характерною є дворова система житла (перестильні та пастадні будинки з блокуванням приміщень навколо двору) та превалювання окремих (незблокованих) об'ємних форм суспільних споруд, їх анасамблевість та об'єднання ордерними галерями на пізній стадії стильового розвитку архітектури.
- Екстерєрність храмобудування, розвиток фасадності та всефасадності через систему оточення будівлі колонними портиками (специфічно-грецькі типи храмів простилю, амфіпостилю, доричного периптеру та іонічного діптеру).
- Будівельними матеріалами греків були дерево та камінь, що призвело до паритетності стінової та стояково-балкової (каркасної, ордерної) конструктивних систем. Полісна площадна демократія, роздрібні ремесло та торгівля, південний середземноморський клімат не стимулювали сукупчення чисельних колективів в інтер'єрах – відтак, архітектура античної Греції є не просторовою (хоча і масштабною, об'ємною, ландшафтною) з відносно невеликими приміщеннями (освітлюваними через двері, та, при потребі, додатково через щілевидні пройоми на рівні балок перекриття; вікна в доелліністичні часи були по-суті відсутні): всередині будівель прольоти не були значними і вирішувались плоским балочним перекриттям, що стимулювало розвиток прямокутного розпланування з фіксованими параметрами балок та кроком прольотів опор. Натомість місткою (багатотисячною) була екстер'єрна грецька публічна видовищна архітектура (театри, стадіони, святилища, агори) – споруди, які не потребували перекриття розростались до великих просторових обсягів.
- Специфічна антична грецька ордерна система є атрибутивною ознакою стильової архітектури: варіаційна і відносно уніфікована щодо параметрів і співвідношень елементів, але з обов'язковим в межах кожного з ордерів сортаментом складових деталей. Характерно-грецькими є регіональні стильові типи доричного та іонічного ордеру (які відзеркалюють тип пелопонеської доричної та малоазійської іонічної культури, подібно відповідним, доричним та іонічним напрямам філософії та музичним ладам;

характерними для регіонів є і відповідні типи храмів з певною ордерною системою – див. вище щодо периптерів і діптерів). Пізнім та певним чином еклектичним, відтак, малопоширеним є коринфський грецький ордер.

- На загал, ордерна система античної Греції є рідкісним в світовій історії архітектури явищем тотожності форми і змісту – вона є системною і архітектонічною, позбавленою скульптурно-імітаційних рис (грецька колона не зображає рослин, як єгипетські колони, не має закамуфльованності елементів капітелі під погруддя тварин – як в протомах іранської колони, тощо), є творчим, оригінальним і правдивим вираженням у формі причинно-наслідкових зв'язків зусиль та навантажень матеріалу і конструкції, їх збалансування та введення в цілісну систему.
- Одночасно грецька ордерна система є провідним композиційним організуючим архітектурну форму прийомом (з абсолютним балансом горизонталей і вертикалей, простору і маси, лінійності і об'ємності) та самодостатнім мистецько-скульптурним естетичним артефактом "тілесно-пластичної" грецької ментальності та культури. Світлотіньове моделювання багатої рельєфом форми підкреслює бездоганність, пружність, об'ємність елементів ордеру, робить акцентним саме тіло колони, яка може осмислятись і як певна знята форма саморефлексії ("автопортрет") гуманістичної, гедоністичної, демократичної, соціальної особистості античного грека.
- Ордерний ряд може інтерпретуватись як втілений символ соціальної рівності і відкритості; горизонталь ордерної колонади (колона, прольот, колона, прольот…) – як систематизований хаос космогонічної діалектики матерії і пустоти (атомарна система грецької філософії) та світла і тіні (платонізм).
- Архітектурі античної Греції властива стадійність стильового розвитку з вираженим періодом *становлення* (стилістики форм, типології та функціонально-розпланувальних сценаріїв архітектури, будівельних конструкційних прийомів, при певній недосконалості форм – *в період архаїки*), *розквіту* (художня естетизація форми при незмінності функціонального та конструктивного змісту, стильового сортаменту форм архітектури – *в епоху класики*), *згасання-переродження* (синкретичність, еклектичність та відхід від самобутніх традиційних античних грецьких змістів і форм архітектури – *в період еллінізму)*. Образотворче мистецтво також проходить стильовий розвиток: є або наївно-натуралістичним, або умовним в період архаїки, ідеалістичним в період класики і реалістичним в період еллінізму.
- Синтез архітектури та образотворчого мистецтва, витонченість, майстерність, віртуозність мистецтва, його антропоцентризм, не канонічність, світськість та естетизм. Характерними в архітектурі греків є

скульптурні вставки та розписи (фрескові зображення та фарбування ордерних елементів), мистецтво мозаїки, кераміки, тощо.

Висновки. Архітектура античної Греції складає вічно актуальну тему для наукових архітектурознавчих студій. Здійснина вище спроба ще раз сформулювати основні ознаки архітектури давньогрецького стилю та визначити симптоматичні для нього архітектурні форми, також інтерпретувати їх ґенезу, змістовність, взаємообумовленість з загальнокультурними рисами античної Греції є ланкою безкінечного процесу наукового пізнання основоположної для світової архітектури явища архітектури античної Греції.

Библиография/ References

1. *Пучков А.А.* Парадокс античности: Принцип художественно-пластической телесности античной архитектуры. – К., 1998
2. *Михайловский И.Б.* Архитектурные формы античности. – М., 1949
3. *Михайловский И.Б.* Теория классических архитектурных форм. – М., 1937.
4. *Брунов Н.И*. Очерки по истории архитектуры. – М.-Л, 1937 – Т.1.
5. *Брунов Н.И*. Памятники Афинского акрополя. – М., 1973
6. *Всеобщая* история архитектуры: В 12 т. – М., 1973. – Т. 2. – 711 с.
7. *Шуази* История архитектуры: В 2 т. – М., 1935 – т.1.
8. *Михайлов Б.В.* Витрувий и Эллада. Основы античной теории архитектуры. – М., 1967
9. *Крыжицкий С.* Архитектура античных городов Северного Причерноморья. – К., 1993
10. *Тимофієнко В.І.* Історія архітектури стародавнього світу. – К., 2006. - 512 с.
11. *Горбик О.* Історія світової середньовічної архітектури: частина 1. – К, 2015. – 224 с.
12. *Випер Б.Р.* Искусство Древней Греции: в 2 т. – М., 1972.
13. *Бонар А.* Греческая цивилизация. – М., 1992. – Т. 1. От Илиады до Парфенона
14. *Шпенглер О.* Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. – М., 1993

Аннотация. Уточнено стилевые черты и характерные формы древнегреческой архитектуры, интерпретировано их содержание. Освещена роль античной греческой архитектуры в историческом и современном архитектурном процессе.

Ключевые слова: стилевые черты архитектуры, архитектура античной Греции, ордерная система.

Abstract. Investigated the basic design achievements, crucial for antiquity Greece style architectural details and content-richness, artistry and figurativeness. The conclusions on the peculiarities of the antiquity Greece architectural style are made.

Keywords: style architectural details, antiquity Greece architectural style.

УДК 514.18
А. Є. Данієлян,
Київський національний університет будівництва та архітектури.

СИСТЕМА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ПРИ ПРОЕКТУВАННІ ОБ'ЄКТІВ ЕКО-АРХІТЕКТУРИ.

Анотація: докладно розглянуто процес проектування об'єктів еко-архітектури. Розроблено та запропоновано алгоритм прийняття рішень в процесі проектування для комплексного вирішення задач на кожному із етапів життєвого циклу еко-об'єкту.

Ключові слова: еко-архітектура, еко-об'єкт, життєвий цикл об'єкта, екологічність функціонування, принцип функціонування об'єкту.

Цілі та задачі статті: Запропонувати систему прийняття рішень для комплексного підходу до проектування в галузі еко-архітектури.

Постановка проблеми.

Тема екологічності та невтручання у природні екосистеми дуже стрімко набирає популярності та актуальності в розвинених країнах світу останні 10-20 років. Нові тенденції в галузі архітектури та дизайну - незмінний рух в сторону екологічності, винесення на перший план проблеми збереження оточуючого середовища та безпеки архітектурного середовища для людини. Основними критеріями оцінки архітектурних проектів на ряду із економічною доцільністю, функціональністю та геометрією стають енергоефективність та екологічність по відношенню до оточуючого середовища та людей, для яких об'єкт створювався.

Починаючи із 70-х років 19 століття завдяки старанням окремих архітекторів та дизайнерів ці тенденції почали активно розвиватися і виокремились в самостіний напрямок архітектури – еко-архітекура. Сьогодні працюють в цьому напрямку архітектори та дизайнери в усіх країнах світу, проводяться конкурси та будуються екологічні об'єкти. Вчені безупинно впроваджують нові технології енергозбереження, енергогенерації, очищення води та повітря тощо. Однак на ряду із цим теоретична база напрямку еко-архітектури розвинена слабо, відсутній понятійний апарат.

Основна частина.

Раніше в статтях було створено класифікацію об'єктів еко-архітектури на основі аналізу багатьох із них, було сформульовано основі принципи їх проектування, визначено роль геометричного формоутворення у формуванні еко-об'єктів тощо. Тепер перед нами постає задача запропонувати систему прийняття рішень для комплексного підходу до проектування в галузі еко-архітектури.

Раніше в статті Данієлян А.Є., Білоус С.Я. «Еко-архітектура: визначення, концепції, засоби та схеми реалізації» було окреслено, що говорячи про екологічність об'єкта архітектури, ми маємо на увазі екологічність його функціонування. Тому екологічність повинна бути забезпечена на кожному із життєвих циклів об'єкта від початку проектування і до останнього етапу – демонтажу або реконструкції. (див схему 1). Тепер настав час докладніше розглянути процес проектування об'єктів еко-архітектури.

При проектуванні еко-об'єктів екологічність повинна бути забезпечена на кожному з етапів проектування. Розбиваємо цей процес на чотири етапи: аналітичний етап, етап архітектурно-конструктивного та інженерного проектування, етап отримання готового проекту та етап подальшого аналізу вже готового проекту по всім складовим, де повинна забезпечуватись його екологічність.

Аналітичний етап – це теоретично-концептуальний рівень проектування, під час якого виходячи із завдання на проектування, з якого архітектор отримує основну інформацію, а саме місце проектування та типологію споруди, автор починає роботу. Виходячи із аналізу природного середовища та враховуючи типологічні вимоги замовника, архітектор обирає пріоритетні фактори впливу середовища на об'єкт (див схему 2), визначає строки експлуатації та будівництва об'єкту, обирає принцип функціонування об'єкту (див схему 3). Останній крок на аналітичному етапі проектування – це вибір геометричного принципу проектування (див схему 1).

Етап архітектурно-конструктивного та інженерного проектування – це саме робочий процес проектування, в якому окрім архітекторів вже приймають участь суміжні професії: конструктори, інженери, технологи, а також екологи та ботаніки. На цьому етапі першочергово автор задає геометрію та конструктивну схему, які незмінно впливають одна на одну, тому і робота над геометрією та конструкцією ведеться одночасно та паралельно. Після уточнення геометрії та конструктивної схеми, архітектор розробляє типологію відповідно до завдання на проектування. Коли архітектурні частини проекту вже взаємоузгоджені та вирішені, починається оснащення об'єкту інженерними системами, технологічним обладнанням, технічними рішеннями (сюди ж віднесемо рішення щодо озеленення та інші задачі). Вирішальний етап в процесі архітектурно-конструктивного та інженерного проектування – вибір матеріалів: для зовнішнього та внутрішнього оздоблення.

Третім рівнем у проектуванні об'єктів еко-архітектури визначимо етап готового архітектурного об'єкту. В ідеалі готовим об'єктом еко-архітектури повинен стати проект як сукупність прийняття оптимальних рішень на кожному з етапів проектування. Для визначення екологічності об'єкта та оптимальності

його з точки зору безпеки для оточуючого середовища, нам необхідний четвертий етап проектування – етап аналізу готового об'єкта. Необхідно оцінювати проект одночасно по всім його складовим, які звичайно впливають одна на одну.

Перший крок в процесі аналізу – це визначення принципу: концепції функціонування об'єкту та геометричного принципу по відношенню до оточуючого середовища (див схему 4). Далі йде аналіз конструктивних, інженерних, типологічних, технологічних рішень. Дуже важливою складовою аналізу готового проекту є питання будівництва та утилізації, при чому утилізації як відходів будівництва так і утилізації або реновації споруди після закінчення строку її експлуатації. І останній рівень аналізу об'єкта – це оцінка використаних матеріалів. Матеріали повинні бути характеризовані по трьом показникам: екологічність (не токсичність) та природність, рівень викидів та виснаження природніх ресурсів при їх виготовленні, а також довговічність цих матеріалів, а отже і доцільність їх використання. Говорячи про природність матеріалів, маємо на увазі природність їх походження та рівень викидів пари їх виробництві та утилізації. Однак сучасні масштаби будівництва потребують набагато більш складної системи прийняття рішень, ніж вибір матеріалу природного походження. Тому з'являються такі критерії оцінки екологічності матеріалу як рівень викидів при виготовленні та утилізації, якщо ми говоримо про матеріали не природного походження (бетон, метал тощо), а також виснаження природніх ресурсів при їх виготовленні та здобування цих матеріалів (наприклад, вирубування лісів для здобування дерева, використання води для вирощування нових насаджень; вичерпання запасів природного каміння, вапняку тощо). Ще одним важливим критерієм аналізу та оцінки використаних матеріалів є визначення довговічності матеріалу, а отже і його доцільності в кожному конкретному випадку. Наприклад, довговічність та несуча спроможність дерева набагато нижча за довговічність та несучу спроможність металу, однак дерево – матеріал природного походження і передбачає менший вплив на середовище при виготовленні конструктивного елемента, але… Якщо мова йде про будівництво мега-структури, хмарочосу у десятки метрів висотою, то доцільніше використання металу в несучих елементах споруди, адже він довговічний і в даному випадку доцільніше виробити метал, забруднивши середовище, аніж винищити таку кількість дерев, на вирощування яких доведеться знову ж таки використати велику кількість води.

Таким чином, маємо чотири рівневу систему прийняття рішень при проектування об'єктів еко-архітектури: рівень аналітичний, рівень архітектурно-конструктивний та інженерно-технологічний, рівень готового

Схема 1.

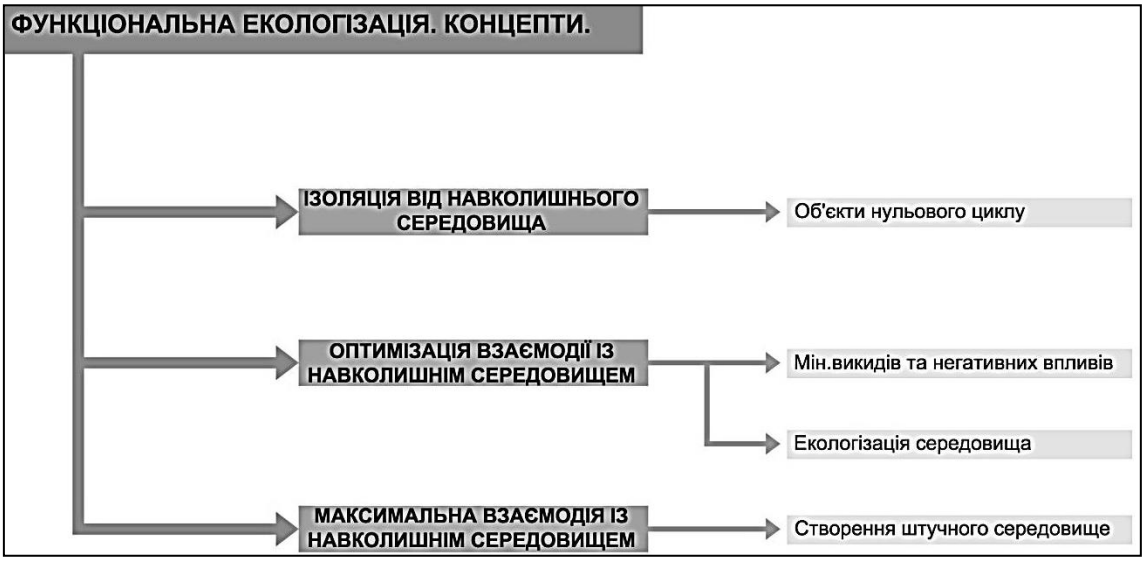

Схема 2

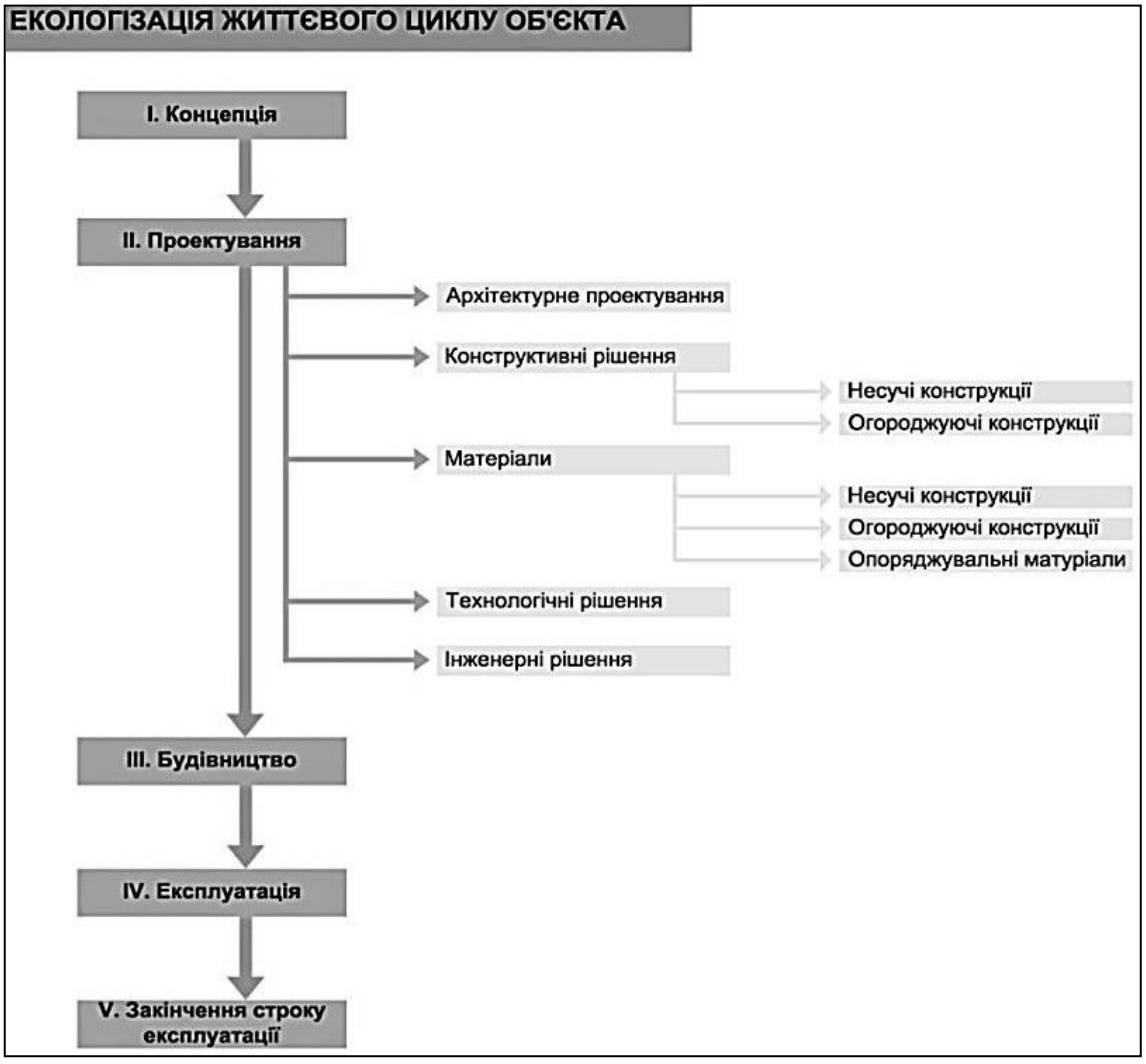

Схема 3.

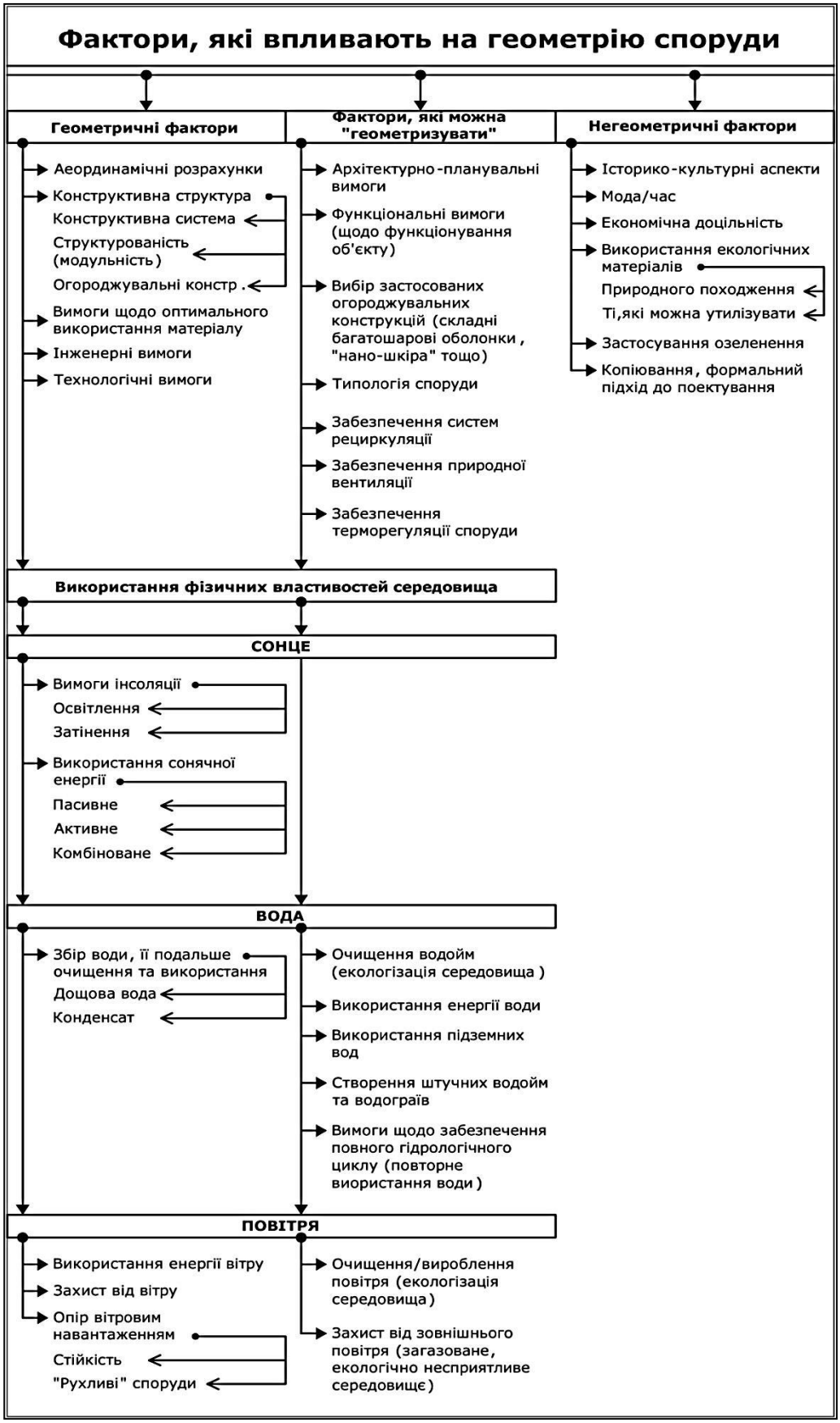

Фактори, які впливають на геометрію споруди
Геометричні фактори
Фактори, які можна "геометризувати"
Негеометричні фактори
Аеординамічні розрахунки
Конструктивна структура
Конструктивна система
Структурованість (модульність)
Огороджувальні констр.
Вимоги щодо оптимального використання матеріалу
Інженерні вимоги
Технологічні вимоги
Архітектурно-планувальні вимоги
Функціональні вимоги (щодо функціонування об'єкту)
Вибір застосованих огороджувальних конструкцій (складні багатошарові оболонки, "нано-шкіра" тощо)
Типологія споруди
Забезпечення систем рециркуляції
Забезпечення природної вентиляції
Забезпечення терморегуляції споруди
Історико-культурні аспекти
Мода/час
Економічна доцільність
Використання екологічних матеріалів
Природного походження
Ті,які можна утилізувати
Застосування озеленення
Копіювання, формальний підхід до поектування
Використання фізичних властивостей середовища
СОНЦЕ
Вимоги інсоляції
Освітлення
Затінення
Використання сонячної енергії
Пасивне
Активне
Комбіноване
ВОДА
Збір води, її подальше очищення та використання
Дощова вода
Конденсат
Очищення водойм (екологізація середовища)
Використання енергії води
Використання підземних вод
Створення штучних водойм та водограїв
Вимоги щодо забезпечення повного гідрологічного циклу (повторне виористання води)
ПОВІТРЯ
Використання енергії вітру
Захист від вітру
Опір вітровим навантаженням
Стійкість
"Рухливі" споруди
Очищення/вироблення повітря (екологізація середовища)
Захист від зовнішнього повітря (загазоване, екологічно несприятливе середовищє)

Схема 4.

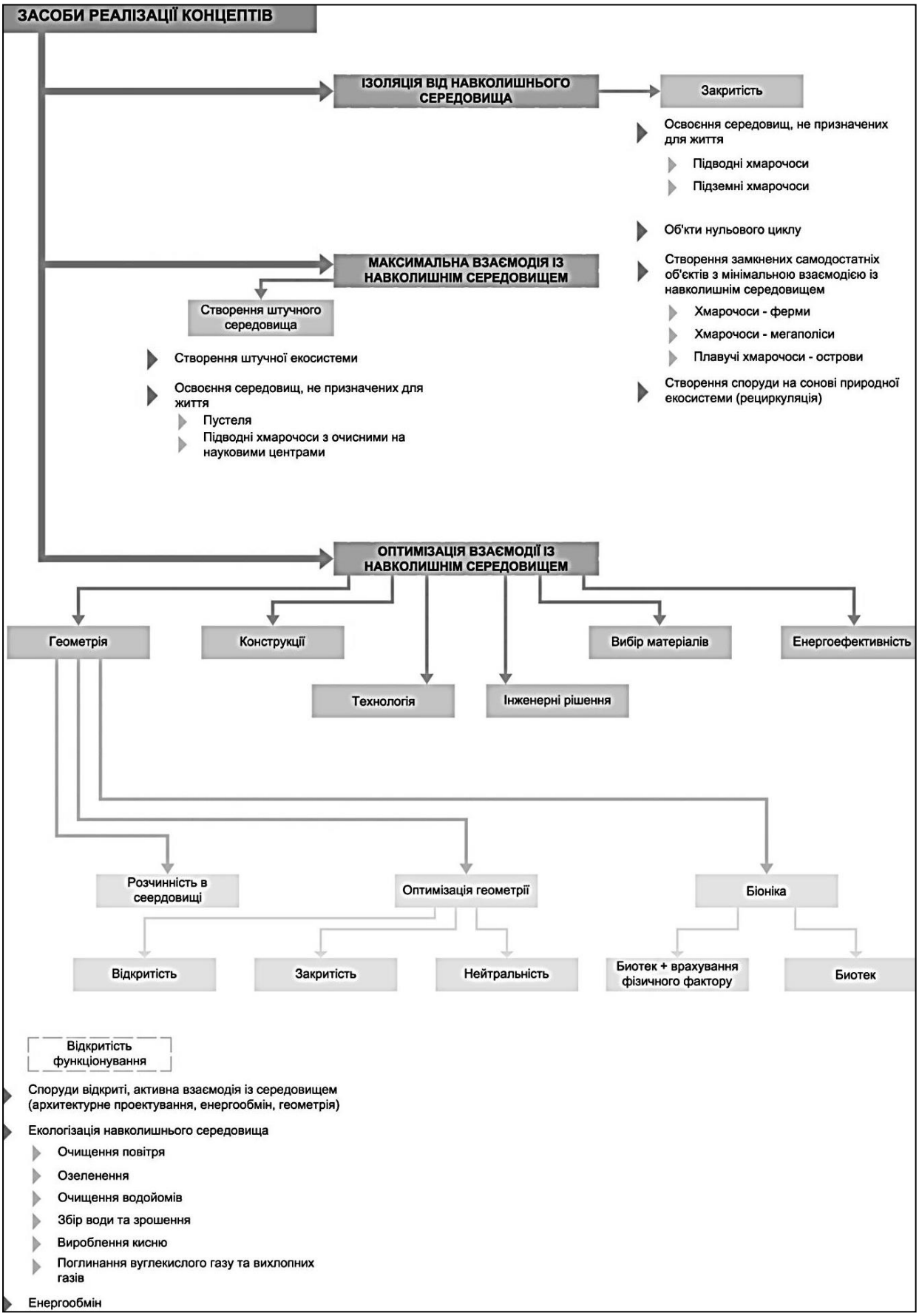
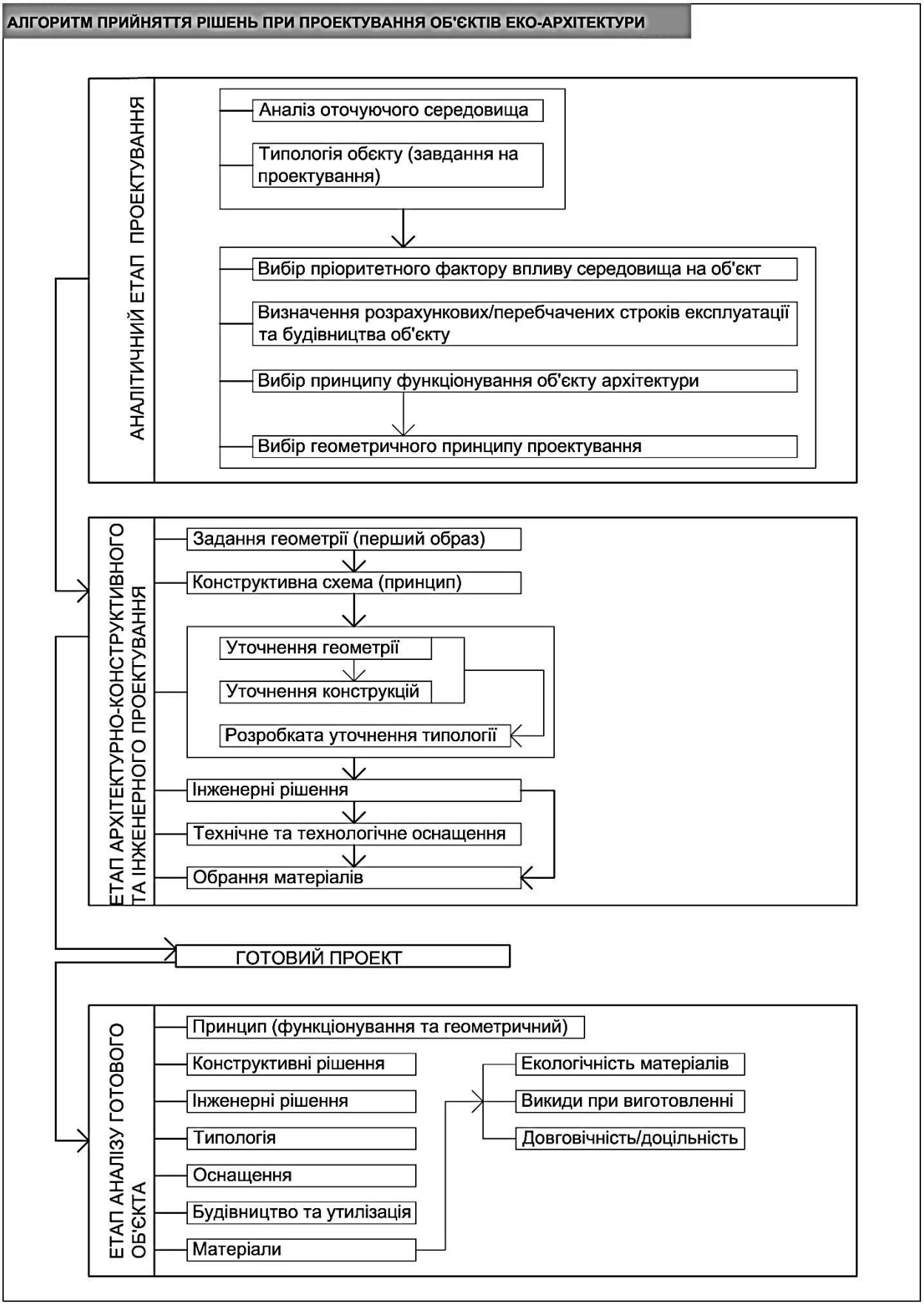

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТІВ
ІЗОЛЯЦІЯ ВІД НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
Закритість
Освоєння середовищ, не призначених для життя
Підводні хмарочоси
Підземні хмарочоси
Об'кти нульового циклу
МАКСИМАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ІЗ НАВКОЛИШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ
Створення замкнених самодостатніх об'єктів з мінімальною взаємодією із навколишнім середовищем
Створення штучного середовища
Хмарочоси - ферми
Хмарочоси - мегаполіси
Плавучі хмарочоси - острови
Створення штучної екосистеми
Створення споруди на сонові природної екосистеми (рециркуляція)
Освоєння середовищ, не призначених для життя
Пустеля
Підводні хмарочоси з очисними на науковими центрами
ОПТИМІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ІЗ НАВКОЛИШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ
Геометрія
Конструкції
Вибір матеріалів
Енергоефективність
Технологія
Інженерні рішення
Розчинність в сеердовищі
Оптимізація геометрії
Біоніка
Відкритість
Закритість
Нейтральність
Биотек + врахування фізичного фактору
Биотек
Відкритість функціонування
Споруди відкриті, активна взаємодія із середовищем (архитектурне проектування, енергообмін, геометрія)
Екологізація навколишнього середовища
Очищення повітря
Озеленення
Очищення водойомів
Збір води та зрошення
Вироблення кисню
Поглинання вуглекислого газу та вихлопних газів
Енергообмін

Схема 5.

АЛГОРИТМ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ПРИ ПРОЕКТУВАННІ ОБ'ЄКТІВ ЕКО-АРХІТЕКТУРИ
АНАЛІТИЧНИЙ ЕТАП ПРОЕКТУВАННЯ
Аналіз оточуючого середовища
Типологія обєкту (завдання на проектування)
Вибір пріоритетного фактору впливу середовища на об'єкт
Визначення розрахункових/перебчачених строків експлуатації та будівництва об'єкту
Вибір принципу функціонування об'єкту архітектури
Вибір геометричного принципу проектування
ЕТАП АРХІТЕКТУРНО-КОНСТРУКТИВНОГО ТА ІНЖЕНЕРНОГО ПРОЕКТУВАННЯ
Задання геометрії (перший образ)
Конструктивна схема (принцип)
Уточнення геометрії
Уточнення конструкцій
Розробката уточнення типології
Інженерні рішення
Технічне та технологічне оснащення
Обрання матеріалів
ГОТОВИЙ ПРОЕКТ
ЕТАП АНАЛІЗУ ГОТОВОГО ОБ'ЄКТА
Принцип (функціонування та геометричний)
Конструктивні рішення
Інженерні рішення
Типологія
Оснащення
Будівництво та утилізація
Матеріали
Екологічність матеріалів
Викиди при виготовленні
Довговічність/доцільність

об’єкту та рівень аналізу кінцевого результату. Якщо ж в процесі аналізу ми не отримаємо збалансований оптимізований об’єкт, який відповідає вимогам екологічності на кожному з етапів проектування та передбаченого функціонування споруди, то робота починається з початку.

Висновки. Архітектурна галузь дуже стрімко розвивається у бік екологічності, однак архітектори не мають достатньої теоретичної бази для проектування та системи оцінювання готового об’єкту. Тому необхідно створити алгоритм прийняття рішень при проектуванні, який допоможе створювати оптимізовані по всім показникам об’єкти еко-архітектури. В подальшому таку схему системи прийняття рішень, а саме останню частину схеми – аналіз готового об’єкту – можна буде взяти за основу при оцінюванні готових об’єктів та проектів еко-архітектури, можливо навіть з метою їх сертифікації (див. схему 5).

Перелік використаної літератури:

1. Данієлян А.Є., Білоус С.Я. Еко-архітектура: визначення, концепції, засоби та схеми реалізації // Наук.-техн. зб. «Технічна естетика і дизайн», №9. – К.: КНУБА, 2011. - С. 78-98.
2. Данієлян А.Є. Принципи реалізації методів формоутворення в концепціях еко-архітектури // Наук.-техн. зб. «Технічна естетика і дизайн», №10, – К.: КНУБА, 2012. - С. 42-50.
3. Данієлян А.Є., Концепції, засоби та схеми реалізації в проектуванні об’єктів еко-архітектури // Проблеми розвитку міського середовища : наук. техн. збірник / - Київ, НАУ, 2012, вип. 5-6. - С. 292-293.
4. Данієлян А.Є. Фактори, які впливають на розробку геометричної моделі об'єктів еко-архітектури // міжвідомчий наук.-техн. зб. «Технічна естетика і дизайн», №11, – К.: КНУБА, 2012. - С. 35-39.
5. Даниелян А.Е., Геометрическая модель как средство выбора приоритетных факторов внешней среды, учитываемых в процессе проектирования объектов эко-архитектуры // материалы 3-й международной научно-практической конференции 9-10 апреля 2013 г., Брянск, «Проблемы инновационного биосферно-совместимого социально-экономического развития в строительном, жилищно-коммунальном и дорожном комплексах», БГИТА, Том 2. – С. 26-29.
6. Данієлян А.Є., Сутність реалізації принципів екологічності в проектах еко-архітектури // міжвідомчий наук.-техн. зб. «Технічна естетика і дизайн», №8. – К.: КНУБА, 2010. - С. 98-102.

Аннотация

В статье подробно описан процесс проектирования объектов эко-архитектуры. Разработан и предложен алгоритм принятия решений в процессе проектирования для комплексного решения задач на каждом из этапов жизненного цикла эко-объекта.

Annotation

In the article the process of designing the objects of eco-architecture is described in details. The decision-making algorithm in the design process was developed and offered in this article.

УДК 72.01

В. П. Дубинский,
Доктор архитектуры, профессор Харьковского национального университета городского хозяйства им. А.Н.Бекетова
А. В. Весна
Аспирант каф. АЗиСДАС Харьковского национального университета городского хозяйства им. А.Н.Бекетова

ГЛОБАЛИЗМ И НОВЫЕ АРХИТЕКТУРНЫЕ СТИЛИ

Аннотация: в статье проанализировано понятие "глобализации", определены факторы, определяющие это понятие, приведены основные черты глобального стиля в архитектуре, а также проанализировано понятие "региональный стиль".

Ключевые слова: архитектура, глобализация, глобальные концепции, глобальный стиль, региональный стиль.

Цель: составление представления и систематизация таких понятий, как "глобализация", "глобальный стиль", "региональный стиль".

Степень разработанности проблемы.

Интерес для данного исследования вызывают труды А.В. Проскурниной [1], В. И. Пантина [2], А.И. Нос [3], С. О. Бурмистрова [5], Ю. В. Шишкова [6], М. В. Пучкова [8], С. С. Жуйкова [9], А. Я. Зенкевич [11], и некоторых других, чьи интересы в той или иной степени связаны с раскрытием проблемы влияния процессов глобализации на процесс развития современной архитектуры.

Постановка проблемы.

Глобализация (от лат. globus - шар, фр. global - всеобщий) - объективный процесс формирования, организации, функционирования и развития принципиально новой всемирной, глобальной системы на основе углубляющейся взаимосвязи и взаимозависимости во всех сферах международного сообщества.

Среди факторов, определяющих глобализацию можно выделить несколько основных. К ним относятся:

- производственно-технический, предполагающий резкое возрастание масштабов производства, международные формы его осуществления, качественно новый уровень средств транспорта и связи, обеспечивающий быстрое распространение товаров и услуг, ресурсов и идей с приложением их в наиболее благоприятных условиях;
- научно-технологический, определяемый экономическими выгодами использования передового научно-технического, технологического и квалификационного уровня ведущих в соответствующих областях зарубежных стран, для ускоренного внедрения новых решений при относительно меньших затратах;
- экономический, включающий небывалую концентрацию и централизацию капитала, что способствует формированию единого рыночного пространства;
- информационный - радикальное изменение средств делового общения, обмена экономической, финансовой информацией, создающее возможности оперативного, своевременного и эффективного решения производственных, научно-технических, коммерческих задач не хуже, чем внутри отдельных стран;
- социальный, проявляющийся в ослаблении роли привычек и традиций, социальных связей и обычаев, преодолении национальной ограниченности, что повышает мобильность людей в территориальном, духовном и психологическом отношениях, способствует международной миграции;
- политический, выражающийся в ослаблении жесткости государственных границ, облегчении свободы передвижения граждан, товаров и услуг, капиталов, а также в развитии специализированных международных организаций;
- экологический, обусловливающий объединение усилий мирового сообщества, консолидацию ресурсов, координацию действий в различных сферах. [1]

Результаты исследования.

Затрагивая тему глобализации, уместно упомянуть исследования В. И. Пантина, в которых глобализация рассматривается как длительный

исторический процесс формирования мирового сообщества, уходящий своими корнями в глубь веков и тысячелетий. Этот процесс имеет как поступательный, так и циклический характер. Каждый из циклов глобализации состоит из волны дифференциации и следующей за ней волны интеграции. Дифференциация подразумевает относительное доминирование в мире процессов роста, усложнения, умножения многообразия и выделения новых частей системы мегасоциума. Интеграция же связана с относительным доминированием процессов более тесного сближения и взаимодействия различных культур, цивилизаций, государств, наций, этносов, которые могут включать их объединение. [2]

Согласно В. И. Пантину, в истории человечества можно выделить как минимум три цикла глобализации, в каждом из которых обнаруживается перемещение центра мирового развития с Востока на Запад и с Запада на Восток. Так, первый, античный цикл (начало VIII в. до н. э. – конец II в. н. э.) общей продолжительностью около 1000 лет совпадает с расцветом и угасанием античного способа производства, полисной социально-политической организации и античной культуры. Для первого цикла в целом было характерно культурное, экономическое и политическое доминирование Запада в лице полисов Древней Греции, эллинистических государств и Римской державы.

Второй, средневековый цикл (начало III – конец XIII в.) длительностью около 1100 лет связан с зарождением, развитием и кризисом феодально-крепостнического и государственно-крепостнического на Востоке и в России способа производства, а также сословной социально-политической организации и средневековой культуры. Второй цикл в целом характеризуется культурным, экономическим и политическим доминированием Востока – Арабского халифата, Китая, Византийской и позднее Монгольской империи.

Третий, нововременной цикл (начало XIV в. – XXI–XXII вв.) длительностью около 750–800 лет связан с возникновением и развитием капиталистического способа производства, классовой социальной структуры и культуры Нового времени. Для третьего цикла характерно культурное, экономическое и политическое доминирование Запада – сначала различных государств Западной Европы, затем США. В. И. Пантин также отмечает, что сегодня появляются явные признаки будущего доминирования Востока – Японии, Китая, Индии, которое, скорее всего, реализуется в IV цикле глобализации [2].

Циклическая модель истории глобализации В. И. Пантина во многом имеет параллели с синергетическими моделями исторических процессов, однако, как видно из продолжительности самих циклов, не в аспектах автомодельности и сингулярности. Несмотря на это, сопоставляя

продолжительности циклов глобализации и суперстилей, можно обнаружить некоторые закономерности. Во-первых, первый цикл глобализации примерно совпадает с первым (античным) периодом доминирования первого суперстиля. Во-вторых, второй цикл совпадает с периодом существования в истории европейской архитектуры двух альтернативных формообразующих систем – византийской и романо-готической.

Процесс глобализации имеет ряд самых различных аспектов и сторон: это глобализация экономическая, политическая и т.д, но прежде всего глобализация культурная, то есть формирование общих для всех культур мира форм и структур, обеспечивающих коммуникацию между отдельными индивидами, между группами и между индивидом и группой.

Когда говорят о необходимости глобализации и ее объективном характере, имеют в виду то, что действительный масштаб вставших перед человечеством проблем требует решения их на глобальном уровне, ибо ни одно государство в нынешней ситуации не имеет реальных возможностей и ресурсов для решения этих проблем в одиночку, тем более что многие из них просто и не могут быть разрешены подобным образом: нельзя, например, решить проблемы, связанные с глобальным потеплением климата, в отдельно взятой Швейцарии, нельзя очистить участок мирового океана, прилегающий конкретно к штату Флорида, и т. д. Интеграции усилий, как показывают недавние события, требует и борьба с терроризмом, с наркотиками. Процессы сотрудничества производят результат, не укладывающийся в прежние рамки национальных процессов, и затрагивают человечество в целом, «навязывая» неизбежное сотрудничество.

При этом диалог и полилог разных позиций стали бы самым продуктивным способом построения богатого многообразия общества, в этом многообразии черпающем свою силу и устойчивость, ибо они обеспечиваются возможностью выбора наилучшего варианта из множества уже доказавших свою жизнеспособность. Равноправный диалог означает обогащение всеобъемлющего культурного, смыслового, ценностного пространства жизни, его расширение и его усиление, повышение доверия к партнерам и взаимопонимания. Это путь к действительному объединению, а не вынужденному внешними обстоятельствами сбиванию в стаю, что отличает человека от его животных сородичей. Именно диалог и распространение его принципа на множество, т. е. полилог, являются культурной формой взаимодействия разных позиций и показателем подлинно культурной установки на общение. [3]

В противоположность этому монолог выступает установкой на конечное обеднение содержания общения, ибо предполагает доминирование единственной позиции, которая как бы явочным порядком вытесняет всякую другую и стремится заменить ее своей. В то же время, позиция, оставленная в своем исключительном одиночестве, также имеет мало мотивов и стимулов для собственного развития, ибо не получает подпитки от взаимодействия с другими и подавляет конкурирующие идеи и позиции из стремления сохранить в неприкосновенности свое доминирование. [3]

Таким образом, говоря о глобализации, следует учитывать, что данное понятие может иметь не только разные смыслы, но и разные цели, что определяет и разные ценностные векторы этих разных смыслов, и разную стратегию достижения целей. В одном случае глобализация понимается как организация единства многообразия, обеспечиваемого взаимодействием разных культурных традиций, образцов и ценностей, установку на их сохранение для обогащения содержания культурной жизни человечества и его культурного пространства. В другом случае глобализация понимается как унификация культурных моделей, что с неизбежностью будет означать и гомогенизацию культурного пространства человечества. При этом культурная унификация, как скоро выяснилось, должна происходить по американскому образцу, а гомогенизация — означать «структурирование» пространства в соответствии с американскими ценностями. Иными словами, в реальной действительности инструментом глобализации был избран второй вариант — одностороннего монологического диктата, при котором происходит вытеснение, подавление культурой, взятой «за образец», всех остальных культур.

Глобализация в архитектуре.

Исходя из высказываний авторитетных теоретиков и практиков современной архитектуры, следует, что архитекторы должны найти в себе силы и смелость, чтобы критически оценить, предвидеть последствия, возможный эффект своей деятельности в нестандартных условиях, создаваемых глобализацией. Становится все боле понятным, что вопрос об освоении новых коммуникационных пространств с разными культурными значениями, языками и этикой приобретает всё большую остроту. В этих пространствах глобализация и играет интегрирующую функцию. [4].

Становится поэтому понятным, почему архитектура взаимодействует с глобализмом В качестве примера, свидельствующего о творческих путях архитектуры, Рем Колхас приводит, в частности, развитие идеи проекта штаб-квартиры ООН в Нью-Йорке, автором которой является Уоллес Гаррисон, использовавший для этого выдающегося объекта исходную концепцию Ле

Корбюзье. Глобализация в этом случае побуждает и приводит к дальнейшему международному развитию и сотрудничеству не только разные архитектуры но и разные культуры.

«Без слияния разных континентов, каждый из которых обладал страстью на свой лад, творческое скрещивание, гибридное возникновение качественного сооружения было бы невозможным. Результатом деятельности в этом направлении и была качественная вспышка – резиденция ООН». Подобное влияние – использование интеллектуальных потенциалов двух культур – отразилось и в проектах Мисван дер Роэ, Поля Рудольфа, Альдо Росси, Рихарда Мейера и др.

Глобализация с точки зрения культуры означает формирование такой знаковой системы, которая была бы пригодна для описания всех возможных физических, экономических и социальных реалий всех обществ, вовлеченных в глобализационный процесс. Основной опасностью при этом оказывается возможность потери разными культурами своей индивидуальности, своей специфики, что неизбежно приведет и к утрате носителями данной культуры своей самоидентичности, к размыванию культур и вследствие этого к потере исключительно важного для развития любой цивилизации фактора — фактора разнообразия.

По мнению С. Бурмистрова, в том случае, если глобальная культура будет строиться исходя из тех инвариантных свойств человеческой природы, которые присущи всем людям просто потому, что они принадлежат к виду homo sapiens, то с этой точки зрения будет невозможно отличить друг от друга представителей различных культур. Более того, сами эти различия будут несущественны, ибо тот, кто относит сам себя к «гражданам мира», будет рассматривать свои национальные и культурные особенности как маргинальные для его самоидентификации. Это, несомненно, уменьшит возможности для возникновения разного рода межгрупповых конфликтов, но при этом обеднит и возможности коммуникации, так как в этом случае тем универсумом, относительно которого будут осуществляться коммуникативные действия, будет множество простейших человеческих потребностей, так что на этом языке уже нельзя будет говорить о тех переживаниях, которые не являются общими всем людям — этических, эстетических, религиозных и т. п. [5]

Переход от индустриального общества к постиндустриальному, появление и распространение высоких технологий, образование единого информационного пространства — все это сформировало контекст, сделавший возможным становление нового качества социальности, когда общества

становятся открытыми и появляется возможность для следующего этапа интеграции. [6].

Становящееся глобальное сообщество, по мнению сторонников проекта глобализации, позволяет управлять обществом наиболее рациональным способом. Именно подобная возможность привлекла к идее глобализации множество сторонников, которые увидели в этом проекте шанс к воплощению давней мечты о разумно построенном едином человечестве, о глобальном государстве, которое создаст единую общечеловеческую культуру, сформирует единые цели и ценности. Бессмысленная трата ресурсов на войны, конфликты, разного рода противостояния также исчезает с образованием единого человечества.

Видимая пестрота проявлений культурной жизни, провозглашаемый плюрализм ценностей, разнообразие поисков, культивируемое внимание к «локусам», разного рода отклонениям и странностям существования, аномалиям и перверсиям в мире и жизни человека, демонстрируемые практикой другого культурного направления — постмодернизма, отнюдь не отменяют тенденции к унификации культурной жизни. В конечном счете, постмодернистская практика в области философии и искусства поощряет мыслительную неопределенность и относительность, что облегчает утверждение в сознании, утратившем естественную иерархию ценностей, любой искусственной, фиктивной, мнимой ценности, навязываемой масскультом и рекламой.

Интернациональный стиль.

Истоки интернационального стиля современной архитектуры городов можно найти еще в начале XX в., в эпохе модернизма или конструктивизма, когда отказ от старого художественного-пластического и пространственного языка воспринимался как нечто новое и современное. Но по прошествии времени становится понятно, что интернациональная архитектура, очищенная от культурной символики, не всегда в состоянии сделать то, к чему стремится идеальная модель города, а именно создать комфортную среду для проживания горожан.

Практически все глобальные города идут по пути воплощения идеи «интернационального» пространства города как основы своего имиджа. Если мы возьмем Нью-Йорк и Гонконг, то в их отдельных чертах мы найдем больше общего, чем отличий. Париж, например, напротив, после хирургических операций на средневековой ткани, сделанных бароном Османном, законсервировал свой «самый дорогой в мире» на сегодняшний день облик городской ткани (если брать в расчет количество туристов, его посещающих) и

сделал из него бренд, который в ближайшее время вряд ли удастся обойти какому-либо из новых городов. И, стоит заметить, это бренд, который со временем только дорожает (неизвестно, был бы Париж центром притяжения туристов, если воплотились бы некоторые концепции модернистов по его реконструкции). [7]

История как элемент городской пространственной культуры стала восприниматься как нечто ценное и нуждающееся в сохранении лишь в относительно недавнее время. Сегодня это то, что обладает не только культурной, но и, как оказалось, вполне материальной ценностью. Главная ценность исторических объектов в их аутентичности. Поддержание национальных и субкультурных пространственных черт городской застройки в целом имеет не меньшую ценность. [8].

При создании города на основе «интернационального» пространственного языка мы можем столкнуться в итоге с его парадоксальной пустотой. Это уже происходило в истории урбанизма с некоторыми городами, например с Бразилиа. Поэтому, может быть, «исторические» города Европы и Азии, такие как Париж, Прага или Шанхай, гораздо более похожи на идеальный город будущего, чем новые мегалополисы, такие как Дубай и Гуанчжоу. Быть может, в будущем люди будут ездить в интернациональные города и жить в них по необходимости, а стремиться туда, где остались следы национального колорита, где в архитектурном облике есть отличия и индивидуальность.

По мнению С. Жуйкова, глобальный суперстиль, или глобальный стиль – это универсальная формообразующая система в зодчестве, получившая распространение в масштабе крупного региона или планеты в результате культурной или политико-экономической (этнической) экспансии или также интеграции. Суперстиль становится глобальным под влиянием, как правило, внешних для архитектурной системы факторов. Суперстиль может быть добровольно заимствован в силу художественно-эстетической приемлемости для разных народов. [9]

Он может быть и насильственно навязан, но впоследствии интегрирован в иноземную культуру [10]. Глобальность суперстиля имеет в некотором виде относительный характер и определяется масштабами своего распространения: на национальном уровне, на уровне групп наций, на уровне цивилизации, на уровне нескольких цивилизаций и, наконец, на уровне ойкумены или всего мира.

Регионализм.

Регионализм можно трактовать как комплексный подход к архитектурному проектированию, базирующийся на максимально полном учете

местных особенностей разного рода, определяющий специфику построения архитектурного объекта и направленный на создание преемственности в рамках определённого культурного и географического контекста. Подчеркнутое внимание к региональным особенностям архитектуры позволяет решить ряд проблем, таких как повышение экономичности и рентабельности строительства (за счет оптимального использования климата, местных материалов, создания уникальности и инвестиционной привлекательности), придание разнообразия городской застройке и обеспечение преемственности для сохранения культурных традиций. Регионализм в архитектуре проявляется в различных направлениях, соответствующих глубине переработки исходного материала.

По мнению М. Пучкова, практически все глобальные города идут по пути воплощения идеи «интернационального» пространства города как основы своего имиджа. Если мы возьмем Нью-Йорк и Гонконг, то в их отдельных чертах мы найдем больше общего, чем отличий. Париж, например, напротив, после хирургических операций на средневековой ткани, сделанных бароном Османном, законсервировал свой «самый дорогой в мире» на сегодняшний день облик городской ткани (если брать в расчет количество туристов, его посещающих) и сделал из него бренд, который в ближайшее время вряд ли удастся обойти какому-либо из новых городов. И, стоит заметить, это бренд, который со временем только дорожает (неизвестно, был бы Париж центром притяжения туристов, если воплотились бы некоторые концепции модернистов по его реконструкции) [8].

История как элемент городской пространственной культуры стала восприниматься как нечто ценное и нуждающееся в сохранении лишь в относительно недавнее время. Сегодня это то, что обладает не только культурной, но и, как оказалось, вполне материальной ценностью. Главная ценность исторических объектов в их аутентичности. Поддержание национальных и субкультурных пространственных черт городской застройки в целом имеет не меньшую ценность. [8].

В свете критики глобализации в урбанизме и городского развития без учета локальных особенностей территории наиболее логичным выглядит подход, основанный на традиционных для данной территории структурах, но с новыми функциональными возможностями и технологическими улучшениями. Идентичность городского пространства кроется не только в традиционных архитектурных формах, но в геометрических и сомасштабных человеку конфигурациях пространства, в аспектах взаимодействия горожан с этим пространством.

Регионализм зародился в архитектуре вначале XX в. Он сознательно противопоставлял себя эклектике, модерну и ретроспективным национально-

романтическим направлениям. Регионализм был реакцией на однородность модернизма, не принимающего во внимание колоссальные климатические и социальные различия. Хотя его проявления варьируются в зависимости от местонахождения, есть нечто, что объединяет произведения регионализма. Это повсеместная приверженность дизайну, соответствующему местным условиям и используемому местные традиции.

Особый интерес в плане поиска национальных особенностей представляет современная архитектура Японии. Наряду с метаболизмом большинство японских архитекторов обращается к традициям на ассоциативном уровне, создавая яркую современную архитектуру. Японская архитектура XX в. дает примеры региональной и национальной архитектуры. При этом следует отметить, что в 1920 - 1930 - е годы в Японии возник интерес к европейскому функционализму. Ряд молодых японских архитекторов учились в Баухаузе в Германии и у Ле Корбюзье во Франции, например К. Маекава, Ю. Сакакура и др. Поэтому многие идеи функционализма и ранее присутствовали в архитектуре Японии. [11]

К. Танге добивается в своих произведениях максимума разнообразия при самоограничении выбора средств. Известность К. Танге в 1956 г. принес Мемориальный комплекс в Хиросиме. Он состоит из здания музея, библиотеки и общественного центра, в основу которых положены принципы функционализма. Композиционным ядром комплекса служит необычной формы приземистая массивная арка, вызывающая отдаленные ассоциации с перекрытием древнейшего японского дома.

Среди национальных школ заслуживает внимания архитектура Мексики. Для мексиканских архитекторов также характерно сочетание современности с художественными традициями. Мексика в древности обладала высокой художественной культурой инков, майя, ацтеков и других народов, населявших эту страну. Одной из особенностей древнемексиканской архитектуры является синтез искусств. Древние мексиканские зодчие в архитектурные произведения органично включали рельефы с изображениями, носившими ритуальный и символический смысл. Характерным для этих рельефов был принцип изображений разного масштаба, что позволяло видеть скульптурные фризы с дальнего и близкого расстояний. Если в колониальный период мексиканская архитектура испытывала влияние испанского барокко и стиля палатереско, характеризовавшихся пышностью декоративного убранства, то влияние функционализма привело к господству геометрических форм. Но мексиканские зодчие выступили против безнациональности интернациональной архитектуры. Они пытались придать современным зданиям региональное своеобразие.

Выводы.

Невозможно дать четкую и однозначную оценку процессам глобализации, которые проходят в процессе развития современной архитектуры. В последнее столетие каждые десять лет становятся сроком в течении которого появляются революционные технологии, совершаются значимые открытия и даже в таком монументальном виде искусства как архитектура успевают измениться стилевые тенденции и направления.

Каждое масштабное изменение в укладе жизни региона это потрясение которое либо выводит систему на более высокий уровень существования либо реалии жизни заставляют его приспосабливаться к изменившимся условиям и менталитету жителей деформируя изначально поставленные цели и задачи. При этом скорость изменения внешних условий намного выше реагирования городских систем глобализация обеспечивает стремительность генерации новых знаний заменяя обширностью процесса накопления позитивного архитектурно-строительного опыта накопленную поколениями память предшественников.

Главная проблема, которой сейчас следует уделять максимум внимания - архитектура потеряла человека. Эпоха гуманизма в архитектуре возрожденная мастерами Ренессанса утонула в гигантских мегасооружениях превратив человека и личность в человеческий факор. Архитекторам в своем творчестве следует вспомнить о человеке и сделать идею гуманизма главной глобальной концепцией нового витка своего развития современной архитектуры.

Литература

1. Проскурнина А. В., Гордеева Г. Н. Проблемы и перспективы глобализации. http://pskgu.ru/projects/pgu/storage/wt/wt121/wt121_19.pdf], [Уткин А. И. Глобализация, процесс и сомнение. – М., 2002. - С. 16.
2. Пантин, В. И. Циклы и волны глобальной истории. Глобализация в историческом измерении / В. И. Пантин. – М.: Новый век, 2003. – 276 с.
3. Нос А. И. Политическая коммуникация как составляющая современного политического процесса. http://superinf.ru/view_helpstud.php?id=5321.
4. RemKoolhaas – BruceMau, S,M,L, XL.O.M.A. BenediktTaschenVerlagGmbh, Koln, 1997.
5. Бурмистров С. О концептуальных основаниях диалога культур в условиях глобализации. http://www.perspektivy.info/oykumena/kotel/o_konceptualnyh_osnovanijah_dialoga_kultur_v_uslovijah_globalizacii_2007-04-20.htm.

6. Шишков Ю.В. Глобализация, конечно, бросает вызовы, но не совсем те, которые видятся автору // Материалы действующего междисциплинарного семинара Клуба ученых «Глобальный мир» Вып.7. М., 2002. С.28.
7. Индекс глобальных городов Кирни 2008, изд. Консалтинговой компании А.Т. Кирни, www.atkearney.com/images/global/pdf/The-2008-Global-Cities-Index.pdf.
8. Пучков М. В. Глобализация и идентичность в архитектуре современных городов. http://www.km.ru/referats/334697-globalizatsiya-i-identichnost-v-arkhitekture-sovremennykh-gorodov.
9. Жуйков С.С. Универсальные формообразующие системы в архитектуре в их формообразующей динамике. «Архитектон: известия вузов» № 45 Март 2014. http://archvuz.ru/2014_1/1.
10. Жуйков, С. С. Глобализация архитектурных стилей / С. С. Жуйков // Архитектура и дизайн в современном обществе: российский опыт и мировые тенденции : мат-лы Всерос. науч. конф. 23–24 октября 2012 г. / Уральская государственная архитектурно-художественная академия. – Екатеринбург: Архитектон, 2012. – С. 174–176.
11. Зенкевич А.Я. Традиции и современность в творчестве Кисё Курокавы, А. Зенкевич. Архитектура Запада-4: Модернизм и постмодернизм. Критика концепций. ЦНИИ теории и истории архитектуры. - М.: Стройиздат, 1986. – 181 с., ил. - С. 124 - 133.

Анотація

Розглянуто проблеми впливу глобальних архітектурних концепцій на суспільну свідомість. Також розглянута необхідність розвитку екологічного світогляду населення країни в контексті ї їсталого розвитку.

Ключові слова: архітектура, екологія, глобальна архітектурнаконцепція.

Annotation

The problems of the impact of the global architectural concepts in the public consciousness. The need for ecological outlook of the country's population in the context of its sustainable development is also considered.

Keywords: architecture, ecology, global architectural concept.

УДК 72.01

П. П. Кедровський,
кандидат архітектури, доцент,
І. П. Кедровська,
аспірант каф. теорії архітектури
Київський національний університебудівництва і архітектури

К ПИТАННЮ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ АРХІТЕКТОНІКА ФРОНТАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРНОЇ КОМПОЗИЦІЇ

Анотація: в статті розглядаються загальні архітектонічні принципи фронтальної архітектурної композиції, аналізується понятійний апарат основних термінів та визначень, обґрунтовується правомірність використання законів природи в композиційній творчості.

Ключові слова: тектоніка, архітектоніка, антітектоніка, композиція.

В теорії архітектури стале поняття «тектоніка» має вельми розмитий характер. Тектоніка будівлі та її місце серед інших засобів архітектурної виразності часто розуміють по-різному. Для одних тектоніка – це вираження художньо-естетичної концепції в архітектурі (тобто вона відображає тільки світогляд); інші - поняття тектоніки підміняють поняттям конструкції; деякі дослідники взагалі заперечують існування стійких закономірностей тектоніки і вважають за можливе говорити лише про тектоніку окремої будівлі [1, с. 5-7]. Якщо вводиться ще поняття «архітектоніка» та «антітектоніка» - то ставлення до понять - неоднозначне.

Оскільки усі ці поняття створюються на основі нашого колективного людського досвіду, усі вони не дуже повно, недосконало описують реальні речі, дають лише найбільш загальну уяву про предмет. Фізик Гейзенберг справедливо писав: «Значення всіх понять та слів, створюваних безпосередньо взаємодією між світом та нами самими, не можуть бути точно визначені» [2, с. 67].

Античні філософи вважали, що будь-яке справжнє знання повинно починатися з вивчення слів, з «дослідження назв», тому що в кожному значущому слові втілюється сутність того, що воно визначає [3, с. 81].

Тектоніка – одна з наймолодших категорій теорії архітектурної композиції. В середині XIX ст. К.Беттіхер ввів її до наукового ужитку, визначивши як діяльність в галузі архітектури [4].

Слово «архітектоніка» (від грецьк. architektonike – будівельне мистецтво) означає «художнє вираження закономірностей споруди, притаманне конструктивній системі будівлі» та «споруда художнього твору» [5, с.82].

Термін «тектоніка» (від грецьк. tektonike – такий, що відноситься до будівництва) [5, с.1324] перекладається по суті так само, як і «архітектоніка» - поняття синонімічні. Так і словнику С.І.Ожегова під архітектонікою розуміється сполучення частин в одному гармонійному цілому, композиція. І там же «Тектоніка в архітектурі: те саме, що й архітектоніка» [6, с.790]. Очевидно, під Архі… мається на увазі – архітектурна тектоніка. Але там же Архі… трактується зі значенням вищого ступеня чого-небудь [6, с.36]. В Радянському енциклопедичному словнику термін тектоніка (від грецьк. tektonikos), що відноситься до будівництва і архітектоніка повністю ототожнюванні поняття [5, с.1316] . У Великому тлумачному словнику української мови архітектоніка трактується як гармонійне сполучення частин у єдине ціле [7, с.22], а тектоніка – як особливості взаємного розташування частин будівлі, споруди та співвідношення їх форм і пропорцій. Тобто архітектоніка виступає як поняття більш узагальненого порядку, хоча по суті має одне й те саме значення з тектонікою.

Вільфрід Кох в Енциклопедії архітектурних стилей визначає тектоніку (гр. tektonike - архітектура) як вчення про сполучення в єдине ціле окремих нерухомих елементів споруди; вчення про будівельні конструкції [8, с.487].

Звертаючись до спадщини архітекторів минулого та сучасного знаходимо достатньо неоднозначні трактування. М.Я Гінзбург визначав тектоніку як архітектурну тканину [9]. А.К.Буров трактував тектоніку як результат «пластично розробленої художньо осмисленої конструкції» [10], з цим трактуванням перекликається більш пізнє – обрана для даної споруди конструктивно-статична система, виражена в художній формі – називається тектонічною системою [11, с.96]. В.Ф.Кринський підкреслював, що архітектурна конструкція будується на фізичних законах тяжіння та рівноваги, які визначають в споруді взаємодію одне на одне елементів конструкції [21, с.11]. За Кузнєцовим, тектоніка – «структура споруди, що визначає розташування і взаємозв’язок окремих частин та їх супідрядність цілому [12, с.76].

Визначення А.Гана - «Тектоніка – вибух з внутрішньої сутності» [12, с.77].

Так Казарінова В.І. визначає тектоніку як специфічний засіб архітектурної виразності, що органічно пов’язаний з матеріально-конструктивною основою споруди та об’єктивними закономірностями створення цієї основи: міцністю, стійкістю та рівновагою [1, с.5]. А.П.Мардер дає таке визначення тектоніки: «1. Фізична структура будівлі (споруди), розподіл речовини в просторі та взаємозв’язок несучих та несомих елементів конструкцій, що визначаються міцнісними властивостями матеріалів та принципами передачі й сприйняття навантажень; 2. Стійкі принципи фізичного структурування архітектурної форми залежно від характера конструктивної системи; 3. Вираження тектоніки

у зовнішніх формах будівель та споруд як прийом архітектурної композиції і спосіб посилення естетичної виразності архітектурної форми» [13, с.284]. Яблонська Г. Д. визначає тектоніку як прояв в матеріальних елементах архітектурної форми їх сутностних сторін [14, с.526]. Визначення Шаповал Н.Г. – «Образно-символічна інтерпретація функціо-нально-конструктивної структури у її зовнішьому вигляді, - залежно від авторської ідеї – це архітектурна тектоніка чи то архітектоніка» (грецьк. tektonike – будова, будівельна справа) [15, с. 166]. Ю.С.Лебедєв трактує тектоніку як універсальну властивість всіх природних і архітектурних форм, бо всі вони відчувають на собі дію гравітації і далі: «Одні властивості більш явні, видимі, ми їх можемо визначити кількісно, наприклад геометричні види форм, положення форм у просторі, іх розміреність тощо. Інші ми скоріше осягаємо відчуттям, тому можемо надати їм лише якісні характеристики: статичність, динамічність, тектонічність. Треті властивості найбільш загального поняття, далекі від визначеності і представляються у ледь помітних образах: єдність, цілісність, співрозмірність,гармонійність[16].

Останнім часом з’явилося нове трактування тектоніки: атектоніка, антітектоніка, тобто це архітектоніка в заперчній якості, що проявляється у всіх різних випадках недостатньої утилітарно-функціональної та естетичної досконалості об’єкту, більшою чи меншою мірою дисгармонією його внутрішнього змісту і зовнішнього вигляду в розриві природних причинно-наслідкових зв’язків…» [17, с.14].

«Конструктивна тектоніка – бозпосередня демонстрація конструктивної структури; художня тепктоніка – пластична форма відображає принципові особливості роботи конструкції; «уявна тектоніка» або атектоніка – декоративні форми викривляють уявлення про несучі властивості та напру-ження конструктивних елементів» [18, с.47-48]. Так Шаповал Н.Г. виділяє «реальну тектоніку» - безпосереднє чи то «буквальне» відображення функціонально-конструктивної структури архітектурної форми та «уявну тектоніку» - навмисне і свідоме відсторонення від об’єктивних формотворчих факторів, - функціональної виправданості і конструктивної логіки архіттектурних форм, та вільне моделювання «накладного» фасаду [15, с. 168].

Звертаючись до тлумачних словників значення Анті… і коротке А утворює іменники і прикметники зі значеннями протилежності, ворожості проти когось чи чогось [6, с.32]. Анті… (грецьк. anti - проти) – приставка, що означає протилежність, направленість проти чого-небудь [5, с. 62].

Тому використання терміну «атектоніка» або «антітектоніка» як сутністного визначення буде не зовсім коректним. За влучним висловом

антітектоніка – це «руїни». Тому більш логічною і м'якою була б назва «схована тектоніка», «уявна тектоніка».

Залежно від характера та рівня будівельної техніки тектонічні системи за своїми конструктивними принципами поділяються на декілька основних видів (стінова, стоячно-балочна, арочно-купольна, вантова, структурна, пневматична, комбінована). Кожна тектонічна система отримує конкретний вираз у визначених архітектурних формах. Кожна із конструктивних систем має свої технічні можливості, свою технічну логіку та певні закономірності архітектурного формоутворення.

Відмінна особливість тектонічної форми – це її незалежність від будь-яких стилістичних напрямків і течій в архітектурі. Наші естетичні уявлення, в тому числі і розуміння тектоніки, нових тектонічних систем, вже взагалі не вкладаються в звичайні уявлення про несоме і несуче, тобто в основоположні принципи роботи конструкцій. Зв'язок тектонічних систем з конструктивними цілком правомірний, бо поза цим зв'язком пропадає специфіка тектоніки у порівнянні з іншими засобами композиції. Але не можна змішувати конструктивну основу з тектонікою.

Відштовхуючись від конкретних взаємозв'язків конструкції, матеріалу та архітектурної форми, архітектурна практика різних епох пізнає стійкі тектонічні закономірності, які фіксують те загальне, що лежить в основі цих взаємозв'язків. Тектоніка, таким чином, це результат узагальнення особливостей того чи іншого виду конструктивної основи, яка вже отримала своє архітектурне вираження. Отже, те спільне, чим оперує тектоніка, тобто узагальнення, виражене в абстрактній формі, і є архітектоніка.

«Суттевим для архітектурної композиції є поняття архітектоніки, тобто закономірності побудови, але та чи інша сисьеми побудови постійно змінюються, і для кожної епохи суттеві свої системи побудови.» [19, с.25].

Спираючись на поділ понять на конкретні, загальні та абстрактні, будемо розуміти архітектоніку як більш узагальнене поняття, що абстраговане від конкретного застосування, та його цілком правомірно використовувати в символічній узагальненій формі для розуміння і виявлення в архітектурній композиції. Підтвердженням узагальненого характеру поняття архітектонічність є використання його у філософії – «архітектонічне мислення», при аналізі художніх творів – «архітектоніка вірша», «архітектоніка художнього твору» тощо.

Одним з «крайніх» (граничних) станів фронтальної композиції являються абстрактні плоскі композиції. Абстракція (від лат. Abstractio) – відтворення, форма пізнання заснована на уявному виділенні основних існуючих властивостей і зв'зків предмета та ігноруванні інших поодиноких його

властивостей та зв'язків [5, с.10]. Абстрактна композиційна творчість дозволяє використання архітектонічнічних принципів, абстрагованих від особових умов, проте безпосередньо діючих. Так композиції створені В. Кандинським в перші роки його перебування в Баухаузі, підпорядковані архітектонічним виверіним механізмам, з'явившимся не стільки інстинктивно, скільки в результаті активної розумової діяльності [22, с.70].

Зміст проявляється в архітектоніці в специфічній та узагальненій формі; він виражається в характері взаємозв'язку конструкції та архітектурних форм, в різних співвідношеннях несучих та несомих (самонесучих) частин споруди, особливості її пластичної обробки. Конкретний прояв цього, залежно від ряду архітектурних задач, створює елементи образної виразності будівлі – врівноваженість, важкість, здатність конструкції нести саму себе. Причому існують дві основні тенденції у використанні тектонічних закономірностей. Одна з них проявляється у чисельних прикладах показу реальної, матеріальної, основи споруд, дійсної важкості, легкості або «спокійної» врівноваженості. Інша проявляється в тому, що утрирується відчуття важкості чи легкості заради формування архітектурного образу. Ці два граничні стани включають в себе весь діапазон прийомів та способів виявлення архітектонічності. В даному випадку і далі «архітектонічність» е синонімом «архітектоніки»

Розуміння сутності архітектонічних особливостей у всіх тектонічних системах дозволяє вивести причини їх проявлення в архітектурній композиції. Це насамперед визначення верха та низа – принципа поділу по вертикалі. Особливо це добре видно в ордерній системі – всі складові частини ордера являють собою розширення, направлені в різні сторони: одні частини розширяються додолу, інші стають ширшими догори. Ці розширення не випадкові, але суворо обґрунтовані, чим і пояснюється їх життєвість, їх повсюдне і постійне застосування. Розширення додолу має цілком визначений зміст: воно сприяє стійкості та міцності. «Розширення додолу недоторканні» [22, с.16-17]. Розширення догори не мають того конструктивного значення і ніякого навантаження вони не несуть, являючись самонесучими елементами.

В основі архітектоніки лежать правильно пізнані та застосовані в архітектурно-будівельній діяльності об'єктивні закони природи. Архітектонічні закономірності відображають в архітектурній формі міцність, стікість, характер рівноваги конструктивної системи, дають образне вираження фізико-механічних законів. Найбільш показовий приклад архітектонічності являє собою дерево. Воно складено з окремих листків, але разом з тим листя створюють гілки «скелетні» несучі та несомі, гілки створюють крону, яку тримає стовбур. Виявляються несучі та несомі елементи з яскраво вираженою віссю стійкості всієї конструкції. Дерево – взірець природної краси та стійкості.

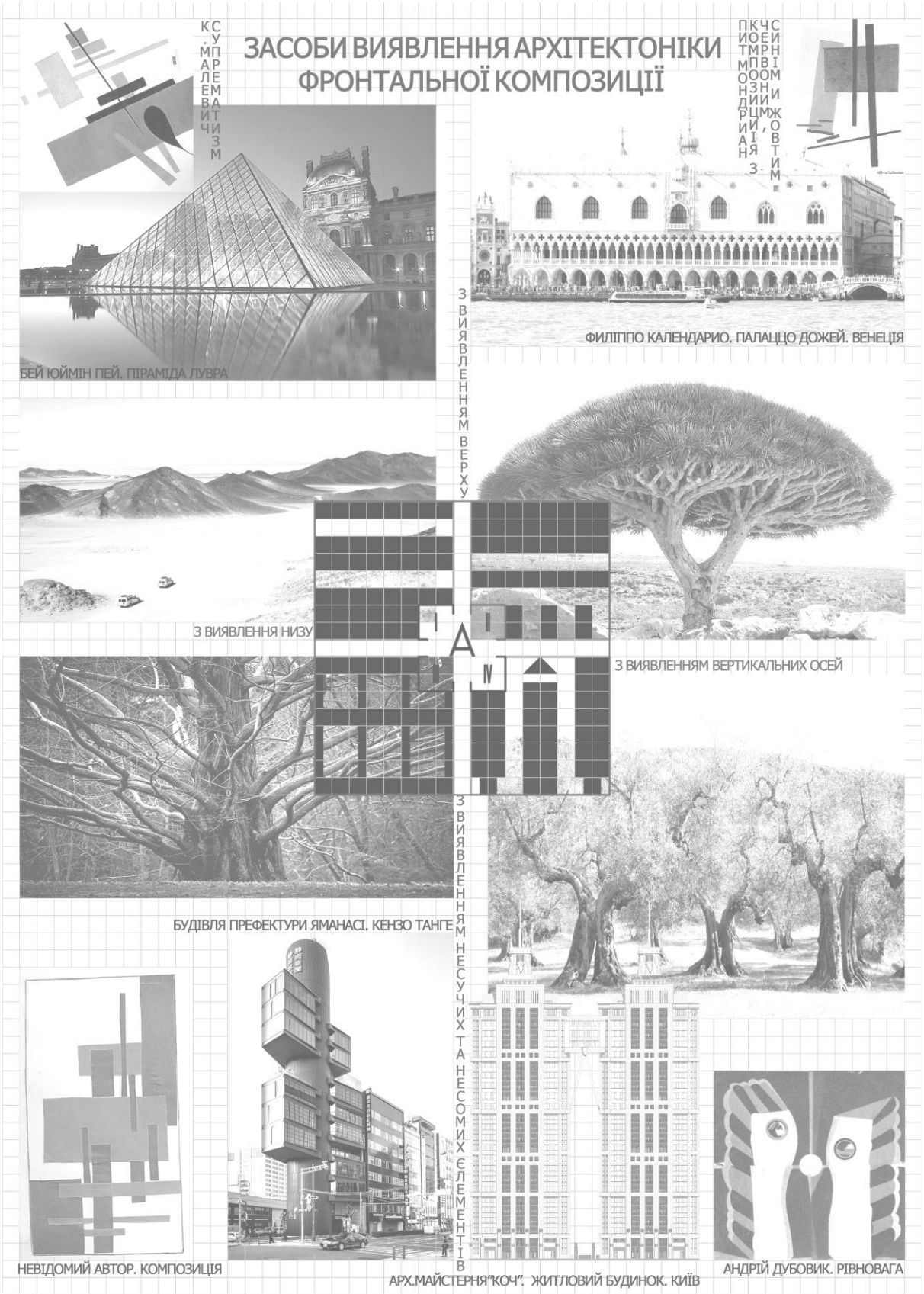

Рис. 1 Засоби виявлення архітектоніки фронтальної композиції

Суттєвим для визначення особливостей архітектонічності є знаходження точки опори, яка, як правило, знаходиться на осі (читаємій і на перший погляд нечитаємій – глибинній). Вісь як відображення граничної стійкості вертикальних елементів по відношенню до центра тяжіння на фронтальній площині показує одну з основних ознак архітектонічності – здатність реалізувати сили тяжіння і стійкості. Виявлення декількох осей підкреслює стійкість всієї конструкції вцілому.

Узагальнюючи вищесказане можна виділити чотири основні принципи архітектоктонічності фронтальної архітектурної композиції: виявлення низа або верха; наявність несучих та несомих елементів; наявність вертикальних осей (див. мал. поз. 1,2,3,4).

В практиці, що склалася, і теорії архітектури правомірним буде визначення архітектурної композиції як сукупності композиції фронтальної, об'ємної та об'ємно-просторової [23, с.113]. Триєдність архітектурної компо-зиції дозволяє розглядати архітектонічність фронтальної композиції відносно самостійно, оскільки об'ємна та об'ємно-просторова композиція підпорядко-вуються одним й тим самим композиційним закономірностям, специфічно вираженим в кожній з них. Ці відмінності ще недостатньо розроблені й є передумовою для подальших досліджень.

Література

1. Казаринова В.И. К вопросу о тектонике в архитектуре. В кн. Вопросы теории архитектурной композиции, том 1. – М.: Стройиздат, 1955.–146 с.
2. Гейзенберг В. Физика и философия. – М: 1963.
3. Нахов И.М. Философия киников. – М.: «Наука», 1982. – 222 с.
4. Bötticher K. Die Tektonik der Heliénen. Pötsdam, 1852.
5. Советский энциклопедический словарь.– М.:«Сов. энциклопедия», 1979. – 1599 с.
6. С.И.Ожегов. Словарь русского языка. – М.: «Сов. энциклопедия», 1987. – 1600 с.
7. Великий тлумачний словник української мови. – Харків, «Фоліо», 2005. – 767 с.
8. Вильфрид Кох. Энциклопедия архитектурных стилей. – М.: ЗАО «БММ», 2006. – 528 с.
9. М.Я.Гинзбург. Вопросы тектоники и соременная архитектура. «Архитектура СССР», сб. № 2, 1940.
10. А.К.Буров. Об архитектуре. – М.: «Стройиздат», 1960. – 148 с.
11. Архитектурное проектирование жилых зданий и сооружений. – М.: «Стройиздат», 1970. – 303 с.

12. Волчок Ю.П. Тектоника. Теория композиции в советской архитектуре. под ред. Л.И.Кирилловой. – М.: «Стройиздат», 1986. – 225 с.
13. Архитектура: Корот. словник-довідник /А.П.Мардер, Ю.В.Євреїнов, О.А.Пламеницька та ін., заг. ред. А.П.Мардера. – Київ, : «Будівельник», 1995. – 335 с.
14. Яблонская А.Д. Формирование жилых структур под действием эндогенных и экзогенных факторов. Социально-пространственная тектоника. В сб. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Вип. № 32. – Київ: КНУБА, 2013. – С.523-532.
15. Шаповал Н.Г. Основи архітектурного формотворення. – Київ: «Основа», 2008. – 447 с.
16. Ю.С.Лебедев. Архитектурная бионика. – М.: «Стройиздат», 1990. – 269 с.
17. Божко Ю.Г. Основы архитектоники и комбинаторики формообразования. – Харьков: «Вища школа», 1984. – 184 с.
18. Тиц А.А., Воробьева Е.В. Пластический язык архитектуры. – М.: «Стройиздат», 1986.
19. Мастера советской архитектуры об архитектуре. – М.: «Искусство», 1975. – 584 с.
20. И.Б.Михаловский. Теория классических архитектурных форм. – М.: «Архитектура - С», 2006. – 286 с.
21. Объемно-пространственная композиция. Под ред. А.Ф.Степанова. – М.: «Стройиздат», 1993. – 255 с.
22. Кандинський В.В. Каталог виставки. – Ленінград: «Аврора», 1989. – 271с.

Аннотация

В статье рассматриваются основные архитектоничные принципы фронтальной архитектурной композиции, анализируется понятийный аппарат основных терминов и определений, обосновывается правомочность использования законов природы в композиционном творчестве.

Ключевые слова: тектоника, архитектоника, антитектоника, композиция, композиция.

Anotation

The article is considering the basic architectural principles of frontal architectural composition, analyzed the conceptual apparatus of main topics and definitions, founded the legitimacy of using the laws of nature in the composite work.

Keywords: architectural composition, compositional techniques, tectonic, architectonic.

УДК 72.036

И. В. Кудряшева
канд. арх., доцент кафедры Основ архитектуры
Харьковского национального университета
строительства и архитектуры
А. С. Мартыненко
аспирант, ассистент кафедры Основ архитектуры
Харьковского национального университета
строительства и архитектуры

СПОСОБЫ ТРАНСЛЯЦИИ НАРОДНОГО ЗОДЧЕСТВА В АРХИТЕКТУРЕ МОДЕРНИЗМА. ЛЕ КОРБЮЗЬЕ

Аннотация: данное исследование основано на анализе статей и книг об истории модернизма, научных трудов теоретиков и ведущих архитекторов этой эпохи. Опираясь на материалы о творчестве Ле Корбюзье, его книги, научные работы, автором были обозначены ключевые события на пути становления творческого кредо архитектора и причины интереса к народному зодчеству. В данной статье были выделены основные способы трансляции народного зодчества на примере проектов Ле Корбюзье. В частности, архитектор использовал такие эстетические признаки традиционного Средиземноморского дома, как белизна стен, отсутствие декора и лапидарность форм. Близкими народному жилищу качествами экономичности и функциональности, соразмерности масштабу человека Ле Корбюзье наделял свои проекты типового жилья. Автор приходит к выводу, что наследие одной из центральных фигур модернизма Ле Корбюзье содержит доказательства о случаях заимствования опыта народного зодчего. Выбор транслируемых аспектов народной архитектуры легендарным мастером, обусловлен центральными идеями эпохи модернизма.

Ключевые слова: способы трансляции; профессиональная архитектура; модернизм; народная архитектура; традиционный Средиземноморский дом.

История исследования непрофессионального зодчества уходит корнями в науку этнографию, которая появилась на территории Европы в XVIII веке. За последние десятилетия изучение такой архитектуры сформировало самостоятельный дискурс. Эта область архитектурной теории изучает опыт строительства без вмешательства профессионального архитектора. К такой архитектуре относят: примитивную архитектуру (архитектуру аборигенов, туземцев), традиционную архитектуру (фольк, популярную, сельскую, этническую), неформальную архитектуру («анонимную архитектуру» или

«архитектуру без архитектора», «архитектуру без родословной»). Народное зодчество является важной частью архитектурного наследия, которое выражает богатство культурного разнообразия в мире; хранит ключевые знания о сути архитектурной формы, первой типологии зданий, строительном производстве; раскрывает взаимосвязь объемно-пространственной организации и функциональных процессов. Также при возведении зданий народные зодчие учитывали климатические и географические условия. Мудрость поколений непрофессиональных строителей способна стать достойным примером для современных архитекторов и помочь обеспечить устойчивость в культурном и экономическом контекстах за короткий срок [1]. Опыт и знания народного зодчества сыграли немаловажную роль в истории архитектуры. Считается, что устойчивый интерес профессиональных архитекторов к творчеству непрофессиональных зодчих возник в XIX веке. Образцы экзотических культур и европейского наследия послужили прототипами для архитекторов эпохи романтизма и эклектики. Национальные традиции также оказали влияние на архитектуру эпохи модерна.

Целью данного исследования является зафиксировать и проанализировать случаи, в которых один из наиболее значимых теоретиков и практиков периода модернизма Ле Корбюзье транслировал опыт народного зодчества, проследить взаимосвязь центральных идей и концепций эпохи с транслируемыми качествами и приемами непрофессионального строительства.

На территории европейский стран архитектурный модернизм появился в начале 1900-х годов. Такие направления, как европейский функционализм 1920-1930-х годов, конструктивизм и рационализм 1920-х годов СССР, движение «баухауз» в Германии, архитектурный стиль ар-деко, интернациональный стиль, брутализм, органическая архитектура, принято считать частью эпохи архитектурного модернизма. В своем творчестве архитекторы эпохи модернизма декларировали разрыв с академической культурой прошлого и отказ от переосмысления исторического наследия. Отрицая чуждый декоративный подход эклектики и модерна, новое поколение зодчих боролось за утверждение новой эстетики в архитектуре, вело поиск новых конструктивных и планировочных решений, соответствующих современности. Основными принципами зрелого архитектурного модернизма являются: использование самых современных строительных материалов и конструкций, рациональный подход к решению внутренних пространств (функциональный подход). Известно, что народное зодчество привлекало архитекторов модернизма своей простотой, экономичностью композиционно-пространственных решений, лапидарностью форм, отсутствием чрезмерного

украшательства зданий, целесообразностью использования строительных материалов и трудовых ресурсов, «естественностью».

Известный под именем Ле Корбюзье, Шарль-Эдуар Жаннере-Гри - реформатор архитектуры, пионер модернизма и функционализма. Он отличался сознательной позицией художника, в обязанности которого входит «дать ответ на запросы своего времени». Он выделил «Пять отправных точек архитектуры», которые стали ориентиром в творчестве молодых архитекторов «нового движения». Предпосылками в формировании творческого кредо Ле Корбюзье послужили несколько событий. В начале своей карьеры Ле Корбюзье столкнулся с новаторами в архитектуре своего времени: братьями Огюстом и Гюставом Перре, которые пропагандировали использование в строительстве открытого железобетона; Петером Беренсом, отстаивающим принципы функционализма и использование современных материалов – стекла и стали. Под влиянием старших коллег молодой архитектор окончательно разочаровался в стиле ар-нуво и сецессиона, вступил в ряды передовых зодчих своего времени. Следующим немаловажным событием в биографии Ле Корбюзье были две образовательные поездки, которые стали его «университетами» и во многом сформировали взгляды на искусство и архитектуру. Во время путешествий Ле Корбюзье впервые познакомился с древними памятниками архитектуры, фольклором и традиционными строениями Средиземноморья. По итогам второй поездки 1911 года Ле Корбюзье издал книгу «Путешествие на Восток» (1966), которую он проиллюстрировал множеством собственных зарисовок традиционной архитектуры. Благодаря этим путешествиям Ле Корбюзье открыл для себя архитектуру как «связную систему мышления» и «магическую игру света в формах и объемах» [3]. Эмма Думметт в своей диссертации [4] утверждает, что именно архитектура традиционного Средиземноморского дома, впечатлившая Ле Корбюзье, легла в основу принципов эстетики модернизма.

Основным признаком Средиземноморского традиционного жилища являются белые стены. Экстерьер, а часто и интерьер здания, покрывают белой штукатуркой. Способность белого цвета отражать солнечный свет помогает сохранить прохладу внутри здания. Средиземноморский тип дома лишен прикладного орнамента, имеет лаконичную форму и ясную композицию. Часто кровля зданий плоская, а некоторые дома имеют внутренний двор. Эти основные признаки жилищ Средиземноморья Ле Корбюзье изобразил в своих путевых набросках. В книге «Путешествие на Восток» Ле Корбюзье говорил о том, что белизна традиционных зданий в Тырново (рис. 4) покорила его врожденной чистотой и простотой. Ле Корбюзье увидел в белом цвете возможность выразить порядок и рациональность, те сущностные

характеристики, которыми он наделял архитектуру современной эпохи. Белый цвет олицетворял для Ле Корбюзье интеллектуальную ясность и строгость, которые он оценивал как необходимые качества для решения задач XX века с возможностью использования потенциала новых технологий.

Первой постройкой Ле Корбюзье в качестве самостоятельного архитектора была вилла Жаннере-Перре или Белый дом (1912) в городе Ла Шо-де-Фон Швейцария, которую он запроектировал для своих родителей. По мнению критиков, здание содержит в себе отпечаток различных художественных течений (Петера Беренса с его "классической ясностью", Йозефа Хоффманна и "Вагнер школы", Фрэнка Ллойда Райта), тенденции неоклассицизма, влияние современной немецкой архитектуры начала XX века, а также впечатления от народной архитектуры Балкан и греко-римской традиции.

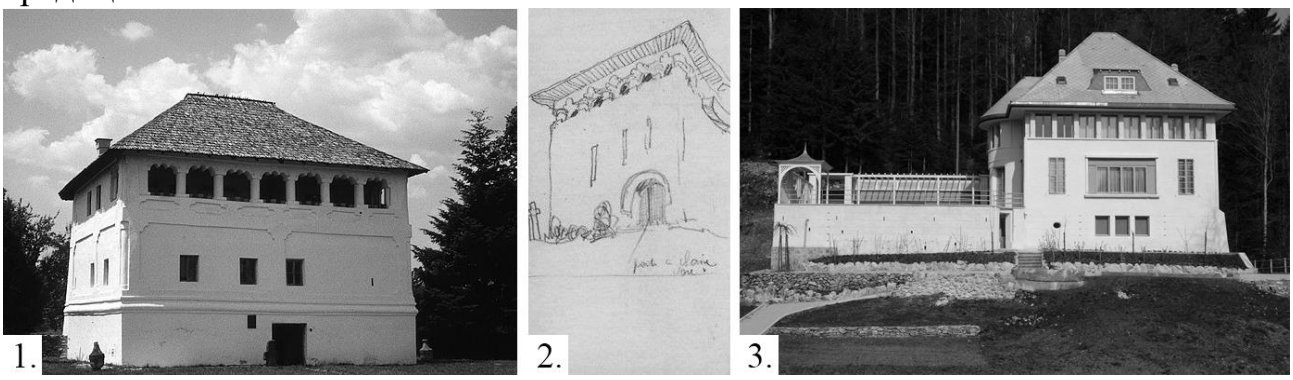

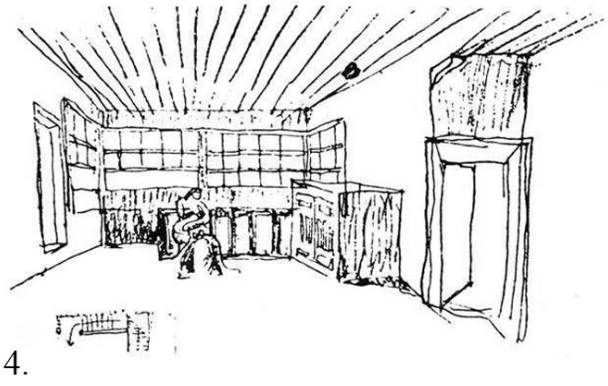
Рис. 1. Румынский традиционный дом-башня (кула), жудецы Горж, историческая область Олте́ния, Румыния, XVIII в.

Рис. 2. Рисунок кулы Ле Корбюзье (1911 г.) из книги «Путешествие на Восток»

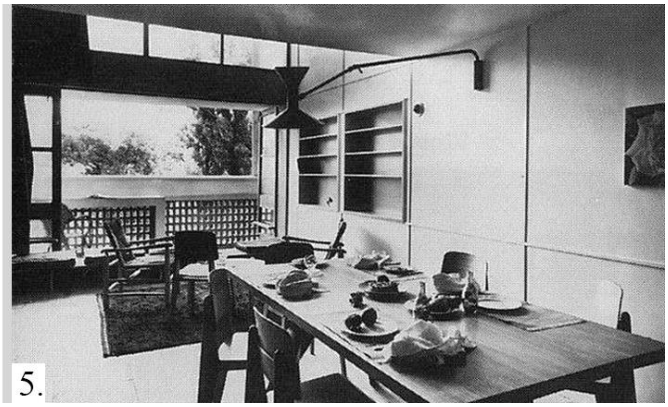
Рис. 3. Вилла Жаннере-Перре, г. Ла Шо-де-Фон Швейцария, 1912 г., Ле Корбюзье.

Невооруженным взглядом видно сходство виллы Жаннере-Перре Ле Корбюзье (рис. 3) с его зарисовкой Румынского дома из книги «Путешествие на Восток» (рис. 2). Этот традиционный дом-башня под названием кула (рис. 1) был построен в XVIII веке, в то время, когда территория Олтении принадлежала Османской империи. Такое здание могло обеспечить безопасность и защиту его жильцам и владельцам прилегающих земель. Здание виллы Жаннере-Перре, как и румынский дом, представляет собой простой белый кубический объем, с трехчастным делением по вертикали. Дома перекрыты идентичной четырехскатной кровлей. Поверхность стен преобладает над суммой оконных и дверных проемов на всех фасадах кроме юго-западного фасада виллы. В обоих зданиях количество проемов в стене увеличивается от первого цокольного этажа к третьему мансардному. Опираясь на короткие полуколонны, крыша строений парит над объемом. Разница лишь в

том, что в доме-башне пространство между полуколоннами остается открытым, а в случае виллы архитектор остеклил его. Помещение под крышей, как и в вилле, так и в традиционном доме кула, предназначено для наслаждения окружающим пейзажем. Предположительно, в последующих объектах Ле Корбюзье преобразовал данный прием в эксплуатируемую кровлю, сохранив функцию созерцания. Нужно отметить, что в постройке Белого дома Ле Корбюзье устроил большие окна в нескольких комнатах. Есть вероятность того, что данный прием архитектор заимствовал из народной архитектуры; «комнаты в домах так малы, что окно занимает всю стену», пишет Ле Корбюзье в книге «Путешествие на Восток [5]. Таким образом, в постройке «Белого дома» Ле Корбюзье сформировал некоторые приемы, которые стали характерными для архитектуры периода пуризма. Белизна стен является неотъемлемой частью фирменного стиля Ле Корбюзье. Предположительно, выработанные в вилле Жаннере-Перре элементы, такие как горизонталь окон и окно на всю стену, которое позволяет созерцать сад, послужили основой для формирования одного из пяти постулатов архитектуры модернизма – ленточного окна.

4.

5.

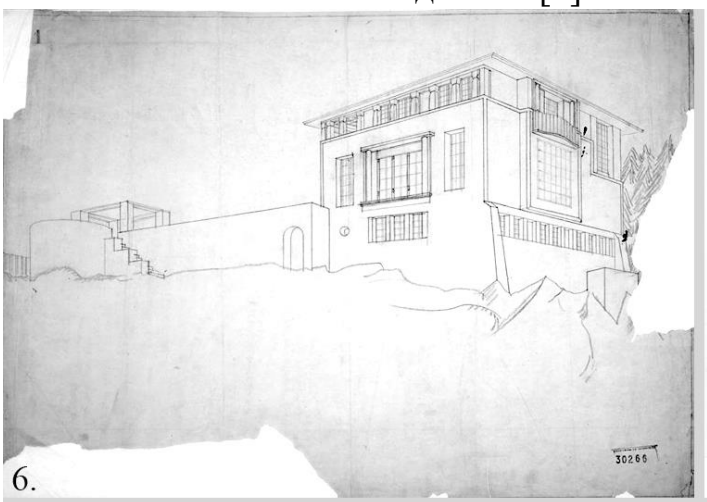
Рис. 4. Рисунок интерьера дома в Тырново Ле Корбюзье (1911 г.) из книги «Путешествие на Восток»

Рис. 5. Ле Корбюзье, интерьер в Жилой единице (Unité d'Habitation), Марсель, Франция, 1945-1952 гг.

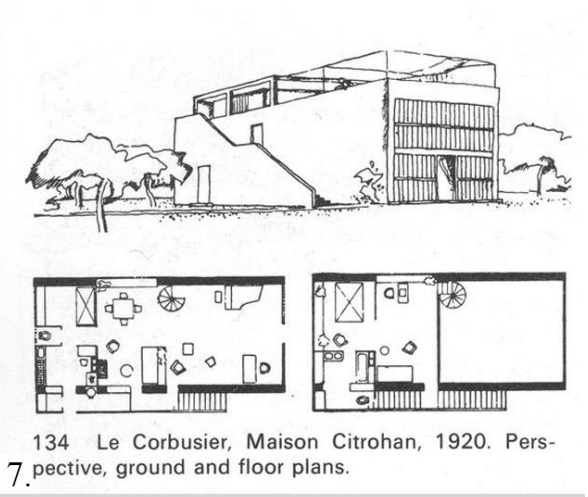
Близким к описанному выше объекту по силуэту, пропорциям и некоторым деталям является Дом Ситроен 1920 года. Однако проект уже выполнен в выверенной модернистической манере, под лозунгом «машина для жилья». В этом объекте Ле Корбюзье применил все пять признаков современной архитектуры [6].

Ле Корбюзье также стремился решить профессиональные задачи, возникшие в условиях жизни современного города. Сложившаяся ситуация стремительного процесса урбанизации и изменения в социальном составе города стали результатом глобального развития отраслей промышленности в начале XX века. Проблема расселения являлась одной з центральных проблем этого времени. По мнению Ле Корбюзье, архитектура современного жилища

была тесно связана с установлением социального равновесия, требовала реформ и новаторских решений. Так Ле Корбюзье и Вальтер Гропиус в последние годы перед Первой мировой войной продемонстрировали «первые проектные предложения, направленные на широкое внедрение в строительство массовых типов жилища, принципов типизации, стандартизации и заводского изготовления элементов зданий» [7].

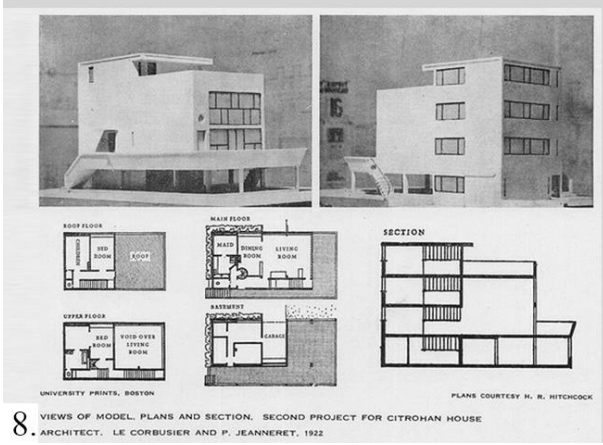

6.

134 Le Corbusier, Maison Citrohan, 1920. Perspective, ground and floor plans.

7.

8. VIEWS OF MODEL. PLANS AND SECTION. SECOND PROJECT FOR CITROHAN HOUSE
ARCHITECT. LE CORBUSIER AND P. JEANNERET. 1922

9.

Рис. 6. Эскиз виллы Жаннере-Перре, г. Ла Шо-де-Фон, Швейцария, 1912 г., Ле Корбюзье.

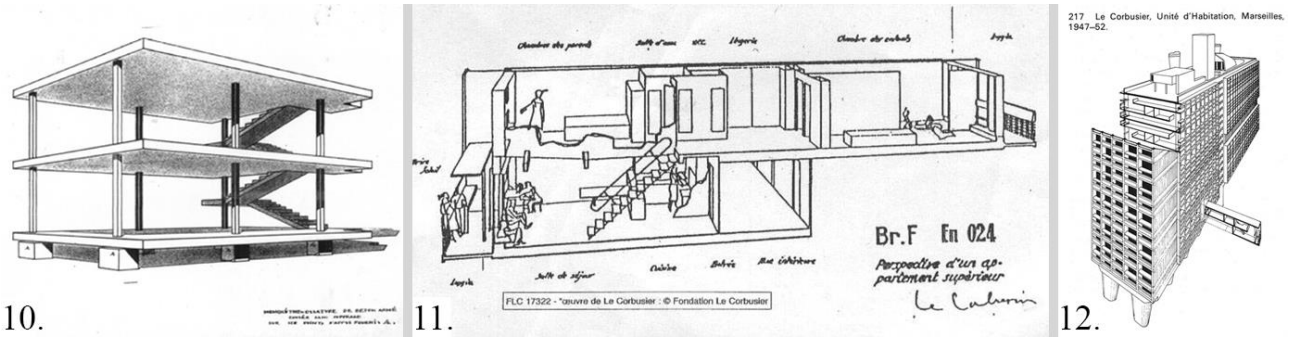
Рис. 7. Первый проект Дома Ситроен 1920 г., Ле Корбюзье.

Рис. 8. Второй проект Дома Ситроен 1922 г., Ле Корбюзье.

Рис. 9. Вилла Савой, предместье Пуасси, Франция, 1929-1930 гг., Ле Корбюзье.

Франческо Пассанти - исследователь творческой деятельности Ле Корбюзье провел параллель между народными зданиями и массовым, типовым производством, над разработкой которого довелось работать архитектору. Для Ле Корбюзье фольклор - это результат работы поколений народных зодчих путем совершенствования и приведения зданий «в соответствие с определенными условиями жизни». Такой подход обеспечивал зданиям долговечность [8]. По мнению архитектора, народное творчество отвечает требованиям «ста тысяч индивидов». Пройдя путь отбора, непрофессиональное

зодчество является носителем стандарта [9], без установления которого не может обойтись серийное изготовление в современной архитектуре. Ле Корбюзье считал бесполезным занятием «искусственно воскрешать отживший ныне свой век фольклор». Напротив, он был убежден в необходимости создания современного фольклора, который должен «являться результатом сложения нового, единого характера человеческих эмоций» [10]. Архитектор видел, что, подчиняясь определенному закону, «хижина дикаря», «палатка кочевника» обладают «всеми достоинствами типового сооружения» [11]. В вопросах стандартизации Ле Корбюзье выделял качество экономии, как «основное условие красоты». «С определенной точки зрения народное искусство всплывает над самыми высокими цивилизациями. Оно остается нормой, своего рода мерилом, а его эталоном является породистый человек — дикарь, если хочешь» [12]. Изучая архитектуру древности и народов Средиземноморья в поездках на Восток, Ле Корбюзье отметил применение в народных сооружениях человеческого масштаба, который впоследствии он решил внести в абстрактное геометрическое построение. Человек с поднятой рукой определил высоту жилых помещений 2,10 - 2,20 м, принятую «…во всех гармоничных произведениях как народных зодчих, так и профессиональных архитекторов» [13].

10. 11. 12.

Рис. 10. Проект «Дом-ино» (Dom-Ino), 1914 г., Ле Корбюзье.

Рис. 11, 12. Жилая единица (Unité d'Habitation), Марсель, Франция, 1945-1952 гг., Ле Корбюзье.

Спустя три года после поездки на Восток в 1914 году Ле Корбюзье создал новаторский проект Дом-Ино. Это жилой дом свободной планировки выполненный со стандартным каркасом для серийного производства. Проект представляет собой некую современную жилую единицу. «Здесь угаданы возможности железобетона и строительство из типовых элементов, найден человеческий масштаб» [14]. Вышедшая в 1948 году книга «Модулор» содержит «ссылки на произведения прошлого, данные обмеров архитектурных памятников». Ле Корбюзье описал её как «набор гармонических пропорций, соразмерных масштабам человека, универсально применимых к архитектуре и механике». «Модулор - рабочий инструмент, целый диапазон числовых

размеров, которыми можно пользоваться для проектирования... изделий массового промышленного производства, а также для обеспечения единства крупных архитектурных сооружений». Наиболее крупным объектом, при проектировании которого в 1946-1950 гг. Ле Корбюзье применил мерную систему Модулор, была «Марсельская жилая единица». «Сетка колонн, ширина помещений, элементы встроенного оборудования, даже сложная композиция объемов на плоской крыше марсельского дома рассчитаны по Модулору. Но более всего пропорции Модулора ощущаются в композиции фасада, непосредственно воспринимаемой глазом» [15].

Спустя четыре десятилетия после первой поездки на Восток Ле Корбюзье сохранил привязанность к скромным жилым пространствам подобным народным хижинам. Доказательством этому служит дача «сарай Ле Корбюзье» (Cabanon Le Corbusier)», которую архитектор построил для себя и своей жены в 1952 году на побережье в Рокбрюн-Кап-Мартен. Размеры здания в плане составляют 3,66 м на 3,66 м, а использованные материалы предельно скромны. Жилище построено из бруса и обшито вагонкой, интерьер практически весь состоит из фанеры. В хижине размещаются кровать, шкаф, рабочий стол, раковина-умывальник из нержавейки, унитаз. Высота дома составляет 2,26 метра, что соответствует мерной системе Модулор. Архитектор пять лет жил и трудился в этом скромном жилище, доказав тем самым, что маленькие квартиры, которые он строил, пригодны для жизни и в них можно разместить все самое необходимое.

13.

14.

Рис. 13, 14. Дача «Сарай Ле Корбюзье» (Cabanon Le Corbusier), Рокбрюн-Кап-Мартен, Франция, 1951 г., Ле Корбюзье.

Ле Корбюзье неоднократно проектировал в странах с жарким климатом (Индия, Алжир, Ирак, Чили, Бразилия, Аргентина). Так, например, в Северной Африке вблизи города Тунис архитектор создал виллу Бейзао (Baizeau) (1928-1929). Здание выполнено в модернистском стиле, в котором архитектор работал во Франции уже на протяжении десятилетия. Проект резиденции Пейриссак (Peyrissac) с сельскохозяйственной территорией в Шершеле в Алжире (1942)

сильно отличается от предыдущего. Проектируя снова в природных условиях Северной Африки, Ле Корбюзье обратился к местной народной архитектуре, о чем он упоминал в книге «Oeuvre Complète» (1945). Архитектор писал, что разработал конструкции виллы таким образом, что бы житель Алжира смог построить здание из местного камня, путем возведения знакомых ему элементов: колонны, стены, свода. Ле Корбюзье создал здание из базовых форм Средиземноморского дома, тем самым интерпретировал давнюю строительную традицию. Зодчий выполнил проект резиденции в тот момент, когда в специализированных ремесленниках Алжира был большой дефицит, а достать строительные материалы было практически не возможно. По этим причинам Ле Корбюзье рассчитывал на местные природные и трудовые ресурсы, а также строительные технологии. Он создал на бумаге «восточный сад» за высокой стеной, применив арабские системы орошения. Считается, что архитектор сумел приспособить сооружение к местному климату, отлично справился с условиями участка. Ле Корбюзье удалось удовлетворить вкусы общества, которое в условиях оккупации было предано фольклору и стремилось скопировать древние здания. В резиденции Пейриссак архитектор продемонстрировал чувствительность к культурному и природному контексту. Но другие его многочисленные проекты на территории экзотических стран не содержат преемственности опыта местной народной архитектуры.

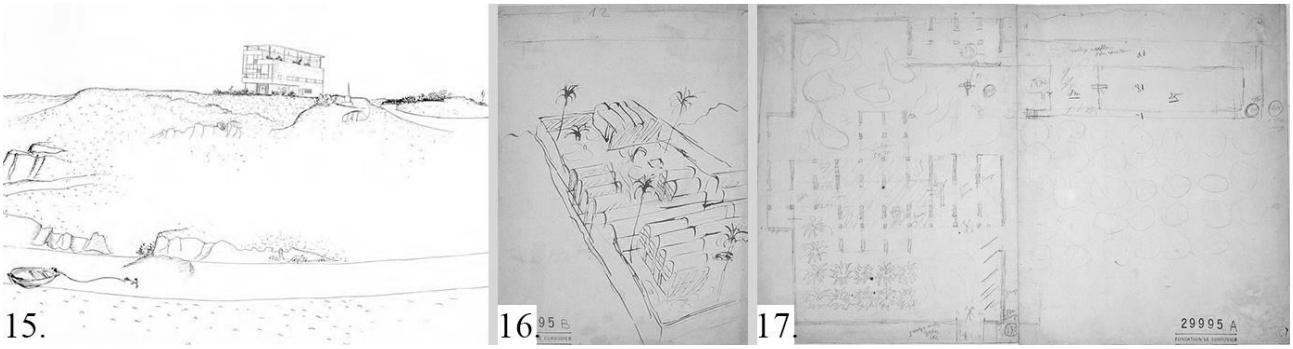

Рис. 15. Эскиз виллы Бейзао, Тунис, 1928-1929 гг., Ле Корбюзье.

Рис. 16, 17. Эскиз резиденции Пейриссак, Шершель, Алжир, 1942 г., Ле Корбюзье.

Ле Корбюзье был одним из ведущих архитекторов эпохи модернизма, который в своем творчестве обращался к народному зодчеству. Встреча с непрофессиональным строительством в 1911 году в поездке на Восток оказала на него неизгладимое впечатление. Объектом интереса и исследования ученого были эстетические и функциональные качества Средиземноморского дома. Беленые стены, отсутствие декора, лаконичность форм и целесообразность организации народного жилища восхитили Ле Корбюзье. В белизне стен архитектор видел возможность выразить основные признаки рациональных идей модернизма - порядок, функциональность, чистоту композиционного

мышления. В разработке массового типового жилья, а также принципов стандартизации и норм Ле Корбюзье опирался на опыт непрофессиональных архитекторов. Мастер видел в народном здании своего рода типовое сооружение, различал присутствие неких стандартов, которые были сформированы в результате отбора поколениями неизвестных строителей. Характерное для традиционных построек качество экономичности он считал основным условием в вопросах стандартизации. По мнению Ле Корбюзье, здания народного зодчества, как и многие другие исторические памятники архитектуры, обладают гармоничностью. Секрет этого качества лежит в соразмерности народных строений масштабу человека. Поэтому Ле Корбюзье заложил кратность размерным параметрам человеческого тела в мерную систему Модулор. На примере резиденции Пейриссак Ле Корбюзье продемонстрировал умение проектировать в сложных экономических, климатических условиях, проявил чувствительность к культурному и природному контексту. Архитектор запроектировал здание разумно используя местные материалы, технологии и традиции. Стоит отметить, что при выборе транслируемых аспектов народной архитектуры Ле Корбюзье руководствовался основными идеями эпохи модернизма.

Библиографический список

1. Oliver, Paul, ed., Encyclopedia of Vernacular Architecture of the World, vol. 1 / Oliver, Paul, ed. - Cambridge: Cambridge University Press, - 1997.
2. Ле Корбюзье. О жилище // Мастера архитектуры об архитектуре / под общ. ред. А. В. Иконникова. - М., 1971. – с. 235.
3. Ле Корбюзье. Путешествие на Восток / пер. с франц. М. В. Предтеченского. – М.: Стройиздат, – 1991, – 3 с.
4. Dummett, Emma. Vernacular architecture, nature and the sacred Le Corbusier and the influence of the ‘journey to the east’. Journeys of Discovery Issue 4, University of Edinburgh, [Date Unknown]
5. Ле Корбюзье. Путешествие на Восток. – с. 37.
6. Савицкий Ю. Ю., Былинкина Н. П., Хан-Магомедов С.О. и др. Архитектура капиталистических стран XX века. Том 11.// Всеобщая история архитектуры в 12 томах. / Савицкий Ю. Ю., Былинкина Н. П., Хан-Магомедов С. О., Яралов Ю. С., Гуляницкий Н. Ф./ под общ. ред. А.В. Иконникова. – М.: Стройиздат, – 1973 г.
7. Швидковский Д. О., Хан-Магомедов С. О. Архитектура капиталистических стран // Всеобщая история искусств - Том 6 - книга 1 -

Искусство XX века / под общ. ред. Б.В.Веймарна и Ю.Д. Колпинского – М.: Государственное издательство «Искусство», - 1965 г.
8. Ле Корбюзье. Архитектура XX века. / Ле Корбюзье / пер. с франц. В. Н. Зайцева, В. В. Фрязинова/ ред. С. Д. Комаров— Второе издание. — М: Издательство „Прогресс“, - 1977. — 303 с., ил., - с. 54-55.
9. Ле Корбюзье. О жилище // Мастера архитектуры об архитектуре. – с. 235.
10. Ле Корбюзье. Архитектура XX века. - с. 54-55.
11. Ле Корбюзье. Архитектура XX века. - с. 204.
12. Ле Корбюзье . Путешествие на Восток. - с. 10.
13. Ле Корбюзье. Модулор-1. / Ле Корбюзье / пер. с франц. Ж. С. Розенбаума. – М: Стройиздат, - 1976 г.
14. Ле Корбюзье. Архитектура XX века. - с. 204
15. Хазанов Д. Модулор Ле Корбюзье, его значение и перспективы практического применения / Д. Хазанов [Электронный ресурс] // Портал «totalarch». - Режим доступа: http://theory.totalarch.com/node/471.
16. Lejeune, Jean F., ed., Modern Architecture And The Mediterranean. Vernacular Dialogues and Contested Identities / Lejeune, Jean F., Sabatino, Michelangelo ed. - Taylor & Francis e-Library. – 2009.

Annotation

The research is based on an analysis of articles and books of the history of modernism, scientific works of theoreticians and the leading architects of this era. The author of the article relied on materials about the work of Le Corbusier, his books, scientific papers to outline the key events towards the formation of the creative credo of the architect and his reasons of interest in the vernacular architecture. This article highlights the main transmission methods of unprofessional architecture on the example of Le Corbusier's projects. In particular, the architect used such aesthetic features of a traditional Mediterranean house like white walls, lack of decor and lapidary forms. Le Corbusier's projects of typical housing have a quality of efficiency, functionality, and proportionality of human scale that are inherent in vernacular dwelling. The author concludes that the legacy of one of the central figures of modernism of Le Corbusier contains evidence of cases of borrowing the experience of the vernacular architect. The legendary master used the transmission methods of folk architecture, which were corresponded to the central ideas of the modernism.

Keywords: methods of transmission; professional architecture; modernism; vernacular architecture; traditional Mediterranean house.

УДК 711.459.6 711. 122

З. В. Лукомська,
канд. арх., доцент кафедри архітектурного проектування
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу

ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ОБОРОННИХ СПОРУД XVII – XVIII СТ. НА ТЕРИТОРІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Анотація: у дослідженні запропоновано розглянути мотивацію та обґрунтування вибору підходів туристичного розвитку фортифікаційних об'єктів періоду XVII – XVIII ст. у містах Західної України.

Ключові слова: замок, фортеця, стан збереження, шляхи розвитку, потенційні види туризму.

1. Проблема збереження фортифікаційних об'єктів Західної України.

На території Західної України знаходиться вагома частина фортифікаційно-оборонної спадщини всієї України. Роль історичних фортець, замків, палаців оборонних сакральних об'єктів є вагомою у формуванні сучасного середовища міст [4, 5, 9]. Нажаль, стан збереження згаданих об'єктів часто є незадовільним, що спонукає до пошуку можливих заходів з охорони та збереження цінної історико-архітектурної спадщини та їх реалізації згідно із розробленими програмами розвитку.

У дослідженні розглянуто фортифікаційні об'єкти Західної України на предмет їх збереження і пошуку шляхів розвитку у сучасному середовищі населених пунктів. Всього на території Західної України збережено понад 300 об'єктів вказаного типу. Проте пристосованих та адаптованих комплексів не багато, серед них найцікавішими є: замок XIV - XVII ст. у смт Олесько Львівської області, бастіонний замок XVII ст. у м. Золочеві Львівської області, фортифікаційна бастіонна споруда XVIII ст. у м. Ужгороді, бастіонний замок XVII ст. у м. Збаражі Тернопільської області, палацовий комплекс XVIII ст. у с. Вишнівець Тернопільської області, замок XV ст. у м. Дубно Рівненської області та ін.

Нажаль, на даний час не існує державної програми розвитку колишніх оборонних комплексів, але є позитивна тенденція щодо пошуку шляхів пристосування та адаптації колишніх цінних фортифікаційних та замкових споруд.

З метою збереження та охорони фортифікаційних та замкових об'єктів Західної України було прийнято рішення про створення заповідних комплексів, серед яких: замок у м. Жовкві, місто-фортеця у м. Кам'янці Подільському,

замок у Збаражі, замок у Бережанах. Також характерною є тенденція до створення музейних комплексів на основі фортифікаційних об'єктів, прикладами виступають музеї: замок Паланок (м. Мукачево), Ужгородський замок, Жовківський замок, Дубенський замок, Золочівський замок, Збаразький замок, Скалатський замок.

Важливим аспектом збереження, охорони та адаптації цінних колишніх фортифікаційних комплексів є залучення їх до існуючих туристичних маршрутів, створення нових туристичних осередків та популяризація цих об'єктів за допомогою новітніх інформаційних технологій.

Формулювання мети статті

Представити можливі шляхи розвитку та збереження цінних історичних оборонних споруд на прикладі фортифікаційних об'єктів XVII – XVIII ст., які розташовані на території Західної України.

2. Стан збереження історичних фортифікацій.

На території Західної України знаходяться цінні фортифікаційні об'єкти, степінь збереженості яких коливається від задовільної, коли оборонний об'єкт збережений у доброму стані і його функціональне призначення сприяє охороні та збереженню об'єкта, до стану руїни, коли збережено тільки невеликі фрагменти автентичної субстанції пам'ятки. Є також такі фортифікаційні об'єкти, які відомі тільки теоретично, дослідження яких тільки розпочато, та у яких немає зовсім збереженої надземної частини.

За станом збереженості історичні фортифікаційні об'єкти можливо класифікувати:

– збережена цілісна об'ємно-планувальна структура фортифікацій;

– збережені фрагменти об'ємно-планувальної структури фортифікацій;

– збережений підземний рівень фортифікацій;

– збережені археологічні залишки фортеці;

– збережене містобудівне та ландшафтне оточення колишньої фортеці.

Історичні фортифікаційні об'єкти, об'ємно-планувальна структура котрих збережена можливо класифікувати за технічним станом: добрий, задовільний, незадовільний, аваріний (у стані руїни).

Обстеживши понад тридцять фортифікаційних об'єктів XVII – XVIII ст. на предмет їх збереженості та технічного стану було виявлено, що третина із них мають збережену об'ємно-планувальну структуру та перебувають у доброму та задовільному технічному стані. У найкращому стані перебувають: замок у м. Збаражі, замок у м. Золочеві, замок у м. Жовкві.

Інша третина об'єктів мають збережені тільки невеликі або окремі фрагменти первісної об'ємно-планувальної структури, при тому технічний стан їх здебільшого незадовільний та близький до руїни. У найкритичнішому стані

на даний час перебувають: замок у м. Бучачі, замок у с. Муроване Львівської області, замок у с. Раковець та замок у с. Маріямпіль Івано-Франківської області.

Поодинокі фортифікаційні об'єкти, такі наприклад як замки у смт Золотий Потік, с. Пнів, смт Поморяни мають частково збережену об'ємно-планувальну структуру, але технічний їх стан є критичним, вони близькі до швидкої руйнації.

Найгірше є збережені колишні міста-фортеці. Єдиною згадкою про них часто виступають тільки незначні абриси у рельєфі та збережене містобудівне та ландшафтне оточення колишніх масштабних фортифікацій. Наприклад у розпланувальній структурі колишніх міст-резиденцій Станіславова та Бродів – колишні втрачені бастіони та куртини знакують тільки сучасні вулиці, дороги, площі, які влаштовані по їх контуру.

Стан збереженості об'єкту у великій мірі визначає можливість використання його у туристичній сфері (Табл.1). Крім того привабливість оборонних споруд обумовлюється їх пізнавальною, атрактивною, естетичною, утилітарною, рекреаційною цінностями. Тому фортифікаційні споруди та комплекси мають великий туристичний потенціал та передумови для створення на їх основі історико-культурних осередків регіонального та державного значення [10].

3. Мотивація, обґрунтування вибору підходів туристичного розвитку фортифікаційних об'єктів.

Для відродження української фортифікаційної спадщини надзвичайну актуальність має культурний туризм [1, 7, 11], як один із найважливіших видів туризму, безпосередньо пов'язаний з проблемою збереження культурної пам'яті, культурної спадщини. В рамках культурного туризму можливим є проведення заходів, що спрямовані на ознайомленням з історичними епохами у житті фортифікацій [8].

Розкрити суть історичного об'єкту, такого як цінна фортифікаційна споруда, можливо за допомогою фестивального туризму. Саме такий тематичний вид туризму, дає можливість проводити заходи місцевого, національного чи міжнародного рівня, спрямовані на популяризацію фортифікаційної спадщини, яка збережена навіть фрагментарно. Крім того різноманітні за масштабом та тематикою заходи фестивального типу дають можливість залучення широкого кола громадськості.

Формуванню вражень про відвідини замків, фортець, палаців сприяє подієвий туризм, за допомогою якого можливим є створення відповідної атмосфери, індивідуальних умов сприйняття об'єктів, що особливо відповідає популяризації історичних фортифікацій.

З метою представлення фортифікаційних об’єктів, які збережені тільки у підземному рівні та потребують проведення археологічних робіт необхідно розвивати археологічний туризм [6, 12], який включає в себе відвідування місцевості, пов'язаної з археологією та археологічними розкопками. Під час таких поїздок туристи не лише можуть прослухати лекцію професійного археолога, але і доторкнутися до предметів історичної спадщини.

Найвідповіднішим видом туризму по відношенню до історичних оборонних об’єктів різного ступеню збереженості є військово-історичний туризм [2], який дає можливість за допомогою проведення реконструкцій історичних подій розкрити сутність колишніх фортець, представити особливості їх функціонування. Подібним до військово-історичного туризму є ностальгічний туризм [3, 13], який пов'язаний із відвідуванням місць історичного проживання туристів, тому можливим є включення у програму таких відвідин огляд історичних замків та фортець регіону, розкрити аспекти їх розвитку.

Для представлення малозбережених замків, фортець, палацових об’єктів та їх живописних руїн особливо затребуваним є арт-туризм. Учасники цього процесу відвідують найцікавіші, з точки зору живопису і історії, місця, працюють там на пленері, а на основі створених робіт проводять пересувні виставки, організовують майстер-класи.

Для представлення частково або повністю втрачених фортифікаційних об’єктів необхідно звертатись до креативного туризму, який відрізняється новизною підходу, та дає можливість за допомогою нетрадиційних засобів та творчих рішень привернути увагу до маловідомих історичних об’єктів. Одним із цікавих напрямків у представленні майже втраченої фортифікаційної спадщини також може виступати віртуальний туризм, оскільки, цей новітній вид туризму, є найдоступнішим, та найактивніше розвивається у сфері відтворення історичних подій, втрачених об’єктів, а також для моделювання втраченого середовища. Цей вид туризму має найбагатший спектр засобів для розкриття цінності історичних фортифікаційних споруд та проведення віртуальних подорожей у відповідні історичні епохи.

Представлені види туристичної діяльності можливо застосовувати до фортифікаційних об’єктів різного ступеню збереженості. Використання зазначених напрямів туристичної діяльності у стосунку до пам’яток фортифікаційного мистецтва сприятиме їх охороні, збереженню та створенню на їх основі історико-культурних осередків.

4. Шляхи розвитку цінних історичних фортифікацій.

•Розвиток “фортець – туристичних об’єктів” з допомогою нових видів туризму.

Значна кількість історичних фортифікаційних об'єктів Західної України на даний час є туристичними об'єктами, які відомі в Україні та поза її межами. Тому на базі таких об'єктів можливе створення масштабних туристичних центрів, та створення нових програм та маршрутів.

Пропонується поряд із найпоширенішим культурним туризмом, за рахунок якого цінні історичні об'єкти є відомими, розвивати інші види туризму. Наприклад, до одного із найцікавіших фортифікаційних об'єктів Західної України Збаразького замку, який є однією із споруд державного заповідника "Замки Тернопільщини", а також, використовується як музей та виставкова галерея пропонується застосовувати інші види туристичної діяльності. На даний час Збаразький замок перебуває у доброму стані, після реставрації та відтворення, а розташування його у системі міста та відповідний рельєф сприяють проведенню на його території та в околиці реконструкцій історичних військових подій, щорічних тематичних фестивалів, креативних ігор.

Представлений напрямок розвитку історичних фортифікацій можливо застосувати до Жовківського, Золочівського, Ужгородського замків.

- ***Формування новостворених туристичних осередків на базі маловідомих фортець, які не були раніше задіяні в туристичній сфері.***

Значна частина історичних фортифікаційних об'єктів Західної України є не досліджена та зовсім невідома для суспільства. З метою охорони, збереження та популяризації таких фортець можливим є влаштовування на їх території та в околицях туристичних осередків з відповідною туристичною навігацією і розвиток культурного та креативного видів туризму. З часом на базі таких об'єктів можливий розвиток музейно-виставкової функції. Прикладом може виступити бастіонний замок XVII ст. у с. Чернелиці Івано-Франківської області, який перебуває у напівзруйнованому стані, не використовується та нищиться під згубним природнім впливом. Такий об'єкт можливо зберегти провівши комплекс заходів по збереженню, охороні та можливому використанню об'єкта. На першому етапі роботи необхідно розробити програму реставраційних та консерваційних заходів, яка включає архітектурно-археологічні дослідження, термінову консервацію аварійних частин, архітектурно-реставраційні заходи, заходи із відновлення та заміни конструкцій у незадовільному стані. Наступним етапом роботи має бути пошук нової громадської креативної функції, яка сприятиме збереженню та популяризації пам'ятки. Наприклад це може бути проведення на території та в околицях комунікативних екшн-ігор та здійснення постійних екскурсійних відпочинкових турів. Також подібні замки придатні для проведення реконструкцій історичних боїв та тематичних фестивальних заходів. Залучення цих видів туризму та розвиток інфраструктури регіону

сприятиме збереженню та популяризації пам'ятки фортифікаційного мистецтва та інших цінних історичних об'єктів колишнього міста.

Представлений напрямок розвитку історичних фортифікацій можливо застосовувати до замків: у смт Золотому Потоці Івано-Франківської області, в смт Поморянах Львівської області, у м. Бережанах Тернопільської області.

•***Доповнення існуючих туристичних маршрутів фортифікаційними об'єктами.***

Ряд пам'яток фортифікаційного мистецтва Західної України є задіяними у екскурсійних маршрутах, які користуються популярністю серед туристів. До таких популярних тематичних маршрутів та програм можливо долучати невідомі дотепер цінні історичні фортеці та їх збережені фрагменти. Прикладом може виступати маловідомий історичний об'єкт колишня фортеця Окопи Святої Трійці у с. Окопи Борщівського району Тернопільської області. На даний час з усієї об'ємно-планувальної структури міста-фортеці збереженими є дві в'їзні брами XVII - XVIII ст. А знаходиться даний об'єкт на віддалі 10 км від популярного замку в Хотині і 30 км від Кам'янець-Подільської фортеці. Тому включення цього об'єкту у туристичну програму регіону дасть можливість популяризувати малодосліджену історичну фортецю Окопи Святої Трійці та розвинути різні види туристичної діяльності, такі як культурний туризм, археологічний туризм та віртуальний туризм.

Представлений напрямок розвитку історичних фортифікацій можливо застосовувати до історичних оборонних об'єктів у с. Маріямполі Івано-Франківської області, у с. Мурованому Львівської області.

•***Створення віртуальних подорожей, віртуальних музеїв, 3-D реконструкцій, доповненої реальності за допомогою мультимедійних засобів на основі фортифікаційних об'єктів, які збережені тільки у підземному рівні.***

Для популяризації втрачених цінних історичних фортифікаційних об'єктів пропонуємо залучення новітніх технологій. Пропонуємо застосування інформаційних технологій для представлення та експонування втраченої або майже втраченої культурної спадщини (наприклад руїни колишніх фортець, замкових комплексів). Вміло поєднані мультимедія, ефекти голографії, дають можливість доповнити існуючі автентичні елементи фортифікацій, представити еволюційні зміни комплексу, періоди розвитку споруд, продемонструвати сцени із життя людей в минулому, наприклад військові баталії чи інші ключові історичні події.

Запропонований підхід можливо застосовувати до фортифікаційних об'єктів, які збережені тільки у підземному рівні та є малодослідженими,

наприклад: Станіславівська фортеця XVII ст., Богородчанська фортеця XVII ст., Калуська фортеця XVI ст.

Таблиця 1.

ЗАСТОСУВАННЯ ВИДІВ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДО ФОРТИФІКАЦІЙ РІЗНОГО СТУПЕНЮ ЗБЕРЕЖЕНОСТІ

СТАН ЗБЕРЕЖЕННЯ ОБ'ЄКТУ	СУЧАСНЕ ВИКОРИСТАННЯ	ПОТЕНЦІЙНИЙ ВИД ТУРИЗМУ
1. ЗАМОК XVII СТ. У М. ЗБАРАЖІ. ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ.		
Збережена цілісна об'ємно-планувальна структура фортифікацій *(технічний стан – добрий)*	Заповідник, музей, виставковий зал	Культурний, фестивальний, військово-історичний туризм
 		
2. ЗАМОК КІН. XVI - XVII СТ. У М. ЖОВКВОшибка! Ошибка связи.. ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ.		
Збережена цілісна об'ємно-планувальна структура фортифікацій *(технічний стан – добрий)*	Частково: інформцентр для туристів, музей, адміністрація	Культурний, фестивальний, військово-історичний туризм
 		
3. ЗАМОК XVII СТ. У М. ЗОЛОЧЕВІ. ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ.		
Збережена цілісна об'ємно-планувальна структура фортифікацій *(технічний стан – добрий)*	Музей-заповідник, відділ Львівської галереї мистецтв. *Входить до туристичного маршруту «Золота підкова Львівщини»*	Культурний, фестивальний, військово-історичний, креативний туризм

4. **ЗАМОК XVII СТ. У С. ПІДГІРЦІ.** ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ.

Збережена цілісна об'ємно-планувальна структура фортифікацій. Збережене містобудівне та ландшафтне оточення. *(збережені всі головні елементи фортифікації у задовільному стані)*	використовується фрагментарно	Культурний, фестивальний, військово-історичний, креативний туризм

5. **ЗАМОК XVII СТ. У СМТ ЧЕРНЕЛИЦЯ.** ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ.

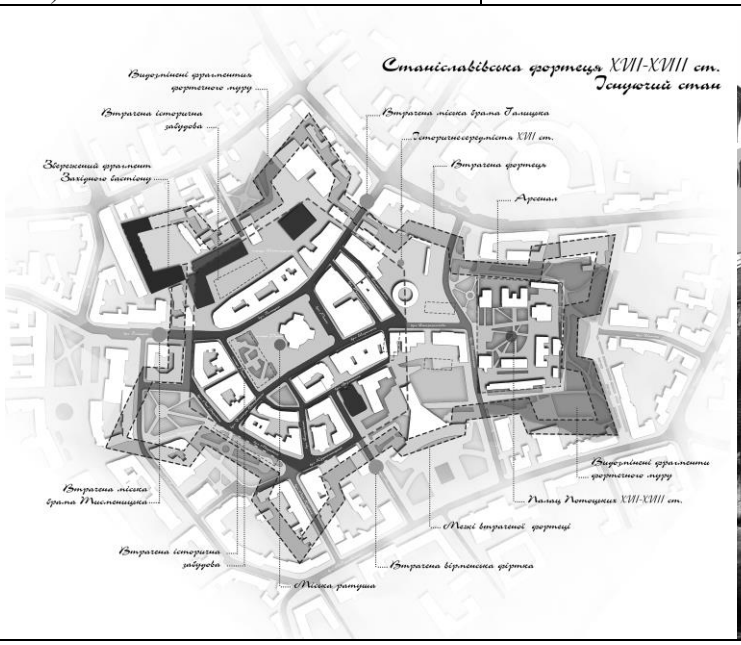
Збережені фрагменти об'ємно-планувальної структури фортифікацій. Збережений підземний рівень фортифікацій. *(збережені фрагменти бастіонів, брами в аварійному стані)*	не використовується	Культурний, військово-історичний, креативний, ностальгічний, арт-туризм, віртуальний туризм

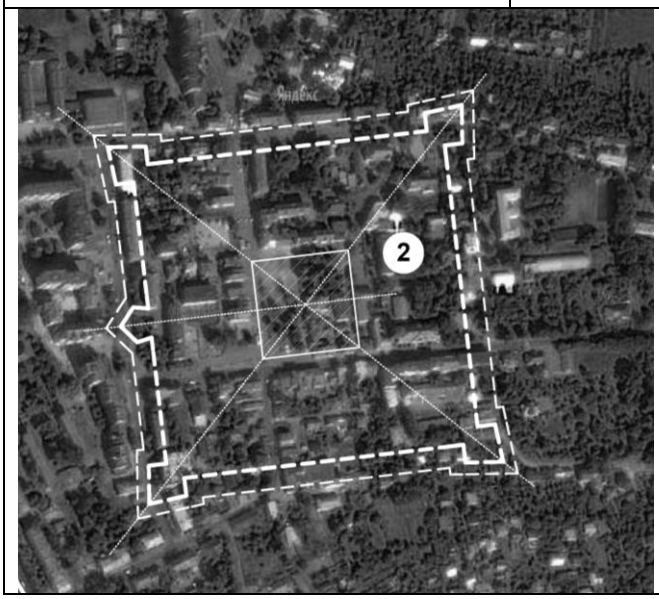
6. ЗАМОК XVII—XVIII СТ. У М. БРОДИ. ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ.		
Збережені фрагменти об'ємно-планувальної структури фортифікацій *(збережені прясла стін, палац у аварійному стані)*	не використовується	Культурний, військово-історичний, креативний, ностальгічний, арт-турѝзм, віртуальний туризм
 		
7. **ЗАМОК-ФОРТЕЦЯ XVII СТ. У С. МАРІЯМПІЛЬ.** ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ.		
Збережені фрагменти об'ємно-планувальної структури фортифікацій. Збережене містобудівне та ландшафтне оточення. *(частина в'їзної брами в аварійному стані)*	не використовується	Культурний, військово-історичний, креативний, ностальгічний, арт-турѝзм, віртуальний, водний туризм
 		
8. **МІСТО-ФОРТЕЦЯ XVII СТ. У С. ОКОПИ.** ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ		
Збережені фрагменти об'ємно-планувальної структури фортифікацій. Збережене містобудівне та ландшафтне оточення. *(частково збережені дві в'їзні брами в аварійному стані)*	не використовується	Культурний, археологічний, віртуальний, водний туризм
 		

9. **МІСТО-ФОРТЕЦЯ XVII СТ. У М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК** (КОЛИШН. СТАНІСЛАВІВ)		
Збережені фрагменти об'ємно-планувальної структури фортифікацій. Збережений підземний рівень фортифікацій. Збережені археологічні залишки фортеці. Збережене містобудівне та ландшафтне оточення. *(фрагменти бастіонів у незадовільному стані)*	Збережений фрагмент бастіону – мистецька галерея	Культурний, фестивальний, археологічний, віртуальний туризм

10. МІСТО-ФОРТЕЦЯ XVII СТ. У М. КАЛУШ. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ.		
Збережений підземний рівень фортифікацій (археологічний)	не використовується	Культурний, археологічний, віртуальний туризм

Створення бренду на основі втрачених фортифікаційних об'єктів.

Значна частина знаменитих фортець Західної України сьогодні є зовсім не представленими у сучасному середовищі міст та не відіграють жодної ролі у суспільному житті міст, хоча саме їх історико-культурна цінність є основою формування сучасного середовища. У таких випадках можливим є розроблення бренду-символа на основі видатної історичної пам'яті прославлених фортець. Прикладом може виступити історична фортеця у Бродах, яка приктично не збережена, але у минулому відігравала роль унікальної оборонної споруди.

Висновки

Проаналізувавши фортифікаційні об'єкти XVII – XVIII ст., які розташовані на території Західної України можемо стверджувати що не зважаючи на різний ступінь збереженості цих об'єктів вони є туристично-привабливі, оскільки мають велику історичну, архітектурну, естетичну цінність, яку вони несуть у собі, часто формуючи природний чи антропогенний ландшафт.

У залежності від ступеню збереженості споруди, фінансування та її популярності можливими є різні шляхи розвитку та представлення цінних історичних фортифікацій.

Для перетворення історичних фортифікацій у туристично-привабливі об'єкти необхідним є індивідуальний підхід, підбір найвідповідніших видів туризму та пошук оригінальних туристичних магнітів. Історичні фортеці, які вже є відомими туристичними об'єктами можливо розвивати як туристичні центри регіонального значення та створювати на їх базі туристичну мережу із включенням у неї маловідомих та збережених фрагментарно об'єктів. За допомогою використання туристичного потенціалу фортифікаційних об'єктів можливе створення на їх основі загальносуспільних культурно-освітніх магнітів регіону та країни.

Ключовим висновком проведеного дослідження є те, що навіть збережена у підземному рівні фортифікація чи фортеця у стані руїни може бути задіяна у туристичній сфері, навколо неї можливе формування нового туристичного осередку, та можливим є включення її у популярні освітньо-екскурсійні програми та маршрути регіону.

Література

1. ICOMOS Tourism Handbook for World Heritage Site Managers. ICOMOS, 1993. - 132 p.
2. Аніпко Н. Військово-історичний туризм в середньовічних замках та фортецях України. / Н.П. Аніпко // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. – Вип.744-745: Географія. – С. 83-85.
3. Вуйцик О.І. Розвиток сентиментального (ностальгійного) туризму в Україні // Географія. Економіка. Екологія. Туризм: регіональні студії. Зб. наук. пр. / За ред. І.В.Смаля. – Ніжин: МІлАНІК, 2009. – Вип. 3. - С. 40–46.

4. Жукова О. В. Музеєфікація замкових комплексів України як один з засобів їх збереження *[Електронний ресурс]*// Археометрія та охорона історико-культурної спадщини. – К., 2004. – Режим доступу: http:// www. myslenedrevo. com.ua/ studies/ arox / 2004 / zhukova.html.
5. Жукова О. Про охорону пам'яток фортифікаційного будівництва України на початку XXI ст./ Жукова О. В. // Культура та інформаційне суспільство XXI ст.: Матеріали наук. конф. молодих вчених. – Х.:ХДАК, 2006. – С. 62 – 63.
6. Кепін Д. Зарубіжний досвід популяризації пам'яток первісної археології та його використання для потреб туризму в Україні / Д. Кепін // Туристично-краєзнавчі дослідження. – К., 1999. – Вип. 2. – С.540 – 551.
7. Кляп М. Сучасні різновиди туризму: Навчальний посібник./ Кляп М., Шандор Ф. // – К. : Знання, 2011. – 334 с.
8. Кузьмук О. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності [Електронний ресурс] //Все о туризме - Образовательный туристический портал. – 2002 – 2016**. –** Режим доступу: // http:// tourlib.net/statti_ukr/kuzmuk.htm
9. Прибєга Л. Історичне середовище як пам'яткоохоронна категорія. / Л.В. Прибєга // — Українська академія мистецтва. — 2004. — Вип. 11. — С. 177–185.
10. Прибєга Л. Музеєфікація об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини: (Методологічний аспект) / Л.В. Прибєга //— Українська академія мистецтва. – Вип. 19. — 2012. — С. 159–166.
11. Про туризм: Закон України // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 5.
12. Сафонова Т. Елементи архітектурно-археологічних пам'яток в дизайні міського середовища./ Т. Сафонова //Проблеми дослідження, збереження та реставрації історичних фортифікацій: зб. наук. пр. за результатами 4-ї міжнародної конференції молодих науковців. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 128 –133.
13. Чорненька Н. Ностальгічний туризм як окремий напрям у туризмі: поняття, функції, ознаки./ Н. Чорненька // Вісник львівського університету. Серія географічна, 2013. – Випуск 43. Ч. 1. – С. 309–314. – ISSN 2078-6441.

Аннотация

В исследовании предлагается рассмотреть мотивацию и обоснования выбора подходов туристического развития фортификационных объектов периода XVII - XVIII вв. в городах Западной Украины.

Ключевые слова: замок, крепость, состояние сохранности, пути развития, потенциальные виды туризма.

Abstract

In this research work we propose to consider motivation and confirmation concerning selection of the concept of tourist development of fortifications, dated XVII-XVIIIc., situated on the territory of western Ukraine.

Key words: castle, fortress, condition of preservation, ways of development, potential types of tourism.

УДК 72.025.4

М. І. Орленко,
президент корпорації «Укрреставрація»,
кандидат технічних наук

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ РЕСТАВРАЦІЙНОЇ ШКОЛИ

Анотація: українська школа реставрації пройшла довгий і складний шлях. Реставрація як наука збереження історичної спадщини з'явилась лише наприкінці XIX століття. Поступово удосконалювалися технології методи реставрації об'єктів. Головний принцип реставраторів у всьому світі – це консервація об'єктів від подальшого руйнування, мінімальне втручання в першооснову пам'ятки, тому найголовніше завдання – не допустити втрати пам'ятки, а відновлюючи чи реставруючи, - не спотворити її, зберігши все для прийдешніх поколінь.

Ключові слова: українська реставраційна школа, принципи, історичні пам'ятки,збереження.

В 2017 році корпорації "Укрреставрація" виповнилось сімдесят років. Саме цей часовий проміжок можна вважати періодом існування української реставраційної школи на наукових засадах [2-4].

Взагалі початок зародження реставраційної науки на теренах Російської імперії пов'язують з кінцем XIX - початком XX століть, коли суспільство почало активно цікавитись своєю історією, своїм минулим [2-4]. Це не означає, що до кінця XIX століття наші далекі пращури не відчували краси архітектурних шедеврів: адже з давніх часів майстри демонстрували високий рівень професійної майстерності. Коли архітектурна споруда старішала і набувала ознак аварійності, її ремонтували, перебудовували і надбудовували і в боротьбі за "благолєпіє" храмів не дотримувались вимог збереження первісного вигляду. Процес перебудови храмів тривав невпинно: кожна епоха позначилась в вигляді більшості храмів.

Дослідження часів Київської Русі, записи чеського дипломата Еріха Ляссота 1594 року, видання французького інженера Г. де Боплана XVII ст., малюнки А. Ван Вестерфельда, записи А. Кальнофойського та І. Гізеля описували історію та зовнішній вигляд пам'яток старовини. Водночас включно до кінця XIX століття не усвідомлювалась необхідність збереження автентичності будівлі. З одного боку, видатний київський митрополит Петро Могила шляхом ремонту храмових споруд домонгольського періоду (Софійського та Михайлівського Золотоверхого соборів, церкви Спаса на Берестові, Михайлівського собору Видубецького монастиря) сприяв їх

збереженню для нащадків, однак всі ці об'єкти в результаті перебудов набули вже зовсім іншого – барокового – вигляду. Водночас саме на ХУІІІ століття припадає сплеск зацікавлення пам'ятками Київської Русі. Популяризаторами старовини (але не реставраторами) варто назвати І. Фальковського, С. Мислављского та інших. На початку ХХ ст. таким популяризатором старовини виступив М. Берлінський.

Наукове підґрунтя дослідження пам'яток старовини було створене в 1843 році відкриттям Археографічної комісії для вивчення старожитностей [2]. В цьому ж році відбулись і перші – невдалі – спроби розкриття фрескового стінопису у Антонієво-Феодосіївському вівтарі Софійського собору. Внаслідок недотримання технологій розкриття унікальний стінопис майже був знищений, а спроби поновлення фресок Софійського собору поглибили цей процес. Відомий історик М. Закревський зафіксував непрофесіоналізм поновлення фресок в 1868 році, що призвело до втрати зображень. Непрофесійне перекриття фресок давньоруського періоду олійними фарбами мало місце в інтер'єрах всіх київських храмів, де зберігся давньоруський стінопис – в Софійському і Успенському соборах, а також в Кирилівській церкві. Відносно оцінки ролі Ф. Солнцева в проведенні непрофесійного поновлення стінопису Софійського собору в 1843 - 1853 роках думки фахівців розійшлися.

Першими вітчизняними реставраторами-професіоналами стали О.В. Щусєв, П. П. Покришкін, В. Г. Леонтович, В. Максимович, В.П. Пещанський, а першим професійно відреставрованим об'єктом стала церква св. Василія в Овручі, за реставрацію якої О.В. Щусєв отримав звання академіка архітектури [2].

В перші післяреволюційні роки виділяється постать І. Грабаря, який в 1918 році очолив Всеросійську реставраційну комісію Наркомпросу (згодом – Центральні державні реставраційні майстерні в Москві). Саме І. Грабар проголосив принцип збереження автентичності будівлі.

Роки войовничого атеїзму негативно позначились на долі більшості пам'яток: згідно архівних документів, в період з 1917 до 1936 року знищено і перебудовано 62 % сакральних споруд 7341 церковну споруду з 12380 зачинено [2].

В 1938 році було створено Державну науково-дослідну реставраційну майстерню Міністерства культури УРСР. Її деякий час очолював Л. Калениченко. Дослідженням давньоруського стінопису в Софійському соборі і Кирилівській церкві займались А. Каняїн, П. Юкин, К. Домбровська. Художники майстерні В. Фролова виконали унікальну роботу із зняття мозаїк Михайлівського Золотоверхого собору перед його знищенням [2].

Таким чином, на тлі негативного ставлення до релігії і до своєї історії в 1930-ті - 40-ві роки наукова реставрація переважно обмежувалась пам'ятками мистецтва. Незважаючи на складні умови, на захист пам'яток встали С. Таранушенко, М. Макаренко, П. Лопушинський, В. Січинський, М. Драган, І. Свєнцицький [2].

В той же час Галицька реставраційна школа з центром у Львові утворилась значно раніше, в 1853 році. З 1864 року було введено посади головних консерваторів Східної та Західної Галичини. Згодом захистом пам'яток займалось новостворене Гроно консерваторське. В 1920 - 1939 роках, за часів польського панування, на Західній Україні діяло Консерваційне Управління, до задач якого входило обстеження пам'яток і оформлення наукових звітів [2].

Друга світова війна призвела до непоправних руйнувань. Було зруйновано 714 міст і 28 тисяч населених пунктів. Саме тому в 1946 році було прийнято на державному рівні рішення про впорядкування стану пам'яток культури, старовини та природи, про введення порядку обліку і реєстрації пам'яток.

Лише в післявоєнний період виникло розуміння того, що реставраційні роботи за поставленими задачами і методикою виконання відрізняються від рівня загально будівельних робіт, тоді як в XIX – на початку XX століття, і в передвоєнні часи до відновлення пам'яток часто залучались непрофесіонали або робітники, які не мали ані досвіду проведення таких робіт, ані достатнього для цього фахового рівня. Крім цього, з'явилась спеціалізація "фахівець-реставратор": те, чого не було ще на початку XX століття, коли навіть видатні вчені, які закладали підвалини вітчизняної реставраційної школи (В. Леонтович, О. Гусєв та ін.) займалися реставрацією паралельно з будівництвом інших споруд. В 1946 році було створено трест з будівництва монументів та реставрації пам'яток архітектури – "Будмонумент", який став початком корпорації "Укрреставрація". Трест був організований на засадах наукового підходу до реставрації об'єктів. В 1948 році була прийнята постанова "Про заходи щодо покращення охорони пам'яток культури", в 1949 році – "Інструкція про порядок обліку, реєстрації, утримання та реставрації пам'яток архітектури, що є на обліку державної охорони" [2-4].

З вересня 1951 року трест "Будмонумент" і підпорядкована йому Київська науково-реставраційна виробнича майстерня реорганзовані у Республіканські спеціальні науково - реставраційні виробничі майстерні Управління у справах архітектури при Раді Міністрів УРСР. У складі Республіканських майстерень були Чернігівська, Київська, Львівська міжобласні науково - реставраційні виробничі майстерні з окремими

підрозділами – архітектурно - проектним, реставраційно - виробничим, скульптурним, монументального живопису, художньої оброки каменю та модельно-макетний та цехи: скульптурно - живописний, художнього лиття з чавуну та кольорових металів [2].

В перше післявоєнне десятиліття діяльність Республіканських майстерень зосередилась на відбудові зруйнованих пам'яток (Володимирського собору в Києві, П'ятницької церкви в Чернігові, Комендантської вежі в Кам'янці - Подільському). Поширилась практика наукових експедицій з обстеженням і іконографічною фіксацією пам'яток. Було проголошено, що консерваційно-реставраційними роботами на пам'ятках архітектури мають займатись як правило спеціалізовані науково-реставраційні виробничі організації. З метою організації проведення реставраційних робіт згідно діючої нормативно-технічної документації розробляються проект організації реставраційних робіт (ПОР) і проект виконання реставраційних робіт (ПВР), причому проект виконання реставраційних робіт включає календарний план, будгенплан, технологічні схеми на основні види робіт, схему стропування та коротку пояснювальну записку, причому в деяких випадках складних об'єктів ПВР включає ще деякі графічні і проектні матеріали і робочі креслення. Далі проводилась розробка технологічних схем проведення окремих видів робіт. Першою відреставрованою в післявоєнні роки пам'яткою стала Юр'єва божниця в Острі.

В 1950 - ті роки найбільш вагомою роботою вітчизняних реставраторів став генеральний план відбудови ансамблю та благоустрою території Києво-Печерської Лаври.

Реорганізації Республіканських Науково - реставраційних виробничих майстерень тривали в 1955 році. В післявоєнні роки був складений реєстр пам'яток історії та культури, що став відправним пам'яткоохоронним документом [2].

Негативне ставлення до історичної спадщини в 1960 - ті роки призвело до знищення ще 137 пам'яток архітектури. Різко скоротились витрати на утримання і реставрацію пам'яток, 241 пам'ятку було вилучено з загального реєстру [2].

Наприкінці 1960 - тих років ситуація з боротьбою з пам'ятками змінилась, в 1969 році Республіканські Науково - реставраційні виробничі майстерні перейменували в Українське спеціальне науково - реставраційне виробниче управління при Держбуді УРСР. Ускладнився перелік професійних завдань, які ставились перед новоствореним управлінням. Українське спеціальне науково - реставраційне виробниче управління перетворилось на спеціалізовану реставраційну організацію з дослідницьким та проектно - реставраційним

відділами та обласними реставраційними виробничими майстернями (Київською, Чернігівською, Львівською, Кам'янець - Подільською, Одеською, Кримською та дільницею з реставрації живопису) [2].

В 1950 - х роках відбулось становлення київської школи реставрації живопису на основі комплексного дослідження об'єкту, який підлягав реставрації. Методичною основою реставрації стає консервація, тобто збереження автентичності твору.

В 1970-х роках поглибились зв'язки вітчизняних реставраторів з зарубіжними колегами. В 1976 і 1978 роках були прийняті Закони "Про охорону та використання пам'яток історії та культури", які були покликані поліпшити державний облік пам'яток, забезпечити збереження і експлуатацію пам'яток, збільшились державні кошти на реставрацію. Прийняття Закону співпало з введенням до наукової термінології словосполучення "пам'ятка містобудування", що конкретизувало проблему охорони історичного середовища [2].

В 1982 році система науково-реставраційних організацій поширилась майже на всі обласні центри України (Сумська, Харківська, Волинська, Вінницька, Кіровоградська майстерні), виникли потужні виробничо-реставраційні бази в багатьох містах України [2]. В ці ж роки на базі науково - дослідного та проектного відділів реставраційного управління утворюється Український спеціальний науково - реставраційний проектний інститут "Укрпроектреставрація" з філією в м. Львові.

На початку 1980-х років розширюється перелік задач, поставлених перед реставраторами: пам'ятка архітектури розглядається в історичному і природному оточенні, розглядаються нові можливості сучасного пристосування історичних об'єктів. Новоутворений проектний інститут поглибив розробки наукової документації, розробив перспективний план проведення реставраційних робіт, надав пропозиції із заходів зі збереження та оптимального використання пам'яток.

В 1991 році на базі Львівської філії був створений Львівський регіональний спеціалізований науково-реставраційний інститут "Укрзахідпроектреставрація" [2].

На базі Українського спеціального науково - реставраційного управління було засноване об'єднання "Укрреставрація" (згодом – корпорація "Укрреставрація"), до складу якого увійшли Український спеціальний науково-реставраційний проектний інститут "Укрпроектреставрація", Український регіональний спеціалізований науково - реставраційний інститут "Укрзахідпроектреставрація", всі міжобласні спеціальні науково-реставраційні проектно-виробничі управління (Київське, Львівське, Чернігівське, Кримське,

Одеське, Кам'янець - Подільське, Сумське, Харківське, Київське), міські спеціальні науково-реставраційні проектно-виробничі управління, три міжобласні спеціальні науково - реставраційні виробничі дільниці та ін. Поступово склалася структура корпорації "Укрреставрація", яка включала 35 підрозділів і управлялась Радою корпорації, дирекцією корпорації, Ради експертів та Виконавчого комітету профспілки "Реставратор" [2].

Функції в структурі корпорації розподілялись таким чином:

– підпорядкування корпорації "Укрреставрація" – Державному Комітету України у справах містобудування і архітектури;

– управління діяльністю корпорації – блок керівних органів: Рада корпорації, дирекція корпорації, Рада експертів, Виконавчий комітет профспілки "Реставратор";

– науково-проектне забезпечення – блок проектних інститутів: "Укрпроектреставрація" з філіями, "Укрзахідпроектреставрація" з філіями, науково-реставраційна рада корпорації, науково - технічна лабораторія "Конрест", Державний науково - дослідний проектний інститут "Центр архітектурної спадщини";

– виробниче забезпечення – АТ ЗТ "Укрреставрація", ЗАТ "Київська міжобласна спеціальна науково - реставраційна проектно - виробнича майстерня", АТ "Харківреставрація", ВАТ "Чернігівреставрація", АТ "Реставратор" (Одеса), АТ "Вінниця - Реставрація", Львівське міжобласне спеціальне науково - реставраційне проектно - виробниче управління, АТ "Кримреставрація", АТ "Сумиреставрація", АТ "Кам'янець – Подільськ - Реставрація", АТ Кіровоградської міжобласної науково - реставраційної проектно - виробничої майстерні, АТ "Волиньреставрація", товариство з обмеженою відповідальністю комплексне ремонтно - реставраційне виробниче підприємство "Сучасник", міжрегіональне спеціальне реставраційно - виробниче мале підприємство "Майстер", ТОВ з обмеженою відповідальністю "Акант", Криворізьке художньо - реставраційне об'єднання, спільне підприємство "Укрпольреставрація", спеціальна науково - реставраційна проектно - виробнича майстерня по реставрації творів живопису [2];

– відпочинок працівників: база відпочинку "Реставратор" (м. Керч), база відпочинку "Реставратор" (с. Майдан).

Така розгалужена багатофункціональна структура корпорації "Укрреставрація" зробила можливим здійснювати реставрацію одночасно багатьох пам'яток, виконувати весь комплекс реставраційно - відновлювальних робіт, а згодом – і складні задачі повністю зруйновних об'єктів.

Однією з головних проблем, які постали сьогодні особливо гостро, є відновлення в первісному вигляді повністю чи майже повністю зруйнованих

споруд. Раніше вже було розглянуто, як вирішували проблему реституції – відтворення в містах Польщі [5]. Водночас певною мірою можна вважати, що у нас в Україні підвалини цього процесу заклалися ще в давні часи: видатні шедеври неодноразово руйнувалися і безліч разів відновлювались і поновлювались, правда, при цьому не повторюючи безпосередньо точно першооснову. Відтворення церкви св. Василя в Овручі з застосуванням вивчення аналогів давньоруської архітектури займався на початку ХХ століття і О. Щусєв. В останні десятиліття практика відтворення видатних споруд набула поширення і за кордоном: крім польського досвіду, варто згадати і російський досвід відтворення храму Христа Спасителя.

Подібні роботи є хіба не найскладнішою галуззю сучасної реставрації, оскільки ставлять за мету відтворення об’єкту, який на даний момент відтворення не існує, отже, має бути відтворений на основі вивчення археологічних даних, архівних джерел та на основі дослідження аналогів – з одного боку, і бути максимально наближеними до автентичного характеру пам’ятки, не перетворюючись на звичайний “новоділ” – з другого [5].

Враховуючи нетотожність відбудови і реставрації, ще одна проблема як в реставрації на основі консервації, так і в реституції полягає в сумісності і взаємодії нових будівельних матеріалів, конструкцій і технологій з автентичними, тому при технологічному обстеженні пам’ятки проводиться ретельне дослідження його будівельних матеріалів, конструкцій, живопису та предметів інтер’єру і проводяться лабораторні дослідження з визначенням хімічного і петрографічного складу будівельних матеріалів, стратиграфічного аналізу пофарбувань, визначається наявність вологи в муруванні, тощо. Натурні обстеження і лабораторні дослідження виступають основою для створення технології проведення ремонтно - реставраційних робіт і вибору матеріалів, які найбільш сумісні з первісними матеріалами пам’ятки.

Технологічне обстеження пам’ятки проводиться в такій послідовності: визначається стан покрівлі з ступінню пошкодженості матеріалів і елементів, стан конструкцій даху з визначенням деформацій і виявленням причин їх виникнення. Далі проводиться обстеження стану фасадів, яке розпочинається з огляду стану мурування і виявлення деструктивних факторів та обстеження стану цоколя і фундаментів, при цьому звертається увага на організацію благоустрою прилеглої території і стан інженерних мереж. Після цього проводиться обстеження стану фасадів в такій послідовності: визначається стан мурування стін і виявляються деструктивні елементи, наявність деформацій, стан оздоблювальних нашарувань, обстежуються цоколь і фундаменти пам’ятки. Під час обстеження стану фасадів відбирають зразки первісних будівельних матеріалів, максимально наближених до первісних, з метою

проведення реставраційних робіт. На цьому етапі відбувається уточнення дати будівництва пам'ятки на основі детального дослідження матеріалів і конструкцій і порівняння цих даних з відомостями про особливості будівництва на кожному історичному періоді. Також виявляються характер і причини зруйнувань.

Після обстеження стану фасадів проводиться технологічне обстеження стану інтер'єрів, яке розпочинається від підвальних приміщень і до конструкцій даху. Передбачається визначення стану декоративного оздоблення інтер'єру і декоративних елементів та деталей, з визначенням їх стану і наявності зруйнувань.

На основі отриманих даних відбувається підбір нових матеріалів для проведення ремонтно-реставраційних робіт на пам'ятці архітектури. На основі детального обстеження первісних матеріалів і конструкцій пам'ятки розробляється технологія ремонтно-реставраційних (консерваційних) робіт з вивченням спеціальної літератури і порівнянням різних варіантів реставраційних технологій з метою підбору оптимального рішення.

Крім ґрунтовного науково - технічного обстеження матеріалів конструкцій та оздоблення пам'яток, на первісному етапі також проводиться інженерно - біологічне обстеження пам'яток архітектури, оскільки на його основі виробляються методи захисту і консервації. Процес руйнування може виникати в усіх будівельних матеріалах, не тільки в дерев'яних конструкціях. Біоушкодження може відбуватись і в дереві, і в камені, і в будівельних розчинах. Камінь, цегла і будівельні розчини можуть руйнуватись як механічно, через появу мікроорганізмів, що оселяються в порах і тріщинах, так і хімічно, коли певний вид біоруйнівників виділяє корозійно - шкідливі азотну та сірчану кислоту, або продукти окислення. Також може відбуватись і біологічне зруйнування каменю, цегли та розчинів.

Детальне обстеження стану пам'ятки може виявити як наявність, так і причини зруйнувань, спрогнозувати швидкість дії руйнівних процесів і ступінь аварійності пам'ятки. Відтак це все стає основою для проведення проти аварійних захисних заходів на пам'ятці архітектури.

Багато проблем виникає в тих випадках, коли в будівлі - памятці порушена або відсутня гідроізоляція: це призводить до "насичення" фундаменту і цоколя ґрунтовими водами, а згодом і до замокання стін. Також відбувається загнивання внаслідок замокання дерев'яних конструкцій перекриттів.

Зволоження стін виникає в разі існування пошкодження водостічних труб та жолобів. Деякі види пошкоджень визначається візуально: зокрема, помітний нахил дахів чи сходів свідчить про наявність деструктивних елементів і

конструкцій, які вимагають заміни. Внаслідок осідання фундаменту в стінах з'являються тріщини або візуальне порушення рівної лінії цегляного мурування, можуть спостерігатись випадки викришування цегли.

Там, де існує проблема порушення гідроізоляції пам'ятки, відбувається її біологічне руйнування і розвивається біодеструкція. Ознаками біопошкоджень є: підвищений рівень вологості приміщень, затхле повітря і запах грибів і плісняви, поява деструктивних плям, трухи, просідання підлоги, тощо. Це стосується тільки дерев'яних пам'яток. Ознаками деструкції кам'яних пам'яток є: підвищений рівень вологості приміщень, поява висолів та "пухирів" тиньку. Особливу увагу при цьому звертають також на суміжні з ними матеріали і конструкції, оскільки саме внаслідок їх деструкції може відбуватись руйнування пам'ятки. Слід звертати увагу на стан сполучених з муруванням дерев'яних конструкцій, на наявність тріщин і деструкції тинькування, на здеформованість дверної коробки, перевіряти, чи немає щілин між стелею і верхом перегородки, тощо. Стан тих конструкцій, які не можна визначити безпосереднім обстеженням, візуально, визначається влаштуванням зондажів.

Особливо дбайливо мають проводитись роботи з реставрації тиньку поверхні стін та стелі, оскільки під більш пізніми нашаруваннями можуть знаходитись розписи. Через це поверхні додатково обстежуються художниками-реставраторами на предмет наявності розписів.

Перед безпосереднім виконанням ремонтно - реставраційних робіт проводяться профілактичні заходи з метою боротьби з біоушкодженнями, усуваються причини виникнення біоушкоджень, зокрема, ліквідуються зволоження, замінюються чи очищуються біоушкоджені поверхні, влаштовується якісна гідроізоляція та водовідведення, організовується хімічний захист будівельних матеріалів, здійснюється ряд профілактичних заходів. Надалі, в процесі експлуатації пам'ятки, слід планово оглядати її конструкції і ззовні, і зсередини, а при виявленні нових ділянок біоушкоджень виконувати роботи з дотриманням температурно - вологісного режиму.

ВИСНОВКИ:

1) Якщо перечислити ті головні помилки, яких припускалися при ремонтах пам'яток до початку XX століття, то цей перелік буде виглядати таким чином:

– взагалі терміну "пам'ятка архітектури" не існувало, а до відновлення стану видатних об'єктів підходили як до звичайних ремонтів;

– не існувало самих понять "реставрація" і "консервація" в сучасному їх значенні, не розумілася цінність консервації, яка передбачає максимальне

збереження автентичності пам'ятки, мінімальне втручання в її вигляд і є основою для проведення реставрації;

– відновлення пам'яток проводилось не на належному професійному рівні, до справи відновлення пам'яток залучались непрофесіонали, через що було знищено і пошкоджено безліч споруд;

– не було складено реєстру пам'яток, не розумілася цінність багатьох об'єктів, які не відповідали офіційній доктрині "православ'я, самодержав'я і народності" і неокласичним і русько - візантійським стильовим напрямкам в архітектурі і мистецтві XIX століття;

– не були виявлені причини аварійного стану пам'яток, а відтак не були вироблені і методи відновлення пам'яток на наукових засадах.

2) Сьогодні фахівці виробили методику подолання проблем, які виникають під час експлуатації пам'яток. Насамперед це: проблеми втрат фундаментами своєї несучої здатності; проблеми консервації залишків стародавніх мурувань в археологічних розкопах; проблеми аварійного стану стін; проблеми відновлення пошкоджених або зруйнованих дерев'яних елементів та конструкцій; проблеми консервації металевих покрівель, реставрації дахів та поновлення позолоти верхів; проблеми поновлення декоративного оздоблення.

Реставраційні методики розроблялись і вітчизняними спеціалістами корпорації "Укрреставрація", де діяли колективи технологів інститутів "Укрпроектреставрація" (зараз вони зосереджені в Державній науково - технологічній лабораторії консервації та реставрації пам'яток "НТЛ "Конрест") та "Укрзахідпроектреставрація", і зарубіжними фахівцями-реставраторами. Кожна з зазначених в наведеному вище переліку проблем призводить до зруйнування конструкцій і елементів пам'ятки пошкодження її стану. Для кожної групи проблем реставраторами була вироблена цілісна система захисних і проти аварійних робіт.

Досягнення вітчизняною реставраційною школою високого рівня розвитку призвело до усвідомлення тих важливих науково - технічних задач, які постали перед реставраторами, і необхідності дотримання при реставрації пам'яток загально вироблених методик, які відповідають нормативам і правовим документам в галузі реставрації та охорони культурно - мистецької спадщини.

З часом життя поставило перед фахівцями корпорації "Укрреставрація" ще одну надзвичайно складну проблему: проблему відтворення, відбудови зруйнованих раніше святинь українського народу. На порозі третього тисячоліття і 2000 - ліття Різдва Христового з небуття постав Михайлівський Золотоверхий монастир і Успенський собор Києво - Печерської лаври, який

впродовж віків були знаковими духовними символами нашого народу. Ці святині відтворювались фахівцями корпорації "Укрреставрація", яка є головною організацією в державі з реставрації пам'яток і бере безпосередню участь у відродженні видатних об'єктів.

Література

1. Кодекс етичних принципів охорони й реставрації пам'яток, ансамблів та визначних місць // Пам'ятки України, 1999. –№ 1. – С.98-100.
2. 50-річчя Укрреставрації. Історія корпорації. – К.-Л.:1996. – 120 с.
3. Корпорація Укрреставрація. На межі тисяоліть. – К.:2006. – 156 с.
4. Об'єднання "Укрреставрація" – К.: 1990. – 60 с.
5. Пламеницька О. Ян Захватович. Слава і недоля майстра / Ольга Пламеницька // Пам'ятки України, 1999. –№ 1. – С.122-131.
6. МГО ВООПИиК: Петр Барановский: Труды, воспоминания современников [Электронный ресурс] // – Режим доступа http: //russist.ru/baranovsky/pb/.

Аннотация

Украинская школа реставрации прошла долгий и сложный путь. Реставрация как наука сохранения исторического наследия появилась только в конце XIX века. Постепенно усовершенствовались технологии и методы реставрации объектов. Главный принцип реставраторов во всем мире – это консервация объектов от дальнейшего разрушения, минимальное вмешательство в первооснову памятника, поэтому самая главная задача – не допустить утраты памятника, а, обновляя или реставрируя, не обезобразить его, сохранив все для будущих поколений.

Ключевые слова: украинская реставрационная школа, принципы, исторические памятники, сохранение.

Annotation

The Ukrainian school of restoration passed the long and difficult way. Restoration such a the science of heritage protection appeared only in the end of the 19th century. Gradually improved the technologies and methods of restoration of objects. The main principle of restorers in the whole world is conservation of objects from subsequent destruction, minimum interference with fundamental principle of a sight that is why our major task – is not to allow the loss of a sight, but renewing or restoring – not to disfigure it, preserving everything for the coming generations.

Key words: the Ukrainian school of restoration, principles, historical monuments, protection.

УДК 721/728:7.04

С.І. Понкало,
аспірант кафедри дизайну та основ архітектури
Національного університету "Львівська політехніка"

ПРИНЦИПИ ТА ПРИЙОМИ ЗАСТОСУВАННЯ АРХІТЕКТУРНОГО ДЕКОРУ НА БУДІВЛЯХ ЛЬВОВА КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX ст.

Анотація: на основі натурних обстежень, бібліографічного матеріалу, а також завдяки статистичному та порівняльному аналізу було визначено основні принципи та прийоми застосування архітектурного декору на сецесійних будівлях Львова.

Ключові слова: сецесійні будівлі Львова, принципи та прийоми, архітектурний декор.

Постановка проблеми. Наприкінці XIX – початку XX ст. у Львові, художні форми сецесійних будівель набувають надзвичайної орнаментальної насиченості та пластики. Кожен архітектор створював умовну власну неповторність деталей сецесійних будівель. Надзвичайно великий спектр питань досліджено в архітектурі львівської сецесії. Проте до сьогодні залишається актуальною проблема пошуку принципів та прийомів застосування архітектурного декору на будівлях Львова кінця XIX – початку XX ст. В статті завдяки натурному дослідженню, опрацюванню бібліографічного матеріалу та за допомогою статичного та порівняльного аналізу було визначено основні прийоми та принципи застосування архітектурного декору на сецесійних будівлях Львова.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогоднішній день існує велика кількість публікацій та монографій, присвячених стилю модерн та сецесії. Більшість авторів, які торкалися проблеми вивчення архітектурного стилю модерн в світі, в Україні, та зокрема періоду сецесії у Львові, досліджували зазвичай загальні аспекти або конкретні об'єкти. В монографії дослідниці Є. Кіріченко [10] є ґрунтовно розглянуто стилістичні, композиційні особливості та деякі принципи, та прийоми застосування архітектурного декору на будівлях стилю модерн. У багатьох публікаціях та монографіях вітчизняних авторів розглядаються питання українського модерну та сецесійних будівель Львова, зокрема витоки, становлення стилю, висвітлюються стилістичні, композиційні особливості та загадуються принципи застосування архітектурного декору. Серед авторів, які торкнулися згаданих проблем, зазначимо праці В. Чепелика, Г. Хорунжа, І. Жука, О. Сільник, Т. Казанцевої, Ю. Бірюльова та Ю. Івашко. Окрім того автором досліджено портали

сецесійних будівель Львова [4], сучасний стан та проблеми збереження архітектурного декору [5], створена типологія архітектурного декору [11] тощо.

Мета статті. Визначити принципи та прийоми застосування архітектурного декору на сецесійних будівлях Львова кінця XIX – початку XX ст.

Виклад основного матеріалу. На основі натурних обстежень, статистичного та порівняльного аналізу було визначено основні принципи та прийоми застосування архітектурного декору на сецесійних будівлях Львова, а саме: принцип трансформації і модифікації; принцип розташування архітектурного декору; принцип "зсередини на зовні" або принцип "цілісності"; принцип "новаторства"; принцип стилістичної залежності, а також прийоми стилізації архітектурного декору, прийом натуралістичного зображення та композиційні прийоми.

Принцип трансформації і модифікації архітектурного декору.

Проаналізувавши сецесійні будівлі Львова було визначено принципи трансформації і модифікації архітектурного декору: а) **у формах:** *віконні та дверні отвори* набули складних криволінійних конфігурацій (вул. Григоренка, 2-4, вул. К. Левицького, 14-16, вул. Руданського, 3, пр. Шевченка, 4) на відміну від попередніх стилів (ренесансу, бароко, історизму) у яких використовуються переважно прямокутні та аркові отвори вікон та дверей (вул. Скельна, 5 та ін.); *в балконних огородженнях*, порівнюючи огородження сецесії та історизму, очевидною є різниця, перш за все в технології виготовлення, в розрізі стержні огорожі, в історизмі є квадратні, прямокутні рідше круглі (вул. Глибока, 5), а в сецесії – плоскі (вул. Курбаса, 5); *в ордерних формах* – якщо в історизмі відбувається повернення до ордерної системи попередніх стилів, де використовується класичні ордери (композитний, іонічний, коринфський, пр. Свободи, 15), тоді як у сецесії повне перетворення, переосмислення ордеру, залишається лише так звана "форма образу", ордерної системи (наприклад використовують лопатки, пілястри, де замість капітелі форма віночка з стрічками, які оздоблюють тіло пілястри (вул. К. Левицького, 52, вул. Акад. Богомольця, 8), проте слід зазначити, що є випадки застосування на сецесійних будівлях неороманських колон, пілястр іонічного та доричного ордеру (вул. Котляревського, 17-19, пр. Свободи, 29); б) **в рельєфності декоративних елементів:** відбувається трансформація від об'ємної форми декору (ренесансу, бароко, історизму вул. Нечуя-Левицького, 21) до площинної форми в сецесії (вул. Городоцька, 45); в) **в декоративних мотивах**: рослинних, антропоморфних, зооморфних, геометричних (наприклад модифікація від історизму до сецесії в геометричних мотивах відбувається від простих прямолінійних форм та завитків (вул. Ген. Чупринки, 7), до складних

криволінійних, овальних форм (вул. Дорошенка, 15). Окрім цього трансформація і модифікація декору простежується у різних фазах розвитку сецесії, від ранньої періоду до пізнього, від більш пишної наповненості декором фасаду (вул. Акад. Богомольця, 6) до меншої, раціональної. Також на пізньому етапі зустрічається використання скульптурного декору (атлант, вул. Ген. Чупринки, 6).

Принципи розташування архітектурного декору на сецесійних будівлях.

На основі статистичного аналізу натурних досліджень сецесійних будівель Львова визначено принципи розташування архітектурного декору [10, с. 173], а саме: а) над вхідним порталом: - як замковий камінь (вул. Григоренка, 2-4), як рослинні мотиви ліпного декору (вул. Акад. Павлова, 1, 2; вул. Богуна, 5); б) над вікнами: - як сандрики (вул. Ген. Чупринки, 38, вул. Коновальця, 108, вул. Григоренка 2-4); як замковий камінь (вул. Бандери, 6; Григоренка, 2-4); як маскарон (вул. Ген. Чупринки, 38); як фризи (вул. Богуна, 7, вул. Глібова, 2, вул. Брюллова, 6); в) під вікнами: - як дзеркала; як геометричні мотиви ліпного декору (вул. Акад. Богомольця 6, 5, 4, 8, вул. Брюллова 4, вул. С. Бандери 6, 4, 2); г) між вікнами: - у вигляді фризу, дзеркал та ордерних форм (вул. Богуна, 7, Акад. Богомольця, 3, 4, вул. Коцюбинського, 8); д) на фризі між поверхами чи під карнизом (вул. Ген. Чупринки, 60, вул. Богуна, 7); ж) в декоруванні балконних огорож (вул. Городоцька, 45); є) в оздобленні аттика - у вигляді (керамічних плиток), маскаронів, рослинних мотивів (вул. Брюллова, 4, вул. Донцова, 12, 14); з) в оздобленні дверей у вигляді вітражів (вул. Нечуя-Левицького, 17-19).

Принцип "зсередини на зовні" або принцип "цілісності".

В кожній сецесійній будівлі була закладена нероздільність та узгодженість між основними функціонально-конструктивними елементами та художніми формами. Цільність виразно відтворюється у взаємодії тла і декору, площини і об'ємних деталей, об'єму і простору. Немає акцентованості граней, кутів, невловимість переходів, пластики ліній. Творці сецесії прагнули підкреслити біоморфність притаманних йому принципів формотворення, подібно до цільності природних організмів (прикладом слугують будинки на вул. Нечуя-Левицького, 11а, 13, застосовуються різні форми декору та орнаметальні мотиви незважаючи на те, існує узгодженість між кожним елементом, ліпним декором і балконним огородженням чи формою вікна, площиною стіни і декором тощо). Своєрідне перетікання просторів відбувається також через застосування принципів розташування архітектурного декору в інтер'єрах, що розташовувався на стіні, на стелі, на підлозі, в сходовому огородженні у вигляді розписів, керамічного облицювання, ліпного декору (вул. Богуна, 7, вул. Ген. Чупринки, 28). Підкресленням узгодженості внутрішнього простору із

зовнішнім є невимушене вирішення балконних виступів та еркерів пластичних обрисів, які стали одним з виражальних акцентів сецесії (вул. Григоренка, 4, вул. І. Франка, 124).

Принципи стилістичної залежності.

Вплив європейської архітектури позначився у стилістичному вирішенні фасадів сецесійних будівель Львова у таких напрямках як: необароко, неокласицизм, національний, романський стиль та неоготика (в пізній сецесії). Спираючись на національну архітектурну спадщину, архітектори запозичували конструктивні й декоративні елементи (дахи, мотиви орнаменту, деталі конструкцій). У ренесансній, бароковій, романській та готичній архітектурі запозичували ордери, окремі орнаменти, аттики, форми прорізів, каркасну систему побудови, але значно модернізуючи та стилізуючи форми [4, с. 95]. Новий стиль у Львові був генетично споріднений з великими стилями попередніх епох, які залишили пособі архітектурні надбання, від бароко, сецесія перейняла прагнення до гармонійної єдності людини і природи, використання мотиву дзеркал та криволінійності силуетів (вул. Акад. Богомольця, 4); від ренесансу, сецесія перейняла рустування площини фасаду (грецький, дощатний руст, вул. Богуна, 5), обрамлення вікон лиштвами з “вухами” (вул. Наливайка, 9); від середньовіччя, сецесія перейняла єдність форм (в обох немає поділу на головне і другорядне), використання вікон трифорій (вул. Ген. Чупринки, 11а).

Принцип новаторства.

Принцип новаторства в сецесійних будівлях Львова проявляється перш за все у зв’язку з народною архітектурою та декоративним мистецтвом, мотиви яких були переосмислені та введенні в архітектурний декор, що стало новим прийом в оздоблені фасадів (вул. Лисенка, 14-14а). Окрім цього новизну архітектурі надавали нові матеріали та технології їх виготовлення, що використовувались в декоруванні фасадів. Цю роль виконувало численне використання керамічного облицювання та металу (в оздобленні жардиньєрок, парапетів даху, декоративних ваз, в огородженні балконів, дверей, віконних решітках, а також оздоблення вікон та дверей у вигляді вітражів (вул. Акад. Богомольця, 6, вул. І. Франка, 124, вул. Личаківська, 70, пр. Шевченка, 2)), крім того використання каркасної системи будівництва. Новаторство в сецесійних будівлях полягає також в тому, що з’являється нове трактування ритмічно-композиційних рядів, використання різнофактурності, різноманітних геометричних форм та їх величин (різні величина вікон), а не лише ліпного декору, як використання єдності та перетікання просторів (вул. Акад. Павлова, 1, 2, 3, 4, пр. Шевченка, 4). Невід’ємним новим прийомом в декоруванні будівлі був площинний характер декору, завдяки чому фасади перетворюються на

рослинні організми, що створюють рельєфність поверхні (вул. Городоцька, 45). В кожному архітектурному об'єкті сецесії була закладена індивідуальність та унікальність форми декору (криволінійні, плавні, вигнуті лінії) та мотивів, що робило їх несхожим один на одного (вул. Донцова, 14, вул. Ш. Руставелі, 8-8а).

Нижче розглянуто прийоми застосування архітектурного декору на будівлях Львова кінця XIX – початку XX ст.

Прийоми стилізації архітектурного декору.

Природні організми стали основним джерелом стилізації сецесії. Місцева флора рослин стала об'єктом переосмислення під час створення планувально-просторової структури і композиції будівель Львова різних типів. Серед рослин, які брались за основу стилізації були квіти ромашки, соняшника, троянди, маків, соснові китиці, листя каштану, грона винограду, дубові листочки та просто листочки різноманітних рослин, які закомпоновувалися в різні композиційні орнаменти або поодинокі вставки (вул. Богуна, 7, Глібова, 2). Найчастіше такі рослинні мотиви використовувалися у вигляді ліпного декору: як міжповерховий фриз (вул. Донцова, 14); над вікнами - як поодинокі ліпні вставки, в простінках між вікнами (вул. Ген. Чупринки, 28); в оздоблені маскарону (вул. Ген. Чупринки, 8); над вхідним порталом в обрамленні його або розташовувалися на місці замкового каменю (вул. Акад. Богомольця, 6 та ін.), а також як сюжети на керамічних панно (вул. Акад. Павлова, 1, 2, 3). Слід зазначити, також те, що вирішення фасаду, будувалося на стилізації історичних мотивів та поєднання їх із новими архітектурними деталями: рустування (партеру, цілої площини стіни, ритмічне рустування частини фасаду вул. Донцова, 12), обрамлення вікон із карнизами, дугоподібними, трикутними та прямими сандриками які часто підтримуються кронштейнами (пр. Свободи, 29 та ін.), членування фасаду пілястрами, обрамлення вхідних порталів ордерними формами (неороманськими колонами, неоренесансними пілястрами, доричними колонами (пр. Шевченка, 17-19 та ін.)), обрамлення вікон стилізованими колонами та стилізовані ряди маленьких колон (нагадуючи фризовий ряд, вул. Ш. Руставелі, 18), привнесення з бароко криволінійні абриси аттиків та щипців, барокові балконні перила у формі балюстради (вул. Ген. Чупринки, 60); розчленування по горизонталі міжповерховим карнизом (вул. Акад. Богомольця, 9); використання класичних деталей в ліпного декорі: картуші, волюти, замковий камінь, класичні гірлянди, стилізовані іоніки, вази; рослинні мотиви: листя аканту та пальмети (вул. С. Бандери, 6, вул. І. Франка, 66). Невід'ємну роль в стилізаторстві сецесії відіграє народно-романтичний напрям, прототипами якого є деталі народної спадщини: високі дахи зі щипцями, нагадують церковні бані, елементи дерев'яного різьблення (вул. Коцюбинського, 21), використання на фасаді кольорових керамічних вставок,

які обрамлюють вікна або розташовують як фризи, у формі вишитих рушників із характерним геометричним орнаментом (вул. Руська, 20, Озаркевича, 2а).

Прийоми натуралістичного зображення.

Принцип натуралістичного зображення архітектурного декору в сецесійних будівлях полягає у саморозвитку форм, які рухаються, звиваються – принцип звернення до природи. Архітектори проектуючи будівлю розглядали її, як цілісний організм з ідеально продуманим середовищем, у якому естетичне начало пронизувало буквально все, від об'ємно-просторового вирішення до функціональної деталі. Оцінюючи близькість людини і природи, і вплив природи на людину, створювали стилізовані проте реалістичні зображення декору за мотивами місцевої флори (квіти ромашки, маків, волошки, листя конюшини, соняшника, рози, грона винограду, наприклад будівлі на вул. Глібова 2, вул. Личаківська, 70, вул. Дорошенка, 19). У рослинних формах, мотивах зодчі максимально підкреслювали динаміку природного росту та руху. Яскравим прикладом нероздільності людини з мистецтвом, з природою було використання антропоморфного мотиву маскарона через який можна простежити емоційний стан людини (застосовується найчастіше в образі жінки з відкритим ротом, з розвіяним волоссям, голова маскарона могла оздоблюватися листям каштану, китичками сосни, квітів ромашки (у верхній частині фасаду вул. Нечуя-Левицького, 17-19, вул. К. Левицького, 14-16 та ін.). Це приклад своєрідної відмови від ідеалізованої абстрактної краси до реалістичності та індивідуальності.

Композиційні прийоми.

В системі композиції будівель Львова кінця кінця XIX – початку XX ст. немає і натяку на ієрархічність, як в принципі організації зодчества нового часу. Їй органічно невластива диференціація на головне і другорядне, на художньо-виразні акценти і нейтральний фон [8, с. 68]. У сецесійних будівлях стіна, віконні і дверні отвори, карниз, обрамлення дахів, фактура матеріалу і інші елементи декору, на перший погляд нейтральні або відсунуті на другий план та в системі композиції, знаходять художню активність та цілісність (прикладом слугують будинки з своїм нюансними та водночас контрасними деталями на вул. Богомольця, 6 та трішки по своїй суті інший, але відтворює ту саму цілісність по при відсунуті на перший погляд, на другий план, вікна, парапет даху вул. Личаківська, 70). Одним з композиційних прийомів, який використовується в сецесійних будівлях це старання уникнути геометрично чітких форм, прямих ліній і кутів, суворого вертикалізму поверхонь. Серед композиційних прийомів які використовували архітектори, було застосування міжповерхового фризу, який характерний лише сецесії, оздоблювався ліпним декором за мотивами місцевої флори (грона винограду, соснові китиці та квіти

ромашки вул. Ген. Чупринки, 28 та ін.), або заповнювався фактурою, найчастіше можна зустріти між І та ІІ поверхом, рідше ІІ та ІІІ поверхом. Як вище зазначалося віконні, дверні отвори були різними за формою та величиною, ця різнорозмірність, різноформність застосовувались одночасно на одному фасаді, що слугує ще одним своєрідним прикладом композиційного прийому сецесії (вул. І. Франка, 124, пр. Шевченка, 4 та ін.).

Рис. 1. Принцип трансформації і модифікації та стилізації архітектурного декору: у формах вікон та дверей: а) вул. Нечуя-Левицького, 21 (період пізнього історизму); б) вул. Скельна, 5 (період пізнього історизму); в) вул. Григоренка, 2-4 (сецесія); г) вул. Богуна, 7 (сецесія); в балконних огорожах: д) вул. Глібова, 5 (період пізнього історизму); е) вул. Курбаса, 5 (сецесія); в ордерних формах та в елементах декору від об'єму до площини: є) використання іонічного ордеру (пр. Свободи, 15, період пізнього історизму); ж) стилізовані пілястри іонічного ордеру в обрамлені вікна (пр. Свободи, 29, сецесія); з) стилізовані ордерні форми де капітель у вигляді віночка, а тіло – стрічки (вул. Акад. Богомольця, 8, сецесія); и) стилізовані ряди маленьких колон (вул. Ш. Руставелі, 18, сецесія).

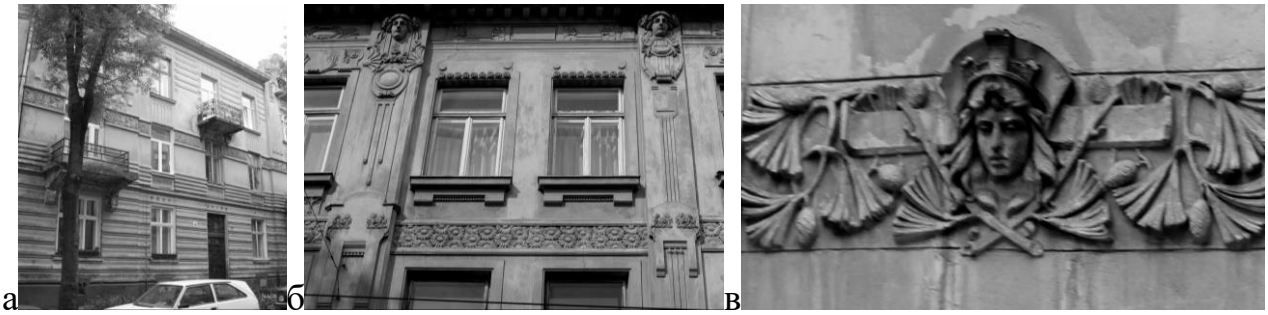
Рис. 2. Принципи розташування архітектурного декору на сецесійних будівлях: а) над вікнами та над вхідним порталом (як ліпнина пр. Шевченка, 4); б) між вікнами (як стилізовані ордерні форми, вул. Коцюбинського, 8); в) під вікнами (як дзеркала та ліпнина, вул. Богуна, 7); г) над вікнами (як сандрик, вул. Ген. Чупринки, 38).

Рис. 3. Принцип “зсередини на зовні” або принцип “цілісності”: а) керамічне облицювання в інтер’єрах (вул. Богуна, 7); б) стилізовані пілястри в інтер’єрах (вул. Ген. Чупринки, 28); в) балконні виступи та еркери (вул. Григоренка, 2-4).

Рис. 4. Принцип новаторства використання металу, майолікових вставок (мотиви природи та народної спадщини): а) вул. Ш. Руставелі, 8-8а; б) вул. Акад. Богомольця, 4; в) вул. І. Франка, 124; г) пр. Шевченка, 2; д) вул. Лисенка, 14-14а; е) вул. Городоцька, 45 (площинний декор).

а б в

г д е

є ж з

Рис. 5. Прийоми композиційні та прийоми стилізації архітектурного декору на основі природних, класичних, народних мотивів: а) вул. Донцова, 14 (рустування та міжповерховий карниз з мотивами китиці сосни); б) вул. Ген. Чупринки, 28 (міжповерховий карниз з мотивами ромашки); в) вул. Ген. Чупринки, 8 (маскарон оздоблений китицями сосни); г) вул. Акад. Богомольця, 3 (класичні мотиви іоніки); д) вул. С. Бандери, 6 (класичні мотиви, картуш, гірлянди); е) вул. І. Франка, 66 (класичні мотиви гірлянди); є), ж), з) народні мотиви (вул. Коцюбинського, 21; вул. Руська, 2; вул. Озаркевича, 2а).

а б в

Рис. 6. Прийоми натуралістичного зображення: а) маскарон з розвіяним волоссям (вул. К. Левицького 14-16); б) природні мотиви (грона винограду, вул. Дорошенка, 19); в) маскарон (з відкритим ротом вул. Коновальця, 88).

Асиметричність, використання еркерів, поєднання різнофактурності поверхонь, матеріалів, ліпного декору – це все характерні композиційні прийоми сецесійних будівель Львова (вул. Ш. Руставелі 8-8а, вул. І. Франка, 66 та ін.).

Висновки. Таким чином на основі натурних обстежень, статистичного та порівняльного аналізу було визначено основні принципи та прийоми застосування архітектурного декору на будівлях Львова кінця XIX – початку XX ст., зокрема, принцип трансформації і модифікації (який виявлений у формах, в рельєфності декоративних елементів та декоративних мотивах); принцип розташування архітектурного декору (наприклад над вікнами, під вікнами, над вхідним порталом, між вікнами, на аттику, на фризі тощо); принцип "зсередини на зовні" або принцип "цілісності" (наприклад форма вікна і площина стіни, як узгодженість між зовнішнім і внутрішнім виступають еркери та балконні виступи, розташування декору в інтер'єрі); принцип "новаторства" (виявлений у зв'язку з народною архітектурою та декоративним мистецтвом, в матеріалі, в площинному характері декору тощо); принцип стилістичної залежності (у таких напрямках як, необароко, неокласицизм, національний, романський стиль та неоготика (в пізній сецесії).), а також прийоми стилізації архітектурного декору (як прототип стилізації виступає місцева флора, історичні архітектурні деталі та народна архітектура), прийом натуралістичного зображення (звернення до природи, відтворення росту і руху рослин, використання скульптурного декору маскарон, який відтворює емоційний стан людини) та композиційні прийоми (прикладом є застосування міжповерхових карнизів, різноформені та різнорозмірні вікна, асиметричність, уникнення чітких геометричних форм тощо).

Література

1. Бірюльов Ю.О. Мистецтво львівської сецесії / Ю.О. Бірюльов. — Львів: Центр Європи, 2005. — 184 с.

2. Жук І. Архітектурний декор львівської сецесії / І. Жук // Мистецькі студії. — 1993. — № 2–3.

3. Казанцева Т.Є. До питання розвитку архітектурного декору на фасадах львівських споруд / Т.Є. Казанцева // Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка Серія: Архітектура. — 2010. — № 674. — С. 140−147.

4. Понкало С.І. Портали сецесійних будівель Львова: стилістика, композиція, проблема збереження / С.І. Понкало // Сучасні проблеми архітектури та містобудування — К: КНУБА, 2016.— Вип. 42 — С. 92–102.

5. Понкало С.І. Сучасний стан та проблеми збереження архітектурного декору будівель Львова кінця XIX- початку XX ст. / С.І. Понкало // Молодий вчений. — 2015. — С. 51−54.

6. Сільник О.І. Стильові вирішення прибуткових будинків Львова XIX – XX ст / О.І. Сільник // Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка". Серія: Архітектура.— 2010. — № 674 — С. 391–396.

7. Хорунжа Г.В. Класифікація орнаментальних мотивів та композиційні принципи декорування в архітектурі Східної Галичини кінця XVI — першої половини XVIII ст. / Г.В. Хорунжа // Вісник ХДАДМ, 2015 — №2—С. 67–72.

8. Чепелик В. Український архітектурний модерн / В Чепелик. — Київ: КНУБА, 2000. — 378 с.

9. Ивашко Ю. Модерн Западной Европы, Украины и Китая: пути трансформаций и имплементаций / Ю. Ивашко, Л. Шуаль — К: "Феникс", 2015 — 152 с.

10. Кириченко Е.И. Русская архитектура 1830-1910-х годов / Е. И. Кириченко — Москава: Искусство,1978 — 399 с.

11. Kazantseva T., Ponkalo S. Classification of façade decoration of secession buildings built by I. Levynsky company in Lviv / T. Kazantseva, S. Ponkalo // przestrzen i FORMA. — Szczecin, 2014 — Pif 21. — P. 171−182.

Аннотация

На основе натурных исследований, библиографического материала, а также благодаря статистическому и сравнительному анализу, были определены основные принципы и приемы применения архитектурного декора на сецессионных зданиях Львова.

Ключевые слова: сецессионные здания Львова, принципы и приемы, архитектурный декор.

Abstract

The basic principles and methods of the use of architectural decoration in Lviv Secession buildings were determined on the base of field research, bibliographic material and through statistical and comparative analysis.

Key words: Lviv Secession buildings, principles and methods, architectural decoration.

УДК 725.82

Р. З. Стоцько
Національний університет «Львівська політехніка»
кафедра дизайну архітектурного середовища

ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРИ БУДІВЕЛЬ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПЕРІОДУ XVI-XX СТОЛІТЬ

Аннотація: у статті висвітлено і проаналізовано особливості архітектури будівель Львівського університету періоду XVI-XX століть в контексті розвитку духовно-світської освіти в Галичині та виокремлено основні фактори, які найбільше вплинули на формування архітектури духовного та навчального середовища даного освітнього закладу.

Ключові слова: духовна освіта, світська освіта, храм, сакральна архітектура, вищі навчальні заклади, університет.

Постановка проблеми. Проблеми сучасної вищої освіти в Україні лежать не лише в площинах професійного і матеріального забезпечення. Становлення високофахового молодого спеціаліста важко уявити без міцного духовного та морального фундаменту. Зародження вищої світської освіти в Європі було нерозривно пов"язано з освітою духовною. Таким був розвиток і Львівського університету. Нажаль, сучасні вищі навчальні заклади в Україні, позбувшись комуністичної ідеології, не запропонували взамін споконвічні духовні християнські орієнтири. Сьогодні, в складні часи для української державності, як ніколи важливим є вивчення і аналіз досвіду діяльності Львівського університету в різні роки і за різних державних устроїв. Цікавим є порівняння архітектурно-планувальної організації будівель Львівського університету як представника європейської системи вищої освіти із архітектурою вищих шкіл в Острозі та Києві, які представляли східно-європейську освіту.

Актуальність і новизна. Вперше досліджено архітектуру вищого навчального закладу в контексті об"єднання світської гуманітарної, природничої та технічної вищої освіти з елементами духовної освіти, висвітлено архітектурні особливості духовно-світських навчальних закладів. Історичними розвідками на прикладі Львівського університету підтверджено не лише можливість такої інтеграції, а і суттєві переваги духовно-світської освіти в формуванні професійних і моральних якостей молодих спеціалістів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання архітектури духовних та гуманітарних освітніх закладів висвітлені в наукових працях Черкеса Б., Лінди С., Проскурякова В. [2][3], Стоцька Р. [2][3], Куцевича В.,

Шулдан Л., о. Пристая М. [1] та ін. Тема даної статті досліджувалась із урахуванням результатів досліджень загальнотеоретичних проблем розвитку сакральної архітектури та архітектури вищих освітніх закладів, відображених в наукових працях вчених-архітекторів: Диби Ю. Р, Р. Галишича [7], Дерев'янко І. С, Бобоша Г. Є., Кіби М. П., Тараса В., Горбика О. О., Грицака Л. С., Яціва М.Б., а також, Р. Жука, Ю. Криворучка, Б. Куцевича.

Формулювання мети статті. Метою дослідження є висвітлення та аналіз архітектури будівель Львівського університету періоду XVI-XX століть в контексті становлення і розвитку духовно-світської освіти в Україні, виокремлення основних факторів, які найбільше вплинули на формування архітектури будівель Львівського університету.

Виклад основного матеріалу. Історія Львівського університету (сьогодні Національний університет імені Івана Франка) налічує 355 років. Багато сучасних вищих навчальних закладів в Європі та Україні починали свою освітню діяльність як духовні осередки просвітництва. Найбільший вплив на освіту в Європі, зокрема в Польщі, Білорусі та Україні мали католицькі єзуїтські навчальні заклади. Перша єзуїтська колегія була заснована у Брунсберзі. В 1570 році відкривається єзуїтами академія у Вільно, а згодом і в Ярославі. В Білорусі єзуїтський орден заснував колегії в Полоцьку (1581 р.), Незвіську (1584 р.), Орші (1611 р.), Бобруйську (1637 р.), Вітебську (1640 р.). В Україні - в Перемишлі (1570 р.), у Львові (1608 р.), Кам"янці-Подільському (1610 р.), Барі (1610 р.), Вінниці (1610 р.), Києві (1620 р.), Крем"янці (1720 р.), Острозі (1624 р.), Овручі (1680 р.), Житомирі (1724 р.) [1]. Для прикладу, у Віленській академії навчалося 1200 студентів на двох факультетах - теологічному і філософському. На теологічному факультеті слухачам викладали моральне богослов"я, казуїстику, полеміку, догматику, канонічне право, грецьку та єврейську мови. На філософському факультеті вивчали етику, політику, математику, фізику, метафізику, логіку, риторику, астрономію, історію, географію, поезію, латинську, французьку й німецьку мови [1]. Віленська академія була типовим духовно-світським вищим навчальним закладом того часу.

На українсько-польських та білоруських землях в XVI-XVII ст. центрами науки і шкільництва поряд із католицькими єзуїтськими колегіями були також православні та греко-католицькі церковні братства, або так звані братські школи. Перша братська школа була відкрита при монастирі Святої Трійці у Вільно. Ще низка братських шкіл постала у Львові (1586 р.), Києві (1615 р.), Бересті (1590 р.), Мінську (1582 р.), Більську (1594 р.), Могильові (1589 р.), Кам"янці-Подільському (1589 р.), Рогатині (1589 р.), Городку (1591 р.),

Перемишлі (1592 р.), Комарно (1592 р.), а також в Любліні, Замостю, Немирові, Луцьку, Холмі, Вінниці, Галичі [1].

У Львові братська школа діяла під патронатом Успенського старопігійського братства і була на той час визначним культурно-просвітницьким центром в Україні. В стінах цього середнього навчального закладу студенти вивчали церковнослов"янську, грецьку, латинську і польську мови, математику, граматику, риторику, астрономію, філософію. До середини XVII ст. в Україні не було вищих навчальних закладів. Молодь здобувала вищу освіту в Краківському та інших європейських університетах. Проте, 20 січня 1661 року польський король Ян Казіміж II підписав диплом, який надавав єзуїтській колегії у Львові статус академії і титул університету. До 1773 року Львівський університет перебував під контролем єзуїтського ордену. Університет очолював ректор. Навчальні програми були ідентичними з програмами інших європейських університетів. Найдавніша будівля університету була в центрі Львова поблизу вул. Краківської. Також Львівський університет мав бібліотеку та друкарню, яка була на ті часи найбільшою в місті [4]. Навідміну від православних академій, які створювалися в основному на територіях монастирів, Львівський університет не мав окремої огородженої ділянки і був своїми будівлями повністю інтегрований в міську забудову. Іншими словами, був духовно-світським навчальним закладом відкритого типу, назразок європейських університетів [2]. Комплекс будівель Львівського університету не мав свого закритого храму. Духовні особи та студенство для богослужень використовували парафіяльні храми і першим з них був костел єзуїтів (тепер церква святих апостолів Петра і Павла на вул. Театральній, див. Рис. 1., 2.). Костел єзуїтів в бароковому стилі був збудований у 1610-1630 роках під керівництвом італійського архітектора Джакомо Бріано. Костел єзуїтів має довжину 41 м і вирізняється цікавим бароковим порталом (Рис. 3.). В плані храм трьохнавовий із слабо вираженою ззовні апсидою. Бокові нави є значно нижчими і вужчими від центральної нави та розділені поперечними стінами, що є властивим для храмів єзуїтського ордену [5]. Однією навою костел єзуїтів примикає саме до будівлі Єзуїтьської колегії (Рис. 4.), яка була середнім навчальним закладом і сходинкою до університетської освіти. Будинок єзуїтської колегії був перебудований після пожежі 1734 року і за стилістикою є подібний до барокового порталу костелу. Разом костел та колегія утворюють духовно-освітній комплекс як у функціональному аспекті, так і в архітектурному.

Рис.1. Боковий фасад костелу єзуїтів

Рис.2. Південний фасад костелу єзуїтів

Рис.3. Портал костелу єзуїтів

Рис.4. Будинок колишньої єзуїтської колегії

Після розпуску у 1773 році ордену єзуїтів було закрито і Львівський університет. Вже у складі Австрійської імперії (з 1772 р.) Галичина продовжила свої освітні традиції і не в останню чергу завдяки прогресивній позиції уряду та особисто імператора Йосифа II. Врезультаті відновленому 16 листопада 1784 р. Львівському університетові була передана будівля колишнього монашого ордену тринітаріїв на вулиці Краківській. Університет нараховував вже чотири факультети: теологічний, філософський, юридичний та медичний. Під час польського повстання 1848 р. згоріла будівля університету разом з науковою бібліотекою, яка налічувала 51 тис. томів книг. З другої половини XIX ст. університетський комплекс поповнювався новими будівлями. З 1851 року головним корпусом Львівського університету був будинок на вул. Миколая (сьогодні вул. Грушевського)(Рис.5). У 1891 році на теперішній вулиці Св. Кирила і Мефодія було споруджено корпус для хімічного, геологічного і фармакологічного інститутів (архітектор Ю. Браунсойн), а в 1894 році завершилось будівництво корпусу новоствореного медичного факультету на

вул. Пекарській (Рис.6). У 1897 році було збудовано корпус для фізичного інституту, а в 1905 році спорудили нову бібліотеку [4].

Після розпаду Австро-Угорської імперії в історії Львівського університету починається польський період. З 1918 року університет носить ім"я Яна Казіміжа. В двадцятих роках до складу університету входили: 55 кафедр, 19 відділень, 6 клінік, 2 поліклініки, 2 бібліотеки та ботанічний сад [3]. Львівський університет був одним з найбільших у передвоєнній Польщі. В його стінах навчалося більше як 5 тисяч студентів. Важливою датою в історії університету стало 23 квітня 1923 року. В цей день Львівський університет отримав новий головний корпус - імпозантну будівлю колишнього Галицького сейму (Рис.7). Надзвичайно вишукана в архітектурному плані споруда залишається головною візитною карткою Львівського університету і по сьогоднішній день. Будинок Галицького сейму був споруджений у 1877-1881 роках за проектом архітектора Юліуша Гохбергера. Монументальна споруда сейму зведена у стилі історизму під впливом неоренесансної архітектури Відня другої половини XIX ст. Будівля вирізняється багатством скульптурно-орнаментального оздоблення фасадів та інтер"єрів [9].

Рис.5. Корпус на вул.Миколая (Грушевського)

Рис.6. Корпус медичного факультету

Рис.7. Головний корпус Львівського університету (будівля колишнього Галицького сейму)

У 1939 році Західна Україна перейшла під протекторат Радянського Союзу і ця подія вкорені змінила не лише освітню структуру Львівського університету, а саму філософію вищої духовно-світської освіти в Галичині. Відповідно до Статуту про вищу школу СРСР було ліквідовано теологічний факультет, а медичні і фармацевтичні відділи реорганізовано в медичний інститут. Ідеологічною підготовкою студентів почали займатися новостворені кафедри історії марксизму-ленінізму, діалектичного та історичного матеріалізму, політекономії, а самому університету в січні 1940 року було присвоїно ім"я Івана Франка. З 1940 року університет працював у складі п"яти факультетів: історичного, юридичного, філологічного, фізико-математичного та природничого. Освітня і наукова діяльність Львівського університету була припинена на період окупаційного режиму Німеччини у 1941-1944 роках. Після закінчення Другої світової війни Львівський університет продовжує активну освітню діяльність в рамках радянської ідеології і в повному відриві від духовних інституцій і теологічних програм. Церква, яка заснувала університет і була впродовж трьох віків його фундаментом, за радянського періоду та й періоду незалежності України, опинилася в ролі стороннього спостерігача за процесом виховання студентської молоді. І хоча в післявоєнний час університет приростав новими будівлями, лабораторіями, бібліотеками, типографією, ботанічним садом і розширювався територіально, поняття університетський храм перестало існувати.

Сьогодні Львівський національний університет ім. І.Франка займає чільне місце в структурі вищої освіти України. В його стінах функціонують 18 факультетів, 130 кафедр, Інститут післядипломної освіти, три коледжі, сім науково-дослідних інститутів, астрономічна обсерваторія, ботанічний сад, наукова бібліотека, шість музеїв [4].

Аналізуючи архітектурно-планувальну організацію комплексу будівель Львівського університету періоду XVI-XX ст., необхідно виділити основні фактори, які найсуттєвіше вплинули на розвиток архітектури цього вищого навчального закладу. Навідміну від архітектури Острозької академії та Києво-Могилянської академії, комплекс будівель Львівського університету не розвивався довкола духовного осердя - храму-монастиря, а був вільно розташований на прилеглих і віддалених вулицях міського центру. Тому першим фактором, який найбільше вплинув на архітектурно-просторову структуру комплексу Львівського університету, слід вважати ***містобудівний фактор***. І справді, перші навчальні приміщення університету розташовувалися в будівлях, які знаходились на центральних вулицях неподалік костелу єзуїтів і єзуїтської колегії. Якоїсь огородженої окремої території комплекс будівель Львівського університету не мав і не має до сьогоднішнього часу. Таким чином,

Львівський університет за архітектурно-планувальною організацією відносимо до *відкритого типу* [2] європейських вищих навчальних закладів із духовно-гуманітарною складовою. Другим по значимості є ***духовний фактор***. Незважаючи на розкиданість корпусів університету в центрі міста, все ж стрижнем всього навчального простору був костел єзуїтів (тепер церква Петра і Павла), будівля єзуїтської колегії та ряд будівель єзуїтського ордену. Духовний фактор в архітектурі комплексу Львівського університету не виражений так яскраво, як в православних духовно-світських школах центральної України, проте без впливу католицького духовенства важко собі уявити становлення і розвиток університету, розбудову його інфраструктури і формування архітектурного простору. Третім за впливом є ***фактор функціонального призначення*** освітніх будівель. Вплив цього фактору розповсюджується в основному на організацію внутрішніх просторів будівель університету, а також на місцерозташування окремих корпусів. Наприклад, оранжереї та будинки ботанічного саду, обсерваторія, тощо. Важливим в фомуванні архітектурного образу Львівського університету є четвертий фактор - ***геополітичний***. Саме врезультаті перемін в політично-територіальній ситуації в Європі початку XX ст., коли розпалася Австро-Угорська імперія і Галичина опинилася вскладі Польщі, Львівський університет отримав головну свою споруду - будівлю колишнього Галицького сейму, споруду, образ якої в подальшому став основною візитівкою найбільшого і найвідомішого в Галичині університету. П"ятий ***природно-кліматичний*** фактор впливав на формування архітектури корпусів Львівського університету не більше і не менше, ніж на архітектуру пересічної забудови центральної частини Львова тих часів. Відчутної рефлекції на природно-кліматичні умови прикарпатського регіону неоренесансна архітектура будівель університету не зазнала. А ось шостий фактор ***архітектурно-художнього вирішення фасадів*** мав неабияке значення в розвитку архітектурного і стилістичного образу комплексу споруд Львівського університету. Зважаючи, на розташування в центральній частині міста, корпуси університету своєю архітектурною стилістикою не поступалися кращим взірцям забудови вулиць, на яких вони знаходились та вирізнялись багатством скульптурно-орнаментального оздоблення фасадів в стилі віденської неоренесансної архітектури XIX ст.

Висновки. Дослідження розвитку архітектури будівель Львівського університету періоду XVI-XX століть висвітлили вплив різних факторів (*містобудівельного, духовного, функціонального, геополітичного, природно-кліматичного, архітектурно-художнього*) на архітектурно-планувальну організацію комплексу корпусів університету та художньо-стилістичне

опорядження фасадів. Зокрема, визначено, що вплив духовного фактора на архітектуру Львівського університету не був таким суттєвим як у випадку архітектури східно-українських університетів - Острозької академії та Києво-Могилянської академії. У зв"язку з цією обставиною, в архітектурному контексті Львівський університет необхідно віднести до вищих духовно-світських (духовно-гуманітарно-природничих) навчальних закладів відкритого "європейського" типу.

Література

1. Пристай М. Львівська Греко-Католицька духовна семінарія 1783-1945 - Львів, 2003.- С. 12-16.
2. Проскуряков В.І., Стоцько Р.З. Генеза духовної освіти в Україні та формування основних типів віро духовних освітніх закладів // Збірник наукових праць - Випуск №5-Одеса ОГАСА, 2004.- С.206-210.
3. Проскуряков В.І., Стоцько Р.З. Архітектурно-планувальна організація комплексу будівель Львівської Духовної Семінарії 1783-1945р.р. // Збірник наукових праць. - Випуск № 1-2, - Харків ХДАДМ - 2004,- С.157-160.
4. Історія Львівського університету // www.lnu.edu.ua/about/university-today-and-tomorrow/history/
5. Замки та храми України // www.castles.com.ua/ezuity0.html
6. Мицько І. Острозька словяно-греко-латинська Академія - Київ, 1990.- С.26.
7. Галишич Р. Українська церковна архітектура і монументально – декоративне мистецтво зарубіжжя. Львів,2002.-с.152-196.
8. Рожко В. Духовні православні освітні заклади Волині X-XX ст. Луцьк, 2002.-С.81-54.
9. Головний корпус Львівського університету // www.lvivcenter.org/uk/lia/objects/?ci_objectid=293

Аннотация. В статье освещены и проанализированы особенности архитектуры зданий Львовского университета периода XVI-XX веков в контексте развития духовно-светского образования в Галичине и выделены основные факторы, которые больше всего повлияли на формирование архитектуры духовной и учебной среды данного образовательного учреждения.

Ключевые слова: духовное образование, светское образование, храм, сакральная архитектура, высшие учебные заведения, университет.

Abstract. The article deals with the peculiarities of architecture and buildings of the University of Lviv period of XVI-XX centuries in the context of spiritual and secular education in Galicia and singled out the main factors that most influenced the architecture spiritual and educational environment of educational institution.

Keywords: spiritual education, secular education, temple, sacred architecture, universities, university.

УДК 72.01

А. С. Субін-Кожевнікова
аспірант кафедри містобудування та архітектури
Вінницького національного технічного університету

ДОСЛІДЖЕННЯ СТИЛІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРИБУТКОВИХ БУДИНКІВ М. ВІННИЦІ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ

Анотація: у статті проаналізовано етапи розвитку прибуткових будинків кінця XIX – початку XX століть, та їх вплив на формування історичного ареалу міста Вінниці. Досліджено основні стилістичні напрямки в оформленні фасадів прибуткових будинків, з метою збереження цінності історичної забудови.

Ключові слова: прибутковий будинок, стилістичне вирішення, головний фасад, дворовий фасад, історизм, еклектика, модерн.

Постановка проблеми. Зміна соціально-економічних реалій кінця XIX – початку XX століття зумовлює швидке зростання кількості населення Вінниці. Як вирішення проблеми виниклого дефіциту житлових площ, з'являються доступні та зручні прибуткові будинки. Різні по стильовій приналежності, вони сформували особливий колорит історичного центру міста.

З приходом радянської влади, прибуткові будинки було націоналізовано і знищено як вид житлової одиниці. У ході ремонтних робіт, часто спрощувались або знищувались деталі екстер'єру, які не відповідали новій ідеології. Тому для подальшого збереження автентичності історичних будівель, необхідно детально дослідити та систематизувати їх архітектурні особливості.

Аналіз публікацій та досліджень. Аналіз стильових особливостей прибуткових будинків Вінниці було проведено спираючись на низку опублікованих видань та статей таких авторів, як Царенко С. Г. [7], Бируля О. [5], Денисова Л. М. [4], Єсюнін С. М. [3] Також були досліджені матеріали Вінницького обласного архіву. [8]

Мета статті. Дослідити фактори, що вплинули на формування унікальних композиційних та стильових вирішень прибуткових будинків Вінниці кінця XIX – початку XX століття. Проаналізувати морфологію архітектурних форм, з метою подальшого їх збереження.

Виклад основного матеріалу. За визначенням, прибутковий будинок – це багатоквартирний житловий будинок, збудований для здачі квартир у найми, з метою отримання прибутку. Як правило, це були багатоповерхові, вертикально членовані споруди, з плануванням коридорного, секційного,

зального та змішаних типів. Унікальність таких споруд полягає в раціональному поєднанні житлової функції з торгівельно-розважальною. Ще однією особливістю прибуткових будинків була значна відмінність в оздобленні між лицьовим та бічними фасадами. Головний фасад був яскраво виражений в межах поширених стилів, дворові фасади були більш стриманими в оздобленні, або зовсім без прикрас. [1]

Прибутковий будинок, як вид житлового будівництва, сформувався в Європі наприкінці XIX століття, як рішення проблеми нестачі житлових площ для зростаючої кількості населення. Саме такі будинки стали основним типом житла для середнього класу у великих містах України, зокрема і у Вінниці. [2]

Знаковою подією для Вінниці, що суттєво вплинула на розвиток міста кінця XIX, стало будівництво у 1870 році залізниці Київ – Балта – Одеса. Розвиток залізничного транспорту, ріст промисловості, поліпшення якості житла привели до збільшення населення. Так у 1895 році число жителів міста складало 26073 чоловік, а у 1902 році вже 35078 чоловік. [3]

Попри зростання економіки та інженерно-технічних можливостей, Вінниця кінця XIX століття являла собою занедбане містечко з поодинокими кам'яними будинками, без чіткого планування та благоустрою. Щільна забудова центральної частини міста ремісниками, крамарями, службовцями та рантьє формує неоднорідний архітектурний ландшафт міста. [4]

Лише з початком XX століття відбуваються важливі зміни в архітектурному образі міста, коли на посаду міського архітектора було призначено цивільного інженера Г. Г. Артинова.

Значне місце серед новобудов того періоду зайняли прибуткові будинки, проекти яких тепер погоджувались на засіданнях Міської Думи. Як писав у своїй книзі дослідник вінницької архітектури О. Бируля: "Двоповерхові та триповерхові прибуткові житлові будинки, вміщаючи багато помешкань, утворюють для Вінниці зовсім новий тип житлобудівництва, що виник лише на початку XX ст. Він характеризує нову добу промислового та фінансового капіталізму, надаючи місту нових рис." [5]

Незважаючи на незадовільний санітарний стан та відсутність певних житлових зручностей, прибуткові будинки мали велику популярність. Тому ціни за оренду квартир наближались до цін у великих містах. Так квартиру на три кімнати в центрі міста можна було орендувати за 25-30 рублів за місяць. [6]

Прагнення домовласників збільшити прибутковість своїх ділянок, призводило до ущільнення забудови та збільшення поверховості будинку. Як правило, вінницькі прибуткові будинки мали "Г", "Т" – подібну або прямокутну форму в плані.

На початку XX століття Вінниця зберігала риси міщанської архітектури з невиразними формами. Проте копіювання старих форм робиться більш усвідомлено, оздоблення чільних фасадів виконується системно, для задоволення естетичних потреб нових мешканців міста. [5] Прикладом використання еклектичного стилю з елементами бароко в оформлені головного фасаду є прибутковий будинок Віргіліса по вул. Соборній, 56. Характерними елементами стильового напряму є такі архітектурні деталі, як лучкові сандрики над вікнами третього поверху та лучковий фронтон. Над прямокутними вікнами другого поверху клинчасті перемички з замковими камнем. Карниз між другим та третім поверхами прикрашена прекрасними маскаронами. Фасад членований вертикально пілястрами з ліпним декором, що надає будівлі витонченості. (рис.1)

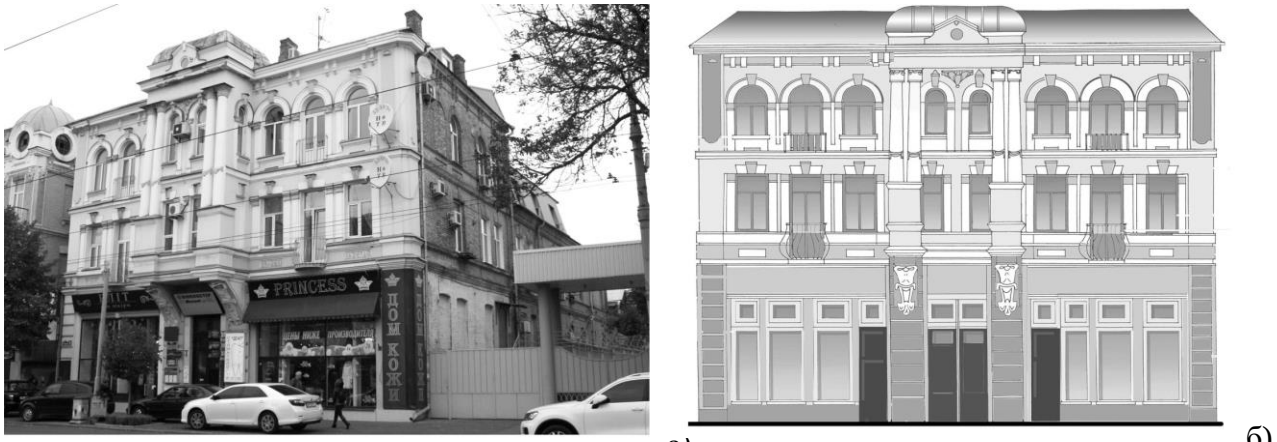

Рис. 1. Прибутковий будинок Віргіліса, 1912р. Фото 2016р.

Виразним прикладом оформлення фасаду прибуткового будинку в еклектичному стилі є будівля Шерра по вул. Соборній, 38. Автор проекту – міський архітектор Г. Г. Артинов. На площині фасаду вдало поєднані елементи архітектурних прототипів ренесансу, бароко та класицизму.

Основним акцентом фасадної частини є еркер, який підтримують міфічні атланти. Головний фронтон має невиразний портик, що завершується витонченим щипцем з люкарнею, та опирається на подвійні симетричні колони. Завершальною прикрасою центральної частини будівлі є купол зі шпилем.

Перший поверх прибуткового будинку рустовано. Вікна другого поверху прямокутні, прикрашені стилізованими наличниками та перемичками із замковим каменем, а третього – мають арочне завершення. Карниз під вікнами другого поверху оздоблено ліпним орнаментом. (рис.2)

а) б)

Рис. 2. Прибутковий будинок Шерра. Початок ХХ століття:
а) Головний та бічний фасади. Фото 2016р.;
б) Фрагмент паспорту опорядження будинку. За матеріалами УМІА.

В стилі еклектичного модерну на початку ХХ століття будувались майже всі адміністративні, громадські будівлі та будівлі навчальних закладів Вінниці. Риси даного стилю має також прибутковий будинок з рестораном купця та мецената А. Й. Марьянчика по вул. Миколи Оводова, 22. [8] Проте дана будівля, авторства архітектора Г. Г. Артинова, композиційно відрізнялась від інших кам'яних будинків того часу. Зодчий застосував інноваційне для Вінниці рішення фасадів, що виходять на перехрестя, а саме виділив кутову частину будівлі еркером з куполом та шпилем. [7]

Прибутковий будинок вражає своєю неповторністю, яка досягається шляхом композиційного поєднання форм різних стильових напрямів: консольні сандрики, парні напівкруглі пілястри, арочні завершення вікон, русти, ліпний декор та металеві парапети. (рис.3)

Зразком "цегляного" модерну, який прийшов на зміну недовговічному тинькованому оздобленню на початку ХХ століття, є триповерховий прибутковий будинок по вул. Олександра Соловйова, 13.

Архітектурна виразність будівлі була досягнута шляхом використання рельєфної кладки, пластика якої виділялась формою та кольором. Рішення фасаду асиметричне. Вхідна група завершується цегляним фронтоном, що відповідає загальній стилістиці фасаду. Над проїздом у двір, розміщені балкони з металевими перилами. З південного боку, за рахунок складного рельєфу, цоколь будівлі переходить у повноцінний поверх. (рис.4)

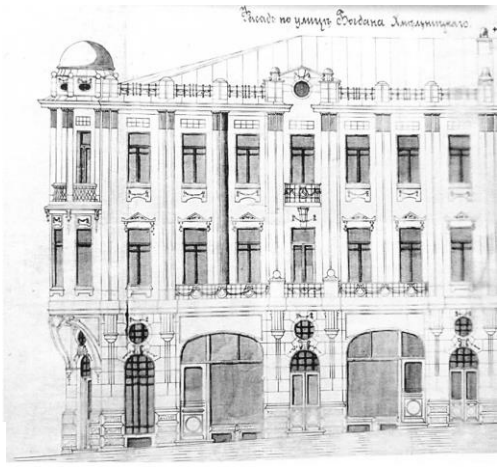

а)

б)

Рис. 3. Прибутковий будинок А. Й. Марьянчика, 1913 р.:
а) Головний та бічний фасади. Фото 2016р.;
б) Фрагмент креслень Г. Г. Артинова, 1912 р. [7]

а)

б)

Рис. 4. Прибутковий будинок по вул. Олександра Соловйова, 13. Початок ХХ століття: а) Презентабельний головний та позбавлений оздоблення бічний фасад; б) Вхідна група будинку. Фото 2016р.

Архітектурне обличчя Вінниці початку ХХ століття сформували не лише тиньковані фасади, але й фасади у силікатній цеглі, яка була неймовірно популярна у Європі того періоду. Намагаючись угнатися за великою буржуазією та аристократією, міщанин - рантьє суворо слідкує за модою. Він їздить за кордон, передплачує закордонні журнали, в курсі європейського мистецтва. [5]

Зазвичай силікатною цеглою, яку привозили з волинських цегельних заводів, обличковувались лише головні фасади, оскільки вона була досить

дорога. Попри це, застосування облицювальної білої цегли суттєво позначилося на архітектурних рішеннях вінницьких будівель у стилістиці модерну.

Одним із будинків, оздоблених силікатною цеглою, є прибутковий будинок по вул. Соборній, 52. Новий архітектурний образ був створений завдяки використанню нових форм, що походили з класичних стильових прототипів. Проте пластика значно спрощена та модернізована: пласкі карнизи, ледве помітні пілястри, строгі віконні обрамлення на чолі будинку. Незважаючи на скупість прикрас головного фасаду, будівля виглядає вишукано завдяки цегляним арочним фронтонам, струнким вікнам та металевим парапетам химерної форми. (рис.5)

а)

б)

Рис. 5. Прибутковий будинок по вул. Соборній, 52. Початок ХХ століття: а) Опорядженний силікатною цеглою головний фасад; б) Позбавлений оздоблення дворовий фасад. Фото 2016р.

Загалом стильові особливості прибуткових будинків Вінниці кінця XIX – початку ХХ століття відповідають загальноєвропейським тенденціям. Зовнішній вигляд будівель формувався загальновизнаними класичними засобами, проте архітектурні форми мали дещо змінений, модернізований характер. Нові інженерно-технічні можливості, дали змогу розвивати архітектурну думку в маленькому повітовому містечку, створювати свої виняткові містобудівні принципи у формуванні історичного ареалу міста.

Висновки:

- У даній статті було проаналізовані історико-містобудівні чинники, що вплинули на появу прибуткових будинків у Вінниці періоду кінця XIX – початку ХХ століть.
- Досліджена морфологія архітектурних форм, вивчені напрямки розвитку стильових та композиційних вирішень прибуткових будинків, які сформували неповторне урбаністичне середовище центральної частини міста.

- Виходячи з дослідження можна зробити висновки, що архітектурний досвід проектування прибуткових будинків має велике значення для подальшого розвитку і забудови міста.

Список використаних джерел

1. Історія архітектури / Г. Аалтонен; [пер. з англ. М. Кошкіна]. – Х.: Фактор, 2012. – 256 с., іл.
2. Малаков Д. Типи прибуткових будинків. [Електронний ресурс] / Д. Малаков // Прибуткові будинки Києва – Режим доступу: http://alyoshin.ru/Files/publika/malakov/malakov_205.html
3. Єсюнін С. М. Міста Подільської губернії у другій половині XIX – на початку XX ст.: монографія / С. М. Єсюнін. – Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2015. – 336 с., іл.
4. Денисова Л. М. Місто зі скромною принадністю / Загородня Л. М. // Архітектурна Вінниця: час, простір, особистості. Альманах. – Вінниця: ПП «ПРАДА АРТ», 2012. – №4. – С. 15-33.
5. Бируля О. В. Архітектурна історія Вінниці / О. В. Бируля – Вінниця: Державна друкарня ім. Леніна, 1930. – 70 с.
6. Вся Винница: литературно-художественный календарь справочник и адресная книга / [сост. Рехлис Е. А., Павлушкова К. А.] – Вінниця, 1911.
7. Царенко С.Г. Звезда Григория Артынова – первого городского архитектора / С.Г. Царенко, Е.В. Солейко – Винница : Нова Книга, 2012. – 320с.
8. Вінницький обласний державний архів, ф. Д-230, оп. 1, спр. 15.

Аннотация

В статье проанализированы этапы развития доходных домов конца XIX - начала XX веков, их влияние на формирование исторического ареала города Винницы. Исследованы основные стилистические направления в оформлении фасадов доходных домов, с целью сохранения ценности исторической застройки.

Ключевые слова: доходный дом, стилистическое решение, главный фасад, дворовой фасад, историзм, эклектика, модерн.

Abstract

This article analyzes the stages of development of tenement houses between the end of XIX - early XX centuries, and their impact on the historic area of the city of Vinnitsa. The basic stylistic trends in the design of the facades of tenement houses, are analyzed. The goal of preserving the value of historical buildings.

Keywords: apartment house, stylistic decision, the main facade yard facade, historical, eclectic, modern.

УДК 72.01

О. І. Хороша
аспірант кафедри містобудування та архітектури
Вінницького національного технічного університету

ДОСЛІДЖЕННЯ КЛАСИЧНОГО ПАЛАЦУ ГРАФІВ ТИШКЕВИЧІВ КІНЦЯ XVIII – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ НА ВІННИЧЧИНІ

Анотація: у даній статті здійснено комплексне історико-архітектурне дослідження пам'ятки архітектури національного значення – палацу Тишкевичів в селі Андрушівка Погребищенського району Вінницької області. Проаналізовано етапи історії будівництва, основні тенденції розквіту та занепаду маєтку. Розглянуто особливості планувальних рішень будівлі. Це яскравий приклад класичної архітектури свого часу. Визначено та досліджено питання подальшого вивчення пам'ятки задля найшвидшого збереження та можливого відновлення палацу – одного з архітектурних шедеврів в історії Східного Поділля.

Ключові слова: палац, маєток, перебудова, планування, фасади, руйнація, архітектурна пам'ятка.

Постановка проблеми. Дослідження та вивчення панських садиб сьогодні привертає все більше уваги науковців та реставраторів. З плином часу проблема збереження палаців все загострюється, адже деякі з них знаходяться в стані руйнації.

Актуальність дослідження. Пам'ятка архітектури національного значення – палац графів Тишкевичів у селі Андрушівка Погребищенського району Вінницької області відноситься до таких, що майже знищені. Палац щодня втрачає належний вигляд, це майже унеможливлює подальше його відновлення. Питання дослідження залишків будівлі та історії її створення є надзвичайно актуальним, адже палац є одним з яскравих представників маєтків класичного стилю кінця XVIII – початку XX століття та їх розквіту на теренах подільської землі.

Аналіз публікацій та досліджень. До питання дослідження та вивчення палаців Східного Поділля у своїх працях та публікаціях зверталися такі наукові діячі, як Похилевич Л. І. [2], Томілович Л. [3], Котелко С. [6], тощо.

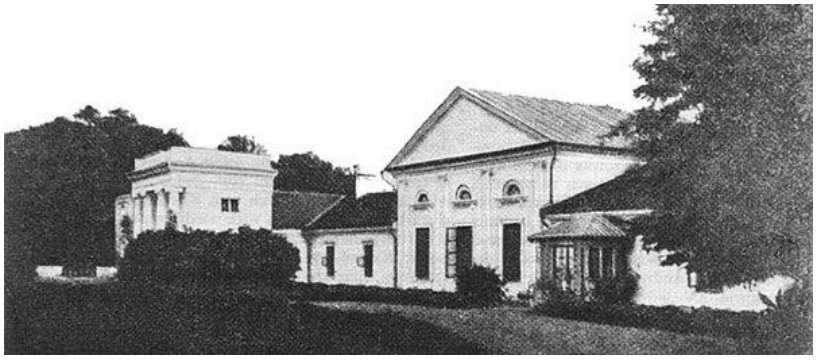
Мета статті. Детальне вивчення та дослідження пам'ятки архітектури – палацу графів Тишкевичів, що у селі Андрушівка на Вінниччині. Встановлення

історичних етапів становлення, розквіту та занепаду будівлі.

Виклад основного матеріал. Село Андрушівка Погребищенського району Вінницької області має визначну пам'ятку архітектури, що носить статус національного значення – палац графів Тишкевичів в стилі зрілого класицизму кінця XVIII – початку XX століття (Рис. 1 а).

а)

б)

Рис. 1. а) Село Андрушівка на мапі Вінницької області.
б) Палац графів Тишкевичів, 1914 року. [1]

Село Андрушівка, в першій половині XVIII століття, належало до володінь князя Сангушки. Пізніше викуплена поміщиком Якубовським. [2] Далі селом володіла його дочка з 1830 року, яка уже вкінці 1850 років віддала Андрушівку своїй дочці Олені (дружині князя Станіслава Тишкевича). [3] Від того часу і уже до початку XX століття Андрушівка належала сім'ї Тишкевичів (Рис.1 б).

З енциклопедичного словника Ф. О. Брокгауза та І. О. Єфрона: «Тишкевичі - графський рід, герба Лемева, (Лелява) русько-литовського походження, який отримав прізвище від імені свого родоначальника Тишки (Тимофія) Калениковича Мишковича, який жив на початку XV століття» [9]. Це, загалом, традиційне походження прізвищ у давнину — від по-батькові. Рід Тишкевичів на початку був православним, але за часів польського домінування рід "спольщився", його представники спочатку прийняли греко-католицьку віру, а згодом — католицьку.

Станіслав Генріхович і Олена влаштувалися в Андрушівці. У них було троє синів: Генріх (1847-1917), Бенедикт (1849-1939) і Михайло (1857-1930). Михайлу було заповідано територію з садибою, яку він істотно змінив та якою опікувався до початку радянських часів. Михайло Тишкевич закінчив Петербурзьку Академію Мистецтв, продовжив навчання в Парижі, був істориком, заснував фонд допомоги літераторам і артистам при Варшавській Спільноті Витончених Мистецтв (Рис. 2 а,б). Михайло Станіславович, сам будучи поляком, відстоював все українське. [4] Був послом у Ватикані від

уряду УНР, яку очолив Симон Петлюра з 1918 по 1920 р.р. Проте через розбіжності з урядом він вимушений був тікати в Польщу, де і перебував до самої смерті.

а) б)

Рис. 2. а) Портрет Михайла Тишкевича. б) Андрушівка, жителі села перед палацом в день Св. Михайла, 1914 рік [1]

Андрушівська садиба була розташована в середині парку, від якого нічого не залишилось (Рис. 3 а, б), а з балкону відкривався мальовничий вид на присадибний ставок, який зараз заростає травою. І Тишкевичі, і жителі Андрушівки колись славилися, як великі любителі садівництва .

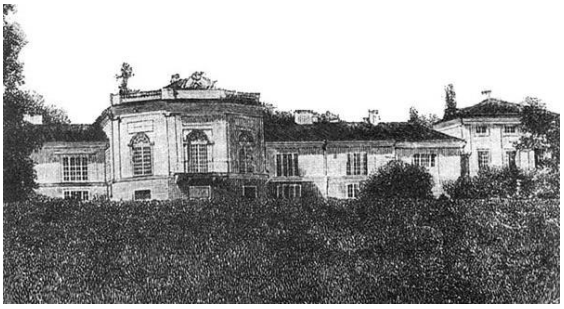
а) б)

Рис. 3. а) Фасад з виглядом на сад, малюнок 1901 року. [1]
б) Фото палацу, 2013р.

Дата будівництва палацу та автор проекту на сьогодні невідомі, але в літературних джерелах згадується, що будівля різночасова періоду кінця XVIII-початку XX століття. [4]

Опис планувальної схеми палацу згадується у чотирьохтомнику «Пам’ятники містобудування та архітектури Української РСР»:

Будівля палацу виконана у формах класицизму, цегляна, складна у плані, асиметрична, складається з двох різних за часом об'ємів та високим цоколем [7]. Основні два об'єми східної старої частини палацу, сполучені невисоким переходом, та на головному фасаді розчленовані колонами іонічного ордеру, на рівні другого поверху влаштовані декоративні ніші з наличниками. Центральний об'єм західної частини палацу оформлений пілястрами іонічного

ордеру на головному фасаді і завершений трикутним фронтоном з гербом власників в тимпані (Рис. 4). Над великими прямокутними вікнами розміщені арочні ніші з наличниками. Парковий фасад вирізняється півкруглим еркером, оформленим пілястрами іонічного ордеру з великими арочними вікнами.

З обох боків до центрального об’єму примикають низькі бічні крила.

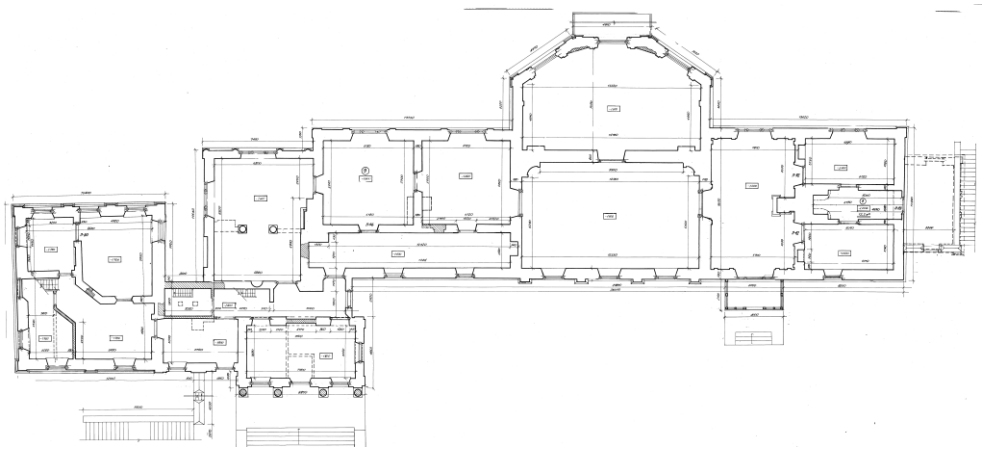

Рис. 4. План палацу, за обмірами 1993 року

Отож, після того, як Михайло Тишкевич перепланував палац та прибудував дві будівлі на східній частині старого палацу, він переніс туди головний вхід. [3]

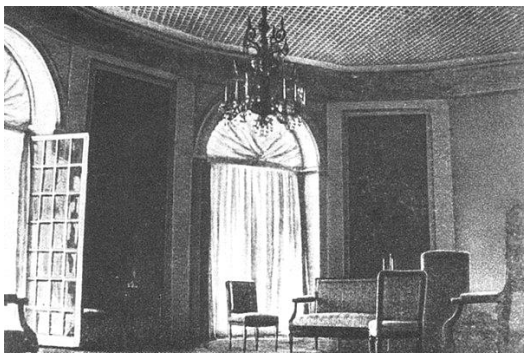
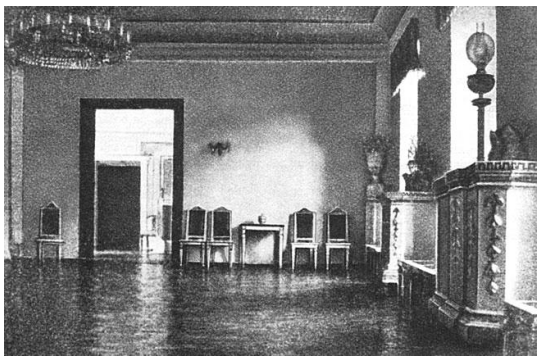
а) б)

Рис. 5. а) Гобеленова зала, 1914 р. б) Їдальня зала, 1914 р.

В старій західній частині палацу також був створений овальний танцювальний зал, що називався Гобеленовою залою (адже гобелени прикрашали його стіни). На схід від Гобеленової зали була більярдна, а на заході – їдальня, вітальня та спальня. [9] Також була бібліотека з багатьма рідкісними книгами і великою колекцією творів мистецтва, загалом це були картини відомих польських художників. Були серед них і портрети предків графа Михайла Станіславовича (Рис. 5 а, б).

В парадних приміщеннях була ліпнина на стінах та стелі, дубова щитова

підлога, у інших приміщеннях - дощата підлога. Перекриття було пласке по дерев'яним балкам. [6]

Після військових подій 1917-19 р.р. палац перейшов до власності колгоспу, тут розміщувалися в свій час контора та склад. А уже з 1960 року будівля стояла пусткою. [10] І як зазвичай ставалося майже з усіма палацами Поділля за радянських часів – маєток почав занепадати (Рис. 6).

Рис. 6. Фото палацу 1993 року.[6]

І досліджуючи кожен наступний палац Східного Поділля, вже зрозуміло, що починаючи з 1919 року архітектурні витвори навмисно запускалися або нищилися. Кожен маєток, для якого обирали видатних архітекторів, знаходили найкраще місце серед ландшафту, створювали унікальні інтер'єри з цінними творами мистецтва – розкрадався та спотворювався радянською владою.

а) б)

Рис. 7. а,б) Стан палацу у 2008 році. [11]

І уже за часів навіть незалежної України відновлення деяких палацових комплексів не надто просувалося. Ще у 2000 році палац був з дахом, вікнами та стінами. І уже сьогодні це лише зруйновані і розібрані їхні залишки, а вся краса Гобеленової зали перетворена на купу сміття з цегли та брухту.

Адже за кілька десятків років керівництво села не знайшло жодної можливості, щоб будь-яким чином зберегти пам'ятку архітектури національного значення. Більш того, не усі жителі знають та розуміють, що за будівля стоїть біля ставка та яку історію вона таїть в собі. Звичайно, можна нарікати і на владу, і на керівництво області, але селяни самі, проходячи повз старого маєтку, закидають його сміттям та розбирають по цеглині архітектурний шедевр, що охороняється державою…(Рис. 8).

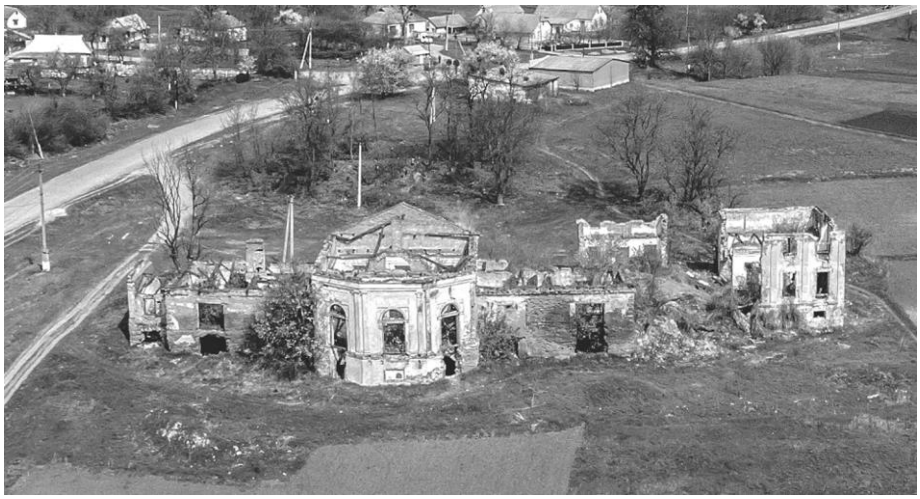

Рис. 8. Загальний вигляд палацу в селі Андрушівка на Вінниччині. [11]

Збережений та доглянутий палац в селі Андрушівка, з багатою історією та витонченою архітектурою, міг би стати туристичною ланкою подільського краю і осередком суспільно-культурного життя Вінниччини.

Висновки

1. В даній статті здійснено історико-наукове дослідження пам'ятки архітектури національного значення – палацу графів Тишкевичів в селі Андрушівка Погребищенського району Вінницької області. Визначено, що маєток побудований у витонченому класичному стилі з багатою архітектурою, яку не вдалося зберегти.
2. Палац знаходиться в стані руйнації. Він майже повністю втратив свій архітектурно-композиційний та планувальний початковий вигляд. Тому збереження пам'ятки – це перше завдання для суспільства та влади, аби ми не втратили те архітектурне надбання, що надала нам історія.
3. Збереження палацу Тишкевичів дає змогу в подальшому:

- зберегти історичну та мистецьку цінність садиби, адже рід

Тишкевичів та безпосередньо сам Михайло Тишкевич зробили і для Андрушівки, і для України надзвичайно багато;

- привернути увагу власного населення та туристів до краю Східного Поділля, багатого на палацові комплекси і панські маєтки;
- збагатити культурне та суспільно-економічне життя подільського краю, з відновленням туристичного потенціалу задля повернення палацу його історичної значимості та величі.

4. Стан даної пам'ятки архітектури ставить на порядок денний необхідність вирішення нагальних проблем, пов'язаних з укріпленням та відновленням будівлі, адже ще в 1991 році та у 2003 році проводилися обміри палацу та створювалась документація інститутом Укрпроектреставрація для подальших ремонтно-реставраційних робіт.

5. Відбудова палацу потребує, в свою чергу, відповідної державної підтримки та гідного фінансування, адже пам'ятка охороняється державою.

6. Вирішення усіх цих завдань дасть змогу палацу графів Тишкевичів – пам'ятці архітектури національного значення – не зникнути з мапи Вінниччини.

Список використаних джерел

1. Aftanazy Roman. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej / Roman Aftanazy. T. 10 a. Materiały do dziejow rezydenji. – Wrocław, Warszawa: 1997. – . 1 – 5 s.
2. ЦДІАК ф.442, оп.97, д.300 – Сведенья об имениях, принадлежащих поляках в Каменецком, Липовецком и Балтском уездах, 1865.
3. ЦДІАК ф.442, оп.65, д.25 – О принадлежании села Андрушевка Липовецкого уезда Киевской губернии помещикам Тышкевичам, 1895.
4. Майко І. І. Шляхетський рід Тишкевичів, засновників Бердичівського конвенту. // Бердичівщина: поступ у третє тисячоліття: Науковий збірник "Велика Волинь" Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. — Т. 22. / Відп. ред. М.Ю. Кострица. — Житомир: М.А.К., 2001. – 123-127 с.
5. Томілович Л. Садиба у с. Андрушівка (Погребищенський район, с. Андрушівка). В Кн.: Історичні садиби Вінницької області [Текст]: [каталог] / Людмила Томілович; Держ. служба з питань нац. культ. спадщини, НДІ пам'яткоохорон. дослідж. – К.; Чернігів: Деснянська правда, 2011. – 7 с.
6. Архів Інституту «Укрпроектреставрація» І. М. Малакова. Памятник архитектуры XVIII века. Дворец в с. Андрушевка. Предварительные работы. Том 1 / УСНРПУ. – К., 1991. – 3 с.

7. Памятники архитектуры и градостроительства Украинской ССР. – К.: Будивельник, 1985р – Т. 2. – 26 с.
8. Похилевич Л. И. Сказания о населённых местностях Киевской губернии. – Киев: Киево-Печерская лавра., 1864 г.
9. Котелко С. Андрушівка. [Електронний ресурс]: С. Котелко / “Подорожуючи історією”. // – травень, 2008. – Режим доступу: http://sergekot.com/andrushevka-vin-obl-ukr
10. Боднар В. На Вінниччині зберігся токсичний панський маєток. [Електронний ресурс]: В. Боднар / “Vlasno Правди сила”. // – лютий, 2016. – Режим доступу: http://vlasno.info/spetsproekti/2/tourism/item/9247-na-vinnychchyni-zberihsia-toksychnyi-panskyi-maietok
11. Ритус М. Спадщина. Андрушівка. Маєток графів Тишкевичів [Електронний ресурс]: М. Ритус / “Проект "Українські Пам'ятки Архітектури. Спадщина"// – січень, 2016. – Режим доступу: http://m-a-d-m-ax. livejournal.com/245903.html

Аннотация

В данной статье осуществлено комплексное историко-архитектурное исследование памятника архитектуры национального значения - дворца Тишкевичей в селе Андрушовка Погребищенского района Винницкой области. Проанализированы этапы истории строительства, основные тенденции расцвета и упадка имения. Рассмотрены особенности архитектурно-планировочных решений здания. Это яркий пример классической архитектуры своего времени. Определены и исследованы вопросы дальнейшего изучения памятника для быстрого сохранения и возможного восстановления дворца - одного из архитектурных шедевров в истории Восточного Подолья.

Ключевые слова: дворец, поместье, перестройка, планирование, фасады, разрушение, архитектурный памятник.

Abstract

This article is a comprehensive historical and architectural research of the monument of national importance - Tyshkiewich palace in the village Andrushivka Pogrebysche district Vinnytsia region. The stages of building history, basic tendencies of bloom and decline of estate, are analysed. The features of architecture and planning decisions of building are considered. This is a prime example of classical architecture of one time. The future study of the monument are determined and investigated for conservation and the fastest possible restoration of the palace - one of the architectural masterpieces in the history of the Eastern Podillya.

Keywords: palace, estate, restructuring, planning, facades, the destruction, the architectural monument.

УДК 721:7 034.7(477.83/.86)

В. Я. Тарас
докторант Інституту народознавства НАН України

РОЗПЛАНУВАННЯ РЕЗИДЕНЦІЙНИХ БАРОКОВИХ САДОВО-ПАРКОВИХ ЗАКЛАДЕНЬ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ ГАЛИЧИНИ

Анотація: розглянуті чинники, які вплинули на розміщення та композиційно-формувальні схеми резиденцій Галичини після прийняття Люблінської унії 1569 р. З'ясовано, що садово-паркові закладання здійснювались у просторовій структурі сіл Галичини на основі семи планувальних схем, які сформувалися протягом другої половини XVII – XVIII ст.

Ключові слова: садово-паркове мистецтво, бароко, сільська місцевість, сакральні споруди, замки, палаци, садово-паркові закладення.

Найбільш значні і прогресивні досягнення архітектури бароко полягають в розробці нових принципів містобудування, поєднання в єдину композицію середмістя, сакральних, світських споруд та садово-паркових закладень, як невід'ємних складових цих ансамблів. Згідно з цими принципами, розташування та розпланування садів і парків як об'ємно-просторових об'єктів безпосередньо залежало від планувальної структури міст і сіл*.

Важливим чинником, що вплинув на розміщення та композиційно-планувальні схеми резиденцій, стала Люблінська унія 1569 року. Після прийняття цієї унії протягом двох наступних століть в Галичині відбувався процес полонізації. Українська знать була чутливою до власного соціального статусу, її пов'язаність з православною релігією та культурою, що вважалися неповноцінними, глибоко вражала її самолюбство. Внаслідок чого більшість славетних магнатських родів стали масово зрікатися віри батьків і приймати католицизм, а з ним польську мову та культуру [1]. Ці події призвели до активного закладення нових й розбудови вже наявних римо-католицьких храмів та монастирських комплексів. Велика їх кількість засновувалась представниками шляхетних родин одночасно з власними резиденціями. Так як резиденції зазвичай знаходились в місцевостях, віддалених від великих міст, поєднання з сакральними спорудами сприяло утворенню духовно-громадського центру, в якому зосереджувалась релігійна та світська сторони

* Дана стаття викладає лише результати виконаних досліджень; актуальність теми, історіографія, джерельна база, чинники, які визначили розпланування закладень, розглянуті автором у статтях: "Історичні витоки походження парку" [2], "Історичні аспекти походження саду" [3], "Вплив містобудівельних чинників на розпланування барокових замкових садів та парків Галичини" [4].

життя, що сприяло соціально-економічному, просвітницькому та духовному розвитку населення галицьких сіл протягом другої половини XVIII століття.

Для планувальної організації духовно-громадського центру сільських населених пунктів Галичини властивою є схема з об'ємно-просторовим зв'язком **сакральна споруда — резиденція**, яка має декілька різновидів. Взаємне місцерозташування сакральних споруд і резиденції формулює планувальне вирішення садового закладення, як при резиденції, так і при сакральних спорудах. Виникнення цих схем було спричинене формуванням протягом другої пол. XVII ст. — XVIII ст. нових поглядів на взаємостосунки між людиною й Богом в повсякденному житті. Церква в Галичині поступово втрачає свою монопольну функцію носія культурних міркувань, в цей час зміцнюється роль великопанських резиденцій, як виразника і генератора нових ідей і розвитку світоглядних орієнтирів в духовному та мистецькому житті. Перша пол. XVIII ст. в Галичині характеризується поєднанням духовного (сакральні споруди та монастирські комплекси) й світського (резиденції з садово-парковими закладеннями) начал, що привело до створення просторово-композиційних зв'язків між сакральними спорудами та резиденційними ансамблями.

Отже, виокремимо різновиди розташування резиденцій в сільських населених пунктах. Згідно з традицією, костел споруджували в центрі села або на видному місці, композиційно пов'язуючи з центром села. При такій схемі розміщення сакральної споруди було декілька варіантів розміщення ансамблю резиденції.

Перший варіант, схема безпосереднього зв'язку **сакральна споруда — резиденція — сад**. Коли ж костел уже стояв, нову магнатську резиденцію закладали так, щоб вона була візуально та планувально скерована на костел, на поздовжній осі за головною спорудою резиденції розміщувався сад. Таким чином, утворювалась планувальна вісь **сакральна споруда — сад (резиденції) — споруда резиденція — сад (резиденції)** (схема І.1). Зазначена схема розміщення характерна для населених пунктів Вибрані́вка (Жидачівський р-н Львівської обл.), Ви́рів (Кам'янка-Бузький р-н Львівської обл.), Гвіздець смт. (Коломийський р-н. Івано-Франківської обл.), Нагачі́в (Яворівський р-н. Львівської обл.), Отинія (Коломийський р-н Івано-Франківської обл.), Піддністря́ни (Жидачівський р-н Львівської обл.), Пеняки (Бродівський р-н Львівської обл.), Потік (Рогатинський р-н Івано-Франківської обл.), Приозерне (Рогатинський р-н Івано-Франківської обл.), Пужники (Тлумачський р-н Івано-Франківська обл.), Рожнятів (Івано-Франківська обл.), Свидниця (Яворівский р-н Львівської обл.), Смоля́нка (Тернопільський р-н Тернопільської обл.), Товсте́

(Заліщицький р-н Тернопільської обл.), Тустань (Дрогобицький р-н Львівської обл.)

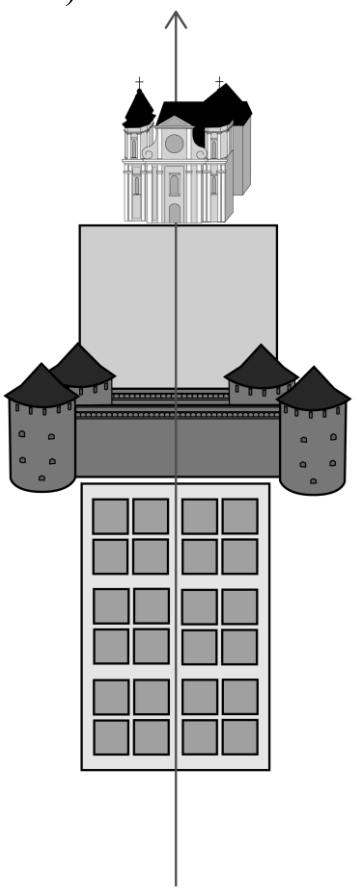

Схема І.1

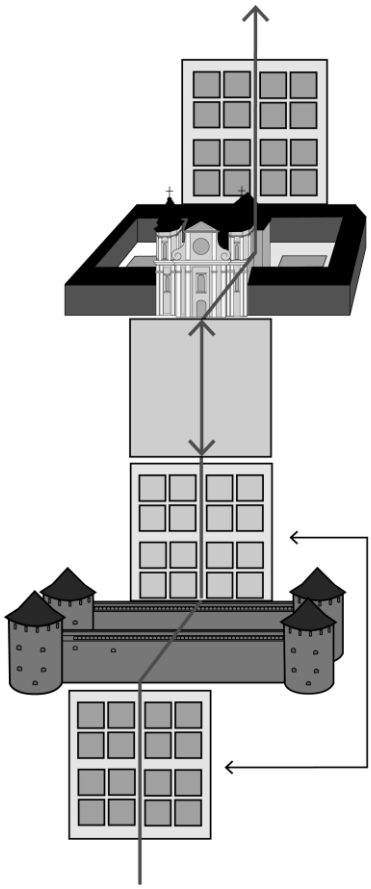

Схема І.2

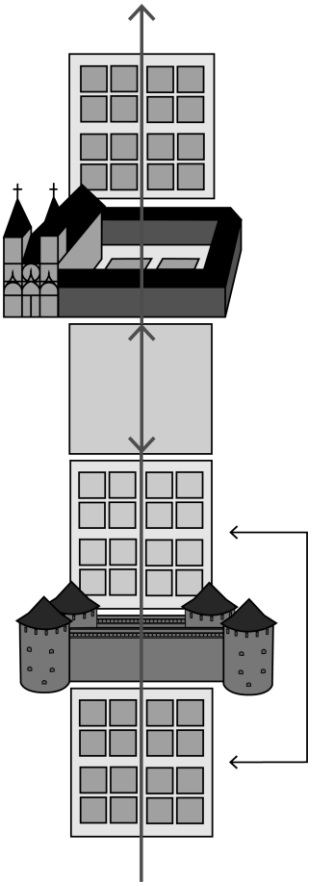

Схема І.3

У випадку, якщо роль сакральної споруди виконував монастир, планувальна вісь проходила через **сад (монастиря) — монастирські споруди — сад (резиденції) — споруду резиденції — сад (резиденції)** (схема І.2). Така схема вирішення спостерігається у с. Мику́линці (Теребовлянський р-н Тернопільської обл.), Олесько (Буський р-н Львівської обл.), Рава-Руська (Жовківський р-н Львівської обл.). Іншим варіантом є випадок, коли резиденція вже була закладена в попередні часи, тоді на поздовжній осі до головної споруди резиденції закладається костел, простір між костелом і резиденцією займає сад, який також міг займати площу, що знаходилась за головною спорудою резиденції в керунку поздовжньої осі (схема І.3). Зазначена схема розміщення характерна для населених пунктів Баличі (Мости́ський р-н Львівської обл.), Годи́ні (Мостиський р-н Львівської обл.), Голо́вчинці (Заліщицький р-н Тернопільської обл.), Горожанка (Монастириський р-н Тернопільської обл.), Гряда (Жовківський р-н. Львівської обл.), Збручанське (Борщівський р-н Тернопільської обл.), Колиндяни (Чортківський р-н Тернопільської обл.), Кути́ще (Бродівський р-н Львівської обл.), Любша (Жидачівський р-н Львівської обл.), Махнівці

(Золочівський р-н Львівської обл.), Михáльче (Городенківський р-н Івано-Франківської обл.), Тернопіль.

Аналіз кадастрових карт фон Міга показав, що резиденцію намагались візуально поєднати з римо-католицьким костелом, але українська шляхта, що вже перейшла на католицизм, все ж не могла ігнорувати православні храми, особливо коли замок був закладений в попередні часи, цей візуальний та планувальний зв'язок між православною церквою зберігався. Це явище спостерігаємо у схемі ІІ: **сакральні споруди — резиденція — сад (резиденції)**. Ця схема є найбільш чисельною за кількістю об'єктів, окрім того, вона розподіляється на декілька варіантів.

Перший варіант схеми ІІ був характерний для сільських населених пунктів, у яких в попередні століття вже були закладенні православні церкви. Не дивлячись на те, що в XVIII ст. в більшості сільських населених пунктах Галичини кількість православних храмів переважала католицькі, при споруджені будівель резиденції й католицької святині перевага віддавалась римо-католицькому храмові. Таким чином, населений пункт, що перебував у приватний власності, мав мати певні атрибути, щоб відповідати статусу резиденції, а саме: резиденцію в вигляді замку, палацу чи садиби з садово-парковим закладенням та костел, як знак належності власника та мешканців селища до державного віросповідання. Утворена таким чином композиція мала ідеологічний підтекст, власники міст і містечок в такий спосіб підкреслювали свою прихильність до католицької віри, що було яскравим свідченням їх політичного становища в Галичині. Не менш важливе значення надавалося зовнішньому вигляду сакральної споруди, вона мала бути репрезентативною. Будівництво дерев'яних церков не сприяло цьому. Використання каменю та цегли при спорудженні костелів давало змогу зводити їх великих розмірів і високими. Новозбудовані римо-католицькі монастирські комплекси та храми постають як найбільші споруди у схемі **сакральна споруда — резиденція — сад**. Отже, при існуванні в сільському населеному пункті церкви резиденція з садом закладається на одній планувальний осі з костелом. Таким чином, утворюється прямокутний (або наближений) трикутник, в вершинах якого розміщуються **резиденція — костел — церква**, сад розміщується на осі, що проходить через споруду резиденції і костелу (схема ІІ.1). Зазначена схема притаманна населеним пуктам Батя́тичі (Кам'янка-Бузький р-н Львівської обл.), Вишні́вчик (Теребовлянський р-н Тернопільської обл.), Зава́лів (Бережанський р-н Тернопільської обл.), Лисóвичі (Стрийський р-н Львівської обл.), Пчани (Стрийський р-н Львівської обл.), Семені́вка (Пустомитівський р-н Львівської обл.), Судóва Ви́шня (Мостиський р-н Львівської обл.), Теребовля

(Тернопільська обл.) Ти́сменица (Івано-Франківської обл.), Уви́сла (Гусятинський р-н Тернопільської обл.), Ула́шківці (Чортківський р-н Тернопільської обл.).

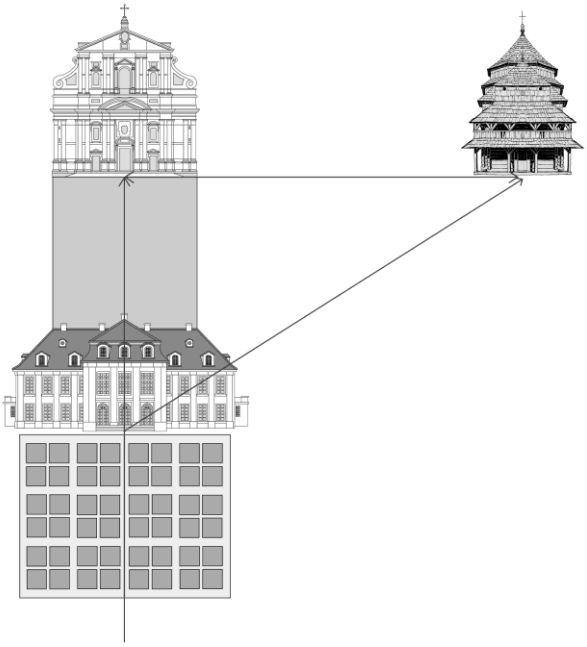

Схема ІІ.1

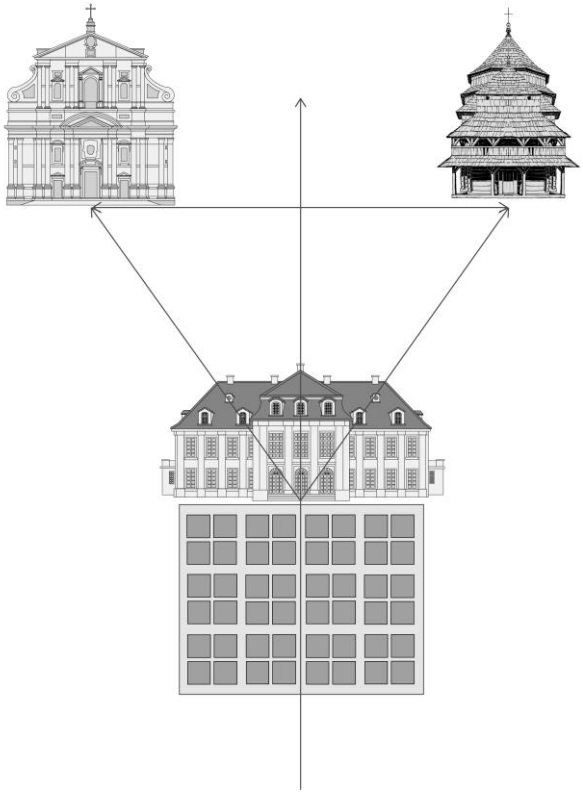

Схема ІІ.2

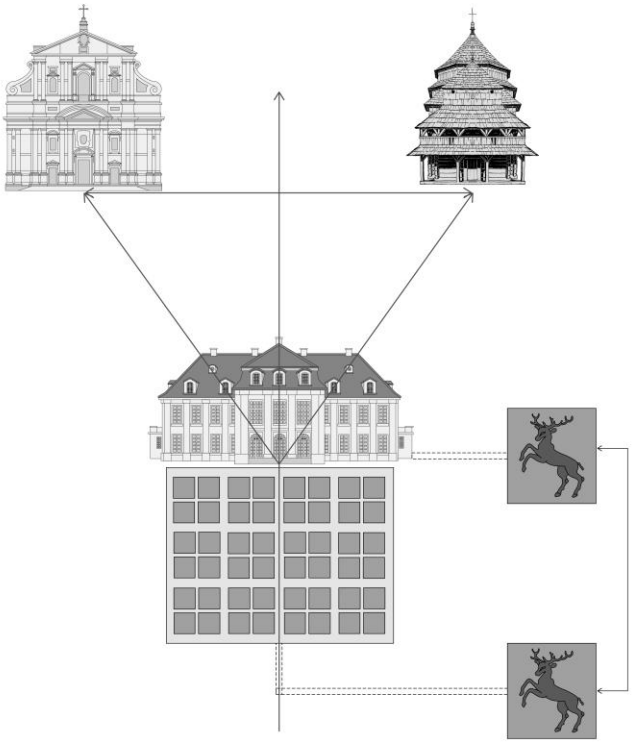

Схема ІІ.3

При наявності двох рівнозначних сакральних споруд резиденцію намагаються розташувати в вершині утвореного рівнораменного (або наближеного) трикутника. Сад розміщується перпендикулярно до головної споруди резиденції, на осі, що збігається з висотою утвореного планувального

трикутника (схема ІІ.2). Така схема властива для населених пунктів Голго́ча (Бережанський р-н Тернопільської обл.), Гоня́тичі (Миколаївський р-н Львівської обл.), Дуб'є (Бродівський р-н Львівської обл.), Лука́ (Городенківський р-н Івано-Франківської обл.), Нагірянка (Ягільницький замок, Чортківський р-н Тернопільської обл.), Нагоря́ни (Пустомитівський р-н Львівської обл.), Підгі́рці (Миколаївський р-н Львівської обл.), Скалат (Підволочиський р-н Тернопільської обл.), Ходорів (Жидачівський р-н Львівської обл.). В деяких випадках від головної споруди резиденції або саду може бути відведена дорога, що веде до звіринцю, розміщеного в лісі (схема ІІ.3). Схема характерна для м. Підкамінь (Бродівський р-н Львівської обл.), Підгородище (Перемишлянський р-н Львівської обл.).

Як різновид цієї схеми можна зустріти схему у вигляді просторового чотирикутника, в яку окрім резиденції вводяться різні християнські споруди, церкви, костели, монастирі та каплички (схема ІІ.4). Сад резиденції при такій схемі містився на одній з чотирьох планувальних осей.

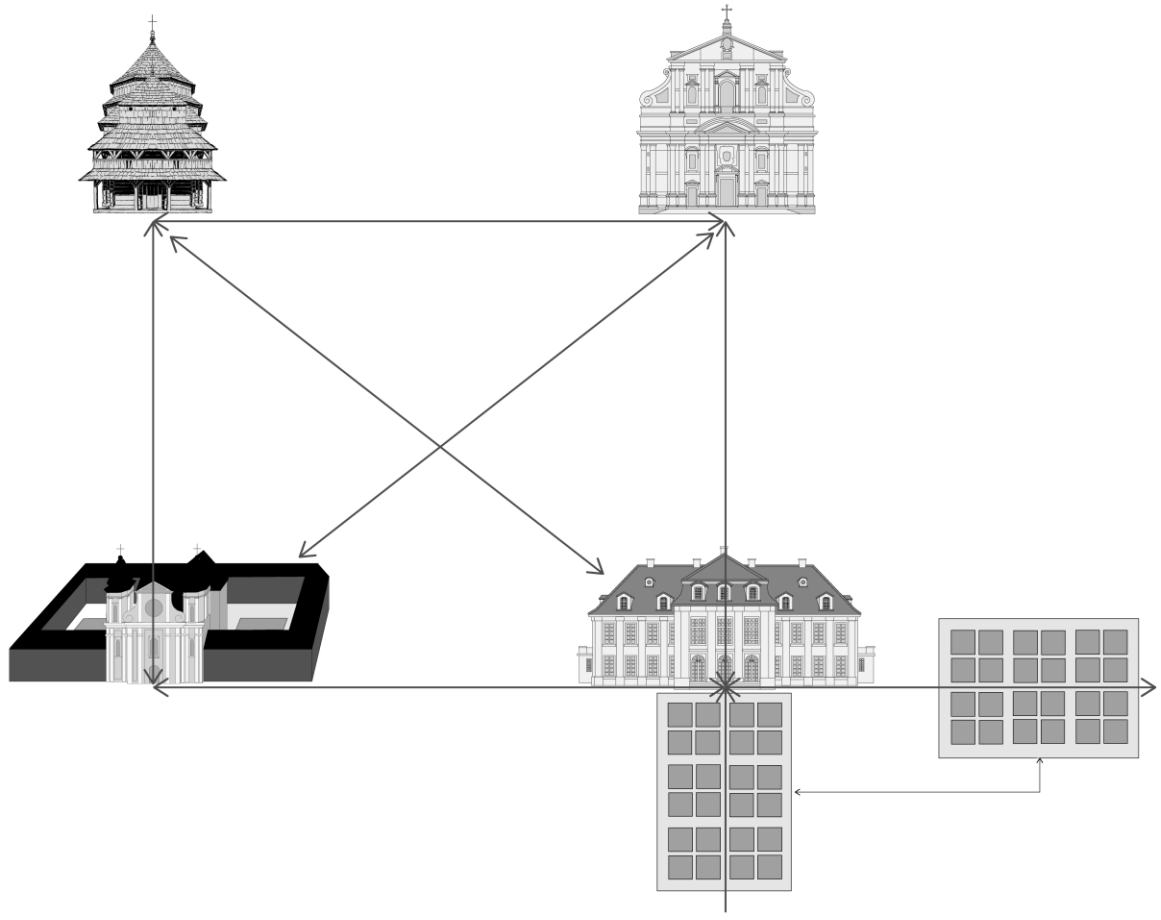

Схема ІІ.4

Для сільської місцевості Галичини однією з характерних форм поселення є ланцюгова, при якій селянські двори розташовувались обабіч дороги чи ріки. Сусідні двори або невеликі їх групи могли знаходитися як поряд, так і на певній відстані один від одного. Конфігурація ланцюгівок залежала від форми

русла ріки чи дороги. Виникнення ланцюгівок у Карпатах зумовлене як етнічними традиціями українців (прирічкове розташування поселень), так і географічними та соціально-економічними факторами (вузькість гірських долин, залишки патронімії, двопільна толоко-царинна система землеробства тощо). Таким чином, головна планувальна вісь вже була задана головною вулицею, на якій розміщувалась сакральна споруда, резиденція з садово-парковим закладенням замикала перспективу головної вулиці, утворюючи планувальний зв'язок **сакральна споруда — резиденція**. На продовжені цієї осі перпендикулярно до головної споруди резиденції розміщувалося садово-паркове закладення (схема ІІІ.1). Описана схема розміщення характерна для населених пунктів: Бичківці (Чортківський р-н Тернопільської обл.), Вели́кі Діду́шичі (Стрийський р-н Львівської обл.), Ви́шня (Городоцький р-н Львівської обл.), Воробля́чин (Яворівський р-н Львівської обл.), Горі́шня Слобі́дка (Монастириський р-н Тернопільської обл.), Денисів (Козівський р-н Тернопільської обл.), Довгомости́ська (Мостиський р-н Львівської обл.), Жовта́нці (Кам'янка-Бузький р-н Львівської обл.), Забі́р'я (Жовківський р-н Львівської обл.), Зарудці (Жовківський р-н Львівської обл.), Звенигород (Пустомитівський р-н Львівської обл.), Іса́ків (Тлумацький р-н Івано-Франківської обл.), Ковалі́вка (Коломийський р-н Івано-Франківської обл.), Колоді́ївка (Підволочиський р-н Тернопільської обл.), Конюхи (Козівський р-н Тернопільської обл.), Конюшкі́в (Бродівський р-н Львівської обл.), Краковéць (Яворівський р-н Львівської обл.), Крéхів (Жовківський р-н Львівської обл.), Криве́ (Козівський р-н Тернопільської обл.), Крисóвичі (Мостиський р-н Львівської обл.), Кротóшин (Пустомитівський р-н Львівської обл.), Ку́кезів (Кам'янка-Бузький р-н Львівської обл.), Кульпарків (м. Львів), Лискі́в (Жидачівський р-н Львівської обл.), Лісно́вичі (Городоцький р-н Львівської обл.), Миха́йлівка (Борщівський р-н Тернопільської обл.), Мі́стки (Пустомитівський р-н Львівської обл.), Млини́ська (Теребовлянський р-н Тернопільської обл.), Ляшки Муро́вані (Пустомитівський р-н Львівської обл.), Наква́ша (Бродівський р-н Львівської обл.), Оле́ша (Монастириський р-н Тернопільської обл.), Пере́спа (Сокальський р-н Львівської обл.), Підгірки (Калуський р-н Івано-Франківської обл.), Пі́знанка (Гусятинський р-н Тернопільської обл.), Піски́ (Городоцький р-н Львівської обл.), Постолі́вка (Гусятинський р-н Тернопільської обл.), П'я́дики (Коломийський р-н Івано-Франківської обл.), Росохач (Городенківський р-н Івано-Франківської обл.), Середня́ (Калуський р-н Івано-Франківської обл.), Сущин (Теребовлянський р-н Тернопільської обл.), Твíржа (Мостиський р-н Львівської обл.), Хлівча́ни (Сокальськй р-н Львівської обл.), Язлівець (Бучацький р-н Тернопільської обл.). В деяких випадках сад міг розміщуватися перпендикулярно до головної

поздовжньої осі. Створення чи акцентування таких осей було характерним елементом планувальної структури галицьких сіл (схема ІІІ.2). Зазначена схема розміщення характерна для населених пунктів: Бичківці (Чортківський р-н Тернопільської обл.), Дубка (Городенківський р-н Івано-Франківської обл.), Ляшки Горішні (Миколаївський р-н Львівської обл.), Грушка (Тлумацький р-н Івано-Франківської обл.), Голе́шів (Жидачівський р-н Львівської обл.), Ла́тківці (Борщівський р-н Тернопільської обл.).

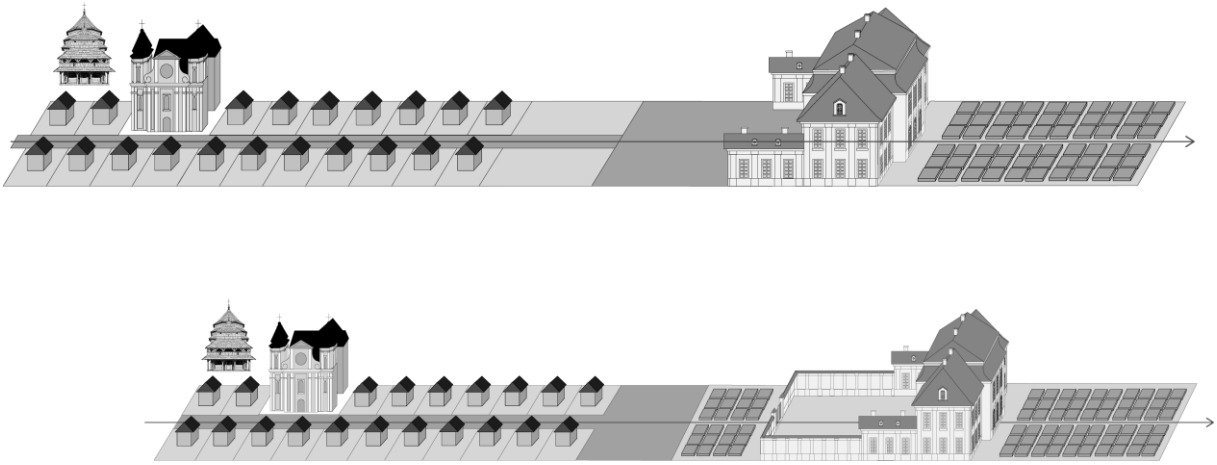

Схема ІІІ.1

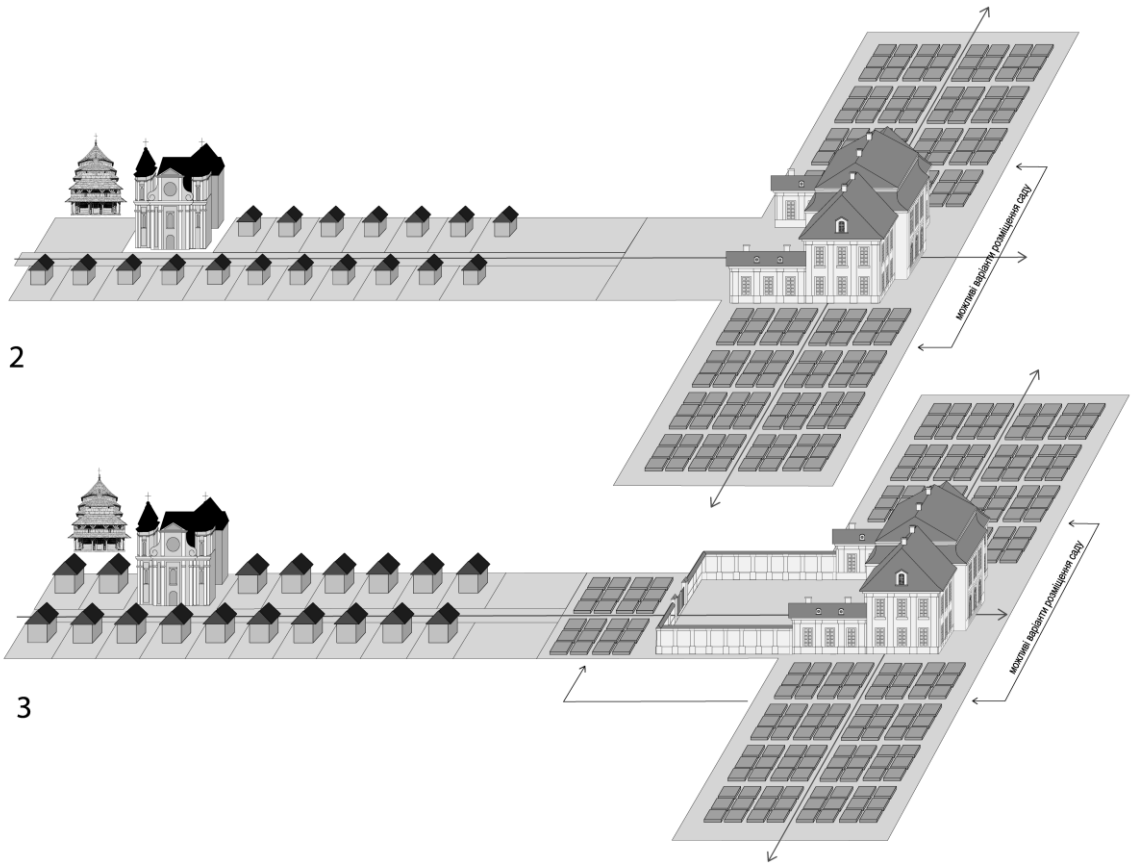

Схема ІІІ.2

В Галичині у сільській місцевості були поширені поселення вуличної форми, вона в більшості випадків сформувались з давньої рядової форми. Два

ряди будинків, фасади яких звернені до дороги, утворювали вулицю. У випадку існування резиденції в населеному пункті, ця схема видозмінювалась. Один бік вулиці займав ряд будинків, звернених до дороги, завершувала вулицю сакральна споруда. На іншій стороні вздовж вулиці розміщувалась резиденція з садово-парковим закладенням, планувальна вісь ансамблю проходить паралельно до головної вулиці поселення, для фіксації планувальної осі на її початку чи завершенні споруджується каплиця або інша мала архітектурна форма. Головна сакральна споруда є паралельною до ансамблю резиденції і перпендикулярною до основної споруди резиденції. В епоху бароко, зокрема її останньої фази, яка утвердилась в Галичині у 30-х рр. XVIII ст., була сформована традиція спорудження у вотчинному селі резиденції з садово-парковим закладенням та культовою спорудою. Протягом наступних десятиліть були споруджені численні резиденції з садово-парковими закладеннями, сільські костели, каплиці, сакральні монументи та малі форми, що були підпорядковані єдиному композиційному задуму (схема IV). Описана схема розміщення характерна для населених пунктів: Багатківці (Теребовлянський р-н Тернопільської обл.), Боянець (Жовківський р-н Львівської обл.), Вибрани́вка (Жидачівський р-н Львівської обл.), Вороблевичі (Дрогобицький р-н Львівської обл.), Жуків (Бережанський р-н Тернопільської обл.), Забі́р'я (Жовківський р-н Львівської обл.), Кача́нівка (Підволочиський р-н Тернопільської обл.), Лешків (Бродівський р-н Львівської обл.), Кома́рне (Городоцький р-н Львівської обл.), Миля́тичі (Пустомитівський р-н Львівської обл.), Соколів (Теребовлянський р-н Тернопільської обл.), Ста́нків (Стрийський р-н Львівської обл.).

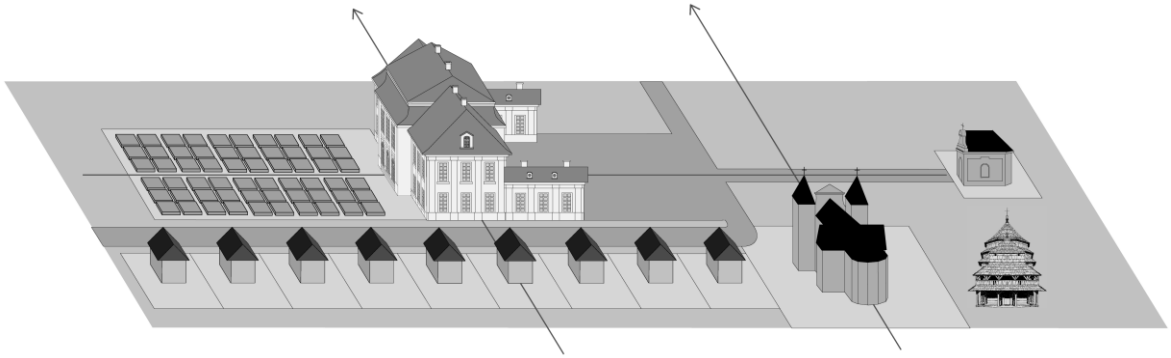

Схема IV

Для території Галичини були характерні поселення безсистемної форми. Виникнення безсистемних форм поселень пов'язано з пережитками патронімії, особливостями рельєфу місцевості та характером господарських занять. Залежно від типу забудови поширеними є два варіанти безсистемних поселень: розсіяно-гніздовий та скупчений. Центральна дорога в цих поселеннях повторювала особливості рельєфу та була сполученням між сусідніми селами. Від центральної дороги чи вулиці відгалужувалися в різних напрямах проїзди,

провулки, що вели до селянських обійсть. При безсистемній формі розпланування населеного пункту сакральна споруда й резиденція подекуди містилися у різних частинах поселення на певних відстанях, поєднувались між собою лише за допомогою візуального зв'язку, між ними пролягала візуальна вісь. У цьому випадку сад розпланувався перпендикулярно до головної споруди резиденції (схема V).

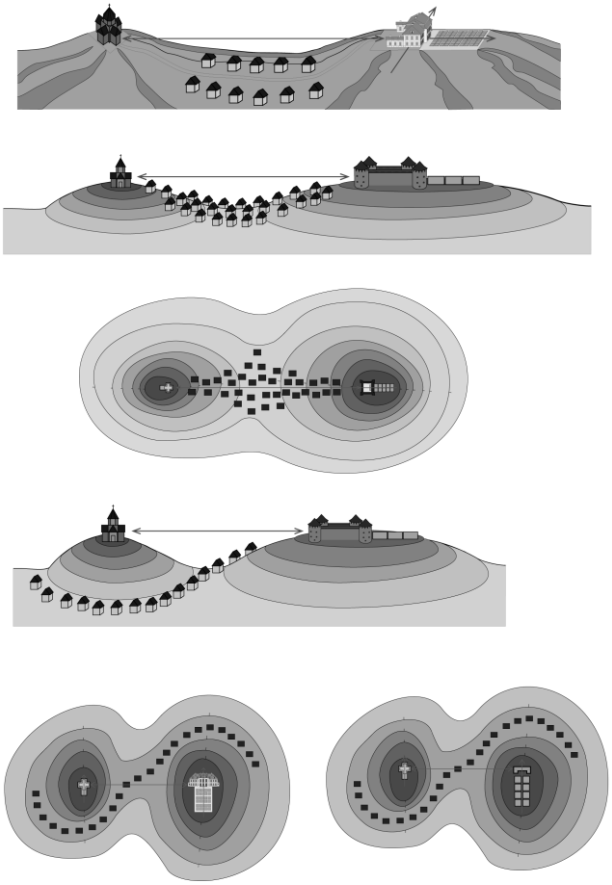

Схема V

Зазначена схема розміщення притаманна для населених пунктів: Вели́ке Колодне (Кам'янка-Бузький р-н Львівської обл.), Ве́рбіж (Миколаївський р-н Львівської обл.), Виногра́д (Городенківський р-н Івано-Франківської обл.), Ви́січка (Борщівський р-н Тернопільської обл.), Висо́ке (Монастириський р-н Тернопільської обл.), Зага́йпіль (Коломийський р-н Івано-Франківської обл.), Задерева́ч (Стрийський р-н Львівської обл.), Кача́нівка (Підволочиський р-н Тернопільської обл.), Клю́винці (Гусятинський р-н Тернопільської обл.), Колоденці (Кам'янко-Бузький р-н Львівської обл.), Конюшкі́в (Бродівський р-н Львівської обл.), Копи́чинці (Гусятинський р-н Тернопільської обл.), Криве́ (Козівський р-н Тернопільської обл.), Муро́ване (Старосамбірський р-н Львівської обл.), Витків Нови́й (Радехівський р-н Львівської обл.), Новосілки (Золочівський р-н Львівської обл.), Збручанське (Борщівський р-н Тернопільської обл.), Переволо́ка (Бучацький р-н Тернопільської обл.), Підпече́ри (Івано-Франківський

р-н Івано-Франківської обл.), Раде́личі (Миколаївський р-н Львівської обл.), Самолу́сківці (Гусятинський р-н Тернопільської обл.), Сатанів (Городоцький р-н Хмельницької обл.), Себечів (Сокальський р-н Львівської обл.), Стара́ Моги́льниця (Теребовлянський р-н Тернопільської обл.), Сянки́ (Турківський р-н Львівської обл.), Шершені́вка (Борщівський р-н Тернопільської обл.), Я́кторів (Перемишлянський р-н Львівської обл.), Янів (Теребовлянський р-н Тернопільської обл.).

Особлива планувальна схема була одержана, коли оборонні споруди — замки були віддалені від населених пунктів і зведені на пагорбах, вздовж річок на схилах до заплави з ескарпуванням схилів і викопуванням рову, в міжріччі — по вододілах. Ці замкові споруди, які були закладені в часи ренесансу, в період бароко зазнали перебудов, модернізації основних структурних елементів. Перетворення торкалися і садових закладень, вони перепланувались або засновувались нові за принципами бароко (схема VI). Зазначена схема розміщення характерна для населених пунктів: Чорний Острів (Жидачівський р-н Львівської обл.), Буданів (Теребовлянський р-н Тернопільської обл.), Ваньковичі (Самбірський р-н Львівської обл.), Винники (м. Львів), Збруча́нське (Борщівський р-н Тернопільської обл.), Зо́лочів (Львівської обл.), Медве́дівці (Бучацький р-н Тернопільської обл.), Острів (Тернопільський р-н Тернопільської обл.), Пере́спа (Сокальський р-н Львівської обл.), Пони́ква (Бродівський р-н Львівської обл.), Постолі́вка (Гусятинський р-н Тернопільської обл.), Рома́нів (Перемишлянський р-н Львівської обл.), Рогізне (Яворівський р-н Львівської обл.), Че́сники (Рогатинський р-н Івано-Франківської обл.)

У разі несприятливої ситуації, після великих пожеж та інших руйнувань-катаклізмів, відбуваються деструктивні явища, старий замок переставав функціонувати та руйнувався або переносився в населений пункт. Тоді закладалась нова резиденція, в якій використовувалась одна з зазначених вище схем розпланування (схема VI).

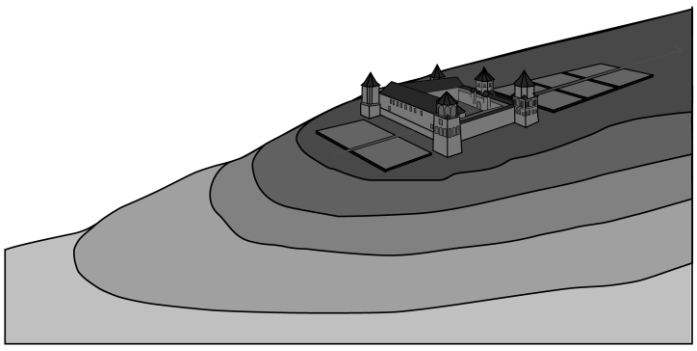

Схема VI

Осердям сільського населеного пункту традиційно вважалася територія поблизу храму. На випадок відсутності сакральної споруди у селі резиденція закладається посередині села, формуючи таким чином територію навкруг чи по обидві сторони від себе (схема VII): Вишні́вчик (Теребовлянський р-н Тернопільської обл.), Грушів (Яворівський р-н Львівської обл.), Збручанське (Борщівський р-н Тернопільської обл.), Кам'янобри́д (Яворівський р-н Львівської обл.), Кра́сів (Миколаївський р-н Львівської обл.), Лани Соколівські (Стрийський р-н Львівської обл.), Лиси́чинці (Підволочиський р-н Тернопільської обл.), Мі́женець (Старосамбірський р-н Львівської обл.), Оброшино (Пустомитівський р-н Львівської обл.), Остри́ня (Тлумацький р-н Івано-Франківської обл.), Пча́ни (Жидачівський р-н Львівської обл.), Ри́хтичі (Дрогобицький р-н Львівської обл.), Руда́ (Кам'янка-Бузький р-н Львівської обл.), Сіле́ць (Сокальський р-н Львівської обл.), Сянки́ (Турківський р-н Львівської обл.), То́рське (Заліщицький р-н Тернопільської обл.), Тще́нець (Мостиський р-н Львівської обл.).

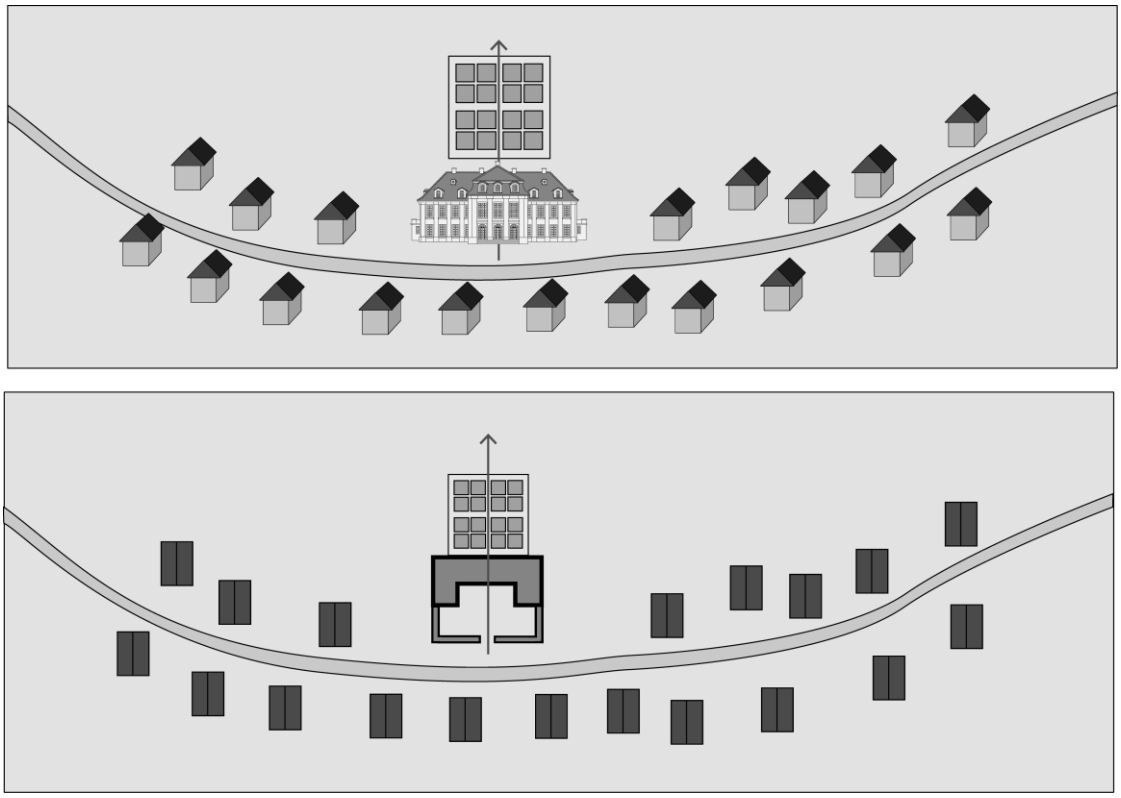

Схема VII

Аналіз просторових та планувально-композиційних співвідношень резиденційних ансамблів з елементами міського та сільського середовища викристалізував загальні принципи їх взаєморозміщення у вигляді дванадцяти схем, що умовно можна розподілити на групи.

Висновки

На основі дослідження конкретних об’єктів встановлено, що розпланування резиденцій з садово-парковими комплексами в просторовій структурі сіл здійснювалося на основі семи схем:

Розміщення резиденції з садово-парковими закладеннями в сільських населених пунктах здійснювалося за сімома групами ландшафтно-планувальних схем. Місцерозташування резиденційного ансамблю в сільському населеному пункті залежало від наявних чи новозведених християнських сакральних споруд. Були сформовані різноманітні схеми (I—V) взаєморозміщення резиденційного ансамблю, що містив садово-паркове закладення, з церквами, костелами та монастирями. При наявності костелу в населеному пункті (схема I.1) композиційно-планувальна вісь проходила через костел — сад (резиденції) — головна споруда резиденції — сад (резиденції); відповідно якщо роль сакральної одиниці виконував монастир (схема I.2), планувальна вісь проходила через сад (монастиря) — монастирські споруди — сад (резиденції) — споруду резиденції — сад (резиденції). При одночасному існуванні церкви та костелу (схема II.1), резиденція з садом закладається на одній планувальний осі з костелом, утворюючи планувальний прямокутний трикутник, вершини якого займають сад — резиденція — костел — церква. При наявності двох рівноцінних сакральних споруд (схема II.2) утворюється композиційно-планувальний рівнобедрений трикутник, на умовній висоті якого закладається сад резиденції. У випадку, коли кількість сакральних споруд сягає чотирьох (схема II.3), сад резиденції міститься на продовженні однієї з планувальних осей.

При ланцюговій формі поселення резиденція замикала перспективу головної вулиці, утворюючи планувальну вісь **сакральна споруда — резиденція — сад**, сад закладався перпендикулярно (схема III.1) або паралельно (схема III.2) до головної споруди резиденції. При вуличній формі розселення резиденція з садом розпланується на осі, яка паралельна до головної вулиці, початок якої фіксується малою сакральною формою (схема IV). При безсистемній формі поселення між сакральною спорудою і резиденцією, що містились на певних відстанях, утворювалась вісь у вигляді просторово-візуальної лінії, сад розпланувався перпендикулярно до головної споруди резиденції (схема V).

Окрему групу становлять селища без сакральних споруд, які виникли навколо середньовічного чи ренесансного замку, внаслідок трансформації яких за функцією та, частково, за формою постає барокова резиденція, що відіграє роль домінуючого елемента селища (схема VI) або навколишнього ландшафту

(схема VII). Сад закладається відповідно перпендикулярно або паралельно до головної споруди резиденції, враховуючи умови рельєфу.

Література

1. Субтельний О. Україна: Історія / Орест Субтельний. — К.: Либідь, 1993. — 720 с. — (3-тє вид., перероб. і доп.).
2. Тарас В.Я. Історичні витоки походження парку / В.Я.Тарас // Проблеми дослідження, збереження і реставрації об'єктів культурної спадщини. Збірник наукових праць кафедри реставрації і реконструкції архітектурних комплексів. — Львів: Растр-7, 2014. — С. 283 – 296.
3. Тарас В.Я. Історичні аспекти походження саду / В.Я.Тарас // Проблеми дослідження, збереження і реставрації об'єктів культурної спадщини. Збірник наукових праць кафедри реставрації і реконструкції архітектурних комплексів. — Львів: Растр-7, 2014. — С. 297 – 303.
4. Тарас В.Я. Вплив містобудівельних чинників на розпланування барокових замкових садів та парків Галичини / В.Я.Тарас // Проблеми дослідження, збереження і реставрації об'єктів культурної спадщини. Збірник наукових праць кафедри реставрації і реконструкції архітектурних комплексів. — Львів: Растр-7, 2015. — С. 280 – 296.

Abstract

The factors under examination, had influence on the disposition and compositional correlation of palace-park estates of Galicia after concidering of Lulin union 1569. It is ascertained that place park foundation of country surrounding of Galicia was realizing on the base of seven general schemes, formed during the second half of XVII – XVIII centuries.

Keywords: garden-park art, Baroque, town, country land, sacral constructions, castles, palaces, garden, park.

МІСТОБУДУВАННЯ

УДК 711.432+69.059.25

М. В. Биваліна,
к.т.н., доцент
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ МІСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЗАБУДОВАНИХ ВЕЛИКОПАНЕЛЬНИМИ БУДИНКАМИ ПЕРШИХ СЕРІЙ

Анотація: розглядаються основні проблеми модернізації та реконструкції міських територій забудованих п’ятиповерховими великопанельними будинками перших серій

Ключові слова: модернізація міських територій, реконструкція, великопанельні будинки перших серій.

Проблеми модернізації та реконструкції міських територій забудованих п’ятиповерховими великопанельними будинками перших серій віднесені до переліку першорядних у державних і муніципальних програмах відновлення міського середовища. Програми модернізації та реконструкції відображені в генеральних планах розвитку великих міст України – Києва, Одеси, Дніпропетровська, Харкова та ін. Це пов’язано з тим, що незважаючи на відносно невелику за обсягом питому вагу житлового фонду, побудованого в 60-ті – на початку 70-х років XX століття, та відповідно площі займаної районами масової житлової забудови того періоду, ці території мають для сучасного і перспективного розвитку міст велике значення. Значення територій забудованих в 60-70-ті роки минулого століття визначається перш за все місцем їхнього розташування в планувальній структурі міст. Як правило, це серединні зони міст, забезпечені усіма видами інженерної, транспортної та соціальної інфраструктури які справляють не аби який вплив на якість міського середовища в цілому. В малих та середніх містах п’ятиповерхові панельні будинки розташовані, як правило, на окремих, вибіркових ділянках. В Києві житловий фонд в п’ятиповерхових панельних будинках складає 2,2 млн. м^2 (приблизно 4,5% від загального обсягу житлового фонду). Розташовані вони відносно компактно в житлових масивах „Відрадний”, „Комсомольський”,

„Воскресенський", „Нивки", в Дарниці та на окремих ділянках загальною площею близько 2 тисяч гектарів.

Аналіз підтвердив, що всі житлові масиви були побудовані згідно затвердженій містобудівній документації, але в процесі подальшої експлуатації відбулися певні відхилення від проектів, викликані, головним чином, прагненням до підвищення ефективності використання міської території, шляхом ущільнення забудови за рахунок будівництва нових будинків, як правило, 9 і більше поверхів, і, відповідно, частковим порушенням функціонального зонування. Також повсюди відзначено нецільове використання території – під'їздів до будинків, площадок для відпочинку, господарських і дитячих майданчиків, мікрорайонних садів. Усі мікрорайонні і локальні інженерні мережі мають потребу в реконструкції в зв'язку з закінченням терміну їхньої експлуатації. При досить високому рівні інженерного освоєння території, можлива потреба в оновленні інженерних мереж в мікрорайонах складає: мереж водопостачання – 75%, каналізації – 85%, тепломереж – 100%, газопроводу – 40% мереж енергопостачання – 46%. Необхідно також проведення комплексу заходів щодо модернізації елементів благоустрою, озеленення, малих архітектурних форм.

В процесі модернізації районів житлової забудови необхідно вирішення ряду проблем:

- соціальних – забезпечення населення комплексом установ в підприємств культурно-побутового обслуговування, підвищення споживчих якостей житла;
- санітарно-гігієнічних – забезпечення належного санітарного стану території, нормативної інсоляції території і будинків, зниження рівнів шуму, які перевищують нормативні показники; протипожежних і цивільної оборони – забезпечення зон діяльності протипожежних служб, частин цивільної оборони в надзвичайний ситуаціях;
- інженерно-технічних – реконструкції та доведення до сучасних вимог ресурсозбереження установ та устаткування комунального і господарського призначення (котельні, бойлерні, трансформаторні, майстерні і склади ЖЕК та ін.); споруд для паркування легкових автомобілів та ін.

Необхідно відновити функціонування ігрових майданчиків для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, відпочинку дорослого населення, занять фізкультурою, господарських цілей, визначити місця паркування автомашин, а також привести до ладу елементи озеленення території, проїзди, тротуари, велосипедні доріжки та ін.

Фундаментальним зрушенням у підході до містобудівного освоєння міської території в період 60 - 70 років минулого століття слід вважати перехід

від теорії планування і забудови міст, яка базувалася на принципах планувальної організації, тобто поділу території на квартали, до принципів соціально-планувальної організації, орієнтованих на створення цілісних містобудівних утворень – мікрорайонів, що забезпечують водночас з будівництвом житла, будівництво необхідного комплексу установ і підприємств культурно-побутового обслуговування в радіусі, який не перевищує 500 м. Жорстко дотримувались виконання таких принципів мікрорайонування як: - чітке функціональне зонування території; розділення пішохідних і транспортних шляхів.

Запроектовані і побудовані після 1960 року райони масової житлової забудови являють собою групи мікрорайонів, іноді групи кварталів, об'єднаних системою установ повсякденного обслуговування.

Порівняльний аналіз комплексу містобудівних установ, характеру планування і забудови, площі території (67 га), чисельності населення 20 тис. людей і перспектив подальшого соціально-економічного та містобудівного розвитку території показав, що найбільш репрезентативним і вдалим для проведення комплексного дослідження проблем модернізації районів масової житлової забудови 60-70-х років є мікрорайон № 3 житлового району Нивки – Нивки-3. Саме тут сконцентрована найбільша частина великопанельних будинків серії 1-480, які серед будинків інших серій є чи найскладнішими для подальших перетворень з метою поліпшення їх експлуатаційних і споживчих якостей, пристосування до сучасної нормативної бази.

Обсяги, методи і технічні засоби модернізації районів масової забудови зумовлені такими чинниками:

- соціально-демографічні – статево-вікова, соціальна (зайнятості, освіти) сімейна структура населення;
- екологічний стан – інсоляція, шум, загазованість;
- конструктивні особливості житлових будинків та будинків установ сфери обслуговування, функціонально-планувальних елементів благоустрою і озеленення території, їхній фізичний стан, технічні характеристики;
- структура та обсяги інвестицій – джерела, розміри фінансування, їхня динаміка і структура.
- містобудівні умови – особливості розміщення району у планувальній структурі міста.

Характеристики соціально-демографічних процесів встановлені в результаті спеціальних обстежень проведених на території мікрорайону Нивки-3. Зміни показників соціально-демографічної структури жителів мікрорайонів заселених в період 60 - 70-х років свідчать про тенденції до скорочення загальної чисельності їхнього населення , скорочення питомої ваги

груп дитячого віку і осіб у працездатному віці і, відповідно зростання питомої ваги групи осіб пенсійного віку.

Соціальна структура населення у порівнянні із загальноміським показником зайнятості характеризується зниженням показників питомої ваги зайнятих у суспільному виробництві відповідно 38% і 52%; дошкільників – 5% і 6%; учнів середніх шкіл – 11% і 13%; студентів вищих навчальних закладів – 5% і 11%. Високу питому вагу має група пенсіонерів – 27% і 17% відповідно. Також високою питомою вагою відрізняється показник групи безробітних – 14%.

Сімейний склад населення мікрорайону Нивки-3 характеризується більш високою питомою вагою, порівняно з населенням м. Києва: одинаків 12,1% (по Києву – 11,7%); родин, що складаються з двох осіб – 41,5% і 33% відповідно, і більш низькими показниками кількості родин із трьох осіб – 27,7% і 29,3%; чотирьох осіб – 20,0% і 23,6% відповідно. Частка родин з 5 і більше людей у мікрорайоні „Нивки-3" складає 10,8%, по Києву – 14,1%. Відзначається тенденція росту числа одинаків, родин із двох і трьох людей, скорочення числа родин з 4 і 5 осіб.

При відповідності тенденцій відзначених у досліджуваних районах тенденціям характерним для міста в цілому, спостерігається невелике відхилення показників у бік їхнього погіршення (у межах 0,2% - 1,1%).

Ці тенденції покладені в основу містобудівних розрахунків потреб населення при визначення програм реконструкції.

Серед екологічних чинників, що мають найбільший вплив на вибір заходів з модернізації забудови виділяються шум і загазованість від транспортних магістралей, а також умови інсоляції та аерації території. Екологічні чинники – характеризуються підвищеним рівнем шуму на житловій території та рівнем загазованості від районних і загальноміських магістралей. Стан інсоляції є задовільний, рівні аерації території недостатні.

Тенденції зміни встановлених груп факторів свідчать про тенденцію до підвищення рівня шуму і загазованості на житловій території у зв'язку з ростом транспортного потоку по вул. Щербакова, внаслідок збільшення смуг руху, що передбачено генпланом міста. Низькому рівню аерації буде сприяти також підвищення рівня загазованості території. На показники інсоляції Нивки-3 значною мірою можуть впливати підвищення поверховості забудови, що реконструюється. На рівень аерації на перспективу позитивно впливатиме архітектурно-планувальна організація забудови побудована на чередуванні відкритих і закритих просторів у житловій забудові.

Потребують модернізації і реконструкції житлові будинки особливо великопанельної серії 1-480, які були побудовані відповідно до норм, що діяли

на період проектування і в даний час вже не відповідають повною мірою стандартам споживчих якостей.

Габарити житлових кімнат – 3,1 м Х 4,8 м; кухні – 3,1 м Х 1, 96 м, передпокою – 1,58 м Х 1,4 м, ванної – 1.74 м Х 1,52 м; туалету – 1,32 м Х 0,87 м не забезпечують розміщення сучасних меблів і устаткування; площі підсобних приміщень – кухні 6,95 м^2, передпокою – 3,78 м^2, ванної – 2,02 м^2, туалету – 0,96 м^2, висота приміщень – 2, 65 м не відповідає сучасним вимогам мешканців.

Крім того, будинку серії 1-480 внаслідок невисокої якості будівництва і незадовільної експлуатації набули естетичних якостей, які не відповідають сучасним вимогам. Не задовольняють також сучасним нормам теплотехнічні й акустичні властивості огороджувальних конструкцій, стан інженерного устаткування.

Конструктивні особливості забудови, її фізичний стан і технічні характеристики визначаються, перш за усе, станом великопанельних п’ятиповерхових будинків серії 1-480 (80% будівель), будинків сфери громадського обслуговування, а також житлових будинків більш пізнього періоду забудови.

Як у цілому, так і по групам основних конструктивних елементів – фундаменти, стіни, перекриття – будинки серії 1-480 ще далеко не вичерпали ресурсів несучої спроможності існуючих конструкцій і за своїми технічними даними рекомендуються фахівцями для подальшої експлуатації. Але за своїми споживчими якостями ці будинки, побудовані за нормативами свого часу, вже не відповідають сучасним нормам і стандартам. Проведений аналіз, а також досвід спеціалізованих науково-дослідних і проектних інститутів свідчить про принципову можливість проведення комплексу реконструктивних заходів спрямованих на модернізацію великопанельних п’ятиповерхових будинків, приведенню їх у відповідність сучасним вимогам.

Як основні вимоги при цьому вважаються: поліпшення архітектурно-планувальних, експлуатаційних характеристик і екологічних та естетичних якостей, приведення в норму теплотехнічних і акустичних показників, заміна застарілого сантехнічного устаткування. Це, в свою чергу, потребує створення ефективних технологій реконструкції житлового фонду, спеціалізації будівельної бази.

Економічні чинники визначаються відсутністю реальних можливостей забезпечення процесів відновлення районів масової житлової забудови за рахунок коштів державного і муніципального бюджетів, а також коштів населення, робить необхідним пошук нетрадиційних схем інвестування процесів відновлення житлового фонду і житлової території, гуманізації житлового середовища. Тенденції зміни показників рівня доходів переважної більшості у структурі зайнятості населення свідчать про низьку потенціальну

кредитоспроможність населення і на перспективу ця тенденція, вочевидь, буде зберігатися.

Список використаних джерел

1.*Бывалина М.В.* Районы массового жилищного строительства в г. Киеве. В зб."Містобудування та територіальне планування", вип. 5. – Київ, КНУБА, 2000. – с. 235-239.

2. *Дьомін М.М., Биваліна М.В.* Містобудівні та соціально-економічні питання реконструкції території п'ятиповерхової великопанельної забудови. В зб. "Містобудування та територіальне планування", вип. 20. – Київ, НДІТІАМ, 2005. – с. 90-94.

3. *Яременко Л.В.* Архитектурно-планировочная организация жилой среды придомовых пространств. Дис. … канд.арх. – К.: 1992. – 151 с.

Аннотация

Рассматриваются основные проблемы модернизации та реконструкции городских территорий застроенных пятиэтажными большепанельными домами первых серий.

Ключевые слова: модернизация городских территорий, реконструкция, большепанельные дома первых серий.

Annotation

Discusses the main problems of modernization and reconstruction of urban territories, built a large-panel houses of the first series.

УДК 711.4

О. В. Бондар,
Київський національний університет будівництва і архітектури

СУЧАСНИЙ ДОСВІД ПРОЕКТУВАННЯ ПЕРЕТИНІВ МІСЬКИХ МАГІСТРАЛЬНИХ ВУЛИЦЬ З КІЛЬЦЕВИМ РУХОМ ТРАНСПОРТУ

Анотація: розглянуто історію розвитку проектування перетинів міських магістральних вулиць з кільцевим рухом транспорту. А також визначено вплив організації руху транспорту на перетині на умови руху на самому перетину міських магістральних вулиць з кільцевим рухом транспорту.

Ключові слова: перетини міських магістральних вулиць, кільцеві перетини, інженерно-планувальне рішення, площа.

Для будь-якого населеного пункту обов'язковим елементом вулично-дорожньої мережі є площа. Починаючи з давніх міст, площі розглядаються як

простір необхідний для пропускання пішоходів та транспорту поблизу будівель і споруд масового відвідування, для інформації населення, обміну думками, організації народних свят, гулянь, торгівлі, тощо [1].

Площа – це відкритий, архітектурно організований, обрамлений будь-якими будівлями, спорудами і зеленими насадженнями простір, що входить в систему інших міських просторів [2]. Попередниками міських площ були парадні двори палацових і храмових комплексів Криту, Єгипту, Вавилонії, Ассирії. Їх прямокутний план і периметричну забудову успадкували давньогрецькі агори і давньоримські форуми. Настільки ж замкнутий характер (при майже завжди нерегулярному плані) мали площі європейських міст 12-14 ст.

В епоху Відродження створювалися зазвичай площі з обрисами у вигляді правильної геометричної фігури (прямокутник, трапеція); велике значення придбали площі для цивільних зборів з будівлею міського управління і лоджією для засідань патриціату. Бароко вводить в практику містобудування круглі, багатокутні і складних обрисів площі [3].

У сучасному містобудуванні міські площі діляться на два типи: транспортні і пішохідні. Транспортні площі виконують функції вузлів руху міського транспорту. Кругла площа, яка отримала значення транспортного вузла, вперше з’явилась в східному місті давньоримської імперії Гераса в 1-2 ст (Рис. 1). Така ж площа була побудована у Дамаських воріт в Пальмірі. Потім з руйнуванням Гераси та Пальміри кільцеві площі були забуті та заново відкриті в 12 ст. архітекторами Лоренцо Берніні та Андре Ленотр.

Науковий підхід до вивчення примикань та пересічень міських вулиць вперше використав американський спеціаліст Вільям Фелпс Іно. Ним було започатковано, що головна трудність для руху транспортних засобів полягає в пересіченні і виконанні поворотних маневрів. Він висунув пропозицію, що повсюди, де це можливо, в центрі кожного пересічення чи примикання потрібно створювати «мертвий простір», навколо якого рух буде виконуватись тільки в одному напрямку. Це і призвело до розвитку площ з кільцевим рухом транспорту в відомому нам зараз вигляді.

В 1905 році в Нью-Йорку, США відкривається перший кільцевий перетин, спроектований В. Фелпсом – площа Колумба (Columbus Circle) (Рис. 2). До цього часу існували і інші кільцеві площі з автомобільним рухом, однак, це були скоріш об’єкти архітектури, планувальна схема яких дозволяла потокам транспорту рухатись в обох напрямках і не передбачала засобів регулювання. В. Фелпс розробив концепцію кільцевої дороги, яка дозволяла рух лише в одному напрямку навколо центрального острівця.

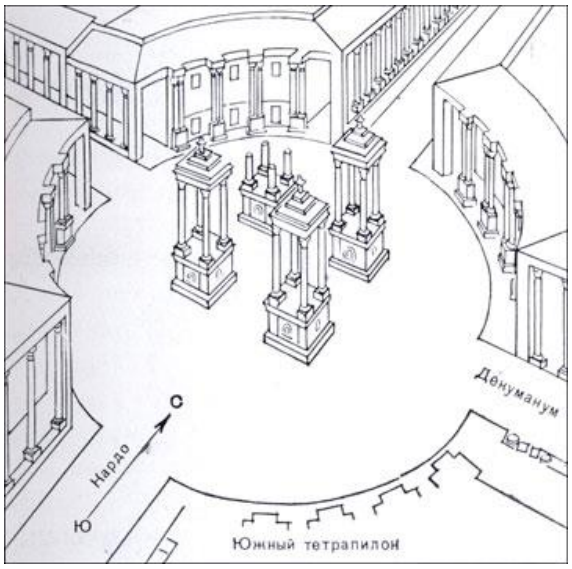

Рис. 1. Гераса, III ст.

Рис. 2. Колумбус-Серкл (площа Колумба), Нью-Йорк, США, 1905 рік.

1907 р. з'являється перший кільцевий перетин в Європі – площа Зірки (Франція, Париж).

1910-1930 рр. – будується велика кількість кільцевих перетинів. Спочатку не існувало суворих правил, регламентуючих поведінку водіїв на кільцевих перетинах. Пізніше з'явилось правило «уступи дорогу тому, хто справа» «give way to the right». В. Фелпс визначає, що головна проблема кільцевих перетинів – правила пріоритету. Якщо пріоритет віддавати транспорту при в'їзді, то при великій швидкості руху збільшується число ДТП і виникають затори, із-за чого в регулюванні руху потрібна участь поліції. Велика кількість ДТП та тенденція до виникнення заторів на кільці привели до того, що в багатьох країнах кільцеві перетини перестали сприйматись як засіб регулювання руху. На це вплинув висновок, що кільцеві перетини «зупиняються» при збільшенні об'ємів транспортних потоків.

1925 р. – система кільцевого руху була застосована на Олдвіч Айленд в Лондоні, а потім на Парламентській площі, у Гайдпарка і на Трафальгарській площі. В подальшому ці перетини були об'єднані в одну систему декількома окружними дорогами, побудованими в період між двома світовими війнами.

1930 р. – В. Ф. Іно пропонує призначити пріоритет транспорту, який рухається по кільцю. Обмеження в'їзду на перетин знаком «СТОП», згідно його теорії це повинно призвести до того, що рух по кільцю ніколи не буде зупинятись повністю.

1930-1950 рр. – пропозиція В. Ф. Іно не зустріла одностайного визнання у проектувальників. В деяких випадках, коли пропускна здатність кільцевого

перетину була перевищена, то міська влада приймала рішення знести його та замінити на традиційний регульований перетин.

1950-1977 рр. – приймається загальне правило, згідно якого на кільцевих перетинах транспорт на в'їзді повинен вступати дорогу транспорту, який рухається по кільцю. Це правило ліквідувало загрозу повної зупинки кільця, не даючи транспорту в'їжджати на перетин до того моменту, поки на кільці не з'явиться достатня кількість вільного місця. Це рішення привело до збільшення пропускної здатності перетину на 10%, зниження затримок на 40%, а також значному зниженню кількості ДТП зі смертельним результатом.

1977-2010 рр. – додатково пропонується вводити кільцеві перетини менших розмірів, які характеризуються викривленням проїжджої частини при в'їзді на кільце та призначаються для зниження швидкості в'їжджаючого транспорту. Ці зміни дозволили покращити характеристики безпеки кільцевих перетинів.

В США перше керівництво по проектуванню кільцевих перетинів було опубліковане в 1942 році американською асоціацією швидкісних шосе (AASHO). До кільцевих перетинів відносили перетини з центральним острівцем великого радіуса, забезпечуючи високу швидкість і пропускну спроможність. Планувальна схема перетинів повинна була забезпечувати швидкість руху потоку транспорту не менше ніж 40 км/год, при радіусі центрального острівця не менше 23 м. Транспортні засоби, що в'їжджали на кільцевий перетин мали перевагу перед тими, що рухались по кільцевій проїжджій частині. Максимальну швидкість руху по кільцю приймали рівною 64 км/год, при радіусі острівця 82 м і більше. В керівництві AASHO 1942 року регламентувались умови доцільності проектування кільцевого перетину, однією із яких являлась наявність сумарної інтенсивності руху 5000 авт/год. Але в 1954 та в 1965 роках в книзі AASHO інтенсивність 3000 авт/год вказували як максимально можливу, при якій доцільна реконструкція існуючого перетину [4].

Площі з кільцевим рухом в СРСР почали з'являтись дещо пізніше ніж в Європейських країнах - в 1940-150-их роках, але для великого транспортного навантаження вони не призначались. Перша площа з кільцевим рухом у Києві – Богдана Хмельницького (зараз Софіївська пл.) (Рис. 5), у Москві – пл. Дзержинського (Рис. 4), у Мінську – пл. Перемоги (Рис. 3) [5].

І тільки в 60-ті роки XX ст. кільцеві перетини, як тип транспортної розв'язки, починають все частіше з'являтись на вулицях і дорогах країни.

Рис. 3. Площа Перемоги, Мінськ, Білорусь

Рис. 4. Площа Дзержинського, Москва, Росія.

Рис. 5. Площа Богдана Хмельницького, Київ,Україна, 1953 рік.

В місті Києві три перетини в двох рівнях побудовані в 1970-і роки на трасі швидкісного трамваю на житловому масиві Микільська Борщагівка. Найцікавіший перетин з них – це кільцевий перетин на пересічені вулиць Гната Юри та Картвелішвілі з проспектами 50-річчя Жовтня - головною вулицею району (інженери В. С. Коваль, А. Кваша, І. Л. Нефедов, архітектор А. В. Ілляшенко). Кільце автомобільного руху було піднесено над полотном трамваю в середньому на 5 м. Пішохідні тротуари залишилися в середньому рівні. Таке рішення поліпшило пішохідну доступність до станції швидкісного трамваю, так як перепад відміток між посадочною платформою і тротуарами не перевищує 2,5 м. Через лінії трамваю перекинуті легкі містки для пішоходів, що розходяться від центральної площадки до кінотеатру "Лейпциг" і універсаму пішоходи йдуть підземними переходами.

Рис. 6. Перетин просп. Леся Курбаса - вул. Гната Юри, Київ, Україна.

Також біля станції метро Шулявська є перетин стосовно якого вже декілька років обговорюється проект реконструкції. Пропонується побудувати трирівневу кільцеву розв'язку, при цьому за проектом реконструкції вистачить місця і на велосипедні доріжки, і на публічний простір, так як звільниться близько гектара землі на місці двох нинішніх лівоповоротних спусків.

Рис. 7. Проект реконструкції перетину біля метро Шулявська, Київ.

З історії розвитку проектування кільцевих перетинів слідує, що вибір раціональної схеми організація руху та способу регулювання на такому типі перетину грає важливу роль в його практичній пропускній здатності та часі проходження транспортних засобів через кільцевий перетин.

Проаналізувавши вулично-дорожню мережу міста Києва було виявлено 320 перетинів міських магістральних вулиць, значну частку серед них займають кільцеві перетини [6]. Також в ході дослідження було виявлено, що кільцеві перетини відрізняються за пріоритетом руху на перетині. Кільцеві перетини з пріоритетом транспорту, що в'їжджає займають 43%, кільцеві перетини з пріоритетом руху по кільцю займають 30%, решту займають інші кільцеві перетини. Тобто необхідно провести дослідження та встановити як вибір схеми організації руху та способу регулювання руху транспорту на кільцевому перетині впливає на ефективність руху транспорту на вулично-дорожній мережі міста.

Одним з найбільш складних аспектів правил дорожнього руху (ПДР) є правила проїзду нерегульованих перетинів, до яких відносяться і перетини з організацією руху по кільцю. У ПДР є такі пункти, що стосуються цього питання:

• п. 16.11. На перехресті нерівнозначних доріг водій транспортного засобу, що рухається по другорядній дорозі, повинен дати дорогу транспортним засобам, що наближаються по головній, незалежно від напрямку їх подальшого руху.

У разі якщо перед перехрестям з круговим рухом встановлений знак 4.10 (Круговий рух) в поєднанні зі знаком 2.1 (Дати дорогу) або 2.2 (Проїзд без зупинки заборонено), водій транспортного засобу, що перебуває на перехресті, користується перевагою перед виїжджаючим на такий перетин транспортними засобами.

• п. 16.12. На перехресті рівнозначних доріг водій нерейкового транспортного засобу зобов'язаний дати дорогу транспортним засобам, що наближаються праворуч [7].

В якості дослідження для оцінки продуктивності роботи двох типів кільцевих перетинів з різним пріоритетом руху за допомогою програми динамічного моделювання «PTV Vissim» був протестований гіпотетичний кільцевий перетин з гіпотетичними обсягами руху транспорту.

Варіант №1 (Рис. 8) - пріоритет надається транспорту, що в'їжджає на перетин. Через правила пріоритету черги утворюються на кільці. Черги на в'їздах на кільцевий перетин виглядають коротше, але вони будуть стрімко зростати в міру збільшення кількості транспорту, що стоїть на кільці.

В якості варіанта № 2 (Рис. 9) був змодельований ідентичний кільцевий перетин, що відрізняється тільки правилами пріоритету. В варіанті № 2 пріоритет надається транспорту, що рухається по кільцю. Правила пріоритету в даному типі перетину призводять до створення черг на під'їздах до кільця, а не самому кільці.

Порівняння кільцевих перетинів з пріоритетом руху транспорту на в'їзді і з пріоритетом руху транспорту на кільці:

- однакова займана площа;
- однакова геометрія;
- однаковий змодельований обсяг транспортних потоків;
- різні правила пріоритету.

За допомогою моделювання було наглядно встановлено, що при незначних обсягах транспортних потоків обидві системи справляються з заданим навантаженням та транспортним засобам в обох варіантах потрібен однаковий час для проходження перетину.

При збільшенні об’ємів транспортного навантаження в Варіанті № 1 з'являється завантаженість: черги на знаках СТОП всередині кільця заважають правильному руху транспорту на попередньому в'їзді. На перетині № 1 з'являється завантаженість, як наслідок, час, що витрачається на проходження перетину, збільшується.

При великому обсязі навантаження в Варіанті № 1 через зростаючі черги всередині кільця не всі автомобілі можуть на нього в'їхати, час проходження може прагнути до нескінченності та з'являється небезпека повної зупинки такого типу перетину.

При піковому транспортному навантаженні рух на кільці перетину № 1 повністю зупиняється, жодна машина, що потрапила на перетин після того, як досягнута ця точка, не зможе пройти його. Пропускна здатність кільцевого перетину № 2 повністю заповнена, проте кільце повністю не зупиняється. Кільцевий перетин з пріоритетом руху на кільці після вичерпання пропускної спроможності не «стає», і транспорт продовжує проходити через нього. Кільцевий перетин № 2 вичерпує свою пропускну здатність і не може більше приймати транспортні потоки та час проходження автомобілями перетину збільшується, проте він ніколи не прямує до нескінченності.

На початку моделювання умови руху були нормальними в обох випадках.

Через кілька хвилин моделювання обсяг руху збільшується і машини починають накопичуватися на в'їздах на кільце.

Зі збільшенням обсягу руху черги автомобілів в кільці зростають, досягаючи попереднього в'їзду, і заважають транспорту в'їжджати. В кільцевому перетині з пріоритетом руху на кільці починає з'являтися пробка на найбільш завантаженому в'їзді. Коли черги всередині кільця досягають всіх в'їздів, кільце Варіанту № 1 повністю зупиняє рух.

На кільцевому перетині з пріоритетом руху по кільцю утворюється значна пробка на найзавантаженішому в'їзді, однак, рух ніколи цілком не зупиняється.

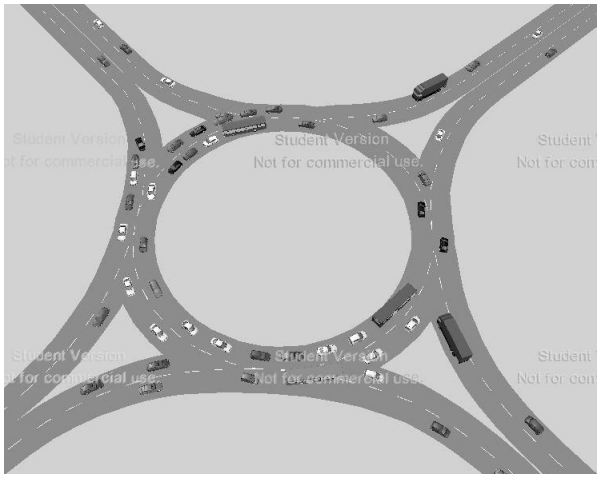

Рис. 8. Варіант № 1. Кільцевий перетин з пріоритетом руху транспорту, що в'їжджає

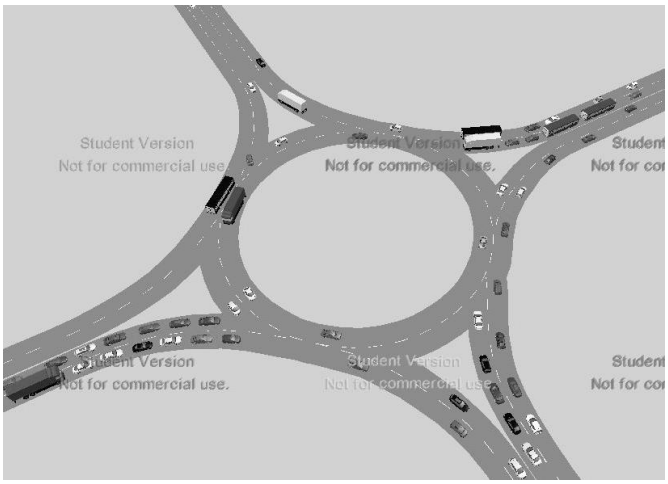

Рис. 9. Варіант № 2. Кільцевий перетин з пріоритетом руху транспорту по кільцю.

Висновки.

Будь-які перетини міських магістральних вулиць з часом потребують змін, в результаті чого виникає необхідність в переосмисленні принципів організації руху на них. Вибір схеми організації руху та способу регулювання транспорту на кільцевому перетині має велике значення для забезпечення ефективності руху транспорту на вулично-дорожній мережі міста та повинен бути обґрунтованим належним чином [6]. Також в існуючих нормативних документах відсутнє обґрунтування щодо призначення необхідного пріоритету руху транспорту, а це, як ми бачимо, значно впливає на режим руху на самому перетині та перегоні. Основним критерієм оцінки ефективності роботи перетину є час проходження перетину транспортними засобами. Тому в кожному конкретному випадку необхідно керуватись системою критеріїв оцінки вибору типу перетинів міських магістральних вулиць з кільцевим рухом транспорту.

Список використаної літератури

1. Осєтрін М.М. Міські дорожньо-транспортні споруди. Навчальний посібник для студентів ВНЗ. - К.: ІЗМН, 1997. – 196 с.
2. Прохоров А.М. Большая советская энциклопедия, 3-е издание. - М.: Советская энциклопедия, 1978.
3. Бунин А. В. История градостроительного искусства, т.1. – М.: Стройиздат, 1953. - 495 с.
4. Михайлов А.Ю. Современные кольцевые пересечения. Диссертация на соискание кандидата технических наук. - Иркутск, 2009. – 103 с.
5. Рижков А.А. Исследование кольцевых саморегулируемых пересечений в одном уровне. Дисертация на соискание степени кандидата технических наук. Киев, 1975. – 148 с.

6. Осєтрін М.М., Луценко О.В. Фактори, які визначають вибір інженерно-планувальних рішень перетинів міських магістральних вулиць з кільцевим рухом // Містобудування та територіальне планування, вип. 58. Наук.-техн. збірник. – К.: КНУБА, 2015. – С. 354-364.
7. Правила дорожнього руху України. - Д,: Моноліт, 2015. – 72 с.

Аннотация

В данной статье рассмотрена история развития проектирования пересечений городских магистральных улиц с кольцевым движением транспорта. А также определено влияние организации движения транспорта на пересечении на условия движения на самом пересечении городских магистральных улиц с кольцевым движением транспорта.

Ключевые слова: пересечения городских магистральных улиц, кольцевые пересечения, инженерно-планировочные решения, площадь.

Annotation

This article describes the history of the design of urban intersections of main streets with a circular traffic and to determine the impact of the organization of traffic at the intersection at the traffic conditions at the intersection of the city's main streets to the ring traffic.

УДК 711.4

М. М. Габрель,
канд. техн. наук, в.о. доцента
Івано-Франківський університет права ім. Короля Данила

ПРОБЛЕМИ ТА ПРИНЦИПИ ГУМАНІЗАЦІЇ ЖИТЛОВОГО СЕРЕДОВИЩА МІКРОРАЙОНІВ ЗАБУДОВИ 70-Х РОКІВ ХХ ст.

Анотація: зроблена спроба обґрунтування підходів до гуманізації середовища мікрорайонів 70-х років ХХ ст., покращення умов проживання, їх соціально-економічного та архітектурно-просторового "відродження". Розкрито ґенезу виникнення таких житлових районів, показано розвиток ідеї та практики гуманізації багатоповерхової забудови в зарубіжних країнах; здійснено комплексний аналіз та оцінку стану середовища мікрорайонів цього періоду забудови у Львові, а також обґрунтовано концептуальні підходи її гуманізації.

Ключові слова: ревіталізація, житлове утворення, гуманізація середовища, панельна технологія забудови, дефекти середовища.

Вступ. Гуманізація житлового середовища знаходить все більше поширення в архітектурно-урбаністичній діяльності й тісно пов’язана з поняттям

"ревіталізація" — комплексною діяльністю в просторі міст (зокрема старих їх частин, деградованих та кризових територій), що включає ремонт, модернізацію, повернення втрачених характеристик середовища, а також соціально-економічне відродження [6]. Гуманізація житлових районів є одним із видів ревіталізації й трактується як діяльність, скерована на те, щоб надати району "людське обличчя", покращити якість середовища проживання, як правило, великих районів, виконаних за промисловими технологіями.

Польський урбаніст Й. Хмільовський вважає, що "гуманізація житлових районів — це покращення якості житлового середовища, діяльність, яка має на меті створення умов для гармонійного розвитку, а також реалізації потреб і уподобань мешканців" [10].

Іншим важливим поняттям статті є "житлове утворення", що охоплює згромадження житлових будинків разом із пов’язаними житловою функцією, об’єктами послуг і озелененими територіями, що творять територіально-функціональну та просторово-композиційну цілісність. Центральним виступає поняття мікрорайону, що включає житлову забудову зі школами й іншими об’єктами послуг та зеленими територіями. Територію мікрорайону не повинні перетинати транзитні транспортні комунікації. Така забудова здійснювалась на території колишнього Радянського Союзу з початку 60-х років XX ст. На особливу увагу заслуговують мікрорайони кінця 60-х – 70-х років минулого століття, зведені з будинків, виконаних за панельною технологією (так звані "хрущовки").

Метою статті є обґрунтування підходів до гуманізації середовища мікрорайонів 70-х років XX ст., покращення умов проживання; соціальне, економічне та просторове "відродження" цих районів міста. При цьому вирішувались *завдання*:

- ✓ розкрити ґенезу виникнення сучасних житлових районів;
- ✓ показати розвиток ідей гуманізації багатоповерхової забудови, здійснити аналіз існуючих практичних підходів;
- ✓ виконати аналіз та комплексну оцінку стану середовища мікрорайонів цього періоду забудови у Львові (аналіз конфліктів і дефектів у просторі);
- ✓ обґрунтувати концептуальні підходи (основні ідеї, принципи та макрохарактеристики) гуманізації вибраного житлового мікрорайону.

Методи дослідження. Основним є метод натурних обстежень, що включає архітектурно-урбаністичну інвентаризацію. Графічні матеріали (підоснови) отримано з офіційних структур. Використано, крім того, метод соціологічних опитувань (100 респондентів віком від 16 років), проведених методом on-line. Застосовувалися й статистичний метод, зокрема інформація житлово-експлуатаційних одиниць про житлову забудову й мешканців, а також статистичні звіти.

Особлива увага приділялась опрацюванню літературних джерел, зокрема методології урбаністичного та архітектурного проектування сучасних житлових утворень як українських (М. Дьомін, М. Габрель, Є. Клюшниченко, Л. Ковальський, І. Гнесь) [1–4], так і польських дослідників (J. Chmielewski, K. Wejchert, H. Adamczewska, T. Biliński, W. Gaczek) [7–12].

Напрацювань з означеної тематики існує чимала кількість, проте стосуються вони, як правило, питань архітектурно-типологічних (номенклатура і планування квартир, блок-секцій, прийомів забудови) і проектно-технологічних (стандартизація, уніфікація планувальних і будівельних рішень) аспектів та опубліковані головно за часів соціалістичної планової економіки й державної монополії на масове житлове будівництво. Після 1991 року, зі становленням ринку житла в Україні, зацікавленість проблемами великопанельного житла з боку архітекторів-науковців поступово згасла. Нині лише зрідка з'являються окремі публікації в наукових виданнях, де порушуються, зокрема, й питанням реконструкції великопанельного житла 70-х років минулого століття. Загалом же тематикою районів масової забудови і їх трансформацій у сучасних умовах сьогодні займаються іноземні дослідники К. Снопек, А. Мартін, Р. Кулхас, Д. Еріксон, М. Шіндхельм, С. Боері та ін., однак проблема зберігає свою актуальність та потребує подальших досліджень.

Виклад матеріалу. ***І. Екскурс у розвиток житлових утворень***. Початком формування сучасних житлових утворень можна вважати період швидкого розвитку міст в умовах промислової революції другої половини XVIII – початку XIX ст. Уся продукція концентрувалась тоді у великих містах, що спричинило міграцію людей із сіл у промислові міста з метою працевлаштування. Відбувся процес швидкого розвитку міста навколо центрів, окремі фрагменти якого займали заводи та фабрики. Цей процес названо урбанізацією. Результатом цього стало формування багатих середмість, дільниць віялової забудови та дільниць бідноти, що безпосередньо сусідують з промисловими територіями. Обумовлено це було суспільним статусом та майновими статками мешканців. Характерним явищем стали й прифабричні дільниці житлової забудови. У Львові таким прикладом є дільниця "Підзамче".

У цей період спостерігається погіршення побутових умов мешканців: висока щільність забудови, малий відсоток озеленених територій, низький естетичний вигляд, повільний розвиток соціальної та інженерної інфраструктури, поганий благоустрій. Це впливало і на соціальну сферу — високий рівень патологій, невдоволення мешканців, анонімність працюючих і мешканців, відсутність позитивних соціальних комунікацій у просторі місць проживання, епідемії та хвороби тощо.

Наступним кроком розвитку житлових дільниць можна вважати ідею та будівництво фаластеру (суспільного палацу) — Charles Fourier. Відповідно до його теорії фаластер мало заселяти 810 чоловіків та 810 жінок, проживати спільно й разом проводити час, а також займатись сільським господарством. Це був утопічний проект, але він став підвалиною створення сучасних житлових утворень.

Черговим кроком у розвитку житлових дільниць вважається ідея Е. Говарда - міста-саду, як створення низької, втопленої в зелень забудови. Місто-сад повинно було бути самодостатньою структурою, кругле в плані з поділом на шість кілець різного функціонального призначення. В центрі розташовувався парк з об'єктами культури, які його оточували. На території приблизно 400 га мало проживати 35 тис. осіб.

Навколо житлової забудови міста-саду розташовувались сільськогосподарські угіддя, що робило місто самодостатнім з позиції забезпечення продуктами. Говард розділив місто на сім одиниць, у кожній приблизно 5 тис. осіб, які мали творити спільноту і контактувати зі спільнотами сусідніх дільниць. Важливою в задумі була ідея чіткого функціонального зонування і розділення функцій озелененням. Ця ідея зберігає актуальність і для творення сучасних районів житлової забудови. Місто-сад трактується як сателіт великого міського утворення.

Найбільший вплив на формування архітектурно-урбаністичних рішень житлових районів багатоповерхової забудови виявили концепції Ле Корбюзьє, які закладають ідеї нової архітектури й творення умов людині для контакту з природою та соціальних комунікацій у межах житлових груп. Розроблений ним проект у 1922 р. (Ville Contemporaine) міста на 3 млн мешканців передбачає забудову висотними житловими будинками, розташованими серед озеленення, а транспортний рух відбувався по естакадах. Ця ідея еволюціонувала і змінювалася в інших проектах (Променисте місто), але головним у них був задум створення колективного житла з розвинутою соціальною інфраструктурою (житлова одиниця в Марселі), вимога інтенсивної забудови, оточення будинків зеленню, просте геометричне розпланування території тощо.

У багатьох країнах ці ідеї знайшли підтримку та реалізацію. Наприклад, у Відні влада 1922–1930 рр. вибудувала для своїх працівників житлову одиницю K. Marx Hoff, де мали проживати 1400 сімей. Подібні утворення споруджувались на початку 50-х років XX ст. у Франції, Швеції, Фінляндії, Німеччині. Проте на промисловій основі їх стали споруджувати з кінця 50-х років минулого століття. Будучи уніфікованими, ці дільниці в окремих країнах мали й індивідуальні ознаки архітектури.

В Україні величина мікрорайону визначалась нормами проектування і залежала в основному від кількості дітей, що відвідують одну школу. Мікрорайон

розраховувався на 5–6 тис. осіб і включав відповідний набір об'єктів послуг. При цьому:

- головні вулиці мали визначати межі мікрорайону;
- поблизу них розміщувались центри послуг та торгівлі;
- внутрішні вулиці мали бути безпечними для мешканців;
- кількість мешканців не повинна бути більшою від потреби місць у школі (приблизно 5 тис.);
- школа становила основний елемент структури і місце комунікації мешканців, оточувалась озелененою ділянкою;
- віддаль від школи до меж мікрорайону мала складати до 400 м.

Недоліком такого рішення вважалась надмірна відірваність мікрорайону від просторової структури міста.

II. Розвиток ідеї та практика гуманізації житлового середовища. Гуманізація має на меті пристосувати існуючі дільниці багатоповерхової панельної забудови до постійно змінюваних потреб мешканців та нових тенденцій у будівництві й архітектурі. Ця забудова не відповідає сучасним стандартам в архітектурі, неатракційна для мешканців, монотонна за архітектурно-просторовою організацією. На сьогодні вона має 50–60 років, а розраховувалась свого часу на тривалість житла 60–70 років. Для більшості з них у найближчі роки завершиться термін використання (експлуатації).

Концепція гуманізації середовища панельної забудови виникла в умовах політичних та соціально-економічних трансформацій, коли з'явилися можливості негативно оцінювати здобутки та забудову з радянського періоду й пропонувати зміни. Вона тісно пов'язана з концепцією ревіталізації. (Ревіталізація — це системна діяльність повернення до життя деградованих та кризових території, активізація тут нових процесів, явищ та участі мешканців). Гуманізація не зводиться лише до ремонтів та термомодернізації будинків, а передбачає систему дій, скерованих на створення умов розвитку людини і реалізації її потреб. Окрім виміру людини (humanos – людський), створення комфортних умов і проведення дозвілля, включає також аспекти технічні, природно-ландшафтні, економічно-господарські, історичні та територіально-містобудівні.

Важливим для обґрунтування підходів до гуманізації середовища і забудови таких районів є світовий досвід. Виділимо лише окремі приклади.

У *Франції* (70-ті роки XX ст.) розглядалися пропозиції знесення забудови в деградованих районах (Tour Bois le Prente, район Quai De Rohan та ін.), які характеризувались високим рівнем безробіття, злочинності й іншими соціальними патологіями, та заміна їх на нові архітектурно-урбаністичні утворення. Проте пішли шляхом гуманізації забудови, зокрема розширення участі мешканців у перебудові власних помешкань та відкритих територій. Окрім того, передбачалось покращення

зв'язків району з містом і його інтеграція в міське середовище; створення нових громадських просторів між будинками, ущільнення забудови новими будинками; зменшення висоти існуючих будинків (до 3–4 поверхів), добудова лоджій, терас тощо.

Інші вдалі приклади гуманізації знаходимо *в Німеччині* (район Hellersdorf у Берліні, район Halle-Neustaddt). Райони були забудовані 5-поверховими панельними будинками в 60–70-х роках XX ст. Основні зміни охопили архітектурно-урбаністичну структуру — розширено озеленені території, упорядковано громадський простір, змінено фасади будинків, їх термомодернізація, заміна столярки, кольорове вирішення, розширені сходові клітки шляхом добудови приміщень. Цікаві вирішення пов'язані з усуненням монотонності 5-поверхових будинків довгої протяжності. На останніх поверхах кожна друга квартира була знесена й створено тераси; добудовано балкони з південної сторони будинків; розширено входи до будинків.

III. Аналіз стану районів 60-х років забудови Львова. Дефекти та конфлікти в просторі. "Хрущовки" почали з'являтися після ухвали "Про усунення надмірностей в проектуванні та будівництві" (1955 р.) як ідея будівництва "дешевого житла для однієї сім'ї". У Львові перші такі будинки були споруджені вже в 1958 р. і велась така забудова до початку 1980-х років. При цьому однокімнатна квартира складала 28–32 м кв., двокімнатна — 40–46 м кв., а трикімнатна — 54–59 м кв. Кімнати, як правило, суміжні, а санітарні вузли — суміщені. З загальної площі кухня займала зазвичай 6 м кв. Перші "хрущовки" зводили як заводи ("Полярон", ЛОРТА), так і місто.

На сьогодні у Львові приблизно 500 таких будинків, які містять понад 20 тис. квартир. Аналіз та оцінка стану середовища виокремлених районів проводились методом опитування мешканців й проведеними натурними обстеженнями автора. Основна увага зосереджувалась на виявленні та аналізі дефектів і проблем. Проведене опитування мешканців цих районів дозволило зробити висновки, що багато елементів забудови слід змінити. Можна виділити окремі *дефекти середовища*:

- ✓ у житловій забудові зафіксовано низьку естетику будинків, малу активність мешканців до змін, мало ремонтів;
- ✓ у забудові послуг — низька естетика фасадів і реклами, брак об'єктів культурної функції;
- ✓ на зелених територіях — брак місць відпочинку і територій для занять спортом, низька якість та поганий стан озеленених територій;
- ✓ комунікаційні території — поганий стан внутрішніх доріг і тротуарів, брак місць для паркування, низька естетика елементів малої архітектури.

Натурні обстеження автора були скеровані на виявлення ресурсів для змін у середовищі. Таким чином, можна скористатись SWOT-аналізом і згрупувати інформацію про стан середовища стосовно: сильних і слабких сторін, а також шансів і загроз. До *сильних сторін* цієї забудови слід віднести:

- велику кількість зелених територій;
- розвинутість мережі вулиць;
- велику кількість незагосподарьованих територій (резерв територій);
- бажання мешканців щось змінити;
- інвентаризаційну привабливість територій із-за вигідного місцерозташування в місті;
- великі території виділені під функції послуг (відповідно до діючих в ті роки нормативів).

До *слабких сторін* забудови віднесено:

- відсутність єдиної політики щодо змін;
- одноманітність громадського простору та брак місць спілкування, спорту тощо;
- низькі естетичні якості об’єктів;
- поганий стан і невпорядкованість озеленення;
- відсутність розмежування прибудинкових територій;
- брак місць паркування;
- мала кількість спільних соціальних заходів у таких районах.

Шансами для таких районів, зокрема, є: добре розміщення і зв’язки з центральною частиною; інвестиційна привабливість громадських просторів та об’єктів послуг; молодь, що проживає в цих районах, може стати рушійною силою змін. Серед *загроз*: швидке погіршення стану технічної інфраструктури; відплив багатих мешканців з цих районів, які могли б бути інвесторами в ремонти та термомодернізацію будинків; відплив молодих мешканців до інших районів та міст, "старіння" мешканців районів; сусідство новіших районів, де краще розвинута і сучасніша система послуг.

Таким чином, можемо відзначити, що такі райони мають значні сильні сторони (розташування, добре поєднання з центром, налаштованість мешканців на зміни, інвестиційний потенціал, територіальні резерви). До слабких сторін віднесено поганий технічний стан об’єктів, відплив молодих людей, низьку естетику середовища, невпорядкованість територій, зокрема озеленення, брак громадського простору.

IV. Концептуальні засади гуманізації районів. На основі теоретичного осмислення проблеми, аналізу світової практики та власних досліджень можна визначити напрями гуманізації панельної забудови. Міністерство регіонального розвитку та будівництва України підготувало зміни до Закону "Про комплексну

реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду", що створить правові та економічні механізми щодо змін у застарілій забудові [5]. Головним тут слід виділити *соціальну орієнтованість змін*, коли проектант змін має розуміти, що вони передбачаються для мешканців, які вже проживають на конкретному фрагменті міста. Архітектор не має права нав'язувати власне бачення змін, на відміну від завдань, пов'язаних із проектуванням нових житлових утворень, — тоді рішення пристосовуються під бачення потенційних покупців, які можуть і відмовитись від проживання в районі.

Концепція гуманізації включає просторовий, економічний, соціальний, технічний та естетичний аспекти. Комплексність впровадження цього процесу дозволить мікрорайонам стати місцем привабливості для мешканців, з тихим озелененням, збільшеною кількістю громадського простору мікрорайону, місце зустрічей і соціальних комунікацій. В основу гуманізації такої забудови у Львові можна покласти ідею голландських архітекторів ще з 70-х років XX ст. — *вулиці для проживання* (woonerf – гол.). Вулиці для проживання (сповільненого руху) відрізняються від інших вулиць тим, що включають всі основні комунікаційні функції (проїзд, паркування, доїзд до будинків), але дають можливість створити громадський простір високого рівня безпеки та естетичних якостей. Таким чином, woonerf стає одночасно вулицею, тротуаром, паркінгом і місцем зустрічі мешканців — структуроформуючим елементом простору.

Іншим напрямом гуманізації є *етапність реалізації*, яка вимагає створення довготривалих, міждисциплінарних програм, які можуть включати етапи: 1) ідентифікації проблем і дефіцитів, а також оцінка потенціалу до змін у районі; 2) приготування програми дій та концепції змін за участі мешканців; 3) опрацювання проекту змін і його погодження з детальним описом механізмів реалізації.

Висновки

1. Метою публікації стало створення авторської концепції гуманізації забудови мікрорайонів панельної забудови, що викликано наявністю великої кількості дефектів та конфліктів у просторі, намаганням автора долучитись до напрацювань з покращання умов проживання, підвищення соціальної, господарської та просторової атрактивності цього простору.

2. Запропоновані підходи до гуманізації можуть бути використані при опрацюванні інтегральних програм і планів змін мікрорайонів панельної забудови не тільки у Львові: соціальної орієнтованості формування вулиць до проживання; етапності реалізації.

3. Зростає потреба створення спеціальних програм гуманізації простору та забудови мікрорайонів, виконаних у панельній технології. Це пов'язано з низькою якістю середовища, фізичним і моральним старінням будинків. З допомогою

детального опрацювання програм та архітектурно-містобудівних проектів змін можна покращити функціонально-просторову ситуацію таких мікрорайонів.

Використана література

1. Габрель М.М. Просторова організація містобудівних систем : моногр. / М.М. Габрель ; Ін-т регіональних досліджень НАН України. — К.: А.С.С, 2004. — 400 с.
2. Гнесь І. Багатоквартирне житло: тенденції еволюції: моногр. / Ігор Гнесь ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». — Л. : Львів. політехніка, 2013. — 650 с.
3. Демін Н.М. Управление развитием градостроительных систем / Н.М. Демин. — К. : Будівельник, 1991. — 184 с.
4. Клюшниченко Є.Є. Соціально-економічні основи планування та забудови міст / Є.Є. Клюшниченко. — К.: Укрархбудінформ, 1999. – 348 с.
5. Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду [Електронний ресурс]: Закон України від 22.12.2006 № 525-V; [чинний, поточн. ред. — Ред. від 18.11.2012, підстава 5459-17] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2007. — № 10. — Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/525-16
6. Ревіталізація [Електронний ресурс] : матеріали з Вікіпедії. — Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Ревіталізація — [18.10.2016].
7. Adamczewska-Wejchert H., Ksztaltowanie zespoló miesxkaniowych, wybrane wspólczesne tendencje europejskie, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 1985.
8. Biliński T., Gaczek W., Systemy upizemyslowionego budownistwa ogálnego, Panstwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982.
9. Lorens P., Rewitalizacja miast planowanie i realizacja. Wydawnictwo Politechniki Gdanskiej, Gdansk 2010, s. 10.
10. Chmielewski J., Modernizacja osiedli mieszkanionych. Oficyna Wydawnictwa Politechniki Warszawskiey, 2007.
11. Chmielewski J., Teorija urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast. Oficyna Wydawnictwa Politechniki Warszawskiey, Warszawa 2001.
12. Wejchert K., Elementy kompozycji urbanistyczney. Wydawnictwo Arkady, Warszawa 1984.

Аннотация: Предпринята попытка обоснования подходов к гуманизации среды микрорайонов 70-х годов XX в., улучшение условий проживания, их социально-экономического и архитектурно-пространственного "возрождения". Раскрыта генеза возникновения таких жилых районов, показано развитие идеи гуманизации многоэтажной застройки в зарубежных странах; осуществлены комплексный анализ и оценка состояния среды микрорайонов этого периода застройки во Львове, а также обоснованы концептуальные подходы ее гуманизации. Ключевые слова: ревитализация, жилищное образование, гуманизация среды, панельная технология застройки, дефекты среды.

Summary: In the article was reasonabe approaches to humanize enviroment of microregions in the 70-th years of XX century, improvements living conditions, social, economic and architectural spatial "revival". Was describe the development humanization ideas of multistory buildings in foreign countries.

The genesis of origin of such housing districts is exposed. A complex analysis and estimation of the state of environment of microregions of building period are carried out in Lviv and conceptual approaches of her humanizing are reasonable. Keywords: revitalization, residential area, environment humanization, panel technology development, environmental defects.

УДК 711.1

к.т.н., доцент **Й. М. Голик**, *к.т.н.* **Н. Ю. Кіс**,
Ужгородський національний університет

ВПЛИВ СУПЕРМАРКЕТІВ НА ЗМІНУ ПРОСТОРОВО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ МІСТА

Анотація: проведено аналіз світового досвіду формування мережі супермаркетів в містах різних країн. Визначено їх вплив на зміну просторово-планувальної структури та образу міста.

Ключові слова: супермаркет, образ міста, просторово-планувальна структура жвавість житлових районів, торгові вулиці.

За останні чверть століття супермаркети змінили ландшафти міст. Хоча перші великі магазини, в Україні, за міською межею були побудовані в 90-і роки XX століття. Епохою нестримної експансії супермаркетів стали 1990 і 2000-і роки: за ці двадцять років вони розповсюдились по всій державі, причому цей процес не стримувався ніяким містобудівним регулюванням. В наш час їх є багато, і спостерігається повільне вмирання торгових вулиць міст. У свій час британці провели дослідження в якому виявили, що будівництво одного супермаркету на окраїні міста може скоротити товарообіг продовольчих магазинів в його центрі на 75%. Пізніше було доведено, що невелике скорочення активності на центральних вулицях достатнє для того, щоб маленькі магазинчики почали закриватися. В результаті чого приходить безповоротна точка, після якої старий міський центр втрачає життєздатність. Коли продовольчі магазини в центрі починають закриватися (кількість проживаючих зменшується в силу різних причин) у людей, яких вони обслуговували, не залишається вибору, як обслуговуватися в супермаркеті.

Супермаркети настільки щільно ввійшли в наше повсякденне життя, що люди уже і не пам’ятають, якими були міста до їх появи. Ще чверть століття назад центральні вулиці міста слугували містянам місцем спілкування, а покупки продуктів супроводжувалися обміном новин і чуток. Сучасні

супермаркети – це знеособлені заправні станції, де ми робимо технічні зупинки, для того щоб функціонувати далі. Як же змінилося місто?

У своєму дослідженні «Смерть і життя великих американських міст» Джейн Джекобс описала повсякденне життя в нью-йоркському житловому районі. Вулиці, де співіснували житлові будинки, магазинчики і невеликі фірми в різний час оживляли різні люди. Джекобс стверджувала, що велика кількість особистих контактів, які щоденно проходять на вулиці, породжують відчуття місцевої ідентичності: вулиця сприймалася як спільне надбання. Джекобс не робила акцент на продовольчі магазини, тобто на роль їжі в згуртуванні людей, але без неї (їжі) вулиці центральних частин міст є менш жваві. Вона рахувала роль продовольчих магазинчиків в житті міста деякою даниною, настільки очевидною, що про неї не варто згадувати. На відміну від втрати продовольчих магазинчиків в центральних районах міста, фізична форма будівель є недоторканною. Наприклад, в Ужгороді невеликі продовольчі магазинчики на площі Петефі, чи вулиці Корятовича переорієнтовані під дорогі брендові магазини взуття, одягу, антикваріату тощо. Тепер у вихідні чи святкові дні центральна частина міста є млявою і пустинною.

Разом зі зникненням закладів обслуговування первинного рівня зникли і запахи, які у багатьох випадках визначають характер міста. Нюх – найнедооцінимий із відчуттів людини: ми звикли відноситися до нього з неповагою, але ніщо так не зв’язує нас з нашими емоціями і спогадами. Інколи Ужгород, Полтава чи Харків були містами запахів. Наприклад, Полтава асоціюється із запахом соняшникової олії, тому що на під’їздах до Полтави розмішені заводи, які переробляють соняшникове насіння в олію. Полтавщина, загалом край сільськогосподарський. Чи Ужгород, запах ванілі по вулиці Руській, де знаходиться невеликий кондитерський цех нагадує дитинство, приємні емоції і спогади. Більшість комфортних (і не дуже) ужгородських (і не тільки) запахів люди більше не відчувають: вони перемістилися в периферійні райони міста або за межі міста, або зникли.

Будь яке місто, яке побудоване до появи залізниць і вплив на нього продовольства є очевидним. Це чітко відображено в анатомії типового планувальної структури доіндустріальної епохи: в ядрі розміщені продовольчі площі на яких знаходилися ринки, а до них наче артерії, ведуть дороги.

Ретельно вивчені планувальні структури Ужгорода ХУІІ і ХУІІІ ст. показують яким чином продовольство попадало в місто. Стада корів і овець приганяли із сільських околиць міста, підходили в місто із півночі та півдня і по сільським дорогам добивалися до торгової площі міста де розміщувалися ринки скота. В той час в Ужгороді спочатку на правому, а потім на лівому березі, діяли ринки скота.

На перший погляд планувальна структура середньовічного Ужгорода здається ірраціональною – криві вулиці, без перспективи розвитку, щільна забудова в ядрі, відсутність геометричної чіткості. Але якщо подивитися з точки зору постачання продовольства, все стає на свої місця. Саме їжа визначила устрій Ужгорода, як і всіх доіндустріальних міст, в якості інструменту, який оживляє і упорядковує міське середовище. Загалом, така версія має місце на існування.

Якщо заглянути в історію продовольство в місті породжувало хаос, але це був необхідний хаос. Їжею торгували прямо на вулицях міста, для того щоб влада могла спостерігати за процесом. Торгувати продовольством в приміщеннях у середньовічних містах було заборонено, а це значить що продуктових лавок не існувало. Хоча в будинках які виходили на ринкову площу, торгувати дозволялося, вона проходила через дверні і віконні пройоми, щоб покупець залишався на вулиці.

Оскільки ринок найчастіше був громадським простором міста, він як правило, виконував і церемоніальну функцію. Ринки представляли місто на офіційних заходах, але інший час вони були тим місцем, де в місто приходило село.

Ключову роль ринків у житті міст відігравало і політичне життя. Всесвітньо відомі громадські простори – форум в Римі та агора в Афінах – були продовольчими ринками, які із розвитком міста використовувалися не тільки, як комерційні, але як і політичні осередки. Така ситуація повторювалася в інших містах Європи. Щоб зрозуміти міцність того зв’язку, достатньо згадати, наскільки часто ратуші розміщувалися на ринкових площах. Подібні міські ансамблі дуже зручні з практичної точки зору одночасно служили символічним виразом сутності міського порядку.

Проте, характер використання простору важливіший, ніж фізична оболонка в яку цей простір укладено. Прикладом може бути – агора в давніх Афінах. Це складний і революційний громадський простір в історії. Агора – це велика площа неправильної форми (ромба), яка обрамлена із трьох сторін стоями (це довгі низькі будівлі з колонадами). Агора була так важлива для функціонування афінської демократії, як і їжа яку там продавали, це був простір де розгорталася драма людського буття із його перемогою, хаосом і хиткістю. За різноманітністю смислів агора не знає рівних, але одна риса їй характерна, як і для всіх ринків світу – це комічний потенціал. За своєю природою ринок – не тільки політичний, але і комедійний простір.

Разом із тим ринкові площі були простором хвилювань, заколотів і страт. В доіндустріальних містах народний неспокій в будь-який момент міг вийти на

поверхню – це могло бути навіть із-за непередбачуваності продовольчого постачання.

Протягом XIX ст. головним джерелом свіжих продуктів харчування в містах Європи залишалися ринки. В той період Ужгород не був винятком. Але деякі міста Європи були винятком, а до кінця XIX ст. Ужгород мав загальні європейські тенденції розвитку торгівлі у містах. Наприклад Лондон. Відмова влади створювати нові ринки в XVII ст., в період швидкого зростання міста (влада боялася втратити контроль над ситуацією), призвело до того, що в столиці почали відкривати нелегальні продуктові лавки. Їх кількість зростала швидко, влада закривала очі на їх існування. В результаті змінився образ вулиць. В будинках міст почали з'являтися напівкруглі еркерні вікна, які слугували вітринами, рекламні вивіски, тощо. Для обслуговування мешканців почали з'являтися продовольчі магазини нового типу. Прийшла ера торгових вулиць, врешті решт з'явилася тенденція – торгівля продуктами почала переміщатися із громадського простору в приватне.

Коли в містах з'явилися перші супермаркети, публіка віднеслася до них підозріло, все у них здавалося неприємним, бездушним. Але, пізніше, як виявилося, низькі ціни, скидки, акції –і підозрілість і настороженість зникла. В результаті підвищення рівня автомобілізації, рівня добробуту населення в містах (особливо це стосується американських міст) у 50-х роках XX ст. виникає потреба у супермаркетах. Як повальна автомобілізація обернеться для міст, було не зрозуміло, поки архітектор Віктор Грюн із Відня не знайшов відповідь. На його думку, типологію старих громадських центрів треба змінювати відповідно до автомобільної епохи. В результаті його роботи в 1956 році з'явилися торгові вулиці в американських містах, які були прив'язані до автомобілів з якими американці не хотіли розлучатися.

Супермаркети змінили образ британського міста, на центральних вулицях міст, ще у 1920-х роках, почали з'являтися гігантські продовольчі магазини «всі покупки на одному місці». До 1980-х років будівництво супермаркетів в британських містах йшло неконтрольовано, що призвело до того, що більшість невеликих ярмаркових міст переживають занепад.

В континентальній Європі події розвивалися інакше: як тільки загроза з боку супермаркетів стала очевидною, були прийняті закони, які захищали традиційні міські центри.

Колись ядром міста був ринок, тепер ми будуємо супермаркет в полі, оточуємо його житловими будинками і називаємо містом, адже їжа завжди визначала розвиток міста. Проте, одну відмінність ми можемо назвати. Колись продовольча торгівля була найзарегульованим типом комерції, а сьогодні повністю віддана корпораціям. Супермаркети володіють тією ж монополією на

торгівлю, що і ринки, у свій час, але на відміну від них, супермаркети ніяк не впливають на громадське життя.

Супермаркети змінюють соціальну і матеріальну мікроструктуру міста, разом із нею і саму природу міського життя. Традиційний міський центр забудований великою кількістю несітьових магазинчиків, малих підприємств і фірм: така природна многофункціональність досліджується спеціалістами.

Вулиці і дороги – це основа моделі міста, свого роду будівельні блоки міста. Вони дають людям те, що не дають громадські будівлі: торгові центри чи супермаркети. А саме: загальний простір, з яким вони себе ототожнюють, співвласниками якого вони себе відчувають. Вулиці і дороги – це є єдиний простір як в плані користування, так в плані володіння: вони складають основу форми моделі міста, основу громадської сфери. Не випадково поняття «вуличне життя» є синонімом соціальної активності динамічного міста, при тому, для передмістя еквівалентного формулювання не існує. Ідеал передмістя – повна автономія: все знаходиться в особистій власності. Тепер торгові центри і супермаркети розповсюджують цю модель на все міське життя.

Дослідження планувальних структур показали, що сучасні житлові квартали міст розбудовуються із врахування комплексу закладів торгівлі. Кожному місту потрібні жваві квартали, але сучасний житловий квартал – це молл без стін, приватний клуб із власною системою управління та особливими правилами. Якщо торгові мережі не будують міста, вони замінюють те, що колись було їх ядром: пристрастне, безладне, разом обговорений громадський простір – на його повну протилежність: жорстко контролююче, зациклене на безпеці. Сучасні міста супермаркетів забезпечують місце для торгівлі, роботи, життя, але рахувати їх жвавими міськими кварталами не можна.

На щастя, міста Закарпаття можна рахувати жвавими, тому що такі існують антропологічні місця – простори, які несуть в собі пам’ять і асоціації, які виражають історію. Жвавими бувають тільки такі місця, тому що тільки там допускається громадське життя у всіх його формах: не тільки безпечних, але і знайомих, комфортних, несподіваних, дивних, навіть погрожуючих. Можемо сказати, що сутність міста – це громадське життя зі всіма її протиріччями, з прийняттям іншого. Як сказала Джейн Джекобс, «там де немає природного і невимушеного публічного життя, міські жителі ізолюють себе один від одного. Це все рівно, що проживати в торговому центрі.

Висновки. Місцева влада міста не має допустити захвату крупними корпораціями, роздрібної торгівлі. Це дасть змогу зберегти сформований образ міста в якому присутні всі традиції громадського життя. Якщо проводити паралелі між традиціями розвитку супермаркетів в Лондоні і Парижі, можна побачити відмінності, які характерні для укладу життя кожного міста і зміни

розвитку у них торгової мережі. Наприклад, Лондон – це потужна мережа супермаркетів та зміна образу окремих елементів міста. Париж – це обмеження будівництва супермаркетів, збереження незалежних продуктових магазинів. В поглядах виникають суперечки, але при тому існує третій шлях. Наприклад, дослідження планувальної структури Барселони показали. Ситуація в столиці Каталонії доказує: щоб зберегти своєрідний уклад життя, місту не обов'язково перетворюватися на етнографічний музей чи зберігати свою старомодність. В основі функціонально-планувальної структури Барселони лежить «решітка» (або квадрат). Це є одна із най раціональних міських планувальних структур. Жорсткі законодавчі норми Іспанії не дозволяють супермаркетам завоювати міцні позиції, як в Британії. Притому в Барселоні існує велика кількість супермаркетів. Але закон забороняє їм торгувати свіжими продуктами на першому поверсі, щоб вони не могли конкурувати з міськими продовольчими ринками.

Дебати навколо продовольства стосуються не тільки того, що ми їмо, але в першу чергу – це характер суспільства. Громадське життя – це є цемент, що укріплює міста, а громадський простір – його матеріальне втілення. Без них міська співдружність – сама міська цивілізація – буде фатально послаблена. Безумовно, супермаркети мають місце в нашому житті, але яке – вирішувати нам. Супермаркети – це комерційні підприємства, які виконують певну функцію. Вони прекрасно вписуються в наш божевільний, гарячковий образ життя. Але невже ми хочемо, щоб тільки супермаркети вибудовували наше середовище перебування? Все зводиться до того, чи згідні ми із висловлюванням М. Тетчер: «Такої речі в суспільстві не існує». Якщо все що ми хочемо – це комфортне життя в передмісті для себе особисто, то майбутнє за містами супермаркетів, і тими, кому по кишені там заселитися. Але, якщо ми рахуємо, що цивілізація може дати нам більше, то за це треба поборотися.

Література

1. Керолин Стил. Голодный город. Переклад із англійської М. Коробочкін. – М.: Стрелка ПРЕСС, 2014. – 456 с.
2. Гутнов А.Э., Лежава И.Т. Будущее городов. –М.: Стройиздат, 1977. – 126 с.
3. Линч К. Образ города. – М.: Стройиздат, 1982. – 328 с.

Аннотация: в статье проведен анализ мирового опыта формирования сети супермаркетов в городах разных стран. Определено их влияние на изменение пространственно-планировочной структуры и облика города. Ключевые слова: супермаркет, образ города, живость жилых районов, торговые улицы.

Annotation: the article analyzes the world experience of creating a network of supermarkets in cities around the world. Determined their impact on changing the image of the city. Keywords: supermarket, the image of the city , liveliness residential areas, shopping streets.

УДК 625.767

Л. В. Гасенко,
к.т.н. Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

ІДЕЯ ВЕЛОСИПЕДНОГО МІСТА: ПЕРЕВІРКА РЕАЛЬНІСТЮ

Анотація: проаналізовано план та існуючий стан велосипедної інфраструктури міста Славутич. Виявлено сильні і слабі сторони розвитку велосипедного руху у цьому місті. Запропоновано рекомендації щодо стимулювання розвитку велосипедного руху в м. Славутич.

Ключові слова: велосипедна інфраструктура, організація велосипедного руху, система велосипедних доріжок, транспортна мережа населеного пункту.

У липні 2016 р. під час навчання у міжнародній міждисциплінарній літній школі «The Idea of the City: Reality Check» [1] автор даної статті разом із Давідом Клепеджем (магістром Люблянського університету, Словенія) і Дариною Пироговою (координатором проектів Інтернаціонального інституту соціології, Київ, Україна) під керівництвом Кейса ван Райвена (незалежного урбаніста, м. Амстердам, Нідерланди) і Таурі Тувікене (наукового співробітника Центру ландшафту та культури, Таллін, Естонія) досліджували велосипедну інфраструктуру м. Славутич Київської області. Метою дослідження було виявити, чи передбачав першопочатковий план міста створення велоінфраструктури і яким чином вона працює зараз.

Для досягнення поставленої мети було використано наступні методи дослідження: аналіз планів, архівних документів; спостереження поточного стану велоінфраструктури; підрахунок трафіку; анкетування місцевих мешканців.

Результати дослідження показали, що Славутич – унікальне для України місто, в структуру якого з самого початку було закладено велосипедні шляхи. Велосипедисти присутні на найперших ескізах архітекторів майбутнього міста (рис.1 а). На плані транспортної інфраструктури міста 1986 року (рік початку проектування м. Славутич [2]) вже були запроектовані велосипедні доріжки (рис. 1 б).

Принципи, на яких засновано проектування міста (з генерального плану міста): «Створення міста з розділенням пішохідного і автомобільного руху на основі головної ролі руху пішоходів і виділення безавтомобільних зон; організація розвиненої системи велосипедного руху і велостоянок; локалізація автомобільного руху і місць зберігання транспортних засобів на периферії сельбищної зони міста».

а) б)

Рис. 1. Велодоріжки в перших планах м. Славутич:
а) велосипедисти на ескізах архітекторів міста Славутич;
б) велодоріжки на генеральному плані транспортної інфраструктури міста Славутич
(фото надані директором Краєзнавчого музею м. Славутич Алімовим Є.А.)

Обстеження існуючого стану велоінфраструктури показало, що першопочатковий план організації велоінфраструктури був втілений не до кінця (рис. 2) і що якість велоінфраструктури у м. Славутич має свої переваги і недоліки (рис. 3, 4).

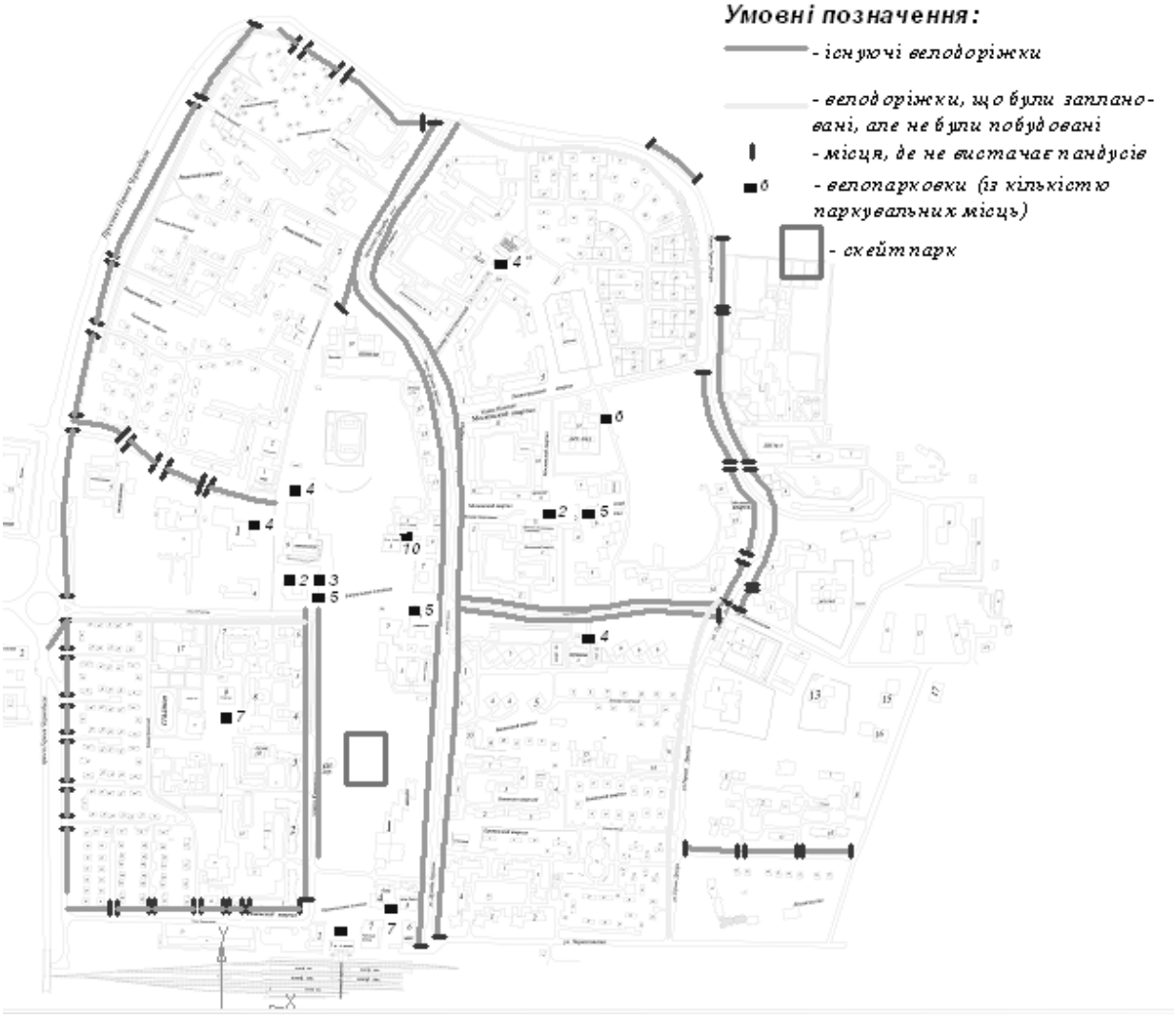

Рис. 2. Існуючий стан велосипедної інфраструктури м. Славутича

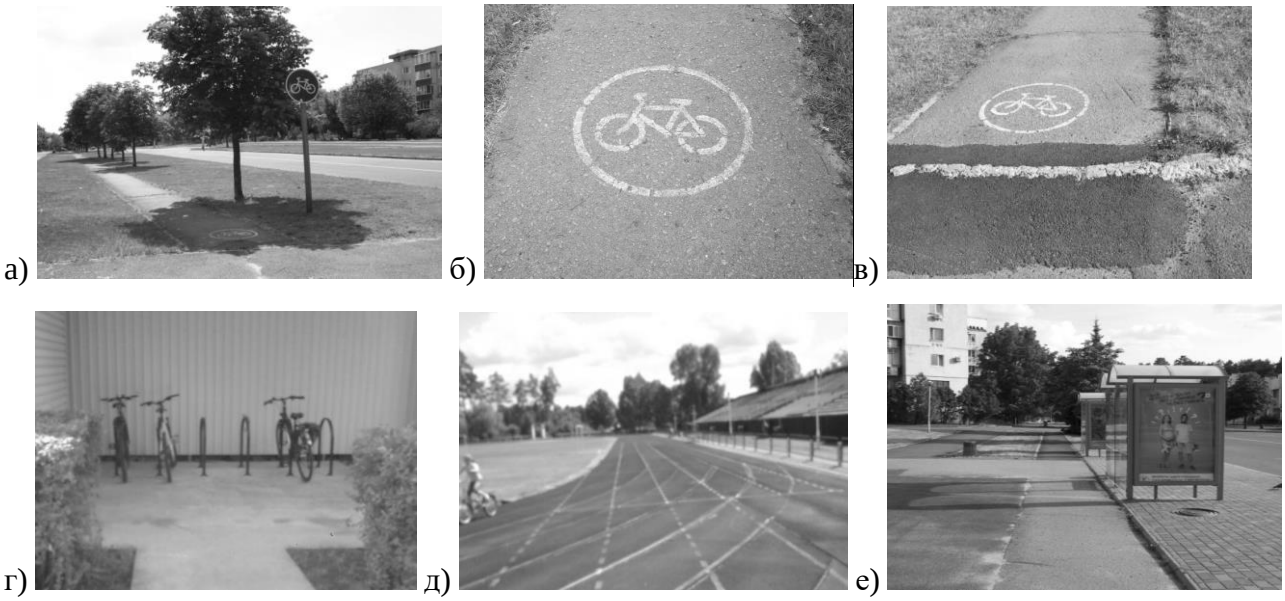

Рис. 3. Переваги велоінфраструктури м. Славутич:
а) наявність дорожніх знаків; б) гарна якість дорожньої розмітки; в) наявність пандусів; г) наявність велопарковок; д) наявність м'якого покриття, де діти можуть навчатись їзді на велосипеді; е) автобусні зупинки, що не заважають велосипедному руху

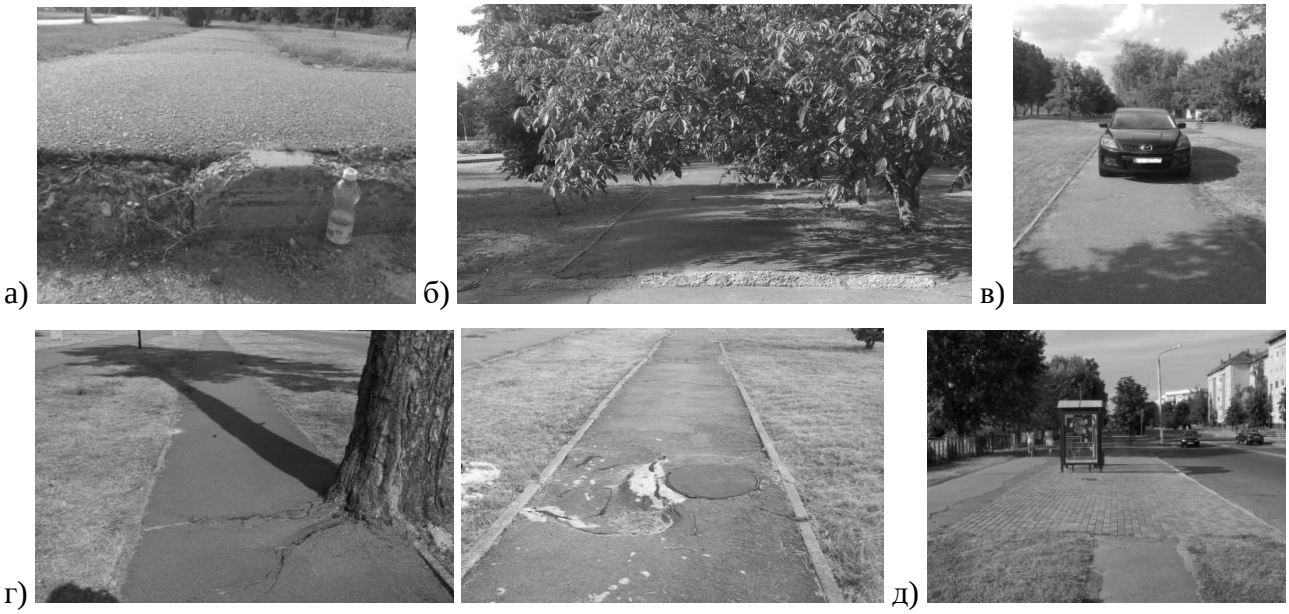
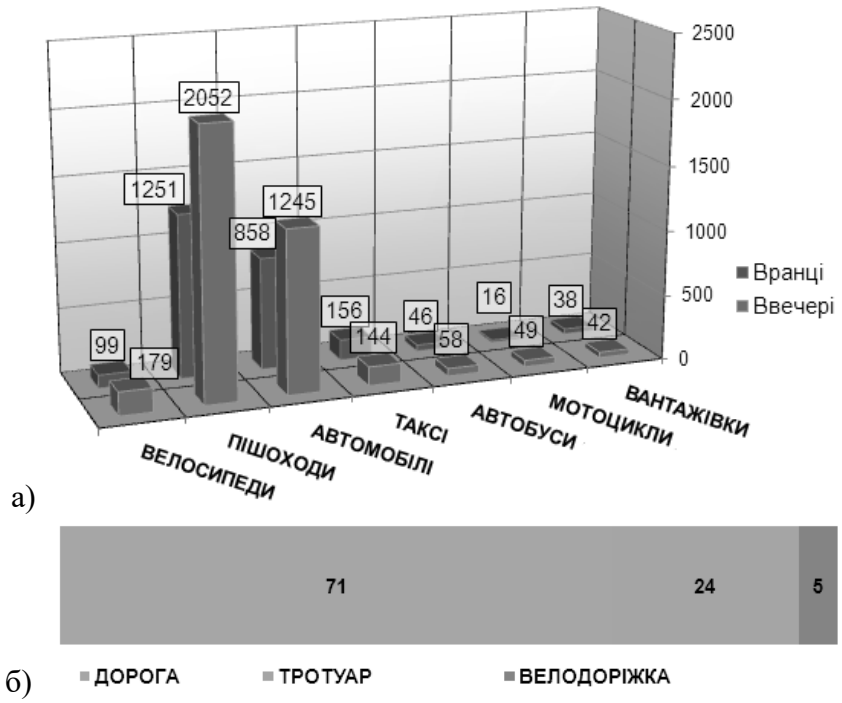

Рис. 4. Недоліки велоінфраструктури м. Славутич:
а) відсутність пандусів; б) нависання над велодоріжками гілок дерев; в) автомобілі на велодоріжках; г) ділянки з низькою якістю дорожнього покриття; д) автобусні зупинки, що заважають велосипедному руху

Результати підрахунку руху мешканців м. Славутич, який було проведено на 5 основних перехрестях міста 7 липня 2016 р. з 7.00 до 8.00 і з 17.00 до 18.00, показали (рис. 5), що більшість мешканців м. Славутич надають перевагу пішому і автомобільному руху, а не велосипедному, а велосипедисти частіше рухаються автомобільною дорогою і тротуаром, а не велодоріжкою.

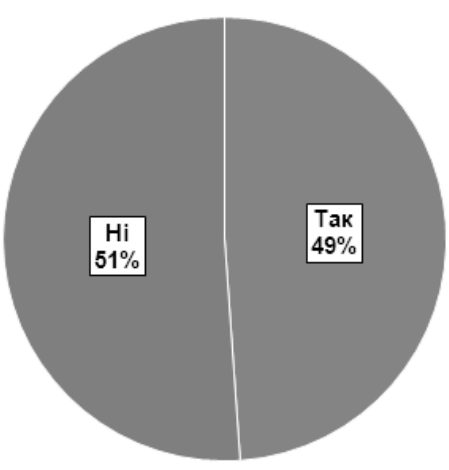

а)

б)

Рис. 5. Результати підрахунку трафіку:
а) види пересування, які обирають мешканці м. Славутич (кількість людей);
б) розподіл велосипедистів за вибором шляху для пересування (%)

Результати опитування, яке було проведено шляхом анкетування 45 мешканців Славутича різного віку і професії, показали, що 49% опитаних має велосипед, проте користується ним лише 16% (рис. 6). На думку мешканців міста для покращення велоінфраструктури у м. Славутич потрібно встановити більше велопарковок, з'єднати окремі частини велодоріжок між собою, знизити бордюри на перетинах велодоріжок з автодорогами і місцевими проїздами, підтримувати велодоріжки у належному стані (слідкувати за станом дорожнього покриття, обрізати гілки дерев над велодоріжками і т.п.), запроводити прокат велосипедного транспорту (рис. 7).

а)

б)

Рис. 6. Результати опитування мешканців м. Славутич:
а) «Чи маєте ви велосипед?»; б) «Як ви в основному пересуваєтесь містом?»

Рис. 7. Результати опитування мешканців м. Славутич:
«Ваші пропозиції щодо покращення велоінфраструктури»

Славутич має всі шанси стати найбільш зручним для велосипедистів містом України, адже: 1) це єдине в нашій державі місто, у вулично-шляхову мережу якого було закладено велодоріжки; 2) компактна структура міста дозволяє йому відмовитись від використання автомобілів на житлових вулицях, що створить зручні умови для руху пішоходів і велосипедистів; 3) відділ молоді і спорту славутицької міської ради за підтримки велоактивістів міста працює над розробленням концепції розвитку велосипедного руху в м. Славутич.

За результатами роботи літньої школи «The Idea of the City: Reality Check» було розроблено наступні рекомендації щодо розвитку велоінфраструктури у м. Славутич:

- забезпечити пріоритетність велосипедів та пішоходів перед автотранспортом шляхом встановлення пандусів або підйомів на дорогах (рис. 8);

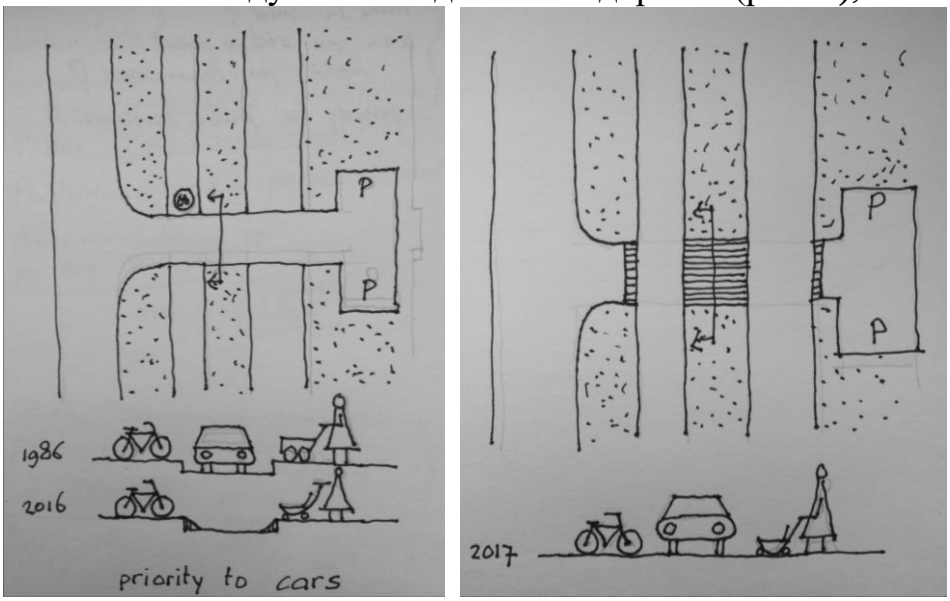

Рис. 8. Встановлення підйомів на місцевих проїздах для надання пріоритету велосипедному руху (ескіз незалежного урбаніста Амстердама Кейса ван Райвена)

- поєднати окремі частини велодоріжок в єдину систему [3];
- регулярно ремонтувати покриття велодоріжок та обрізати гілки на деревах, які ростуть поруч;
- створити карту велосипедних маршрутів в середині міста та поза ним;
- забезпечити місця для безпечного зберігання та паркування велосипедів;
- поєднати різні види транспорту (наприклад, встановлювати велопарковки біля залізничного вокзалу та автобусних зупинок);
- організувати велопрокат;
- мотивувати жителів міста використовувати велосипед для пересування по місту за допомогою соціальної реклами;
- залучити до розробки велоконцепції місцевих жителів;
- інтегрувати Славутич до національної велоспільноти (подати заявку на приймаюче місто міжнародної конференції Велофорум у 2017 році);
- провести дослідження транспортних та пішохідних потоків, а також опитування для вивчення потреб мешканців міста.

Література

1. Участь представниці кафедри АДГЗ та СБ ПолтНТУ в міжнародній літній школі «The idea of the city: reality check» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pntu.edu.ua/ru/news/novini-fakultetiv-ta-pidrozdiliv/3201.
2. Губкіна, Є. Славутич. Архітектурний путівник / Є. Губкіна. DOM publisher, 2015. – 200 с.
3. Гасенко, Л. В. Принципи містобудівної організації велоінфраструктури у середніх і великих містах [Текст] : автореферат дис. канд. техн. наук: спец. 05.23.20 / Л. В. Гасенко. – Київ, КНУБА, 2015. – 20 с.

Аннотация

Проанализированы план и существующее положение велосипедной инфраструктуры города Славутич. Выявлены сильные и слабые стороны развития велосипедного движения в этом городе. Предложены рекомендации для стимулирования велосипедного движения в г.Славутич.

Abstract

Analyzed the plan and current situation of Slavutich bicycle infrastructure. Identified the strengths and weaknesses of the development of cycling in the city. Made recommendations for stimulation of cycling in Slavutich.

УДК 711.4:728

О. З. Главацький,
Національний університет «Львівська політехніка»

АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ТА КРИМІНОГЕННІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ РАЙОНІВ м. ЛЬВОВА

Анотація: на основі отриманої емпіричної та статистичної інформації досліджується питання криміногенності адміністративних районів м. Львова. Визначаються взаємозв'язки між відчуттям безпеки *жителями міста* та реальним станом і комфортністю міського середовища. У контексті даного масштабу висвітлено негативні фактори, що відносяться до вказаної проблематики. Автором розкрито основні архітектурно-просторові характеристики міських районів, що мають негативній вплив на безпеку жителів міста.

Ключові слова: криміногенність, архітектура, планування, безпека, місто.

Постановка проблеми. Феномену вуличної злочинності у розвинених закордонних країнах приділяється значна увага збоку спеціалізованих державних інституцій та багатьох учених з різних областей науки. Особливу увагу займають питання розподілу, групування злочинів на території міста і виявлення причин та умов, які цьому сприяють. Дослідження показали, що розподіл «вуличних» злочинів у містах є неоднорідним, спостерігається їхнє тяжіння до певних місць. Фактором цього може бути асиметрія соціально-економічного розвитку різних частин міста. У даному контексті багатьма закордонними урбаністами та кримінологами, починаючи з 80-их рр. XX ст., додатково розглядається фактор міського простору, а саме його архітектурно-планувальна організація.

Питанню зв'язку між злочинністю і архітектурно-просторовою організацією м. Львова приділяється мало уваги. Вплив житлового середовища на криміногенність висвітлені у роботах І. Гнеся [2, 3]. Проте деякі містобудівні аспекти були не враховані з огляду на об'єкт і масштаб дослідження. Значної уваги потребує опрацювання статистики щодо злочинності у різних районах міста. Дослідження в даному аспекті проводилися журналістом газети «Львівська пошта» Н. Тузяком в 2013 р., який склав рейтинг криміногенності міських районів, з детальною статистикою щодо скоєних вуличних злочинів. Він частково визначив деякі проблеми, що мають вплив на безпечність міста [11]. Слід також відзначити роботи соціологів О. Демківа, В. Середи, М. Соболевської та ін. щодо девіантогенних аспектів організації міського простору [4]. Опрацьовані науковцями теоретичні матеріали висвітлюють деякі

соціально-економічні та архітектурно-планувальні характеристики районів підвищеної небезпеки. Проведені ними емпіричні дослідження вказують на певний зв'язок між планувальною організацією міського простору і оцінкою його безпечності та престижності збоку мешканців. Слід наголосити, що вищевказаним питанням займалися люди без фахової архітектурної освіти. Водночас дослідження криміногенності міського простору на макрорівні представниками архітектурних спеціальностей практично не проводилися. Тому **актуальність** дослідження полягає у визначенні зв'язку між архітектурно-просторовою організацією та криміногенністю адміністративних районів м. Львова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методика аналізу злочинності, картографування злочинів описана у роботах закордонних науковців Б. Хілла (B. Hill), Р. Пайніча (R. Paynich), Р. Сантоса (R. Santos) та ін. Питанням розподілу злочинів у міському просторі, вивченням зон підвищеної криміногенності займалися Пол і Патрісія Брантінгеми (P.&P. Brantinghem), Д. Екк (J. Eck), С. Шейні (S. Chainey), Д. Кемерон (J. Cameron), М. Лейтнер (M. Leitner). Архітектурно-планувальні характеристики міських просторів, що негативно впливають на кримінологічну безпеку досліджували І. Гнесь, Д. Джекобс, Я. Колкухоун (I. Colquhoun), С. Геассон (S. Geason), П. Вілсон (P. Wilson), Р. Атлас (R. Atlas), Т. Кроу (T. Crowe). Дослідженням криміногенності районів м. Львова займався журналіст Н. Тузяк. Девіантогенні аспекти організації міського простору досліджували соціологи О. Демків, В. Середа, М. Соболевська, Ю. Сорока та ін.

Метою статті є визначення архітектурно-планувальних детермінант криміногенності адміністративних районів м. Львова.

Виклад основного матеріалу. В основі даного дослідження лежить аналіз криміногенності адміністративних районів м. Львова (рис. 1), який здійснювався на основі таких методів: опитування, інтерв'ювання, експертної оцінки, опрацювання кримінальної статистики, картографічний аналіз, натурні обстеження.

Враховуючи поставлені завдання, а також закордонні рекомендації щодо проведення подібних досліджень, автором були надіслані запити в Управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування головного управління поліції у Львівській області з метою отримання інформації про кількість зареєстрованих злочинів та адміністративних правопорушень (крадіжка, грабіж, розбій, хуліганство, наркоманія, розпивання алкогольних напоїв, незаконні заволодіння транспортними засобами, спричинення тілесних ушкоджень) у різних адміністративних районах м. Львова за 2013-2015 рр.

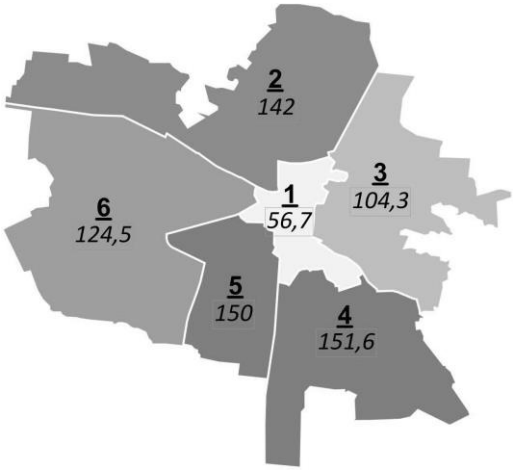

Рис. 1. Адміністративний поділ і кількість населення районів м. Львова. Примітка: у чисельнику - райони: 1. Галицький; 2. Шевченківський; 3. Личаківський; 4. Сихівський; 5. Франківський; 6. Залізничний; у знаменнику: кількість в тис. існуючого населення за 2014 р.

На основі отриманої інформації автором була складена статистика щодо злочинності на 1 тис. жителів по адміністративних районах м. Львова за такими видами злочинів (рис. 2): нанесення фізичних ушкоджень, викрадення автомобілів, хуліганство, розбій, крадіжки, розпивання алкогольних напоїв. Також разом з іншими емпіричними і статистичними матеріалами вдалося комплексно підійти до вирішення даної проблематики.

Виявилося, що найнебезпечніше в Галицькому районі. Враховуючи кількість наявного населення, він є лідером за вказаними видами злочинів. Проте там відбувається найбільший «потік» людей (туристів, жителів з інших районів), відтак показники злочинності у розрахунку на одного мешканця центру перевищують аналогічні цифри з інших районів м. Львова.

Проблема малонаселеності Галицького району постійними жителями може бути однією з причин підвищеної криміногенності. На думку закордонного урбаніста (Дж. Джекобс), у центральних чи ділових частинах міста в яких тотально переважає громадська функція можуть виникати різного роду негативні явища, які погано впливають на злочинність і відчуття безпеки. Зокрема, із закінченням робочого дня чи настанням сутінок дані території стають малолюдними, тобто процес неформального соціального контролю суттєво погіршується в порівнянні з районами зі змішаним використанням території. Функція контролю найчастіше тут здійснюється постійними мешканцями, які найбільше зацікавлені в підтримці спокою і порядку на своїй та прилеглих до неї територіях [5].

Центральна частина м. Львова стає малопридатною для постійного комфортного проживання. Причинами цьому є зростання кількості туристів, орендних приміщень, офісів, закладів громадського обслуговування, що зумовлюють надмірні потоки транспорту, шумові навантаження, викиди відпрацьованих газів тощо. Існують також проблеми з якістю громадського і напівприватного просторів, відсутністю повноцінної системи обслуговування

та соціально-побутового комплексу для потреб населення. Наслідком цього є скорочення постійного населення, руйнування сусідських спільнот і зменшення контролю над територією малочисельними мешканцями.

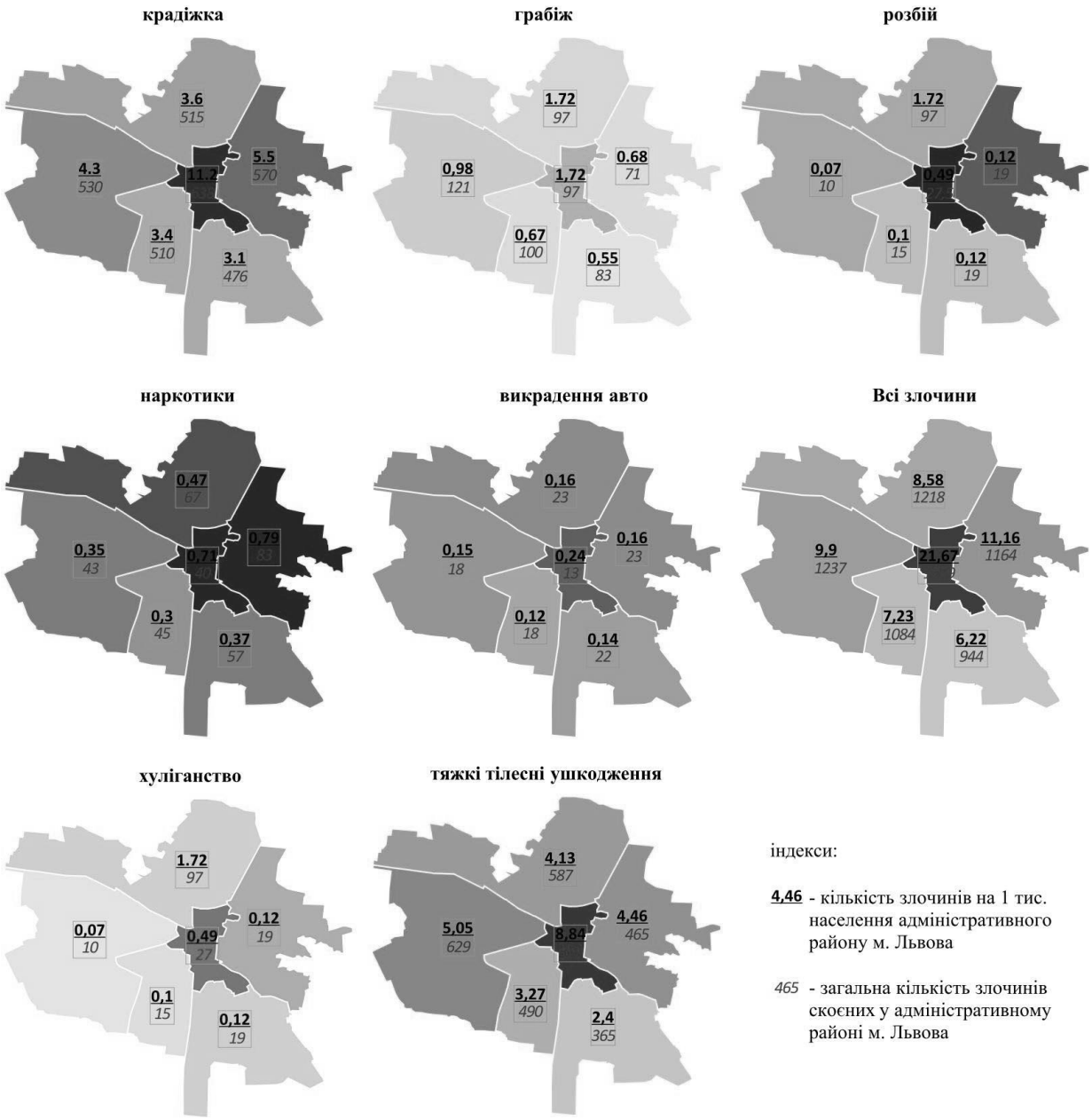

Рис. 2. Статистика злочинності по адміністративних районах м. Львова

Враховуючи вищезазначене, можна виділити ряд недоліків що існують у Галицькому районі м. Львова:

- задовільний благоустрій у внутрішніх подвір'ях: відсутність зелених насаджень, освітлення та місць відпочинку, використання значної території для паркування автомобілів;
- негативний вплив на житлову функцію з боку закладів роздрібної торгівлі, харчування та готельного бізнесу, що створюють підвищений рівень

шуму (відсутність звукоізоляції, шум з вулиці) та відпрацьованих газів (недостатня вентиляція або вивід відпрацьованих газів у подвір'я);

- надто мала кількість магазинів роздрібної торгівлі, на які існує попит серед мешканців;
- велика кількість орендних приміщень під житлову і громадську функції, що може негативно впливати на стан будинку, оскільки тимчасові власники рідко приділяють даному питанню належну увагу;
- перевантаження громадського простору неконтрольованими літніми майданчиками, які перешкоджають руху пішоходів, створюють колотнечу, що сприяє вуличним крадіжкам;
- негативний вплив автомобільних вихлопів та рівня шуму, інтенсивний рух транспорту (легкові автомобілі, маршрутки);
- недостатнє забезпечення паркінгами, несанкціоноване паркування на тротуарах;
- поганий стан інженерних мереж (автономних котелень, тепломереж, систем каналізації та водовідведення);
- недостатнє освітлення, поганий стан тротуарів і вуличної фурнітури, подекуди занедбані площі і сквери, що можуть стати місцем для збору маргінальних груп і знижувати рівень відчуття безпеки збоку інших;
- недостатня кількість дитячих майданчиків у середмісті та на півдні центральної частини міста;
- подекуди недостатнє використання потенціалу зеленого кільця довкола середмістя;
- обмежений доступ до дитячих і спортивних майданчиків для людей з особливими потребами;

За результатами анкетного опитування представників охорони порядку, а також на думку начальника патрульно-постової служби до проблем злочинності Галицького району можна віднести такі: низький благоустрій і криміногенність багатьох дворів, вхід до яких вільним і можуть використовуватися людьми з девіантною поведінкою; велика кількість нічних закладів обслуговування з продажем алкогольної продукції. У темний час доби кількість людей на вулиці значно зменшується, відповідно погіршується соціальний контроль, тому в деяких провулках, поганоосвітлених чи безлюдних місцях можуть траплятися різноманітні сутички, акти вандалізму, пограбування тощо.

Слід вказати, що проблемою є висока щільність і ширина вулиць центральної частини, яка посилюється їх надмірною автомобілізацією і захараченістю випадковими стоянками та літніми майданчиками. У таких умовах патрулювання і підтримання порядку здійснювати дуже складно,

оскільки можливість швидкого реагування поліції в разі виникнення чи усунення небезпечної ситуації погіршується.

Якщо не враховувати особливу ситуацію, яка склалася в Галицькому районі, то за результатами дослідження (рис. 2) найбільш небезпечними районами є Залізничний і Личаківський; краща ситуація у Шевченківському, Сихівський і Франківський райони відносно інших є найбезпечнішими.

Статистичні дані щодо криміногенності та кількості наявного населення по районах м. Львова за період від 1989 до 2014 років [11], вказують, що між ними існує зв'язок. Сихівський і Франківський мають нижчий коефіцієнт злочинності і більший приріст населення, водночас Залізничний, Галицький і Шевченківський райони – навпаки (табл. 1). Лише у Личаківському р-ні населення впродовж останніх років залишається на стабільному рівні. Водночас статистика щодо природнього приросту за 2013 р. свідчить, що позитивне сальдо між померлим і народженими мають Сихівський (+405) і Шевченківський (+175) райони, Франківський є лідером з природного скорочення (-324 особи). Таким чином, зростання населення в останньому відбувалося за рахунок переміщення жителів з других районів, а також внаслідок міграції з інших міст. Причинами хороших демографічних показників і рівня злочинності у Франківському і Сихівському районах можуть бути різні архітектурно-планувальні чинники, зокрема: якість житлових умов, сфери обслуговування, транспортна доступність, хороше функціональне зонування тощо. Вони можуть впливати на комфортність проживання і приріст населення.

Таблиця 1

Кількість наявного населення

	1989	***2002***	***2005***	***2009***	***2010***	***2011***	***2012***	***2013***	***2014***
м. Львів	**790,9**	**732,8**	**733,7**	**734,6**	**734,0**	**732,0**	**729,8**	**730,3**	**729,1**
райони міста:									
Галицький	75,1	69,6	66,1	60,5	59,6	58,8	58,0	57,4	56,7
Залізничний	143,5	133,0	130,4	127,6	126,9	126,0	125,5	125,0	124,5
Личаківський	104,7	97,0	100,0	102,2	102,7	102,6	102,7	104,1	104,3
Сихівський	158,5	146,9	148,3	151,0	151,4	151,4	151,4	151,5	151,6
Франківський	150,2	139,1	141,9	147,9	148,6	149,0	148,9	149,7	150,0
Шевченківський	158,9	147,2	147,0	145,4	144,8	144,2	143,3	142,6	142,0

Доцільно навести дані щодо вартості 1 м^2 вторинного житла (житло, яке перепродується) від професійної оціночної компанії «Профоцінка» станом на червень 2016 р. (рис. 3) [13] Як видно з рисунка найбільша вартість житла в

Галицькому районі, з певним відставанням за ним розташовані Личаківський і Франківський. Феномен Галицького р-ну в певній мірі залежить від престижності життя в центрі, естетичним характером сформованого історичного середовища, хорошій транспортній доступності до інших районів, близькості до різноманітних розважальних і громадських установ, атрактивності громадського простору. Личаківський район у свою чергу впритул примикає до середмістя, квартирні будинки в більшості розташовані біля історичного центру чи навколо великих озеленених територій, що є важливим ціноутворюючим фактором.

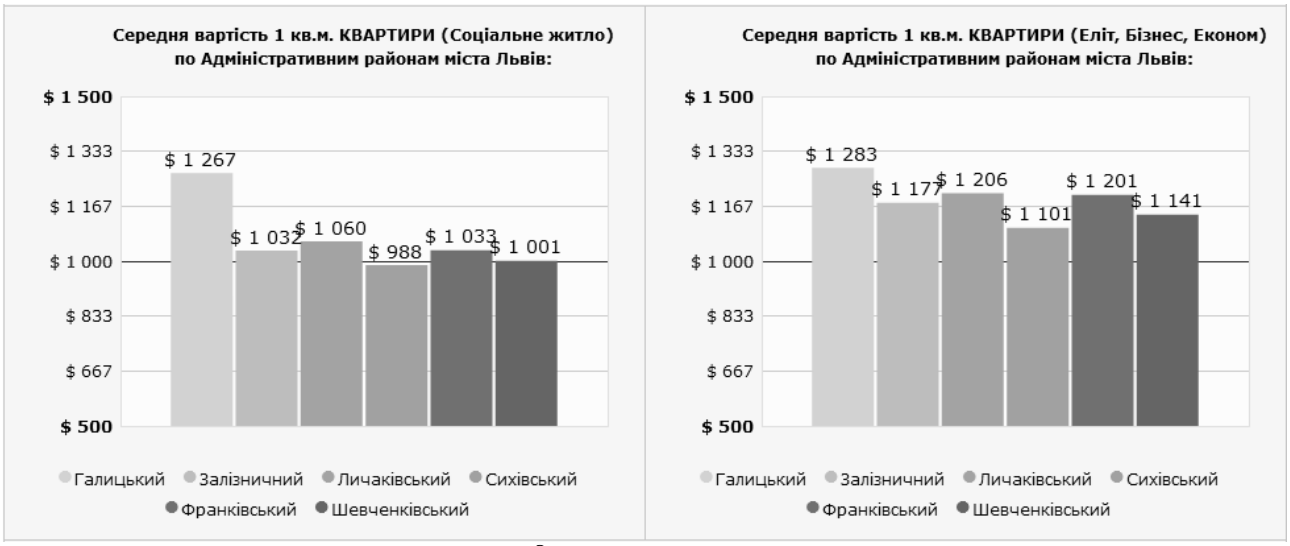

Рис. 3. Діаграма цін на 1 м^2 квартирного житла по районах м. Львова

У даному контексті гідним уваги є дослідження «Львівська ідентичність» здійснене кафедрою історії та теорії соціології історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка в 2007р щодо безпеки і престижності районів м. Львова (рис. 4) [4]. Вибірка становила 800 осіб. Авторами було виокремлено чотири зони міста: центр, напівпериферія, периферія та межі міста. Кожній з них присвоювалося певне числове значення, де максимальна оцінка (1000 балів) означає найбільш позитивне сприйняття даної зони міста респондентами. Як бачимо, найбільше балів припадає на Галицький район, менше на Франківський, Личаківський і Сихівський райони. Варто зауважити, що значні частини Залізничного, Личаківського і Шевченківського районів виділені як периферія і отримали найнижчі показники безпечності й престижності.

На основі статистичних та емпіричних матеріалів, особливо результатів щодо криміногенності, найкращі показники показали Франківський і Сихівський райони. Можна припустити, що існують деякі фактори, які в цілому роблять їх оптимальними для життя і, як наслідок, краще впливають на безпечність в порівнянні з іншими адміністративними частинами міста.

Зауважимо, Галицький район міста належить до окремої ситуації, і був уже розглянутий вище.

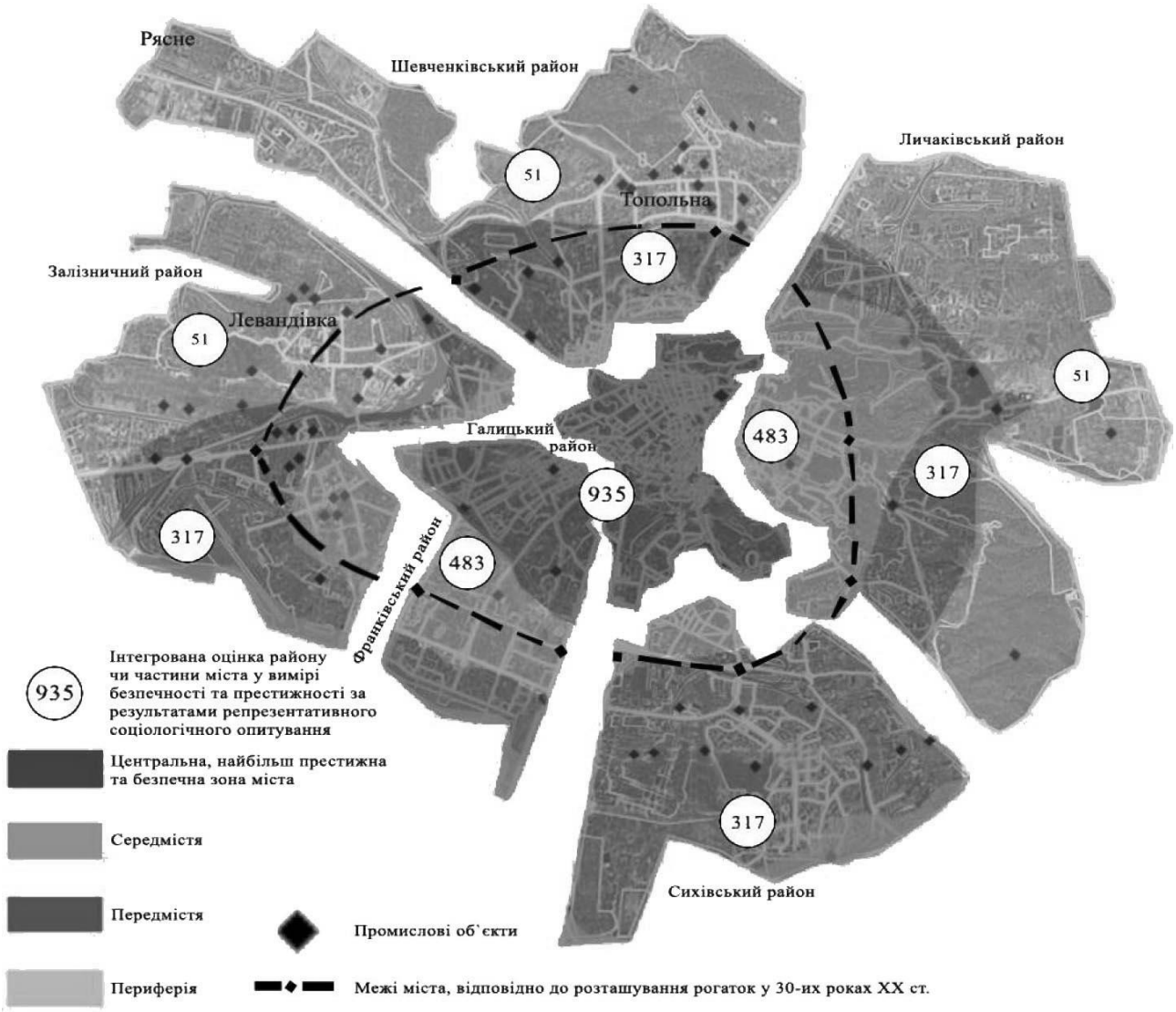

Рис. 4. Накладання фізичного і символічного простору м. Львова за індексом, сконструйованим на підставі показників безпечності та престижності (за О. Демків)

Комплексний аналіз криміногенності районів м. Львова доцільно почати з проблеми соціально-економічної сегрегації населення, що була яскраво виражена у період індустріального розвитку м. Львова в середині XIX поч. XX ст. На неї сильно впливала містобудівна політика. У той час почав відбуватися процес функціонального зонування міста. Було прокладено залізничні колії, що сформували півкільце навколо м. Львова. Воно проходило спочатку його північними, західними й згодом південними околицями. Нові виробничі території були відокремлені від міста залізницею, а навколо них почали розростатися робітничі поселення, більшість яких припадали на північні й західні приміські зони [6]. Сьогодні це частини Шевченківського (Замарстинів, Підзамче) і Залізничного (Левандівка, Білорогща, Сигнівка) районів. Дані

території мали низький статус, через шкідливі виробничі об'єкти і проблеми з інженерними мережами. Річка Полтва, виконуючи роль міської каналізації, відкрито протікала через північні околиці, чим погіршувала якість життя їхнім мешканцям. Поселення були відірвані від міста не тільки залізничним полотном, яке з півночі проходило по насипу, а й складним рельєфом (Коркумова гора і г. Високий замок). Через низький статус територій на них почала селитися незаможні люди і окремі етнічні групи. Таким чином, були сформовані великі території гомогенного населення з низьким рівнем доходів, які з часом увійшли у склад міста. Історичні джерела свідчать, що там спостерігався підвищений рівень злочинності. Науковець Р. Могитич у своєму рукописі наводить такі слова Ф. Яворівського, – «немає у Львові злочину, який не відбився б луною арештів і розслідування об провулки Замарстинова» [9].

Окрім історико-архітектурних передумов, на думку урбаністів, на безпечність міського простору можуть впливати щільність населення, житлові умови (кількість житлової площі на особу, проектні характеристики осель), розвиненість вулично-дорожньої мережі, особливості функціонального зонування та розміщення окремих територій у містобудівному каркасі міста. З огляду на це, розглянемо відповідну інформацію по районах м. Львова на рисунку 5.

Бачимо, що окрім Галицького району, по усіх критеріях (житловий фонд, частка сельбищної території відносно загальної площі району, щільність населення сельбищної територій і житлової забудови, щільність вулично-дорожньої мережі) найвищі показники демонструють Франківський та Сихівський райони. Варто зупинитися детальніше по кожному критерію.

Окремі наукові дослідження показують, що житлові умови можуть впливати на рівень злочинності на певній території. Зокрема, вивченням питання криміногенності у середовищі квартирної багатоповерхової забудови займався науковець І. Гнесь [2, 3]. Ним було виявлено, що забудова, яка має кращі проекти квартир і більше м^2 житлової площі на особу є безпечнішою. Вказані критерії впливають соціально-психологічний стан мешканців, відтак і на якість життя в цілому. У масштабі району останні показники підраховуються для визначення квартирного житлового фонду. Звідси криміногенність районів з більшим житловим фондом буде нижча. Дане припущення підтверджується на основі синтезу результатів дослідження, що висвітлені на рис. 5-а і рис. 2.

Життєве середовище людини окрім житла включає об'єкти соціально-побутового і культурного обслуговування, освіти, охорони здоров'я, відпочинку і спорту. Усі вони входять до сельбищної території району, що є важливим елементом його функціонально-планувальної структури [8]. На основі інформації щодо її частки відносно загальної площі району (рис. 5-е) і

щільності населення (рис. 5-б), можна судити про кількість території, яка мало чи взагалі не використовується мешканцями для своїх потреб. До неї можуть належати: промислові, комунально-складські території, лісопарки, ліси, залізниці, озеленені території санітарно-захисних зон від об'єктів з певним рівнем шкідливості тощо. Порівнюючи результати на рисунку 5-е і рисунку 2 бачимо, що райони в яких частка сельбищних територій є менша мають вищий рівень злочинності. Можна припустити, що між цими показниками існує зв'язок, тому дане питання потрібно розглянути детальніше.

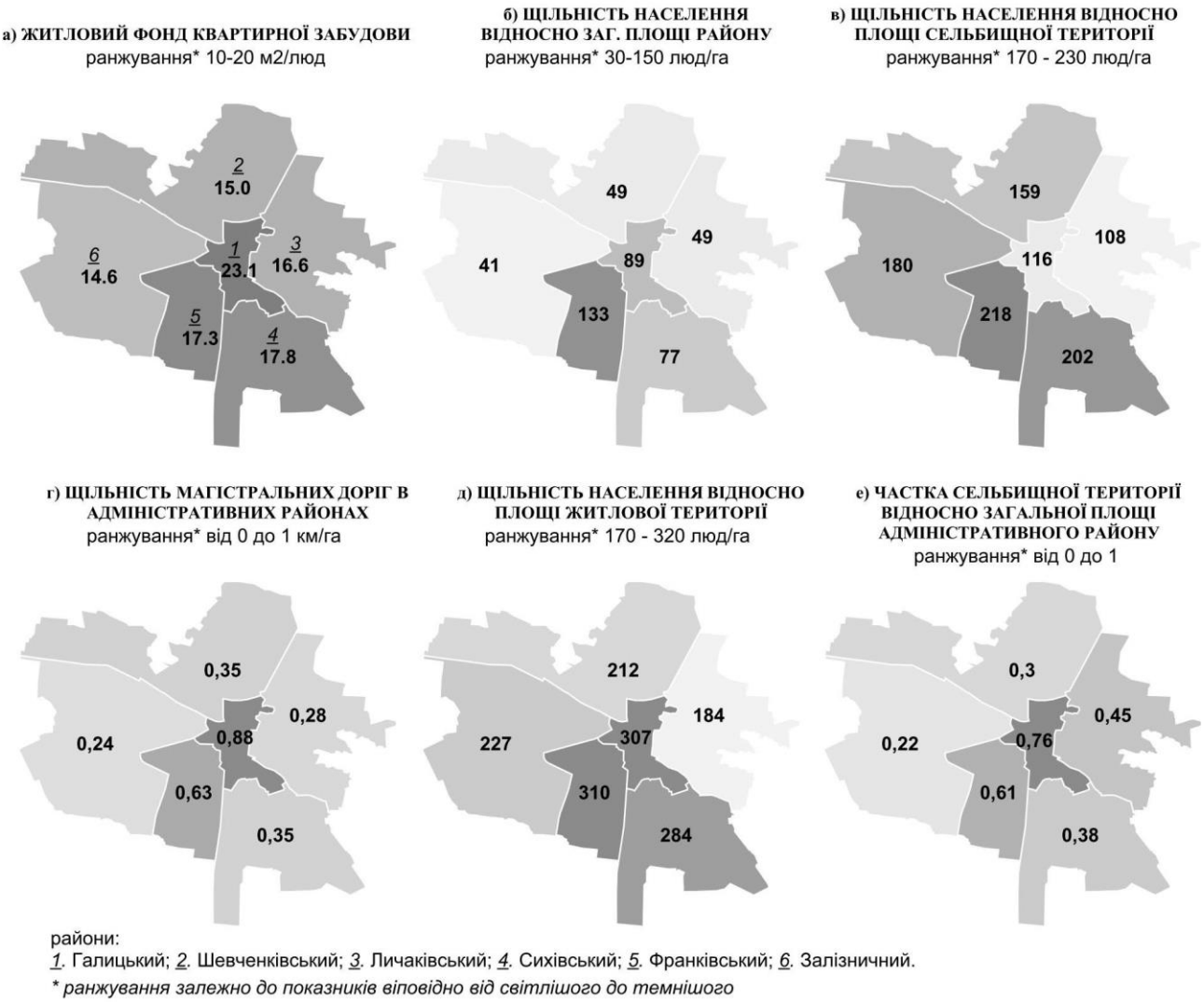

Рис. 5. Аналітичні схеми по адміністративних районах міста Львова

У сучасних умовах скрутної економічної ситуації багато підприємств в м. Львові перестали функціонувати чи знаходяться в кризовому стані. Тому частина населення районів в яких вони розміщувалися втратили роботу і стабільний дохід, що призвело до підвищення рівня злочинності. Також наявність значних виробничих територій може погано впливати на престижність району. Історично склалося, що у північній та північно-східній

частині м. Львова сформувалися великі виробничі об’єкти, робота на яких не потребувала високої кваліфікації. Їх робітники жили не далеко від місць прикладання праці. Тому проблема соціальної однорідності населення не була виправлена, що, як бачимо з результатів дослідження могло мати вплив на безпеку. Зокрема, варто згадати дослідження Ф. Трешера, який виявив, що злочинні молодіжні субкультури зосереджені у районах міста з найвищими показниками неповних сімей, безробіття, багатоквартирних будинків, користувачів програм соціального захисту та найнижчим рівнем освіти [12].

У просторовому аспекті в часи глибокої економічної кризи території багатьох виробничих об’єктів деградували, утворилися закинуті споруди і пустирі. Проблему також становлять озеленені території санітарно-захисних зон, що прилеглі до промислових територій, залізниці тощо. Вони необхідні по чинним нормам, щоб відділити окремі сельбищі території від негативного впливу останніх, проте є сильно зарослими і засміченими. Таким чином, у деградованих чи перехідних просторах у яких повністю відсутній соціальний контроль можуть формуватися банди чи маргінальні групи.

Головні містобудівні причини даної проблеми полягали у надмірній концентрації виробничих об’єктів на певних територіях, що було наслідком індустріально-функціонального зонування і утворення виробничо-сельбищних зон [6]. Їх відірваність від міської тканини штучними і природними об’єктами, погана транспортно-пішохідна доступність уповільнюють економічний розвиток, розривають соціальний зв’язки. Зазначені фактори зумовлюють формування в очах міських мешканців образу «чужинця», неблагополучності даних територій, що з часом починає формувати судження що у них небезпечно [4].

У даному контексті Франківський район має певні переваги порівняно з іншими, його більшу частину займає сельбищна територія (більше тільки в Галицькому р-ні). Процес індустріалізації там був не такий інтенсивний, водночас у ньому розміщена велика доля високотехнологічних підприємств, науково-дослідних інститутів, робітники яких мали високий рівень освіти. Серед них багато оселилося в даному районі. У сучасних умовах наукоємні, високоточні виробництва і проектні інститути, є цінними і інвестиційно привабливими, тому зберігаються згідно рішення генерального плану м. Львова.

Як бачимо різні характеристики населення певного району за рівнем освіти соціально-економічними, культурними особливостями, етнічним складом можуть впливати на його безпечність. Вони опосередковано залежать від містобудівної політики. Проте спеціалістами з архітектури закладаються показники поверховості та щільності населення, які є основою для розробки

планувальних рішень. За О. Ньюманом та А. Колеман багатоквартирна житлова забудова високої щільності негативно впливає на певні соціальні процеси, що в свою чергу підвищують небезпеку [12]. Соціолог Л. Вірт писав, що в умовах інтенсивної урбанізації виникає анонімність спілкування, зменшується соціальна роль сім'ї і сусідської громади, переважають вторинні, формально-рольові, відносини, зменшується роль традицій і послаблюється соціальна солідарність [7]. Щоб створити умови для розвитку здорових і безпечних громад данською житловою політикою рекомендується обмежувати кількість квартир максимум до 20 на секцію, при оптимальній кількості в 10. Водночас, як показує досвід Лос-Анджелеса, надто низька щільність, теж створює ряд серйозних проблем. Оскільки на великій території малочисельним жителям важко здійснювати контроль і забезпечувати порядок [12].

Повертаючись до результатів дослідження бачимо, що Сихівський і Франківський райони мають найвищі показники щільності населення сельбищної території (рис. 5-в) і, зокрема, житлової забудови (рис. 5-д,), яка сформована компактніше в порівнянні з іншими адміністративними частинами міста. Водночас, житлові території Личаківського, Шевченківського і Залізничного районів є розчленованими існуючим озелененням, окремим виробничими об'єктами, геоморфологічними умовами. Багатоповерхова забудова цих районів має окремі вставки садибної забудови. Відповідно до існуючого стану окремих територій Львова, на стику зон з різними функціями можливі конфлікти, про що свідчить аналіз зв'язку між виробничими і сельбищними територіями. Дані фактори можуть негативно впливати на кримінологічну безпеку районів з фрагментованою житловою забудовою.

Франківський і Сихівський райони (окрім Галицького) мають найбільшу щільність магістральних вулиць (рис. 5-г). У випадку компактного розселення жителів району і наявності ефективної транспортної мережі утворюється розвинена система об'єктів громадського обслуговування, з хорошою доступністю та радіусами обслуговування. Це у свою чергу підвищує якість життя і комфортність Франківського і Сихівського районів у порівнянні з іншими.

Розвиненість і щільність вулично-дорожньої мережі є ще одним фактором, що впливає на криміногенність. Райони з хорошими транспортними характеристиками мають більшу інвестиційну привабливість. При вулицях зазвичай формуються заклади громадського обслуговування, які при правильній адміністративній політиці можуть позитивно впливати на криміногенність. У масштабі району висока щільність магістральних доріг прямопропорційна рівню транспортного зв'язку окремих його територій з містом. Завдяки розвиненій системі магістральних доріг Франківський район

найкраще інтегрований в транспортну систему м. Львова, і з огляду на дослідження має менший рівень злочинності. Проте проведені нами дослідження щодо розподілу злочинів в просторі міста вказували на негативний вплив магістральних вулиць на його криміногенність [1]. Синтезуючи результати обох досліджень, можна зробити висновок, що негативний вплив можливий, але він більше залежить від архітектурно-просторових характеристик вулиці і проявляється на місцевому рівні. У масштабі району щільність вулично-дорожньої мережі, її інтегрованість в транспортну систему є позитивним фактором кримінологічної безпеки.

Як бачимо, аналіз деяких укрупнених містобудівних показників і криміногенності по кожному з районів м. Львова вказує, що між ними існує зв'язок. Водночас проблема Галицького району , зважаючи на його особливий статус, потребувала окремого вивчення. Оскільки він охоплює більшу частину середмістя, яке є центром міського життя і туризму.

Висновки. Дослідження криміногенності адміністративних районів м. Львова було проведено на основі значної кількості емпіричної та статистичної інформації. До неї належать: підготовлені автором матеріали щодо рівня злочинності з розрахунку на тисячу постійних мешканців по міських районах; аналіз деяких містобудівних характеристик даних частин міста; соціологічні дослідження відчуття безпеки і престижності міських районів; статистичні дані щодо зміни чисельності населення і цін на вторинному ринку по районах м. Львова.

На основі комплексного підходу було виявлено, що Галицький район міста є найпрестижнішим і найбезпечнішим на думку мешканців, проте там найвищі показники злочинності. Враховуючи його особливий статус, аналіз проблем даного району проводився окремо. До основних можна віднести: малу чисельність постійного населення, яке скорочується; велика кількість негативних факторів, що перешкоджають формуванню активних і здорових сусідських спільнот; недостатній благоустрій деяких громадських і дворових просторів; конфлікти між громадськими і приватними просторами; високощільна забудова і вузькі вулиці; велика кількість об'єктів громадського обслуговування з продажем алкогольних напоїв; надмірні шумові й транспортні навантаження.

Щодо інших районів, то найкращі показники мають Франківський і Сихівський, нижчі – Личаківський, Шевченківський і Залізничний. Дослідження показало, що на макрорівні криміногенність району може залежати від рівня його комфортності та престижності. У планувальному аспекті це проявляється у компактності й цілісності житлового середовища, хорошій доступності до об'єктів громадського обслуговування, щільній

транспортній мережі та хорошими зв'язками з іншими міськими районами, домінування сельбищних територій у структурі даних адміністративних частин міста.

Негативними факторами районів підвищеної кримінологічної небезпеки є: гомогенність населення, яке може мати історичні передумови; жорстке функціональне зонування; наявність великих деградованих виробничих і озеленених територій, у яких відсутній належний соціальних контроль, відірваність окремих фрагментів чи цілих районів від міської структури, задовільне транспортне сполучення з містом; наявність границь між зонами різного функціонального призначення чи виду забудови; фрагментарність житлової забудови району.

Дані фактори негативно впливають на формування соціальних контактів між жителями міста, створюють образ «чужих» і неблагополучних районів. Вказані проблеми зменшують відчуття безпеки і престижність даних частин міста, що впливає на якість життя їх мешканців.

Список використаних джерел

1. Главацький О. З. Архітектурно-планувальні детермінанти зон підвищеної криміногенності великого міста (на прикладі м. Львова) / О.З. Главацький // Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. збірник, вип. №60. – К.: КНУБА, 2016. – С. 46-62.
2. Гнесь И. П. Этажность жилой застройки как детерминанта антисоциального поведения жителей микрорайона / И. П. Гнесь // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті: збірка наукових праць вищих навчальних закладів художньо-будівельного профілю України і Росії. – Харків, 2008. – Випуск 1/2. – С. 296 - 299.
3. Гнесь І.П. Чи існує оптимальне рішення проблеми реконструкції типової житлової забудови 60-70 рр. / І. П. Гнесь // Містобудування та територіальне планування : наук.-техн. збірник. – К. : КНУБА, 2009. – № 33. – С. 69-83.
4. Демків О. Девіантогенність міського простору : історична вкоріненість та рецепти подолання // Соціологія міста: навчальний посібник / [О. Б. Демків, Л. В. Малес, В. В. Середа, М.О. та ін.]; за заг. ред. О.К. Міхеєвої. – Донецьк: «Ноулідж», 2010. – 464 с.
5. Джекобс Д. Смерть и жизньбольших американських городов / Д. Джекобс ; [пер. с англ. Л. Мотылев]. – М.: Новоеиздательство, 2011. – 460 с.
6. Іваночко У. І. Урбаністичні трансформації Львова підавстрійського періоду (1772-1918) / У.І. Іваночко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Архітектура». – Львів, 2004. – № 505. – С. 178-188.
7. Казанцев В.И. Социология города: учебно-методическое пособие / В. И. Казанцев, М. Г. Светуньков. – Ульяновск: УлГТУ, 2004. – 140 с.

8. Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень: ДБН 360–92**. – чинний від 19.04.2002. – Офіційне вид. – К.: Держбуд. України. – 136 с.
9. Могитич Р. Історична довідка до містобудівної документації: «Проект детального планування території у межах вулиць Замарстинівської – Хімічної - Чорновола – Дашкевича» / Р. Могитич ; кер. авт. кол. Ю. Столяров. – Львів: Містопроект, 2015-2016 рр. – С. 12
10. Статистичний щорічник міста Львова за 2013 рік [Електронний ресурс] / Головне управляння статистики у Львівській області. – Львів: Обл.-вид, 2014. – Режим доступу : http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/archive_publ.php?y=2014&y1=01&ind_page=archive. – Назва з екрану.
11. Тузяк Н. Кримінальне чтиво-2013 / Н. Тузяк // Львівська пошта. – 2013. – 27 червня. – С. 4.
12. Colquhoun I. Design Out Crime : Creating Safe and Sustainable Communities / I. Colquhoun. – L. : Routledge, 2003. – 344 p.
13. Житлова нерухомість: квартири (вторинний ринок) м. Львів [електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : http://www.profocinka.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=53&Itemid=42. – Назва з екрана.

Аннотация

В данной статье на основе полученной эмпирической и статистической информации исследуется вопрос криминогенности административных районов г. Львова. Определяются взаимосвязи между ощущением безопасности жителями города и реальным состоянием и комфортностью городской среды. В контексте данного масштаба освещены негативные факторы, относящиеся к указанной проблематике. Автором раскрыты основные архитектурно-пространственные характеристики городских районов, имеющих отрицательной влияние на безопасность жителей города.

Ключевые слова: криминогенность, архитектура, планирование, безопасность, город.

Annotation

In this article on the basis of received empirical and statistic information the question of the crime of Lviv administrative districts are researched. The relationships between the real state and the security feeling of Lviv residents are defined. In the context of the given area the negative factors, belonging to the mentioned problems, are highlighted. The author reveals the main architectural and spatial characteristics of urban areas, which influence the criminological security negatively.

Keywords: the crime, architecture, planning, safety, city.

УДК 711.6

М. М. Грицак,
Національний університет «Львівська політехніка»

МУЗЕЙНІ ОБ'ЄКТИ У ПЛАНУВАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ ІСТОРИЧНОГО МІСТА (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВОВА ТА ВРОЦЛАВА)

Анотація: стаття присвячена порівнянню розміщення та значення музейних об'єктів у планувальній структурі історичного міста, на прикладі Львова та Вроцлава (Польща). Розглянуто роль і значення музеїв відносно загальноміського центру, території Світової спадщини ЮНЕСКО та транспортно-пішохідної мережі. Наведено статистичні дані стосовно міст та музейних об'єктів.

Ключові слова: музей, загальноміський центр, історичне місто, Львів, Вроцлав.

Постановка проблеми. Динамічні процеси, що відбуваються у сучасному постіндустріальному суспільстві, потреба у якісно новому трактуванні культурної функції у місті, вимагають від урбаністів пошуку нових вирішень щодо розміщення на території міста музейних об'єктів. Метою даного дослідження є виявлення певних закономірностей територіального розташування музейних об'єктів у планувальній структурі історично-сформованого міста на підставі аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду на прикладі двох міст - Львова та Вроцлава. Ці міста подібні за величиною, значенням у системі розселення, видами і типами об'єктів культурного призначення.

Виклад основного матеріалу.

Львів та Вроцлав за свою багатовікову історію стали не лише адміністративними центрами, а й національно-культурними та освітньо-науковими осередками своєї країни. За кількістю населення Львів займає сьоме місце серед міст України - 728 350 осіб[1], а Вроцлав – четверте, відповідно серед міст Польщі - 635 759 осіб[2]. Площа території Львова становить близько 182 кв. км, Вроцлава - майже 293 кв. км.

На початку XXI ст. просторово-планувальний каркас Львова являє собою складну конфігурацію з ознаками поліцентричної побудови, утворену взаємним накладанням вулично-транспортної мережі і зон (або центрів) функціональної активності. Поняття традиційного міського центру (як єдиного осередку) трансформується у поняття системи загальноміського центру (системи центральних осередків з головним осередком-ядром)[3].

Таблиця 1.

Характеристики Львова та Вроцлава

Показник / Місто	Перша згадка	Магдебурзьке право	Площа території, кв. км	Чисельність населення, осіб	Кількість музеїв	Адмін. поділ
Львів	1 256 р.	1 356 р.	182,01	728 350	48	6 районів
Вроцлав	900 р.	1 261 р.	292,82	635 759	32	48 дільниць

Адміністративно Львів поділяється на 6 районів: центральна частина відноситься до Галицького району, західна - до Залізничного, північна - до Шевченківського, східна - до Личаківського, південно-східна - до Сихівського, а південна - до Франківського. У підпорядкуванні Львівської міської ради також перебувають місто Винники і селища міського типу Брюховичі та Рудне. Існуюча система обслуговування характеризується контрастними диспропорціями – показники об'єктів торгівлі і громадського харчування значно перевищують потреби, встановлені державними будівельними нормами, натомість всіх інших, особливо - охорони здоров'я, культури і спорту на рівні 40-60% нормативного забезпечення [4].

Адміністративний поділ Вроцлава має дещо складніший характер і складається із 48 *дільниць* (osiedli), які у свою чергу формують *об'єднання дільниць* (zespoły dzielnicowe), що за своєю структурою та розмірами є аналогом наших адміністративних районів. Загалом у Вроцлаві є 7 таких об'єднань: Середміський (Śródmiejski), що займає центральну, інтенсивно забудовану територію міста, навколо нього – Кжицький, Гондовський, Карловіцький та Олавський (Krzycki, Gądowski, Karłowicki і Oławski), а також у західній частині міста – Лесніцький (Leśnicki), і північно-східній – Псячого Поля (Psiego Pola). Окрім того, рівень автономії цих об'єднань постійно збільшується, за рахунок створення в кожному із них осередку громадського обслуговування, або й цілої системи осередків обслуговування, в тому числі й об'єктами культурного призначення, які могли б розвивати почуття зв'язку мешканців із їхнім районом та місцеву ідентичність [5].

Поліцентричність планувальної структури є характерною та спільною рисою для Львова та Вроцлава: ядро загальноміського центру в історичній частині міста, поєднане із кількома спеціалізованими підцентрами та центрами районів, мікрорайонів.

Станом на кінець 2015 р. у Львові функціонують - 48 музеїв, тобто 1 музей на 15 тис. населення (див. рис. 1). Серед них: Львівський історичний музей, другий за розмірами історичний музей України; Національний музей, заснований митрополитом Шептицьким із найбільшою збіркою давнього

українського мистецтва, Львівська галерея мистецтв, один із найбагатших музеїв України; Етнографічний музей, єдиний такого типу в Україні; Національний меморіал «Тюрма на Лонцького», перша в Україні в'язниця-музей. Популярними у туристів є також «Шевченківський гай» - музей народної архітектури та побуту під відкритим небом, Аптека-музей, «Арсенал», Палац Потоцьких та інші. У Львові також багато галузевих музеїв, наприклад, музеї пива, пошти, друкарства, скла, релігії тощо. Є також певна кількість меморіальних будинків-музеїв, присвячених видатним мешканцям міста [6].

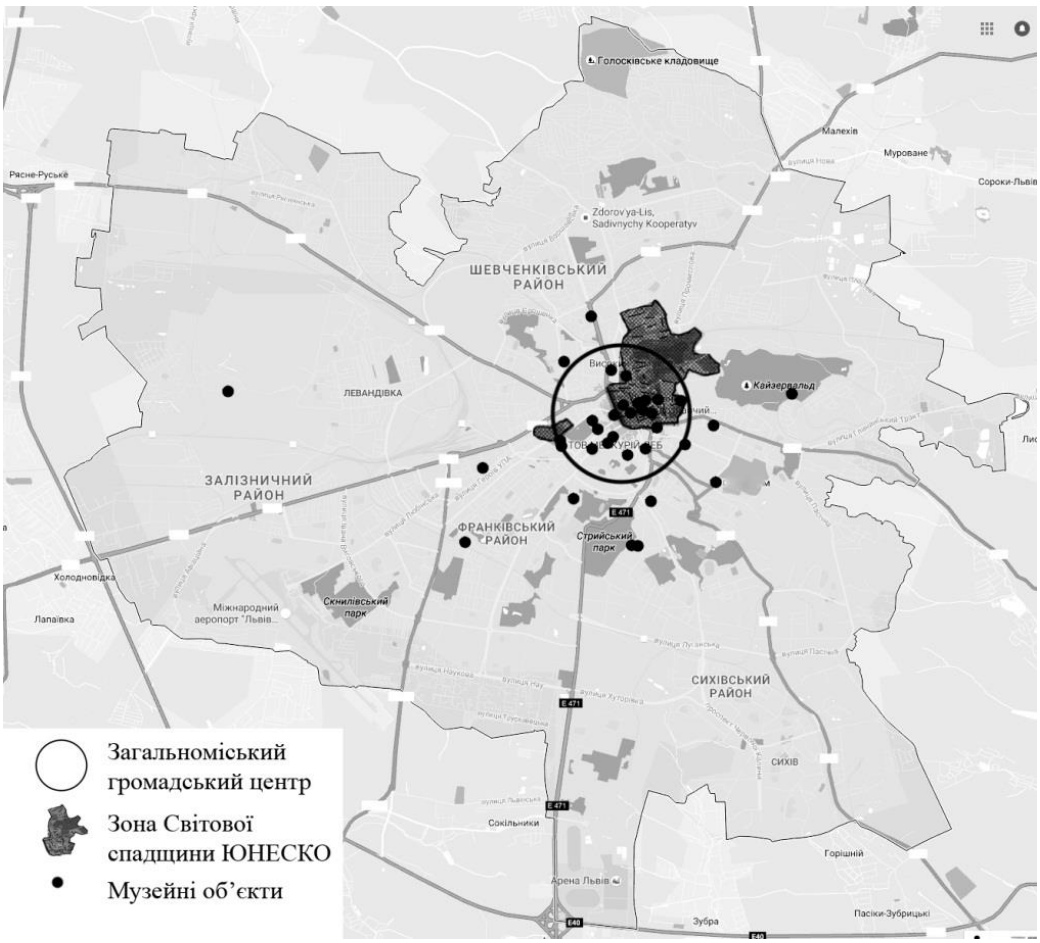

Рис. 1. Розташування музейних об'єктів на території міста Львова
(в опрацюванні Грицака М. М., 2016 р.)

У Вроцлаві, на кінець 2015 року, маємо 32 діючих музеї, тобто приблизно 1 музей на 22 тис. населення (див. рис. 2). До них належать: Національний музей, що містить експонати вивезені зі Львова та Києва; єдиний у Польщі Музей Архітектури; відновлений у 1995 році музей князів Любомирських та музей Міського мистецтва у будівлі ратуші. Варто також згадати і про музей Панорами Рацлавіцької, що побудований у формі ротонди та є філією Національного музею, у якому міститься панорамне полотно 120х15 метрів із

зображенням битви під Рацлавіцами. До 1945 р. це полотно зберігалось у Львові.

Загальноміський центр Вроцлава територіально формується із кількох складових елементів. До них належить: старе місто, що раніше перебувало в мурах, а зараз відмежоване притокою ріки Одри, кілька кварталів житлової та громадської забудови, що описують півколо із заходу на схід навколо нього, а також - острів Міщанський, на північний захід від старої частини.

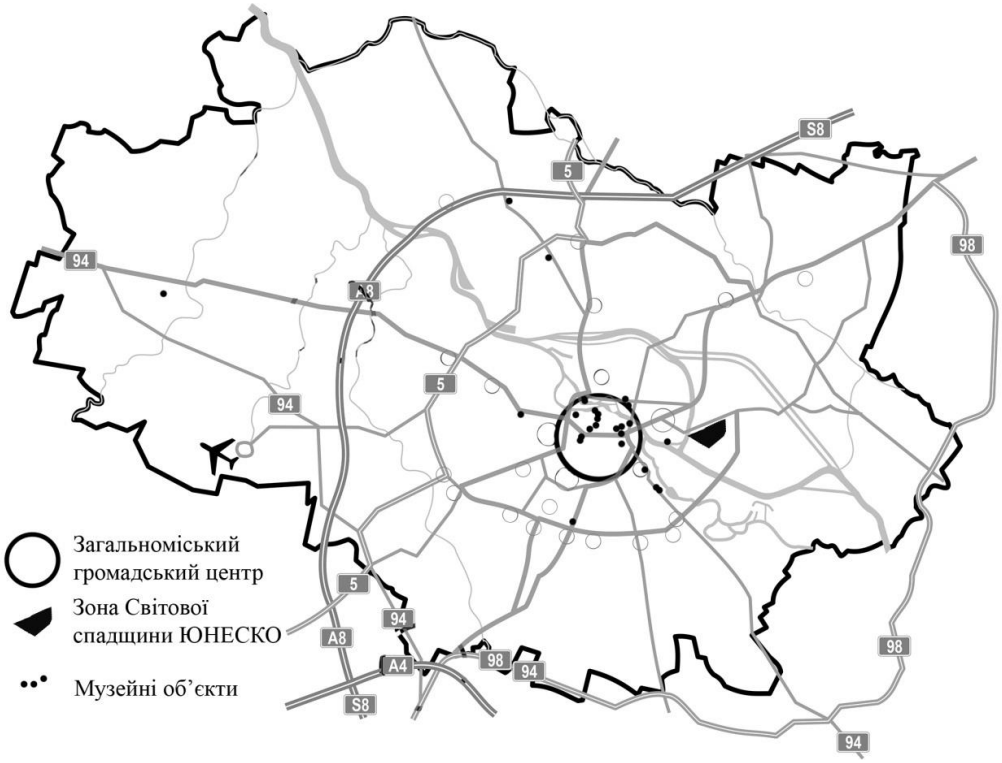

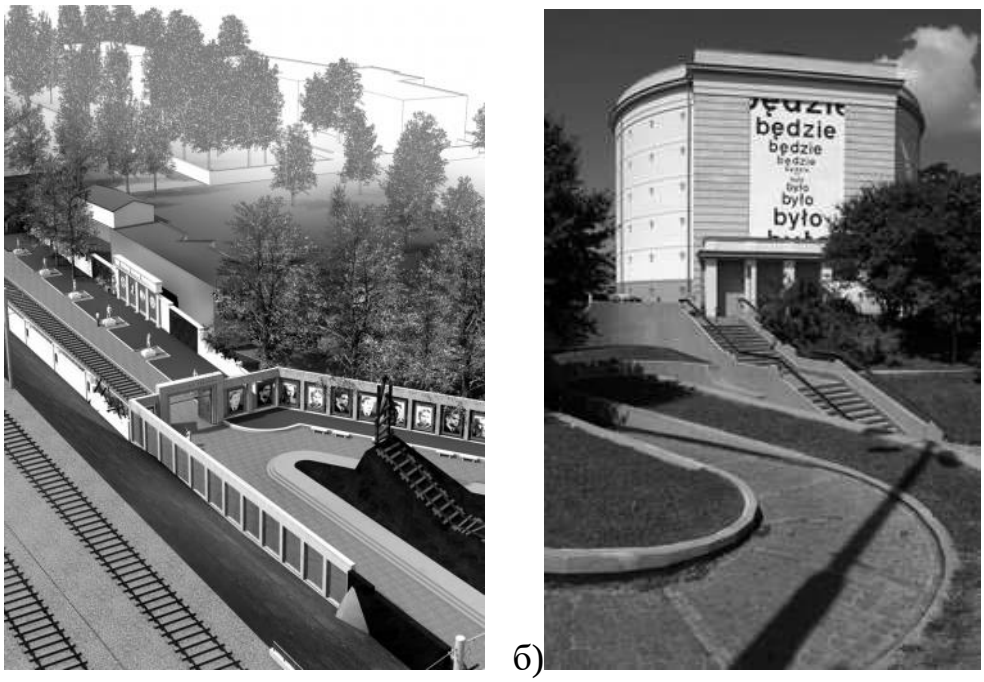
Рис. 2. Розташування музейних об'єктів на території міста Вроцлава, Польща (в опрацюванні Грицака М.М., 2016 р.)

Безпосередньо у структурі ядра загальноміського центру Вроцлава знаходяться 10 музеїв, серед них такі знакові об'єкти як: Археологічний, Історичний музеї, музей Міста, музей Архітектури та ін. За межами ядра у радіусі 2 км виявлено 7 музеїв, серед яких – Національний Етнографічний та Геологічний музеї. Решта музейних об'єктів знаходиться у радіусі від 2 до 10 км від центру.

Подібна ситуація спостерігається і у Львові – близько 15 музеї знаходяться у ядрі загальноміського центру: Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького, Львівський історичний музей, Державний природознавчий музей НАН України, Львівський музей історії релігії, Аптека-музей та ін. За межами історичного центру у Львові розташовуються музеї під відкритим небом: Музей народної архітектури та побуту у Львові "Шевченківський гай", Музей "Личаківський цвинтар"; тематичні музеї: Музей

історії львівської залізниці, Національний музей "Тюрма на Лонцького"; музеї, що присвячені певним знаним персонам, наприклад: Художньо-Меморіальний музей Олекси Новаківського, Художньо-меморіальний музей Олени Кульчицької та ін.

Більшість музеїв у Львові розташовані саме на території, яка входить до Світової спадщини ЮНЕСКО, лише декілька із них знаходяться поза її межами, наприклад, Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької, Національний музей «Тюрма на Лонцького», музей «Русалка Дністрова» та ін. Цікавою особливістю та суттєвою відмінністю від Львова є те, що історичний центр Вроцлава не входить до зони всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, вона знаходиться трохи східніше і включає в себе територію комплексу Зали століття (Hala Stulecia), загальною площею 36.69 Га [7]. Жоден із музеїв Вроцлава не знаходиться безпосередньо на території Світової спадщини ЮНЕСКО (*Вроцлав зіграв ключову роль у Другій світовій війні, тримаючи оборону перед військами Червоної армії на протязі трьох місяців (довше ніж Берлін). Результати облоги були жахливими - зруйновано близько 2/3 міської забудови.*).

а) б)

Рис. 3. Музеї, що розміщені вздовж основних транспортних магістралей міста: а) Музей «Територія Терору» у Львові на просп. В. Чорновола, 45, фрагмент візуалізації до проекту; б) музей Сучасного мистецтва у Вроцлаві на майдані Стжегомським.

Основна туристична вісь Вроцлава, розвиток та підсилення якої передбачено у новому генплані, проходить через такі знакові об’єкти як музей Цвинтарного мистецтва (Muzeum Sztuki Cmentarnej) під відкритим небом, далі на північ до Головного залізничного вокзалу (Wrocław Główny), ще північніше – історичний центр міста та, врешті, прямує до стадіону

Олімпійського. До неї також входить частина Свєдніцького передмістя, простір Фоси Міської, островів Міщанського та Тумського, площа Грюндвальдзька та комплекс Зали століття. Музеї у Вроцлаві мають хорошу транспортну доступність, деякі із них розташовані вздовж транспортних магістралей, наприклад, новий музей Сучасного мистецтва – відкритий у 2011 році на майдані Стжегомським (Strzegomskim) поміж двох потужних транспортних артерій міста - вулиць Лєгніцької (Legnicka) та Стжегомської (Strzegomska).

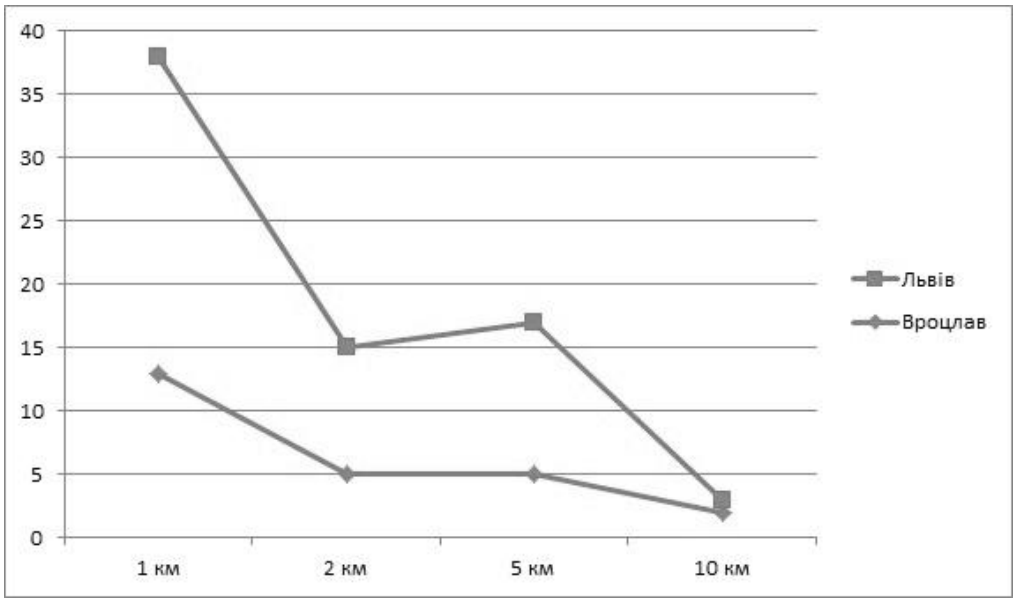

Рис. 4. Графік співвідношення кількості музеїв до їхнього розташування у планувальній структурі міста. По вертикалі - кількість музеїв, по горизонталі – відстань від історичної ринкової площі.

Висновки. Порівнюючи два схожі міста із давньою історією та багатою історико-культурною спадщиною – Львів та Вроцлав можна відзначити ряд закономірностей у розміщенні музейних об’єктів у їхній планувальній структурі, а саме:

- Більшість музейних об’єктів, що мають давню історію (наприклад, Зоологічний музей Львівського національного університету імені Івана Франка належить до числа найстаріших університетських музеїв Європи), розташовані саме у центральній частині міста, у ядрі загальноміського центру. Це спільна риса для обох міст.
- За межами ядра загальноміського центру розташовані, як правило, тематичні музеї, скансени або ж музеї присвячені певним знаним персоналіям.
- У Львові та Вроцлаві виникає потреба у пошуку територій за межами історичного ядра центру, для розміщення нових об’єктів культури, в тому числі музейних, для підсилення громадських підцентрів у районах та формування місцевої ідентичності.

Список використаних джерел:

1. Чисельність наявного населення України: станом на 1 січня 2016 року /Державна служба статистики України – Офіц. вид. – Київ: ТОВ Видавництво «Консультант», 2016. – 85 с.
2. База даних демографії у Польщі, 2015 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://demografia.stat.gov.pl
3. Посацький Б. Просторова трансформація загальноміського центру Львова (впродовж ХХ ст. і на початку ХХІ ст.) / Б. Посацький // Досвід та перспективи розв. міст України : зб. наук. пр. /Укр. держ. наук.-дослід. ін-т проектув. міст «Діпромісто» ім. Ю.М. Білоконя, Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. – К., 2011. – Вип. 20: Проблеми розвитку найкрупніших міст України. – С. 154 – 163.
4. Коригування Генерального плану м. Львова: Том 3 Основні положення / Дубина В.І., Крупа П.І. – Львів: ДІПМ «Містопроект», 2008. – 32 с.
5. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia. Część ogólna. – Wrocław: Biuro Rozwoju Wrocławia, 2006. – 556c.
6. Музеї Львова. Енциклопедія Вікіпедія, 2016 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу:https://uk.wikipedia.org/wiki/Музеї_Львова
7. Centennial Hall in Wrocław. Official website of UNESCO, 2016 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://whc.unesco.org/en/list/1165

Аннотация

Статья посвящена сравнению размещения и значение музейных объектов в планировочной структуре исторического города, на примере Львова и Вроцлава (Польша). Рассмотрены роль и значение музеев относительно общегородского центра, территории Всемирного наследия ЮНЕСКО и транспортно-пешеходной сети. Приведены статистические данные о городах и музейных объектах.

Ключевые слова: музей, общегородской центр, исторический город, Львов, Вроцлав.

Summary

In this article compared the placement and value of museum objects in the planning structure of the historical city on the example of Lviv and Wroclaw (Poland). Considered the role and importance of museums in the city center, territories of UNESCO heritage, transport and pedestrian network. Shown statistics for cities and museum objects.

Keywords: museum, the city center, historical city, Lviv, Wroclaw.

УДК 711.1

к.т.н., доцент **А. В. Завальный, Т. А. Черноносова, М. С. Колоша,** *кафедра городского строительства Харьковского национального университета городского хозяйства имени А.Н. Бекетова*

БИЗНЕС-ПАРК КАК ЭЛЕМЕНТ РЕГУЛИРОВАНИЯ ГОРОДСКОЙ ЗАСТРОЙКИ

Аннотация: проанализированы предпосылки и принципы формирования территории бизнес-парков как объектов инновационной структуры. Создание и развитие бизнес-парков может обеспечить регулирование застройки, землепользования, развитие транспортной, научно-производственной и социальной инфраструктуры, сектора экономики, создания новых рабочих мест.

Ключевые слова: инновации, бизнес-парк, бизнес-инкубатор, научно-исследовательский парк, технопарк, индустриально-технологический парк.

Важнейшим фактором развития экономики является национальный научно-технический потенциал и наличие инновационной составляющей в инвестиционном процессе реального сектора экономики.

Инновационная деятельность становится одним из важнейших системных факторов социального и экономического развития страны, обеспечения национальной безопасности государства.

Во всемирном рейтинге инноваций Украина занимает 63-е место (рис. 1) [1], а в рейтинге конкурентоспособности – 76-е место (рис. 2) [2], что не соответствует ее реальному научному потенциалу.

Эти показатели были бы еще худшими, если бы в свое время в стране не были созданы новые виды недвижимости – бизнес-парки (технопарки), которые являются единственным реально функционирующим сегодня в Украине строго контролируемым государством видом инновационных структур.

Сегодня бизнес-парки являются востребованным форматом коммерческой недвижимости в Европе, США и ряде других высокоразвитых стран мира. Бизнес-парк так же является местом, где возможно эффективное взаимодействие науки, промышленности и образования, что в свою очередь способствует развитию научно-технического потенциала страны.Появлению такого вида коммерческой недвижимости способствовало значительное повышение динамичности современных деловых отношений и необходимость формирования качественно нового вида пространства с офисными объектами, способствующими ведению бизнеса, не создающих проблем.

РЕЙТИНГ	СТРАНА	ИНДЕКС
1	Швейцария	68.2
2	Швеция	64.8
3	Сингапур	63.5
4	Финляндия	61.8
5	Великобритания	61.2
6	Нидерланды	60.5
7	Дания	59.9
8	Гонконг	58.7
8	Ирландия	58.7
10	Соединённые Штаты Америки	57.7
61	Ливан	36.2
61	Македония	36.2
63	Украина	36.1
64	Индия	35.7
65	Колумбия	35.5
66	Греция	35.3

Рис.1. Всемирный рейтинг инноваций.

РЕЙТИНГ	ЭКОНОМИКА	ИНДЕКС
1	Швейцария	5.76
2	Сингапур	5.68
3	Соединённые Штаты Америки	5.61
4	Германия	5.53
5	Нидерланды	5.50
6	Япония	5.47
7	Гонконг	5.46
8	Финляндия	5.45
9	Швеция	5.43
10	Великобритания	5.43
70	Черногория	4.20
71	Ботсвана	4.19
72	Марокко	4.16
73	Уругвай	4.09
74	Иран	4.09
75	Бразилия	4.08
76	Эквадор	4.07
77	Хорватия	4.07
78	Гватемала	4.05
79	Украина	4.03
80	Таджикистан	4.03
140	Гвинея	2.84

Рис. 2. Рейтинг конкурентоспособности.

На сегодняшний день строительство деловых комплексов в исторических центрах крупных городов и мегаполисов, которые до конца 60-х начала 70-х годов прошлого столетия считались практически безальтернативным местом создания офисов для преуспевающих компаний, что создавало большие трудно решаемые проблемы. Большинство деловых кварталов и учреждений выделялись высокой этажностью, а районы высокой плотностью застройки. Основной проблемой планировочной организации таких районов является:

- недостаток площади для предполагаемой застройки;
- дефицит парковочных мест;
- транспортная загруженность окружающих улиц;
- негативное влияние транспорта на состояние окружающей среды (высокие уровни шума, запредельная загазованность и т.д.);
- дефицит элементов благоустройства (площадки различного назначения, зеленые насаждения и др.).

И, как следствие, дискомфорт пребывания на этих территориях. Еще одна не маловажная проблема состоит в сложности получения разрешений на строительство и дороговизна земельных участков, что непременно приведет к высокой арендной плате.

В связи с этим возникла необходимость реновации и модернизации этих территорий [3]. Одним из направлений такой реновации является создание бизнес-парков на обособленных территориях, которые могут выполнять различные функции, в том числе стать общественными и деловыми центрами. Поэтому строительство бизнес-парков за границей города становится все более популярным.

Первые бизнес-парки были созданы как офисные проекты, но спустя время они подверглись редевелопменту, в ходе которого увеличились площади общественных и зеленых зон.

Главными преимуществами таких зон является расположение офисов на целостных территориях с развитой инфраструктурой, относительная дешевизна строительства, а, следовательно, и значительное снижение арендной платы. Чаще всего бизнес-парки располагают вблизи аэропортов, автомагистралей, при этом решаются проблемы транспортных развязок (связей), создаются просторные паркинги, что не всегда возможно реализовать при строительстве крупных офисных комплексов в черте города, а тем более в его центре.

Первым бизнес-парком является Стэнфордский научно-исследовательский парк, основанный при Стэнфордском университете (США, штат Калифорния) в 1951 году группой преподавателей и студентов во главе с деканом инженерного факультета. Сегодня этот технологический парк носит название Кремниевая Долина (Силиконовая долина), и до сих пор является

одним из наиболее успешных проектов, который вдохновляет создателей современных бизнес-парков во всем мире.

Примерами наиболее успешных бизнес-парков являются «Парк наций», который на сегодняшний день стал общественным, деловым и жилым районом Лиссабона (Португалия); Стокли-парк – деловой район вблизи аэропорта Хитроу (Лондон, Великобритания), где до 1984 была расположена городская свалка; новый деловой район на окраине Манчестера (Великобритания), который изменил статус города, сделав его международным финансовым центром; Электронный Город в Индии. Первыми арендаторами офисов на этих территориях становились успешные IT-компании.

Изначально структура бизнес-парка была предельно проста – на территории отдаленной от центра города располагались офисные здания для сдачи в аренду. В дальнейшем эта схема претерпела большие изменения. Для начала, с середины 1980-х годов в большинстве уже существовавших парков был проведен редевелопмент [3]. Это было сделано с целью обеспечения сотрудников парка максимально комфортными условиями для труда. В бизнес-парках стали появляться объекты инфраструктуры, такие как: кафе, отделения банков, спортивные залы и т.д. В дальнейшем процент озеленения территории парков возрос до современных нормативных показателей и стали появляться площадки для занятий различными видами спорта.

Сегодня можно увидеть, что бизнес-парк, начинавшийся как земельный участок с административными зданиями, расположенный на недорогих земельных участках, на границах города становится популярным видом коммерческой недвижимости.

Стоит заметить, что уже функционирующие сегодня бизнес-парки в Украине приносят прибыль и могут успешно конкурировать с зарубежными аналогами. Три ведущих технопарка Украины (Институт электросварки им. Е. О. Патона, Институт монокристаллов, Институт физики полупроводников) обеспечивают 99% выпуска инновационной продукции всех украинских технопарков [4]. В целом украинскими бизнес-парками за время своего существования разработаны и внедрены 116 инновационных проектов; созданы 3246 новых рабочих мест; произведено инновационной продукции на 12,3 млрд. грн. (в т.ч. 1,7 млрд. грн. – экспорт); перечислено в бюджет 0,9 млрд. грн.; обеспечена государственная поддержка инновационных проектов на 0,48 млрд. грн.

В связи с актуальностью данной темы целью статьи является –анализ принципов формирования бизнес-парков в крупнейших городах и мегаполисах.

Для создания успешного бизнес-парка необходимо учесть основные принципы формирования территории бизнес-парков. (рис. 3). Прежде всего, это:

- выбор территории относительно границ города;
- продуманный и детально проработанный план участка, где будут учтены требования к каждому отдельному участку, а так же максимально продуктивное их взаимодействие друг с другом;
- создание целостного ландшафтного дизайна, который создаст спокойную атмосферу на территории парка.

Рис. 3. Основные принципы формирования бизнес-парков.

Располагать их желательно в периферийных районах города или в пригородной зоне, что обеспечит возможность подключения или использование существующих инженерных сетей, при этом должна быть обеспечена удобная транспортная доступность. Существующие магистрали и застроенные территории, граничащие с участком строительства, не должны ограничивать возможность дальнейшего его развития. Планировка и застройка участка территории бизнес-парка должна отвечать ее функциональному назначению и общей концепции, при этом не желательно использовать многоэтажную застройку, большое внимание уделяется устройству паркинга с достаточным количеством машино-мест, созданию инженерной и социальной инфраструктуры. В последнее время наблюдается тенденция к созданию

многофункциональных комплексов, где имеется возможность работать, учиться и проводить досуг. Все планировочные и организационные вопросы должны решаться с учетом мероприятий санитарной гигиены и экологии.

Анализируя существующие бизнес-парки их можно разделить по функциональному признаку на: индустриальные, промышленные, комплексные технологические, технопарки, бизнес-технопарки, складские комплексы, логистические центры, биомедицинские парки, инновационные, научно-исследовательские и многие другие (рис. 4).

1. Индустриальный парк (industrialpark, industrialarea) – инженерно подготовленные земельные участки, производственные и складские здания для крупных производств (металлобработка, машиностроение). Такие бизнес-парки характеризуются относительно небольшим количеством офисных зданий. Примеры индустриальных парков: Траффорд парк (Манчестер, Англия), Koenig & Bauer (Радебойль, Германия), Индустриальный парк «Малиновка» (Харьковская область, Украина), Индустриальный парк «Соломоново» (Закарпатская область, Украина), Индустриальный парк «Свема» (Сумская область, Украина).

2. Складские или распределительные центры - состоят из складов постоянного и временного хранения, оборудованных разгрузочно-погрузочной техникой, парковочными площадками и станциями обслуживания для грузовиков. Подобные парки часто имеют железнодорожные вводы и дворы, а также характеризуются большими площадями и относительно небольшой численностью работников. Офисных помещений и зданий также относительно немного.

3. Логистические центры включают складские здания и распределительные центры, но в отличие от предыдущих осуществляют значительную работу по переработке грузов. Логистические центры осуществляют сортировку, перегруппировку, оптовые поставки. Они имеют цеха по комплектации, упаковке и даже сборке изделий. Часто включают центры оптовой торговли, выставочные и демонстрационные залы. Примеры: логистико-терминальный центр «Шушары» (Санкт-Петербург, Россия), Транспортно-логистический центр «Брест-Белтаможсервис» (Брест, Беларусь), Логистический центр СЗАО «Белрусинвест» (Минск, Беларусь).

4. Научно-исследовательские технопарки, известные также как инновационные технопарки, создаются при крупных университетах или исследовательских центрах для организации масштабных научно-исследовательских разработок и их скорейшего технического освоения. Имеют, как правило, универсальные производственные здания, соединенные с лабораторными корпусами, офисными зданиями и небольшими

производственными и складскими комплексами. Примеры: Национальный центр секвенирования (Иври, Франция), Кремниевая Долина (Стенфорд, США), Технопарк София-Антиполис (Ницца, Франция), Исследовательский комплекс НАСА (США), Технологический центр McLaren (Уокинг, Великобртитания), Институт электросварки им. Е.О. Патона (Киев, Украина), Институт монокристаллов (Харьков, Украина), Институт физики полупроводников (Киев, Украина).

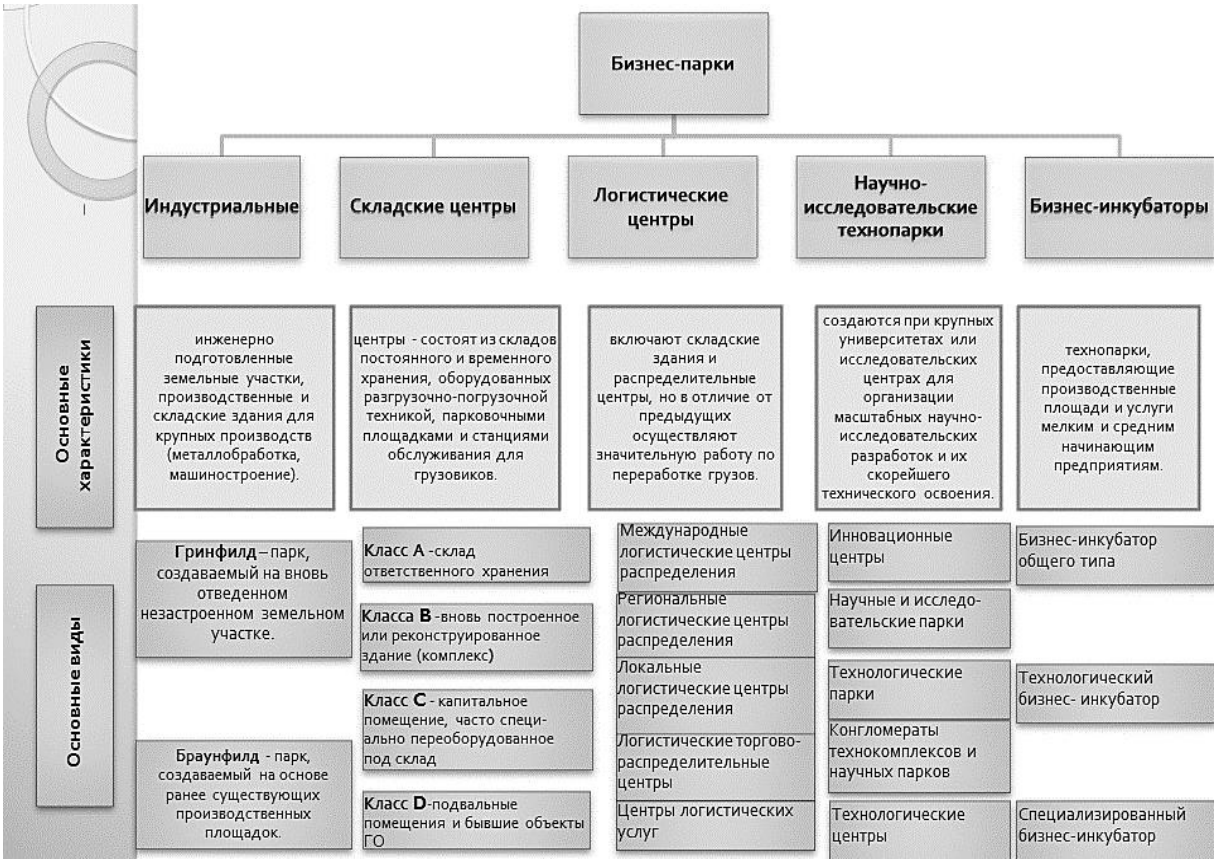

Рис. 4. Классификация бизнес-парков.

5. Бизнес-инкубаторы – технопарки, предоставляющие производственные площади и услуги мелким и средним начинающим предприятиям. Как правило, поддерживаются различными фондами поддержки малого бизнеса, местными бюджетами, агентствами экономического развития, фондами содействия. Часто имеют в составе различные агентства содействия, учебные курсы. Предлагают в аренду в основном недорогие площади, имеют гибкую систему планировки помещений, небольшие и недорогие мощности инженерной инфраструктуры. Примеры: Специализированный бизнес-инкубатор Happy Farm (Киев, Украина), Бизнес-инкубатор общего типа в ХНУГХ им. А. Н. Бекетова (Харьков, Украина), Технологический бизнес-инкубатор (Красноярск, Россия)

6. Комплексный технопарк – новое течение в бизнес-парках – специализированный выставочный или ярмарочный центр новых технологий [5].

Современные бизнес-парки отличаются низкой этажностью застройки, большими площадями общественных мест и высоким коэффициентом озеленения пространства.

В результате проведенного анализа можно выделит некоторые закономерности для создания функционально-планировочной структуры бизнес-парков.

В связи с тем, что понятие бизнес-парка является довольно обширным, предлагается сформировать принципы планировочной структуры на примере технологического парка.

Для анализа функционального зонирования и общей структуры технологического парка необходимо учитывать особенности формирования в зависимости от страны, где будет возводиться парк.

Изучение зарубежного опыта создания объектов инновационной структуры является необходимым, так как в большинстве развитых стран процесс перехода к инновационной экономики начался давно и уже существующие наработки, которые можно использовать в качестве примеров для внедрения в Украине, что позволит избежать ошибок, с которыми уже столкнулись другие государства.

Так для США, где и возникли первые бизнес-парки, характерно наличие 2 основных зон: производственно-складской и зоны сдаваемых в аренду офисных зданий с пешеходной связью между городом, университетом и технологическим парком (рис. 5а).

Европейская модель была доработана под реалии уже существующих исследований. Европейские технопарки расположены на территории кампусов университетов с многовековой историей, что оказывает непосредственное влияние на архитектурно-планировочные решения парков (рис. 5б).

Азиатская модель технологического парка включает в себя селитебные территории, гостиницы, учреждения здравоохранения и соцобеспечения. Такие технопарки называются технополисами, они, как правило, расположены в живописных местах (рис. 5в).

Украинская модель по своей функциональной организации наиболее близка европейской. За исключением того, что в нашей стране технологические парки создаются на базе научно-исследовательских институтов, где имеется уже сложившаяся планировочная структура (рис. 5г) [6].

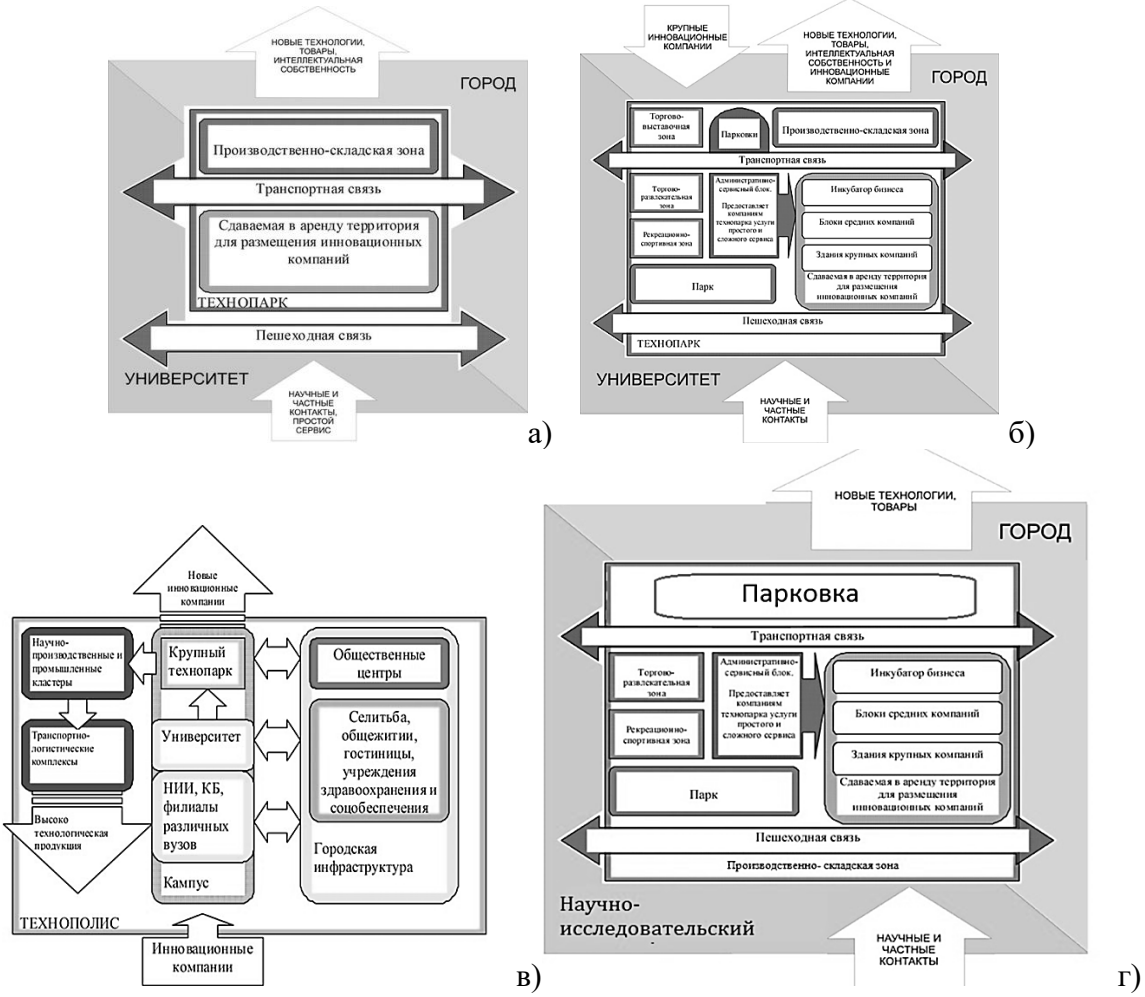

Рис. 5. Примеры моделей технологических парков с основными функциональными зонами: а) американская модель, б) европейская модель, в) азиатская модель, г) украинская модель

Проанализировав существующие модели технологических парков можно выделить основные функциональные зоны: зона офисов, торговая, транспортная, складская зона. Состав и размер зон может варьироваться в зависимости от основного назначения бизнес-парка, его расположения в планировочной структуре мегаполиса и других факторов. При этом в первую очередь учитывают внешние факторы, связанные с местоположением проектируемого объекта в структуре города: положение в плане города; расположение в функциональной зоне города; положение в транспортной структуре; размер территории; влияние на состояние окружающей среды. Как уже говорилось, допускается размещать парки в структуре города, далеко от его центров, на окраине города или за его пределами. Распределение функциональных зон учитывает функциональные и технологические связи, развитое транспортное сообщение и инфраструктуру, отвечающие современным требованиям, что эффективно позволит внедрять и реализовывать национальные и международные проекты. Инфраструктура и коммуникации

современного бизнес-парка включают в себя: транспортные магистрали, развязки, подъездные дороги, аэропорты и железные дороги; газопровод, системы гарантированного электроснабжения, системы теплоснабжения, очистные сооружения, системы канализации, системы информационного обеспечения, прочие коммуникации. Административно-хозяйственное управление (facility management) осуществляет сервисная компания, она же следит за состоянием зданий, сооружений, оборудования, коммуникаций на территории, в пределах внешнего ограждения парка. Функционирование крупных бизнес-парков подразумевает обязательное наличие собственной службы круглосуточной охраны с видеонаблюдением [7].

Украинский опыт создания бизнес-парков схож с европейским. Украинские бизнес-парки в данный момент создаются либо на основе уже существующего научного или промышленного комплексов, либо на новых территориях, где акцент делается на предоставлении услуг средним компаниям. Активное участие руководства научно-исследовательских институтов и высших учебных заведений наблюдается на всех стадиях жизненного цикла проекта.

Такие парки, как правило, включают в себя комплекс коммерческой недвижимости, которая с учетом хорошего транспортного обслуживания, может принести достаточную прибыль инвестору, что вместе с увеличением рабочих мест и налоговых поступлений может дать ощутимый экономический эффект.

В связи с этим заказчик такого парка может рассчитывать на определенные льготы от государства, что, в свою очередь, может увеличивать инвестиционную привлекательность проекта.

На сегодняшний день бизнес-парки в целом зарекомендовали себя как один из важнейших и надежнейших источников улучшения инновационного климата в стране, а правильно подобранная концепция бизнес-парка, может стать примером комплексного регулирования застройки, землепользования, развития транспортной инфраструктуры, современная комплектация и грамотный персонал могут обеспечить прилив и активизацию инвестиций.

Литература

1. Исследование INSEAD: Глобальный индекс инноваций 2014 года. [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий. – Режим доступа : – URL: http://gtmarket.ru/news/2014/07/18/6841
2. Всемирный экономический форум: Рейтинг глобальной конкурентоспособности 2015–2016. [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий. — 30.09.2015. – Режим доступа: – URL: http://gtmarket.ru/news/2015/09/30/7246.

3. Практика інноваційних розробок у сфері територіально-просторового розвитку міст і регіонів: монографія / О. В. Завальний, І. Е. Линник, Т. О. Черноносова, Е.А. Шишкін і др.; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. – С. 240 – 278.
4. Мазур А. А. Технологический парк «Институт электросварки им. Е. О. Патона» / А. А. Мазур // Наука та інновації. – 2008. – т 4, № 1. – С. 74 – 80.
5. История возникновения и классификация бизнес-парков: [Электронный ресурс] // Country-office. – Режим доступа: – http://www.country-office.ru/ideologia-zagorodnyh-ofisov/articles/istoriya-i-klassifikaciya.htm
6. Анализ мирового опыта функционирования и развития объектов инновационной инфраструктуры: [Электронный ресурс] // Cyberleninka. – Режим доступа: – URL: http://cyberleninka.ru/article/n/analiz-mirovogo-opyta-funktsionirovaniya-i-razvitiya-obektov-innovatsionnoy-infrastruktury
7. Лаврова О. М. Технопарки, как инструмент инновационного развития науки и производства. Сравнение опыта Германии и России / О. М. Лаврова, Д. А. Халикова, Р. Н. Бурангулова // Вестник Казанского технологического университета. – 2012. – т. 15, Вып. № 10. – С. 407 - 413.

Анотація

Проаналізовані передумови і принципи формування території бізнес парків, як об’єктів інноваційної структури. Створення і розвиток бізнес-парків може забезпечити регулювання забудови, землекористування, розвитку транспортної, науково-виробничої і соціальної інфраструктури, сектору економіки, створенню нових робочих місць.

Ключові слова: інновації, бізнес-парк, бізнес-інкубатор, науково-дослідний парк, технопарк, індустріально-технологічний парк.

Annotation

The article analyzes the conditions and principles of the area business parks as objects of an innovative structure. Creation and development of business parks can provide building control, land use, development of transport, scientific and industrial and social infrastructure sectors of the economy, creating new jobs.

Keywords: innovation, business park, business incubator, research parks, technology parks, industrial-technological park.

УДК 72.01;72.
В. І. Каменський,
Харківський національний університет будівництва та архітектури Харків

ВЗАЄМОДІЯ ПЛАНУВАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ТА МІСТОБУДІВНОЇ КОМПОЗИЦІЇ ЯК ОСНОВА МІСЬКОГО АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація: актуальність дослідження взаємодії планувальної структури та містобудівної композиції у створенні архітектурного середовища міст визначена низькою художньою якістю середовища постіндустріальних міст. В статті виявлені співпадіння засобів та окремих елементів планувальної структури та містобудівної композиції які застосовані при створення архітектурного середовища міст. Виявлено, що характер взаємодії (симбіоз або підпорядкування) засобів та елементів композиції та планувальної структури визначає суспільну ієрархію просторів.

Ключові слова: планувальна структура, містобудівна композиція, місто, архітектурне середовище.

Постановка проблеми. Проблема створення міського поселення високої якості безсумнівно турбувала людство з часів перших міст. Сформовані навколо перших храмів та ставок вождів перші міста повинні були своєю архітектурою підкреслити свої видатні функції. Водночас, будь-яке скупчення людей вимагає створення штучної системи життєзабезпечення, тобто врахування утилітарних потреб його мешканців. Архітектурне середовище повинно було врахувати і перші і другі вимоги.

Зачаровані можливостями індустріального будівництва містобудівники XX ст. почали множити бетонні об’єми в просторі. Високоякісні зразки, на кшталт олімпійського селища в Мюнхені (фірма СОМ) та житлових веж Дефансу в Парижі змінилися безрадісними панельними багатоповерхівками для промислових робітників. І якщо спочатку, в своїх найкращих зразках, індустріальна архітектура відтворюючи виробничі та забезпечуючи гігієнічні процеси, інтуїтивно відповідала вимогам композиції, то наприкінці 80-х рр. XX ст. стало ясно, що як явище міська композиція зникає, розчиняючись в метро-ритмічній організації будівного виробництва.

Розвиток нових теоретичних та практичних течій в урбаністиці не позбавляє нас необхідності вирішувати художні проблеми містобудування. Сучасний стан архітектурного середовища наших міст вимагає, разом з рішенням інших проблем, вирішення проблеми взаємодії планувальної структури та архітектурно-містобудівної композиції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розв’язанням проблем планувальної структури та містобудівної композиції займалася велика кількість вчених. Але, серед значної кількості робіт помітно відрізняються три напрямки – технократичний, історико-естетичний та середовищний. Ці три напрямки в цілому і сформували сучасний погляд на проблеми планувальної структури міст. Перший, технократичний напрямок представлений роботами Н. Благовидової, М. Бархіна, В. Вадимова, В. Владимирова, М. Габрель, А. Гутнова, І. Кострикіна, Я. Косицкого Г. Й. Фільварова І. Фоміна та ін. Окремо стоять роботи А. Іконнікова, В. Тимохіна і С. Яргіної які розглядали проблему в історико-естетичному аспекті. Середовищний підхід представлений в роботах Л. Кріе (L. Krier), К. Лінча (K. Lynch). Окремо соціокультурні аспекти планувальних структур розроблялися С. Моголь-Надь (S. Mogul-Nagy).

Серед робіт вищеназваних авторів не вистачає робіт які прояснили б проблеми взаємодії містобудівної композиції та планувальної структури в зв'язку з розвитком цивілізаційного процесу.

Цілями статті є виявлення особливостей процесу взаємодії планувальної структури та містобудівної композиції в процесі розвитку міста. Це дозволить зрозуміти більш глибоко причини диспропорцій розвитку архітектурного середовища міст.

Виклад основного матеріалу. Поняття «композиція» (від лат. Compositio - твір, складання, з'єднання) зазвичай використовується стосовно до творів мистецтва. Завданням містобудівної композиції (далі МК) є створення художньо-виразної системи просторово організованих об’єктів архітектури. [1, с.279]

Міське об'ємно-просторове середовище, яке сприймає людина, являє собою природні і антропогенні сформовані рельєф і рослинний покров, транспортні і інженерні споруди, а також архітектурні об'єкти з властивими їм стильовими характеристиками і багато чого іншого. Середовище міста сформоване на основі постійної взаємодії суспільства та предметно-просторового оточення, чисельних систем діяльності та форм поведінки сполученими у просторі з матеріальними структурами. «… ці структури … будуються на основі різноманітних закономірностей та через це утворюють особливо складні напластування (до їх числа входять: структура природного ландшафту, архітектурно-просторова структура, структури транспортна та інженерних мереж)». [2, с.11] Просторова форма в містобудуванні є водночас символом який передає функціональну та образну інформацію. [1, с.279]

Планувальною структурою (далі ПС) зазвичай називають розподіл містобудівного об’єкту на структурно-планувальні одиниці (окремі території з властивими їм функціональним навантаженням та відповідною забудовою), а

основою комунікаційні зв'язки між ними [3, с.160]. Структура міста складається з територій, які відводяться для розміщення планувальних елементів міста (функціональних зон) та комунікативних «коридорів», які пов'язують між собою згадані території, а також приміську зону та інші міста. До цього переліку входять територій які зайняті суспільними відкритими просторами та зеленню, водними поверхнями та т.п. [4, с.98] ПС отримує найбільш повне вираження в розміщенні головних функціональних зон та конфігурації транспортних зв'язків між ними [1, с.63]

Як вважає А. Гутнов, територія міста за інтенсивністю використання розподіляється на дві частини – «каркас» та «тканину». До каркасу автор відносить легкодоступні для городян території, де розташовані об'єкти загальноміського та районного значень, що забезпечують соціально-функціональні зв'язки в суспільстві (заклади управління, торгівлі, культури, обслуговування, видовищні об'єкти, офіси, прохідні великих промислових підприємств і т.п.). Споруди, які належать до каркасу загалом мають унікальне значення для міста, розташовані в районах транспортних вузлів та зупинок масового пасажирського транспорту і мають відповідно індивідуальну архітектуру. До «тканини» належать території, яким висока концентрація функцій не потрібна. Це житлові квартали, зони відпочинку, рядові промислові та складські споруди. Загалом, архітектурне рішення цих споруд та будівель є стереотипним та типовим. [5, с. 116]

Зв'язки між матеріальними частинами міста, будь-то окремі функціональні зони чи території «каркасу» та «тканини», будуються на основі раціональності інженерних та практичних рішень. До практичних вимог слід віднести і легкість орієнтації в місті.

А. Іконніков відносить орієнтацію до завдань ПС. Дослідник вирізняє дві системи орієнтації в просторі – засновану на об'ємних орієнтирах та лінійно-осьову. В історичних містах значні будівлі (замкові вежі, громадські споруди та т.п.) утворювали опорну систему орієнтації, пов'язану з соціальною структурою поселення, його головними та вторинними центрами. Зі зростанням території, далекі перспективи стали можливі лише вздовж вулиць, простір яких формувався периметральною забудовою. Мережа вулиць та доріг стала основою орієнтації та звершився перехід до лінійно-осьової системи (часи бароко та ампіру). [6, с.115] Лінійно-осьова система притаманна також і невеликим за розмірами історичним містам.

За К. Лінчем, образ міста розподіляється за допомогою таких формальних елементів як шлях, орієнтир, кордон, вузол та район [7,с.9]. Водночас, за думкою того ж дослідника, існують універсальні засоби містобудівної композиції. Це осьова лінія для врочистої процесії; замкнутий периметр

огородження, захищені входи; панування високого над ницим; великого над маленьким; сакральність центру. До цих засобів слід віднести ґратчасте планування як символ сталого порядку; ієрархічну організацію простору; затвердження орієнтирів в важливих місцях, як засіб вираження панування над територією; сакральність природних об'єктів (гір, печер та водних поверхонь). [8, с.79]

О. Іконніков визначив три сторони естетичного значення просторової структури поселення. Перша сторона – це гармонійність структури, яка можлива при чіткому розподілі структурних зв'язків та визначеності якісної різниці головних елементів – головного та вторинних центрів, житла, промисловості та т.п. Прикладом може слугувати місто Бразиліа де житлові райони відокремлені планувальними засобами та якісними відмінностями забудови. Нейтральна тканина житлових районів протистоїть індивідуалізована композиція центру з її контрастами висот забудови. В основі плану міста – перехрестя магістралей. По одній розташовано система центру, вздовж іншої – житлові райони. Житлова вісь вигнута через топографію району будівництва. (Рис. 1). [2, с.113] Тобто, відбулося жорстке розділення територій на ту яка сформована засобами ПС (житлова зона) та територію сформовану засобами МК (урядовий центр).

Друга сторона – це закономірний зв'язок між комплексами забудови які безпосередньо сприймаються спостерігачем, це відображення структури цілого міста в просторовій організації та обліку окремих його частин. Цей зв'язок послідовно реалізується при русі спостерігача по території міста. [6, с.113] Прикладом є планування Единбургу, де місто виросло навколо головної вулиці до королівського замку.

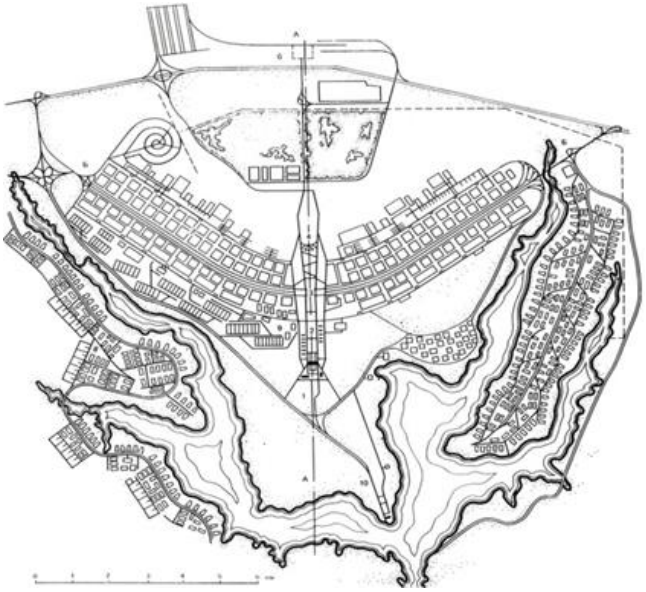

Рис. 1. Бразіліа. План міста.

Третя сторона естетичного значення структури реалізується у визначенні положення, функціональній ролі та взаємозв'язку елементів системи. Визначаються умови зорового сприйняття того чи іншого комплексу забудови. За сукупністю ознак визначається панівне чи підпорядковане становище – ієрархія. [6, с.114] Так, чим вище за ієрархією знаходиться об'єкт тим вище рівень комунікаційного сполучення між ним та іншими територіями міста.

В центрі Канберри, ПС якого розвивала ідею міста-саду в напрямку забезпечення можливості подальшого розвитку [9, с.1], державний та муніципальний центрі поєднані головною магістраллю міста та знаходяться на протилежних берегах озера. Державний центр знаходиться на панівному пагорбі і набережна біля нього перетворена на парк з меморіальними об'єктами та державними спорудами, а біля другого центру розвинулися торгівельні заклади. Тобто, на території біля держустанови домінують засоби МК.

Основою рішення плану Нью-Делі (1912) була жорстка симетрія організована вздовж головної паркової вісі - Раджпахту. На цій території домінували засоби МК. Водночас, цей проспект зайняв територію утворену систему вулиць-доріг, які природно склалися в передмісті старого Делі. «Раджпатх» (Дорога королів) спрямований від старої гавані біля англійського форту через тріумфальну арку «Ворота Індії» до палацу Віце-короля Індії, який фланкували будівлі міністерств. Об'їзні магістралі забезпечують існування комфортного середовища урядового центру та утворюють чудові умови для зорового сприйняття його ансамблю. (Рис. 2)

Слід зазначити, що вплив видатних споруд на розвиток планувальної структури може бути вирішальним. Так, після зведення в 1844 р. в центрі Харкова дзвіниці Успенського собору, висотою 90 м, магістралі та дороги, що вели у місто почали активно змінювати напрям розвертаючи рух в сторону дзвінийі. Так, вул. Сумська в місці де закінчувався масив будинків, створених до зведення дзвіниці, змінює напрям. Ділянка вулю Сумської прокладена в XVIII ст. була орієнтована купол собору (XVIII ст.), а нова частина (XIX ст.) вже на дзвіницю. Такі ж трансформації ми можемо спостерігати на інших вулицях Харкова (вул.. Шевченко, Піскунівська та інші).

Ця практика була характерна не тільки для поза минулого століття. Так, сакралізовані об'єкти Російської Імперії та СРСР – заводи ставали центрами МК починаючи з часів Петра I до СРСР. Найбільш відомим прикладом є Санкт-Петербург, де центр міста розвинувся навколо судноверфі впродовж XVIII ст. Згодом, до верфі протяглися три центральні магістралі, визначивши планувальну композицію міста на три століття поспіль. Згодом, в районі перетину магістралей був сформований претензійний імперський центр де відповідно домінували засоби МК.

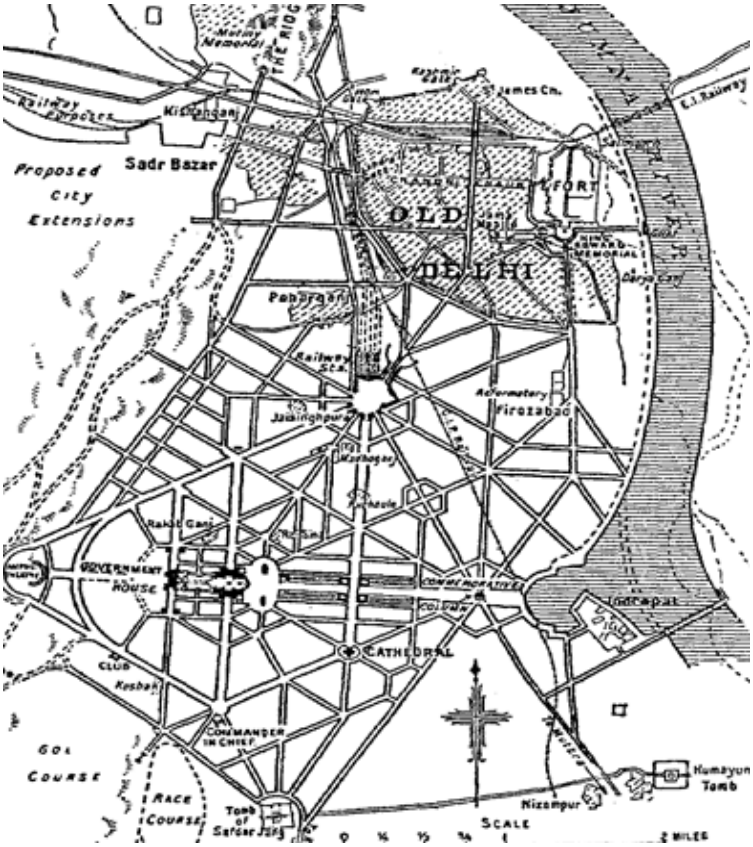

Рис. 2. Нью-Делі. Генеральний план центральної частини, 1912 р.

В кінці XIX – першій третині XX ст. на східній околиці Харкова почав формуватися промисловий район. До його складу увійшли заводи канатний, сільськогосподарських машин, паровозобудівельний та інші підприємства зі своїми робітничими селищами, та закладами обслуговування. Після створення за містом нового тракторного заводу (ХТЗ) з робітничим селищем (арх.. П. Альошин, 1930 р.) виник проспект Сталіна (нині Московський проспект).

Селище заводу ХТЗ в Харкові було створено на основі лінійного плану, класичним для індустріальної епохи. Але, важливим компонентом плану стала перпендикулярна до головної транспортної вісі (проспекту Сталіна) вулиця (нині арх. П. Альошина), по якій був організований осьовий підхід до головної прохідної заводу (Рис. 3). Перед прохідною було створено за допомогою засобів МК претензійний заводський меморіальний сквер. Іншим кінцем цей проспект символічно закінчувався кладовищем. Тобто, композиційно комунікаційна структура району наслідувала старовинні зразки. (Давньоєгипетські міста, Пекін та т.п.) Так, райони міст Єгипту були сформовані навколо церемоніальних проспектів орієнтованих на певні сонячні азимути і які вели до храмів. Пекін також був побудований навколо головної магістралі яка вела до «Забороненого» міста - імператорського палацу.

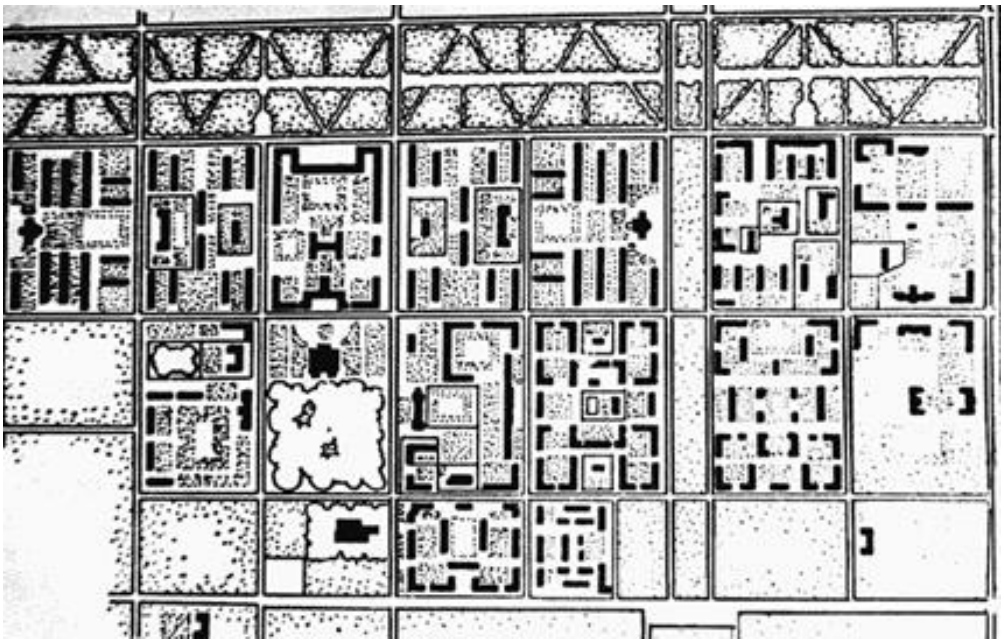

Рис. 3. Селище заводу ХТЗ. План 30-і рр. ХХ ст.

Впродовж ХХ ст. вздовж Московський виросли ряд заводів, головні багато прикрашені прохідні яких ритмічно розташувалися вздовж нього прикрашаючи головну магістраль міста. З тильної сторони заводів протягнулися ще з 30-х рр. ХХ ст. залізниця. Вздовж залізниці в певному ритмі вишукувалися адміністративні, наукові та складські корпуси, а також утопаючі в зелені житлові індивідуальні будинки робітничих селищ Немишля та Салтівка. Висотні корпуси слугують домінантами для малоповерхової забудови селища.

Території вздовж проспекту напроти заводів були заповнені житловими спорудами, які по периметру оточили внутрішні двори. Якщо до описання проспектів ми можемо обмежено застосувати поняття архітектурна композиція, то до житлової зони більше пасує термін «структура». Така ж картина спостерігалася скажемо в стародавньому Вавілоні, де проспект до центрального храму (зиккурату Етеменанкі) був врочисто оформлений, а житлові райони являли собою скупчення призматичних будівельна коло внутрішніх двориків.

Висновки. Розміщення унікальних об’єктів та територій в фокусі візуальних зв’язків, було викликано як композиційними так і функціональними, утилітарними вимогами. Композиція плану міста, який є результатом реалізації як утилітарних так і художніх функцій міського середовища, формує просторові умови сприйняття містобудівного об'єкту. Рисунок композиційних осей (комунікацій міста) які визначають розташування орієнтирів (домінант) часто стають репрезентативними елементами міського простору, «каркасом» образу міста.

Взаємодія МК та ПС визначає ієрархію міських просторів у соціумі. Так, на першому рівні знаходяться архітектурні ансамблі, які мають в суспільстві значну вагу - меморіали, центральні парки, урядові квартали та т.п. Ці містобудівні об'єкти, зазвичай, розміщуються на територіях прилеглих до «каркасу» і мають обмежений в часі режим використання..

На другому рівні, на територіях «каркасу», відбувається активне залучення засобів МК при формуванні ПС міста. Саме на цих територіях ми спостерігаємо своєрідний багатостильовий «палімпсест» архітектурно-містобудівних стилів. Причину цього слід шукати в інтенсивному використанні цих територій та концентрації населення, а відповідно і особливої уваги до них. На третьому рівні, при формуванні містобудівних територій «тканини» вирішуються в першу чергу практичні завдання. Тобто, домінують цілі ПС, і відображення в ПС міста рельєфу та інших місцевих умов на цьому рівні взаємодії МК та ПС само по собі створює художній ефект.

Література

1. Основы теории градостроительства: Учеб. для вузов. / З.Н. Яргина, Я.В. Косицкий, В.В. Владимиров и др.; Под ред.. З.Н. Яргиной. - М.: Стройиздат, 1986. - 326 с.
2. Иконников А.В. Искусство, среда, время. (Эстетическая организация городской среды). – М.: Советский художник, 1984. – 336 с.
3. Бочаров, Ю.П. Планировочная структура современного города / Ю.П. Бочаров, О.К. Кудрявцев. М.: Стройиздат, 1972. - 160 с.
4. Бархин М.Г. Город. Структура и композиция/ М.Г. Бархин. – М.: Наука, 1986. - 252 с.
5. Гутнов А. Э. Эволюция градостроительства/ А. Э. Гутнов. М.: Стройиздат, - 1984, - 256 с.
6. Иконников А.В., Артеменко В.В., Искржицкий Г.И. Основы градостроительства и планировки сельских населенных мест: Учебник. – М.: Вьісш. школа, 1982. – 247 с.
7. Lynch K. The image of the city / Kevin Lynch. - Cambridge, Massachusetts and London: MIT Press – 1960, - 187 p.
8. L Линч К. Совершенная форма в градостроительстве / Пер. с англ. В. Л. Глазічева Под. ред. А.В. Иконникова. - М.: Стройиздат, 1986. - 264 с.
9. Gellerstedt N. Commonwealth of Australia. design for the lay-out of the federal capital city. Typescript in Australian Archives, ACT, Series A762. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://urbanplanning. library.cornell.edu/DOCS/ newdel_1.htm

Аннотация

Актуальность исследования взаимодействия планировочной структуры и градостроительной композиции в создании архитектурной среды городов определена низким художественным качеством среды постиндустриальных городов. В статье выявлены совпадения средств и отдельных элементов планировочной структуры и градостроительной композиции которые были применены при создании архитектурной среды городов. Выявлено, что характер взаимодействия (симбиоз, доминирование или подчинение) средств и элементов композиции и планировочной структуры определяет общественную иерархию пространств.

Ключевые слова: планировочная структура, градостроительная композиция, город, архитектурную среду.

Annotations

Relevance of the study of the interaction planning structure and composition of urban planning to create architectural environment of cities is defined by low artistic quality environment of the post-industrial cities. The article revealed a common tools and certain elements of planning structure and compositions of urban planning, that are used for the creation of the architectural environment of the city. Found that the nature of the interaction (symbiosis and dominance or submission) of the tools and the elements of composition and planning structure determines the symbolic hierarchy of public spaces - from the structure of residential areas through the open activity spaces to the memorials and government territories with cold symbolism of the order.

Keywords: planning structure, composition of urban planning, urban, city, architectural environment.

УДК 72.03:711.4.168:91.03

М. В. Каплінська,
к. арх. НУ "Львівська політехніка"

ПРОБЛЕМА РЕОРГАНІЗАЦІЇ ТРАНСПОРТНИХ МЕРЕЖ У КОНТЕКСТІ РЕГЕНЕРАЦІЇ РИНКОВИХ ПЛОЩ ІСТОРИЧНИХ МІСТ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ, ЛЬВІВСЬКОЇ ТА ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

Анотація: проаналізовано транспортні мережі історичних міст вказаних областей з точки зору регенерації їх ринкових площ; обґрунтовано необхідність вилучення автомобільного руху з територій ринкових площ, пропонованих у якості пам'яток містобудування, наведено пов'язані із цим проблеми;

висвітлено особливості чотирьох груп міст, виокремлених за можливістю влаштування пішохідних зон на території історичних ринкових площ.

Ключові слова: історичні міста, ринкові площі, регенерація, транспортні мережі, пішохідні зони.

Постановка проблеми. В межах Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей налічується 112 міських поселень (*До згаданого списку увійшли міста та селища міського типу, які, згідно із ДБН 360-92**, належать до міських поселень*), офіційно внесених до переліку історичних, що складає майже третину усього списку [1]. У 96-и історичних містах було виявлено (у дисертаційному дослідженні автора) ринкові площі у різних станах збереженості, 70 із них пропонується розглядати у якості пам'яток містобудування [2]. Чинні норми встановлюють для таких об'єктів специфічний режим використання – регенерацію – в межах їх охоронних зон [3]. І вже на найраніших етапах проектних робіт з регенерації ринкових площ історичних міст постає транспортна проблема, адже розвиток транспортних систем належить до найважливіших містобудівних чинників, і проектування містобудівного середовища поза цією площиною неможливе.

Мета статті: дослідити вплив сформованих транспортних мереж на збереження архітектурно-містобудівної спадщини історичних міст на прикладі ринкових площ у трьох вибраних областях; запропонувати напрямки їх реорганізації, залежно від актуального стану ринкових площ.

Виклад основного матеріалу. Міста в межах дослідження різняться за кількістю населення, територією, рівнем економічного, культурного розвитку, місцем і роллю в системі розселення і, відповідно, рівнем організації транспортних систем, що загалом відображено у структурі адміністративно-територіального устрою: адміністративне значення міста та його транспортні можливості закономірно взаємозалежні. З-поміж досліджуваних об'єктів 10% належать до міст обласного значення (з них 3 – обласні центри), більш як половина – районного значення (з них 23 – районні центри), 36% – селищ міського типу (з них 3 – районні центри) [4].

В контексті регенерації ринкових площ насамперед розглянемо безпосередньо пов'язаний із ними автомобільний транспорт: громадський (міський та зовнішній), наявний у всіх без винятку містах, та індивідуальний; а також громадський електротранспорт (трамваї та тролейбуси), наявний в окремих містах.

Міський громадський транспорт функціонує здебільшого в районних центрах регіону (з населенням від 10-20 тис. осіб, іноді меншим: Бережани, Броди, Бучач, Городенка, Долина, Збараж, Золочів, Надвірна, Рогатин, Чортків)

та в містах обласного значення (з населенням у більш як 50 тис. осіб: Дрогобич, Івано-Франківськ, Калуш, Коломия, Львів, Тернопіль). У найбільших із досліджуваних міст працює електротранспорт: тролейбуси (Івано-Франківськ, Львів, Тернопіль) та трамваї. На сьогодні трамвай діє лише у Львові (один із маршрутів перетинає ринкову площу міста вздовж її південної сторони), хоча ще до 60-х рр. XX ст. в Коломиї була вузькоколійна приміська залізниця, яка сполучала містечко зі селами Рунґури та Ковалівкою [5] та проходила ринковою площею міста (розібрана у 1967 р.). А плани спорудження трамвайної системи у Івано-Франківську (Станіславів до 1962 р.) зруйнувала І-а світова війна: згідно з проектом, один із трамвайних маршрутів мав проходити ринковою площею вздовж її західної сторони [6].

Водночас у більшості міст нема власного міського транспорту, а функція внутрішнього сполучення інтегрована в систему транспорту зовнішнього. Цьому сприяє мережа автомобільних шляхів, сформована таким чином, що дороги і державного, і місцевого значення зазвичай проходять центральними частинами міст через територію практично усіх досліджуваних ринкових площ.

Досліджуваною територією проходять міжнародні шляхи Е-40 (найдовший європейський маршрут, частина якого входить до міжнародного транспортного коридору №3; перетинає Мостиська, Судову Вишню, Городок, Львів в одній гілці, Краковець, Яворів, Івано-Франкове, Львів – в іншій, а далі йде через Куликів, Буськ, Олеське, Броди), Е-50 (частина якого збігається із міжнародним транспортним коридором №5; Сколе, Стрий, Жидачів, Ходорів, Рогатин, Бережани, Козова, Тернопіль), Е-372 (Рава Руська, Жовква, Куликів, Львів), Е-85 (Тернопіль, Микулинці, Теребовля, Копичинці, Чортків, Товсте, Заліщики). Ці шляхи разом зі шляхами національного (Н-09, Н-10, Н-13, Н-18), регіонального (Р-15, Р-20, Р-24, Р-39, Р-40) та територіального значення (Т-0904, Т-0906, Т-0910, Т-1404, Т-1418, Т-1425 та ін.) проходять через більш як половину ринкових площ історичних міст (рис. 1).

Загалом виявлено, що 8 досліджуваних об’єктів перетинають міжнародні автомобільні дороги, 13 – національного, 8 – регіонального, 19 – територіального значення; решту – дороги місцевого значення [1] (рис. 1), які в будь-якому разі виступають основними транспортними артеріями міста. Причому у 34-х випадках дороги державного значення з відповідним транспортним навантаженням (рух великогабаритних вантажівок, автобусів за одночасної відсутності або неналежного стану об’їзних доріг) перетинають ринкові площі, пропоновані у нашому дослідженні у якості містобудівних об’єктів культурної спадщини, що призводить, поряд із іншими чинниками, до їх руйнування [2]. Відсутня дорога лише на місці втраченої ринкової площі в Сокалі. В окремих містах на ринковій площі влаштовано пішохідну зону, як

наприклад в Івано-Франківську з 2012 р. На ринковій площі у Львові також вилучено автомобільний рух, проте здійснюються перевезення за трамвайним маршрутом, колія якого проходить вздовж її південної сторони. Розглядається можливість влаштування пішохідної зони у Бережанах, Жовкві. Було зроблено кілька неефективних покищо спроб заборонити в'їзд автомобілів на територію ринкової площі в Дрогобичі.

Існує три основні аргументи на користь влаштування пішохідних зон на території ринкових площ історичних міст: пам'яткоохоронний, екологічний, а також аргумент комфортності (фізичної та психологічної) публічного простору.

Хоча дороги й відігравали важливу містотворчу і формотворчу роль, проходячи через ринкові площі від найдавніших часів, однак характер та інтенсивність сучасного транспортного руху, а також вимоги до планіметричних параметрів автомобільних доріг конфліктують із вимогами та пріоритетом збереження цінної розпланувальної структури історичних міст. Особливо виразно ця проблема постає в середмістях, у яких значна частина історичної забудови втрачена, проте загалом зберігся містобудівний уклад, адже радикальні реконструкції та розширення червоних ліній, передбачені у генеральних планах 70-х рр. XX ст., у більшості міст не були реалізовані [7]. Історично сформовані вулиці зазвичай нешироκі, а їх неправильна конфігурація із численними заломами становить містобудівну цінність та підлягає охороні.

Збережена історична забудова фіксує ширини вулиць від 7 м, в середньому 12-13 м, – така відстань недостатня для відповідного функціонування автошляхів державного значення, але дозволяє влаштовувати проїзди або вулиці місцевого значення, хоча й у цьому випадку не завжди можливе дотримання всіх містобудівних обмежень (Мінімальна нормативна ширина вулиць місцевого значення в червоних лініях визначена в межах 15-35 м, яку допускається зменшувати в умовах існуючої забудови "з мінімально можливим звуженням елементів їх поперечного профілю" [8], водночас "кількість і ширина смуг руху на основній проїзній частині вулиць і доріг з двостороннім рухом повинні прийматися за розрахунками, але не менше наведених у ДБН 360-92*, тобто, не менше 10-12 м [9]. Крім того, існує обмеження щодо відстані від проїзду до житлового будинка, яку слід приймати 5-8 м (до 9 поверхів).). Дотримання ж історичних червоних ліній – принципове завдання охорони містобудівної спадщини, і, якщо цьому суперечать вимоги до автомобільних доріг і вони не можуть бути послаблені – такі дороги мають бути винесені за межі цінного історичного архітектурно-містобудівного середовища, що вимагає будівництва та ремонту об'їзних шляхів задля виведення з міст транзитного транспорту.

Окрім втручання в цінну розпланувальну структуру, автомобільний рух спричиняє викиди шкідливих речовин та вібрацію, які призводять до

руйнування історичної забудови, в той час як архітектурна спадщина історичних міст дотепер залишається малодослідженою та належно не оціненою (хоча ситуація й змінюється із кожним наступним виконанням історико-архітектурних опорних планів, і на сьогодні виявлено чимало об'єктів, пропонованих до внесення у перелік пам'яток архітектури і місцевого, і національного значення, а також значної історичної забудови).

Попри всі вигоди, автомобільний транспорт, як відомо, належить до одного із найголовніших чинників забруднення довкілля (окрім відпрацьованих газів слід згадати також про токсичні зливи з доріг та шумове забруднення), що негативно впливає на здоров'я та тривалість життя людини.

Із актуальним станом транспортних мереж пов'язана проблема соціальної несправедливості, коли різні категорії людей виявляються нерівноправними у використанні міського простору, доступного для одних і малодоступного або й недоступного для інших. Цьому аспекту транспортної проблеми в останні десятиліття науковці приділяють значну увагу, вирізняючи такі чинники соціальної нерівності, як незбалансованість громадського та приватного автомобільного транспорту (ускладнює доступ до товарів, послуг, місць праці, участі у суспільному житті); загроза здоров'ю і життю людини (обмеження свободи пересування пішохода, особливо жінок, дітей, людей з особливими потребами, що має негативні наслідки для фізичного, розумового та емоційного розвитку людини), нераціональне використання території міста (витіснення з міського простору більшості пішоходів задля меншості водіїв) тощо [10]. Наведені транспортні проблеми притаманні урбанізованому простору взагалі, але їх актуальність підсилюється у випадку ринкових площ (У ДБН В.2.3-5-2001 "Вулиці та дороги населених пунктів", у якому для головних міських площ задекларовано призначення: "для руху транспорту, що обслуговує адміністративні та громадські будинки і споруди, розташовані в межах площі, а також для проведення свят, народних гулянь, демонстрацій, парадів" та передбачено "переважно рух пішоходів, вилучення транзитного руху транспорту" [8].) історичних міст, які виступають, по-перше, історичними загальноміськими публічними центрами, а по-друге, складними об'єктами культурної спадщини. Тож наявність автомобільного руху на території ринків перешкоджає повноцінному використанню потенціалу їх історичного архітектурно-містобудівного середовища. Але не всі досліджувані об'єкти мають для влаштування пішохідних зон однаково сприятливі умови, що, як бачимо, залежать від стану збереженості ринкових площ, особливостей сформованої розпланувальної структури, адміністративного значення та рівня урбаністичного розвитку міста, характеру його ландшафту тощо.

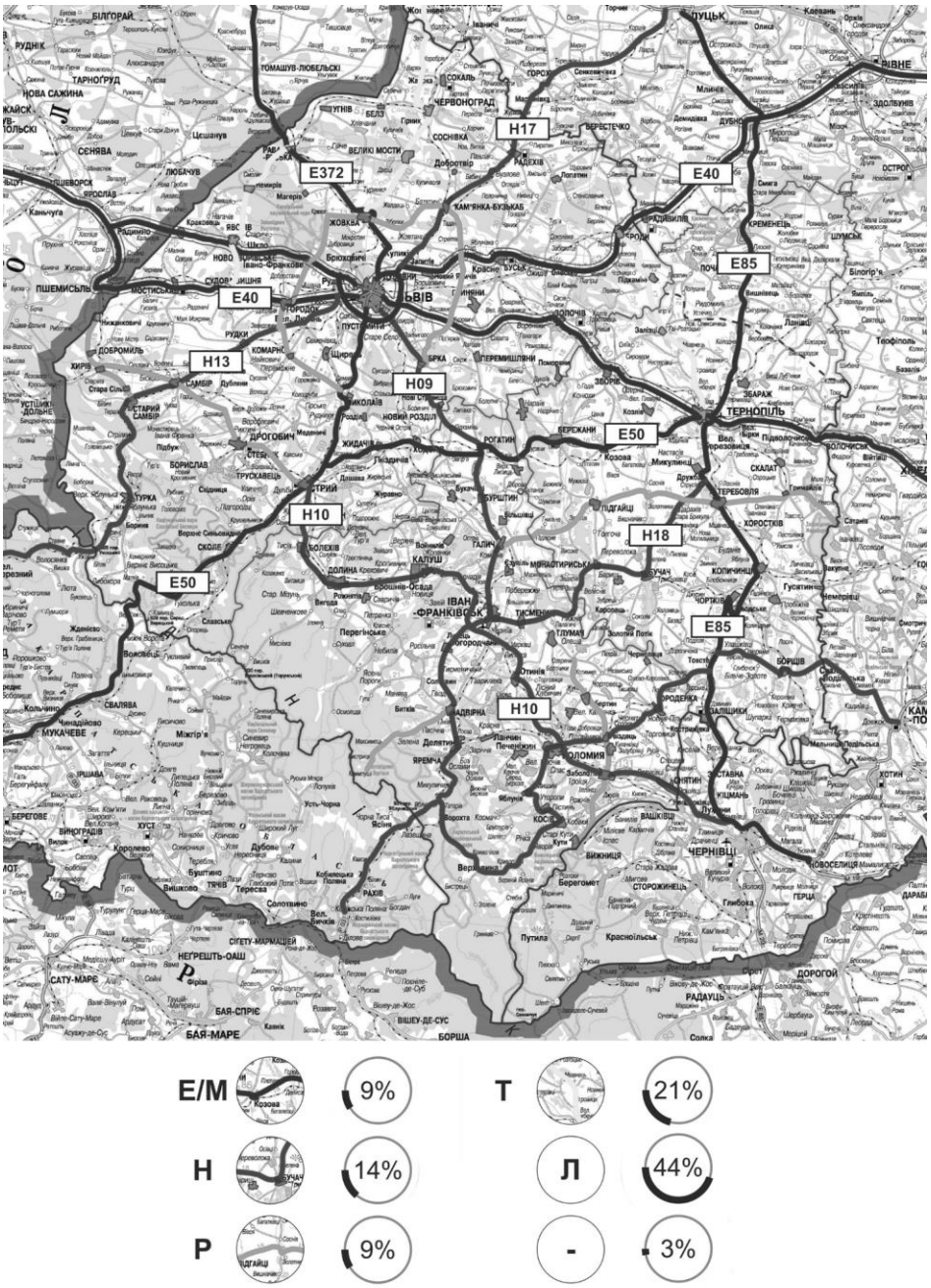

Рис. 1. Проходження автомобільних шляхів територіями досліджуваних ринкових площ (розробка автора на основі карти автомобільних шляхів України)

Враховуючи перелічені чинники, пропонуємо виділяти наступні групи міст за можливістю реорганізації транспортних мереж та влаштування пішохідних зон на території ринкових площ:

Міста, у яких транспорт вилучений або на стадії вилучення з простору ринкових площ. У цій групі можна виокремити дві категорії об’єктів. До першої належать сформовані, добре збережені ринкові площі міст, що мають обласне значення (пішохідну зону на ринку влаштовано у Львові, Івано-Франківську, йде мова про влаштування пішохідної зони на ринковій площі Дрогобича) або ж тут діє історико-культурний заповідник (щодо пішохідної зони стоїть питання у Бережанах, Жовкві). До другої – історичні ринки, які,

зважаючи на стан їхньої зруйнованості, втратили містобудівне значення площі та, відповідно, потребу у транспортному сполученні (наприклад, у Сокалі на місці ринкової площі разом із приринковими кварталами з часу ІІ пол. ХХ ст. влаштовано парк, і доріг нема взагалі; або в Залізцях, у яких просторова структура і ринкової площі, і довкола неї практично повністю втрачена, тож проїзд обслуговує лише кілька будинків на цій території).

Міста, у яких для влаштування пішохідної зони достатньо реорганізації транспортного руху. Це міста переважно із розвиненою вуличною мережею, сформованими та добре збереженими ринковими площами, до простору яких (ринкових площ) не входять дороги державного значення, відповідно, транспортне навантаження відносно нескладно перерозподілити на місцеві вулиці поза межами історичних ринків (Бережани, Борщів, Броди, Буськ, Галич, Глиняни, Жидачів, Збараж, Зборів, Калуш, Козова, Миколаїв, Микулинці, Новий Яричів, Рожнятів, Самбір, Сколе, Стрий, Турка, Чортків, Яворів).

Іншу групу становлять міста, у яких влаштування пішохідної зони вимагає доповнення дорожньої мережі новими вулицями, а також побудови об’їзних шляхів. Найскладніша ситуація виникає у містах, через які проходять шляхи державного значення, особливо, міжнародні траси, адже проблему транзитного транспорту у центральній частині не можна вирішувати за рахунок житлових вулиць, тож безумовно актуальною є проблема побудови об’їзних доріг. Як вже згадувалось, таких об’єктів більш як половина із числа досліджуваних, і до того ж, у переважній більшості із них нема місцевого громадського транспорту. Враховуючи запропоноване у попередніх працях автора ранжування ринкових площ історичних міст за станом збереженості та культурною цінністю [2, 7], можемо стверджувати, що з пам’яткоохоронної точки зору найгостріше стоїть завдання влаштування об’їзних доріг для таких міст, як Белз, Болехів, Бучач, Івано-Франкове, Комарно, Куликів, Підгайці, Поморяни, Рудки, Скала Подільська, Скалат, Стара Сіль, Старий Самбір, Ходорів, Щирець.

До окремої групи відносимо міста, у яких влаштування пішохідної зони на території історичної ринкової площі на сьогодні недоцільне. Переважно це міста із втраченими ринковими площами, які або не функціонують як публічні міські центри (на їхньому місці у ІІ пол. ХХ ст. постали житлові квартали, як наприклад у Роздолі, Тернополі), автомобільні дороги в цьому випадку фіксують реліктове містобудівне розпланування; або ж міста із значними втратами просторової структури ринкових площ, автомобільні дороги на території яких запобігають забудові відкритого простору історичних ринків (Більшівці, Обертин, Солотвин, Товсте).

Висновки. Реорганізація транспортних мереж історичних міст – одна із найскладніших проблем регенерації їх архітектурно-містобудівного середовища. Проте вона необхідна для збереження історичних розпланувальних структур (зі значно вужчими вулицями, аніж цього вимагають суто містобудівні норми), особливо таких цінних містобудівних об'єктів, як ринкові площі. Така реорганізація має передбачати влаштування пішохідних зон в межах ринкових площ історичних міст (що, однак, залежить від стану їх збереженості та рівня соціоекономічного розвитку), яке стане першим кроком до повернення їм функції загальноміських публічних центрів.

Література

1. Про затвердження Списку історичних населених місць України: Постанова Кабінету Міністрів України. – 2001 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/878-2001-%D0%BF
2. Каплінська М.В. Архітектурно-містобудівні принципи регенерації ринкових площ історичних міст Західного регіону України: автореф. дис. ... канд. архітектури: 18.00.01 / М.В. Каплінська. – Львів, 2016. – 24 с.
3. ДБН Б.2.2-2-2008: Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження науково-проектної документації щодо визначення меж та режимів використання зон охорони пам'яток архітектури та містобудування. – К.: ДП "Укрархбудінформ", 2008.
4. Kaplinska M. The Transport Problem of the Market Squares Regeneration in the Historic Towns and Cities of Galicia / M. Kaplinska // Austrian Journal of Technical and Natural Sciences / Editor-in-Chief P. Busch. – Vienna, 2015. – N9-10. – P. 3.
5. Буркович М. Перший трамвай Галичини / М. Буркович. – 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.magistral-uz.com.ua/articles/pershij-tramvaj-galichini.html
6. Електротранспорт України: Енциклопедичний путівник / Сергій Тархов, Кость Козлов, Ааре Оландер. – Київ: Сидоренко В. Б., 2010. – 912 с. – ISBN 978-966-2321-11-1
7. Каплінська М.В. Трансформації ринкових площ історичних міст Галичини у другій половині XX ст. / М.В. Каплінська // Проблеми дослідження, збереження та реставрації історичних фортифікацій. Збірник наукових праць. – Число 7. – Львів, 2015. – С.134-150.
8. ДБН В.2.3-5-2001: Вулиці та дороги населених пунктів. – К.: ДП "Укрархбудінформ", 2001. – 102 с.
9. ДБН 360-92**: Планування і забудова міських і сільських поселень. – К.: ДП "Укрархбудінформ", 2002. – 110 с. + 115 с.
10. Міста потерпають від транспортних хвороб. – 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://velotransport.info/?p=1054

Аннотация

Проанализированы транспортные сети исторических городов указанных областей с точки зрения регенерации их рыночных площадей; обоснована необходимость изъятия автомобильного движения с территорий рыночных площадей, предлагаемых в качестве памятников градостроительства, приведены связанные с этим проблемы; освещены особенности четырех групп городов, выделенных зависимо от возможности устройства пешеходных зон на территории исторических рыночных площадей.

Ключевые слова: исторические города, рыночные площади, регенерация, транспортные сети, пешеходные зоны.

Abstract

The transport networks of the historic towns are analyzed in terms of their market squares regeneration of areas. The necessity of removal traffic from the market squares is proved while these objects are offered to become the monuments of urban development.

Key words: historic towns, market squares, regeneration, transport networks, pedestrian zone.

УДК 711.4.01

О. І. Гелла
канд. арх., доцент кафедри Основ архітектури,
Харківський Національний університет будівництва і архітектури
Л. В. Качемцева
канд. арх., доцент кафедри Основ архітектури,
Харківський Національний університет будівництва і архітектури

СОЦМІСТО В АРХІТЕКТУРНІЙ ТА МІСТОБУДІВНІЙ ПРАКТИЦІ НА ХАРЬКІВЩИНІ В 1920 – 1930 РР.

Анотація: розглядається формування концепцій соціалістичного розселення, соцміста. Досліджуються реалізації цих ідей на території Харківщини в 1920 – 1930-х рр. Аналізуються особливості реалізації ідеї соцміста як житлового селища поруч з місто формуючим підприємством на прикладі Есхару, «Нового Харкова», Балаклеї.

Ключові слова: соцмісто, містобудівельна практика, Харківщина.

Постановка проблеми. Актуальність. В Україні, особливо в східних регіонах країни спадщина радянського періоду в галузі містобудування та архітектури займає помітне місце. На сучасному етапі фахове співтовариство формує відношення до цього спадку, що потребує уважного вивчення.

Новизна. Традиційно концепція соцміста ілюструється прикладами найбільших містобудівних утворень. В даній роботі нарівні з загальновідомими прикладами розглядаються малі населені пункти Харківського регіону, які рідко аналізуються в межах проблематики, що заявляється.

Мета роботи — вивчення особливостей реалізації ідей соцміста як селища при містоутворюючому підприємстві в 1930-х рр. на території Харківщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До заявленої в дослідженні теми зверталися ряд авторів. Серед них: Н.В. Антоненко [3], О.П. Буряк [3], О.І. Гелла [4], К.В. Дідіенко [3], Ю.Л. Косенкова [5], М.Г. Меєрович [6], К.Т. Черкасова [7], та ін.

Результати дослідження. В СРСР в роки першої п'ятирічки (1928-1933) однією з головних тем проектних пошуків архітекторів стала проблема соціалістичного розселення. В результаті тривалої полеміки було сформовано три основні концепції. До першої відносяться ідеї архітекторів-урбаністів (наприклад — Л.М. Сабсовича), які уявляли соціалістичні міста як велетенські виробничо-житлові комбінати при підприємствах [1]. До другої — дезурбаністів, зокрема, М.О. Охітовіча і М.Я. Гінзбурга, які пропонували замінювати міста поселеннями-стрічками, що складаються з індивідуальних житлових елементів, розташованих уздовж автострад. Третя, пов'язана з теоретичним кредо М.О. Ладовського, була покладена в основу концепції АРУ і спрямована на пошуки такої схеми планування міста, яка дозволяла б ускладнювати його планувальну структуру в процесі його розвитку, не порушуючи в той же час взаємини основних функціональних зон [2]. Саме з поєднання кращого в цих концепціях, при природній відмові від крайнощів виникла ідея соцміста. Кілька ранніх реалізацій цих ідей відносяться до Харківського регіону.

З 1920-х рр. система розселення Харківщини почала змінюватися під впливом нових ідей — економічних, соціальних і містобудівних. У 1921-1922 рр. був розроблений проект ГУКГ НКВС «Положення про встановлення міських планів» за участю найбільших теоретиків та практиків містобудування та фахівців з оздоровлення міст того часу — В.Н. Сєменова, А.П. Іваницького, Б.В. Сакуліна, М.Н. Пєтрова, І.Г. Гєльмана, М.Д. Загряцькова та ін. [8].

У 1924 р. було затверджено «Положення про міські та сільські поселення». А в 1928 р. прийнята інструкція НКВС, в якій місто розумілося як

єдине спорудження в соціальному, архітектурному та інженерно-технічному відношенні [8].

У 1930 р. вийшла книга М. Мілютіна «Соцмісто», яка вплинула на містобудівну практику в Україні. У ній було поставлено завдання по створенню «нового расселения человечества на основе социалистического производства», розглядалися основні питання раціонального планування і будівництва населених місць СРСР. Оскільки стрижнем соціалістичного господарства були виробництво та план, в основі вирішення питання про вибір пунктів нового будівництва, на думку автора книги, повинно бути визначені виробничо-господарські точки, на основі яких і створюється поселення. Кожен населений пункт при цьому повинен розглядатися як єдине ціле, де найбільш розумно, раціонально, доцільно розташовуються і пов'язуються між собою його основні частини: промислове і сільськогосподарське виробництво, транспорт, енергетика, управління, побут, виховання, навчання. Розширення населених пунктів, що існують передбачалось робити або шляхом створення селищ-супутників, або шляхом перепланування цих пунктів, або їх окремих частин (для особливо великих міст) [9].

У книзі «Соцмісто» було зроблено спробу поєднати ідею раціонального планування міських зон з ідеєю розвитку, зростання міста у часі. Ці ідеї кореспондуються розробками Ладовського, що передбачали якісні зміни лінійного міста під час свого розвитку-зростання, з поступовим переходом від нижчої форми міста-лінії в вищу форму міста-площини [2]. У лінійному соцмісті промисловість повинна була розвиватися вздовж залізниць, по інший бік від промислової зони розташовувалася автострада, яка мала обслуговувати райони житлової забудови. Паралельно всій системі знаходилися наукові та адміністративні установи, школи та об'єкти обслуговування.

Ще до виходу книги Мілютіна в межах плану ДЕЕЛРО існували спроби створення системи, в якій місто і село отримали б однакові права, а жителі населених пунктів незалежно від своєї приналежності до промислової чи сільськогосподарської сфери отримали б близькі за якістю умови проживання [10].

План ДЕЕЛРО, що був розрахований на 10-15 років, передбачав відновлення промислових підприємств і створення потужної енергетичної бази для забезпечення промислового та цивільного будівництва. Було заплановано будівництво 30 районних електричних станцій, також, передбачалося будівництво підприємств, що забезпечать ці будівництва всім необхідним. Серед інших планувалося й будівництво в Харківському адміністративному районі.

У 1924 р. для будівництва ДРЕС-2 (закладена в 1927 р.) було засновано

селище Есхар. Назва Есхар походить від абревіатури Електрична Станція Харківського Адміністративного Району. Місце було вибрано неподалік від Харкова, в 5 км від міста Чугуєва виходячи з економічних міркувань: мінімальних витрат на спорудження і обладнання електростанції, створення короткої лінії електропередачі, достатньої кількості води, легкості розміщення робочої сили [11]. Підвіз вугілля для роботи ДРЕС передбачався залізницею по спеціально проведеній під'їзній гілці.

У 1927 р., при початку робіт з будівництва електростанції (завершена в 1930 р.) було споруджено кам'яний склад, начорно споруджено будинок допоміжних майстерень для станції. В селищі побудовано три триповерхових житлових будинки та розпочато будівництво ще двох [12].

Селище Есхар розташувалося на південному заході від електростанції, відокремлене від неї зеленим масивом. Уздовж руслу річки Сіверський Донець по дотичній до населеного пункту пройшла дорога на Чугуїв. Додатково було прокладено гілку залізниці, яка з'єднала електростанцію із залізничною магістраллю.

Регулярна планувальна структура поступово заповнювалася трьох і чотириповерховими житловими будинками, до 1936-1937 рр. в селищі з'явилися школа, лікарня, магазини, об'єкти соцкультпобуту, клуб, була сформована головна площа. У 1938 р. Есхар отримав статус селища міського типу [13].

Хрестоматійним прикладом реалізації концепції соцміста є селище Харківського тракторного заводу. «Новий Харків» проектувальники бачили як місто-супутник на 100 — 120 тис. мешканців, який міг би існувати відокремлено від тодішньої столиці України.

Основною причиною його створення була необхідність забезпечити житлом і установами культурно-побутового обслуговування робітників і службовців тракторного заводу, який передбачалося звести на так званому Лосевському майданчику в 7 кілометрах на південний схід від першої столиці радянської України. В північній частині Лосівського майданчика передбачалося розміщення, крім ХТЗ, ще 14 різних промислових підприємств, а на півдні — соцмісто [14].

У грудні 1929 р. проектно-конструкторське бюро при НКВС під керівництвом П. Альошина отримало замовлення на проектування соцміста «Новий Харків». У березні 1930 р. був представлений ескізний проект селища ХТЗ — Тракторобуд на 113 тисяч мешканців. У квітні цього ж року всі роботи з проектування було передано в організовану в цей час Харківську філію Діпроміста (Державного інституту проектування міст) України [7, 14]. Закладення селища відбулося в травні 1930 р. Планувальна схема поселення будувалася за жорсткою прямокутною сіткою вулиць, прив'язаною до напрямку

Чугуївського шосе, основним транспортним зв'язком промислового району та соцміста з Харковом. Були розбиті п'ять кварталів, які спочатку забудовувалися чотирьох і п'ятиповерховими житловими будинками квартирного типу. За проектом передбачалося теплими переходами зв'язати будинки між собою та з будівлями обслуговуючих установ: поліклініками, клубами-столовими, школами і дитячими садками. Близько 30% території відводилося під зеленні насадження. Більшість споруд було орієнтовано поздовжньою стороною перпендикулярно Чугуївському шосе. Така орієнтація оптимальна по відношенню до панівних вітрів. Будівництво селища за проектом здійснювалось протягом 1930-1932 рр. Але проектні ідеї були здійснені не в повній мірі.

З 1932 р., Харківський тракторний завод почав активно працювати над архітектурно-планувальним оформленням району та коригуванням вихідного проекту, вкладаючи в це великі кошти. Потужне фінансування забезпечило благоустрій житлових кварталів, влаштування доріг, тротуарів, будівництво дитячих садків і ясел, науково-технічній станції заводу, столових, ресторану, архітектурне оформлення головної контори заводу, зведення житлового будинку на 300 квартир з магазинами на 1-му поверсі, будівлі райради.

Під час Другої світової війни з 97 реалізованих об'єктів соцміста «Новий Харків» велику частину будівель було зруйновано. Збереглися лише планувальна структура та кілька будівель першої черги забудови.

У 1930-і рр. соцмісто було побудовано в районному центрі Балаклія Харківської області як селище-супутник Державного артилерійського ремонтно-дослідного заводу № 2 «Арсенал» (заснований в 1932 р.) [13]. Крім житлових будинків під його «патронатом» були побудовані Будинок культури, бібліотека, перукарня, дитячий садочок, ясла і кілька магазинів, розбито парк. Поселення отримало регулярне планування. Соцмісто задавало новий рівень благоустрою, організації побуту, якості життя. У 1938 р. Балаклія отримала статус міста, а Соцмістечко увійшло в його межі [13].

Висновки.

На території Харківщини в 1920-30-х рр. були реалізовані ряд містобудівних проектів, в основу яких лягли нові для того часу ідеї. Реалізація ідей соцміста як селища при місто утворюючому підприємстві в кожному конкретному випадку мали свої особливості.

Засновування Есхара, формування його планувальної структури, функціонального зонування в часі збіглося з професійною полемікою про нову концепцію соціалістичного розселення і будівництво нових міст. Селище при ДРЕС-2 є прикладом малого мономіста, раціональна структура якого

відображає перехід від ідеї селища-саду до встановлення концепції соцміста, та її основних принципів. У цьому населеному пункті раціонально розташовуються і пов'язуються між собою його основні складові: промисловість, транспорт, енергетика, управління, побут, виховання, освіта, сільськогосподарське виробництво.

«Новий Харків» задумувався як місто-супутник столиці радянської України, місто-альтернатива. В рамках цього проекту ідея соцміста, як населеного пункту, функціонально організованого, сформованого відповідно до уявлень про новий соціалістичний спосіб життя, який базується на плані і виробництві, реалізована в надмірній повноті. Що стосується містобудівної структури нового поселення — це одна з найбільш відомих версій реалізації ідеї «лінійного міста».

Соцмісто в Балаклеї — селище-супутник на її околиці, ставши частиною районного центру, завдав новий рівень побутової облаштованості, якості дозвілля, організації життя провінційного історичного міста.

Експерименти по реалізації нових містобудівних принципів були перервані Другою світовою війною. Але вже в 1950-і рр. в рамках відновлення та будівництва нових підприємств, на Харківщині виникає ряд селищ при місто утворюючих підприємствах, чиє планування здійснюється за принципами, сформульованим ще в 1930-х рр.

Література

1. Сабсович Л. М. Социалистические города / Леонид Моисеевич Сабсович. – Москва: Госиздат РСФСР. Московский рабочий, 1930. – 124 с.
2. Ладовский Н. Планировка Автостроя и Магнитогорска в вузе / Николай Ладовский. // «Советская архитектура». – 1931. – №1-2. – С. 21—28.
3. Didenko C. Residental hausing in Kharkov (Ukraine), 1920-1935 / C. Didenko, A. Bouryak, N. Antonenko. // ZARCH. – 2015. – №5. – С. 68–85.
4. Гелла Е. Идеи «Соцгорода» и их реализация на Харьковщине. // Український архітектурний авангард: вивчення та охорона: Тези міжнародної конференції. – Харків: «Раритети України», 2012. – С. 92-93.
5. Косенкова Ю. Л. Градостроительное мышление советской эпохи: поиск устойчивых структур / Юлия Леонидовна Косенкова. // Academia. Архитектура и строительство. – 2008. – №2. – С. 2 – 15.
6. Меерович М.Г. Кладбище соцгородов: градостроительная политика в СССР (1928 – 1932 гг.). / М.Г. Меерович, Е.В. Конышева, Д.С. Хмельницкий. – М.: РОССПЭН; Президентский центр Б.Н. Ельцина, 2011. –270 с.
7. Черкасова Е. Т. Проблемы сохранения архитектурного наследия

Харьковского конструктивизма. // Ватерпасс. 2002, –№ (40), – С. 4-13.
8. Особенности регулирования градостроительства в 20-30-х годах XX века [Електронний ресурс] // svyatik.org. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://svyatik.org/svarka-92517.html.
9. Милютин Н. А. Соцгород. Проблемы строительства социалистических городов: Основные вопросы рациональной планировки и строительства населённых пунктов СССР / Николай Александрович Милютин. – Москва; Ленинград: Государственное издательство, 1930. – 81 с., ил.
10. Сабсович Л. М. Города будущего и организация социалистического быта / Леонид Моисеевич Сабсович; Всесоюзная ассоциация работников науки и техники содействия социалистическому строительству (ВАРНИТСО). – Москва: Государственное техническое издательство, 1929. – 64 с.
11. Электрификация Харьковского района. Материалы по пересмотру плана электрификации (ГОЭЛРО). Издание Госплана УССР Харьков — 1925. — С. 59-64.
12. Электрификация СССР. Сборник документов и материалов. 1926-1932 гг. / Сост. П.П. Ковалев, М.И. Кулькова, Л.В. Фомина. М.: Экономика, 1966. — С. 227-232.
13. Історія міст і сіл Української РСР. Харківська область. — К: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1966. — 1086 с.
14. Алешин В. Э. Развитие представления о социалистическом поселении в градостроительстве Украины в 1920-х — начале 1930-х годов: дис. канд. арх. наук: 18.00.01 / Алешин Вадим Эммануилович – Киев, 1988. – 244 с.

Аннотация

Рассматривается формирование концепций социалистического расселения, соцгорода. Исследуются реализации этих идей на территории Харьковщины в 1920 – 1930-х гг. Анализируются особенности реализаций идей соцгорода как жилого поселка при градообразующем предприятии на примере Эсхара, «Нового Харькова», Балаклеи.

Ключевые слова: соцгород, градостроительная практика, Харьковщина.

Annotation

The article discusses the formation of the Socialist concept of resettlement, «Sotsgorod». The implementations of those ideas are researched in the Kharkov region in 1920-1930. Analyzes the specifics of realization of ideas of the socialist city as a residential settlement with the city-forming enterprise on the example of Eskhar, «New Kharkov», Balakleya.

Keywords: Sotsgorod, urban planning practice, Kharkov region.

УДК 625.767

Е. В. Краснослободцева,
Киевский национальный университет строительства и архитектуры

АНАЛИЗ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОЦЕССОВ ПРОЕКТИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ РЕКРЕАЦИОННЫХ ТЕРРИТОРИЙ В УКРАИНЕ И ЗА РУБЕЖОМ

Аннотация: анализируются проблемы информационного обеспечения развития и проектирования рекреационных территорий, в частности поднимаются актуальные вопросы терминологии, как в отечественном, так и в зарубежном действующем законодательстве и научно-теоретических исследованиях.

Ключевые слова: рекреация, рекреационная деятельность, рекреационная зона, информационное обеспечение.

Рекреационные территории играют важную роль в восстановлении природного и человеческого потенциала во всем мире.

При этом, наша страна обладает огромными природными ресурсами, надлежащее распределение использование которых является ключевым фактором в сохранении окружающей среды, существенно влияет на развитие экономики государства, способствует положительным изменениям уровня и качества жизни населения.

Одной из важнейших составляющих надлежащего использования природных ресурсов является организация и развитие рекреационных территорий.

Однако, информационное обеспечение проектирования рекреационных территорий в Украине осложнено рядом проблем как законодательного, так и научно-исследовательского характера.

Так, прослеживается проблема несоответствия терминологической базы в сфере развития рекреационных территорий. Это приводит к невозможности стабильного планирования и управления данными территориями, а также к отсутствию должного информационного обеспечения вышеуказанных процессов.

На сегодняшний день в законодательной, нормативной, а также исследовательской базе Украины отсутствует четкая градостроительная модель развития рекреационных территорий, а также модель их информационного обеспечения.

Понятие и определение рекреационных территорий впервые было рассмотрено в монографиях «Теоретические основы рекреационной географии»

(ред. В.С. Преображенского) и «География рекреационных систем СССР» (ред. В.С. Преображенского и В.М. Кривошеева), в которых рассматривались рекреационные системы, а также территориальная организация рекреационной деятельности населения.

Наиболее весомые результаты исследований в сфере рекреационной деятельности и проектирования рекреационных территорий представлены в таких научных трудах, как «Градостроительная организация районов и центров города» (В.П. Стаускас), «Руководство по формированию курортно-рекреационных систем» (ред. Т.Ф. Панченко), «Терминология рекреационного градостроительства» (ред. Е.А. Знаменской).

Основные определения и принципы организации рекреационных систем и территорий в их составе рассмотрены в учебном пособии «Типологія об'єктів ландшафтної та туристично-рекреаційної архітектури» (за ред. Т. Ф. Панченко и др.), «Довіднику проектувальника» (за ред.. Т.Ф. Панченко), статьях «Функціонально-планувальна організація ландшафтно-рекреаційних об'єктів» (Т.Ф. Панченко, Л.І. Рубан та ін.), «Аналіз науково-теоретичних досліджень проблеми неорганізованої рекреації як чинника розвитку приморських поселень» (Т.Ф. Панченко, А.Г. Омшанська).

Рекреационная деятельность и территории, отведенные под нее, являются ключевыми понятиями не только градостроительства, экономики и связанных дисциплин, но и такого направления как рекреационная география.

В рамках этой дисциплины в 1969 году ученым В. С. Преображенским была сформулирована концепция территориальных рекреационных систем (ТРС).

«Под ТРС понимается геосистема, состоящая из взаимосвязанных подсистем (природных и культурных комплексов, технических сооружений, обслуживающего персонала, органов управления и отдыхающих), при этом ТРС характеризуется функциональной и территориальной целостностью. В пределах рекреационных территорий наряду с объектами природы и культуры, имеющими в том числе и рекреационную ценность, находятся и ТРС, представленные рекреационными учреждениями, обеспечивающие проведение многофункциональной рекреационной деятельности (лечебной, оздоровительной, спортивной)». [2]

На основании вышеназванных работ были разработаны нормативные документы, призванные регулировать проектирование и организацию рекреационных территорий, а также их роль в развитии рекреационных систем и структур.

В 1976 году Государственным комитетом по гражданскому строительству и архитектуре при госстрое СССР была издана «Инструкция по планировке и

застройке курортов и зон отдыха» - один из первых нормативных документов, который распространялся на «проектирование новых, расширение и реконструкцию существующих курортов и зон отдыха и предназначен для применения при разработке генеральных планов курортов и зон отдыха, проектов детальной планировки и застройки отдельных частей курортов и зон отдыха, включая комплексы санаторно-курортных учреждений и учреждений отдыха». [1]

На сегодняшний день в Украине действующим нормативным документом в сфере регулирования застройки рекреационных территорий является ГСН 360-92** «Градостроительство. Планировка и застройка городских и сельских поселений».

В вышеуказанных нормативных документах отсутствует теоретическое определение рекреационных территорий. Однако, оно закреплено на законодательном уровне.

Например, в главе 9 Земельного Кодекса Украины рассматриваются рекреационные земли (территории) с точки зрения их функционального назначения.

Законы Украины дают обобщенное понятие о рекреационных зонах: «Рекреационными зонами являются участки суши и водного пространства, предназначенные для организованного массового отдыха населения и туризма».[7]

Кроме того, на рекреационных территориях выделяются две основные функциональные зоны: зона регулируемой рекреации (предназначенная для кратковременного отдыха и оздоровления населения, организации туристических маршрутов и экологических троп) и зона стационарной рекреации (предназначенная для размещения отелей, кемпингов и других объектов обслуживания посетителей). [6]

В результате анализа действующего законодательства Украины, было выявлено, что в нем не представлено четкого и единого формулирования понятия рекреационных территорий и зон. Все указанные определения дополняют друг друга.

Наиболее актуальным и содержательным теоретическим определением рекреационных территорий можно считать следующее: «Зона отдыха (рекреационная зона – более широкий термин, который охватывает не только отдых, но и туризм и спорт) – это территория на землях рекреационного назначения, которая имеет благоприятные климатические условия и ландшафтные природные или искусственно созданные ресурсы (леса, озера, реки и т.д.) и используется для размещения и строительства рекреационных учреждений (баз отдыха, оздоровительных лагерей, дач дошкольных

учреждений, туристических баз и т.д.), предприятий рекреационного обслуживания, а также для организации и благоустройства лесопарков, парков, пляжей». [3]

В состав ландшафтно-рекреационной территории также входят озелененные и водные пространства (парки, лесопарки, городские леса, сельскохозяйственные земли, межпоселковые зоны отдыха, курортные зоны), которые формируют единую систему открытых пространств. [5]

В структуру ландшафтно-рекреационных территорий также входят земли, которые имеют особую природоохранную, научную, эстетическую, рекреационную ценность, охраняются как национальные достояния, и относительно которых устанавливается особенный режим охраны, воссоздания и использования. Эти земли составляют природно-заповедный фонд Украины: природные территории и объекты (природные заповедники, биосферные заповедники, национальные природные парки, региональные ландшафтные парки, заказники, памятники природы, заповедные урочища) и искусственно созданные объекты (ботанические сады, дендрологические парки, зоологические парки, парки-памятники садово-паркового искусства). [7]

За рубежом основными территориями, входящими в состав территориальной рекреационной системы являются особо охраняемые природные территории: заповедники, заказники, национальные и природные парки, лечебно-оздоровительные местности и курорты.

Однако, вышеуказанные объекты в разных странах имеют различные как терминологические определения, так и степень сохранности и функциональное назначение.

В целях привести к единому значению определение «национальный парк», Генеральной ассамблеей Международного союза охраны природы (МСОП) все правительствам были даны рекомендации оставить этот термин только за крупными по площади территориями, «на которых одна или несколько экосистем не претерпели существенных изменений, виды растений, животных, места их обитания, геоморфологические участки представляют особый научный, просветительский или рекреационный интерес или на которых находится ландшафт исключительной красоты». [4]

Наиболее удачным примером организации рекреации и планирования рекреационных территорий, а также информационным обеспечением данной деятельности и правовой защитой территорий является опыт США.

Рекреационные территории (национальные рекреационные территории – National Recreation Areas) – это обозначение охраняемых территорий в США, которые находятся под контролем различных федеральных агентств, большинство из которых относятся к Министерству внутренних дел

(Department of the Interviov) и Министерству сельского хозяйства (Department of Agriculture). Некоторые рекреационные зоны находятся в ведении Службы национальных парков (National Park Service).

Национальные рекреационные территории были созданы на основе межведомственного меморандума о соглашении между Бюро рекламации Соединенных Штатов (U.S. Bureau of Reclamation) и Службой национальных парков.

Первой национальной рекреационной зоной стала Плотина Боулдер (Boulder Dam Recreation Area), позже сменившая название на «Озеро Мид» (Lake Mead National Recreation Area). [11]

Определение термина «рекреационная территория» на законодательном уровне в США отсутствует.

Однако, в 1963 году Консультативный комитет Президента по вопросам рекреации (President's Recreation Advisory Committee) определил критерии для определения принадлежности территорий к категории «рекреационные». Они также распространяются на все будущие национальные рекреационные территории, которые обязательно устанавливаются и документируются актами Конгресса Соединенных Штатов (United States Congress). [9]

Рекреационные территории входят в состав федеральных охраняемых территорий США (Federal level protected areas).

К рекреационным землям относятся также национальные прибрежные территории морей, национальные прибрежные территории озер, национальные водные пути, национальные речные пути, национальные рекреационные демонстрационные площадки и др.

Первичными критериями принадлежности земель к категории «рекреационные» являются: территория большой площади с наличием водной поверхности, речных путей, прибрежных полос и т.д.; высокая пропускная способность территории в соответствии с типом рекреационной деятельности, обеспечение достаточных возможностей для рекреации в целях привлечения межгосударственного патронажа в пределах области обслуживания; достаточно высокие масштабы инвестиций, развития для привлечения федерального участия в целях обеспечения оптимальной общественной пользы; даже расположенные за чертой города, национальные рекреационные зоны должны находиться в легкодоступном месте, не более чем в 250 милях от городских населенных пунктов, для универсального рекреационного использования; признание отдыха на свежем воздухе доминирующим типом времяпровождения в пределах национальных рекреационных зон; национальные рекреационные зоны должны быть созданы только в тех местах, где другие программы (федеральные и нефедеральные) не будут полностью

соответствовать приоритетным рекреационным потребностям в обозримом будущем.

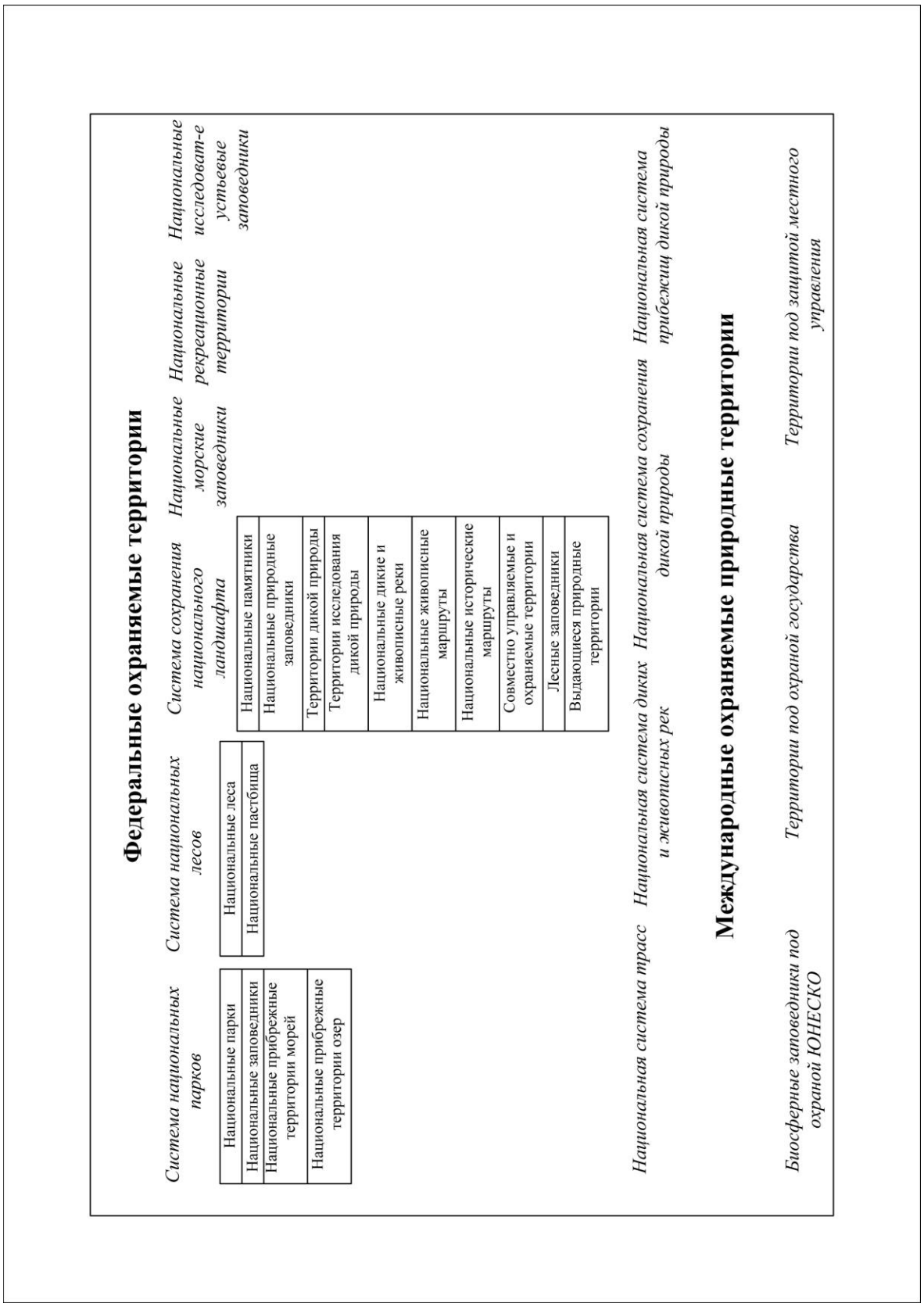

Табл. 1. Структура охраняемых территорий в США

К вторичным критериям для отбора национальных рекреационных зон относятся те, которые позволяют отнести земли к категории «охраняемые». Например, живописные, имеющие историческую или научную ценность, земли с скудными либо исчезающими ресурсами, при условии, что их сохранение и развитие совместимо с процессами рекреации и отдыха. Кроме того, вторичным критерием является включение территории в Национальный план отдыха (National Recreation Plan), подготовленный Бюро отдыха на природе (Bureau of Outdoor Recreation). [9]

В США существует Национальная Ассоциация Рекреации и Парков (National Recreation and Park Association) – ведущая некоммерческая организация, посвященная продвижению и сохранению общественных парков и зон отдыха. Ассоциация была сформирована в 1965 году в результате объединения пяти организаций: Национальной Ассоциации Отдыха (National Recreation Association), Национального Института Управления Парками (American Institute of Park Executives), Американского Общества Рекреации (American Recreation Society), Национальной конференции по вопросам государственных Парков (National Conference on State Parks) и Американской Ассоциации Зоопарков и Аквариумов (American Association of Zoological Parks and Aquariums).

Ключевой задачей западных стран в сфере рекреации является выполнение и подготовка плана развития, а также сохранение рекреационных территорий с помощью всех исполнительных органов, имеющих непосредственное отношение к осуществлению государственной политики в данной сфере.

В США вопросами регулирования и формирования рекреационных зон занимаются федеральные рекреационные агентства. На них возложены задачи обеспечения населения средствами загородной рекреации – территориями массового отдыха, оздоровления, туризма, а также спортивными площадками и парками в черте населенных пунктов.

Координирует мероприятия рекреационных агентств Бюро загородной рекреации, являющееся центральным органом федерального уровня по реализации национальной политики в сфере рекреации.

В 1972 году в США был принят закон «Об управлении прибрежными землями» (The Coastal Zone Management Act), который регулирует использование прибрежных зон и территорий.

Данные функции относятся к деятельности специальных государственных ведомств, которые подразделяются на две группы в зависимости от характера выполняемых ими задач. Регулирование процесса эксплуатации наземных ресурсов в целях рекреации выполняет группа,

состоящая из Лесной службы, Бюро управления земельными угодьями, Национальной службы Парков, Службы национальных заповедников и др.

К деятельности второй группы агентств, состоящей из Корпуса инженеров, Бюро рекламаций и др. относится решение вопросов эксплуатации водных ресурсов.

Вышеперечисленные агентства решают основные задачи национальной политики в сфере рекреации: контроль и осуществление мер по разумной эксплуатации и сохранению рекреационных территорий, строительству, эксплуатации и обслуживанию рекреационных объектов, которые находятся на данных территориях.

Главным документом, в котором описываются все рекреационные зоны и охраняемые территории является Кодекс Соединённых Штатов Америки (United States Code). В Главе 16 приводится весь список рекреационных территорий и объектов, а также неизменяемые положения и законы в отношении них.

Основные законы и нормативные акты, относящиеся к Службе национальных парков, рассматриваются в «Своде федеральных нормативных актов» (Code of Federal Regulations).

Каждый национальный парк составляет свой сборник правил, который обязателен для исполнения руководством и посетителями. [10]

Вопросы нормирования организации и застройки рекреационных территорий освещены также в различных нормативных документах, выпускающихся рекреационными агентствами и организациями.

Помимо основного законодательства в сфере рекреации, каждый штат и город может составлять свои правила регулирования и сохранения рекреационных территорий.

Например, такой свод правил под названием «Муниципальный свод Стенвуда» существует у города Стенвуд, штат Вашингтон. Данный документ дает разъяснения о минимальных требованиях зон отдыха, рекреационных потребностях населения, стандартах рекреационных зон и объектов.

Например, Национальная Ассоциация Рекреации и Парков, признав важность создания и использования стандартов использования рекреационных территорий, издала нормативный документ «Стандарты и руководящие принципы проектирования рекреации, парков и открытых пространств» (Recreation, Park, and Open Space Standards and Guidelines). В нем определяются потребности в земельных площадях для различных видов парков, сооружений и зон отдыха, анализируется роль парков и открытых пространств в структуре землепользования региона.

Национальной Ассоциацией Рекреации и Парков были изданы документы «Результаты обучения. Стандарты и оценка» и «Руководство по результатам обучения в лечебно-оздоровительных специальностях», которые регулируют обучение различным специальностям, связанным с рекреацией и туризмом и, сопутствующим им профессиям.

На территории стран-членов Европейского Союза существует сеть охранных участков, центральный элемент в охране биоразнообразия, которая называется Натура 2000 (Natura 2000). В эту сеть входят Специальные Зоны Сохранения (Special Areas of Conservation) и Специальные зоны под защитой (Special Protection Areas) - редкие и находящиеся под угрозой исчезновения или разрушения территории.

Целью данной сети является обеспечение долгосрочного выживания наиболее ценных и исчезающих в Европе видов представителей флоры и фауны, а также мест их обитания, что описывается в двух главных документах: «Директива о местообитании» (Habitats Directive) и «Директива о птицах» (Birds Directive).

Законодательство и нормативные документы в сфере рекреационной деятельности Российской Федерации используют схожие понятия, что и Законодательство Украины.

В ст. 98 Земельного Кодекса Российской Федерации определено, что к землям рекреационного назначения относятся земли, предназначенные и используемые для организации отдыха, туризма, физкультурно-оздоровительной и спортивной деятельности граждан.

В 2006 Государственной Думой России году были приняты законы о туристско-рекреационных зонах. Туристско-рекреационная зона (ТРЗ) — вид особой экономической зоны, создаваемой для развития и оказания услуг в сфере туризма. Создание таких зон позволяет повысить уровень туризма в стране, а также уровень регулирования и охраны рекреационных территорий.

Согласно результатам анализа градостроительной, нормативно-исследовательской и законодательной базы, можно сделать вывод, что на данном этапе возникает острая необходимость в создании единой информационной модели рекреационных территорий и ее теоретического формулирования.

Необходимо воспользоваться опытом зарубежных стран и создать не только конкретную структуру рекреационного районирования и теоретическую базу, но и предоставить достаточное информационное и правовое обеспечение процессов проектирования, организации и сохранения земель.

Литература

1. Инструкция по планировке и застройке курортов и зон отдыха. – ВСН 23-75 Москва: Госгражданстрой. – 1976 г.

2. Кусков А. С., Голубева В. Л., Одинцова Т. Н. Рекреационная география. Учебно-методический комплекс./ М.: МПСИ, Флинта, 2005. – 496 с.

3. Містобудування. Довідник проектувальника / за ред. Т.Ф. Панченко. - К. Укрархбудінформ, 2001. - 192 с.

4. Попов В. Л. Как создать национальный парк: дополнительные материалы к стратегии управления национальными парками России. Выпуск 1/ В.Л.Попов, Ю. В. Добрушин, Н. В. Максаковский. – Москва: Издательство Центра охраны дикой природы, 2002. – 32 стр.

5. Державні будівельні норми. Містобудування. Планування та забудова міських та сільських поселень: ДБН 360-92**. – [На заміну ДБН 360-92*; чинні від 2002-04-10]. – К.: Держбуд України, 2002. – 114 с.

6. Земельный кодекс Украины. Раздел II: Земли Украины. Глава 9: Земли рекреационного назначения ст. от 25.10.2001 г./ [Электронный ресурс].- Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/page2

7. О природно-заповедном фонде Украины: Закон Украины от 16.06.1992 г. № 2456-XII/ [Электронный ресурс].- Режим доступа: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-12

8. Об охране окружающей природной среды: Закон Украины от 25.06.1991г. №1264-XII/ [Электронный ресурс].- Режим доступа: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/page3

9. Lary M. Dilsaver. America’s National Park System: The Critical Documents./Lary M. Dilsaver. - Rowman & Littlefield Publishers, 1994. – 484 p.

10. Electronic Code of Federal Regulations. Title 36: Parks, Forests, and Public Property/ [Электронный ресурс].- Режим доступа: http://www.ecfr.gov/cgi-bin/ECFR?page=browse

11. National Recreation Area/[Электронный ресурс].- Режим доступа: https://en.wikipedia.org/wiki/National_Recreation_Area

Анотація

Аналізуються проблеми інформаційного забезпечення розвитку і проектування рекреаційних територій, зокрема підіймаються актуальні питання термінології, як у вітчизняному, так і в зарубіжному чинному законодавстві та науково-теоретичних дослідженнях.

Ключові слова: рекреація, рекреаційна діяльність, рекреаційна зона, інформаційне забезпечення.

Abstract

The problems of information support of the development and design of recreational areas are analyzed, in particular, topical issues of terminology raised both in domestic and abroad current legislature, scientific and theoretical studies.

УДК 711.168

К. С. Кравченко,
А. М. Плешкановська,
д.т.н., професор КНУБА

ЕКСПЛУАТАЦІЯ ПОКРІВЕЛЬ, ЯК ДОДАТКОВИЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ РЕСУРС, В УМОВАХ ЩІЛЬНОЇ МІСЬКОЇ ЗАБУДОВИ

Анотанотація: розглянуто можливість використання покрівель як додаткового територіального ресурсу в умовах щільної міської забудови. Надані функціональні типи дахів та можливості їх використання в залежності від типів забудови.

Ключові слова: резерв території, використання покрівель, експлуатовані покрівлі, територіальні ресурси, додаткові ресурси території.

Постановка на наукової проблеми. Однією з найбільш характерних особливостей розвитку сучасного суспільства є швидке зростання міст. Безперервний темп збільшення чисельності населення, наслідком якого є високі темпи будівництва житлової та громадської забудови, провокує інвестора на будівництво з мінімальним комплексом майданчиків, установ та підприємств обслуговування або взагалі без них. Зважаючи на досить великий попит на квадратні метри, який в свою чергу породжує пропозицію доволі сумнівної якості, з'являється необхідність альтернативного використання простору. В таких обмежених умовах є доцільним застосування покрівель як додаткового резерву території для задоволення відсутніх ресурсів, підвищення комфортності та естетичної привабливості.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дослідження виконується згідно плану науково-дослідницької роботи кафедри міського господарства Київського національного університету будівництва та архітектури.

Метою статті є розробити класифікацію дахів, що експлуатуються, в залежності від характеру забудови та можливостей використання простору покрівлі.

Виклад основного матеріалу. Територіальний резерв є обмеженою одиницею, тобто використання території повинно бути максимально корисне як для інвестора, так і для кінцевого споживача. У зв'язку з високою вартістю землі в місті її цільове навантаження повинно гранично відповідати навколишньому середовищу та потребам жителів, таким як:

- Якісний благоустрій ділянки;
- Озеленення (не менше нормативних вимог);

- Майданчики, якими повинна бути забезпечена житлова забудова (дитячий, для відпочинку дорослого населення, для занять фізкультурою, господарський та ін.);
- Нормативна кількість парко місць.

З одного боку, забезпечення потреби в таких територіях особливо гостро постало в умовах сьогодення, так як забудовник максимально використовує вільний простір, а забудова є досить щільною, то одним з варіантів отримання додаткової площі є використання дахового простору. З іншого боку, надщільна забудова призводить до зростання кількості такої додаткових площі - плоскі дахи і тераси будинків будь-якого призначення, покриття підземних паркінгів і службових будівель, укоси естакад.

За типом забудова може бути як житлова, так і громадська, виробнича чи комунально-складська. Від функціонального типу будівлі залежать призначення, яке може нести дах. Самі варіанти використання можуть бути найрізноманітнішими в залежності від архітектурних особливостей забудови, функціонального типу будинку та потреб населення.

Якщо звертатись до характеристик і цільового навантаження, яке може нести покрівля забудови, то дахи будівель, які експлуатуються, можна охарактеризувати за такими класифікаційними ознаками:

- Зв’язок архітектурно-ландшафтної організації даху із оточуючим середовищем, що може мати екстравертний або інтравертний характер.

В першому випадку – це використання, яке орієнтовано на зовнішнє споживання, тобто загального доступу. В останньому – на внутрішнє споживання, тобто обмеженого доступу.

- Кількість функціональних процесів – моно- або поліфункціональність.
- Період експлуатації – сезонний або цілорічний.
- Місткість –

- мала, що має, як правило, приватний характер використання;
- середня, яка має індивідуальний або колективний характер використання;
- велика – розрахована на значну кількість відвідувачів, які одночасно перебувають на даху (за матеріалами статті [4]).

Базою для дослідження і впровадження даної концепції в архітектурну і містобудівну діяльність служить застосування нових використовуваних для життєдіяльності людей експлуатованих просторів, шляхом організації багаторівневих і багатофункціональних міських структур, які формують повноцінне міське середовища. Будівництво багатоповерхових будинків змінної поверховості зі стилобатом привело до формування великомасштабних дахів, придатних для експлуатації. Експлуатований плоский дах може

виконуватись над надземними та напів-підземними спорудами, над сусідніми до житлового будинку приміщеннями або над останнім поверхом. На експлуатованих покрівлях в залежності від місцезнаходження їх в міському середовищі і в структурі будівлі, функціонального і соціального призначення, художньо-естетичних завдань і конструкції будинку можуть розміщуватися:

Дах, який експлуатується:

Моно-/поліфункціонального використання, екстравертного характеру:

1. Майданчики активного та пасивного відпочинку
2. Водні споруди;
3. Зелені насадження (локалні та групові елементи, сади)
4. Оглядові майданчики;
5. Кафе, ресторани, бари;
6. Музеї, майданчики сучасного мистецтва;
7. Відкриті офісні простори (Roof Top Terrace);
8. Лаундж-зони;
9. Стоянки автомобілів;
10. Атракціони, парки розваг, кінотеатри, театри;
11. Спортивні споруди;
12. Концертні майданчики;
13. Автомобільні парковки;

Моно-/поліфункціонального використання, інтровертного характеру:

14. Інженерно-технічні об’єкти (сонячні батареї та ін.);
15. Екстенсивне озеленення;
16. Фермерство, виноградники;
17. Вертолітні майданчики;

Табл. 1. Класифікація об'ємно-планувальних структур експлуатованих дахів за функціональним призначенням.

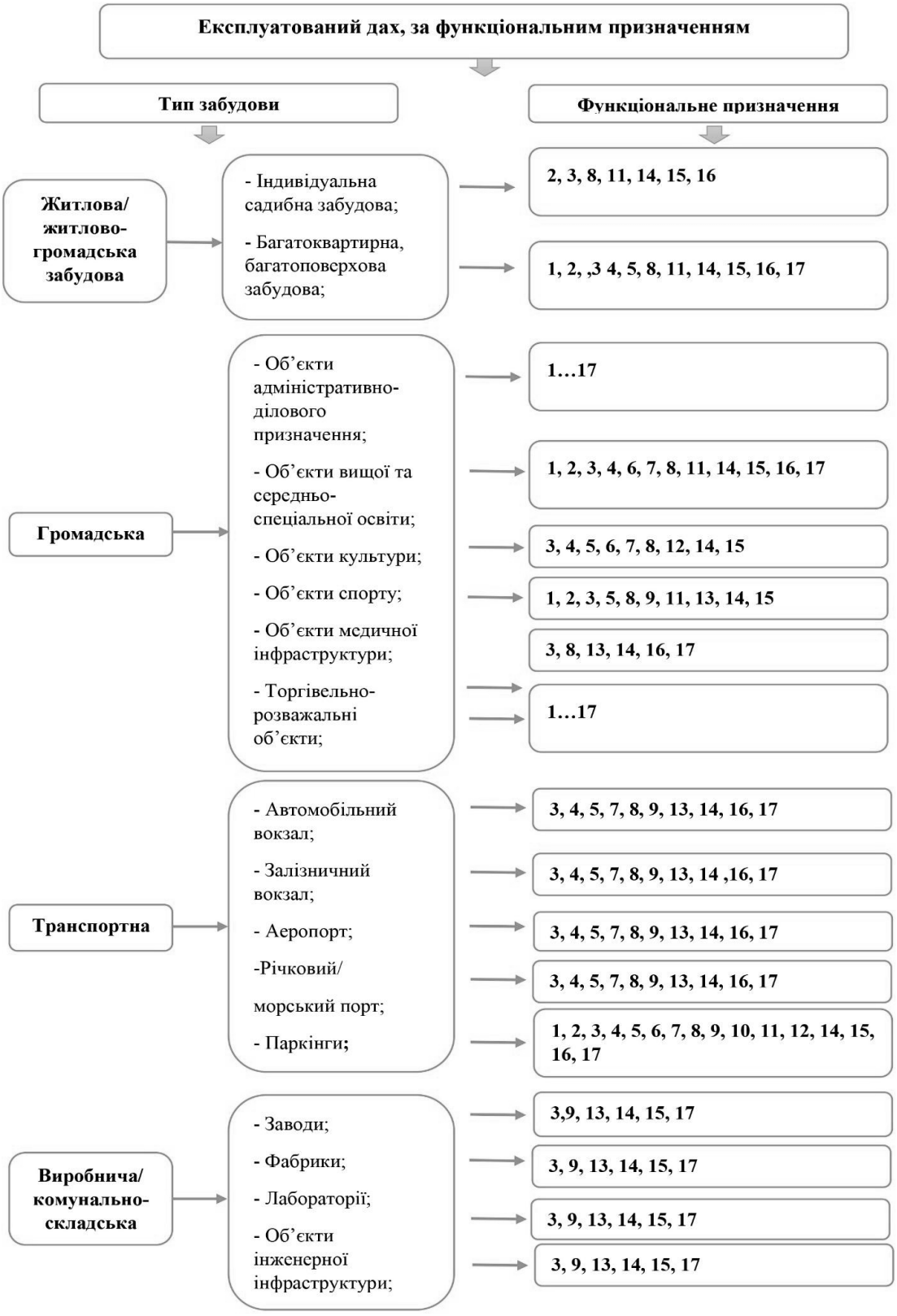

Табл. 2. Можливість використання експлуатованого даху в залежності від типу забудови.

* - див. Табл. 1. Класифікація об'ємно-планувальних структур експлуатованих дахів за функціональним призначенням.

Одна з привабливих можливостей розв'язання проблем нестачі території - використання дахів будівель за рахунок перетворення їх в експлуатовані, багатофункціонально застосовуючи потенціал просторів над ними. Необхідність використання просторів експлуатованих дахів і їх подальша життєздатність обумовлена [5]:

- Територіальними проблемами урбанізованого міського середовища з використанням резервів будівельних обсягів будівель;
- Багаторівневим будівництвом, що розвивається, де простір експлуатованих дахів стає структурним компонентом містобудівної системи;
- Зростання потреби в рекреаційному просторі, розташованому поблизу місця перебування людини;
- Підвищення вимог до якості забудови;
- Необхідність поліпшення екологічного комфорту проживання жителів.

За кордоном використанню простору дахів приділяється велика увага. Наприклад, в США, Франції, Японії, Німеччині, Італії, Англії та багатьох інших країнах експлуатація просторів дахів житлових, громадських і промислових будівель протягом багатьох десятиліть використовується як один з виразних архітектурних прийомів при проектуванні будинків. Особливо широко використовується дах, для влаштування на ньому, об'єктів ландшафтної архітектури - садів, газонів, басейнів.

Наприклад, цікаво вирішений простір даху готелю Joule в Далласі (США) (*див. рис.1*). Домінантою композиції є басейн, частина прозорого обсягу якого виступає за грань зовнішньої стіни, що дозволяє відчути паріння в повітрі.

Рис. 1. Приклад експлуатованого даху в готелі Joule, Даллас (США)

Басейн на даху комплексу Marina Bay Sands в Сінгапурі (*див. рис. 2*) становить 150 м в довжину. В даному випадку незвичайна конструкція бортів дозволяє організувати водний простір таким чином, що створюється враження переливання води на стіни і стікання вниз в нескінченність.

Рис. 2. Приклад експлуатованого даху в комплексі Marina Bay Sands, Сінгапур.

Вдале використання простору дахів багатоповерхових житлових і офісних будівель за кордоном, дозволяє збільшити інвестиційну привабливість об’єктів, а також частково компенсувати втрачену під будівництво ділянку землі (на якій міг би розташуватись дитячий або спортивний майданчик, газон, сад, тощо), що закріплюється законодавством.

Висновки:

Величезні площі дахів промислових, житлових і громадських будівель являють собою незамінний резерв міських територій. В Україні це пілотні проекти, в той час як закордоном їх вже досить активно використовують, задля задоволення потреб міста, підвищення комфортності, естетичної привабливості. Це питання потребує більш досконалого вивчення та адаптування для умов, які склались на даний час в країні.

Список використаних джерел:

1. Творческий путь / Ле Корбюзье; предисл. М. Жардо; пер. с фр. Ж. Розенбаума; вступ. ст. и науч. ред. О. Швидковского. - М.: Стройиздат, 1970. - 248 с.
2. Титова Н.П. Сады на крышах. – М.: ОЛМА-ПРЕСС Гранд, 2002. – 112 с.
3. Пособие по озеленению и благоустройству эксплуатируемых крыш жилых и общественных зданий, подземных и полуподземных гаражей, объектов гражданской обороны и других сооружений. – М.: Москомархитектура, ОАО «Москпроект», 2001.
4. Принципи архітектурно-планувальної організації даху, що експлуатується / Н.Є. Новосельчук // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архитектура. - 2009. - № 2. - С. 84-89.
5. Истомин Б. С., Гаряев Н. А., Барабанова Т. А. Экология в строительстве: монография/ ГОУ ВПО Моск. Гос. Строит. Ун-т. М.: МГСУ, 2010 г. – 154 с.

Аннотация

В статье рассмотрена возможность использования кровель, в качестве дополнительного территориального ресурса, в условиях плотной городской застройки. Приведены функциональные типы крыш и возможности их использования, в зависимости от типов застройки.

Ключевые слова: резерв территории, использование крыш, эксплуатируемые покрытия, территориальные ресурсы, дополнительные ресурсы территории.

Annotation

The article examines the use of roofs as additional regional resource in the urban environment. Functional types of roofs and their possible uses are presented.

УДК 711.4

Р. І. Любицький

Національний університет "Львівська політехніка"

"ON-STREET PARKING" В ІСТОРИЧНОМУ МІСТІ

Анотація: розглядаються особливості вуличного паркування, його переваги та недоліки. Наголошується про принципову відмінність даного типу паркування за своїми характеристиками від інших. Підкреслюється цінність вуличного простору історичних міст, можливі його альтернативні використання

та необхідність зваженого прийняття рішень щодо закладення чи усунення вуличних паркінгів. Зазначається що вуличне паркування є невід'ємною частиною паркувальної мережі міста, і продумане управління ним сприятиме сталому розвитку історичного міста в цілому.

Ключові слова: вуличні паркінги, типологія паркувань, управління паркуванням, паркувальна мережа, паркування в історичному місті.

1. Вступ

1.1 Постановка проблеми

Після десятиліть "свободи автомобілів" влада міст Європи почала розуміти що допустила зниження якості громадського життя внаслідок утворення заторів, забруднення повітря, шуму та зменшення безпеки вулиць. Плани розвитку парковок, які задовольняли попит і не контролювали пропозицію, поставили під небезпеку економічне процвітання, життєздатність суспільства та історичні переваги більшості центральних районів міст. Стало зрозумілим що засобів для забезпечення попиту на додаткові паркомісця не вистарчає і задовольнити його апріорі неможливо – попит на паркомісця завжди зростає швидше ніж пропозиція, а місця вуличних паркувань мають надто високу економічну, соціальну та екологічну цінності, які можна було б використати в інший спосіб.

Від початку 1960-х років у містах Європи (в основному у центральних частинах) почав відбуватись поступовий перехід від хаотичного паркування до політики його обмеження із метою врівноваження попиту на міський простір [4, 10]. Такий перехід у русло сталого розвитку спричинила критична на той час ситуація, фактично громадський простір перейшов у руки однієї групи міщан - власників приватних автомобілів. Мешканці густонаселених міст паркували свої авто поблизу дому, блокуючи пішохідні доріжки та проїзну частину дороги, а тротуари звужувались, поступаючись місцем вуличним паркінгам та розширенню дорожнього полотна.

У містах Східної Європи, у тому числі й в Україні, кількість автомобілів почала рости лише у 1990-х роках внаслідок переходу до ринкової економіки. Більшість міст у відповідь на зростаючий рівень автомобілізації взяли вже розроблені стратегії управління вуличним паркуванням у західних сусідів, проте українські міста здебільшого ігнорують їх і до сьогодні. Саме тому, актуальним є визначити особливості вуличного паркування в історичних містах, із метою подальших обґрунтованих рішень щодо закладення чи усунення паркінгів даного типу.

1.2 Аналіз останніх досліджень і публікацій

У зарубіжних працях, висвітлюють різні особливості та тонкощі вуличного паркування у деталях внаслідок вищого рівня автомобілізації ніж в Україні. Слід виділити фундаментальну роботу Пола Бартера [1], у якій в деталях пояснюються планувальні та адміністративні заходи управління, а також способи контролю за дотриманням правил вуличного паркування. Також заслуговує на увагу колективна монографія за редакцією Стівена Айсона та Корін М'юллей [3], присвячена всім тонкощам міського паркування, особливо розділ авторства Веслі Маршала щодо переваг та недоліків вуличного паркування [3, 361-380]. Крім того, варто відзначити працю Майкла Кодранські і Габріеля Германа, у якій комплексно описуються способи управління паркуванням у передових європейських містах [4] та Річарда Вілсона, який чітко визначає роль вуличного паркування, його взаємозв'язок із позавуличним [5].

Серед українських праць, які торкаються вуличного паркування, вагомими є роботи О.О. Загоруя, О.О. Лобашова та О. В. Стельмаха, у яких досліджується вплив вуличного паркування на пропускну здатність вулично-дорожньої мережі [7,8,9]. Проте, вітчизняних публікацій щодо особливостей вуличного паркування у містобудівному контексті виявлено не було.

Слід зазначити, що у згаданих працях особливості даного типу паркування в історичних містах розглядаються фрагментарно та лише в окремих аспектах, тому потребують уточнень і узагальнень.

1.3 Формулювання цілей статті

- Аналіз українських нормативів щодо паркування приватних автомобілів та визначення поняття "вуличне паркування" ("on-street parking") у загальній типології паркувань;
- Визначення альтернативних можливостей використання вуличного простору історичних міст, який відведений під автостоянки;
- Аналіз та обґрунтування недоліків вуличних паркінгів, зокрема їх впливу на ускладнення транспортно-пішохідного руху і дорожньо-транспортну безпеку, туристичну привабливість історичного міста;
- Обґрунтування та узагальнення переваг вуличних паркінгів у порівнянні із позавуличними.

2. Виклад основного матеріалу

2.1 Визначення поняття "on-street parking" (вуличне паркування) у загальній типології паркувань

В українських державних будівельних нормативах, які нормують автостоянки та гаражі – ДБН В.2.3-15:2007 "Автостоянки і гаражі для легкових автомобілів" [9], загальноприйнятий у світі термін "паркінг", який позначає

будь-який з його видів, розуміють по-іншому. Даний стандарт розрізняє терміни *“автостоянка”* (спеціально обладнана відкрита площадка для постійного або тимчасового зберігання легкових автомобілів та інших мототранспортних засобів) та *“гараж”* (будинок (споруда), частина будинку (споруди) або комплекс будинків (споруд) з приміщеннями для постійного або тимчасового зберігання, а також елементами технічного обслуговування легкових автомобілів та інших мототранспортних засобів). Поняття *вуличного паркінгу* (чи вуличної автостоянки) в даному нормативі, як такого, не існує. Також є цікавим, що норматив поширюється лише на мототранспортні засоби з двигунами, що працюють на бензині та дизельному паливі, а це означає що паркінги для електромобілів в Україні не нормуються взагалі.

Інший норматив – ДБН В.2.3-5-2001 “Вулиці та дороги населених пунктів” [10] називає *“вуличними автомобільними стоянками”* ті паркінги, які розміщуються в межах вулиць та доріг (червоних ліній) та нормує їх розміщення [10, с 1, 15]. Втім, у нормативі йдеться про відокремлення таких стоянок від основної проїзної частини огородженнями, острівками безпеки, воротами та шлагбаумами, а також про роздільні в’їзди-виїзди, двосторонній рух на автостоянках тощо [10, с 1, 15], що ставить під сумнів класичне розуміння європейського “вуличного паркінгу”, особливо в історичному місті, і наближує його до відкритого позавуличного. Цікаво що даний норматив конфліктує із попереднім, називаючи закриті наземні та підземні гаражі закритими наземними та підземними автостоянками, оскільки за ДБН В.2.3-15:2007, “автостоянка” – це наземний відкритий паркінг.

Підсумовуючи аналіз українських державних нормативів щодо паркувань, очевидним є те що типологія парковок є суперечливою, а поняття “вуличного паркування” у вітчизняних стандартах взагалі залишається слабко визначеним, не говорячи про те, які вимоги повинні до них ставитись у історично сформованих містах із характерною планувальною структурою.

Внаслідок того що вуличні паркування мають ряд характерних особливостей та відмінностей, які не притаманні позавуличним, пропонується уточнення існуючої типології, поділивши паркування на *вуличні (on-street parkings)* – стоянки автомобілів в межах вулиць, та *позавуличні (off-street parkings)*, які в свою чергу поділяються на *автостоянки* та *гаражі* (як за діючими нормативами) (Рис. 1). Крім того, теж правильним є називати гараж “позавуличним паркінгом закритого (або напівзакритого) типу”, тобто поняття “паркінг” із уточненням його виду можна застосовувати до будь-якого типу, як це робиться у всьому світі [3, с. 5, 160-162].

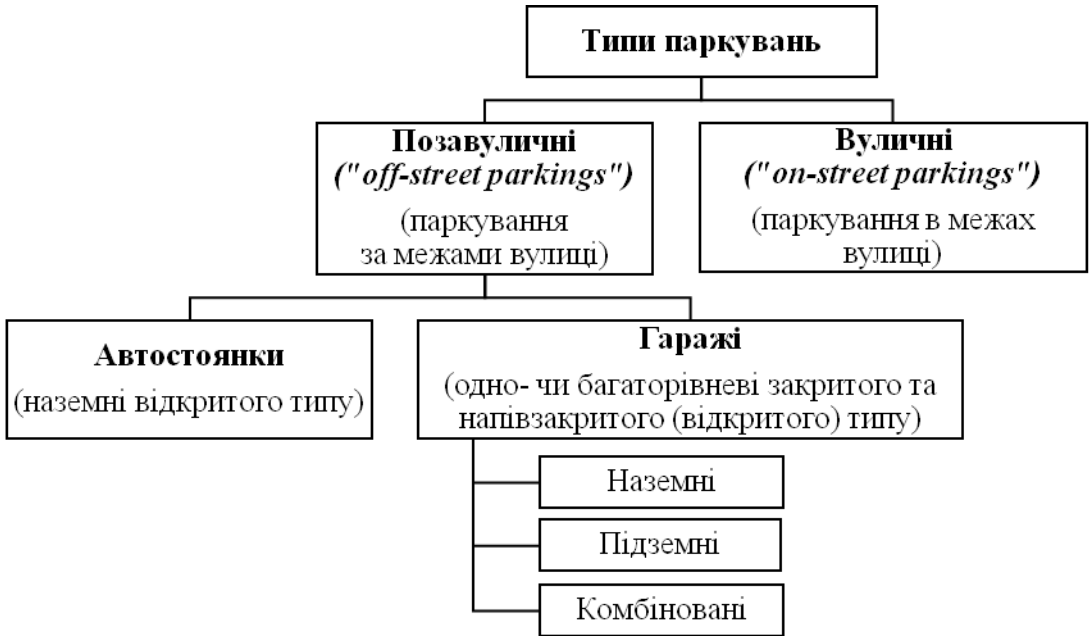

Рис. 1. Типи паркувань (за Р.І. Любицьким).

2.2 Альтернативні можливості використання вуличного простору

Рішення закласти, залишити чи ліквідувати вуличний паркінг завжди повинно бути зваженим та опиратись на особливість і потенціал вулиці. Інколи більш доцільним використанням вуличного простору замість влаштування паркінгу є розширення загальної проїзної частини чи тротуару, створення смуги руху громадського транспорту чи велодоріжки, “парклету” *(Парклет – продовження тротуару за рахунок ширини колишньої смуги вуличних паркувань. Зазвичай на парклетах передбачаються публічні місця для відпочинку пішоходів та велостоянки, зелені насадження.)* (рис. 2, 3) чи місця зупинки таксі, або просто смуги зелених насаджень. Також слід зважати на потенційну необхідність створення у певних місцях вулиці зупинок громадського транспорту, місць “завантаження-розвантаження” товарів, тимчасової зупинки приватних авто і таксі для посадки та висадки пасажирів, стоянок для сервісів спільного використання автомобілів, місць стоянки вантажних автомобілів і автобусів та велопаркінгів.

Зважаючи на перераховані альтернативні можливості використання вуличного простору, слід зазначити його цінність та обмежену кількість, особливо в центральних частинах історичних міст. Саме тому вуличні паркінги повинні призначатися лише для певних (пріоритетних) груп користувачів (наприклад мешканців, клієнтів, працівників тощо) для конкретної цілі та із строгими обмеженнями.

Рис. 2, 3. Парклет у історичному центрі Лондона (зліва) [12]
та Івано-Франківська (справа) [11].

2.3 Недоліки вуличного паркування

Першим про що зазвичай йдеться згадуючи недоліки вуличного паркування є *ускладнення транспортно-пішохідного руху внаслідок провокування заторів*. Справді, такі паркінги можуть спричиняти затори, проте не правильно вважати що вуличні автостоянки ускладнюють трафік, а позавуличні – ні. Пол Бартер у своїй праці “On-Street Parking Management” описує умови створення заторів внаслідок вуличного паркування, серед них [1, с. 18-19]:

1. *Безпосереднє перешкоджання руху* внаслідок стоянки автомобіля у невідповідному місці;

2. *Ускладнення руху на суміжних смугах* внаслідок маневрів автомобіля який паркується чи залишає паркомісце;

3. Наслідки, які виникають через *перенаповнений вуличний паркінг* – збільшена кількість нелегального паркування, “подвійне паркування”, очікування на смузі руху місця яке звільниться, і “кружляння” з метою пошуку вільного паркомісця неподалік із створенням додаткового трафіку.

Підкреслюється що найбільше уваги слід приділяти саме перенаповненим вуличним паркінгам (коли пропозиція не відповідає попиту), оскільки відсоток автомобілів які “кружляють” із метою пошуку вільного паркомісця може становити до 30% [1, с. 19] - це так звана “невидима черга”.

Ускладнення руху внаслідок вуличного паркування не означає необхідність його автоматичної заборони на певній ділянці вулиці. Проблеми ускладнення трафіку внаслідок стоянки автомобіля у невідповідному місці та маневрів паркування (умова 1 та 2) можна вирішити, покращивши планувальну організацію місць паркінгу, та за допомогою кращого контролю за дотриманням правил. Проблеми, які створюються через перенаповнення вуличних паркінгів (умова 3) можна усунути залишаючи частину місць вільними, управлячи ціновою політикою та умовами паркування.

Варто наголосити що позавуличне теж може долучитись до провокування заторів, наприклад утворюючи автомобільні черги вздовж вулиці. Крім того, надмірна кількість позавуличних паркувань заохочує використання автомобілів (та ріст їх кількості), часто перевищуючи пропускну здатність навколишніх вулиць, а також призводить до загального зниження ціни на паркування.

Другим важливим дискусійним питанням є *вплив вуличного паркування на дорожньо-транспортну безпеку*, який зумовлює розміщення вуличного паркінгу на тій чи іншій ділянці вулиці та її планувально-просторове вирішення. Як відомо, внаслідок ускладнення видимості, слід забороняти вуличне паркування поблизу перехресть та пішохідних переходів, крім того паркування та зупинка автомобілів повинні бути дозволені на безпечній відстані від шкіл, дитячих садочків тощо. Незважаючи на загальноприйняту думку про негативний вплив вуличних паркувань на дорожньо-транспортну безпеку, у деяких випадках такі паркування можуть їй сприяти – наприклад створюючи буфер між проїзною частиною та велодоріжкою (у випадку коли велодоріжка не попадає в зону відкривання дверей автомобіля) чи тротуаром (рис. 4).

Сучасне дослідження по переоцінці безпеки вуличного паркування [3, с. 369] у США надає не зовсім очікувані результати *(Дослідження проводилось протягом 6-ти років (1998-2003 рр.) на 250 вуличних відрізках – із вуличними паркуваннями та без і враховувало допустиму швидкість руху автомобіля на конкретній вулиці – до 35 миль/годину (~55 км/год) та більше.)*. Було виявлено, що на ділянках із вуличними паркуваннями, де максимально допустима швидкістю руху – 35 миль/год (~55 км/год), кількість аварій із важкими травмами складає 3,83%, із неважкими – 16,45%, випадків з пошкодженням власності – 79,72%. На вулицях без паркування із аналогічною швидкістю руху кількість аварій із важкими травмами складає 10,43%, неважкими – 18%, пошкоджень власності – 71,57%. В обох випадках, ДТП із летальними наслідками зафіксовано не було. Проте, на вулицях із швидкістю руху понад 35 миль/год (~55 км/год) ситуація протилежна – на ділянках із вуличними паркуваннями кількість аварій за всіма трьома їх типами майже в 2 рази більша, крім того спостерігались летальні випадки. Як висновок, дане

Рис. 4. Смуга, призначена для вуличного паркування захищає велосипедну доріжку від транспортного потоку, Амстердам [4, с. 34].

дослідження свідчить про те, що на вулицях із низькою швидкістю руху, паркування може сприяти створенню безпечного середовища. Враховуючи що обмеження швидкості на вулицях історичних європейських міст найчастіше складає до 30 км/год [3, с. 370], дані результати є визначальними.

Іншими небезпеками вуличних паркувань можна вважати погіршення екологічного стану міста та несприятливий шумовий режим. Втім, вуличні паркування (і всі типи паркувань загалом) не впливають на екологію та шумовий режим безпосередньо, а лише провокують зростання загального рівня автомобілізації та використання приватного автотранспорту.

Ще однією потенційною небезпекою для історичного міста є зменшення його туристичної привабливості внаслідок надмірної кількості вуличних паркувань, особливо стихійних, які унеможливлюють безперешкодний пішохідний рух та псують панораму історичних міських вулиць та площ. Влаштування пішохідних зон та велодоріжок на місцях вуличних паркінгів у центральній частині міста стає безпрограшною інвестицією у туристичну привабливість.

2.4 Переваги вуличного паркування

Вуличне паркування має ряд переваг у порівнянні з іншими типами [1, с. 47; 3, с. 365], які дозволяють зробити висновок, що такі автостоянки є *найзручнішими* та узагальнити ці переваги (рис. 5).

Низькі затрати на влаштування вуличного паркінгу є вагомою перевагою, особливо для міст із обмеженим паркувальним бюджетом. Витрати на влаштування вуличного паркінгу зводяться до розширення дорожнього полотна за рахунок тротуару, або просто розмітки паркомісць на тих ділянках вулиці, де його ширини достатньо. У порівнянні із позавуличними альтернативами, економія засобів очевидна. Втім, складніші дизайнерські вирішення вуличних паркінгів (наприклад із озелененням та парклетами) потребуватимуть додаткових витрат.

Ефективне використання площі зумовлене відсутністю необхідності влаштування проїздів та острівців, які необхідні позавуличним паркуванням, до того ж багаторівневі гаражі вимагають влаштування рамп із певними радіусами поворотів, додаткового місця під конструктивні елементи тощо.

Швидкість паркування та оплати – ще одна перевага вуличних автостоянок. Даний процес полягає лише у в’їзді автомобіля із проїзної частини на спеціально відведене місце та оплати часу перебування у паркоматі чи зображення паркувального дозволу на лобовому склі, в залежності від паркувальних правил конкретного міста (зони). На позавуличних паркінгах до цього процесу додаються проїзд через пропускний пункт, пошук місця та рух по паркінгу до нього, час на вихід із паркінгу на вулицю.

Можливість зміни функціонального призначення – безперечна перевага для міст, які розвиваються у напрямку сталого розвитку. Із часом може виникнути необхідність заміни вуличного паркінгу на велодоржку, смугу руху громадського транспорту, тощо. В такому випадку знадобиться мінімум зусиль та засобів.

Різноманітність дизайнерських вирішень вуличних автостоянок значно впливає на загальний вигляд вулиці. Особливі вирішення можуть досягатися за допомогою вдалого розміщення стоянок у поперечному профілі вулиці, зеленими насадженнями вздовж або між паркомісцями, а також розміткою та різноманітними малими архітектурними формами тощо. Користуючись цими засобами можливо зробити вуличні автостоянки такими що не привертають надмірної уваги та не псують загальний вигляд вулиці.

Рис. 5. Переваги вуличного паркування (за Р.І. Любицьким).

Наближеність до кількох потенційних місць призначення – особливо вагома перевага для щільних ділових та комерційних районів. Поставивши автомобіль на вуличному паркінгу такого району, відвідувачу відкривається можливість зручного та швидкого доступу одразу до кількох необхідних місць призначення. Позавуличних паркінгів у таких районах, як правило менше, вони більш орієнтовані на довгострокове паркування (працівників) і більш віддалені від потенційно необхідних місць призначення, до того ж вимагають більше часу на сам процес паркування.

Добра видимість автомобіля – додаткова перевага, яка сприяє захисту від крадіжок самого авто, чи речей які знаходяться всередині, а також навмисних чи ненавмисних його пошкоджень.

3. Висновки

- **Вуличне паркування, із своїми особливостями, є незамінною складовою паркувальної мережі міста. У поєднанні з позавуличним, даний вид паркування формує збалансовану комплексну паркувальну систему.**

- **Типологія паркувань в українських будівельних нормативах є суперечливою та потребує уточнень. Необхідно чітко визначати місце вуличного паркування ("on-street parkings") у загальній типології паркувань.**
- **Вуличний простір, який використовується під паркування можна використовувати в інший, інколи більш раціональний спосіб, тому рішення щодо закладення чи ліквідації вуличного паркінгу повинно бути зваженим та опиратись на загальну транспортну і паркувальну мережу міста, особливості конкретної вулиці.**
- **Внаслідок обмеженої кількості вуличних паркувань (особливо в історичних містах) та зручності їх використання, даний тип парковок повинен використовуватись пріоритетною, для даної вулиці, групою користувачів, мати жорсткіші обмеження ніж позавуличні паркінги.**
- **Основними недоліками вуличного паркування є можливість ускладнення транспортно-пішохідного руху внаслідок провокування заторів, та негативний вплив на дорожньо-транспортну безпеку. Також при відсутності належного управління, вуличне паркування може негативно вплинути на туристичну привабливість міста. Велика кількість вуличних паркувань, особливо безкоштовних, провокує надмірне використання автомобілів, негативно впливаючи на шумовий режим міста та його екологічний стан.**
- **У порівнянні з іншими типами паркувань, вуличне має ряд вагомих переваг: низькі затрати на влаштування, ефективне використання площі, швидкість паркування та оплати, можливість зміни функціонального призначення, різноманітність дизайнерських вирішень, наближеність до кількох потенційних місць призначення, добру видимість автомобіля.**
- **Кожне місто повинне встановити власні методи управління вуличним паркуванням, які залежатимуть від локальних особливостей, як міста загалом, так і окремого району чи навіть вулиці.**

Продумане управління вуличним паркуванням зробить свій внесок у сталий розвиток міста, зокрема *покращить транспортно-пішохідний рух, загальну якість та рівень життя і сприятиме туристичній привабливості.*

Список літератури:

1. Barter P. On-Street Parking Management / Paul Barter. – Eschborn: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, 2016.
2. Kaźmierczak B. Kreatywne kształcenie – aplikacyjność badań studialnych prowadzonych na Wydziale Architektury Politechniki Poznańskiej. Przykład studialny poznańskiej dzielnicy Wilda / Bartosz Kaźmierczak // Креативний урбанізм: до століття містобудівної освіти у Львівській політехніці: монографія. / за заг. Ред. Б. С. Черкеса та Г. П. Петришин. – Львів, 2014. – С. 617 - 622.
3. Ison S. Parking Issues and Policies / S. Ison, C. Mulley. – Bingley: Emerald Group Publishing Limited, 2014.

4.Kodransky M. Europe’s Parking U-Turn: From Accommodation to Regulation / M. Kodransky, G. Hermann. – New York: Institute for Transportation and Development Policy, 2011.
5. Richard W. Parking management for smart growth / W. Willson Richard. – Washington: Island Press, 2015.
6. Загоруй О.О. Вплив паркування транспорту на пропускну здатність вулично-дорожньої мережі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук: спец. 05.22.01 "транспортні системи" / Загоруй Олег Олексійович – Київ, 2007. – 20 с.
7. Лобашов, О.О. Моделювання впливу мережі паркування на транспортні потоки в містах [Текст] : монографія / О.О. Лобашов; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. - Х.: ХНАМГ, 2010. - 169 с.: рис., табл. - Бібліогр.: с. 112-122. – 500 экз. - ISBN 978-966-695-167-3
8. Стельмах О.В. Методика оцінки вуличного паркування / О.В. Стельмах // Містобудування та терит. планув. - 2003. - № 16. - С. 230-237. - укр.
9. ДБН В.2.3-15:2007. Автостоянки і гаражі для легкових автомобілів. – Київ, Мінрегіонбуд України, 2007.
10. ДБН В.2.3-5-2001. Вулиці та дороги населених пунктів. – Київ, Держбуд України, 2001.
11. Презентація проектів платформи «Тепле місто» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.maisterniamista.org.ua/2015/06/16/prezentatsiya-proektiv-platformy-teple-misto/
12. Portable “parklet” By WMB Studio Adds Greenery To London's Streets [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://decor10blog.com/design-decorate/decorating-ideas/portable-parklet-by-wmb-studio-adds-greenery-to-londons-streets.html

Abstract: The article deals with specifics of on-street parking, its advantages and disadvantages. The fundamental differences between on-street parking characteristics and its other types are emphasized. The value of street space in historical cities, its alternative uses and necessity of informed decisions on creation or removal of on-street parking are pointed out. The author believes that on-street parking is integral part of parking network of the city, and its well-considered management will contribute sustainable development of the historical city in general. Keywords: on-street parking, parking management, parking network, parking in historical city.

Аннотация: в статье рассматриваются особенности уличного паркования, его преимущества и недостатки. Подчеркивается о принципиальном отличии данного типа паркования за своими характеристиками от других. Подчеркивается ценность уличного пространства исторических городов, возможное его альтернативное использования и необходимость взвешенного принятия решений относительно создания или устранения уличных паркингов. Отмечается что уличное паркование является неотъемной частью парковочной сети города, и продуманное управление им будет способствовать устойчивому развитию исторического города в целом. Ключевые слова: уличные паркинги, типология парковок, управление парковками, парковочная сеть, парковки в историческом городе.

УДК 711.01/.09; 728.5

Т. О. Муха *аспірант,*
В. С. Токар *магістр,*
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНОГО ТА ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ

Анотація: аналізується теоретичний та практичний досвід туристичних закладів. Визначаються особливості проектування туристично-рекреаційних об'єктів в Україні та закордоном.

Ключові слова: рекреація, туризм, оздоровлення, туристично-рекреаційні об'єкти.

Вступ. Індустріальний розвиток цивілізації, забруднення екологічних систем навколо великих промислових районів, збільшення психологічного навантаження на людину через прискорення темпу життя, змушує все більшу кількість людей шукати відпочинок та оздоровлення на екологічно сприятливих територіях країни. Таким чином, у багатьох державах обслуговування рекреантів стало не лише самостійною ґалуззю економіки, але й необхідною формою задоволення потреб людини, що розглядається на містобудівному рівні. Пріоритетний напрямок розвитку туризму є важливим чинником підвищення якості рекреації в Україні, створення додаткових робочих місць, підвищення авторитету нашої держави серед інших країн світу [1]. На сьогоднішній день є актуальним розвиток рекреації, туризму та оздоровлення.

Виникає необхідність вивчення теоретичного та практичного досвіду проектування рекреаційних туристичних зон та відповідних закладів в різних регіонах України та зарубіжжя.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Особливості формування системи об’єктів рекреації для молоді в міському середовищі розглядалися в дисертаційному дослідженні кандидата архітектури Сокольської О.С. [2]. Особливості формування системи будівель і комплексів відпочинку і туризму в вільній економічній зоні Адена (Ємен) досліджувалися в роботі Рубайа Алі Бін Алі Мохамед [3]. В докторській дисертації «Методологічні основи формування рекреаційних систем в Україні» Шулик В.В. займався розробкою методологічних основ з функціонально-планувальної організації рекреаційних систем [4].

Постановка завдання. Мета – дослідження теоретичного та практичного досвіду туристично-рекреаційних об'єктів. В роботі застосована методика дослідження, яка базується на історико-теоретичному методі при аналізі

літературних джерел та проектних матеріалів; порівняльному методі при дослідженні зарубіжних та вітчизняних аналогів, виявленні їх регіональних, специфічних та спільних рис;

Основний матеріал і результати. Рекреаційна зона – це компоненти природного середовища і феномени (об'єкти, явища) соціокультурного характеру, які, завдяки певним властивостям, можуть використовуватись для рекреаційної діяльності [5].

Таблиця 1.

Теоретичний досвід проектування туристично-рекреаційних об'єктів

№	Автор	Назва	Зміст	Мета
1.	**Сокольська О.С.**	Формування рекреаційного середовища для молоді. [Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури.1999 р.]	Особливості формування системи об'єктів рекреації для молоді в міському середовищі. В роботі сказано,що міське середовище визначається рядом специфічних параметрів.	Створення рекреаційного середовища для рекреації та відпочинку молодого прошарку населення міста для задоволення рекреаційних потреб.
2.	**Рубайа Алі Бін Алі Мохамед**	Особливості формування системи будівель і комплексів відпочинку і туризму в вільній економічній зоні міста Адена (Ємен). [Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури. 2000 р.]	Запропонована концепція організації туристичного відпочинку. Розроблені методичні основи формування туристичних закладів. Виявлена номенклатура основних приміщень.	Визначення аспектів формування системи будівель і комплексів відпочинку і туризму в м. Аден. Розробка запропонованих принципів і прийомів архітектурної організації системи будівель.
3.	**Шулик В.В.**	Методологічні основи формування рекреаційних систем в Україні.[Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора архітектури. 2008 р.]	Розробка методологічних основ з функціонально-планувальною організацією рекреаційних систем.	Направленість висновків дослідження на удосконалення методології проектування рекреаційної системи у містобудівному просторі Україні.

Рекреаційно-туристичний комплекс (об'єкт) характеризується єдиною територією, яка має значний рекреаційний потенціал, сукупність рекреаційних установ із тісними виробничими зв'язками, єдністю організаційних форм

правління, що забезпечують ефективне використання природних рекреаційних ресурсів і соціально-економічних умов, що склалися на цій території [6].

Дослідження в ґалузі рекреації та туризму різноманітні. Зарубіжні та вітчизняні вчені займаються цим питанням з точки зору і містобудування, і архітектури (табл.1).

№	Назва	Функціональні елементи	Планування	Загальний вигляд
1.	**Рекреаційний готель «Алтика» в Алтаї**	1. Житлова зона. 2. Релакс-центр. 3. Гуртожиток. 4. Альтанки 5. Дитячий майданчик. 6.Адміністрація готелю.	Генеральний план рекреаційна зона 47 % житлова зона 17 % зона обслуговування 18 % адміністративна зона 16%	
2.	**База відпочинку. «Старо-донье»,м. Ростов-на-Дону**	1. Котеджі. 2. Житлові корпуси. 3. Кінно-спортивний комплекс. 4. Адміністрація готелю.	Генеральний план рекреаційна зона 52 % житлова зона 17 % зона обслуговування 16 % адміністративна зона 16%	
3.	**Готельний комплекс "Castello Mare». м.Москва**	1. Житловий комплекс. 2. Адміністрація готелю. 3. Тенісний корт.	Генеральний план рекреаційна зона 51 % житлова зона 15 % зона обслуговування 16 % адміністративна зона 16%	

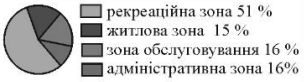
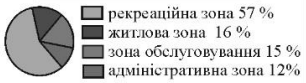
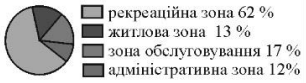
Загальна діаграма з середніми вітсотками зайнятих територій

рекреаційна зона 51 %
житлова зона 17 %
зона обслуговування 16 %
адміністративна зона 16%

Рис. 1. Аналіз практичного зарубіжного досвіду проектування туристично-рекреаційних об’єктів.

Багато наукових праць розкривають питання розвитку туристично-рекреаційного потенціалу території.

Практичне значення цих робіт – у подальшому ефективному використанні природних ресурсів не тільки для задоволення потреб населення, а й для екологічної рівноваги.

№	Назва	Функціональні елементи	Планування	Загальний вигляд
1.	**Пансіонат «Перво-цвіт»**	житлова зона басейн баня ресторан мощення парковка альтанка озеленення	Генеральний план 	
2.	**Оздоров-чий пансіонат «Слав-ське»**	житлова зона СПА-комплекс прокат споряд. адміністрація мощення парковка альтанка озеленення	Генеральний план 	
3.	**База відпо-чинку «Керма-нич»**	житлова зона баня вольєрне господарство адміністрація мощення парковка озеленення	Генеральний план 	

Загальна діаграма з середніми вітсотками зайнятих територій

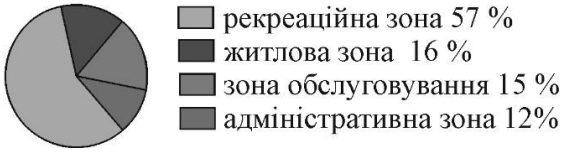

Рис. 2. Аналіз практичного вітчизняного досвіду проектування туристично-рекреаційних об’єктів.

Аналізуючи практичний зарубіжний (рис.1) та вітчизняний досвід (рис.2) проектування туристично-рекреаційних об’єктів, які знаходяться на приміських територіях, виявлено, що відсоток рекреаційної зони від загальної площі туристично-рекреаційного об’єкту більший, ніж в закладах на урбанізованих територіях.

На основі представлених даних (рис.1,2), виходячи з планувального зонування території туристично-рекреаційних комплексів, представлені діаграми з середніми відсотками зайнятих територій на даних ділянках.

Виявлено, що закордоном при збільшенні кількості відпочиваючих зменшується відсоток озелененої території, при цьому житлова зона має більші об'єми.

Також визначено, що в середньому відсоток рекреаційних територій вітчизняних туристично-рекреаційних комплексів дещо більший, ніж закордонних об’єктів. При цьому, адміністративна територія менша.

Висновок. В даній роботі було проведено дослідження теоретичного та практичного досвіду проектування туристично-рекреаційних об'єктів. Виявлені основні напрямки наукових досягнень провідних вчених в ґалузі рекреації та туризму. Визначені особливості проектування вітчизняних та закордонних туристично-рекреаційних об’єктів.

Література:

1. Гудзь П.В.. Економічна ефективність використання природних рекреаційних ресурсів .Регіональна економіка / П.В. Гудзь,– К., 2000. - 155 с.
2. Сокольська О.С.. Формування рекреаційного середовища для молоді. Автореф. дис... канд. архіт.: 18.00.01 / О.С. Сокольська, Харк. держ. техн. ун-т буд-ва та архіт. — Х., 1999.
3. Рубайа Алі Бін Алі Мохамед. Особливості формування системи будівель і комплексів відпочинку і туризму в вільній економічній зоні міста Адена (Ємен). Автореф. дис... канд. архіт.: 18.00.02 / Рубайа Алі Бін Алі Мохамед, Рос. ун-т Дружби Народів. — М., 2000.
4. Шулик Василь Васильович. Методологічні основи формування рекреаційних систем в Україні: Автореф. дис... д-ра наук: 18.00.01/ В. В. Шулик, ПолтНТУ ім. Ю. Кондратюка. – П., 2008.
6. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок і туризм в Україні. Статистичний бюлетень – К.: «Державний комітет статистики України», 2006-2011. – 100 с.
7. Сенін У. З. Введення ЄІАС у туризм. Навчальний посібник / У. З. Сенін, – К.: М. Б. І., 1993. – 104 с.

Аннотация

Анализируется теоретический и практический опыт туристических заведений. Определяются особенности проектирования туристско-рекреационных объектов в Украине и за рубежом.

Ключевые слова: рекреация, туризм, оздоровление, туристско-рекреационные объекты.

Abstract

The article examines the theoretical and practical experience of tourist establishments. Determined design features of tourism and recreational facilities in Ukraine and abroad.

Keywords: recreation, tourism, health improvement, tourist and recreational facilities.

УДК 72.03: 72.014

А. В. Павлова,
аспірант кафедри архітектурного проектування
Національного університету "Львівська політехніка",
науковий керівник д. арх., професор **С.М.Лінда**

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОНЯТТЯ "ОРДЕР" У РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРИ

Анотація: розглянуто особливості вживання поняття "архітектурний ордер", специфіку його використання з іншими тектонічними системами та встановлено його значення в різних стилях та періодах. Виявлено неоднозначність у розумінні поняття "ордер", що призводить до непорозумінь при використанні у фаховій літературі.

Ключові слова: поняття "ордер", порядок, стійково-балкова конструкція, тектоніка.

Постановка проблеми. Поняття "ордер" вживається вже більш, ніж дві тисячі років. Але, якщо поняття "ордер" було вперше вжите Вітрувієм ще в I ст. до н. е. і означало порядок, то, очевидно, що зараз він несе в собі набагато глибший зміст. В Стародавній Греції це поняття використовувалося виключно до стійково-балкових систем, але зараз воно розповсюджується і на інші тектонічні системи, що взаємодіють з ордером.

Сформувавшись в епоху Стародавньої Греції як класичний, ордер пройшов довгу історію розвитку, видозмінюючись та набуваючи нового змісту і форми в наступні періоди.

Ордер в наш час часто сприймається як визначений порядок, певний канон, що є встановленим правилом і не потребує змін, і може використовуватися у будь-якій споруді незалежно від її призначення та масштабу. Хоча, насправді, це не є незмінна система, а, навпаки, це універсальна, змінна (мінлива, гнучка) система, яка завдяки своїй семантиці та тектоніці не тільки не зникла в минулому, а продовжує використовуватися в наш час. Неправильне розуміння поняття "ордер" призводить, відповідно, і до його неправильного використання в сучасній архітектурі.

Мета статті – визначити особливості використання поняття "ордер" в різних стилях та періодах.

Стан дослідження питання. Дослідженням питання поняття архітектурного ордера займалися багато теоретиків архітектури, серед яких Вітрувій [14], Піранезі Дж-Б., Гуляницький М. Ф. [3], Гутнов А. Е. [4], Маркузон В. Ф. [8], Некрасов О. І. [10], Шуазі О. [13], Михаловський І. Б. [9],

Михайлов Б. П., Блінова Є. К. [1], Фоменко О. О. та ін. Попри це, поняття архітектурного ордера і надалі є неоднозначним та викликає багато запитань.

Обговорення проблеми. Слово "ордер" походить від латинського слова "ordo" – ряд, порядок, послідовність і означає послідовність або деяку закономірність в чергуванні несучих та несомих частин архітравної системи. Послідовність або закономірність спостерігається всюди, де є ця система [10, с. 323].

Вперше ця закономірність спостерігається вже в дольменах і кромлехах – різновидах мегалітів, які з'явилися ще в епоху архаїки. У Стоунхенджі та інших кромлехах народилась яскраво виражена стійково-балкова конструктивна система, архітектурні маси чітко поділились на активні й пасивні. Спорудженням кромлехів було започатковано стійково-балкову конструктивну систему, яка разом зі стіновою набула поширення і незабаром дістала належний тектонічний вираз [11, с.26]. Дольмени та кромлехи – це перші прототипи ордера, проте назвати їх повноцінним ордером ще не можна, так як ордер, це не тільки конструктивна, а й художня система.

Ордер є характерним не тільки для західноєвропейського зодчества, він зустрічається усюди, проте, безумовно, найбільшого розповсюдження він отримав саме в Західній Європі, починаючи з античності. Цей термін справедливий також для первісної культури (прототип ордера), Єгипту, Месопотамії, а також іранського, магометанського, індійського і навіть китайсько-японського (тут найменше) зодчества. Проте, очевидно, що в європейському розумінні ордер має дещо інший, додатковий зміст [10, с.324].

Саме класичний ордер, що виник в епоху античності у Стародавній Греції, має найбільший вплив на формування подальшої архітектури. Адже саме тут він був канонізованим, став міжнародним і використовується аж до наших днів.

Під ордером тієї чи іншої архітектури варто розуміти характерне для даної країни та епохи художнє трактування архітравної (стійково-балкової) конструкції. Форми цього трактування різні. В архітектурі Стародавньої Греції, де тектоніка несучих та несомих частин складала основну архітектурну тему споруд, виявлення тектонічного змісту цієї конструкції художніми засобами було доведено в ордерній системі до граничної чіткості та глибини. Це підняло якість грецької ордерної системи на настільки високий рівень, що всі наступні епохи, які користувалися ордером як образною мовою архітектури, незмінно звертались до Греції як до першоджерела форм. Тому часто саме поняття ордер відносять лише до грецької архітектури та до архітектур, пов'язаних з нею традицією (Стародавній Рим, Ренесанс, класицизм) та поєднаних під загальною назвою класичної архітектури. Таке звуження поняття ордер, однак,

неправильне. Тільки застосовуючи його до всіх країн та епох, де архітектура використовувала ордерну систему як засіб художньої виразності, можна визначити місце класичної архітектури в загальному розвитку світової архітектури [2, с.77].

Отже, в яких випадках ордер виконує конструктивну функцію та є стійково-балковою системою? Чи в період після античної Греції використовували ордер за своїм первісним призначенням, чи він втратив своє початкове значення? Яку роль в ордерній системі відіграє стінова конструкція поєднана з ордером? На початку свого існування ордер і справді виконує конструктивну функцію: він складається з колон (несучих елементів), що є стійками та сприймають на себе навантаження, і архітраву (несомого елементу), який виконує роль балки у цій системі. Якщо з такої точки зору розглядати ордер, то виходить, що він існував лише в Стародавній Греції. Проте, ордер, як такий, не зникає, він завдяки своїй універсальності поєднується з іншими формами, утворюючи нові конструктивні системи. Римляни вперше поєднують ордер зі стіною. Вони часто використовували ордер в декоративному значенні — як засіб створення чисто візуального враження про "конструктивність" ордерної системи шляхом механічного "накладення" його на масив стіни. В результаті ордерна система набуває нову виразну особливість, як чисто пластичний засіб розчленування стіни по законах ордерного порядку. У Стародавньому Римі ордер здебільшого використовується не як стійково-балкова система, а зв'язується з іншою тектонічною системою, аркадою, де на основі накладення ордера на арковий проріз у стіні у Римі зародилася і отримала широке розповсюдження нова тектонічна структура, так звана ордерна аркада. Ордер в ній практично не несе конструктивної функції. Як зауважив М.Ф. Гуляницький, римську архітектуру часто називають "стіновою", на відміну від "архітравної" грецької, яка має каркасно-балкове походження [3, с.38].

Тобто, якщо розширити поняття "ордер", враховуючи його інтеграцію в інші тектонічні системи, то виходить, що це не просто "стійково-балкова конструкція", а ціла система, яка має значно ширше значення.

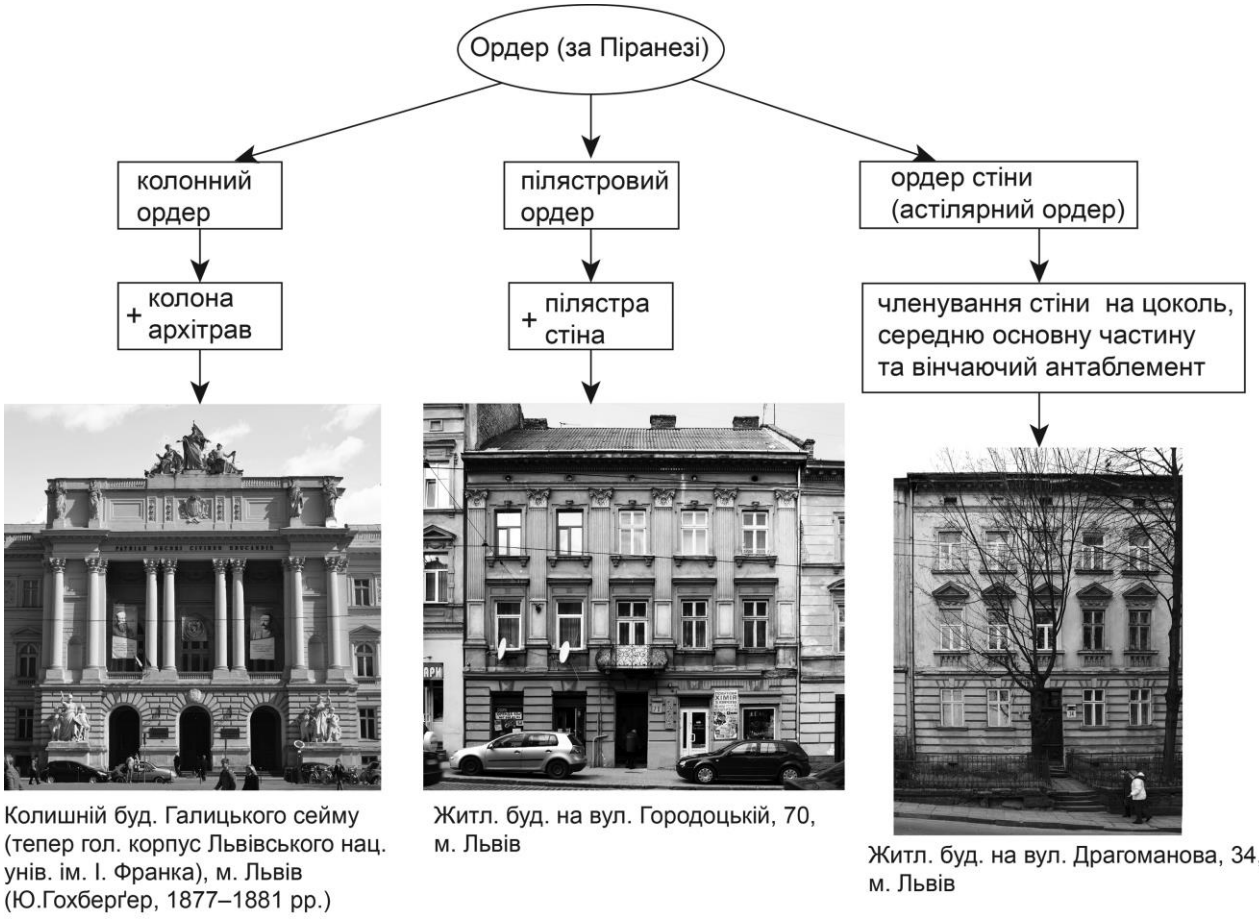
Поняття ордер має деяку двозначність. Сама стіна може стати подібною на ордер, а власне цоколь, середня частина стіни та її закінчення нагадують чергування в ордері знизу вверх п'єдестала, колони та антаблемента.

Піранезі, палкий прихильник Палладіо, вважав, що існує всього три ордери: ордер колонний, ордер пілястровий та ордер стіни (табл. 1). Всі ж загальноприйняті ордера – тосканський, доричний, іонічний, коринфський і композитний – це не що інше, як варіанти колонного (і пілястрового, чи то

підрозумівається під пілястрою прямокутний в перерізі окремостоячий стовп чи напівпілястра, тобто ордерно оброблена лопатка на стіні).

Таблиця 1

Три види архітектурних ордерів за Дж-Б. Піранезі (на прикладі архітектури Львова II пол. XIX ст.)

Колишній буд. Галицького сейму (тепер гол. корпус Львівського нац. унів. ім. І. Франка), м. Львів (Ю.Гохберґер, 1877–1881 рр.)

Житл. буд. на вул. Городоцькій, 70, м. Львів

Житл. буд. на вул. Драгоманова, 34, м. Львів

Однак, Піранезі аж ніяк не заперечує існуючого до нього розуміння ордера; він лише узагальнює це поняття і поширює його на стіну, що, однак, давно було і до нього. Піранезі лише ясно виразив те, що ордер, який виник в архітравній системі, вступив у певні відносини зі стіною та зі всією будівлею, наклав на них свій відбиток, пронизав своїм духом. Ордер знаходився у тісному зв'язку зі стіною вже у Римі, звідки виникли, зокрема, "зв'язані" колони, лише виступаючі зі стіни. Ордер створив архітектурні структури і в цьому сенсі ордер домінує в європейському зодчестві. Всю архітектуру до античної Греції і всю неєвропейську, навіть мусульманську, хоч там колони часом повністю складають будівлю (мечеть у Кордові, Альгамбра), вважають доордерною, гадаючи, що архітектура мусульманська, індійська та інша, що виникла вже після античної Греції, є в своєму роді відсталою, недорозвинутою. Думка ця

доволі схематична, хоча, очевидно, що європейська архітектура в своїй історії вирішувала задачі більш складні і широкі, аніж неєвропейська [10, с.324].

На думку Є. К. Бліновой існують три типи ордерних систем. Ордерна система першого типу, конструктивно-тектонічного, представлена ордерними композиціями з класичними типологічними характеристиками об'ємно-просторових рішень і окремих архітектурних елементів.

Ордерна система другого типу, пластичного, забезпечує зв'язаність форм фронтальної і об'ємної композицій, тобто виражає і пластику стіни, і пластику об'єму. Це композиції, в яких ордерні форми зберігають логіку архітравної конструкції, але втрачають якість глибинності відкрито-закритої ордерної системи.

Ордерна система третього типу, структурно-конструктивного, входить в архітектуру споруди як її структурний елемент, який має рівноправну значимість з іншими конструктивними частинами будівлі. Дана система організовує "натяг" архітектурної поверхні, вона працює на посилення відчуття жорсткості частин будівлі, виражає полегшення ваги. У даних композиціях ордерні форми гранично узагальнені (позбавлені фактурного шуму) і часто "сплавлені" з конструктивними елементами [1, с.20].

Сьогодні ордер називають художнім вираженням "стійково-балкової системи", іншими словами, співвідношенням вертикальних і горизонтальних, несучих і несомих елементів конструкцій. Насправді архітектурні ордери в своїй класичній формі, що склалася близько V століття до н. е., містили значно глибший зміст. Вони розкривали людям тієї епохи уявлення про ідеальний порядок всього Всесвіту. Саме такий зміст архітектори класичної Греції прагнули висловити в храмах і поширювати на влаштування міст, застосовуючи колонний ордер (табл. 2).

Ордерний канон в Стародавньому Римі виконував семантичні функції, тобто призначався для вираження статусу, значущості та функції об'єкта, завдяки чому набув рис декоративності, пишності, нарядності. З певною часткою умовності його можна назвати декоративно-репрезентативним. Уже в період республіканського Риму ордер втрачає свій матеріально-конструктивний сенс, перестає бути конструкцією в буквальному сенсі слова. Він стає легким, тонким, невагомим і найчастіше накладається на стіну як декоративний елемент. Ордер з'єднується зі стіною і аркою, набуває вільні пластичні форми, наприклад, перетворюється в напівколону, а потім в пілястру. Ордер розвиває не стільки тектонічну, скільки свою знакову функцію.

Таблиця 2

Еволюція використання поняття "ордер" в різних архітектурних періодах

	Колонний ордер	Пілястровий ордер	Астілярний ордер
Архітектура стародавніх деспотій	 Храм Амона-Ра в Луксорі, Стародавній Єгипет (XV – XIII ст. до н. е.)		
Стародавня Греція	 Гефестейон в Афінах, Греція (між 440-430 рр. до н.е.)		
Стародавній Рим	 Храм Портуна, Рим, Італія (75 р. до н. е.)	 Театр Марцелла, Рим, Італія (13 р. до н.е.)	 Інсула (дім Діани) (реконструкція), Остія, Рим, Італія (кін. II ст.)
Відродження	 Темп'єтто, Рим, Італія (Д. Браманте, 1502 р.)	 Церква Сант-Андреа, Мантуя, Італія (Л. Б. Альберті, 1472-1600 рр.)	 Палаццо Строцці, Флоренція, Італія (Дж. да Сангалло, 1489-1538 рр.)
Бароко	 Церква дельї Скальці, Венеція, Італія (Б. Лонген, Дж. Сарді (фасад), 1660-1680 рр.)	 Церква Іль-Джезу, Рим, Італія (проект Мікеланджело, арх. Віньола та Дж. делла Порта,1568-1584 рр.)	 Будівля Королівської митниці (icп. Real Casa de la Aduana) Мадрид, Іспанія (Ф. Сабатіні, 1761-1769)

Продовження табл. 2

	Колонний ордер	Пілястровий ордер	Астілярний ордер
Класицизм	 Церква св. Женев'єви (тепер Пантеон), Париж, Франція (Ж.-Ж. Суффло, 1758-1789 рр.)	 Харвуд-хаус, Йоркшир, Великобританія, (Дж. Карр, Р. Адам, 1759—1771 рр.)	 Будівля Старої бібліотеки Триніті Коледжу, Дублін, Ірландія, (Т. Бург 1712—1732 рр.)
Історизм	 Будівля риксдагу, Стокгольм, Швеція (А. Юханссон, 1897-1905 рр.)	 Новий Королівський театр (Опера Земпера), Дрезден, Німеччина (Г. Земпер, 1871-1878 рр.)	 Палац Великого князя Володимира Олександровича (терер Дім вчених, Санкт-Петербург, Росія (О. І. Рєзанов, 1867—1868 рр.)
Неокласицизм міжвоєнного періоду	 Центральна бібліотека, Манчестер, Великобританія (В. Харрис., 1930-1934 рр.)	 Краківська філармонія ім. К. Шимановського, Краків, Польща (Ю. Покутинський,1931 р.)	 Житловий будинок на пл. П. Свачича, 13, Хорватія, Загреб (В. Ковавич, 1920 р.)
Архітектура тоталітаризму	 Нова Рейхсканцелярія, Берлін, Німеччина (А. Шпеєр, 1937-1939 рр.)	 Центральний універмаг, Дніпро, Україна (А. Л. Красносельський, 1938 р.)	 Житл. буд. на Невському просп., Санкт-Петербург, Росія (О. В. Васильєв, 1955 р.)
Постмодернізм	 Фонтан на П'яцца д'Італіа, Новий Орлеан, США (Ч. Мур, 1977 р.)	 Портленд-Билдінг, Портленд, Орегон, США, (М. Грейвз, 1982 р.)	 Будівля міжнародної фінансової корпорації, Вашингтон, США (М. Грейвз, 1995-1996 рр.)

Починаючи зі Стародавнього Риму поряд з правдивою тектонікою з'являються приклади, коли архітектурні форми відриваються від

конструктивної основи будівлі і перетворюються в засіб прикраси. Це ми можемо бачити в багатьох спорудах (наприклад, Колізеї), де нова для того часу арково-стінова конструктивна основа декорувалася механічно накладеним на неї "ордерним вбранням". Тут ордерна система з тектонічної перетворилася в декоративну. У Стародавньому Римі починає широко використовувався пілястровий ордер.

Архітектори епохи Відродження, зачаровані красою античного ордера і не маючи можливості будувати храми-периптери (вони були практично не потрібні), ордером стали прикрашати свої споруди, де несучою конструкцією була стіна, а ордер лише "художньо" розчленовував її. Цей процес знищення тектонічного сенсу ордера завершився повністю, коли ордер стали просто "зображати", виконуючи його на стіні в штукатурці. Майстри Відродження надавали оздоблювальним роботам особливе значення. Поряд з облицюванням стін вапняком та мармуром розповсюдилися штукатурка і пофарбування. Конструкції стін переважно складалися з двох "незалежних" шарів – конструктивного і облицювального [3, с.92].

В архітектурі Відродження художнє тлумачення конструкції часто не співпадає з її статичними особливостями. Остов стіни (або іншої конструктивної системи) зазвичай має кам'яне або штукатурне оздоблення, яке не стільки підкреслює особливості даної конструкції, скільки в пластиці зображує самостійну композицію, ніби накладену на кістяк. Ця образна система може відповідати конструкції, виявляючи її статичні якості, але може і не співпадати з нею, дотримуючись своєї власної логіки. Основою подібної побудови є відроджений із спадщини античності класичний ордер [3, с. 95]. В епоху Відродження окрім пілястрового також застосовують астілярний ордер, з'являється великий ордер.

Важливою особливістю епохи являється відродження синтезу ордера з арково-склепінчастими системами. Однак, наслідуючи давньоримський принцип розділення конструкції і декору, ордерна композиція в будівлях Відродження часто розвивалася незалежно. Але в рамках образотворчого методу вона підкорялася раціональним класичним закономірностям з чітким виявленням на фасадах основних елементів, їх ритму і співмасштабності, логічного зв'язку між собою. Своєрідна раціоналізація художніх засобів не виключала свободи і різноманіття в розробці ордерних форм, що стали найважливішими факторами індивідуалізації образу. На різних стадіях були розбіжності в розумінні зодчими самого ордера, його тектонічних функцій [3, с. 95].

В період бароко та класицизму ордер і далі використовувався як колонний, пілястровий або астілярний. Причому, в період бароко переважно

використовується ордер пілястровий, тоді як в класицизмі за допомогою колонного ордера стараються підкреслити тектоніку споруди.

В епоху бароко замість спокійної рівноваги ясно розчленованих, взаємно порівнянних мас і просторів починає переважати пластична монолітність та динаміка мас. Ордер, залишаючись головним засобом членування, майже повністю втрачає конструктивність: його трактовка підкреслено декоративна і пластична. Ніби виростаючий зсередини стіни, ордер стає невід'ємною частиною самого масиву, засобом його "скульптурної" пластики. Замість порівнянної з людиною масштабністю часто з'являється навмисне перебільшення розмірів ордерних форм [3, с. 109].

В класицизмі архітектурні елементи – навіть суто декоративні, як плоскі пілястри на масивній стіні, наслідують логіку тектонічного вираження стійково-балкової конструкції. Композиція споруди підпорядковувалася канону архітектурних ордерів. Навіть якщо ордер не був присутнім фізично – у вигляді портиків чи колонад, до його звичних пропорцій приводилися розчленування об'єму (на основу, "тіло" і вінчання) і ритм вертикальних осей. Від ордерного канону походили і деталі – карниз, профілі тяг, портал, обрамлення вікон [6, с. 44]. В порівнянні з класицизмом, ампір відрізнявся більшою суворістю і лаконізмом форм [3, с. 119].

Ні в один з кризових моментів, що передував історизму, не ставилося під сумнів головне – сам ідеал, що матеріалізувався в ордері як єдиний, вічний канон краси. Ордер незмінно залишався організуючим початком архітектури. В історизмі відбувається дещо, до сих пір абсолютно немислиме. Ордер вже не сприймається як уособлення абсолютної істини, втіленої в ідеальній красі запозичених з античності форм. Перестaвши бути мірилом краси і видимим втіленням істини, він, звичайно, втрачає значення формоутворюючого елемента архітектурної системи. Його заміняє традиція використання ордерних форм. В спадщині минулого шукали форми, які асоціювалися зі світоглядом сучасності. Для цієї цілі починають залучати архітектурні елементи всіх відомих епох. Ордер в історизмі навіть візуально не виглядає як конструктивний елемент. Він тепер відверто декоративний. Це не єдиний і не головний акцент фасаду, що виділяє його центральну вісь, він розчиняється серед безлічі акцентів [7, с.27].

Проте вже в XX столітті ордер набуває зовсім інакшого змісту, він не є традиційним, класичним, таким як його використовували до цього часу. Починається нова точка відліку. Ордер стає засобом пропорціонування фасадів. Архітектори прагнуть виявити загальні закони, які визначають цілісність та образність класичної архітектури. Наприклад, архітектора Голосова І. О.

цікавило питання – до яких меж ордер може бути спрощений, не втрачаючи своєї художньої структури? [5, с. 414]

Незважаючи на те, що у більшості архітектурних напрямах модернізму переважає архітектура, для якої притаманна відмова від канонів попередніх епох та радикальний пошук нових форм, все ж таки застосовуються ордерні закономірності. І, навіть, якщо ордер не використовується в своїй канонічній формі, то використовується його система пропорцій та членувань. Ордер допомагає підкреслити суворість, строгість, лаконізм та геометризм зовнішнього вигляду будівель.

В архітектурі міжвоєнного періоду XX століття в ряді європейських країн два напрями існують паралельно: один з них – це неокласицизм, інший – набираючий в той час оберти – модернізм. Для архітектури неокласицизму міжвоєнного періоду характерне використання на фасадах будівель колонного та пілястрового ордерів. Переважно вони використовуються в офіційній архітектурі і характеризуються парадною показовістю та підкресленою монументальністю.

Архітектура тоталітаризму мала на меті справити враження на спостерігача своєю величчю, продемонструвати всевладність режиму. Саме ордер став найпотужнішим архітектурним засобом для створення позачасових символів влади. Колонний, пілястровий та астілярний ордер якнайкраще виражали міць та непереможність держави.

Архітектура постмодернізму складається з комплексу стилів та напрямів. Деякі з них звертаються до класичної архітектури. Характерним стало звертання до базових елементів ордерної системи. Проте, відтворення класичних форм це еволюція багатовікового досвіду ордерної класики, а не її канонічна реставрація. Ордер виступає засобом метафоричного та алегоричного вираження ідейного задуму автора.

Освоєння класичної спадщини в архітектурі міжвоєнного періоду та архітектурі тоталітаризму, приклади постмодернізму з прямим цитуванням класичного ордера – все це вказує на постійне повернення, дивну ностальгію до архітектури, якій вже дві з половиною тисячі років.

Висновки. Поняття "ордер" за час свого існування ввібрало у себе багато різноманітних значень. Якщо вперше вжите римським архітектором та теоретиком другої половини І століття до н.е. Вітрувієм воно означало порядок та закономірність, то, очевидно, зараз значно розширилося коло його інтерпретації. В Стародавній Греції під "ордером" розуміють стійково-балкову систему. Від наступних епох ця система відрізняється своєю тектонічністю, тобто вираженням у художній формі конструктивної сутності споруди. В Стародавній Греції використовується колонний ордер.

Вже починаючи зі Стародавнього Риму ордер набуває іншого значення. Завдяки своїй універсальності ордер з'єднується з іншою тектонічною системою – стіною, і тепер використовується переважно не колонний ордер, а новий вид ордера – пілястровий. Ордер, поєднуючись зі стіною, перетворюється з тектонічної системи на декоративну.

В архітектурі Відродження ордер накладається на стіну знову, виконуючи декоративну роль. Також в цей період поряд з пілястровим ордером з'являється та набуває поширення астілярний ордер, в якому членування стіни на цоколь, середню основну частину і вінчаючий антаблемент відбувається при відсутності колон або пілястр. Архітектори епохи Відродження ордером стали прикрашати свої споруди, де несучою конструкцією була стіна, а ордер лише "художньо" розчленовував її.

В період бароко ордер продовжує використовуватися в поєднанні зі стіною, утворюючи пілястровий, а в класицизмі для ордера характерна ілюзорна тектонічність, що передбачає повернення до колонного ордера. В період історизму відбувається перелом в розумінні поняття "ордер", він втрачає своє традиційне значення, проте продовжує використовуватися, "накладаючись" на стіну, та несе символічне значення.

В архітектурі міжвоєнного періоду існують два напрями: один продовжує класицистичні традиції початку XX століття, другий відображає новаторські тенденції набираючого силу модернізму. В архітектурі неокласицизму міжвоєнного періоду на фасадах будівель застосовуються колонний та пілястровий ордери.

Архітектура тоталітаризму також повертається до використання класичних ордерів. Причому, ордер виступає засобом возвеличення влади, уособленням її могутності і всюдисущності. Для цих цілей активно використовуються всі три види архітектурних ордерів: колонний, пілястровий та астілярний.

Для архітектури постмодернізму характерна відмова від використання ордера в традиційному розумінні. Архітектоніка класичного ордера піддається вільному трактуванню. Ордер вже не є певним каноном чи засобом впорядкування фасадів. Він використовується в якості метафори і символу в перекладі на сучасний формат життя, що призводить до нових нестандартних архітектурних експериментів.

Отже, ордер – це гнучкий засіб створення різних композицій, що втілюють найрізноманітніший ідейно-художній зміст. Він має широкі художні можливості і внутрішні закономірності, що завдяки їх мінливості дозволяють, змінюючи ордерні форми та їх співвідношення, досягати різноманітних ефектів. Ордер – це не тільки стійково-балкова система, це ще й порядок, певна

закономірність в організації простору та фасадів будівель, їх художнє оформлення. Це також і знакова система, що містить в собі глибокий зміст. На основі ордера виникла універсальна мова архітектури. Порядок, тектоніка, смислове значення, все це робить ордер одним з найважливіших елементів формування архітектури. Пройшовши довгу історію та набуваючи з кожною епохою нових форм та значення, завдяки своїй універсальності та гнучкості, ордер і досі не припиняє свого існування.

Література

1. Блинова Е. К. Художественные принципы становления и развития архитектурного ордера в Санкт-Петербурге специальность: автореф. дис. на соискание учен. степени докт. искусствоведения: 17.00.04 / Блинова Елена Константиновна; [Место защиты: Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена]. – Санкт-Петербург, 2012. – 49 с.

2. Всеобщая история архитектуры.: в 2-х т. / [под общей ред.: Д. Е. Аркина, Н. И. Брунова, М. Я. Гинзбурга (гл. ред.), Н. Я. Колли, И. Л. Маца]. – М.: Издательство Академии архитектуры СССР, 1944. Т. 1. – 370 с.: ил.

3. Гуляницкий Н. Ф. История архитектуры. / Н. Ф. Гуляницкий. – 3-е изд., доп. – М.: Стройиздат, 1984. – 334 с. : ил. – (Архитектура гражданских и промышленных зданий в пяти томах ; т. 1).

4. Гутнов А. Э. Мир архитектуры: Язык архитектуры / А. Э. Гутнов. – М.: Мол. гвардия, 1985. – 351 с.: ил.

5. Иконников А.В. Историзм в архитектуре / А. В. Иконников. – М.: Стройиздат, 1997. – 557 с.: ил.

6. Иконников А.В. Функция, форма, образ в архитектуре / А. В. Иконников. — М.: Стройиздат, 1986. – 288 с.: ил.

7. Кириченко Е. И. Русская архитектура 1830—1910-х годов / Е.И. Кириченко. — М.: Искусство, 1978. — 399 с.: ил.

8. Маркузон В. Ф. Классическая ордерная система и некоторые вопросы теории и практики советской архитектуры: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. архитект. / В. Ф. Маркузон. – М., 1954. – 16 с.

9. Михаловский И. Б. Архитектурные формы античности / И. Б. Михаловский – М.: Изд-во Академии Архитектуры СССР, 1949. – 215 с.: ил.

10. Некрасов А. И. Теория архитектуры / А. И. Некрасов. – М.: Стройиздат, 1994. – 480 с.: ил.

11. Тимофієнко В. І. Історія архітектури Стародавнього світу: Підручник для вузів / В. І. Тимофієнко. – К.: Наук. думка, 2006. – 512 с.: іл.

12. Черкес Б. С. Архітектура сучасності. Остання третина XX – початок XXI століть: навч. посібник / Б. С. Черкес, С. М. Лінда. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. – 384 с.: ил.

13. Шуази О. Всеобщая история архитектуры / О. Шуази. – М.: Эксмо, 2012. – 704 с.: ил.

14. Vitruvius. The Ten Books on Architecture / Vitruvius; [translated into English by M. H. Morgan]. – Cambridge: Harvard University Press, 1914 – 331 p.

Аннотация

Рассмотрены особенности использования понятия "архитектурный ордер", специфика его применения с другими тектоническими системами и определено его значение в разных стилях и эпохах. Установлена неоднозначность в применении понятия "ордер", что приводит к недопониманию при использовании в профессиональный литературе.

Ключевые слова: понятие "ордер", порядок, стоечно-балочная конструкция, тектоника.

Abstract

The article analyses specific features of the use of term "architectural order", its application to other tectonic systems and its significance for various styles and periods. It is established that the ambiguity in understanding of term "order" leads to its incorrect use in professional literature.

Keywords: term "order", post-and-beam structure, order, tectonics.

УДК 725.515

Т. Ф. Панченко
доктор архітектури, професор КНУБА
А. І. Гудзенко
здобувач каф. МБ, АХІ ОДАБА

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ КУРОРТНО РЕКРЕАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСОВ

Анотація: у статті розглянута історія розвитку формування курортно-рекреаційних комплексів. Простежена еволюція термінології що охоплює сфери розвитку «курортів», «рекреації» та «туризму». Зазначені відмінності дослідження поняття «комплекс» у типологічних та містобудівних наукових роботах. Розглянуті наукові роботи останнього десятеліття в сфері формування курортно-рекреаційних комплексов. Виявлені актуальні та перспективні напрямки розвитку у сфері рекреаційного відпочинку.

Ключові слова: рекреація, рекреаційні комплекси, курортно-рекреаційні комплекси, оздоровчі заклади.

Соціальні завдання щодо забезпечення різних форм оздоровлення та реабілітації широкого кола населення почали вирішуватись в Україні та у бувшому СРСР починаючи з 20-30х років під гаслом «курорти для трудящих».

Існуючі на той час об'єкти – санаторії, пансіони, бальнеогрязелікарні мали невисокий рівень санітарно-технічного обладнання та сервісного обслуговування; матеріальних ресурсів для нового будівництва та підготовлених кваліфікованих фахівців для розвитку цієї сфери практично не було. Ці чинники обмежили формування курортної мережі і головними заходами сталі благоустрій функціонуючих бальнеогрязевих лікарень та пристосування приватних вілл і особняків для перебування осіб, які отримували лікувальні процедури [1].

Разом в тим, в цей період було започатковано активні творчі пошуки в галузі архітектури та містобудування, спрямовані на визначення нових типів громадських споруд санаторного профілю, формування спеціалізованих зон курортної забудови, створення курортів як специфічних поселень із забезпеченням централізованого медичного та культурно-побутового обслуговування. В цьому напрямку працювали такі відомі архітектори, як А.А і В. А Весніни, М. Я. Гінзбург, І. В. Жолтовський, А. П. Іваницький, Н. А. Ладовський, В. А. Семенов, І. А. Фомін, А. В. Щусев[1].

Пізніше, в період 30-40 років, одночасно з пристосуванням існуючого житлового фонду для курортних цілей здійснювалось частково і нове будівництво лікувально-оздоровчих закладів, яке поступово стало масовим. Як правило, об'єкти нового будівництва розташовувалось на вільних ділянках, що носило випадковий характер та не було враховано в планувальних рішеннях. Це в свою чергу призвело до децентралізації об'єктів загальнокурортного обслуговування як у проектній документації, так і у процесі її реалізації.

Децентралізована форма обслуговування обумовила необхідність створення при санаторіях автономних господарств, що призвело до невиправданого збільшення загальної площі території ділянок, і ,у свою чергу, призвело до нераціонального використання курортних земель.

У науковому середовищі того часу проводились численні дискусії щодо містобудівних аспектів формування курортів, зокрема їх забудови, планувальної структури, проблем створення архітектурних ансамблів тощо. Однак, практичні рекомендації щодо архітектурно – планувальної організації курортів та приклади проектної практики з'явилися тільки наприкінці 60-х років. [1].

Також у той же час вперше було запропоновано ідею перебудови існуючих закладів санаторного лікування, відпочинку та туризму в інтегровані структури з організацією спільної частини щодо обслуговування та інженерного забезпечення. Ця ідея була сформульована науковцями як створення «курортних комплексів» і отримала відповідне тлумачення у 1965 році в статті В.Зарецького, А. Колос та Л.Стависької «О градостроительной

классификации курортов» та у колективній монографії «Планировка и застройка курортов» (КиївНІІПград, 1969 р.), у якій також вперше було представлено досвід планування курортів та курортних комплексів України, їх містобудівна класифікація, типи лікувально-оздоровчих та обслуговуючих закладів, нормативи проектування та висвітлені інші наукові досягнення. Ця робота була методичним посібником для проектування курортів, а також документом для органів управління з питань регулювання забудови курортних населених місць.

На початку 70-х років почало здійснюватися розроблення та впровадження типових проектів об'єктів курортного будівництва, виконаних на основі збірних конструкцій, що забезпечило індустріалізацію процеса забудови курортів та прискорило їх розвиток.

В цей період було введено в дію перший нормативний документ загальносоюзного значення «Инструкцию по планировке и застройке курортов ВСН 23-75», що стосувався містобудівних вимог щодо проектування нових, розширення та реконструкції існуючих курортів та зон відпочинку, а також комплексів санаторно-курортних та оздоровчих закладів. Слід відмітити, що в цій інструкції окрім курортних комплексів було започатковано новий об'єкт проектування - «комплекс відпочинку», що значно розширило тематику подальших наукових досліджень.

Так наприклад, в період 60-70-х р. в Інституті географії АНСРСР було сформовано новий науковий напрямок, який стосувався відпочинку населення, під назвою «рекреаційна географія», що мав міждисциплінарну зорієнтованість і розширив понятійно – термінологічний апарат. У наукових дослідженнях Т. Ф. Панченко визначається, що у обіг було введено такі визначення, як «рекреаційне господарство», «рекреаційне містобудування», «рекреаційні ресурси», «рекреаційні потреби», «рекреаційні заклади» тощо [2].

Нова система термінів базувалась на основному з них, а саме на терміні «рекреація» (від лат.: «recreatio»- відновлення, відпочинок), що має наступне визначення - це діяльність людини, яка спрямована на відновлення її фізичних і психічних сил, на розвиток особистості, що не зв'язана з виконанням трудових обов'язків та задоволенням обов'язкових побутових потреб» [3]. Даний термін з цього часу набирає чинності головного (замість терміну курорт) при визначенні всієї галузі, яка має таке тлумачення: «Рекреаційна галузь СРСР – це галузь народного господарства, що формується. Необхідність виділення її у системі суспільного розподілу праці обумовлена специфікою трудової діяльності, пов'язаної із задоволенням рекреаційних потреб населення. У сферу діяльності рекреаційної галузі входять курорти, місця відпочинку та туризму, зони

приміського відпочинку, рекреаційні заклади та підприємства обслуговування рекреантів» [4].

Вживання в спеціальній літературі та науково- проектних роботах терміна «рекреція» і похідних від нього- «рекреаційна зона», «рекреаційна територія», «рекреаційний комплекс» не обмежило використання і інших загальновідомих термінів, таких як «зона відпочинку», «місце короткочасного відпочинку», «зона туризму», «курорт», «оздоровниця», що спостерігається і по сьогоднішній день [2].

Крім санаторно-курортних установ поступово з'явилась необхідність будівництва інших об'єктів з різними функціями для відпочинку (дорослих, сімей з дітьми, молоді та школярів тощо), які на той час були новими типами – це курортні містечка, готелі, пансіонати, мотелі, кемпінги та інші. Ці питання розглядались у наукових працях та дисертаціях. Типологічні дослідження наукових досягнень цього періоду було висвітлено у колективній монографії «Архитектура комплексов отдыха» (М. Стройиздат 1988 г.), у якій було вперше узагальнено досвід проектування та будівництва всіх типів установ відпочинку, профілактичного лікування та туризму. Проаналізовано проектні вирішення комплексів відпочинку та звернена увага на нові перспективні типи такі, як: будинки відпочинку, пансіонати сімейного типу, оздоровчі табори для підлітків, санаторії- профілакторії та інші [5].

Основні питання розвитку курортів того часу було сфокусовано на завданні перетворення їх існуючої планувальної структури, на реконструкцію санаторного фонду та створення відповідного архітектурно-ландшафтного середовища, яке б забезпечувало оптимальні умови для лікування та відпочинку.

Проблеми містобудівної організації курортів (приморських, бальнеологічних, гірських тощо), раціонального використання цінних курортно-рекреаційних територій та оптимальної їх забудови, створення та укрупнення курортно- оздоровчих комплексів, а також питання спеціальної термінології та класифікації курортно-рекреаційних об'єктів, визначення функціональної характеристики курортів і зон відпочинку, як самостійних утворень по ряду ознак (– лікувальному профілю, географічному місцю розташування, місткості, віковому контингенту, сезонності експлуатації тощо) розглядались в період з 1970-1990 рр. в працях таких вчених, як Л. Г. Дзісько, Е. А. Знаменська, В. І. Зарецький, І. І. Іонов, Н. М. Крамська, В. І. Кобліцький, А. І. Мелік-Пашаєв, Т. Ф. Панченко, А. Т. Полянський, Г. А. Потаєв, В. П. Стаускас, А. Сичьова, Е. А. Тхор, Н. А. Шкляєв, та в роботах інших фахівців.

Аналіз наукових праць цих авторів свідчить про те, що це був найактивніший і найпродуктивніший етап теоретичних досліджень, на базі яких було розроблено методичні рекомендації щодо оцінки природних ресурсів при визначенні масштабів розвитку курортів, незалежно від сучасних потреб того часу, а з урахуванням можливого розвитку на перспективу. Вченими було обґрунтовано укрупнення санаторно-оздоровчих закладів та формування на основі курортно-рекреаційних комплексів, з новими архітектурно-планувальними та просторово-композиційними рішеннями. До питань, які досліджувались, були принципи формування планувальної структури курортів, зокрема, і в умовах їх реконструкції; розглядались актуальні аспекти виведення житлових будинків і виробничих споруд з ділянок окремих існуючих санаторних закладів та з території курортної зони; доводилась ефективність переходу від системи павільйонної забудови до комплексної, об'єднання закладів одного або близького профілю засобами централізованого обслуговуванням та єдиними архітектурно-планувальними рішеннями [6].

За останні десятиліття, в період з 1990-2014 років, проводились в основному наукові дослідження основ функціональної та планувальної організації містобудівних утворень різних типів приморських, гірських, бальнеологічних курортів та зон короткочасної та тривалої рекреації. Ці аспекти вивчались у провідних науково дослідних установах України таких, як УДНДІПМ ім. Білоконя «Дніпромісто», НДПІ містобудування, НДІТІАМ, КНУБА, «Київ ЗНДІЕП» та інших.

Результати наукових досліджень цього періоду висвітлено у колективній роботі «Містобудування. Довідник проектувальника» (за загальною ред. Т.Ф. Панченко) у якій представлено нормативно-методичні рекомендації щодо регіональної організації і районного планування територій, забудови та реконструкції населених місць, проектування ландшафтно-рекреаційних та природно – заповідних територій [7].

Специфіка формування територіальних систем туризму досліджена у монографії Т.Ф. Панченко «Туристичне середовище: архітектура, природа, інфраструктура», в якій узагальнено досвід розвитку туризму в Україні, представлено характеристику та оцінку потенціала історико-культурних туристичних ресурсів країни [2].

Значний потенціал наукових досліджень зосереджено у десертаційних роботах з курортно-рекреаційної проблематики. Так, наприклад, у дисертаційному дослідженні А.Н. Давидова «Архитектурно-пространственное формирование приморских курортов» розглянуто методи та принципи комплексної функціонально-теріторіальної та архітектурно-просторової організації приморських курортів як цілісних населених пунктів з врахуванням

статистичних даних, динаміки зростання чисельності населення, результатів аналізу практики проектування курортних районів тощо [8].

Інші аспекти поліфункціонального розвитку приморських міст розвинуто у кандидатській дисертації В. М. Оніщенко «Містобудівні принципи комплексного розвитку приморських міст» в умовах Азово-Черноморського регіону України. В даному дослідженні на основі узагальнення існуючого досвіду автором сформовано інтегральну типологію як приморських територій (за природними умовами, таксономічним поділом, функціональним використанням, ступенем освоєння та регіональною планувальною структурою), так і безпосередньо приморських міст, відповідно до якої вони поділяються на: промислово-портові, аграрно-виробничі, курортно-промислові, міста-курорти, міста-центри туризму, режимні міста; крім того, виділено нові форми містобудування - урбополіси, екополіси, курортополіси, аквополіси, агрополіси [9].

Для впровадження у проектну практику було розроблено систему нових диференційованих укрупнених показників пропорційного співвідношення основних функціональних зон приморських міст (виробничих, сельбішних, курортно-рекреаційних тощо), інтегральних показників співвідношення урбанізованих та природоохоронних територій, які сприяють їх комплексному містобудівному розвитку [9].

У дисертаційній роботі, О.Ю Пантюхіної «Принципи та методи формування приморських територіальних систем туризму» виконаній на прикладі Північно-Західного Причорномор'я розроблена методика прогнозування туристичних потоків з урахуванням структури сезонності та апробована у генплані м.Одеси [10]. На цій основі визначена необхідність розширення мережі місць відпочинку для туристів та постійного населення, щ о вимагає нових планувальних підходів до формування як туристично-рекреаційної мережі, так і нового типу багатофункціональних комплексів.

Питання містобудівної організації громадських центрів відпочинку досліджено В. Л. Глазиріним у дисертації «Архітектурно планувальне формування громадських приморських центрів в структурі Одеси та її міської агломірації», автором роботи визначено принципи, методичні та практичні рекомендації щодо ефективного проектування та будівництва громадських центрів як структурних елементів прибрежної смуги морського узбережжя в межах міста Одеси та її приміської зони; запропановано методичний підхід до передпроектного аналізу території приморської зони в рамках багатоєтапного процесу проектування та будівництва системи громадських центрів з урахуванням їх композиційного значення в структурі морського фасаду міста [11].

Особливе місце у наукових дослідженнях займає «дитяча рекреація» впродовж багатьох років роботи було присвячено проблемам розвитку місць та закладів для відпочинку дітей вчених Є. А. Тхор, Н. Я. Крижановської. Так, наприклад, у дисертаційному дослідженні Н. Я. Крижановської «Методологічні основи містобудівного проектування рекреаційного середовища для дітей», в який запропонована концепція формування середовища для дітей та виявлено чотири рекреаційних рівня: повсякденного, періодичного, єпізодичного та тривалого відпочинку дітей в умовах містобудівного розташування відповідних центрів відпочинку для дітей та специфічного їх наповнення відповідними закладами та структурними єлементами середовища [12].

Деякі аспекти формування центрів громадського обслуговування в приморських курортно-рекреаційних зонах Азово- Чорноморського регіону України досліджено в роботі С. В. Шешукової «Принципи формування систем громадського обслуговування в приморських курортно-рекреаційних зонах». В неї представлено нові показники пропорційного співвідношення основних елементів курортно-рекреаційних територій (парків, пляжів, готелів, житлових комплексів) та пропозиції щодо формування функціонально-фокусованої системи обслуговування в «центрах тяжіння» відпочиваючих та населення[13].

Одними із дисертаційних робіт нового покоління є дисертації: С. А. Ніконорова «Архітектура та особливості містобудівної, функціонально планувальної організації водно-туристичних комплексів», Д.В Єжова «Формування архітектури водно-розважальних комплексів та аквапарків» та А. Е. Богомолова «Архітектурно-планувальне формування, та функціональне зонування яхтових комплексів та склав рекомендації для чорноморського узбережжя України», які присвячені рекомендаціям щодо проектування різних типів комплексів в умовах Чорноморського узбережжя України, а також дисертація В.В Сідорової «Принципи функціонально-планувальної організації прибережних територій приморських курортів», у якій детально досліджено архітектурно-планувальні аспекти організації приморських пляжів , акваторії, набережних та захисних водних споруд, як єдиних інтегрованих структур, що створюють містобудівні умови для проектування комплексів різної спеціалізації [14].

Таким чином, узагальнюючи науковий досвід, можна зробити наступні висновки:

1. Протягом значного періоду часу відбулась еволюція термінології, що охоплює сфери розвитку «курортів», «рекреації» та «туризму», яка позначилась на виборі тематики наукових дослідженнь від спеціалізованих (з заданими функціями) типологічних та курортно-рекреаційних і туристичних закладів.

2. Найбільш теоретично опрацьованими є наукові напрямки, пов'язані з формуванням систем курортів, зон відпочинку та туризму на державному та регіональному рівнях, планування курортних поселень, зон відпочинку та центрів туризму як об'єктів генерального плану та типологічні особливості закладів (санаторіїв, готелів, оздоровчих таборів тощо), в тому числі і окремих видів спеціалізованих комплексів.
3. Узагальнення наукових робіт свідчить про те, що само поняття «комплекс» є перехідною одиницею та об'єктом дослідження як у типологічних роботах за спеціальністю «Архітектура будівель і споруд», так і у містобудівних роботах за спеціальністю «Містобудування та ландшафтна архітектура»; відмінність у підходах до цих досліджень полягає в тому, що у дисертаціях першого типу акцент робиться на архутектурі споруд, номенклатурі приміщень, внутрішній функціонально-планувальній організації цих об'єктів і менше на планувальну організацію земельної ділянки; у роботах другого типу (містобудівних) досліджується переважно теріторіальна організація комплексів та їх основних елементів без втручання у проектні завдання об'ємних вирішень будівель і споруд.
4. У контексті проаналізованих наукових праць виявлено, що саме містобудівні рекреаційни комплекси як інтегровані об'єкти нового типу предметно не досліджувались. Такі «багатофункціональні» (а не спеціалізовані) комплекси можуть формуватись за різними критеріями: як комплекси закладів (пансіонатів, оздоровчих таборів), як теріторіальні комплекси (парк, набережна, пляж тощо), як комплекси громадського обслуговування (центр обслуговування, парк, зона відпочинку) тощо. Цей напрямок дослідженнь – містобудівних принципів формування багатофункціональних рекреаційних комплексів є актуальним і перспективним, враховуючи соціально- економічні умови, тенденції приватизації земельних ресурсів, розвиток малого підприємництва, що може сприяти більш ефективному розвитку рекреаційної галузі.

Література:

1. Дзисько Л. Г. 1. Курортное строительство в СССР (градостроительные проблемы) / Л. Г. Дзисько, Э. А. Знаменская, Н. А. Шкляев. – Москва: Стройиздат, 1975. стр. 17-19.
2. Панченко Т. Ф. Туристичне середовище. Архітектура природа середовище / Т. Ф. Панченко. – Київ: Логос, 2009. - 13 с.
3. Стаускас В. П. Градостроительная организация районов и центров отдыха / В. П. Стаускас. – Л: Стройиздат, 1977. – 164 с.

4. Терминология рекреационного градостроительства – Москва: Стройиздат, 1987.
5. Архитектура комплексов отдыха – Москва: Стройиздат, 1988.
6. Панченко Т. Ф. Проектирование курортов и зон отдыха / Т. Ф. Панченко. – Київ: Будівельник, 1987. - 15,16 с.
7. Довідник проектувальника «Містобудування» – Київ: Укрархбудінформ, 2006. 83-100с.
8. Давидов А. Н. Архитектурно-пространственное формирование приморских курортов: дис. канд. арх. наук: 18.00.04 / Давидов Анатолий Николаевич – КИСИ, 1992.
9. Оніщенко В. М. Містобудівні принципи комплексного розвитку приморських міст (в умовах Азово-Черноморського регіону України): дис. канд. арх. наук: 18.00.04 / Оніщенко В. М. – Київ, 2010.
10. Пантюхіна О. Ю. Принципи та методи формування приморських територіальних систем туризму» на прикладі Північно-Західного Причорномор\'я : дис. канд. арх. наук : 18.00.04 / Пантюхіна О. Ю. – Київ, 2012.
11. Глазирін В. Л. Архітектурно планувальне формування громадських приморських центрів в структурі Одеси та її міської агломірації: дис. канд. арх. наук: 18.00.04 / Глазирін В. Л. – Київ, 1998.
12. Крижановська Н. Я. Методологічні основи містобудівного проектування рекреаційного середовища для дітей: дис. канд.: 18.00.04 / Крижановська Н. Я. – Київ, 1996.
13. Шешукова С. В. Принципи формування систем громадського обслуговування в приморських курортно-рекреаційних зонах: дис. канд. арх. наук: 18.00.04 / Шешукова С. В. – Київ, 2011.
14. Рекомендации по проектированию бальнеологических комплексов в условиях реконструкции сложившихся курортов – Москва: Стройиздат, 1977.
15. Планировочная организация курортных районов и комплексов Методические указания – Київ, 1970.
16. Ионов И. И. Градостроительные проблемы черноморских курортов. / И. И. Ионов. – Москва, 1979.

Аннотация

В статье рассмотрена история развития формирования курортно - рекреационных комплексов. Объемно- планировочные особенности комплексов оздоровления, факторы влияния на их развитие и трансформацию.

Рассмотрены научные работы последнего десятелетия в сфере формирования курортно- рекреационных комплексов, выевлены актуальные и перспективные направления развития сферы рекреационного отдыха нуждающиеся в более детальном изучении.

Ключевые слова: рекреация, рекреационные комплексы, оздоровительные комплексы, курортно-рекреационные комплексы.

Abstract

In the article, the history of the formation of resorts and recreational facilities were reviewed. The evolution of terminology covering the areas of "resorts," "recreation" and "tourism" were investigated. The distinction of the term "complex" in typological and urban scientific works identified. The study observed last decade scientific works related to the resort and recreational facilities areas. Current and promising areas of development in a recreation vacation field were distinguished.

Keywords: Recreation, recreational complexes, resort and recreational centers, health institutions.

УД К 528.4:625.72(075.8)

В.О.Пеньков,
к.т.н., доцент Харківського національного університету міського господарства ім. О. М Бекетова

ЩОДО ВОДОВІДВЕДЕННЯ З ВУЛИЦЬ І ДОРІГ МІСТ НА ТЕХНОГЕННО - ДЕФОРМОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Анотація: визначенні особливості, сучасного стану, перспективи та напрямки подальших досліджень системи водовідведення на міських вулицях і дорогах в умовах техногенних деформацій території.

Ключові слова: міські вулиці і дороги, техногенно-деформовані території, водовідведення, поверхневий водовідвід.

Вступ

Роль доріг та їх внесок у сумарну зміну дорожніх умов різні і залежать від ряду причин. Міські дороги в силу свого призначення – це система, яка забезпечує функціонування інших систем – в першу чергу транспортної. В деякій мірі міські дороги можуть виконувати функції водовідводу .

Вплив якості окремих елементів і доріг в цілому на якість функціонування транспортної системи і водовідведення відбувається

опосередковано через зміну режимів роботи елементів цих систем. Системи водовідведення відіграють важливу роль у забезпеченні належного рівня функціонування міських вулиць і доріг.

Вплив техногенних деформацій на міські вулиці і дороги вивчається в Україні з 80-х років XX ст., але з різних причин недостатньо активно і ефективно, залишаючи не вивченими ряд питань [1-7].

За умов техногенних деформацій земної поверхні на конструктивні елементи доріг діє ряд негативних первинних і вторинних факторів прямого і опосередкованого впливу. Прямий вплив проявляється у вигляді різного роду деформацій, зумовлених змінами просторового положення земної поверхні і основи та її надмірного замочування.

Система дорожнього водовідведення функціонально і конструктивно пов’язана із стійкістю земляного полотна і дорожнього одягу, а також з перехрещеннями і примиканнями, укісними водопропускними та водоперепускними спорудами, укосами виїмок, прилеглими до автомобільної дороги схилами, водоймами і водотоками.

Постановка проблеми.

На техногенно-деформованих територіях на вулиці і дороги впливають не лише природні фактори (клімат, рельєф, гідрологічні та геологічні умови прокладання траси), але і результати будівництва дороги і штучних споруд на ній та чинники техногенного впливу, які перебувають у взаємозв'язку між собою. Тому вже на стадії проектування, при оцінці кліматичних, гідрологічних та геологічних умов, техногенних чинників району будівництва і виборі схеми збору і відведення поверхневих вод слід прогнозувати роботу водовідвідної конструкції в процесі експлуатації в умовах техногенних деформацій земної поверхні, тим самим, зменшуючи можливість значних змін умов під впливом виробничої діяльності людини.

Земляне полотно - підґрунтя (фундамент) дорожнього одягу, його стійкість визначає довговічність дорожнього одягу. Стійкість земляного полотна забезпечується не тільки його раціонально проектованими конструкціями, характеристиками ґрунтів та умовами їх складання, а також особливостями збору, відведення води, водовідвідних конструкцій і технологією будівництва. Руйнування, що виникли в земляному полотні за відсутності належного відведення води з поверхні покриття, можуть бути повністю усунені тільки в період проведення робіт з реконструкції автомобільної дороги.

Конструкції дорожнього водовідводу відносяться до споруд спеціального призначення і не тільки зазнають впливу природно - кліматичних факторів, але

і під їх впливом здатні чинити негативний вплив на прилегле природне середовище.

Передчасні руйнування та засмічення водовідвідних конструкцій, які призводять передусім до перезволоження ґрунтів земляного полотна, можливі з різних причин. Ролі водовідвідних пристроїв у дорожньому будівництві приділяється недостатня увага у типових рішеннях та нормативному забезпеченні, що є однією з головних причин передчасного деформування і руйнування водовідвідних споруд, а також порушення належного транспортно-експлуатаційного функціонування автомобільної дороги і споруд на ній [1-5].

Для правильного експлуатаційного утримання дорожнього водовідводу, необхідно знати конструктивні особливості кожної споруди і вміти зіставляти процеси , які відбуваються з конструкцією з її можливостями.

Мета роботи полягає у визначенні особливостей, сучасного стану, перспектив та напрямків подальших досліджень системи водовідведення на міських вулицях і дорогах в умовах техногенних деформацій території.

Виклад основного матеріалу

Крім проблем, притаманних всьому містобудівного комплексу в містах, на техногенно-деформованих територіях ситуація ускладнюється первинними і вторинними наслідками зміни просторового положення значних ділянок території. Наявність такого істотного негативно впливаючого чинника практично не враховується в дорожньому будівництві на всіх етапах від будівництва до експлуатації. Це пояснюється рядом причин і, в першу чергу, відсутністю цілеспрямованих системних досліджень і систематизованих науково обґрунтованих висновків і пропозицій щодо оцінки поточного стану та причин , які його обумовлюють.

У [2,3] дано попередні оцінки можливого впливу техногенних деформацій земної поверхні у на вулиці та дороги загальної мережі без конкретних висновків і реалізованих практичних рекомендацій.

Причинами дуже низького якісного рівня міських вулиць і доріг на техногенно-деформованих територіях України є комплекс важко вирішуваних проблем:

- неефективна методика економічного порівняння варіантів дорожніх одягів, з обов'язковим використанням дешевих місцевих матеріалів, яка застосовувалась десятки років у колишньому СРСР.
- використання в умовах надлишкового зволоження в якості основи дорожнього одягу відходів гірничо-видобувної промисловості з низькими показниками міцності та екологічно шкідливих.
- відсутність у проектах дорожніх одягів заходів водовідведення та регулювання водно-теплового режиму.

- фінансування протягом десятків років за залишковим принципом експлуатації і утримання як вулично-дорожньої мережі, так і всієї транспортної інфраструктури промислових міст.
- підробка значних територій міста підземними гірничими роботами.

Постійний значний руйнівний вплив на дорожні одяги чинять зосереджені деформації, характерні для крутого падіння вугільних пластів - уступи. [6,7].

Системний підхід до дослідження впливу техногенних деформацій на міські дороги та вихідні параметри їх функціонування дозволяє виконати систематизацію факторів впливу, упорядкувати структуру і розділити фактори по значимості впливу в різних умовах, виявити різні міжелементні зв'язки та їх інтенсивності.

1. Фактори негативного впливу зміни просторового положення земної поверхні на конструктивні елементи доріг.

1.1 Деформації, пов'язані зі зміною просторового положення ділянок земної поверхні: а) враховуються в конструкції, хоча б частково – вертикальні деформації прогину і вертикальні зрізу. б) не враховуються в конструкції – горизонтальні розтягування і стиснення , кручення.

1.2. За характером дії: постійно діючі (дуже довгостроково); періодично діючі, зі сталою періодичністю; - епізодично діючі;

1.3 У зв'язку з впливом інших факторів: незалежні; функціонально пов'язані; - пов'язані;

1.4. За рівнем спільного негативного впливу з іншими факторами:
посилюється до критичних значень; значно посилюється; помітно посилюється; не змінюється

1.5 За охопленням впливу*:* впливає на один елемент конструкції дороги; на кілька елементів конструкції; на всі елементи конструкції;

1.6 За принципом впливу: прямий; непрямий (опосередкований).

2. Деформації, викликані зміною просторового положення конструктивних елементів дороги та прилеглої території :

2.1 Зміна параметрів дороги:

2.1.1 геометричних параметрів 1-го виду (визначають положення траси в просторі):

2.1.2 геометричних параметрів 2-го виду, які визначають просторове положення елементів дороги відносно осі.

2.2 Зміна параметрів прилеглої території : осідання (загальне); зміна подовжніх і поперечних ухилів укосів насипів і виїмок; зміна ухилів водовідвідних канав; зміна ухилів водопропускних труб; зміна положення осей водопропускних споруд відносно осей водотоків і улуговин; зміна положення постійних і

тимчасових водотоків; підйом рівня ґрунтових вод, зміна форми і площі водозбірних басейнів, положення та напрями (орографічних ліній тальвегів. Зміна характеру поверхневого стоку – його утворення та накопичення.

3. Нерівномірне осідання

Всі перераховані причини можуть впливати спільно і безперервно.

2. Особливості водовідведення обумовлені зміною просторового положення ділянок земної поверхні

Зміна умов дорожнього водовідводу викликає перезволоження земляного полотна і основи дорожнього одягу та зниження їх характеристик міцності. Значний вплив водно-теплового режиму на якість роботи дорожніх конструкцій незаперечно доведено. Але і в наш час дуже часто поліпшення стану дорожнього одягу міських вулиць виконується нарощуванням покриття на основі, яка інтенсивно руйнується. Особливо це відноситься до підроблюваних територій, де має місце передчасний знос конструктивних елементів доріг.

Прискорений знос не передбачено нормативними документами з утримання доріг, тому підтримка дорожньої мережі хоча б у прийнятному для експлуатації стані виконується по - різному. У кожному конкретному випадку виходять з наявності матеріальних і технічних ресурсів, без будь якого наукового обґрунтування прийнятих рішень.

Земляне полотно міських вулиць створюється переважно в нульових робочих відмітках, часто в умовах обмежених можливостей організації поверхневого водовідводу з застосуванням гранично допустимих значень ухилів. В таких умовах зміна проектного вертикального планування території при осіданні в результаті підробки, може помітно змінити обсяг стоку на даній ділянці території, напрямок та інтенсивність постійних і тимчасових водних потоків, місця їх концентрації.

Обґрунтовані технічні рішення з поліпшення водно-теплового режиму земляного полотна можуть бути прийняті тільки за результатами ретельного аналізу всіх причин і джерел надлишкового зволоження як земляного полотна, так і прилеглої території. Впливу останнього фактора до теперішнього часу практично не приділялося належної уваги.

3. Аналіз можливих наслідків

За умов суттєвих змін просторового положення ділянок земної поверхні **у** рівняння водного балансу вводять поправки, які враховують зміну умов притоку: від зміни площі водозбірного басейну; викликані зміною умов роботи пристроїв водовідведення та зміною геометричних параметрів земляного полотна і дорожніх одягів; внаслідок осідання і зміни рівня ґрунтових вод. Враховують також витоків води з пошкоджених водопровідних і каналізаційних мереж та ін.

Крім того враховують зміни: стоку води з земляного полотна внаслідок зміни геометричних параметрів укосів і умов стоку; об'єму випаровування вологи з поверхні ґрунту внаслідок зміни умов і обсягу стоку; обсягу просочування води з земляного полотна в глибинні шари гранту внаслідок зміни умов і обсягу стоку. Окремого розвитку потребують питання забезпечення сталої роботи зливової каналізації та водовідведення з майданів.

Висновки.

Вивчення особливостей водовідведення з урахуванням можливостей прогнозування розташування деформованих ділянок, величин зосереджених деформацій і типу взаємодії з дорогою сприяє розробці нових методів ослаблення та усунення їх шкідливого впливу на міські вулиці і дороги.

Покращити стан дорожнього водовідведення у містах на техногенно-деформованих територіях, можливо або застосуванням методик із суміжних галузей будівництва, або впровадженням сучасних методів проектування. Прогнозування процесу деформації земної поверхні нормативно обґрунтоване з достатньою для інженерних розрахунків точністю, та автоматизоване, але досі ця можливість при проектуванні водопропускних труб не враховується. Ніяких можливостей впливу на технології гірничих робіт для охорони споруд дорожнього водовідведення немає.

Одним із можливих рішень є розробка запобіжних мір з підбором оптимальних за геометричними розмірами конструктивних елементів.

Список використаних джерел

1. Пеньков В.А., Влияние подработки на городские улицы и дороги./ В.А Пеньков, А.Г. Сирик // Містобудування та територіальне планування. - К.: КНУБА, 1999. - вип. 4 . - С. 98-105.

2. Пеньков В.О. Оцінка впливу підземних гірничих робіт на водно-тепловий режим міських доріг/ В.О Пеньков, О.Г.Сірик, Т.І Москвіна // Містобудування та територіальне планування. - К.: КНУБА, 2000.- вип. 6 .- С. 126-133.

3. Пеньков В.О Стабілізація водно-теплового режиму вулиць і доріг підроблених міст/ В.О Пеньков, О.Г.Сірик, Т.І. Москвіна // Містобудування та територіальне планування. - К.: КНУБА, 2000.- вип. 6 .- С. 138- 144.

4. Пеньков В. А. Исследование влияния подземных горных работ на условия работы и параметры автомобильных дорог и искусственных сооружений / В.А. Пеньков., Б.И. Пиндус // Дороги і мости Збірник наук. праць. – К.: ДерждорНДІ, 2006. - Вип.4 – С. 105-110.

5. Пеньков В.А. Особливості забезпечення сталого функціонування підроблювальних вулиць і доріг / В.А. Пеньков. - Проблеми розвитку міського середовища: Наук.-техн. збірник /. - К.: НАУ, 2013. - Вип.9. – С. 239.

6. Пеньков В.О. Моделювання проявів локальної кривизни при техногенному впливі на дороги / В.О. Пеньков // Містобудування та територіальне планування: наук.- техн. зб. – К., КНУБА, 2014. -Вип. 52. - С305- 310.
7. Пеньков В.А. Особенности водоотвода на дорогах подрабатываемых городов / В. А. Пеньков // Містобудування та територіальне планування, - К.: КНУБА .-2013.- вип.49 . - С. 420 – 425.

Аннотация

В статье описываются особенности, текущее состояние, перспективы и направления для дальнейших исследований дренажных систем в городских улиц и дорог в условиях техногенных деформаций территории.

Ключевые слова: улицы и дороги в городских районах, районах деформаций земной поверхности, поверхностный водоотвод.

Annotation

This article describes the features, current status, prospects and directions for further studies of drainage systems in urban streets and roads in the conditions of technogenic strain territory.

Tags: streets and roads in urban areas, areas deformations of the earth surface, drainage system

УДК 711.48

О. В. Покладок,
Національний університет «Львівська політехніка»

АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДАЧНИХ БУДИНКІВ В ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВОВА)

Анотація: проаналізовано архітектурно-планувальну організацію дачних будинків. На основі комплексного аналізу сучасного стану внесено пропозиції по їх вдосконаленню.

Ключові слова: дачний будинок, садово-городня ділянка, архітектурно-планувальні трансформації.

Постанова проблеми пов’язана з великим значенням короткочасного відпочинку для фізичного та психологічного здоров’я мешканців міста. Такий вид рекреації сприяє відновленню сил та всебічному гармонійному розвитку людини, не пов'язаному, в основному, з відпусткою, що проводиться за межами постійного місця проживання. В наш час особливого значення він набуває для населення великих міст, яким є і місто Львів.

Для людини XXI століття внаслідок швидкого розвитку нових технологій, погіршення стану навколишнього середовища, постала проблема якісного відпочинку. Відпочинок - важлива частина життя, під час якої відновлюються фізичні сили, відбувається зняття нервової напруги.

Простори, розташовані в оточенні м. Львова, і які володіють високими природничими ознаками, були завжди з бажанням відвідувані для відпочинку. Останнім часом вони активно вибираються як нове місце проживання, зокрема мешканцями міст, котрі втомлені працею, шукають тиші, спокою, близькості з природою. Як результат — в оточенні Львова, на територіях, де досі домінувала в основному туристично-відпочинкова функція, на перший план виходить нова — житлова. Існуюча рекреаційна забудова і дачні будинки змінюють свій характер — перебудовуються [1-3].

Теоретичні основи територіальної організації рекреаційних територій, місць відпочинку і проживання, проблеми дачних будинків, проблеми містобудування вивчалися в роботах: Т. Панченко, І. Родічкіна, М. Дьоміна, М. Габреля, В. Шулика, Б. Поморова, В. Полянського Ю. Вєдєніна, І. Зоріна, В. Преображенського, Н. Недашківської, Т. Скутара, Г. Фільварова та інших.

Мета статті – аналіз та обґрунтування архітектурно-планувальних трансформацій дачних будинків.

Для досягнення поставленої мети слід вирішити такі завдання:

1. проаналізувати спрощений та типовий характер дачного будівництва середини XX століття;
2. характеристика та аналіз архітектурно-планувальної структури вибраних дачних будинків середини XX століття;
3. характеристика та аналіз архітектурно-планувальних змін структури вибраних дачних будинків з рекреаційною функцією кінця XX століття.
4. пропозиції по вдосконаленню архітектурно-планувальних рішень дачних будинків з рекреаційною функцією.

Об'єктом дослідження є: дачні будинки, що знаходяться у приміській зоні Львова. Було обстежено 30 дачних будинків. Розглядались ділянки садово-дачного товариства «Електрон», кооперативно-садівничого товариства «Черешня», кооперативу «Здоров'я», садового товариства «Осінь», кооперативно-садового товариства «Ромашка», кооперативно-садового товариства «Цементник». В даній статті детальним аналізом охоплено 8 ділянок. При їх виборі брались до уваги: розташування ділянки в приміській зоні, величина ділянок і характер забудови.

Предметом дослідження є: процеси, що відбуваються в багатьох площинах: економічній, архітектурно-ландшафтній та культурологічній, і які

приводять до виділення специфічного урбо-рекреаційного простору та обумовлення особливостей архітектурно-планувальної трансформації дачних будинків приміської зони м. Львова.

Виклад основного матеріалу.

1.Спрощений та типовий характер дачного будівництва середини XX століття.

Всередині XX століття концепція короткочасного заміського відпочинку, вираженням якого є дачі, перетворюється в елемент культури. Крім цього, популярність дач настільки зростає, що змінюється соціальний статус дачників.

Для дач цього періоду характерний спрощений та типовий архітектурний вигляд, що відповідає періодичному характеру їх використання. Але такий вигляд не робить дачі менш цікавими об'єктами для досліджень архітекторів. Навпаки, як не дивно, саме спрощеність і типовість дачної архітектури, обумовлюють інтерес до неї як до об'єкта дослідження.

Саме на цій стадії в архітектурі дачних будинків виникає тенденція до деякого спрощення – нові дачники прагнули до максимальної економії дачного відпочинку. Ідеї економії, якими керуються дачники, а також збільшення будівництва дач приводить до скорочення ролі архітектора в проектуванні та будівництві дач. Представники нових соціальних шарів, зацікавлених в будівництві дач, вимушені бути більш економні в своїх запитах. Для них замовлення проекту в архітектора практично неможливе. Саме з цього часу починає зростати роль замовника і зменшуватися роль архітектора в проектуванні і будівництві дач. Кожен використовуваний проект при будівництві змінювався, причому не завжди в кращу сторону: часом не прислуховувались до порад архітектора вибирати для будівництва не надто вологі місця і відповідні будівельні матеріали.

Зупинюсь на колі завдань, які входять в компетенцію архітектора при будівництві приміської дачної забудови [4]:

- *Зонування території*. Дачники, як правило не приймають участі у вирішенні проблеми зонування території на стадії розробки проекту. Проте пізніше, дачники нерідко впливають на зонування території. Особливо це буває помітно в тих випадках, коли планування території не передбачало вираженої громадської зони, а дачники організовують її в процесі життєдіяльності (спортивні площадки, не передбачені проектувальником, місця колективного відпочинку).
- *Планування вуличної мережі*. Це єдине завдання проектувальника, у вирішенні якого дачник безпосередньо участі не приймає. Проте в практиці дачної забудови частими є випадки, коли планування вуличної мережі є явищем стихійним, в умовах відсутності контролю професійного архітектора.

- *Містобудівні рішення території, які включають в себе схему планування кожної ділянки.* Тут важливо відзначити, що планування ділянки було справою дачника (керуючись нормативними документами), залучення архітектора тут можна розглядати тільки як окремий випадок. Як правило, при плануванні ділянки використовувалась одна із трьох традиційних схем – будинок по червоній лінії, будинок посередині ділянки, будинок в глибині ділянки. У випадку, коли одна із схем вибиралась при забудові території, всі ділянки планувались з її використанням, але нерідко виникали ситуації, коли кожен господар вибирав одну із трьох схем, що створювало специфічний стиль забудови вулиці, в якому будинки, які виходили на червону лінію чергувались з будинками, розташованими в глибині ділянки.
- *Проектування будинків дачної забудови.* У даному випадку участь професіонала достатньо обмежена. Забудова дачних ділянок може вестись за типовим проектом, проте, кожен дачний будинок, зведений за типовим проектом, відрізняється один від одного. Відмінності продиктовані різними причинами – іноді соціальними, в тих випадках, коли проект пристосовувався під велику сім'ю, іноді економічними, що могло впливати на вибір матеріалу забудови.
- *Благоустрій ділянки, його ландшафтна архітектура.* Завдання благоустрою, як правило, лягає на власника дачі. Існували певні норми і типові планувальні рішення, але в кінцевому результаті архітектура ділянки залежала від самих дачників.
- *Авторський нагляд за будівництвом.* Авторський нагляд за будівництвом – рідкісне явище. І це, безумовно, одна із причин, по яких навіть будинки, побудовані по одному типовому проекту, получались неоднаковими. Важливо розуміти, що крім незначності участі професійного архітектора в процесі створення дачі, мав місце ще і низький професійний рівень будівельників – оскільки будинки, як правило, будувались власними силами.

Таким чином, дачники, які в більшості не професіонали в архітектурних питаннях, впливають на вирішення практично всіх професійних завдань, які виникають при будівництві дачної забудови другої половини XX століття. При цьому вплив дачників на вигляд дачної забудови може бути різноманітним. В одних випадках нестандартною може бути зовнішня обробка, в других в процесі багаточисельних перебудов будинку змінюється об'ємно-планувальна структура, в третіх, під впливом естетичних поглядів власника виникають запозичення тих чи інших архітектурних і декоративних мотивів. Проілюструємо це рядом прикладів (рис.1).

2. Характеристика та аналіз архітектурно-планувальної структури вибраних дачних будинків середини ХХ століття.

Дачні будинки на рис.1 за своєю архітектурно-планувальною структурою належать до типової забудови дачних будинків другої [5] половини ХХ століття.

Стіни зведені з цегли з допомогою цементно-піщаного розчину. Для покриття даху дачних будинків використаний шифер. Це спричинило зміни в конструктивній формі даху та його розмірах: він став тупіший і нищий. Виступи стріхи 10-35 см. Розташування вікон відображає внутрішнє планування. З приміщень мансардного поверху є вихід на балкон (рис.1 б, в).

Найчастіше такі будинки мають сезонне призначення. Це будинки з невеликою кількістю кімнат (рис. 1б, в, г), деякі із сезонних дач у своєму плануванні мають всього лише одну кімнату (рис.1 а). Вона виконується, як показує практика площею 12-18 м^2. Така багатофункціональна кімната – це ядро всього будинку. Як правило, в такій кімнаті виділений спальний вузол, облаштоване місце для приготування їжі, виділена зона відпочинку.

В будинках середньої величини, які складаються з декількох кімнат (рис. 1 б, в, г), виникає їх специфікація. В таких випадках одна із кімнат може бути облаштована як гостинна, інші як спальні (рис.1, г) для дорослих і дітей.

Висота житлових приміщень сезонних дачних споруд сягає 2,4-2,6м. Висота господарських приміщень, в тому числі розташованих в підвалі, потрібно брати не менше 2 м. Сходова клітка на другий поверх (мансарда в 1б, в, г) можуть розташовуватись як всередині, так і ззовні дачних будинків [6].

Відмінні особливості має перш за все об’ємно-планувальна організація головних, житлових кімнат – спалень. Практика демонструє чимало архітектурних прийомів компактного вирішення спальної кімнати. Один із таких прийомів – використання поярусного розташування спальних місць під скатом даху.

Аналіз і співставлення планувань дачних будинків сезонного призначення показує, що площа спальні може бути зовсім невеликою, знаходитися в межах до 10 м^2. При облаштуванні спальні як житлової кімнати з декількома спальними місцями площа її приймається не менше 12-14 м^2.

В одноповерхових будинках спальні облаштовуються в глибині (рис. 1, а), подальше від входу. В двоповерхових будинках і будинках з мансардою спальні переважно облаштовують на другому поверсі (рис. 1, г), де вони формують тиху зону для відпочинку. Перший поверх в таких будинках використовується під кухню і загальну кімнату – місця спілкування і шумних занять.

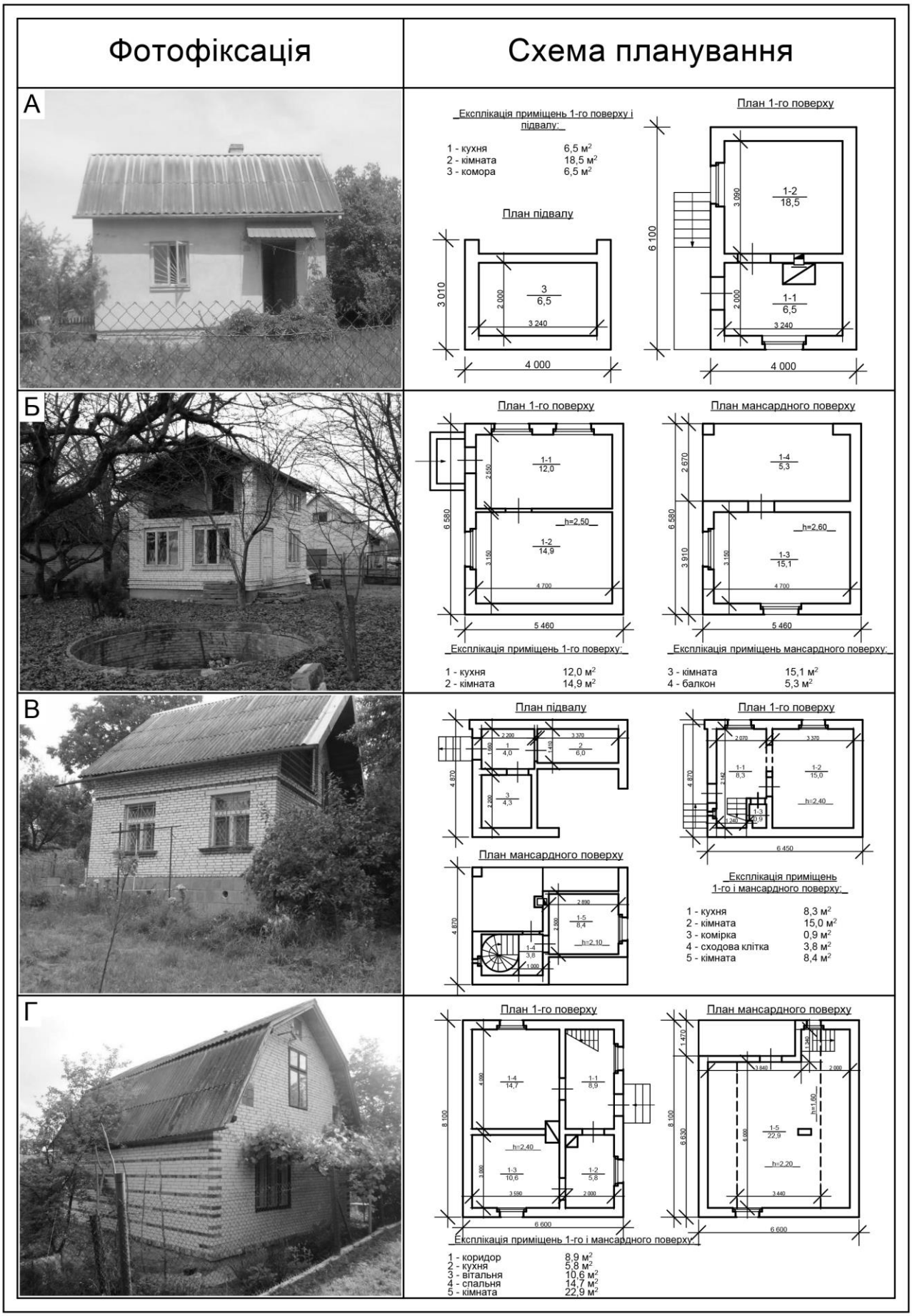

Рис. 1. Схема планування дачних будинків.

Кухня в умовах дачного життя – зосередження багатьох достатньо різнорідних процесів. Тут відбувається не тільки щоденне приготування їжі, але і обробляються плоди і овочі, вирощені на ділянці.

Зустрічаються два варіанти облаштування кухонь: літня окремо стояча кухня (рис. 1, б) і кухня в складі приміщень дачного будинку.

Простіше і економічніше розміщувати кухню в самому домі, передбачивши в доповнення до неї обладнану площадку з піччю чи каміном. Кухні в дачних будинках компактні, їх площа коливається в межах 3,5-7 м^2. Найчастіше це кухні-ніші. Якщо раціонально підібрати і розставити обладнання, то, як показує досвід, площу кухні можна скоротити до 2,5-4 м^2, не втративши при цьому зручностей для господарювання. Кухня-ніша може облаштовуватися в житловій кімнаті або на веранді.

В дачних будинках, розрахованих на більшу місткість, для приготування і споживання їжі облаштовують окремі кухні, які найчастіше об’єднуються разом зі столовою в одне приміщення.

Кухні в плануванні дачного будинку відводять особливе місце. Вважається, що зручніше всього розташовувати її біля входу, а якщо є другий господарський вихід, то поряд з ним. При кухні розташовується кладовка чи шкаф для зберігання сухих продуктів.

Мають свої особливості і способи облаштування і розташування в дачних будинках санітарно-гігієнічних приміщень. Туалети, душові кабіни, ванні кімнати в самих садових будинках облаштовуються рідко. Ці санітарно-гігієнічні пристрої виносять на ділянку, за межі будинку, що вважається типовим явищем для вітчизняної практики дачної забудови. Якщо ж санітарно-технічні вузли розташовуються всередині будинку, то вони, як правило, мають скромні площі і скорочений склад обладнання.

В дачах круглорічної експлуатації санітарно-технічні кабіни облаштовують в складі приміщень будинку.

При плануванні приміщень дачних будинків найчастіше всього виходять із необхідності функціонального розділення будинку на дві зони: житлову і господарсько-побутову. Набір приміщень як житлових, так і господарсько-побутових в різних типах будинків змінюється, в невеликих будинках він може бути скорочений до мінімуму, тому такий поділ не завжди можливий. В окремих випадках з метою розширення господарсько-побутової зони облаштовують підвальну частину будинку (рис.1 а), яку використовують для зберігання овочів та фруктів. Інколи і в підвальній частині будинку розташовують майстерню для столярних робіт.

Узагальнюючи вітчизняний досвід проектування та будівництва дачних будинків можна виділити наступні їх *планувальні типи*:

- однокімнатні дачні будинки, які складаються з одного універсального приміщення з зоною відпочинку і зоною столової, інколи з кухнею-нішою;
- будинки з ізольованими кімнатами, які мають спеціалізацію;
- будинки з комбінованим плануванням, які поєднують попередні два планування (різні варіанти об'єднання житлової кімнати з кухнею, столовою, спальною кімнатами).

3.Характеристика та аналіз архітектурно-планувальної структури вибраних дачних будинків з рекреаційною функцією кінця ХХ століття.

Дачні будинки з рекреаційною функцією споруджувались в кінці ХХ століття, більшість таких будинків – це трансформовані дачні будинки з господарською функцією. Такі будинки характеризуються розширеним складом приміщень, перш за все рекреаційного призначення. Набір приміщень індивідуальний для кожної окремої сім'ї. Оскільки в заміському будинку під час відпочинку можна більше уваги приділяти відновленню сил, здоров'ю, спортивним і оздоровчим заняттям, доглядом за тілом, тому в плануванні дачного будинку можна зустріти спеціальні групи приміщень.

На основі узагальненого досвіду проектування і будівництва можна вказати на наступні спеціальні приміщення рекреаційного характеру, які частіше за інші включаються в структуру дачного будинку (рис. 2):

- приміщення для спортивних і оздоровчих занять (тренажерний зал, басейн, більярдна, спортивний зал (рис.2 б,в));
- приміщення фізіо-гігієнічного і лікувально-відновлювального призначення (сауна, масажна, косметична(рис 2 г));
- приміщення для рекреаційно-відпочинкових занять (відео зал, бібліотека (рис. 2 а)).

Одні із цих приміщень мають загальносімейне призначення, інші – особисте, вони використовуються тільки одним членом сім'ї. До загальних приміщень відносяться гостьові кімнати, холи-рекреації, сімейні бібліотеки, спортивні зали. Вони служать місцем проведення відпочинку сім'ї, а також зустрічей, спілкування з гостями. Особисті кімнати – це перш за все спальні кімнати і санітарно-гігієнічні кабіни. Але не тільки. Особистими можуть бути приміщення для хобі або приміщення для індивідуальної роботи, пов'язаної з професійною діяльністю одного із членів сім'ї. Такою кімнатою може бути масажна, косметична (рис. 2 б) та інші. В дачних будинках з рекреаційною функцією набір цих приміщень індивідуальний. Він залежить від особливостей побуту сім'ї, від виду професійної діяльності членів сім'ї, від національних звичаїв.

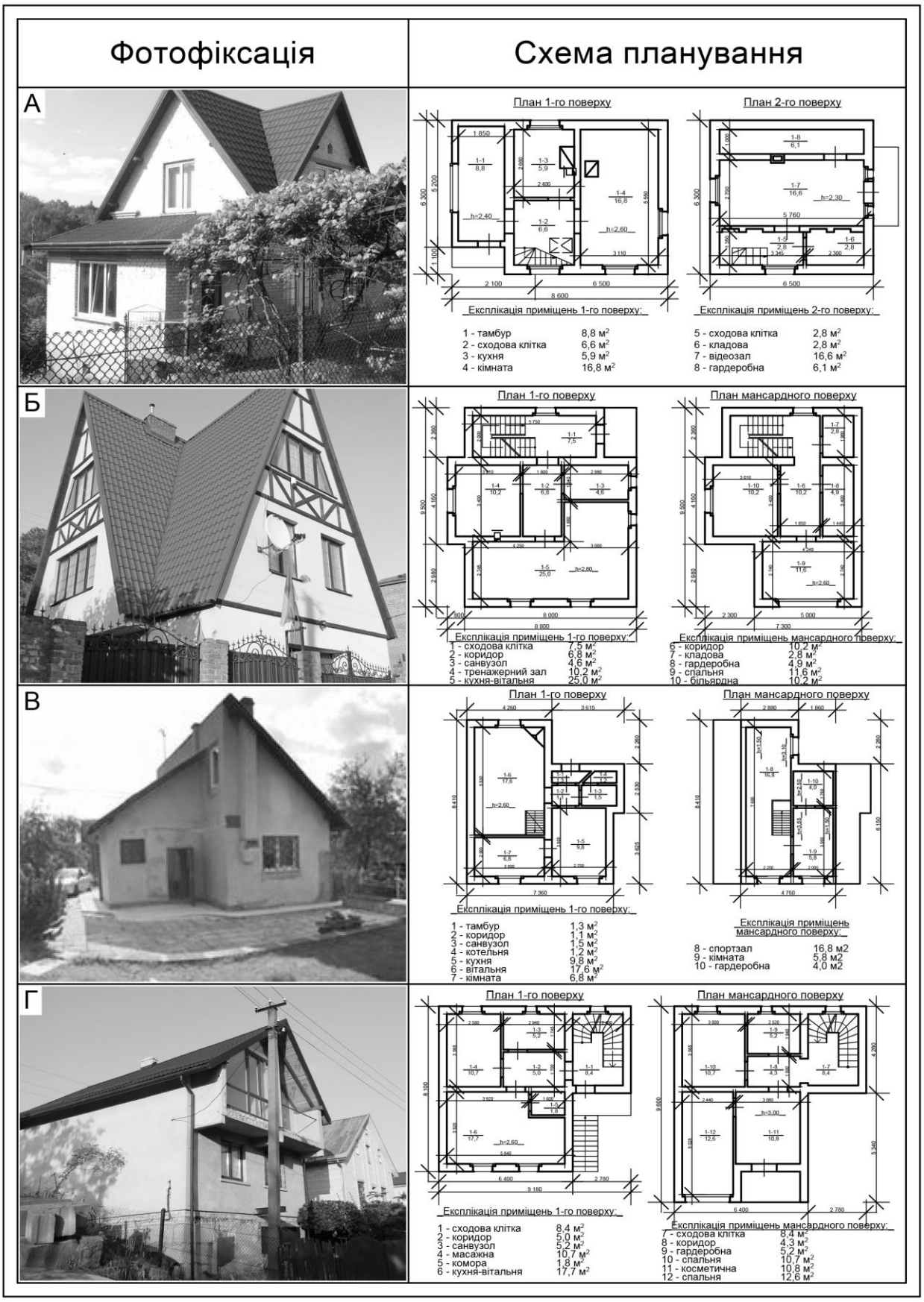

Рис. 2. Схема планування дачних будинків з рекреаційною функцією.

Відмінною рисою таких будинків є особлива організація житлових приміщень.

Зона приготування їжі в рекреаційному будинку отримує розвинуте просторове втілення у вигляді набору спеціалізованих приміщень або відокремлених функціональних зон. Вона може включати робочу кухню, кладові для зберігання продуктів. Зона прийому їжі також може складатися із цілого ряду приміщень, серед яких кухня-вітальня (рис. 2 б, г).

Просторово розвинутий і блок санітарно-гігієнічних приміщень. Санітарно-технічна кабіна загальносімейного користування часто стає основою для організації просторого гігієнічного вузла. Такі вузли можуть включати туалет, ванну кімнату, сауну, душову кабіну, гардеробну, косметичну, тренажерний зал.

Особливості планування дачних будинків з рекреаційною функцією:

Вхідний вузол. Практика показує, що в малих дачних будинках господарської функції, прихожої немає, деколи функцію входу виконую веранда. Якщо дача більша, то прихожа є, але малих розмірів. У великих дачах прихожу замінює вхідний хол, або вестибюль, який доповнений гардеробною кімнатою.

Парадні і гостьові приміщення. В дачних будинках середньої величини появляються кімнати, які відіграють роль гостьових кімнат, а також спеціалізовані кімнати.

Спальна група приміщень. В малих дачних будинках спальні місця розташовані в загальній (житловій) кімнаті. В будинках середньої величини появляються окремі спальні. Інколи вони забезпечені гардеробною і санітарним вузлом. У великих дачах виникають спальні вузли, вони представлені цілою групою кімнат; тут появляються окремі, тільки при спальні, літні приміщення (балкон, лоджія, тераса).

Господарські та побутові приміщення. В малих дачах кухня знаходиться в житловій кімнаті або на веранді. Це кухня-ніша. Якщо будинок великий, то як окреме приміщення появляється кухня зі столовою зоною. До кухні можуть бути додатково приєднані літні приміщення (тераса, балкон або лоджія).

Веранда. Важливими приміщеннями рекреаційних будинків є веранда і тераси. В теплий період року на веранді збираються всі члени сім’ї, тут обідають, відпочивають, спілкуються. Сміло можна стверджувати, що в літніх дачах веранда – це місце, де відпочивальники проводять більшу частину часу. В невеликих будинках веранда виконує роль прихожої: сюди виходять двері

інших приміщень, тут починається сходова клітка на другий поверх. Все це додатково вказує на роль веранди, як основного комунікаційного приміщення. Тому веранду дачники стараються зробити просторою.Для дачних

будинків з рекреаційною функцією характерні два принципово різні варіанти архітектурних рішень: центричного і павільйонного типів. Центрична забудова – зосереджене розміщення функціональних процесів в єдиному об'ємі, в одному будинку і така забудова може бути компактною. Павільйонна схема представляє собою композицію із окремо розташованих будинків-павільйонів (сауна, басейн, спортивний зал).

Загальна тенденція XX століття – економія території і зменшення площі ділянок забудови, що негативно вплинуло на трансформовані збільшеної площі дачні будинки, які на невеликих ділянках розташовані майже на всій ділянці, що залишає зовсім маленьку площу території для спорудження окремих рекреаційних будинків.

4. Пропозиції по вдосконаленню архітектурно-планувальних рішень дачних будинків з рекреаційною функцією.

1. Доречно блокувати будинки попарно в одну споруду з влаштуванням спільної стіни, що дозволить збільшити площу ділянки для рекреаційних потреб, і в майбутньому облаштування спільних майданчиків для ігор та відпочинку дітей.

2. Реконструйовані будинки повинні бути невеликими за площею забудови та складатися з одного, максимум двох поверхів з другим поверхом у мансарді – інакше неможливо буде дотриматись існуючих норм з пожежної безпеки.

3. З метою енергозбереження реконструйовані будинки пропонується термомодернізувати сучасними матеріалами.

4. Встановлення малих архітектурних форм на кшталт лавочок, світильників, альтанок тощо.

5. Для гармонійного формування архітектурно-ландшафтного середовища рекреаційних дачних будинків у нових проектах необхідно дотримуватись принципів, які відповідають досягненням науки в нинішній час і забезпечують:

Відкритість – взаємодію забудови рекреаційного дачного будинку з ландшафтним оточенням, необмежені території якого дають можливість його подальшого перспективного розвитку;

Нелінійність – дотримування меж цілісності об'єкта , запрограмованих параметрів рекреаційного дачного комплексу з метою запобігання створення безперервної смуги забудови;

Варіантність – прогнозування розвитку рекреаційного дачного комплексу на основі функціональних, територіальних, екологічних та інших обґрунтувань різних шляхів його можливої архітектурно-планувальної організації у відповідності до містобудівної концепції формування планувальних утворень вищих ієрархічних рівнів рекреаційні зони, району, системи.

6. Запропоновані основні типи дачної забудови з рекреаційною функцією:
- тип 1. рекреаційна функція – сезонна, і дачні будинки використовуються приблизно 6 місяців;
- тип 2. рекреаційна функція – круглорічна;
- тип 3. рекреаційна функція – круглорічна, і має літнє розширення.

Для використання дачних будинків з рекреаційною функцією необхідно використовувати вище перелічені пропозиції.

Використана література

1. Габрель М. Урбаністичні процеси на відпочинкових територіях приміської зони м. Львова / Михайло Габрель // Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. зб. — К. : КНУБА, 2009. — № 35. — С. 95–105.
2. Яценко В.О. Дачні та садові території – місце відпочинку чи місце проживання. // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук-техн.зб. К.:. КНУБА, 2014. — № 36. — С. 357–365.
3. Покладок О.В. Архітектурно-планувальне переосвоєння садово-городніх територій (на прикладі Львова). // Архітектурний вісник КНУБА: наук.-вироб. зб. — К. : КНУБА, 2014. — № 5. — С. 319–327.
4. Поморов С.Б. Второе жилище горожан, или Дом на природе. Урбоэкологические аспекты эволюции городского жилища /Научная монография. – Новосибирск: изд-во НГАХА, 2004. – 472 с.
5. Білоконь Ю.М. Регіональне планування (теорія і практика) / за ред. І. О. Фоміна. — К.: Логос, 2003.
6. Полянский В.К., Полянский В.В. Дача и приусадебное хазяйство / Полянский В.К. – Воронеж, 1991. – 304с.

Аннотація

В статье проанализировано архитектурно-планировочную организацию дачных домов. На основе комплексного анализа современного состояния внесены предложения по их усовершенствованию.

Ключевые слова: дачный дом, садово-огородный участок, архитектурно-планировочные трансформации.

Annotation

The article analyzes the architectural design of country houses. Based on a comprehensive analysis of the current state made suggestions for their improvement.

Keywords: country house, gardening site, architectural-planning transformation.

УДК 72.01:005+711.13:504

І. І. Устінова,
доктор архітектури,
доцент кафедри містобудування

ЕКОЛОГО-ДЕМОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОЛОГО-МІСТОБУДІВНИХ СИСТЕМ

Анотація: викладено результати дослідження фундаментальних засад сталого розвитку еколого-містобудівних систем.

Ключові слова: еколого-містобудівні системи, сталий розвиток, екологічна рівновага, демографічна ємність.

Проблема стабілізації чисельності населення України, що скорочується починаючи із 1993 року, сьогодні переходить у ранг питань національної безпеки, про що свідчить й Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення міжвідомчої робочої групи з питань науково обґрунтованого оцінювання демографічного розвитку України» [1]. При плануванні розвитку територій демографічна гіпотеза є базовою. В наш час, при демографічних розрахунках, як правило, виходять з того, що визначальними для відтворення населення є соціально-економічні процеси. Проте, в умовах якісних змін довкілля визначальними стають процеси екологічні. Вплив останніх зумовлено дією закону екосистемної саморегуляції (рис. 1) [2].

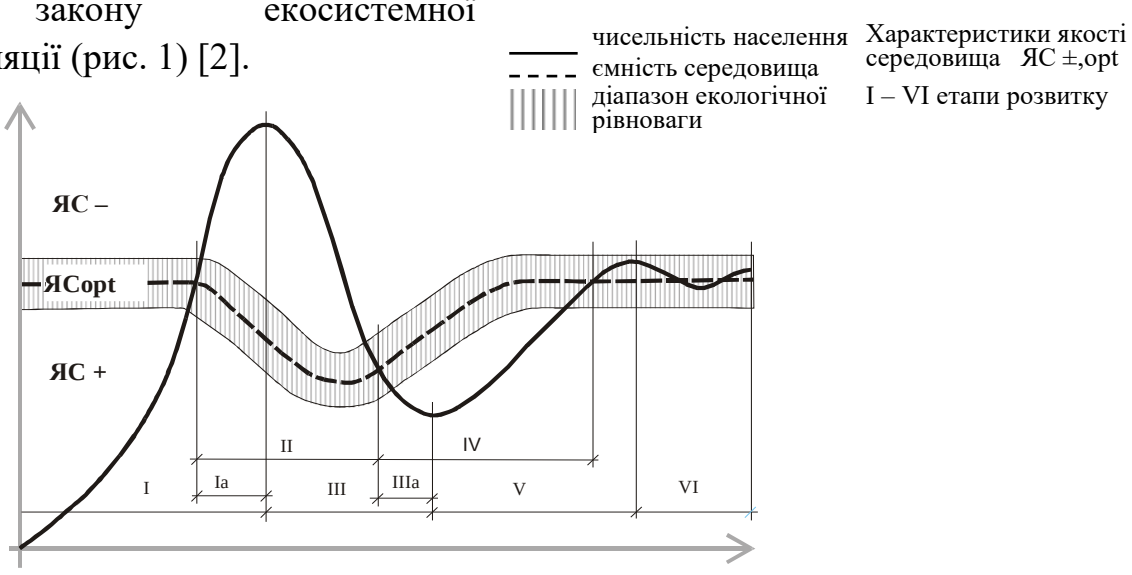

Рис.1. Закон екосистемної саморегуляції за В.Р.Дольніком

За цим законом, територія щодо кожного виду має певну біологічну ємність. Резерв цієї ємності – «недонаселеність» території зумовлює зростання чисельності виду (див. рис. 1, етап I), а її вичерпання – перенаселеність

території спричиняє його скорочення (див. рис. 1, етап II, III). Згідно з екологічною теорією, метою розвитку екосистем є досягнення стану рівноваги (кінцевої фази певного циклу розвитку, див. рис. 1, етап VI), в якому вони можуть умовно нескінченно у часі існувати на певній території за умови коливання чисельності їх населення у припустимому діапазоні сталості поблизу рівня ємності за рахунок самовідновлення ресурсів середовища [2-4]. Слід зазначити, що, відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 51, 59), визначення цієї ємності при плануванні розвитку міст і регіонів є обов'язковим [5]. У межах дії цього закону, стабілізація чисельності популяцій здійснюється під впливом регулюючих сталість екосистеми факторів: зовнішніх – середовищних, що підвищують смертність, та внутрішніх – популяційних, що знижують народжуваність. Внутрішні фактори спрацьовують при зростанні щільності населення понад припустимий для певної території рівень, й у цій площині вони безпосередньо пов’язані із урбанізацією. В екологічній теорії процес урбанізації є порівняним зі стратегією утворення безпечних поселень, яка властива усім біологічним видам із соціальним типом поведінки. Збирання у природному місті має для популяції свої переваги та свої недоліки [3, 4].

Означене відбито й концепцією демографічного переходу [4, *с.20,37*; 6, *с.20*]. У першій фазі якого, спостерігається позитивний ефект урбанізації – підвищення виживання населення, що сприяє зростанню його чисельності. У другій фазі цього переходу спостерігається негативний ефект урбанізації – постаріння населення й зниження його народжуваності, що призводить до зниження чисельності [6, *с.34*].

При зростанні щільності населення понад припустимий для конкретної території рівень, спрацьовує згладжена форма саморегуляції, що виявляється зміною типу «поведінкової домінанти», коли створення сім’ї та народження дітей «…перестає бути головною цінністю для членів популяції…» [2*, с.14*]. Означене призводить до скорочення народжуваності населення. У цьому сенсі, процес урбанізації є проявом згладженої форми екосистемної саморегуляції [3, *с.33*; 4, *с.79*]. Поетапні зміни вимірів демографічних показників, що визначають процес відтворення населення України, засвідчують, що після 2001 року в Україні почала зростати народжуваність, а після 2007 – скорочуватись смертність. Означене спричинило гальмування процесу скорочення чисельності населення в Україні.

Ці процеси відбито еколого-демографічним розвитком України та її регіонів, як еколого-містобудівних систем (ЕМС) [7]. Дослідження розвитку цих систем базувалось на аналізі поетапних змін вимірів демографічної ємності (розраховано за методикою автора) та провідних показників демографічного

розвитку (вікової структури, чисельності, смертності та народжуваності населення) країни в цілому й у системі її областей за період із 1973 по 2013 рік. Зміни означених показників аналізувалися за допомогою графіків у межах послідовних етапів: із 1973 по 1986 рік – етап зростання чисельності населення України в умовах запасу її демографічної ємності (див. рис. 1, етап I до початку фази I а); із 1986 по 1993 рік – етап інерційного зростання в умовах вичерпання ємності (див. рис. 1, етап I а); із 1993 року по 2000 рік – етап скорочення чисельності в умовах вичерпання ємності (див. рис. 1, етап III до початку фази III а); із 2000 по 2013 рік – етап інерційного скорочення чисельності населення в умовах накопичення запасу демографічної ємності (див. рис. 1, етап III а).

Встановлено, що у міру зростання щільності населення областей зростає й опір середовища (визначається різницею параметрів між їх демографічною ємністю та чисельністю населення). Виявилося, що в еколого-демографічній взаємодії цей опір виконує функцію екологічного балансиру. Так, в умовах зростання чисельності населення України, а отже й вичерпання її демографічної ємності (див. рис. 1, етап II, у 1986 році виміри чисельності та ємність зрівнялись на висхідній хвилі зростання чисельності, відповідно: 50,99 та 50,81 млн. осіб), опір середовища був спрямований на прискорене скорочення чисельності їх населення за рахунок прискореного зниження показників народжуваності (рис. 2.А) та зростання смертності (рис. 3.А), у міру зростання щільності населення областей. Виявлене узгоджується із законом оборотності біосфери П.Дансеро, згідно з яким «біосфера прагне до відновлення екологічної рівноваги тим сильніше, чим більше на неї тиск» [4, *с.143*].

В умовах же накопичення запасу демографічної ємності (див. рис. 1, етап III а, у 2000 році виміри чисельності та ємності зрівнялись на низхідній хвилі скорочення чисельності, відповідно: 49,43 та 48,38 млн. осіб), навпаки, опір середовища був спрямований на коливальне збільшення (прискорене гальмування зменшення) чисельності населення за рахунок прискореного збільшення показників народжуваності (рис. 2.Б) та гальмування ходу зростання показників смертності (рис. 3.Б), у міру зростання щільності населення областей.

Слід зазначити, що тенденція інверсної дії опору середовища в умовах запасу-вичерпання демографічної ємності, як прояв закономірності екосистемної саморегуляції, за якої, у міру збільшення-зменшення антропогенного навантаження на середовище, відповідно, росте-меншає його екологічна реакція, що спрямована на утримання чисельності населення в екологічно рівноважному діапазоні сталого коливання на рівні демографічної ємності відповідної ЕМС, певною мірою нагадує дію самоіндукції електромагнітного контуру.

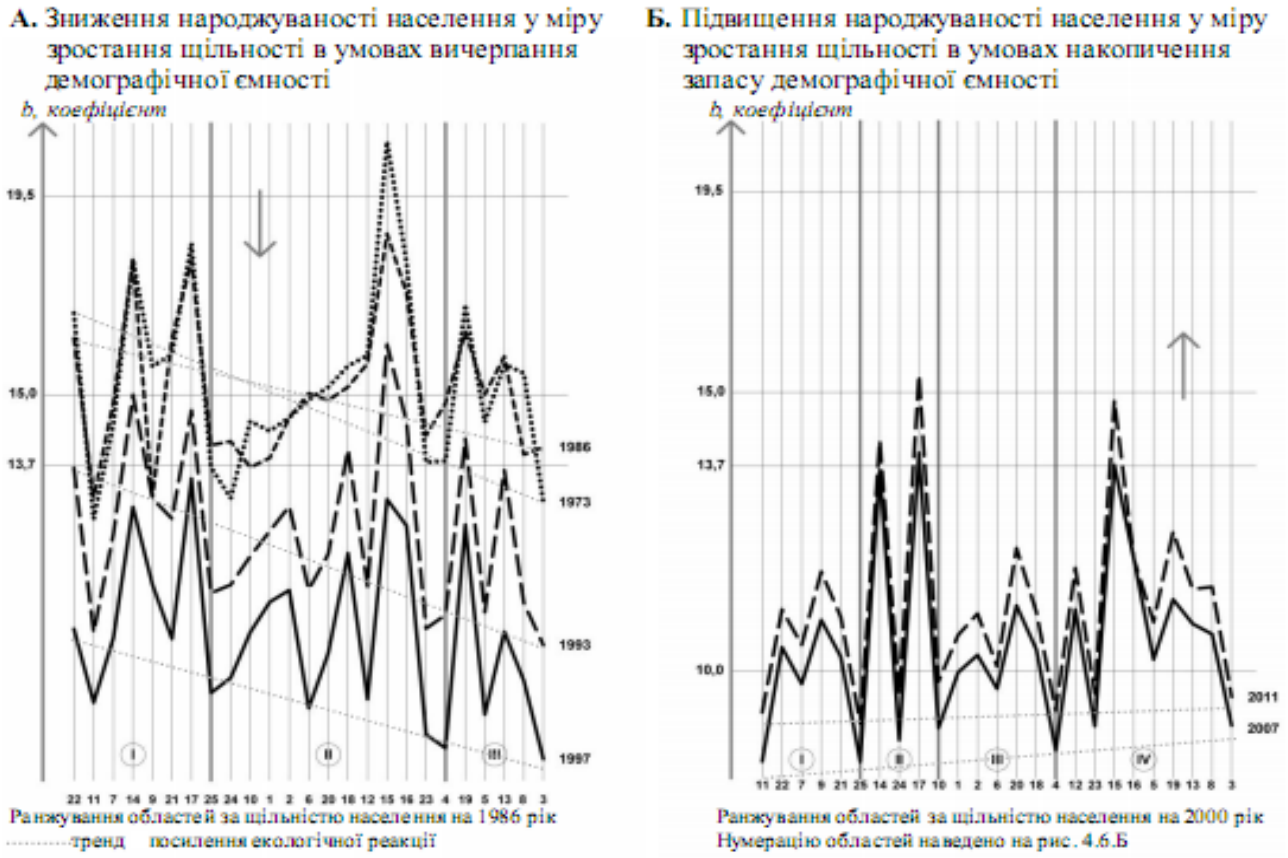

РИС. 2. КОЛИВАЛЬНІ ЗМІНИ НАРОДЖУВАНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

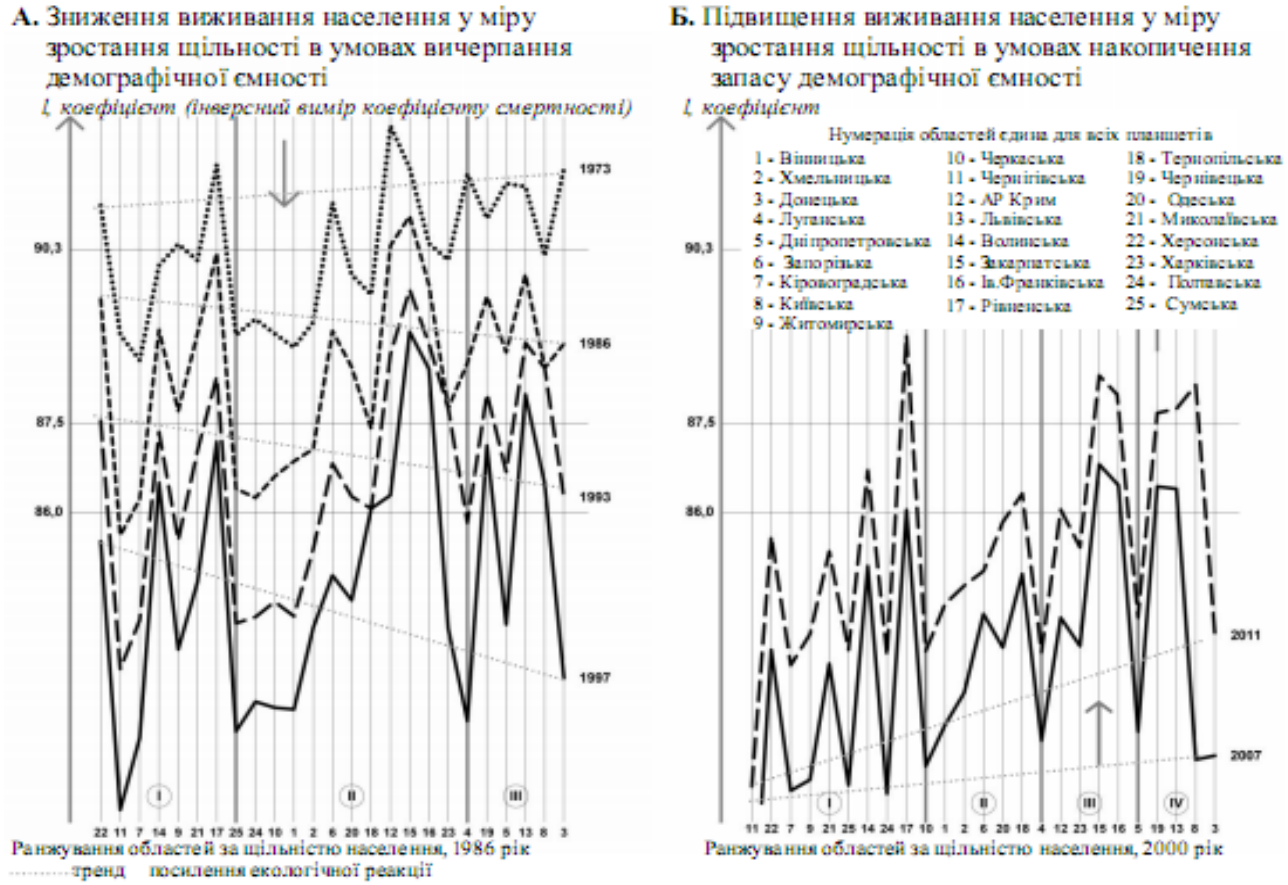

Рис. 3. Коливальні зміни виживання населення

Враховуючи хвильовий характер розвитку [8], наявний запас ємності, зростання показників народжуваності, виживання та щорічного гальмування зниження чисельності населення України (рис. 4) дослідженням (до трагічних подій 2014-2016 років, за статистичними даними із 2000 по 2010 рік) було отримано еколого-демографічний прогноз розвитку країни та її областей до 2020 року, за яким чисельність населення країни мала зростати після 2016 року (рис. 4).

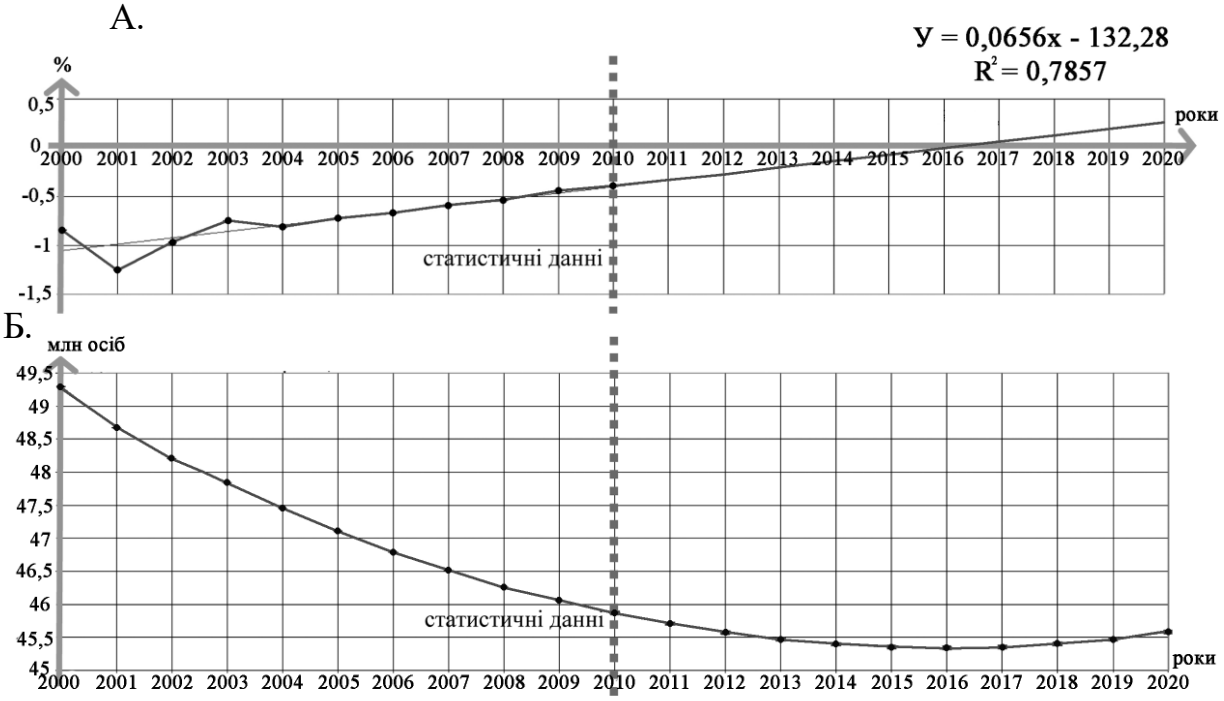

Рис. 4. Еколого-демографічний прогноз України, темпи (А) та динаміка (Б) змін

Отриманий результат підтверджує дію принципу екологічно оптимальної щільності й у розвитку еколого-містобудівної системи «населення ↔ середовище», за яким, недонаселеність простору так само шкідлива для стабільного розвитку популяції, як й його перенаселення.

З вищевикладеного постає, що урбанізацію, можна розглядати як природний, щільнісно-залежний механізм саморегульованого розвитку ЕМС. Услід чого, урбанізація не протистоїть екології, а є її невід'ємною стратегічною ланкою, функцією якої є регуляція чисельності населення задля збереження процесу цивілізаційного розвитку у припустимому сталістю екосистеми, діапазоні екологічно безпечних коливальних змін. Означене співпадає із висловом В.Дольника щодо того, що «…чим би ще не були міста для людей, для чого б вони ні з'являлись, мимохідь вони спрацьовують як регулюючий фактор» [2].

Список використаних джерел

1. Постанова Верховної Ради України «Про утворення міжвідомчої робочої групи з питань науково обґрунтованого оцінювання демографічного розвитку України» [Електроний ресурс] / Верховна Рада України; Постанова від 8 вересня 2016 р. № 599. – Режим доступу до сайту: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/599-2016 п/print1447275733159915
2. Дольник В.Р. Существуют ли биологические механизмы регуляции численности людей? / В.Р. Дольник // Природа. -1992. - № 6. - С. 3-16.
3. Одум Ю. Экология: в 2 т. / Ю. Одум; пер. с англ. Б.Я. Виленкина, под ред. В.Е. Соколова . - М.: Мир. Т.2, 1986. – 376 с.
4. Реймерс Н.Ф. Экология (теории, законы, правила, принципы и гипотезы) / Н.Ф. Реймерс. – М.: Россия молодая, 1994. – 367 с.
5. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-XII [Електроний ресурс] // ВВР, 1991, № 41, ст. 546. – Режим доступу до журналу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1264-12.
6. Пирожков С.И. Демографические процессы и возрастная структура населения / С.И. Пирожков. - М.: Статистика, 1976. - 135 с.
7. Устінова І.І. Методологічні основи сталого розвитку еколого-містобудівних систем: дис. … докт. арх.: 18.00.01 / І.І. Устінова. – К., 2016. – 479 с.
8. Устінова І.І. Сталий розвиток в контексті хвильової урбаністики / І.І.Устінова // Екологічна безпека: проблеми і шляхи вирішення: зб. наук. праць XI міжнар. наук.-практ. конф., 7-11 вер. 2015 р., Харків: УкрНДІЕП, 2015. – С. 203-208.

Аннотация

Изложены результаты исследования фундаментальных основ устойчивого развития эколого-градостроительных систем.

Ключевые слова: эколого-градостроительные системы, устойчивое развитие, экологическое равновесие, демографическая емкость.

Annotation

Contained the results of a study of the fundamentals of sustainable development of ecological-urban systems.

Key words: ecology-town-planning systems, sustainable development, ecological balance, demographic capacity.

УДК 72.01+711.122:504

А. В. Чубарова,
магістр архітектури,
архітектор ТОВ «Альтіс-проект»

СУТНІСНІ ПЕРШООСНОВИ ТА ВІДТВОРЮВАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН МАТЕРІАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ МІСТ

Анотація: в статті розглянуті організаційні основи матеріально-інформаційної структури міст як еколого-містобудівних систем у світлі сучасної загальнонаукової картини світу.

Ключові слова: місто, еколого-містобудівна система, структурні першооснови

Формою та способом соціальної організації життєдіяльності людей є суспільство. Це відкрита система, що розвивається на основі об'єктивних соціальних законів. Матеріально-енергетичною й інформаційно-синергетичною основою та формою існування суспільства є еколого-містобудівна система (ЕМС) що формується екологічними та містобудівними об'єктами різного територіального рівня цілісності та форм взаємодії, що відображено різними формами поселень людей в природному середовищі. Домінуючим типом штучного просторового оточення людини, яке формується в процесі розвитку суспільства, як його захисна оболонка, є місто. Міста асимілюють в собі безмежну різноманіть соціальних й економічних процесів, матеріально-технічних засобів та естетичних ідеалів, відображення форм життєвої активності людини та важливіших сторін і проявів суспільного життя [1-3].

Міста, що зароджувалися, були спочатку тимчасовими поселеннями людей. Поступово збільшуючись чисельно, розширюючись територіально, структурно ускладнюючись за своїми функціями та інформаційно, вони об'єднувалися з іншими містами, утворюючи різні форми міських систем розселення. На сьогодні вони являють собою надскладні еколого-містобудівні системи, розвиток яких не можливо зрозуміти без знання загальних законів формування та розвитку систем оточуючого нас світу [3]. Розвиток систем відбувається на основі інформаційних програм їх взаємодії у просторі й часі. «Розвиваються: живі організми, екосистеми, відносини між людьми, економічні суб'єкти (й міста – авторське доповнення). Розвиток – необоротна, спрямована, закономірна зміна системи на основі реалізації внутрішньо властивих їй механізмів самоорганізації… Самоорганізація – це процес упорядкування внутрішньої структури й потоків речовини, енергії і інформації, що проходять крізь багатовимірну систему, який забезпечується механізмами регуляції самої системи (механізмами зворотного зв'язку)» [4, *с.25*]. Окрім самоорганізації

система має властивість до саморозвитку, що є внутрішньо необхідною самодовільною зміною (трансформацією) системи, яка визначається її протиріччями. Уявлене протиріччя між цими поняттями має діалектичний, взаємообумовлений характер. Тому що саморозвиток (а отже, й зміни) не можуть бути без самоорганізації. Саме остання забезпечує стійкий стан, за якого система здатна акумулювати енергію, необхідну для наступних трансформацій [5, *с. 23*].

Формування й розвиток міста відбувається, як під впливом свідомої діяльності людини, так і багатьох об'єктивних факторів, незалежно від неї. Розвиток міста, його кількісне зростання та структурні перетворення, здійснюються за законами розвитку складних систем. По відношенню до оточуючого середовища, місто виступає як цілісне утворення, що споживає та переробляє елементи свого природного оточення (сировинні та енергетичні ресурси, воду, тощо) та одночасно викидає значну частину невикористаної продукції (виробничі відходи, стічні води, викиди у повітря та інше). Ці особливості міста дозволяють розглядати його як відкриту стаціонарну систему із властивостями метаболізму природних систем оточуючого нас світу [5, *с.11*; 6, *с.12*]. Метаболізм є процесом обміну речовиною, енергією та інформацією із зовнішнім середовищем, що складає основу існування та розвитку усіх природних систем. «Система», як ціле складене з частин (грец. Σύστημα), породжує якусь нову якість, якої не було у її частин. Затим властивості системи, яких немає у її частин, не можна зрозуміти, вивчаючи лише властивості компонентів [4, 7, 8]. За словами Л.Г. Мельника: «Наукові відкриття останньої чверті XX століття дозволяють побачити ту основу, яка зв`язує воєдино, здавалося б, зовсім різні природні сутності: частки, атоми, клітини, живі організми, економічні системи (й міста – авторське доповнення). За уявною неповторністю всі вони належать до одного й того ж організаційного класу матеріально-інформаційних структур, які називають відкритими стаціонарними системами. Ця єдність обумовлює наявність загальних закономірностей формування, функціонування й трансформації означених сутностей» [5, с.11].

Окрім метаболізму (функція обміну) та стаціонарності (здатність підтримувати гомеостаз – сталу динамічну рівновагу – те, що робить ціле, складене із частин, системою, шо самоорганізується), означеним системам притаманні також механізми негативного та позитивного зворотного зв'язку; спадковість; мінливість та відбір; пам'ять (здатність фіксувати й репродукувати інформацію); адаптаційні та біфуркаційні (стрибкоподібні зміни рівня гомеостазу) трансформаційні механізми; феномен синергетизму (здатність до «колективної поведінки»). Всі ці властивості притаманні не тільки живим організмам, але й сутностям добіологічних та надбіологічних рівнів

організації – атомам, клітинам, організмам, підприємствам, а отже й містам, системам населених міст та еколого-містобудівним системам. Затим «…знання закономірностей функціонування одних сутностей може стати джерелом до розгадки таємниці, прогнозування особливостей поведінки або розширення можливостей управління іншими сутностями» [5, *с.11*].

Як зазначає Л.Г. Мельник, формування будь-якої системи відбувається за триєдиним механізмом взаємодії сутнісних першооснов природи:

- матеріально-енергетичної, яка дає можливість системі та її окремим частинам (елементам, підсистемам) здійснювати рух й виконувати роботу, то б то – змінюватися та розвиватися; основну функцію даної першооснови умовно можна визначити терміном «рух»;
- інформаційної, яка спрямовує, то б то забезпечує скерованість руху у просторі й часі, а отже, формує інформаційний алгоритм взаємодії між окремими частинами системи та є програмою її розвитку;
- синергетичної, яка об'єднує та забезпечує реальні дії окремих частин системи для об'єднання їх в єдине ціле.

Саме ця триєдність забезпечує системі властивості відкритості, стаціонарності, стійкості, змінюваності, самоорганізації. Окрім означених першооснов присутній ще репродукційний (відтворювальний) феномен, який інтегрує появу трьох згаданих вище першооснов у кожній системі, і, таким чином, забезпечує неперервне формування (стійке повторення циклів відтворення) у часі та просторі у кожній природній сутності її відмінних ознак (властивостей) [9, *с.21-24*]. З поняттям системи нерозривно пов'язано поняття розвиток – незворотні, спрямовані, закономірні зміни матеріальних (організм, екосистема, підприємство, місто) та ідеальних (мова, культура, релігія) об'єктів. За Л.Г.Мельником, тільки одномоментна наявність трьох означених властивостей виділяє процеси розвитку серед інших змін [5, *с.19*].

Рушійною силою матеріально-енергетичної основи природи є енергія. Вона накопичується (концентрується) й зберігається в енергоємних субстанціях – енергоносіях. Завдяки їх транспортуванню та переробці вона передається, трансформується й віддається. До енергоносіїв відносять речовину (викопне паливо, біомасу, сонячну енергію), явища або матеріально-інформаційні активи, які обумовлюють можливість системи здійснювати роботу [9, *с.21*]. Для еколого-містобудівної системи таким енергоносієм, перш за все, є людина.

Інформаційна складова виступає в ролі спрямовуючого фактору (вектору) для впорядкування дії енергетичної складової. Інформація як носій характерних (відмінних, розпізнавальних) ознак предметів та явищ природи народжується із їх різної потенції до руху (енергетична потенція), яка може стати інформацією тільки у тому випадку, якщо буде закріплена пам'яттю. Саме пам'ять

перетворює випадковий імпульс руху у стійкий повторювальний (відтворювальний) системою енергетичний потенціал або сукупність енергетичних потенціалів, які притаманні даному явищу. Фактично пам'ять – це те, що створює різноманітні предмети й явища природи – природні сутності – із одного й того ж «будівельного матеріалу» – потенції до руху. У людині, завдяки такому виду пам'яті, як мозок, інформаційна реальність розвилася до виникнення віртуальної форми її проявлення – до людської особистості, яка здатна: по-перше, до формування інформаційних образів у відносному відриві від об'єктивної реальності; по-друге, до пізнання природи, включаючи свою власну природу [9, *с.22*].

Щодо потенціалу ЕМС «населення ↔ середовище». Її екологічний потенціал визначається природно-кліматичними умовами та територіальними ресурсами й вимірюється демографічною ємністю – можливістю вмістити, прогодувати й забезпечити комфортні умови життєдіяльності для певного, максимально можливого за кількістю, стабільного населення. Містобудівний потенціал цієї системи, окрім соціально-культурного та інженерно-транспортного, визначається виробничим потенціалом, який вимірюється економічною ємністю території – можливістю забезпечити населення робочими місцями для ефективного і стабільного розвитку промислового виробництва в різних сферах виробничої діяльності на базі ресурсних природних можливостей території та відновлення ресурсів. Виміри означених потенціалів певною мірою перебувають у зворотній залежності: при значному збільшені одного з них, значення іншого показника можуть значно, інколи лавиноподібно зменшитися. Енергетична різниця цих потенціалів порушує рівновагу системи. Проте цей дисбаланс стає рушійною силою її кількісних та якісних змін. Позитивна спрямованість цих змін призводить до переходу процесів розвитку системи «населення ↔ середовище» на новий просторовий рівень цілісності [3, *с. 102*].

Щодо розвитку. Важливішими властивостями систем, що розвиваються, є їх відкритість та стаціонарність. Ці властивості є ключовими у забезпеченні процесів розвитку. В загальному розумінні розвиток є процесом накопичення й прогресивного перетворення енергії [9, *с.23*]. За трансформаціями прогресивного типу (то б то від простого до складного, від нижчого до вищого і т.д.) енергетичні витрати неминучі. Тому будь-яка система для свого розвитку має постійно поновлювати енергію (десь її брати) та бути внутрішньо структурованою (організованою). Ця організація покликана забезпечити здатність накопичувати, закріпляти та перетворювати енергію, що необхідно для здійснення безповоротних, спрямованих та закономірних змін, які й називаються розвитком. Система здійснює накопичення енергії за рахунок метаболізму, а внутрішню структуризацію й самоорганізацію – на основі

стаціонарності (здатність за рахунок гомеостазу зберігати відносну сталість основних параметрів стану) [9, *с. 24*].

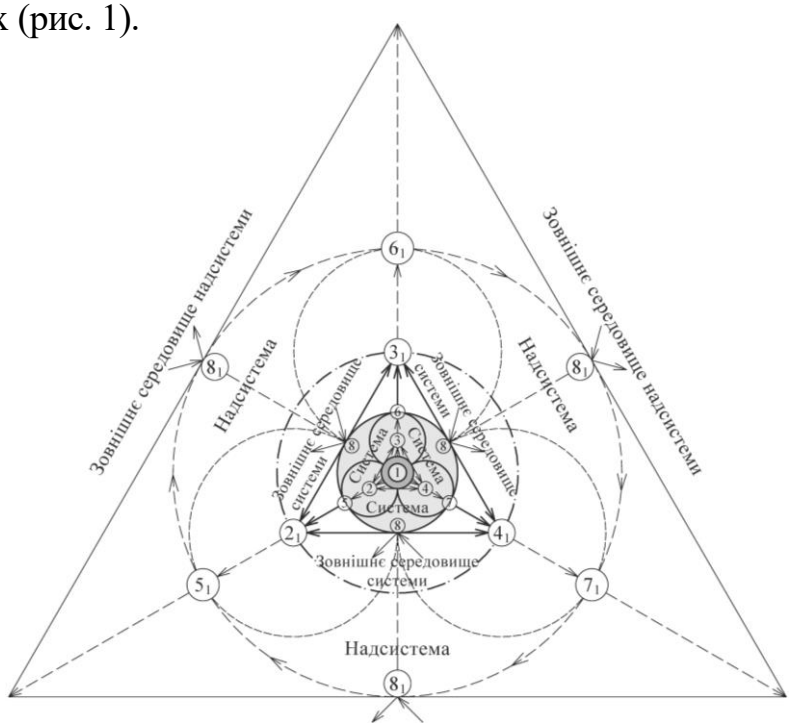
Синергетична складова системи (зв'язки, комунікації, відносини) забезпечує взаємодію окремих елементів (підсистем) в середині самої системи та взаємодію системи з іншими системами у зовнішньому середовищі. Для виникнення сінергетичного ефекту необхідна наявність трьох умов:

- елементи (частини, які створюють систему) мусять мати енергетичний потенціал, щоб здійснювати роботу – рухатися, взаємодіяти, корегувати свою поведінку залежно від зміни умов зовнішнього середовища (надсистеми) та інших частин (підсистем), які створюють систему;
- має існувати інформаційна основа взаємодії – наявність пам'яті у елементів для зчитування зовнішньої та внутрішньої інформації, комунікаційні канали її передачі, зрозуміла для елементів мова, щоб кодувати та декодувати інформацію за спілкуванням та взаємним обміном;
- елементам має бути вигідно існувати спільно ніж окремо [2, 9, 10].

Із визначеного спливає, що проявляти себе природні основи можуть тільки спільно – взаємодіючи один з одним, маючи матеріальну основу для виконання роботи по здійсненню метаболізму й інформаційну основу для керування процесами та упорядкування структури системи у просторі й часі. Отриманий висновок є важливим для розуміння процесів формування територіально-просторових структур ЕМС (повних чи не повних) від окремих міст, їх груп, мегаполісів та глобальних міст – надсистем, по відношенню до людської спільноти, що їх породжує та відтворює.

За словами Л.Г. Мельника: «Успіхи природничих та соціальних наук останніх десятиріч дозволяють зв'язати воєдино те, що здавалося розрізненими явищами, які відбуваються в природних та суспільних процесах. Все більш очевидним стає той факт, що розвиток природи – це не лінійний хід нарощування нових ланок в еволюційному ланцюзі. Еволюцію природи скоріше можна уявити об'ємним процесом відтворення ще одного рівня у «динамічній матрьошці» світобудові, де всі шари взаємообумовлюють один одного… При цьому поведінка системи кожного нижнього рівня кориться спрямуванням систем верхнього рівня: атоми обслуговують клітини, клітини забезпечують реалізацію волі організму і т.д., і кожен верхній рівень має властивості, які не має нижній рівень» [5, *с.10*]. «… І сама людина «біо» вже не є замикаючим рівнем матеріально-інформаційної організації природного світу нашої планети. На основі біологічної природи людина виникла й продовжує формувати новий рівень суспільної матеріально-інформаційної сутності, на якому дієвою особою є вже людина «соціо» із її віртуальними можливостями організації світу» [5, *с.11*]. У світлі означеного, можна дійти висновку про те,

що перші поселення людини з'явилися тоді, коли людина як одна з екологічних ланок біосфери та «відкрита стаціонарна система» із всіма притаманними означеній системі властивостями, стала здатною бути відтворювальним феноменом для появи якісно нових систем, у нашому випадку – еколого-містобудівних (рис. 1).

– підсистема «населення» (людина), що відтворює систему «місто»;

– система «місто», що відтворює надсистему «міська агломерація»;

– надсистема «міська агломерація», що відтворює надсистему′ «урбанізований регіон»

Першооснови: 2; 2_1 – матеріально-енергетична; 3;3_1 – інформаційна; 4; 4_1 – синергетична;

Властивості першооснов: 5; 5_1 – здійснює рух; 6, 6_1 – скеровує рух; 7; 7_1 – об'єднує в ціле;

8; 8_1 – метаболізм системи та надсистем

Рис. 1. Узагальнена модель формування й відтворення ЕМС

Маючи пам'ять, вона здатна була накопичувати, зберігати, аналізувати й відтворювати інформацію про навколишній світ, формувати інформаційні образи, відносно відірвані від реальної дійсності, що дозволяло їй відтворювати ці віртуальні образи у реальність штучного середовища. Людина почала відтворення нової системи (надсистеми щодо себе), для якої вона стала її невід'ємною складовою, відтворювальним феноменом й рушійною силою по накопиченню, закріпленню та перетворенню енергії навколишнього середовища, інтегруючи появу трьох згаданих вище першооснов нової системи й забезпечуючи нову систему здатністю до розвитку та неперервного формування (стійкого повторення циклів відтворення) у часі та просторі за відмінними ознаками (властивостями) нової системи. Таким чином людина започаткувала й новий рух – процес містобудування. В площині, що означено,

міста є системами, організаційні основи матеріально-енергетичної структури яких складають такі ж самі сутності, що притаманні усім системам оточуючого нас світу, з яких він складається. Тому формування й розвиток міст, агломерацій та урбанізованих регіонів кориться одними й тим самим фізичним законам, як і будь-яка система, що розвивається [11].

Список використаних джерел

1. Демин Н.М. Управление развитием градостроительных систем / Н.М. Демин – К.: Будивэльнык, 1991. – 185 с.
2. Тімохін В. Архітектура міського розвитку. 7 книг з теорії містобудування / В.О. Тімохін. – К.: КНУБіА, 2008. – 628 с.
3. Устінова І І. Методологічні основи сталого розвитку еколого-містобудівних систем: дис. доктора арх.:18.00.01/ І.І. Устінова.– К.,2016.– 484 с.
4. Мельник Л.Г. Тайны развития/Л.Г. Мельник. – Сумы: Университ. книга,2005.– 378с.
5. Мельник Л.Г. Фундаментальные основы развития / Л.Г. Мельник. – Сумы: Университетская книга, 2003. – 288 с.
6. Гутнов А.Э. Будущее города/ А.Э. Гутнов, И.Г. Лежава.–М.:Стройиздат,1977.– 126с.
7. Одум Ю. Экология: в 2 т. / Ю. Одум; пер. с англ. Б.Я. Виленкина, под ред. В.Е. Соколова . - М.: Мир. Т. 1, 1986. – 328 с.
8. Реймерс Н.Ф. Экология (теории, законы, правила, принципы и гипотезы) / Н.Ф. Реймерс. – М.: Россия молодая, 1994. – 367 с.
9. Мельник Л.Г. Триалектические основы управления развитием экономических систем: монография / Л.Г. Мельник. – Сумы: Университ. книга, 2015. – 447 с.
10. Князева Е.Н. Основания синергетики. Синергетическое мировидение / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов. – М.: Ком Книга, 2005. – 238 с.
11. Устінова І.І. Екологічні паралелі фізичних законів у процесах розвитку еколого-містобудівних систем / І.І. Устінова // Сучасні проблеми архітектури і містобудування: Наук. -техн. збірн.– К.: КНУБА, 2007. – Вип.18. – С.184-191.

Аннотация

В статье рассмотрены организационные основы материально-информационной структуры города как эколого-градостроительной системы в свете современной общенаучной картины мира.

Ключевые слова: город, эколого-градостроительная система, структурные первоначала.

Annotation

The article focuses on the organizational framework of the material-informational structure of cities as ecological and urban systems in the light of modern scientific picture of the world.

Keywords: city, ecological urban planning system, structural principles.

УДК 711. 1

В. О. Яценко
кандидат архітектури, професор кафедри ландшафтної архітектури Київського національного університету будівництва і архітектури

ДОГОВІР ЯК ОДИН З ШЛЯХІВ ФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ ГРУПОВИХ ФОРМ РОЗСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

«… як свідчить досвід, зокрема України, суспільна єдність може бути не лише передумовою, а й однією з цілей політики модернізації і досягатиметься в процесі здійснення суспільних перетворень…»
Перегуда Є.В.

Анотація: в статті в процесі аналізу еволюційності розвитку адміністративно-територіального устрою України, як основи формування специфіки системи розселення визначено роль і значення договірних дій як одного з шляхів реформування суспільних відносин в системах розселення.

Ключові слова: територіальна громада, децентралізація, договір, групова форма розселення, Україна, еволюція.

Одним з шляхів реалізації методики встановлення спільних меж територіальних громад як групових форм розселення можна вважати договірну концепцію. В історії – це, мабуть, найбільш поширена концепція визначення сусідських інтересів. Історично концепція була сформована досить давно в роботах Т.Гоббса, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо та інших. Як механізм «договір» став шляхом переходу людей від хаотичного стану відносин до договірного, що сприяло історично до укладу самого договору. Як правило, процес має поверхові і тільки перспективні аспекти і не враховує ані глибинні механізми, ані аналіз суб’єктів та їх попередні взаємовідносини. При формуванні нової форми спільних меж в рамках державного управління така теорія доповнюється теорією насилля на законодавчому рівні.

В процесі формування територіальних громад держава є зовнішнім чинником, що здійснює насилля над процесом, а не впливає на результат процесу.

Однак владний вплив є не що інше як втручання не стільки в межі як соціальний простір громади. В історії такий вплив відомий як шлях примусу,

складання угод, інформаційного маніпулювання. Сила державності «завжди знаходить собі виправдання в праві». [1] Процес утворення територіальних громад як групових систем розселення є не що інше як договір соціальних груп з елементами «насильства» над існуючою системою адміністративного поділу, вираженого в вигляді внесення змін до нього.

Групова форма розселення в адміністративному розумінні є апаратом впливу на спільну взаємодію соціальних груп територіальної громади.

Історично процес можна прослідити на зміні територіального поділу та зміні влади в Україні. Як відомо перші суттєві зміни в адміністративному поділі по створенню системності, поки що влади, стали кроки Володимира та Ярослава в Київській Русі. Суть розділити землі на окремі частини з своїм управлінням з державними стандартами.

Насправді, зберігалася вертикаль влади як в управлінні так і в призначенні. Принцип горизонтальної влади наступав після того як спадкоємцем ставав хтось із братів або близьких.

Теорію родинних утворень доповнює М.Грушевський, стверджуючи, що систему доповнювали землі-громад, ради між князями та між князями і громадами. [2]

«Місцеве самоврядування», за даними істориків, здійснювалося на рівні окремих громад. Саме початок нового тисячоліття вважається початком роздробленості завдяки розвитку горизонтальної влади.

Саме насильницька концепція була основою горизонтальної влади, яка спонукала до жорстокої боротьби за сусідні землі. Насильницька форма установлення законів адміністративних меж продовжилась за часів Литовського князівства.

Період коли починає впроваджуватись практика відбирання земель, заміна одних земель іншими, земля стає нагородою за службу та інше. В управлінні формується чітка система ієрархії насилля: воєвода-староста повіту-помічники старости за характером діяльності.

Магдебурзьке право XIV-XV ст.. в деякій мірі обмежило втручання в управління і діяльність міст, проте призначення керівних органів було правом короля.

Наступним історичним етапом став розподіл українських земель та адміністративне управління у складі Речі Посполитої.

Розподіл земель на воєводства, а ті, в свою чергу, на повіти. Повіт трактувався як групове утворення поселень з землями, якими володів феодал. Форма розселення, управління, і володіння перетворюються у несумісні дії. Як результат періоду можна охарактеризувати з позиції зовнішнього насильства в системі управління та внутрішнього насильства за переділ земель.

Суттєвих змін система адміністративного устрою України набула в XVII столітті. Система поєднувала два види управління – це польовий устрій, який поєднував як військову форму так і адміністративну, окремою формою стала Запорізька Січ.

Одночасно, в деяких містах, таких як Чернігів, Полтава, Ніжин, Остер, Вінниця, Бар та містах в яких було введено інститут магдебурзького права раніше, полковий устрій на територію не поширювався. Система управління територіями знову за допомогою насильницьких методів почала привласнювати та відбирати землі у тих хто ними володів раніше.

Система розселення набирала феодального характеру, коли володіння було підпорядковано полковому устрою і суверенності окремих територій.

Феодальна форма набувала свого характерного виду: воєводства, повіти і староства. Насильницькі дії Московщини спонукали до нової реформи в 1708 році. Було створено 8 губерній, пізніше 11, які формувались з долей як базових одиниць. [3] Форма обрання управління була в вигляді призначень і контролю низових органів. В 1719 році «долі» були об'єднані в провінції які в свою чергу ділились на дистрикти, а в 1727 році знову були запроваджені повіти з поділом на волості і стани. З приходом до правління Катерини II вводиться жорстка вертикаль управління територіями з призначенням керівних органів. Знищується Запорізька Січ, вводиться система переселень, на більшості земель поширюється імперська система – адміністративно-територіального устрою. Війна з Туреччиною змушує знову переглянути та реформувати адміністративно-територіальний устрій в головному східної частини Українських земель.

В результаті територія України в середині XIX століття поділяється на дев'ять губерній – Волинська, Київська, Подільська, Таврійська, Катеринославська, Херсонська, Харківська, Чернігівська, Полтавська. Губернії поділялися на повіти, а повіт на волості, в деяких містах додатково був поділ ще на гміни. [4]

Система управління майже повністю обмежувала вплив нижніх ланок в діяльність вищих. Владні структури свій вплив підсилюють змінами поліцейської системи створивши представників на всіх рівнях аж до сільського дільничого. До початку XX століття, а саме аграрної реформи повіти знову поділили на волості та громади як одиниці сільських груп поселень або окремих поселень.

І як не дивно головним чинником волосного центру стає відстань до нього всього 12 км, щось нагадує сучасний підхід, незважаючи на зовсім інший стан і умови розвитку інфраструктури.

Змінюючи кількість рівнів адміністративної структури на протязі всього часу залишається вертикаль влади незмінною та насильницькою.

Система адміністративних реформ продовжує видозмінювати систему управління по формі, залишаючи незмінним її декларативність та неструктурованість по суті, при цьому центр бере під свій контроль низові органи, яким «надаються» повноваження.

Вісімнадцяте століття закінчується п'ятиступеневою адміністративною системою, яка стає на думку багатьох вчених початком зародження бюрократії.

Системою, яка породжує велику кількість неузгодженостей в тому числі і в сфері містобудування. За такої ситуації на території України була створена Малоросійська губернія з 20 повітами, які підпорядковувались центральній владі і проіснувала до початку XX століття.

Місцева влада залишається неструктурованою, проте Уряд робить певні кроки до покращення стану і в 1919 році проголошується незалежність Української Соціалістичної Радянської республіки, ухвалюється Конституція. [5]

Важливим стає отримання федеративності в відношеннях з Росією, проте влада не стає самостійною, а продовжує бути складовою Росії. Розглядаючи формування адміністративного устрою як еволюційного процесу Ю.М.Білоконь в XX столітті виділяє три етапи: [6]

- перетворення губерній (1917-1923 рр.);
- створення округів і перехід до областей (1925-1928 рр.);
- створення і розвиток областей (1932-1974 рр.).

сьогодні проблема перебудови адміністративно-територіальної системи знову виникла в зв'язку з змінами в політичній і економічній сферах.

Ринкова економіка, демократизація систем управління, самоуправління на місцях на договірних принципах, зростання природоохоронних пріоритетів, децентралізація і створення горизонталі управління без насильницьких дій вертикалі потребують реформування адміністративно-територіального устрою країни.

Сучасний етап розвитку – це просторовий аналіз соціально-економічних відносин, містобудівної діяльності, природно-ландшафтних, екологічних, етнографічних, демографічних та інших умов, які впливають на формування нових форм розселення, якими стають територіальні громади, утворені на договірних принципах відповідності кожного суб'єкта нової адміністративної одиниці.

Повертаючись до історичного шляху процесу державотворення можна прослідити і формування системи розселення України від окремих князівств до територіальних громад. З часом міста ставали центрами мультіетнічного

середовища, формувалась система ієрархії поселень територіального поділу – зароджувалась і формувалась система розселення, яка в різні періоди приймала характер функціональної необхідності, примусового копіювання, насильницького підпорядкування, відстоювання своєї незалежності при цьому поєднуючи в собі чотири простори, соціально-політичний, економічний, культурний і духовний.

Починаючи з 90-х років ХХ ст. в Україні посилюються дезурбанізаційні процеси пов'язані з новою формою відносин. Система договорів на землю, майно, відносин, форм праці, утворення різних форм власності набирає неконтрольованого характеру, що призводить до розбалансування нормативно-правової бази. Така ситуація змушує до закладки конституційних засад місцевого самоврядування, які регламентуються нормативно-правовими актами і утворюють правові і фінансові основи діяльності.

Проте економічний стан всіх суб'єктів спонукає до економічної суперечки умов об'єднання. Нерівномірність інфраструктури затрудняє функціонування горизонталі влади та визначення пріоритетності розвитку суб'єктів територіальної громади. Складно перерахувати всі перепони на шляху на який уже суспільство стало і повернути немає можливості, тому головним завданням є розбудова стратегії, підкріплення її законодавчою та нормативною базою.

А модель адміністративно-територіальної реформи, яка пройшла вже кілька трансформацій і різновидностей починаючи з пропозицій Інституту трансформації в 2005 році до останнього проекту Закону «Про засади та порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою України» від 28.01.2016 р., в своїй основі не дає повного трактування договірної системи, а ще на початковому етапі даються тільки «рекомендації» територіальних формувань за технічними в більшості факторами.

Розглядаючи проект Закону від 28.01.2016 р., дуже важко знайти якусь долю саме архітектурно-містобудівної діяльності. Чомусь така проектна документація, яка досліджує та розробляє стратегію територіального формування областей, районів, майбутніх громад, представлена земельними питаннями.

Хоч земельні питання це досить вузька сфера діяльності, яка має право голосу після схем і проектів районного планування, розроблених на підставі розвитку природно-господарчого комплексу. Принаймні така практика сформувалась у всіх передових країнах Європи. Чітка ієрархія системи містобудівної документації унеможливлює суб'єктивність рішень, якщо її не спрощувати, пропускати або об'єднувати етапи, замінювати роботами

незрозумілого рівня та характеру, необґрунтовано змінювати рішення закладені вищим рівнем.

Чому територіальна громада вважається як процес визначення земельних відносин? Чому (стаття 155) «Порядок зміни меж міста» посилається тільки на базовий рівень без врахування рівнів регіонального планування? Адже саме територіальна громада є не що інше, не населений пункт, а групова форма розселення, що є об'єктом регіонального планування, яке потребує врахування не тільки місцевих умов.

Територіальна громада – це об'єднання не тільки людей, а шлях знаходження групової форми розселення свого економічно вигідного не тільки їй, а всій системі розселення, щоб не виникали в подальшому і так уже надто складні земельні питання в процесі розвитку. Проте, як завжди, вирішили рухатись і навіть визначились куди, на чому і договір уклали і тут згадали про дорожню карту.

Звичайно такий підхід допомагає зберігати насильницький вплив, а правила договору стають не шляхом покращення, а його намірами. Створена групова форма розселення – територіальна громада отримує частково в спадок правила вертикального впливу.

Теорія розселення України як основа адміністративного поділу носить еволюційний характер, який можна охарактеризувати трьома етапами:

- період до XX століття як період змін державних кордонів, політичних впливів та договірних систем як в управлінні так і в самому адміністративному розподілі;
- період XX століття, ідеологічна та політична стабільність формують жорстку вертикаль влади насильницького характеру та адміністративної підпорядкованості (управління розселенням);
- період кінця XX початку XXI століття, період змін політичного диктату, вплив соціальних, екологічних аспектів, побудова нової ієрархічної структури, системи адміністративно-територіального устрою та зміни об'єктів регіонального планування на локальному (базовому) рівні.

Проте третій період ще в значній мірі зберігає адміністративний вплив на вертикаль відносин, що вимагає значних доробок та уточнень в механізм договору, формування розвитку нового об'єкту адміністративного устрою – територіальної громади як основи розвитку суспільства України.

Список літератури

1. Ефименко А. Я. История украинского народа / Ефименко А. Я. – К.: Лыбидь, 1990. – 512 с.
2. Грушевський М. С. Історія України-Руси. В 11 т., 12 кн. / Грушевський М. С. Редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. – К.: Наукова думка. 1991-2000. – Т.3: До року 1340, 1992. – С. 197-213.
3. Ключевский В. О. Сочинения: в 8 т. / Ключевский В.О. – М.: Изд-во соц.-эконом.лит., 1956-1959. – Т.1 – 1956 – 428 с.
4. Перегуда Є.В. Виконавча Влада України. Політико-правові аспекти модернізації: монографія / Є.В.Перегуда. – К.: Логос, 2013 с. – 408 с.
5. Конституция Украинской Социалистической Республики: утвержденная Всеукраинским съездом Советов в Заседании 10 марта 1919 года и принятая в окончательной редакции Всеукраинским Центральным Комитетом в Заседании 14 марта 1919 года II Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність / (упоряд. І. О. Кресіна) – (2-е вид.змін і доп.), - К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України 2006.
6. Білоконь Ю.М. Регіональне планування. Теорія і практика. За редакцією І. О. Фоміна. Київ, 2003.

Аннотация

В статье в процессе анализа эволюции развития административно-территориального устройства Украины, как основы формирования специфики системы расселения, определена роль и значение договорных действий как одного из путей реформирования общественных отношений в системах расселения.

Ключевые слова: территориальная община, децентрализация, договор, групповая форма расселения, Украина, эволюция.

Abstract

In the article in the process of analysis of evolutional of development of administrative-territorial device of Ukraine, as bases of forming of specific of the system of settlement are certain role and value of contractual actions as one of ways of reformation of public relations in the systems of settlement.

Keywords: territorial society, decentralization, agreement, group form of settlement, Ukraine, evolution.

АРХІТЕКТУРА БУДІВЕЛЬ І СПОРУД

УДК 727.6

О. В. Бобровник
Студент кафедри теорії архітектури
Київського національного університету
будівництва та архітектури (м. Київ)

ПРИНЦИПИ АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРИТУЛКІВ ДЛЯ ТВАРИН

Анотація: в статті розглядається питання про загострення проблеми безпритульності тварин. Головні заходи вирішення проблеми. Основні види притулків за типами та функціональністю. Створення нового притулку приватного типу з функцією обмеженого прийому.

Ключові слова: притулок для тварин, малоповерхова споруда, державний притулок, приватний притулок

Неконтрольоване розмноження тварин, кинуте небажане потомство і ін. призвело до появи проблеми безпритульності тварин та подальшого її загострення у міських екосистемах. Бродячі тварини пристосовуються до життя в місті, об'єднуються в зграї, які мають складну організацію. Вони знають, де можна поласувати: регулярно обходять двори, звалища, жебракують біля магазинів, їдалень. Актуальність статті обумовлюється тим, що існування безпритульних тварин є однією з важливих проблем міста і має несприятливі екологічні та соціальні наслідки. Бездомність викликає великі страждання і загибель тварин.

За даними ЗМІ на 2009 рік у Києві близько 30 тис. безпритульних собак, від їх нападів у 2008 році постраждали понад 3 тис. осіб. Основну роль у вирішенні проблеми безпритульних тварин повинен грати уряд, який зобов'язаний вводити комплекс господарсько-правових заходів, що не допускають надвиробництва тварин (собак і кішок).Ці заходи добре відомі і вже давно привели до вирішення даної проблеми в розвинених країнах.

Головні з цих заходів:

• обов'язкова реєстрація всіх собак і котів, які мають власників, з присвоєнням кожній тварині номера і ідентифікаційної позначки;

• диференційоване оподаткування власників кішок і собак, коли за стерилізовану тварину власник платить знижений в кілька разів податок, що стимулює більшість власників до стерилізації тварин;
• створення державних притулків, зобов'язаних приймати всіх без винятку собак і кішок від яких відмовляються власники тварин, так званих притулків "необмеженого прийому";
• обов'язковий "безповоротний відлов безпритульних тварин і поміщення їх у притулки "необмеженого прийому".

На сьогоднішній день притулки діляться по типам та функціональності.

За типом притулки поділяються на:

- **Державні** (муніципальні) притулки (служби контролю чисельності тварин) - ці притулки та програми контролю утримуються за рахунок коштів платників податків і плати користувачів послуг. Служби контролю чисельності тварин виконують функції практичного виконання нормативних актів і розпоряджень з контролю чисельності та утримання тварин, прийому і відлову зайвих (відмовних) і бродячих тварин, а також охорони здоров'я і благополуччя громадян, які проживають у певному районі шляхом зведення до мінімуму кількості тварин, що псують майно, що загрожують людям, що стають причиною дорожньо-транспортних пригод, що порушують спокій і поширюють хвороби.
- **Приватні притулки** (організації щодо гуманного поводження з тваринами, захисту тварин) - Більшість районів, міських і сільських, обслуговується одним або кількома такими місцевими організаціями (їх звичайні назви: Товариство з гуманного поводження з тваринами або Гуманне суспільство (the Humane Society), Ліга порятунку тварин (Animal Rescue League), Суспільство по запобіганню жорстокості у ставленні до тварин (the Society for the Prevention of Cruelty to Animals), а також використовуються інші іменування, які говорять про зоозахисний характер діяльності організації), як правило, це некомерційні, не обкладаються податками, благодійні організації, що існують на кошти, заповідані їм або на пожертви. Приватні організації, що приймають всіх тварин, що надходять до них, зобов'язані присипляти тварин, які не були затребувані за певний період. (Тобто містити притулки необмеженого прийому).
- **Приватна організація з державним контрактом** - Притулки третього типу належать приватним некомерційним організаціям, що мають контракт з муніципалітетом міста або округу (графства) на проведення робіт з контролю чисельності тварин і запровадження в

життя правил, що стосуються населення. Приватні організації отримують гроші з місцевої влади на утримання служби контролю чисельності тварин, хоча вони можуть також збирати приватні пожертвування для фінансування інших програм, таких як навчання гуманного поводження з тваринами і порятунок тварин. (Як правило, організації, що забезпечують муніципальні програми, зобов'язані утримувати притулок, допускає евтаназію незатребуваних тварин, тобто притулок необмеженого прийому).

За функціональністю притулки поділяють на:

- притулки обмеженого прийому;
- притулки необмеженого прийому.

Якщо притулок приймає для перетримки тварин, які надходять до нього від населення і служб відлову – то це притулок необмеженого прийому (англ. open - admission shelter).

Притулок обмеженого прийому (англ. limited - admission shelter) може відмовити в прийомі тварин.

Як правило, це функціональне розходження пов'язане з тим, що притулки обмеженого прийому ніколи не присипляють здорових і неагресивних тварин, а тримають їх протягом невизначеного часу (це пов'язано зазвичай з моральним вибором власників притулку, як правило, приватних осіб і громадських організацій). Притулки необмеженого прийому можуть присипляти здорових тварин, не прилаштованих на протязі певного часу, щоб забезпечити ротацію тварин у притулку і забезпечити постійну наявність вільних вольєрів (клітин) для перебування. Як правило, притулки необмеженого прийому є муніципальними або приватними або громадськими, але беруть участь у виконанні муніципальних програм регулювання безпритульних тварин. Притулок необмеженого прийому, який здійснює муніципальні програми, фактично може припинити присипання здорових тварин (тобто стати притулком «без умертвіння») тільки в тому випадку, коли приплив тварин відносно невеликий і для всіх вступників можна знайти власника. На практиці така ситуація складається в найбільш благополучних європейських країнах, наприклад, скандинавських або Німеччині, і насамперед - щодо собак. В таких країнах собаки викидаються на вулицю рідко, немає постійних субпопуляцій бездомних собак, і, отже, їх приплив у притулки незначний.

Мета полягає в створенні нового комплексу, який включатиме притулок приватного типу з функцією обмеженого прийому, також власну територію з майданчиком для вигулу і дресирування тварин, яка відкрита для відвідувань всіх охочих допомогти, або скористатися послугами. В даному комплексі

передбачене розташування готелю та цілодобової ветеринарної клініки, які надаватимуть послуги власникам домашніх тварин. Особливістю даного комплексу є реабілітаційний центр, де завдяки тваринам будуть надаватися реабілітаційні послуги.

Основні задачі при проектуванні комплексу:

- ✓ створення оптимальних умов мікроклімату, температурно-вологісного та вітрового режимів в межах об'єкта і на прилягаючих територіях;
- ✓ захист від транспортних та інших шумів, від вихлопних газів та пилу;
- ✓ функціональний зв'язок всього комплексу;
- ✓ створення сприятливого середовища для забезпечення оптимальної життєдіяльності тварин;
- ✓ забезпечення зв`язку внутрішнього простору будівлі з оточуючим середовищем;
- ✓ формування архітектурно-художнього образу комплексу.

Список використаної літератури

1. Кэрол Мултон, Филлис Райт, Кахрин Райнди. Роль приютов в контроле перепроизводства домашних животных (Carol Moulton; Phyllis Wright; Kathryn Rindy, The role of animal shelters in controlling pet overpopulation . The Journal of the American Veterinary Medical Association (JAVMA), Vol. 198, No. 7, April, 1991; P. 1172 - 1176)
2. http://www.animal-home.org/proekt_priyuta/
3. http://www.1tv.ru/news/world/269933
4. http://www.animalsprotectiontribune.ru/Kommentmir.html
5. http://liamag.blogspot.com/2014/02/palm-springs-care-facility.html

Аннотация

В статье рассматривается вопрос об обострении проблемы беспризорности животных. Главные способы решения проблемы. Основные виды приютов по типу и функциональноси. Создание нового приюта частного типа с функцией ограниченного приема.

Ключевы слова: приют для животных, малоэтажная постройка, государственный приют, частный приют.

Annotation

The article discusses the growing problem of homeless animals. The main methods for solving problems. The main species of shelters by type and functionality. Create a new shelter type of private function limited reception.

Keywords: animal shelter, low-rise building, public shelter, private shelter.

УДК 514.18

С. І. Ботвіновська
кандидат технічних наук, доцент кафедри нарисної геометрії та інженерної графіки Київського національного університету будівництва і архітектури

ВАРІЮВАННЯ ФОРМОЮ ДИСКРЕТНО ВИЗНАЧЕНОЇ КРИВОЇ ЗА ЗАДАНИМ ЗАКОНОМ РОЗПОДІЛУ КОЕФІЦІЄНТІВ НАТЯЖІННЯ АБО СТИСКУ ЇЇ ЛАНОК

Анотація: у статті представлено результати моделювання дискретно визначеної кривої (ДВК) під впливом коефіцієнтів натяжіння у стержнях. Проаналізовано вплив цих коефіцієнтів на зміну форми ДВК, наведено приклади побудови ДВК за допомогою статико-геометричного методу (СГМ).

Ключові слова: дискретний каркас, рівновага вузлів, формоутворення дискретного геометричного образу, коефіцієнти натяжіння у ланках ДВК.

Постановка проблеми. Дана публікації – це лише демонстрація можливостей впливу різного натяжіння у в’язях ДВК на форму дискретної кривої, що формується під впливом зовнішнього навантаження, прикладеного до вузлів. В статті розглядаються окремі випадки моделювання дискретно визначених кривих ліній, якщо функціональний розподіл коефіцієнтів натяжіння у ланках ДВК є відомим.

Формування цілей та завдання статті. Метою даної роботи – є визначення впливу коефіцієнтів натяжіння або стиску на форму дискретно поданої кривої в задачах моделювання ДВК другого типу (коли передбачається визначати координати вузлів ДВК за заданим законом розподілу коефіцієнтів напруження. Завдання даної роботи – проаналізувати зміни форми ДВК під впливом різноманітних коефіцієнтів натяжіння або стиску у ланках, якщо функціональний розподіл коефіцієнтів є відомим, і якщо формування ДВК відбувається з нерівномірним кроком по осі абсцис.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Принципи формоутворення дискретних криволінійних обрисів та питання керування формою ДВК були викладені в роботах С.М.Ковальова [1, 2]. В якості однієї з вихідних умов в задачах дискретного моделювання криволінійних образів виступає топологія сітки. Незмінність заданого рисунку сітки, так же як і рівновага вузлів сітки можуть забезпечуватись зміною напруження у в’язях, що пов’язано з використанням різноманітних коефіцієнтів натяжіння або стиску [3]. В роботі [4] була виконана спроба розширити формоутворюючі можливості СГМ за рахунок введення коефіцієнтів натяжіння або стиску і знаходження закону їх

розподілу для ДВК з нерівномірним кроком сітки. Однак, не були проведенні дослідження впливу коефіцієнтів натяжіння або стиску форми кривої, що моделюється, якщо закон розподілу цих коефіцієнтів заданий в якості вихідних умов.

Також, в існуючих роботах, не було спроб управління та варіювання формою за рахунок введення законів розподілу коефіцієнтів натяжіння або стиску у ланках ДВК.

Основна частина. Як було зазначено в попередніх роботах, для дискретного геометричного моделювання різноманітних процесів, об'єктів та явищ використовується СГМ професора Ковальова С.М. [1]. Для розширення можливостей цього методу пропонується розглянути моделювання ДВК на нерівномірній сітці з урахуванням заданого розподілу натяжіння у ланках.

В задачах дискретного геометричного моделювання виникає питання, як підібрати сітку так, щоб задані вихідні вузли стали вузлами ДВК. Це можливо, якщо враховувати коефіцієнти k_i у в'язях ДВК [1]. Тому, у даній роботі можна дослідити, як закон розподілу коефіцієнтів натяжіння у ланках ДВК впливає та те, щоб дискретна сітка стала нерівномірною, а заданий вузол точно потрапив на криву, що моделюється.

Спробуємо вивести узагальнене рівняння знаходження координат ДВК з урахуванням функціональної залежності розподілу коефіцієнтів натяжіння у в'язях $k_i = f(i)$, та вважаючи, що зусилля у ланках будуть залишатись пропорційними довжинам відповідних в'язей.

Задачу розглядаємо для числової послідовності $X_i=2N$. Для спрощення розрахунків, пов'язаних із розв'язанням системи рівнянь рівноваги вузлів, задамо число ланок ДВК ($n = 5$) при заданому значенні ($k_5 = m$, де m – відоме стале значення коефіцієнту). Значення абсциси точки з номером п'ять задано ($X_5 = m$). Розрахункова схема представлена на рис.1.

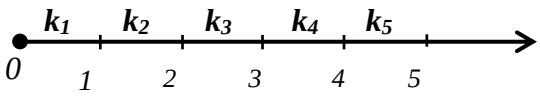

Рис. 1. Схема для розрахунку

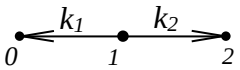
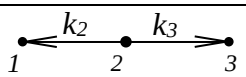
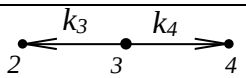
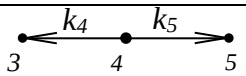
Для даного прикладу всі коефіцієнти натяжіння у в'язях можна представити як k_i, де $i=1, 2, ..., n$. Запишемо систему рівноваги вузлів для даної числової послідовності у вигляді розрахункової формули:

$$k^i_{i-1}(x_{i-1} - x_i) + k^i_{i+1}(x_{i+1} - x_i) = 0 , \qquad (1)$$

де i – порядковий номер вузла, який є центром двох в'язей з різними коефіцієнтами натяжіння: k^i_{i-1} – у ланці (в'язі) з вузлом, який знаходиться ліворуч від i-го, k^i_{i+1} – у ланці з вузлом, який знаходиться праворуч від i-го.

Система рівноваги вузлів з урахуванням натяжіння у в'язях представлена у таблиці 1.

Таблиця 1

i	Розрахункова формула	Графічна схема
1	$k_1 (x_0-x_1)+k_2 (x_2-x_1)= 0$	
2	$k_2 (x_1-x_2)+k_3 (x_3-x_2)=0$	
3	$k_3 (x_2-x_3)+k_4 (x_4-x_3)=0$	
4	$k_4 (x_3-x_4)+k_5 (x_5-x_4)=0$	

Після розв'язання системи рівнянь типу (1) і узагальнення результату системи рівнянь отримаємо формулу для розрахунку довільної абсциси вузла ДВК, з урахуванням заданого розподілу коефіцієнтів між ланками:

$$X_m = \frac{x_n \sum_{i=1}^{m} \frac{1}{k_i}}{\sum_{i=1}^{n} \frac{1}{k_i}} \qquad (2)$$

де *i=1, 2, …, n* – номери вузлів ДВК; *n* – число в'язей між заданими вузлами ДВК. З них *n-1* – кількість невідомих; x_n – задана абсциса останнього вузла ДВК.

Так, наприклад, при *n* = 5 абсциса вузла (*i*=3) відповідно до (2) визначається за формулою:

$$\mathrm{X}_3 = \frac{x_5 \sum_{i=1}^{3} \frac{1}{k_i}}{\sum_{i=1}^{5} \frac{1}{k_i}} = \frac{x_5 (\frac{1}{k_1} + \frac{1}{k_2} + \frac{1}{k_3})}{\frac{1}{k_1} + \frac{1}{k_2} + \frac{1}{k_3} + \frac{1}{k_4} + \frac{1}{k_5}} \qquad (3)$$

Формула (3) дозволить спростити та раціоналізувати автоматизовані розрахунки координат вузлів ДВК з нерівномірним кроком сітки вздовж осі абсцис (*OX*) та із різними коефіцієнтами натяжіння або стиску у ланках. Також, це дозволить в автоматичному режимі варіювати форму ДВК за рахунок зміни крайових умов (координат першого і останнього вузлів), зміни коефіцієнту натяжіння або стиску в останній ланці ДВК, якщо задано закон функціонального розподілу цих коефіцієнтів.

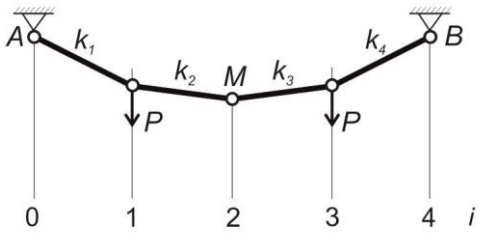

Рис. 2. Схема для розрахунку

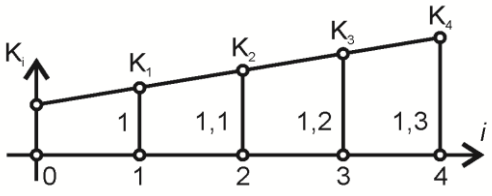

Рис. 3. Закон розподілу коефіцієнтів натяжіння

Приклад. Виберемо нерозтяжну закріплену у першій та останній точках (***A*** і ***B***) нитку (рис. 2), яка проходить через точку ***M***, з порядковим номером $i= 2$.

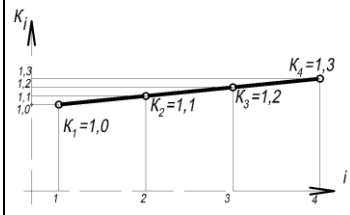
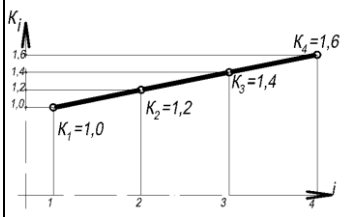
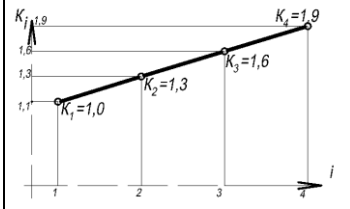
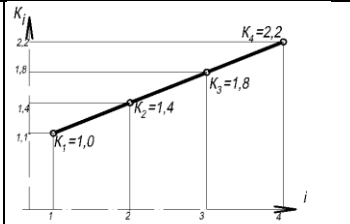
За вихідні умови приймемо точки ДВК , ***A*** ($x_A=0;\ y_A=3$), ***B*** ($x_B=4;\ y_B=2$), ***M*** ($x_м=2$; $y_M=1$), та ($i=n=5$). Закон розподілу коефіцієнтів має лінійну залежність (рис. 3). Всі зусилля, зовнішнього навантаження на вузли вертикальні.

Складаємо систему рівнянь рівноваги вузлів (1) для абсцис при заданих коефіцієнтах k_i, знаходимо всі невідомі x_i. Після цього складаємо систему рівноваги вузлів для ординат вузлів, і знаходимо всі y_i при таких самих коефіцієнтах.

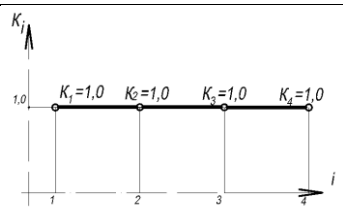
Розрахункові формули для абсцис	Розрахункові формули для ординат
$k_i(x_{i-1}-x_i)+k_{i+1}(x_{i+1}-x_i)+\kappa P_{xi}=0,$ де κP_{xi} – проекція вертикального зовнішнього зусилля на вісь OX, κ – коефіцієнт пропорційності зовнішнього зусилля довжині ланки ДВК. Маємо зовнішні зусилля вертикальними, тому ($\kappa P_{xi}=0$), а абсциси (x_i) є невідомими	$k_i(y_{i-1}-y_i)+k_{i+1}(y_{i+1}-y_i)+\kappa P_{yi}=0,$ або $k_i y_{i-1}+ y_i(k_i +k_{i+1})+ k_{i+1}y_{i+1}+\kappa P_i=0,$ де ординати (y_i) і (P_i) є невідомими.
$\begin{cases} -x_1(1+k_2)+k_2x_2=0 \\ k_2x_1-x_2(k_2+k_3)+k_3x_3=0 \\ k_3x_2-x_3(k_3+k_4)+k_4x_B=0 \end{cases}$	$\begin{cases} (y_A-y_1)+k_2(y_M-y_1)+\kappa P=0 \\ k_2(y_1-y_M)+k_3(y_3-y_M)+\kappa P=0 \\ k_3(y_M-y_3)+k_4(y_B-y_3)+\kappa P=0 \end{cases}$

Результати розв’язання даних систем рівнянь при різних графіках розподілу коефіцієнтів натяжіння представлено у таблиці 2. За цими результатами побудовано приклади ДВК (рис. 4).

Таблиця 2

№ п/п	Графік розподілу k_i	Координати вузлів з заданими номерами (i)											Графічне зображення поверхні
		i=0(A)		*i=1*		*i=2*		*i=3*		*i=4(B)*		*Pi*	
		x	*y*	*x*	*y*	*x*	*y*	*x*	*y*	*x*	*y*		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1		0,000	3,000	1,1389	1,5665	2,1744	1,000	3,1237	1,1559	4,000	2,000	-0,8103	Рис. 4, *а*
2		0,000	3,000	1,2609	1,4939	2,3114	1,000	3,2120	1,2289	4,000	2,000	-0,9133	Рис. 4, *б*
3		0,000	3,000	1,3694	1,4398	2,4229	1,0000	3,2791	1,2605	4,000	2,000	-0.9885	Рис. 4, *в*
4		0,000	3,000	1,4683	1,3914	2,5168	1,000	3,3326	1,2848	4,000	2,000	-1,0607	Рис. 4, *г*

Закінчення таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
5		0,000	3,000	1,000	1,625	2,000	1,000	3,000	1,125	4,000	2,000	-0,7500	Рис. 4, *д*

а)

б)

в)

г)

д)

Рис. 4 Приклади ДВК, побудованих за лінійними законами розподілу коефіцієнтів натяжіння

Висновки та перспективи. Варіювання параметрами функції розподілу коефіцієнтів k_i дозволяє керувати формою ДВК за рахунок зміни нерівномірного, але закономірного кроку вузлів.

Наступний розвиток досліджень передбачаються у двох напрямках: а) узагальнити умову задачі за рахунок зміни напрямів зусиль зовнішнього навантаження на вузли; б) узагальнити результати дослідження за рахунок збільшення варіантів розподілу коефіцієнтів натяжіння або стиску у ланках ДВК.

Можливість використання функціональної зміни натяжіння або стиску у ланках значно розширить можливості СГМ професора Ковальова С.М. при роботі з різноманітними об'єктами, процесами та явищами. СГМ стане більш доступним інструментом за допомогою якого зручно та просто можна буде керувати процесом створення геометричної моделі та керування її формою.

Література

1. *Ковалев С.М.* Формирование дискретних моделей поверхностей пространственных архитектурных конструкций: дис…доктора. .наук: 05.01.01. [Текст]/ Ковальов С.М.– М.:МАИ, 1986. – 348 с.

2. *Ковальов С.Н.* Двовимірна суцільна дискретна інтерполяція на правильній сітці з заданим контуром [Текст]/ С.М. Ковальов, В.О. Вязанкін // Прикладна геометрія и інженерна графіка: зб. наук. праць –Вип. 73.– К.:КНУБА, 2003, 39-44 С.

3. *Романова Ю.В.* Аналіз плоских дискретних сіток для призначення невідомих коефіцієнтів напруження [Текст] / Ю.В. Романова // Прикладна геометрія и інженерна графіка: зб. наук. праць –Вип. 93.– К.:КНУБА, 2015, 62-67 С.

4. *Ботвіновська С.І.* Вплив коефіцієнтів натяжіння або стиску у ланках дискретно визначеної кривої на її форму [Текст] / С.І. Ботвіновська // Прикладна геометрія и інженерна графіка: зб. наук. праць –Вип. 92.– К.:КНУБА, 2014, 25-32 С.

Аннотация

В статье представлены результаты моделирования дискретно определенной кривой (ДОК), полученные с учетом коэффициентов натяжения в стержнях. Проанализировано влияние этих коэффициентов на изменение формы ДОК, приведены примеры построения дискретных кривых с помощью статико-геометрического метода (СГМ). Управление формой ДОК происходит за счет варьирования параметрами функции распределения коэффициентов

натяжения. Закономерный шага узлов дискретной кривой изменяется неравномерно.

Ключевые слова: дискретний каркас, равновесие узлов, формообразование дискретного геометричного образа, коэффициенты натяжения или сжатия в стержнях.

Annotation

The result of modeling discretely defined curve on account of the coefficients of the tension presented in this article. The impact of these factors on the changing shape of the discrete curve analyzed, in this research. The examples of the construction of discrete curves using a static-geometric method presented. A regular step, in the nodes of the discrete curve varies irregularly. The control of the shape of the discrete curve is due to changes in the parameters functions of the coefficients of tension or compression in the rods.

Kay words: framework discrete, equilibration network nodes, shaping the discrete geometric form, the coefficients of stretching or compression in the rods.

УДК 728+721.021+728.1.051

В. І. Книш
канд. арх., доцент кафедри теорії архітектури
Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ

ІЄРАРХІЧНА СТРУКТУРА В МЕТОДИЦІ ПРОЕКТУВАННЯ БАГАТОКВАРТИРНОГО ЖИТЛА (СУМІЖНОСТІ ТА ПРІОРИТЕТНІСТЬ ОЦІНЮВАННЯ)

Анотація: в статті розглянута ієрархія структурно-логічних схем у методиці проектування БЖ. Теоретично доведена доцільність впровадження 12-бальної шкали оцінки пріоритетів впливовості та графо-матрично-інцидентально оцінені їх показники

Ключові слова: саморегуляція, самообновлення, ієрархія, методика, проектування, регіонально-лідируюча, аналітично-факторна, середовищно-орієнтована, еволюційно-спрямована, граф, матриця інцидентності, суміжність, оціночна пріоритетність, багатоквартирне житло.

Відтоді, коли у світі вперше виникла потреба у будівництві БЖ та його масового поширення у якості одного з найбільш ефективних засобів міського розселення, розпочалася епоха, умовно кажучи, перетворення архітектурно-"хаотичного" проектування, по принципу щоразового винаходу об'ємно-

планувальних рішень, які здатні задовільнити потреби конкретних вимог в архітектурно-осмислений процес комплексного узагальнення надширокого кола факторів впливу на новостворюване індивідуальне житло в структурі середовища громадського співіснування.

Але не варто казати про те, що попередня архітектурно-будівельна діяльність ніяк не використовувала ефективні засоби або методи, які дозволили "дожити" будівлям, що будувалися сотні і тисячі років тому, та залишатися придатними для сучасної експлуатації. На сам перед – це культурно-історично визначені традиції будівництва, з урахуванням природно-кліматичних та місцево-топографічних особливостей, які і зараз вимагають звертати увагу на коливання температурних режимів, сонячну та вітрову активність, атмосферно-опадові характеристики та інші мікрокліматичні особливості, а також географічне розташування, геологію і рельєф, сейсмічність та інші техногенно-патогенні ускладнення.

Можливе заперечення того, що урахування всіх вище наведених факторів впливу необхідно у будь-якому будівництві, а не тільки житловому, є слушним. Це так, але за умови також визнання їх у якості одних із фундаментальних основ природного відображення в архітектурі БЖ. Ці методологічні засоби визначення впливу природно-кліматичного спрямування та місцево-топографічного орієнтування в аналітично-факторних методах проектування, без сумніву займають достатньо важливе місце в ієрархії структури сучасного процесу проектування.

На відміну від інфраструктурно-містобудівного удосконалення, що зважає на навколо об'єктну забудову, прилеглу транспортно-пішохідну та інженерно-технічну інфраструктуру, культурно-історичне відображення аналітично-факторної методики враховує демографічний розвиток, соціальну орієнтацію, національно-автентичні традиції та інноваційно-концептуальне спрямування суспільства у тих чи інших країнах світу. Але у супротив до визначеного пріоритету та не зважаючи на об'єктивну фундаментальність аналітично-факторної методики, ця частина у загальній ієрархічній структурі посідає лише друге місце, (див. рис.1) перше займає регіонально-лідируюча.

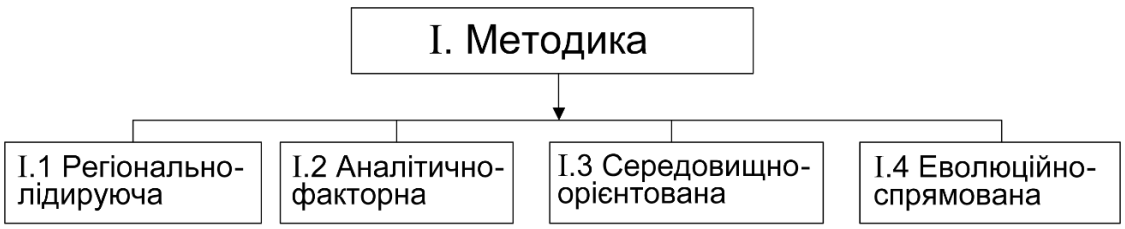

Рис 1. Основні складові частини методики проектування БЖ.

Регіонально-лідируюча методика визначає основними такі вектори: Євроатлантична, Східноєвропейська та Східноазійська, а також інтенсивно-успішного розвитку. І це не є випадковим, зважаючи на підпорядкованість аналітично-факторної методики регіонально-лідируючій, яка у певній мірі залежить від національно-автентичних традицій та соціально-демографічних орієнтирів, не кажучи про інші, в контексті місцезнаходження країни, з огляду на її природно-кліматичні та топографічні особливості, а також історично сформовану містобудівну інфраструктуру. При цьому, мабуть, існує потреба в поясненні того, чому "регіонально-лідируюча", а не наприклад, "регіонально-визначена", для будь-якої країни де будують БЖ.

Знайти цьому пояснення можна дослідивши процеси сучасної світової глобалізації, яка розподілила світ на країни, що визначають тенденції розвитку будівництва БЖ або дотримуються традицій в контексті інноваційної модернізації та на країни, які локально використовують здобуті "кимось" інновації, слідуючи за лідерами або продовжують будівництво технологічно-застарілими методами. Цілком природньо, що дослідження досвіду "повторного" використання інноваційних здобутків є мало цікавим, так само як і технологій, що десятиліттями залишаються незмінними. Може лише за виключенням здобутого у минулому столітті спадку, від масового впровадження методико-технологічних засобів проектування та будівництва, що розповсюдились на пострадянському просторі, а також в дружніх колись до СРСР країнах по всьому світу та особливо в державах Варшавського договору. Тим паче, що однією з країн пострадянського простору є Україна, яка в якості проблемної держави потребує власної, регіонально-визначеної методики проектування БЖ, тобто є основним складовим елементом даного дослідження.

В умовах світової глобалізації мабуть не варто сперечатися з приводу існування взаємовпливовості різних регіонально-лідируючих методик, на рівні впровадження інноваційних та збереження традиційних підходів у проектуванні БЖ. Сучасний високо інформаційно-технологічний простір до мінімума зменшив відстань між країнами та дозволив залучати фахівців, які працюють по всьому світі. Відтепер архітектура може розроблятися в Лондоні, конструктивне рішення прийматися у США, інженерне обладнання у Пекіні, благоустрій в Австралії, а візуалізація в Україні. Але не про цю взаємовпливовість іде мова.

Річ у тому, що окремо взяті регіонально-визначені методи виникли під впливом довготривалих еволюційних або революційних процесів розвитку успішно-сталих економік у матеріальному відображенні самобутніх національних традицій. Ці відображення за умов світової глобалізації та інноваційної інтенсифікації обумовили виникнення зворотного впливу та

розширення кола лідируючих регіонів, які поступово набули статус орієнтирів для сусідніх країн.

Якщо гіпотетично передбачити створення можливості використання алгоритму у розширеному форматі за межами України (для якої він розроблявся) у інших країнах, що дотримуються орієнтиру на певну регіональну методику визначення взаємовпливовості лідерства, це допоможе забезпечити його дієздатність.

Проведене у 2015-2016 рр. анкетне опитування 85 діючих архітекторів, а також студентів старших курсів архітектурного факультету, аспірантів та викладачів КНУБА, дозволив виявити лідируючі країни з огляду впливовості їх національно-регіональних методик проектування БЖ на діючі алгоритми в інших державах. Велику перевагу, особи які прийняли участь в опитуванні, надали сталим Європейським державам, таким як Великобританія, Франція, Германія та інші, але їх узагальнена кількість лише на декілька відсотків менша за рівень США та не на багато перевищила показники Канади. Водночас, з цим, респондентами опитування було визначено, що країни сталої Європейської демократії та Північної Америки мають схожий історично-репродукційний досвід, традиції і потенціал, які дозволяють їх віднести до першої групи регіонально-лідируючих методик. див.рис.2

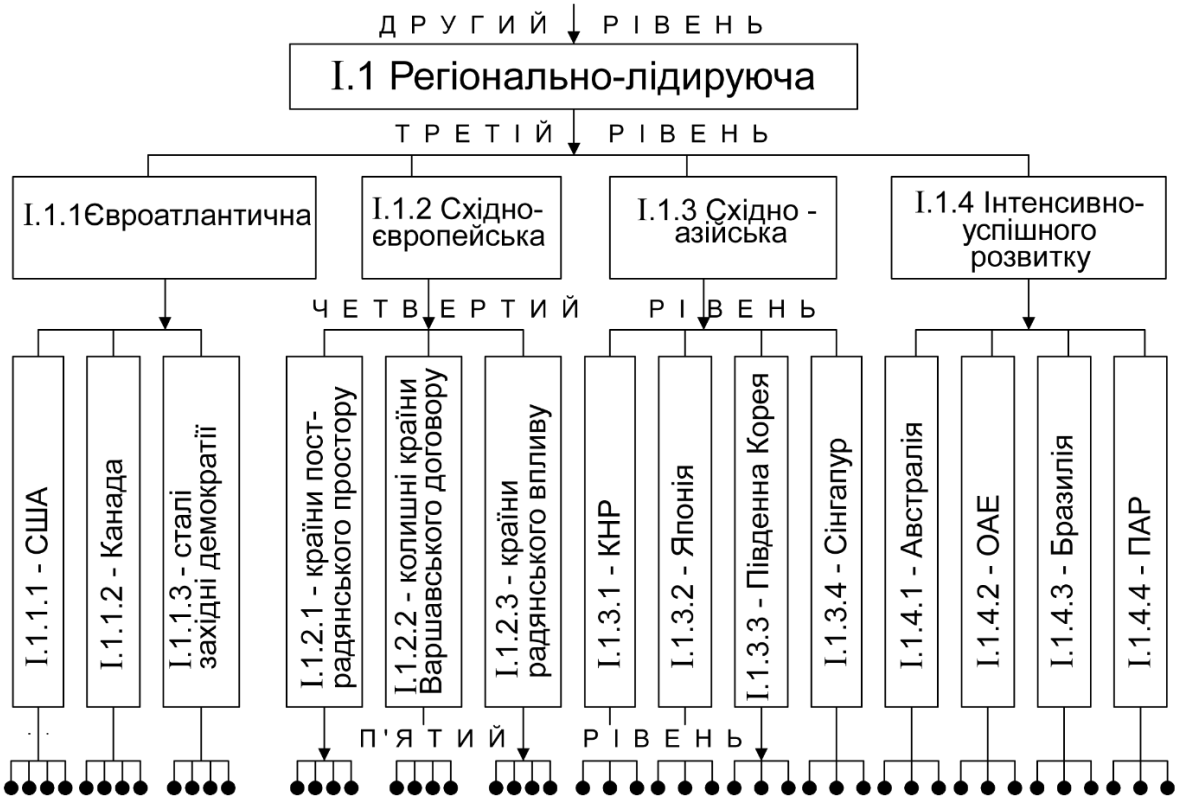

Рис. 2 Структурно-логічна схема регіонально-лідируючої методики проектування БЖ

До другої групи були внесені країни Східноєвропейського лідерства, на противагу думці переважної більшості респондентів, які висловились негативно з приводу позитивної впливовості Радянського періоду на розвиток пострадянських країн, держав колишнього Варшавського договору, а також тих, що десятиліттями йшли у фарватері плідної співпраці та впровадженні методик проектування і будівництва БЖ, що були започатковані і активно розвивалися в СРСР. Але вирішальним фактором для внесення цих країн до другої групи, про що наголошувалося вище, є взаємозв'язок їх з Україною, яка має безпосереднє відношення до Східноєвропейського пострадянського вектору розвитку економіки. Серед країн Східноазійського регіону переважна більшість респондентів визначила лідерство КНР (окремо Гонконгу), Японії, Південної Кореї та Сінгапуру. Але стосовно інших, у сенсі визначення інтенсивно-успішних регіонів розвитку, думки респондентів дещо розійшлися. Дехто визнав лідерство у Азії - ОАЕ, Індії, Саудівської Аравії чи Катара, інші країни Америки- Аргентину, Бразилію або Мексику. З Тихоокеанського регіону виділили Австралію і Нову Зеландію, а з держав Африканського континенту – ПАР та деякі, що знаходяться на його півночі. Значна відмінність думок з цього приводу змусила узагальнити отримані результати і запропонувати звужений склад країн-орієнтирів інтенсивно-успішного розвитку у якості Австралії, ОАЕ, Бразилії та ПАР.

Таким чином на теоретичному рівні відбувся розподіл лідируючих методик по всьому світу, що гіпотетично повинен був надати змогу для урахування національних традицій, соціальних особливостей, демографічного розвитку, науково-технічного прогресу, тощо у визначених для цього країнах та прилеглих регіонах.

Умовне зображення п'ятого рівня на рис.2 ілюструє впливовість регіонально визначених лідерів на точково зображені підлеглі їм країни-сателіти. Але за логікою даної схеми, ці країни також можуть бути орієнтирами для країн-послідовників. Дана структурно-логічна схема в контексті прийнятності до багаторівневого розширення є саморегулятивною і спроможною для самообновлення, в залежності від глибини поставлених задач та пошуку найбільш ефективного її вирішення.

Далі в скороченому вигляді, щодо надання коментарів є сенс розглянути інші структурно-логічні схеми аналітично-факторної, середовищно-орієнтованої та еволюційно-спрямованої методики. Тим паче що коментарі до першої з перерахованих вже були надані на початку даного дослідження. Див. рис. 3-5

На підтвердження того, що у вищенаведеній на рис. 3 структурно-логічній схемі мають місце елементи саморегуляції і самообновлення, також

треба звернути увагу на п'ятий рівень вихідних важелів впливу, що можуть використовуватися для суттєвого уточнення тих чи інших характеристик, наприклад клімату, або соціально-демографічних особливостей, чи існуючого містобудівного структурування, тощо.

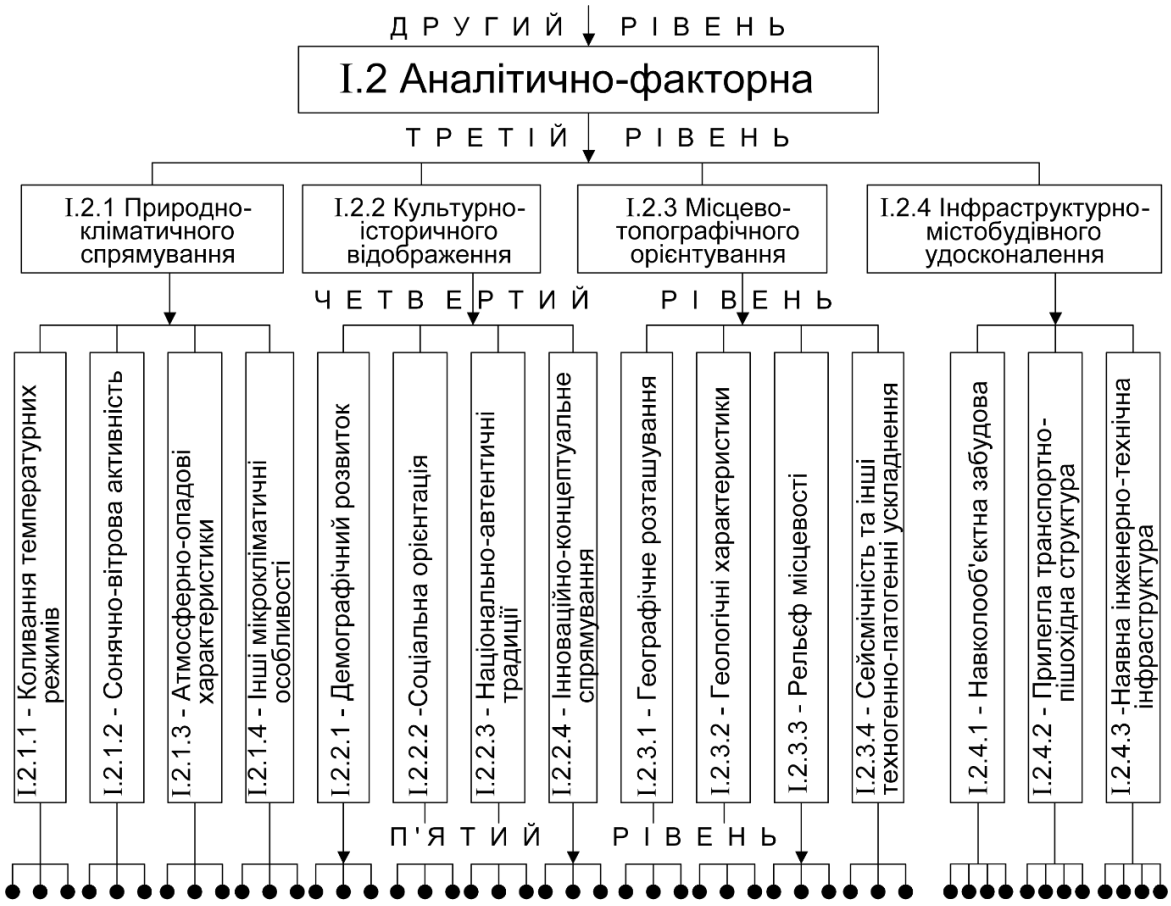

Рис. 3 Структурно-логічна схема аналітично-факторної методики

Але перейдемо до третьої групи середовищно-орієнтованої методики та на рис. 4 розглянемо її структуру в розподілі на гуманістичну, урбаністичну, антидеградаційну та реноваційну складові. При цьому слід зазначити, що кожна з цих складових, за невеликим виключенням, на практиці відіграє самостійну роль з огляду на поставлену задачу щодо формування середовища громадського співіснування. Природнім є те, що неможливо об'єднати протилежності на кшталт гуманізацію середовища з його урбанізацією. Але в певній мірі можливе поєднання вищезазначених з антидеградаційним або реноваційним спрямуванням.

За образом і подобою структура середовищно-орієнтованої методики знаходиться в активі саморегулятивної і самообновлюваної системи, з можливістю до адаптації, як до еволюційно-спрямованої методики (див. рис. 5), так і тих, що розглядалися попередньо.

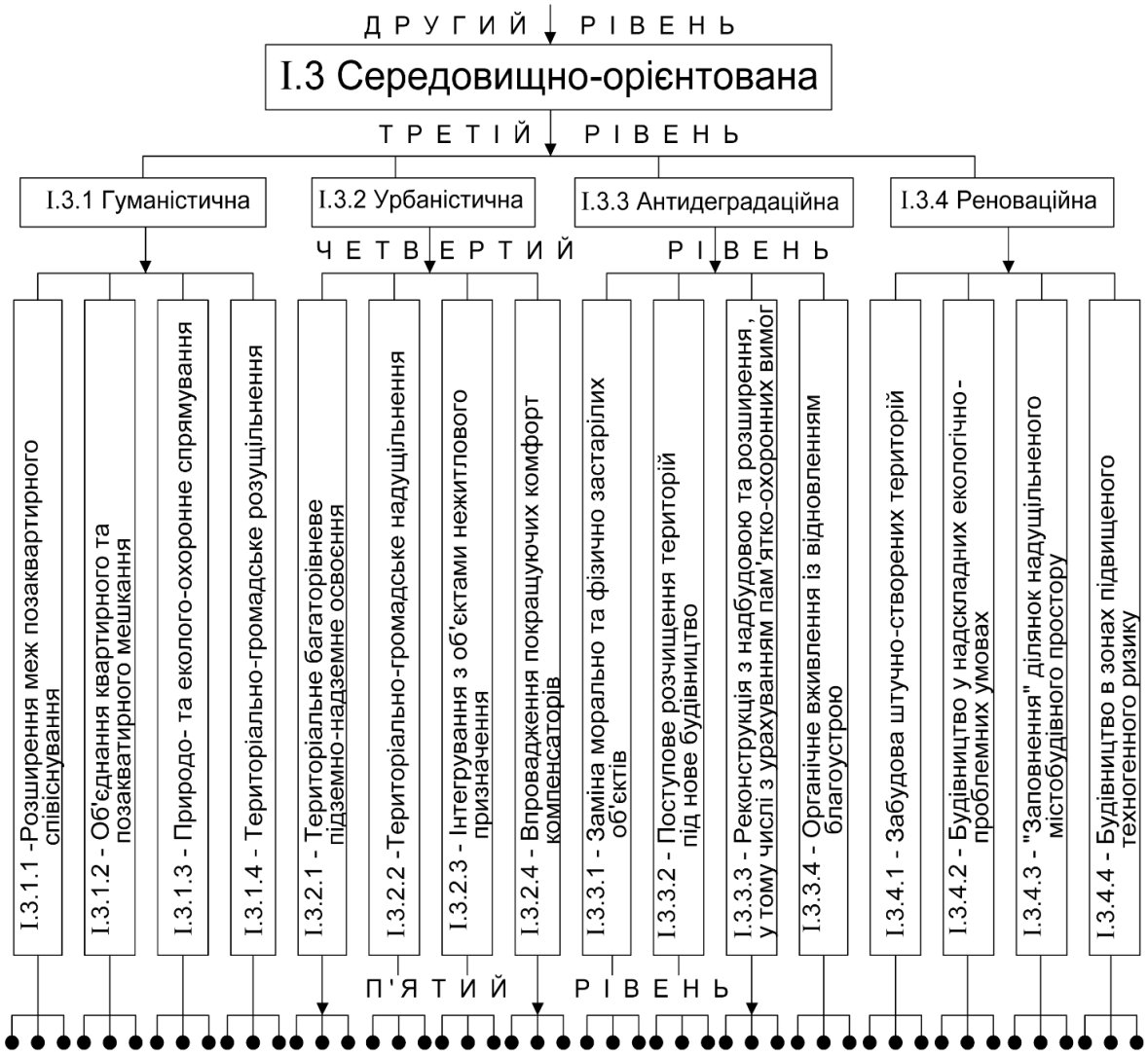

Рис. 4 Структурно-логічна схема середовищно-орієнтованої методики проектування БЖ.

Четверта група складається з модернізуючих, інтегруючих, інфраструктурно-насичуючих та компенсаторних спрямувань, які можуть взаємодіяти між собою та іншими складовими із груп, що формують вищерозглянуті методики. При цьому ступінь їх впливу одна на іншу по кожному окремо виділеному пункту може дозволити виявити суміжності та оціночні пріоритети при застосуванні тих чи інших засобів у проектуванні БЖ.

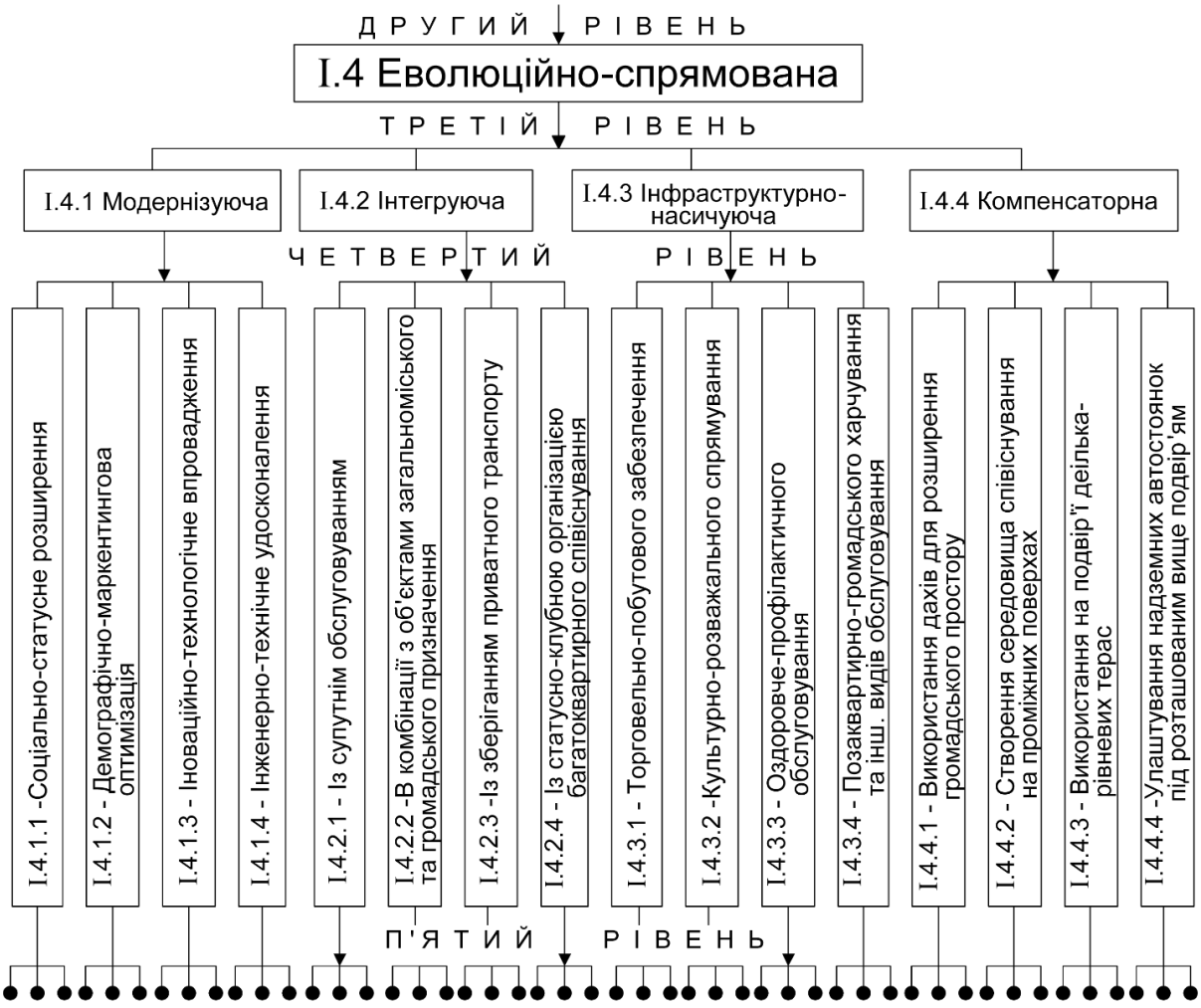

Рис. 5 Структурно-логічна схема еволюційно-спрямованої методики проектування БЖ.

Для математичної оцінки цих пріоритетів в даному дослідженні запропонована 12-бальна система визначення впливовості по кількісним показникам. Цей принцип оцінювання був обраний не випадково. Його використання до четвертого рівня включно здійснювалось у цілих числах, без десятих долей, не зважаючи на задану кількість складових частин кожної групи визначених методик. В основному більшість груп по кожному напрямку були сформовані з 4-х складових частин для котрих була розрахована оцінка (12/4) у 3 бали, але декілька з визначених груп мали лише три складові частини, що дозволило їх розрахувати (12/3) з оцінкою в 4 бали відповідно. У свою чергу, гіпотетично прийнявши за аксіому рівнозначність оцінки кожної групи третього рівня 12 балами та розподіливши їх на рівноцінні складові частини по 3 або 4 пунктам, визначення пріоритетності того чи іншого важеля в загальній методиці кількісно конкретизувалось у показниках нейтральності, впливовості або протидії. Це надало можливість оцінювання за шкалою у 0,3,4,6,8,9 та 12 балів.

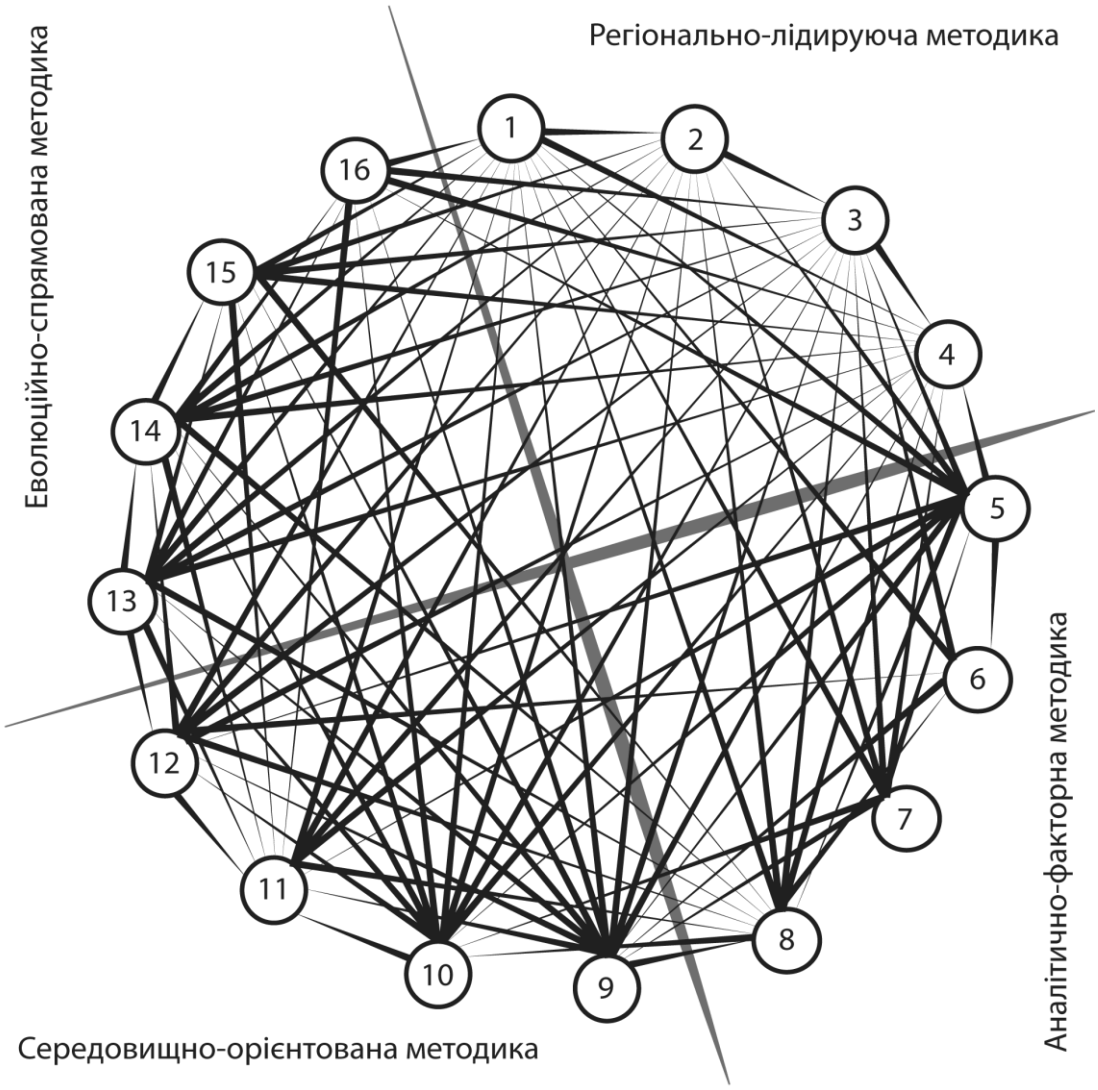

Рис. 6 Граф інцидентної взаємовпливовості методики проектування БЖ

Значне розширення шкали оціночної бази та закладенні можливості до більш ретельного визначення пріоритетів для саморегулювання і самообновлення структури у поєднанні з прийнятим факторно-змістовним наповненням структурно-логічних схем побудови методики обумовлюють наукову новизну та оригінальність дослідження в контексті прийнятності подальшого його проведення на основі теорії графів та матричної інцидентної оцінки [1]

Не вдаючись у тонкощі цієї теорії, яка за останнє майже півстоліття набула надширокого розповсюдження у світі, далі вважаємо за необхідне на рис. 6 розглянути граф що був побудований в межах даного дослідження.

Методика		Регіонально-лідируюча				Аналітично-факторна				Середовищно-орієнтована				Еволюційно-спрямована				Методика
№	⊖	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
⊕	↓	I.11	I.12	I.13	I.14	I.21	I.22	I.23	I.24	I.31	I.32	I.33	I.34	I.41	I.42	I.43	I.44	
1	I.11	0	+4	+12	+12	-12	-12	-12	-8	-4	-12	-4	-12	-12	-12	-3	-12	Регіонально-лідируюча
2	I.12	-4	0	+4	0	-12	-6	-9	-8	-3	-6	-3	-12	-9	-9	-9	0	
3	I.13	-12	-4	0	+9	-12	-3	-12	-8	-3	-12	-9	-12	-12	-9	-6	-12	
4	I.14	-12	0	-9	0	-12	0	-9	-8	-6	-12	-6	-3	-9	-9	-3	-9	
5	I.21	+12	+12	+12	+12	0	+12	-12	+9	+12	+6	+12	+12	0	0	0	+6	Аналітично-факторна
6	I.22	+12	+6	+3	0	-12	0	0	-4	+9	0	0	-6	0	0	0	0	
7	I.23	+12	+9	+12	+9	+12	0	0	0	+12	+12	0	0	0	0	0	0	
8	I.24	+8	+8	+8	+8	-9	+4	0	0	-6	+12	-12	-12	-9	-6	-12	0	
9	I.31	+4	+3	+3	+6	-12	-9	-12	+6	0	0	+6	+9	+12	+12	+12	+9	Середовищно-орієнтована
10	I.32	+12	+6	+12	+12	-6	0	-12	-12	0	0	+12	+12	+12	+12	+9	+12	
11	I.33	+4	+3	+9	+6	-12	0	0	+12	-6	-12	0	-12	-12	-12	-6	-6	
12	I.34	+12	+12	+12	+3	-12	+6	0	+12	-9	-12	+12	0	-12	+6	0	0	
13	I.41	+12	+9	+12	+9	0	0	0	+9	-12	-12	+12	+12	0	+12	+12	+12	Еволюційно-спрямована
14	I.42	+12	+9	+9	+9	0	0	0	+6	-12	-12	+12	-6	-12	0	+9	+12	
15	I.43	+3	+9	+6	+3	0	0	0	+12	-12	-9	+6	0	-12	-9	0	0	
16	I.44	+12	0	+12	+9	-6	0	0	0	-9	-12	+6	0	-12	-12	0	0	
	Σ1	+87	+86	+117	+107	-105	-8	-78	+18	-49	-81	+44	-30	-87	-36	+3	+12	
	Σ	+397				-173				-116				-108				

Рис. 7 Матриця суміжності та оціночної пріоритетності основних складових методики проектування БЖ

Природньо, що запропонований граф відображає зв'язки та їх спрямування (ребра) поміж вершин, які визначені в ньому як складові частини чотирьох методик проектування: регіонально-лідируючої (пункти 1-4), аналітично-факторної (пункти 5-8), середовищно-орієнтованої (пункти 9-12) та еволюційно-спрямованої (пункти 13-16). При цьому за для зменшення ризику, щодо здійснення некоректної оцінки по визначенню наявності або відсутності впливових спрямувань поміж 16 вершинах графа визначених у якості 4-кратних складових до вищеперерахованих методик, а також з метою здобуття достовірних даних впливовості у матриці суміжності та оціночної пріоритетності, розробленої на основі параметрів четвертих рівнів, спеціально створених для цього структурно-логічних схем (рис. 2-5) по 12-бальній системі

оцінки правильності побудови нижче запропонованої матриці інцидентності були залучені сторонні фахівці для проведення експертного аналізу.

Експертам, а їх було залучено в кількості 16 осіб, було запропоновано із 3 або 4 складових, що сформували четвертий рівень структурно-логічних схем, у відповідності до їх розуміння методичного спрямування кожної, оцінити важливість та послідовність взаємодії поміж 16 вершинами графа або основних частин визначених для методик проектування.

При цьому, експертам було надано право, в разі потреби, вносити обґрунтовані пропозиції для уточнення структурно-логічних схем, а також по 12-бальній системі оцінити впливовість взаємозв'язків у матриці суміжності та оціночної пріоритетності основних складових методики проектування БЖ.

Таким чином усі наведені вище схеми, граф інцидентності та запропонована на рис. 7 матриця, пройшли експертну оцінку, та мають відповідний до її результатів вигляд.

Отримані результати по проведеній матрично-інциденційній оцінці визначили рейтинг серед лідируючих методик проектування у вимірі впливовості на них із зовні, тобто з боку методик що попередньо ефективно діяли в інших країнах та частково або повністю були перенесені на терени держав визначених регіонів. Разом з цим, значний вплив на рейтинг відбувся ще від довготривалого залучення в ці регіони передового досвіду найкращих архітекторів та інших фахівців у сфері проектування, а також світових визначених груп лідируючих регіонів отримали Східноазійська група та країни інтенсивно-успішного розвитку. І мабуть у цьому немає нічого дивного, бо навіть неозброєним оком можна побачити масштабність проектно-будівельних "експериментів" за останні десятиліття проведених в цих країнах або з огляду на масове створення в них надсучасної забудови, основу якої складає БЖ. Це будівництво надвисоких будинків в умовах жорстко посушливого клімату в ОАЕ у забудові на відвойованих у моря територіях, створенні об'єктів клубного житла у Гонконзі, надзвичайно масова забудова мегаполісів та інших великих міст у Китаї, місторозбудова Сінгапуру посеред джунглів за умов надвисокої вологості та перегрітості атмосфери, або створення на півночі відсталого африканського континенту у ПАР житлових оаз надкомфортного співіснування з залученням передових технологій та інновацій з усього світу. Даний перелік можна було б ще довго продовжувати розглядаючи архітектуру Японії та Південної Кореї, які вже на протязі більш ніж 50 років активно впливають на світові тенденції у будівництві БЖ, чи прикладами з Бразилії та Австралії, що входять до складу регіонів інтенсивно-успішного розвитку, в контексті використання прийнятих на озброєння методик країн Євроатлантичного

регіону. Але погодимось, що у цьому немає сенсу, бо визначене матрично-інциденційне лідерство співпадає з логікою наданої професійної оцінки.

Дійсно, лише за умови використання найкращої світової архітектури у якості підґрунтя для регіонального розвитку, можна вийти на рівень методично успішно-розвинутих країн, особливо якщо це стосується найбільш масового будівництва.

Нижче за рейтингом матрично-інцидентного аналізу, щодо визначення впливовості "сторонніх" регіональних методик на власне проектування, оцінені Євроатлантична, а також Східноєвропейська у сучасному відображенні трохи модернізованих за останні чверть століття методик, що діяли у колишньому СРСР та країнах-сателітах навколо нього. Щодо першої групи, її відносна "самодостатність" у порівнянні з попередньо розглянутими, знаходить пояснення у майже декілька столітніх еволюційних процесах створення БЖ у Європі та їх колоніального розповсюдження по світу. Особливо значуще прискорення та модернізація цих процесів відбулися у США та Канаді, що як і Західна Європа поступово перетворилися на регіонально-лідируючу групу країн-донорів інноваційно-технологічного розповсюдження ідей, принципів і методик побудованих на досконалому вивченні соціально-демографічно-маркетингового попиту, а також впливовості суто місцевих факторів на проектування та будівництво БЖ. В значній мірі цьому сприяв довготривалий Євроамериканський досвід проектування та століттями діюча архітектурно-дослідницька школа. Тому слід визнати те, що рейтингове визначення методичної "самодостатності" у 87 балів, тим не менш відображає високу ефективність та регіональні спроможності супроводу проектування за рахунок дієздатного впливу аналітично-факторної, середовищно-орієнтованої та еволюційно-спрямованої складових у групі Євроатлантичної методики.

Дещо менший рейтинг у 86 бали за матрично-інцидентним визначенням отримали Східноєвропейські регіонально-лідируючі методики, які на погляд експертів були б значно вищими в разі проведення подібної оцінки наприкінці 90-х років минулого століття. Але не стільки з огляду на колишню закритість СРСР, держав Варшавського договору та країн-сателітів від заходу, скільки у контексті довготривалого та масового планово-директивного впровадження різноманітних вітчизняних методик у проектування та будівництво, але особливо, якщо це стосується створення БЖ.

У наслідок розпаду Радянського Союзу деякі колишні країни соціалістичної співдружності та республіки із складу СРСР переорієнтувалися на залучення інновацій з заходу, але більшість, впроваджуючи передові технології продовжують архітектурно-будівельну діяльність в руслі використання дещо модернізованих пострадянських методик.

І це не дивує, бо окрім певної недосконалості методичного супроводу, який колись активно впроваджувався, його сучасне застосування в інноваційно-модернізованому вигляді аналітично-факторних та середовищно-еволюційних методик, дозволив принаймні в Україні і не тільки, зберегти масове будівництво житла, значно покращити його якість та урізноманітнення з метою задоволення надширокого попиту на ринку нерухомості.

Тому слід визнати що рейтинг сучасних Східноєвропейських методик маючи тенденцію дещо до зменшення, попри усе зберігає доволі високий рівень, але у першу чергу за рахунок попередніх здобутків в архітектурно-дослідницькій та проектно-експериментально науковій діяльності даного регіону. Не варто при цьому забувати про те, що і по нині деякі методики, особливо якщо це стосується створення БЖ, прийняті світом та активно використовуються у інноваційно-модернізованому вигляді навіть в деяких країнах лідируючих регіонів на кшталт КНР та інших, які не увійшли до визначеного переліку.

Поряд з тим, що матрично-інцидентний засіб дозволив встановити зв'язки та взаємодію поміж регіонально-лідируючими методиками та визначити рівні впливовості на їх рейтинги з боку інших методичних підходів, його використання дозволило кожну з визначених груп розглянути диференційно у визначених пріоритетах її складових частин.

Таким чином було визначено, що кожну з трьох методичних груп, як правило сформована з переважної більшості складових, які напряму алгоритмізують процеси, та не менше однієї складової що підпорядкована цим методичним структурам.

Так розподілені за рейтингом впливовості аналітично-факторної групи: природно-кліматичного спрямування (з оцінкою -105 балів); місцево-топографічного орієнтування (-78 балів); культурно-історичного відображення (-8 балів) підпорядковують методики інфраструктурно-містобудівного удосконалення (+18 балів). Середовищно -орієнтована група, що розподілилась за рейтингом на урбаністичну (-81 бали); гуманістичну (-49 балів) та реноваційну (-30 бали) складові, підпорядковують методики антидеградаційного спрямування (+44 балів).

Для еволюційно-спрямованих методик рейтинговий розподіл на модернізуючу (-87 балів) та інтегруючу (-36 балів) складові також підпорядкували компенсаторну (+12 балів) та інфраструктурно-насичуючу (+3 бали) частини.

Висновок

Таким чином закладені в основу даного дослідження структурно -логічні системи суміжностей регіонально-лідируючого спрямування та інших

складових, які алгоритмують аналітично-факторне оцінювання, а також державно-виважене спрямування, дозволили на основі створених графа та матриці інцидентності визначити пріоритети взаємовливовості серед більш ніж 60 елементів методики проектування. Кількісний склад цих елементів у відображенні їх системно-функціонального наповнення, у електронно-автоматизованому режимі дозволить забезпечити досягнення високої якості організаційно-супроводжувальних методичних заходів та оціночних засобів, а також саморегуляцію та самообновлення методики проектування БЖ.

Література

1. Харари. Ф. Теория графов – М,: Мир.- 1973 – 300с.
2. Товбич Валерій Васильович. Методологічні основи формування і розвитку архітектурної діяльності.- Дисертація д-ра архітектури: 18.00.01, Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури. - Київ, 2014.- 390 с.
3. Книш, В.І. Основи методики об’ємно-просторової організації (інтегрування) багатоквартирного житла в динаміці проектування сучасних об’єктів нерухомості / В.І. Книш // Архітектурний вісник КНУБА: Наук.-техн. збірник / Відпов. ред. П.М. Куліков. – К., КНУБА, 2016. – Вип. 8 – 9. – С 52 – 73. Українською мовою.
4. Посібник навчального курсу до професійної атестації архітекторів: Загальний модуль / Видання третє. Автори-упорядники: О.П. Чижевський, кандидат архітектури (керівник колективу), С.Г. Буравченко, кандидат архітектури, Т.В. Криштоп, кандидат технічних наук. - К.: ТОВ ВПК «Експрес-Поліграф», 2016. – 227 с.
5. Державні будівельні норми. Будинки і споруди. Житлові будинки. Основні положення: ДБН В.2.2-15-2005. – [На заміну СНиП 2.08.01-89; чинні від 2006-01-01]. – К.: Мінбуд України, 2005. – 35 с. – (Державні будівельні норми).
6. Книш, В.І. Архітектурне проектування житла. Нотатки з досвіду архітектора-практика [Текст] // Навчальний посібник / В.І. Книш. – К.: КНУБА; А+С, 2012. – 176 с.: іл.

Аннотация

В статье рассмотрена иерархия структурно-логических схем в методике проектирования многоквартирного жилья. Теоретически доказана целесообразность использования 12-бальной шкалы для оценки приоритетов воздействия, а также графо-матрично-инцидентально оценены эти показатели.

Ключевые слова: саморегулирование, самообновление, иерархия, методика, проектирование, регионально-лидирующая, аналитически-факторная, пространственно-ориентированная, эволюционно-направленная, граф, матрица инцидентности, смежность, оценочная приоритетность, многоквартирное жилье.

Abstract

The article considers the hierarchy of structurally-logic schemes in the methodology of projecting apartment building. Theoretically proved the reasonability of usage 12-point scale for assess the priorities of impact. Also set a value for these indicators by the graph incidence matrix.

Key words: self-regulation, self-renovation, hierarchy, methodology, projecting, regional leading, analysis and factorial, spatial-oriented, evolutionary-directed, graph, matrix, incidence, contiguity, valuation priority, apartment building.

УДК 798

О.Є. Ковальська,
кандидат архітектури,
доцент кафедри АПЦБіС КНУБА

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПАСИВНОСТІ МАЛОПОВЕРХОВИХ ЖИТЛОВИХ БУДИНКІВ В УМОВАХ ТРОПІЧНОГО КЛІМАТУ ЗА РАХУНОК АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНИХ ЗАСОБІВ

Анотація: розглядаються можливості та шляхи розвитку архітектури пасивних житлових будинків в умовах тропічного клімату, виявлені основні способи енергозбереження, надані узагальнені рекомендації щодо їх проектування.

Ключові слова: енергоспоживання будівель, малоповерхова забудова, клімат, енергоефективність.

Постановка проблеми. Питання поліпшення стану навколишнього середовищабезпосередньо пов'язане зі зниженням енергоспоживання будівель, розробкою оптимальних архітектурно-планувальних рішень та використанням найсучасніших матеріалів і технологій. У зв'язку зі зростаючою кількістю населення в світі склалася ситуація коли існуючі моделі приватної забудови вже не задовольняють сучасним екологічним вимогам, атакож потребам людей. Частка приватної малоповерхової забудови у світовій архітектурі досить велика, актуальність розвитку енергозберігаючих технологій найближчим часом буде зростати.

Виклад основного матеріалу.Для архітекторів багатьох тропічних країн питання архітектурно-планувальних засобів при проектуванні енергозберігаючих будівель є новимита погано вивченими. Архітектурно-планувальні рішення, що використовуються ними, лише іноді враховують

аспекти енергозбереження, також невисокою є популярність ідей енергозбереження серед населення тропічної зони.При проектуванні енергозберігаючих будівель основним аспектом стала необхідність скорочення енергетичних витрат при експлуатації будівель, що спричинило причиною розвитку пасивних житлових будинків.

Проблеми енергоефективності по-різному вирішуються в різних кліматичних зонах. У країнах з тропічним кліматом головним завданням архітекторів стало прагнення уникнути спеки в приміщеннях, але з цим скоротити енергетичні витрати при кондиціонуванні і освітленні будинків.При прийнятті рішення про використання різних архітектурно-планувальних заходів, необхідно враховувати насамперед специфіку місцевих кліматичних умов. Тропічна зона характеризуєтьсяспекотним сухим літом (середня температура + 20-27 ° С, а в деяких регіонах досягає пікових значень + 57 ° С, взимку середня температура становить +10-15 ° С). Зміни температур протягом доби дуже великі, можуть перевищувати 40 ° С [1].Для досягнення цієї мети використовуються наступні архітектурно-планувальні прийоми, такі як оптимізація форми будівель, орієнтація, провітрювання, захист від сонячної радіації тощо.

Оптимізація форми будівель полягає у наступному: виходячи з впливу тепла на зовнішні стіни будівель, для спекотного клімату рекомендується оптимальне співвідношення довжини поперечного та поздовжнього фасадів від 1: 1,7 до 1: 3. Там, де немає можливості використатирекомендовані пропозиції, можна розчленувати загальний об’єм будівлі на частини більш оптимальної форми з використанням відкритих просторів, таких як сади, внутрішні дворики,лоджії,комунікаційніотворитощо. Для уникання перегріву основних житлових приміщень облаштовуються допоміжні «буферні» приміщення, які захищають їх з півдня і заходу[4].

Орієнтація будівель.Обов’язковим є розміщення малоповерховихбудинків на ділянках з оптимальним мікрокліматом, організація вуличної мережі з розрахунком на мінімізацію впливу сонця; оптимальне орієнтування по сторонах світу довгих вузьких будівель більш важливо, ніж квадратних, так як основна маса сонячної радіації припадає на 2 фасади: східний і західний. У тропічних районах головні приміщення доцільно орієнтувати на північ або на північний схід. Також можлива південна орієнтація таких будівель, тому що сонце при освітлені південного фасаду підіймається високо вгору, що при належних сонцезахисних заходах унеможливлює потрапляння сонячних променів в приміщення, але при цьому не слід забувати, що те ж саме сонце нагріває повітря біля стін будинків до такого стану, що провітрювання у обідні часи втрачає всякий сенс[2, 3].

Особливо важливе зниження негативного впливу тропічного клімату для будівель з несприятливою орієнтацією. При цьому архітектурно-планувальнерішення таких будівель має прийматися, виходячи з пріоритету головних приміщень в забезпеченні належного мікроклімату, а для другорядних приміщень допускається погіршення умов. В таких умовахрекомендується ієрархія розташування приміщень в залежності від рівня вимог до санітарно-гігієнічних показників.

Основним заходом для створення оптимальних кліматичних умов в приміщеннях малоповерхових житлових будинків у тропічному кліматі є обов'язкове *наскрізне провітрювання* кожного житлового приміщення.Використовуючи народний досвід, можна сказати, що відкритий дворик є необхідним елементом у структурі створення наскрізного руху вітру в такихбудинках, але повітря в таких двориках у жаркі дні настільки перегрівається, що не дає змогу використовувати дворик за призначенням. Тут треба відмітити, що наскрізний рух вітру досягається лише за допомогою додаткових електроприладів, таких як стаціонарні вентилятори, що іде у супротив ідеї енергозбереження. Якщо влаштування дворика є неможливим, то необхідно формувати інший простір для провітрювання, який безпосередньо контактує із зовнішнім середовищем і максимально з'єднується з приміщеннями, а саме: коридор дляпровітрювання, дворик і сади на верхніх відмітках, тощо. Певні результати дає і кутове провітрювання[5].

Також важливим є *розташування* будинку на ділянці. Краще коли малоповерхові житлові будинки розміщуються кожен окремо, що дає змогу найбільш зручно зорієнтувати по сторонах світу основні приміщення, забезпечує можливість провітрювання, і надає змогу влаштувати на ділянці зелені насадження таким чином, щоб якнайкраще використати їх затінок[6].

Нажаль у сучасних архітектурно-будівельних тенденціях ми спостерігаємо нехтування цим простим правилом. У країнах з тропічним кліматом за останнє сторіччя створено безлічвулиць, кварталів, міст з використанням блокованих малоповерхових будинків, у яких порушені правила орієнтації приміщень по сторонах світу[6,7].

Захист від сонячної радіації. Фасади, що сильно нагріваються сонцем, повинні бути прикриті сонцезахисними пристроями. Крім статичних, треба використовувати рухливі сонцезахисні пристрої, а також враховувати потенціал таких конструктивно-планувальних і функціональних елементів будівель, як балкони, еркери тощо. Важливий захист даху від нагрівання, оскільки традиційна горизонтальна поверхня даху в південних районах отримує в 2-3 рази більше сонячної радіації, ніж вертикальна стіна. Необхідно влаштовувати веранди на дахах, озеленення на даху та стінах, квітники на балконах і лоджіях.

Для отримання оптимальних умов мікроклімату малоповерхових житлових будинків із мінімальною затратою енергії слід поєднувати усівищеназвані заходи, що є взаємопов’язаними.

Висновки. Перед сучасними архітекторами стало непросте завдання забезпечення енергетичної пасивності будівель, в тому числі малоповерхових житлових будинків, за рахунок архітектурно-планувальних засобів, які відрізняються один від одного в різних кліматичних умовах.

При проектуванні та експлуатації малоповерхових житлових будинків в умовах тропічного кліматуархітектурнийаспект в обов'язковому порядку повинна стати важливою складовою стратегії їх енергозбереження.

Напрями подальшого дослідження. Вивчення засад, методів і прийомів забезпечення енергетичної пасивності малоповерхових житлових будинків в умовах різних кліматичних зон.

Список літератури.

1. Bureau of Meteorology (BOM). (2010). http://www.bom.gov.au/
2. Carlsson-Kanyama A. & Linden A. (2007). Energy efficiency in residences- challenges for women and meninthe North. Energy Policy 35: 2163-2172
3. Lenzen M., Wier M., Cohen C., Hayami H., Pachauri S. &Schaeffer R. (2006). A comparative multivariate analysis of house hold energyre quirements in Australia, Brazil, Denmark, India and Japan. Energy 31: 181-207
4. Mahapatra K. &Gustavsson L. (2008). An adopter-centric approach to analyse the diffusion patterns of innovative residential heating systems in Sweden. Energy Policy 36: 577-590
5. Nair G., Gustavsson L. &Mahapatra K, (2009). A doption of energy efficiency measures in Swedish detached houses. International Scientific Conference on Energy Systemswith IT, 11- 12 March, Stockholm, Sweden. 45. Nair G., Gustavsson L. &Mahapatra K. (2010).
6. Factors in fluencing energy efficiency in vest ment sinexisting Swedishresi dential buildings. EnergyPolicy 38: 2956-2963
7. Strengers Y. (2008). Challenging comfort and clean lines norms through interactive in-homefeed backsystems. Green Pervasive Workshopat Pervasive Persuasive 2008, Sydney 19 May

Аннотация

В статье рассматриваются возможности и пути развития архитектуры пассивных домов в условиях тропического климата, выявлены основне способы энергосбережения, предоставленны обобщенные рекомендации по их проектированию.

Ключевые слова: энергопотребление зданий, малоэтажнаязастройка, климат, энергоэффективность.

Abstract

The possibilities and way sof Architecture passive housesin a tropical climate, discovered the basic methods of energy saving granted generalized recommendations for their design.

Keywords: energy buildings, low-rise buildings, climate, energy.

УДК 659.158

В. Я. Маланюк
кандидат архітектури, доцент
кафедра дизайну середовища КНУКіМ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДИЗАЙНІ ВІТРИН

Анотація: у статті розглянуто особливості застосування нових технологій у дизайні зовнішніх вітрин магазинів: високотехнологічного технічного забезпечення, новітніх комп'ютерних технологій.

Ключові слова: проектування, вітрина, дизайн, нові технології.

Постановка проблеми. Незважаючи на фінансово-економічну кризу, останнім часом спостерігається постійне зростання кількості магазинів різної спеціалізації. На стадії економічної депресії відкриття нових торговельних об'єктів і реконструкція існуючих відбувається в умовах жорсткої конкуренції, при цьому пріоритетним завданням є винайдення нових засобів залучення покупців до торговельного закладу. Одним із ефективних засобів приваблення покупців є вітрина магазину. Якісний дизайн вітрини не лише представляє товари у найвигіднішому світлі, знайомить з їх асортиментом, але й заохочує пересічного перехожого зайти всередину та мотивує здійснити покупку. Важливим аспектом привернення уваги потенційного відвідувача можуть стати оригінальні вітрини, створені з використанням різноманітних можливостей нових технологій сучасності.

Аналіз літератури з проблеми дослідження. Різні аспекти дизайн-проектування вітрин торговельних закладів висвітлено у працях: К. Канаян, Р. Канаян, А. Канаян [5], Р. Колборна, М. Кухти, В. Літвінова [7], Т. Моргана [8], В. Серякова, О. Соколова, Е. Нойферта [10].

Основні принципи, рекомендації з дизайну та методика оформлення вітрин закладів культури представлені у праці Д. Неяглова [9]. О.М. Лагода у своїй публікації розглядає вітриністику як складову візуального мерчандайзингу та сучасну форму художньої репрезентації в індустрії моди [6]. Ф. С. Поморов і С. Б. Поморов розглядають сучасні проблеми проектування вітрини як елемента міського середовища та відзначають низку як позитивних, так і негативних тенденцій в оформленні вітринного простору [11]. Н. С. Будянська висвітлює сучасні методи та принципи оформлення новорічних вітрин, розглядає дизайн динамічних вітрин як найбільш актуальний напрямок у сфері презентації продукції та послуг [3]. Аналіз останніх публікацій свідчить

про необхідність досліджень у виявленні можливостей застосування нових технологій у дизайні вітрин сучасних магазинів.

Формулювання цілей статті. Спираючись на публікації у спеціалізованих фахових виданнях та інтернет джерелах, дослідити можливості використання нових технологій у дизайні зовнішніх вітрин магазинів.

Основна частина. Згідно з визначенням, вітрина – засклений ящик, шафа або велике вікно, пристосовані для експозиції або реклами різних товарів чи предметів [2]. Вітрина є важливим засобом позиціонування бренда на ринку, інструментом формування у споживача уявлень про асортимент і якість товарів, засобом ціноутворення та формування загальної маркетингової політики компанії [3; с. 296]. Важливість оформлення вітрини магазину обумовлюється, тим фактом, що думка відвідати магазин часто виникає у перехожих спонтанно саме завдяки спокусливій вітрині, яка виконує роль реклами магазину. У темний час доби яскраві вітрини прикрашають місто, освітлюють вулиці, що зокрема сприяє зменшенню криміногенної небезпеки. Фахівці з дизайну міського середовища радять уникати використання глухих заклеєних вітрин, які виглядають неприязно та створюють відчуття занедбаності [1, 12].

Розмаїтий світ сучасних вітрин має свою типологію, що відбувається за наступними категоріями: 1) за товарною ознакою; 2) за характером оформлення; 3) за ступенем відкритості; 4) за розміщенням на фасаді [14]; 5) за технічними засобами оформлення [3; с. 296].

Науково-технічний прогрес пропонує сучасному дизайнерові, який працює у галузі експозиційного дизайну і зокрема вітриністики, багату палітру засобів, серед яких – використання високотехнологічного технічного забезпечення, новітніх комп’ютерних технологій і нестандартних способів подачі інформації та приваблення уваги потенційних клієнтів. Однією з найбільш перспективних є **технологія інтерактивної взаємодії «Just Touch»**, що з’явилась у США на початку XXI століття та працює на базі системи «Touch Screen». Дана технологія дає можливість відслідковувати рухи рук споживача та з їх допомогою керувати функціями меню, розташованого на спеціальному табло. Ця система активно використовується в сучасних комп’ютерах і мобільних телефонах. Вона реагує на найлегший дотик. Робота системи відбувається завдяки надчутливій сенсорній плівці, що покриває поверхню інформаційного табло. Система дозволяє використовувати вітрину магазину як повноцінний канал продажів, причому у США дана технологія впроваджена у кожному третьому пункті торгівлі або надання послуг [4].

На виставці споживчої електроніки IFA у Берліні представниками інституту Хайнріха Херца Фраунгофера (Fraunhofer Heinrich Hertz Institute)

було продемонстровано дослідний зразок вітрини магазину, який дозволяє покупцям отримати детальну інформацію про товари, які знаходяться на вітрині, навіть у тому випадку, коли магазин закритий. **Система Interactive Shop Window** складається з плоского широкоформатного дисплея та датчика руху, розташованого за склом вітрини магазину. Коли покупці будуть стояти перед цією вітриною, вони можуть вказати на товар, який їх зацікавив. Система визначає, на який товар вказав покупець, освітлює його рухомим освітлювальним пристроєм, а на дисплеї буде відображена інформація про товар. Покупці зможуть роздивитися на екрані товар у різноманітних кольорових варіантах і дізнатися про його характеристики. Основною проблемою системи Interactive Shop Window є те, що вона встановлюється за склом, яке відділяє її від користувача. Скло відбиває світло й образи, що заважає правильній роботі розпізнавання рухів і жестів. Другою проблемою є те, що для правильної роботи системи необхідно, щоб користувач здійснював певні жести саме у тій області, на яку дивиться датчик руху [15].

Інтерактивні вітрини поєднують у собі переваги стандартних відеоекранів і можливості залучення перехожих у безпосередній контакт: від тестування реальних можливостей запропонованого товару до захопливих ігор, що зміцнюють емоційний зв'язок з брендом. **Інтерактивна вітрина у вигляді віртуального каталогу** магазину Puma у Монреалі, Канада дає можливість ознайомитись з асортиментом магазину навіть у той час, коли магазин закритий. За допомогою віртуальної клавіатури перехожі також можуть залишати на екрані свої повідомлення [13].

Ralph Lauren послідовно інтегрує інтерактивні вітрини в мережу власних бутиків по всьому світу. В 2007 році Ralph Lauren дав можливість перехожим переглядати моделі з колекції, присвяченій Уімблдонському турніру, та замовляти їх прямо з вулиці. Крім цього, під час проходження самого турніру на цих вітринах можна було узнати рахунок матчів і отримати поради з гри у теніс. У цьому ж році Ralph Lauren обладнав вітрини деяких своїх магазинів великими екранами у вигляді iPhone, на яких перехожі могли створити свій власний дизайн футболок [13].

Інтерактивні рішення успішно використовуються для привертання уваги до нових гаджетів. Екран вдало імітує тачскрін і дозволяє перехожим отримати уявлення про інтерфейс, швидкість і зручність взаємодії. Ця технологія була використана у Мельбурні під час запуску продажів Windows Phone 7 [13].

Для компаній, продукти яких презентують не дизайн і функції, а характеристики, які неможливо показати на екрані (наприклад, смак чи запах), використовуються інтерактивні ігри, що допомагають встановити з глядачем емоційний контакт. Сенсори руху в інтерактивних вітринах можуть

використовувати рухи для того, щоб відкривати або проявляти частину зображення на екранах. Дана технологія була застосована в 2007 році в інтерактивних вітринах магазинів Intimates у Нью-Йорку.

Нові технології в оформленні вітрин магазинів активно використовуються також для проведення маркетингових досліджень і просування на ринок нових товарів. Італійська компанія Almax випускає манекенів для вітрин **EyeSee Mannequin**, які обладнані крихітною прихованою камерою та комп'ютерною системою, яка може відслідкувати зацікавлених покупців, вираз їх обличчя та манеру поведінки. Програмне забезпечення манекена EyeSee Mannequin здатне розпізнати на зображенні з камери не лише окремих покупців, але й стать, вік і національну приналежність людини. Ці дані дозволяють власникам магазинів вибрати найбільш оптимальну маркетингову тактику. Наприклад, в одному з магазинів за допомогою манекена EyeSee Mannequin було встановлено, що 50 відсотків людей, які заглядають у вітрину протягом дня, це – діти. Після цього власники магазину виставили вітрину з товарами для дітей, і торгівля почала відбуватися набагато жвавіше [16].

Висновки. Аналіз прикладів вирішення дизайну вітрин сучасних магазинів із застосуванням нових технологій дозволяє виділити основні напрями, що базуються на використанні високотехнологічного технічного забезпечення, новітніх комп'ютерних технологій. Доцільність їх використання у дизайн-проектуванні вітрин магазинів обумовлена цілою низкою успішно реалізованих завдань, зокрема таких як: досягнення якісно нового рівня обслуговування покупців, проведення маркетингових досліджень і просування на ринок нових товарів, збагачення архітектурного обличчя міста, створення міського середовища, дружнього до людини.

Література

1. Архитектурно-художественная концепция внешнего облика улиц, магистралей и территорий города Москвы, выполненная в пилотном режиме. – М.: Студия Артемия Лебедева, 2013. – 62 с.
2. Безродний П.П. Архітектурні терміни: Короткий російсько-український тлумачний словник / За ред. В.В. Савченка. – К.: Вища школа, 2008. – 263 с.
3. Будянская Н.С. Современные методы и средства оформления новогодних витрин / Н.С. Будянская // XVII Международная научно-практическая конференция «Современные техника и технологии». – Томск. – 2011. – С. 296-297.

4. Дроздов Г.Д. Инновационные направления в процессе модернизации коммуникативных технологий / Г.Д. Дроздов, В.А. Бабурин // Проблемы современной экономики. – 2016. – №1(57). – С. 26-31.
5. Канаян К. Проектирование магазинов и торговых центров / К. Канаян, Р. Канаян, А. Канаян. – М.: Юнион-Стандарт Консалтинг, 2005. – 424 с.
6. Лагода О.М. Вітриністика як сучасна форма художньої репрезентації в індустрії моди / О.М. Лагода // Вісник ХДАДМ. – 2013. - №3. – С. 89-93.
7. Литвинов В. Дизайн: магазин, витрина… / В. Литвинов. – М.: Рудизайн, 2007. – 400 с.
8. Морган Т. Визуальный мерчандайзинг. Витрины и прилавки для розничной торговли / Т. Морган. – М.: Рипол Классик, 2008. – 208 с.
9. Неяглов Д. Рекомендации по дизайну и коммуникации для учреждений культуры. Оформление витрин / Д. Неяглов. – М.: Издание Московского института социально-культурных программ, 2015. – 55 с.
10. Нойферт Э. Строительное проектирование / Э. Нойферт. – М.: Стройиздат, 1991. – 392 с.
11. Поморов Ф.С. Современные проблемы проектирования витрины как элемент архитектурной среды / Ф.С. Поморов, С.Б. Поморов // Вестник АлтГТУ им. И.И. Ползунова. – 2010. – №1-2. – С. 180-182.
12. Посібник з вуличного дизайну м. Києва. – К.: Інститут міського цивільного проектування, 2015. – 279 с.
13. http://interactive.com.ua/articles/interaktivnue_vitriny_bydyshee.
14. http://www.usconsult.ru/design/store-facade/store-window.html.
15. http://www.dailytechinfo.org/infotech/2884-vitriny-magazinov-stanovyatsya-vysokotehnologichnymi-s-pomoschyu-interaktivnyh-displeev-i-tehnologiy-raspoznavaniya-zhestov.html.
16. http://www.dailytechinfo.org/np/4259-umnye-manekeny-nablyudayut-za-vami-s-vitrin-magazinov.html.

Аннотация

В статье рассмотрены особенности применения новых технологий в дизайне внешних витрин магазинов: высокотехнологического технического обеспечения, новейших компьютерных технологий.

Ключевые слова: проектирование, витрина, дизайн, новые технологии.

Annotation

In the article the features of application of new technologies are considered in the design of external shop-windows of shops: highly technological hardware, newest computer technologies.

Keywords: projection, shop-window, design, new technologies.

УДК 728.4(045.2)

А. Р. Пономаренко,
студент НАУ,
Л. М. Бармашина,
канд. архіт., доцент НАУ

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ФОРМУВАННЯ СТУДЕНТСЬКИХ ГУРТОЖИТКІВ

Анотація: у статті розглянуто питання щодо створення комфортного житла для учнівської молоді українських вишів. Представлено результати соціологічних досліджень щодо проблеми комфортного студентського житла та відповідні перспективні напрями її вирішення. Визначено основні функціональні зони студентського гуртожитку і сформульовано основні тенденції формування студентських осередків у сучасних умовах. Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до вирішення зазначених питань.

Ключові слова: студентський гуртожиток, житловий осередок, функціональне зонування, планувальна структура.

У сучасному світі запорукою успішного розвитку країни стають інвестиції в підростаюче покоління та його освіту. Зацікавленість щодо вивчення тенденцій і проблематики формування студентських гуртожитків в Україні обумовлена нагальною потребою студентської молоді у відповідному її потребам житлі. Володіючи великим життєвим потенціалом і, як правило, не маючи великих фінансових можливостей, будучи досить мобільною категорією населення, студентство завжди було замовником особливих специфічних форм житла, призначеного для індивіда, а саме гуртожитків. Незважаючи на наявні нормативи з проектування тимчасового житла з урахуванням потреб студентів, гуртожитки продовжують будуватися з порушенням встановлених нормативів щодо планувальних рішень житлових осередків, складу та площі інших приміщень.

Серед архітекторів-науковців, які присвятили свої дослідження питанням проектування гуртожитків як типологічних об’єктів, а також їх окремих елементів, слід виділити Сорокіна К.Ф., Курочкіна Л.А., Попова А.В. Їхні роботи охоплюють багато питань цієї теми та висвітлюють певні аспекти архітектурно-просторової організації студентського житла. При цьому слід зазначити, що автори акцентують увагу на економії площ і ресурсів при будівництві гуртожитків, пояснюючи такий підхід різними чинниками і, зокрема, важкою економічною ситуацією. Однак сьогодні така економія тягне

за собою функціональний і психологічний дискомфорт протягом всього тривалого періоду проживання в студентських гуртожитках.

Перехід на новий рівень життя в Україні характеризується, зокрема, необхідністю докорінних змін житлового студентського середовища. Це стосується наступних аспектів: організація території вузів; розміщення та; архітектурно-планувальні рішення навчальних і житлових корпусів, їх взаємозв'язки; умови побуту, дозвілля та наукової творчості студентів. Невідповідність світовим стандартам зазначених характеристик негативно впливає на осмислення ролі, функції і соціальної значущості «інтелектуального молодого покоління». Актуальність житлового питання для студентів підтверджують щорічні соціологічні дослідження. У зв'язку з уповільненими темпами вирішення комплексу проблем підвищення доступності та комфортності житла для молодого населення, зокрема студентів, необхідним є також пошук нових функціонально-планувальних рішень молодіжних житлових комплексів за рахунок приватно-державного партнерства.

У даній роботі ми маємо за мету узагальнити проблемні питання та визначити необхідні і найбільш ефективні у соціальному і економічному аспектах рішення щодо організації планувальних одиниць студентського житла в сучасних умовах як при новому будівництві, так і при реконструкції існуючих будівель в Україні.

Останнім часом із розвитком осередків освіти і культури, в яких формується інтелектуальний потенціал країни, все більше уваги потребує перспективне студентське житло. Спеціалісти вважають, що відповідний розвиток має відбуватися в напрямку індивідуалізації житлових просторів, підвищення комфортності та адаптації студентського житла до нових технологій освітньої праці. Це потребує нагальних кількісних і якісних змін, перш за все, в сфері проектування гуртожитків на основі нових підходів, які мають враховувати вимоги студентської молоді. Загальні масштаби будівництва в містах ростуть кожен день, але при цьому актуальніше стає істотна проблема нестачі раціонально-функціональних організацій житлових осередків.

Результати обстежень побудованих у минулі роки за уніфікованими проектами гуртожитків дозволяють виділити основні негативні риси пострадянської та, зокрема, вітчизняної архітектурної практики щодо організації і параметрів студентського житла. Найбільшим недоліком є переважаючий принцип заселення по 3 і більше людини в кімнату при середньому показнику житлової площі 5,5-6 м^2 на людину, що призводять до тісноти та інших негативних наслідків. Брак місця посилюється стихійним насиченням житлової кімнати не передбаченими проектом функціями, які, з

огляду на небажання здійснювати тривалі переходи до запроектованих для цього колективних приміщень, мешканці переносять до кімнат. Таким чином, в кімнатах розміщуються чайники, мікрохвильові печі, комп'ютери, холодильники, портативні електроплитки, додаткові столи тощо.

Студенти потребують постійного індивідуального робочого місця в житловій кімнаті незалежно від майбутнього фаху. При цьому, якщо студент живе не один, то його розпорядок дня, особливо відпочинок, не повинен залежати від розпорядку дня сусіда.

Щодо обслуговуючих приміщень (умивальних, туалетів, кухонь тощо) то вони в старих гуртожитках, як правило, локалізовані в групи і розміщуються по поверхово. Це призводить до їх значного віддалення від житлових кімнат, іноді більше, ніж на 50 м, що в свою чергу потребує значних витрат часу, особливо в ранкові години, та до порушень режиму харчування і сну. В більшості існуючих гуртожитків, житлові кімнати виходять безпосередньо в коридор. Як показали дослідження і спостереження щодо гігієнічності, під час спалахів захворювань виникає небезпека їх швидкого поширення по всій будівлі. Така загроза в гуртожитках коридорного типу в 3-4 рази більше, ніж в будинках з організованими житловими осередками (блоками). Елементи горизонтальної комунікації - коридори - є постійним джерелом шуму. Існуюча архітектурна організація гуртожитків орієнтована на колективний побут, не враховує психологічні і соціологічні аспекти формування особистості в період навчання у вузі, призводить до функціонально-психологічного дискомфорту, незручностей, загрози здоров'ю проживаючих тощо. Все це зашкоджує не тільки освітній діяльності, а й професійному, соціокультурному і духовному становленню особистості [1].

Існуючі гуртожитки часто мають низьку архітектурну виразність - монотонність фасадів, відсутність будь-якої архітектурної композиції, пластики, декору тощо. Це обумовлено, зокрема, нераціональною коридорною системою, монофункціональним внутрішнім змістом і однотипністю приміщень.

В рамках дослідження було проведено опитування серед студентів, що живуть в українських гуртожитках. Анкетні результати виявили існуючі проблемні ситуації в студентських осередках, а також визначили бажане житлове середовище – так зване «ідеальне житло очима студентів». На рис.1 наведено дані стосовно відношення студентів до наявності ряду додаткових функцій у межах житлового осередку.

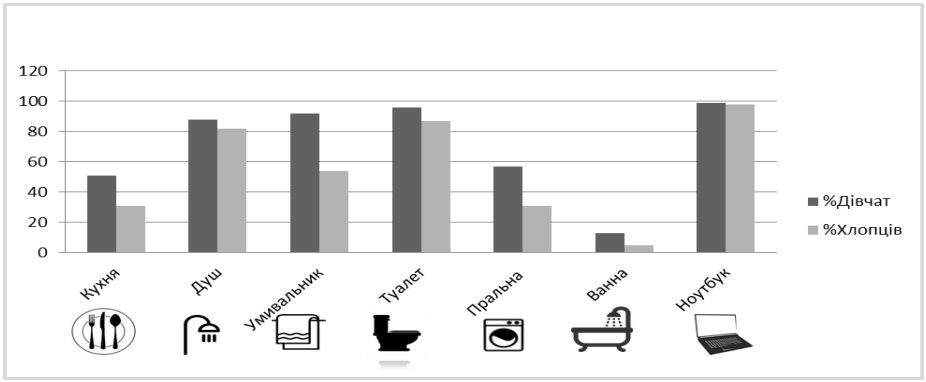

Рис.1.Діаграмафункціонального складу приміщень з урахуванням побажань студентів

Представлена на рис. 2 діаграма показує, що в переважній більшості студенти технічних і гуманітарних спеціальностей бажають відпочивати в своїй оселі зі зручною функціональною організацією. Студенти архітектурно-художніх спеціальностей, будучи за своєю натурою і професійним спрямуванням експериментаторами і творчими першовідкривачами нових функціонально-просторових утворень в житловому середовищі, ставлять на перше місце незвичайність і екстравагантність студентського житла, нестандартний дизайн інтер'єру житлового осередку, що відображає внутрішній світ особистості студента. І тільки 4% опитуваних студентів: дизайнери віртуального світу, біохакери ,інженери по відновленню природного середовища віддали перевагу ультрасучасним архітектурно-планувальним рішенням.

Рис 2. Вибір архітектурно-просторового рішення студентського житла

У процесі дослідження визначено загальні функціонально-планувальні елементи студентського гуртожитку. Житло студентів складається з наступних основних функціональних зон: житлова зона, що включає житлові кімнати з підсобними приміщеннями та поверхові обслуговуючі приміщення; громадська зона (група приміщень громадського харчування, культурно-побутового обслуговування, спортивних занять); адміністративно-господарська (кімнати адміністрації, персоналу, службові та підсобні приміщення (рис. 3).

Рис.3. Блок-схема основних приміщень студентського гуртожитку

Існуючі будинки та комплекси студентського житла характеризуються, в цілому, недостатньо розвиненою інфраструктурою побутового і культурного обслуговування. Наступна діаграма, представлена на рис.4, відображує додаткові бажані послуги та відповідні приміщення, перелік яких, як показало дослідження, є досить великим.

Рис.4. Діаграма додаткових приміщень у студентських гуртожитках

Слід зазначити, що досвід зарубіжних країн підтверджує доцільність існування значної кількості приміщень різноманітного культурно-побутового

призначення, які є необхідними для забезпечення соціально-психологічного комфорту в студентському житлі [2].

Виявлені тенденції розвитку потреб студентства і формування адекватних нормативних вимог дозволять цілеспрямовано вирішувати при реконструкції існуючих і будівництві нових гуртожитків ряд завдань. Головне з них - це наявність розвинутої інфраструктури, яка сьогодні необхідна сучасним студентам для отримання знань та всебічного розвитку. Основними тенденціями при формуванні нових будівель студентських гуртожитків, здатних задовольнити основні потреби нового покоління студентів, повинні стати:

• оптимальне функціонально-планувальне рішення, як на рівні житлового

• наявність і різноманітність блоків і приміщень соціально-культурного призначення;

• можливість створення малого особистого простору на рівні житлового осередку;

• виразність і сучасність зовнішнього вигляду будівлі, тектонічне та композиційне відображення архітектурно-просторової структури гуртожитку.

Література:

1. Курочкин Л. А. Основные принципы проектирования жилой ячейки студенческого общежития: дис. канд. арх.: 18.00.02 / Л. А. Курочкин. - М., 1971. 204 с.

2. Попов А. В. Архитектурная оптимизация среды долговременного жилища при вузах / А. В. Попов, И. С. Родионовская // Жилищное строительство. 2014. №1-2, - М.: РИФ Стройматериалы, - С. 52-57.

Аннотация: В статье исследованы проблемы создания комфортного жилья для учащейся молодежи Украинских вузов. Представлены результаты социологических исследований и рассмотрены перспективные направления планировочных решений студенческого жилья, его состав и площади других помещений. Определены основные функциональные зоны студенческого общежития и сформулированы основные тенденции формирования студенческих общежитий в современных условиях. Обоснована необходимость комплексного подхода в решении указанных проблем.

Ключевые слова: студенческое общежитие, жилой центр, функциональное зонирование, планировочная структура.

Anotation: In the article the problem of creating a comfortable home for students Ukrainian universities. The results of sociological research and discussed perspective directions of solving the planning of dormitory and area of its other facilities. formulated the basic trends in the development of student centers in the modern world. The necessity of a comprehensive approach in addressing these problems.

Keywords: hostel, residential center, functional zoning, planning structure,dormitory.

УДК 725.5

Н. В. Поцелуєва
аспірантка КиївЗНДІЕП

ПИТАННЯ ПРОЕКТУВАННЯ ТА БУДІВНИЦТВА СУЧАСНИХ НАРКОЛОГІЧНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ

Анотація: у статті розглянуті передумови, проблеми проектування та будівництва сучасних багатофункціональних наркологічних закладів в Україні.

Ключові слова: проблеми наркоманії в Україні, реабілітаційні наркологічні центри, пристосування будівель, наркологічні заклади, багатофункціональні наркологічні центри.

Постановка проблеми. Наркоманія є соціальною, медичною та небезпечною проблемою для українського суспільства [3],[4]. З кожним роком кількість наркозалежних людей збільшується, про що свідчить світова статистика. За даними МВС України в країні налічується близько 500 тисяч осіб, що вживають наркотики, щорічна кількість цього контингенту, в нашій державі, збільшується у середньому на 5-10%. Дані Управління ООН з наркотиків і злочинності говорять про те, що за 2013 рік 246 мільйонів осіб вживали наркотичні речовини, майже половина з них є споживачами ін'єкційних наркотиків.

У нашій країні епідемічна ситуація з ВІЛ-інфекції - залишається дуже напруженою. У 2013 році було зареєстровано 21 631 новий випадок ВІЛ-інфекції (захворюваність становила 46,7 чол. на 100 тис. населення), у тому числі 9362 випадки СНІДУ (20,6 на 100 тис. населення) [1].

На вирішення зазначених проблем націлена «Концепція реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011-2015 роки» [2].

Слід відмітити, що для людини із залежністю дуже важливі етапи ресоціалізації *(ресоціалізація - відновлення і посилення індивідуумом соціальних зв'язків, відновлення духовних, моральних цінностей, відтворення соціального статусу, а також придбання трудових навичок)*, реадаптації *(реадаптація - сукупність лікувально-профілактичних заходів, які спрямовані на реабілітацію втрачених сил, рефлексів людини, відновлення втрачених соціальних контактів (сімейних, громадських), які були порушені).*

Наркоманія представляє серйозні проблеми для суспільства, а саме:

- соціальні проблеми (створюються наслідки всякого роду злочинів, скоєних ними, в стані наркотичного сп'яніння, що сприяє збільшенню злочинності, смертності громадян);

- психологічні проблеми (наркозалежні, своєю поведінкою справляють гнітючий, подразнюючий вплив на нормальних членів суспільства;

- демографічну проблему;

- проблему моралі (аморальна поведінка наркозалежних, викликає негативне сприйняття у більшості дітей).

Слід також відмітити, що мережа наркологічних центрів в Україні, де можуть лікуватися наркозалежні пацієнти, знаходиться на стадії формування. Ця проблема, потребує будівництва нових наркологічних центрів, так як на сьогоднішній день, ці об'єкти, як правило, розташовані у пристосованих будівлях і не відповідають медичним і архітектурно-планувальним вимогам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сфері проектування наркологічних закладів (диспансерів, лікарень, реабілітаційних центрів) в Україні та у країнах СНД не проводилось дисертаційних досліджень. Нормативна база з проектування, будівництва та експлуатації цих закладів майже відсутня та вимагає серйозного доопрацювання.

Проектуванням лікувально-профілактичних закладів займалися такі проектні організації: Київський ДіпроНДІохорони здоров'я (Медінвестпроект), ТОВ "Будова-центр-1", ТОВ «АК Інжинірінг» та інші. В теперішній час над цією проблемою працюють: Український науково-дослідний інститут соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України у Києві, Інститут неврології, психіатрії і наркології (НАМН) України у Харкові, кафедра психіатрії, наркології та медичної психології Української медичної стоматологічної академії у Полтаві.

Питаннями архітектурно-планувальної організації лікувально-профілактичних установ (ЛПУ) займались Г. Г. Гоцирідзе, О. Г. Сафонов. Формуванням об'ємно-планувальних та конструктивних вирішень лікувально-профілактичних закладів - А. Л. Гельфонд.

Типологія, принципи формування мережі закладів охорони здоров'я, методика проектування лікувальних закладів висвітлені у роботах А. А. Архагельскої, Е. І. Чембарисової, А. П. Моїсеєнко, А. В. Рощина, О. М. Чеберевої, Ю. А. Шликова.

Методикою проектування окремих типів міських лікувально-профілактичних закладів, типологією закладів охорони здоров'я займалися Т. В. Зюзіна-Зінченко, К. Ю. Підгірняк, В. Т. Генова, В. В. Русін.

Окремі аспекти вивчення проблеми наркоманії розглянуті в роботах соціологів, лікарей-наркологів, фахівців інших спеціальностей.

Мета статті - проведення аналізу існуючих об'єктів та виявлення необхідних вимог до проектування сучасних наркологічних закладів (НЗ).

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день, більшість закладів не відповідають архітектурно-планувальним, медично-технологічним, медично-організаційним вимогам, щодо формування лікувально-профілактичних закладів цього типу.

Для досягнення більшого ефекту необхідно організовувати відділення профілактики, діагностики, лікувального процесу, а також реабілітації. Перспективним напрямком розвитку мережі НЦ пропонується автором формування багатофункціональних наркологічних центрів, які б включали в себе всі відповідні функціональні групи приміщень. Слід відмітити, що серед існуючих НЦ є об’єкти, в яких немає лікувального блоку, де б могло проводитись медикаментозне лікування. Крім того, приміщення для соціальної реабілітації та трудотерапії, теж повинні входити до наркологічних центрів.

Необхідний такий наркологічний центр, який би складався з блоків, відділень, секцій, що мають різні функціональні призначення, які б мали організаційний зв'язок. Такі центри доцільно розміщувати у великих містах, для охоплення різних контингентів населення.

Проведений автором, аналіз нормативної та законодавчої бази проектування наркологічних центрів показав, що відсутні рекомендації і вимоги щодо проектування та будівництва наркологічних закладів, хоча загальні вимоги містяться в ДБН В.2.2-10-2001 «Заклади охорони здоров'я».

Позитивним прикладом існуючих НЗ є Київська міська наркологічна клінічна лікарня «Соціотерапія», в структурі якої розміщена адміністративно-господарська та амбулаторно-поліклінічна частини, стаціонар (з 5 відділеннями), допоміжні лікувально-діагностичні підрозділи та інші. Аналіз показав, що більшість будівель містяться у пристосованих будівлях.

В якості позитивного прикладу, можливо навести архітектурно-планувальні рішення нового центру для психологічної та наркологічної реабілітації пацієнтів в місті Торонто (Канада) (рис. 1).

У зазначеному центрі надаються послуги амбулаторної, стаціонарної та складної невідкладної допомоги, догляд пацієнтів на дому, курси тривалого лікування. Виповнюються такі діагностичні послуги: ультрасонографія, магнетичний резонанс, еластографія, перевірка органів ультразвуком, кольпоскопія, реоенцефалографія, ехокардіографія, реовазографія, цифрове рентгенологічне дослідження, ангіографія, інвазивна радіологія, УЗД, офтальмологічне обстеження, електроенцефалографія, електрокардіографія.

Рис.1. Центр для психологічної та наркологічної реабілітації «St. Joseph's Centre», Торонто, Канада. Загальний вигляд. Розріз.

Функціональна структура центра складається з таких зон (рис.2):

1) стаціонар;
2) комунікаційна зона;
3) адміністративна зона;
4) громадська зона.

Рис.2. Центр для психологічної та наркологічної реабілітації «St. Joseph's Centre», Торонто, Канада. Схема зонування.

Функціональне зонування поділяється на такі групи приміщень:

- харчоблок;
- лікувальні (медикаментозні та немедикаментозні засоби лікування);
- профілактичні (кабінет медичного працівника);
- реабілітаційні;
- стаціонар (палатні відділення);
- допоміжні приміщення;
- амбулаторій;
- приміщення відпочинку;
- технічні;
- приміщення діагностики;
- дослідницький центр (лабораторії);
- побутові.

Лікувальні зони приміщень містять: кабінет нарколога, кабінет психолога, кабінет терапевта, кабінет невропатолога та інші.

Технічні групи приміщень включають: насосну, тамбури, сходові клітки, щитове приміщення, коридори, ліфтовий хол, кімнату пульта моніторної системи для стеження за станом хворих).

Реабілітаційні групи приміщень містять: кабінет релаксації, басейн, масажний кабінет, кабінет для занять йогою.

Відділення для наркозалежних пацієнтів становить 20 ліжок. У кожній палаті знаходиться по одному ліжку для кращого одужання та комфортабельності. Також є палатне відділення для пацієнтів з психічними розладами та блок для діагностики та лікування від соматичних захворювань.

В даний час, у нашій країні простежується тенденція будівництва реабілітаційних наркологічних центрів (РНЦ), що обмежені наявністю тільки реабілітаційної діяльності для наркозалежних. Це суттєво не достатньо, для повноцінного лікування і перетворення людини із залежністю в справжню особистість.

Для вирішення зазначених питань, автором пропонується багатофункціональні наркологічні центри (БНЦ) для залежних людей, які включають: соціальні, медичні, психологічні, виховні, та соціально-психотерапевтичні заходи, які сприяють відновленню психічного, фізичного, соціального і духовного здоров'я. Виходячи з цього, в БНЦ повинні розміщуватися лікувальні, реабілітаційні, діагностичні зони для пацієнтів.

Висновки. Проведений аналіз проблем проектування наркологічних закладів в Україні показав відсутність проектів з повнофункціональними планувально-організаційними рішеннями. Будівництво нових БНЦ центрів та модернізація існуючих об’єктів є основним напрямком вирішення цієї проблеми для людей, які потребують лікування та реабілітації.

Література

1. Моніторінг засобів інноваційного забезпечення у сфері охорони здоров’я України з проблем захворюваності на найбільш соціально небезпечні та соціально значущі хвороби за 2011-2014 рр. / А. Є. Горбань [та ін.] // Україна. Здоров’я нації. – К., 2015. - № 2 (34). – С. 76.
2. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011-2015 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2010 р. № 1808-р / Кабінет Міністрів // Урядовий кур’єр. – 2010. – №175. – С. 18.
3. Мягких В. Б. Соціальне здоров’я в умовах сучасного українського суспільства: автореф. дис. … канд. соц. наук.: спец. 22.00.04 / В. Б. Мягких. – Харків: Харківський національний ун-т імені В. Н. Каразіна, 2007. – 20 с.

4. Соболев В. А. Наркомания как объект социологического анализа / В. А. Соболев, А. А. Сердюк // Вісник Харківського державного університету. – Харків, 2000. - №492. - С. 167 - 172.
5. Підгірняк К. Ю. Архітектурно-планувальна організація міських поліклінік (на прикладі м.Києва): автореф. дис. канд. арх.: спец. 18.00.02 / К. Ю. Підгірняк. К.: Київський державний технічний університет архітектури і будівництва, 1996. – 18 с.

Аннотация

В статье рассмотрены предпосылки, проблемы проектирования и строительства современных многофункциональных наркологических учреждений в Украине.

Ключевые слова: проблемы наркомании в Украине, реабилитационные наркологические центри, приспособление зданий, наркологические учреждения, многофункциональные наркологические центры.

Abstract

The article describes the preconditions and the problems of the design and construction the modern multi-purpose narcotics treatment centers in Ukraine.

Key words: drug problem in Ukraine, drug rehabilitation Center, adaptation of buildings, narcotics treatment centers, multi-purpose narcotics treatment centers.

УДК 725.83

А. В. Обрізків
аспірант кафедри архітектурного проектування цивільних будівель і споруд КНУБА

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ЗОНУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-КУЛЬТУРНИХ ЗАКЛАДІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Анотація: у статті висвітлені результати досліджень функціонального зонування споруд адміністративного та культурного призначення. Дослідження ґрунтуються на проведеному анкетуванні та аналізі літературних джерел. За результатами виділені основні функції, якими має бути наділена будівля об'єднаних територіальних громад.

Ключові слова: об'єднані територіальні громади, функції, зонування, анкетування.

Основою проектування будь-якої будівлі є технологічний процес, що визначає структуру планування. Громадські будівлі включають у себе декілька функціональних зон, які мають поєднуватися між собою та забезпечувати безперервний процес взаємозв'язку. Однією з важливих завдань архітектурного проектування є приведення функціонально-технологічних процесів, що протікають в будівлі, до певної визначеної схеми.

До основних функцій адміністративно-культурного центру об'єднаних територіальних громад належать: адміністративна, культурна, соціальна, громадська, управлінська. Часто, залежно від розміру та чисельності населеного пункту, можуть додаватися функції, які не є першочерговими. Здебільшого це характерно для районних громадських центрів великих міст чи адміністративно-культурного центру малого міста чи селища. Таким чином, можуть бути присутні такі зони як: спортивна, рекреаційна, зона громадського харчування. Наприклад, громадський центр у м. Лондон, Велика Британія, проектувальник - AOC. (Рис. 1)

Громадський центр наділений культурною, спортивною, освітянською та адміністративною функціями. Також до його складу належить заклад громадського харчування. На першому поверсі розташований вільний простір для виставок, який також може використовуватися у якості музичного залу, кафе та невеличкої зали для зібрань. На другому поверсі простір для гуртків, виставок або засідань мешканців навколишніх будинків.

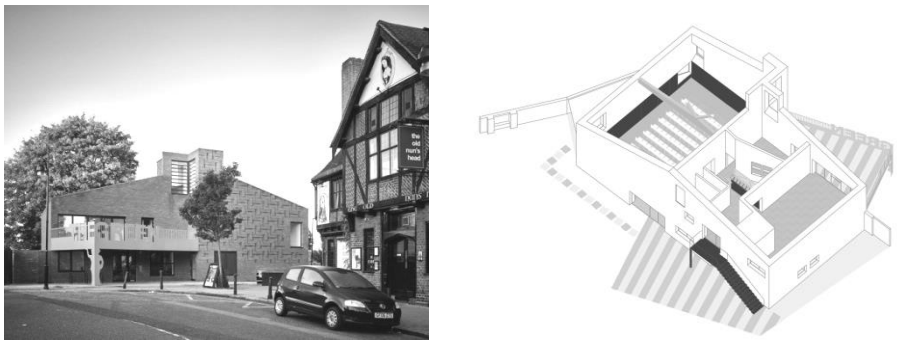

Рисунок 1. Громадський центр у м. Лондон, проектувальник - AOC

Проаналізувавши досвід вітчизняної та закордонної практики, можна виділити декілька об'ємно-планувальних схем, які найбільше притаманні для проектування адміністративно-культурних будівель. (Рис. 2)

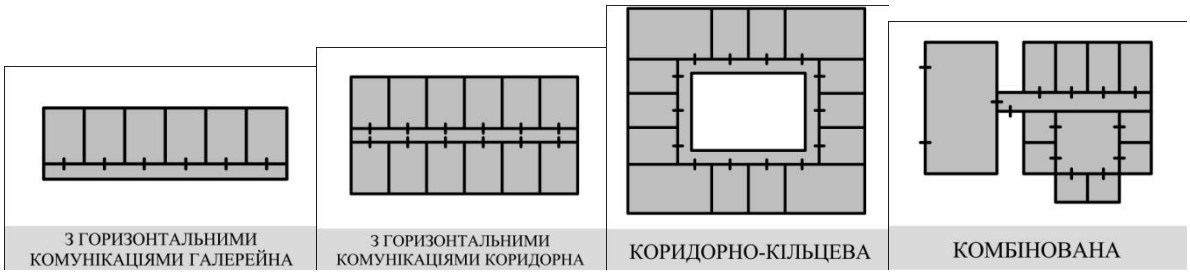

Рисунок 2. Об'ємно-планувальні типи будівель

За розташуванням у забудові громадські будівлі адміністративно-культурного призначення можуть бути окремо розташовані, вбудовані, прибудовані, вбудовано-прибудовані (рис.3).

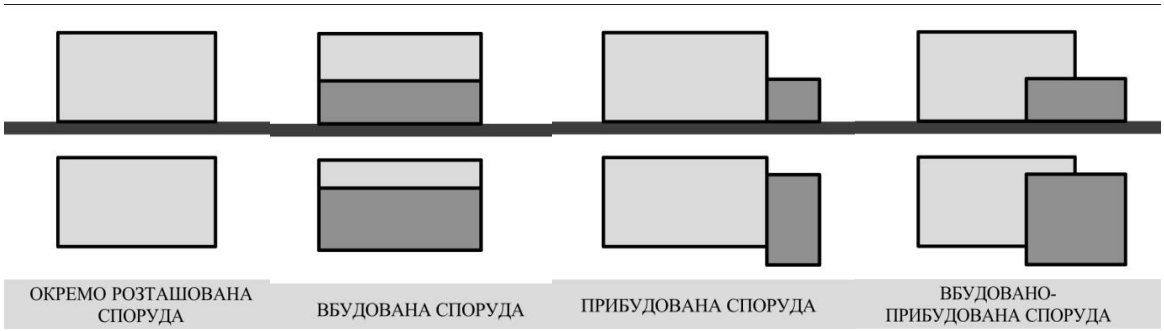

Рисунок 3. Класифікація будівель за розташуванням у забудові

Для будівлі, яка функціонуватиме як центр громади та включатиме в себе адміністративні та культурні функції, найбільше підходить тип окремо розташованих споруд, оскільки біля таких будівель найзручніше розміщуються площі для зібрань громадян, виступів, а також зручніше вирішуються додаткові функції: рекреаційна, спортивна та ін.

Залежно від кількості функцій та місця розташування будівлі обирається також вбудовані та прибудовані їх типи. Наприклад, у районних представництвах адміністративних закладів або у малих містах чи селищах, може бути передбачена обмежена кількість функцій через наявні супутні заклади.

Від кількості функцій будівлі та їх взаємозв'язку залежить також тип об'ємно-просторових структур. (Рис. 4)

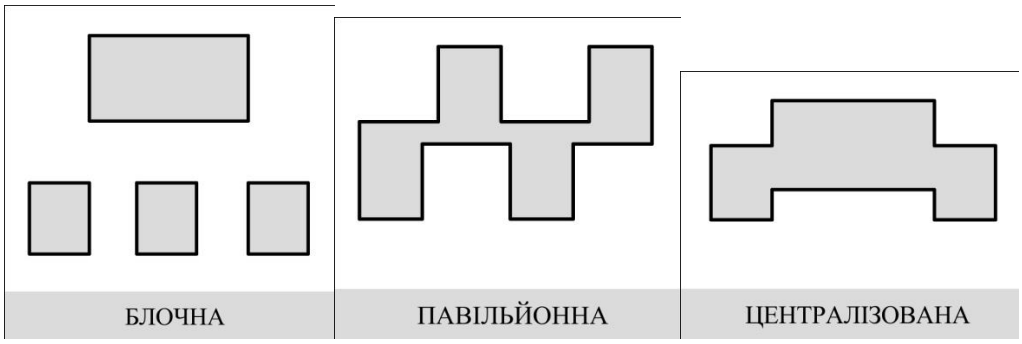

Рисунок 4. Типи об'ємно-просторових структур громадських центрів.

З метою детальнішого вивчення проблеми попиту населення на заклади громадських організацій, об'єднань, адміністративно-управлінські органи та культурно-соціальні ініціативи, було проведено анкетування стосовно побажань жителів різних за розмірами міст, щодо подібної будівлі, яка б охоплювала різні за призначенням функції.

Анкетування охопило аудиторію віком від 18 до 65 років, працюючих та безробітних людей, що користуються різними ланками громадських будівель. Більшість опитуваних часто користуються центрами надання адміністративних послуг, відвідують місця масових зібрань та їх заходи, приймають безпосередню участь у соціальному громадському житті своїх міст.

Ставились запитання щодо необхідності утворення адміністративно-культурного громадського центру у місті опитуваних, і по цьому пункту опитування думки розійшлися. Основним зв'язком між відповідями виявилась територіальне розташування людей, які проходили опитування. Значна кількість опитуваних були представниками столиці, які забезпечені повним набором адміністративно-культурних центрів обслуговування, але, тим не менш, ними були запропоновані поправки щодо необхідних додаткових функцій або містобудівного розміщення таких об'єктів. Представники великих, середніх, малих міст та сіл вказували, що створення нового адміністративно-культурного центру є необхідним. Також зазначалися функції, які мають бути у даному центрі. Найбільшу кількість голосів набрала ***соціальна*** (зібрання громад, благодійних фондів та організацій), потім ***культурна*** (концерти, вистави, народні зібрання та гуляння) та ***адміністративно-обслуговуюча*** (обслуговування громадян) функції.

Під час опитування також був встановлений зв'язок територіального розміщення центрів адміністративного обслуговування та їх містобудівного розташування. Більшість опитуваних надають перевагу центру, який буде вписаний у існуючу рядову забудову міста. Більшість міст Західної України мають квартальну забудову, що передбачає відсутність великих відкритих прощ

для подібних будівель, а міста центральної та східної частини України, навпаки, мають планування, де є велика кількість окремо стоячих будівель з прилеглими площами, парками, скверами та майданчиками.

Наступним критерієм вирішення будівлі з адміністративно-культурними функціями є територіальне розміщення у межах міста. Більшість опитуваних вважають за потрібне створення централізованої системи закладів громадського обслуговування, але з відділеннями, розташованими у різних районах міста, що робить такі заклади більш доступними та зручними у використанні. У даному питані також прослідковується залежність запитів громадян від розміру їх населеного пункту.

Висновки. Створення новітніх адміністративно-культурних центрів є необхідним. Залежно від розміру території та кількості населення міста чи села має бути організованою або комплексна система даних закладів, або єдиний центр обслуговування та зібрань. Також необхідно врахувати додаткові функції в організації архітектурно-планувальної структури в історичній забудові та при проектуванні нового містобудівного середовища.

Основним завданням є розробка повного комплексу функцій адміністративно-культурного центру залежно від типу та розміру містобудівного середовища та наявності чи відсутності у ньому закладів громадського обслуговування. Основною функцією, якою мають бути наділені всі типи будівель даного типу - є соціальна функція, що передбачає функціонування благодійних установ та організацій, місця для громадських зібрань та слухань, а також повне забезпечення функціонування громади певного населеного пункту, включаючи її управлінський апарат.

Література

1. Лінда С.М. Архітектурне проектування громадських будівель і споруд. Навч. посібник. - Львів: Видавництво Національного Університету "Львівська політехніка", 2010.- 608 с.

2. ДБН В.2.2-9-99 Общественные здания и сооружения

3. http://um.co.ua/8/8-2/8-221405.html

4. Алфьоров М. А. Урбанізаційні процеси в Україні в 1945–1991 рр: Монографія/ М. А. Алфьоров — Донецьк: Донецьке відділення НТШ ім. Шевченка, ТОВ «Східний видавничий дім» 2012. — 552 с

5. Соколов Л. И. Административные центры городов. - М. Стройиздат, 1979.- 159 с., ил.

6. Моисеев Ю. М., Шимко В.Т. Общественные центры. Учебное пособие для архит. и строит. спец. вузов. - М.: Высш. шк. 1987. - 92, (4) с.: ил.:22см. - (Реконструкция и модернизация зданий и комплексов)

7. Цайдлер Э. Многофункциональная арзхитектура: Пер. с англ./ Под ред. И. Р. Федосеевой. -М.: Стройиздат, 1988. - 151 с. - Библиогр.: с. 150. - 2р.

Аннотация

В статье освещены результаты исследований функционального зонирования сооружений административного и культурного назначения. Иссследование основываются на анализе литературных источников и проведенном анкетировании. По полученным результатам выделены основные функции, которыми должны быть наделены здания объединенных территориальных общин.

Ключевые слова: объединенные территориальные общины, функции, зонирование, анкетирование.

Abstract

The article discusses the researches of functional zoning of administrative buildings and cultural facilities, its results and also research based on a survey. In the results marked the main features that should be entrusted in building of united communities.

Key words: united municipalities, functions, zoning, surveys.

УДК 72.012.8:725.1

О. О. Сафронова
к.т.н., доц., зав кафедри КНУТД, м. Київ, Україна
І. В. Антоненко
ст. викладач кафедри дизайну інтер'єру і меблів КНУТД, м. Київ, Україна
Н. С. Гусєва
студентка

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ДЕРЕВ'ЯНОГО ДОМОБУДІВНИЦТВА

Анотація: в роботі розглядаються тенденції розвитку дерев'яного домобудівництва в країнах Європи і Америки, описується комбінована (гібридна) технологія багатоповерхового будівництва

Ключові слова: дерев'яне домобудівництво, конструктивні елементи, клеєна деревина, багатоповерхові дерев'яні будівлі, гібридна технологія.

Постановка проблеми.

Як в країнах Європи, так і в Америці, використання деревини не втрачає позицій в житловому будівництві, а багатоповерхові висотні дерев'яні споруди все частіше виступають предметом різних досліджень, а також випробувань, в ході яких доводиться, що вони конкурентоспроможні, економічні та екологічні.

Від невеликих дерев'яних будинків та церков сучасна дерев'яна архітектура перейшла до багатоквартирних будинків, адміністративно-ділових центрів, музеїв та навіть аеропортів (наприклад, Jackson Hole Airport Terminal, США). При всьому цьому розмаїтті, всі дерев'яні будинки однаково гармонійно вписуються в природний ландшафт і в атмосферу мегаполісу. Матеріали міжнародних з'їздів і конгресів з питань розвитку дерев'яного будівництва, що регулярно проводяться в різних країнах світу, і в роботі яких беруть участь представники науки, промисловості і бізнесу, свідчать про сплеск інтересу до дерев'яного домобудівництва, як до традиційних форм малоповерхового будівництва, так і до багатоповерхового за новими технологіями.

Найбільш очевидний фактор привабливості домобудівництва з деревини – його екологічність. Крім того, що дерево – один з небагатьох поновлюваних ресурсів в будівництві, воно ще й дозволяє зменшити викиди вуглекислого газу, поглинає з атмосфери шкідливий CO2 і утримує його як вуглець. Деревина і сучасні будівельні матеріали на її основі, витримують більш високі навантаження, ніж сталь; на виробництво будівельних елементів з конструкційних пиломатеріалів або дерев’яних виробів витрачається значно менше енергії, ніж на виробництво аналогічних елементів зі сталі [4]. Зважаючи на стурбованість світової спільноти, передових країн світу щодо питань енергозбереження та очищення атмосфери від вуглекислого газу, зрозумілим стає актуальність програми "Wooden Europe", що сьогодні активно обговорюється на архітектурних сайтах, яка передбачає доведення частини дерев'яного домобудівництва в загальній малоповерховій забудові в Європі до 80% у 2020 року. Ряд європейських країн вже зараз близькі до цього процентним співвідношення. Так, у Фінляндії дерев'яні будинки займають приблизно 40% загального житлового фонду, у Німеччині – 20%, відповідно у Австрії – 30% [1].

Зазначимо, що якщо питання традиційного дерев'яного малоповерхового домобудівництва з використанням сучасних технологій достатньо повно розглянуті в науковій і науково-популярній літературі [8, 9] і його доцільність не викликає сумніву, існують застарілі упередження, які стосуються будівництва з дерева багатоповерхових житлових та громадських поліфункціональних будівель, котрі впираються у вимоги пожежної безпеки, сейсмостійкості та міцності конструкцій з дерева.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема традиційного дерев'яного домобудівництва широко розглянута в книгах, статтях та наукових виданнях. Найбільш системно на час видання технології використання деревини в домобудівництві викладені в роботі Л.М. Лисенко [3]. Сучасні проблеми та перспективи використання конструкцій з суцільної, клеєної

деревини та клеєного шпону для великопрольотних конструкцій (басейни, індустріальні бази, спортивні зали та павільйони) в Україні розглянуті в науковій статті Михайловського А.В. [5]. Питання новітніх технологій домобудівництва з використанням сучасних матеріалів і конструкцій з деревини широко обговорюються у різних виданнях [8, 9], на архітектурних сайтах [7] і на сайтах крупних будівельних компаній [1, 2, 12 – 15]. Потенціал використання конструкцій з клеєної деревини в сучасних технологіях домобудівництва досить повно розглянуті в статтях М. Шепотіло [10, 11].

Завдання дослідження: на основі аналізу досвіду сучасного дерев'яного домобудівництва у розвинутих країнах світу визначити основні тенденції його розвитку.

Основна частина

Історія дерев'яного домобудівництва налічує кілька тисячоліть. В кожній країні існують свої особливості. У північній Америці, наприклад, у всіх будівлях, будь-то каркасні або дома-зруби, переважно використовують масив із цільного дерева, а в Європі більш поширені продукти із деревини, а саме клеєної деревини.

В останні кілька десятиріч популярною стала трансформована технологія фахверку, за назвою "Huf-haus" (рис. 1), в якій каркас з деревини поєднується з великою кількістю остекління, що забезпечує взаємозв'язок людини з природою, розширення внутрішнього простору будівлі за рахунок візуального об’єднання з зовнішнім середовищем.

Рис. 1. Дерев'яний будинок, виконаний за технологією "Huf-haus" [13]

Вже століття тому набула поширення технологія виготовлення гнуто-клеєних конструкцій з деревини. Завдяки своїй міцності і гнучкості, вони і зараз використовуються у будівництві великопрольотних одноповерхових приміщень, таких як: басейни, аквапарки, аеропорти, мости, павільйони, стайні, спортивні зали, торгівельні приміщення і т.д. [3].

В сучасному світі глобалізації відбувається інтеграція технологій. Однією з найсучасніших технологій будівництва середньо і багатоповерхових будинків на основі деревини є комбінована (гібридна) технологія домобудівництва. Вона опирається на каркасну технологію традиційного домобудівництва, але з використанням інноваційних технологій обробки деревини та застосування несучих конструкцій із залізобетону та сталі. Така комбінована технологія дає можливість зведення висотних споруд.

На основі проведеного дослідження була розроблена і зведена у табл. 1. узагальнююча спрощена класифікація актуальних на сьогодні видів будівництва з деревини, використовуваних конструкцій і конструктивних елементів. В таблиці також наведена номенклатура дерев'яних споруд, що найчастіше будуються за наведеними з технологіями.

Основною ідеєю, що дозволила втілити в життя багатоповерхові будинки із дерева, є використання не деревини в традиційному розумінні, а різних високоміцних конструкцій на основі деревини у сполученні з іншими матеріалами. Наприклад, набуває все більшого поширення модульне будівництво різної поверховості з використанням клеєних дерев'яних CLT-панелей, виготовлених з склеєних між собою перехресних ламелей, і LVL-бруса (застосовується в якості вертикальних і горизонтальних елементів несучого каркаса будівлі і являє собою конструкційний матеріал, виготовлений за технологією склеювання 7, 9 і більше шарів лущеного шпону деревини хвойних порід (сосна, ялина, модрина), товщиною близько 3 мм кожен з паралельним розташуванням волокон шарів).

На основі CLT-технології, що за 10 років свого існування стрімко завойовує ринок, виробляються дерев'яні панелі довжиною до 16-ти метрів, шириною до 3-х метрів, товщиною до 0,5 метра. Шари з ламелей укладаються у взаємно перпендикулярних напрямках, проклеюються екологічно чистим, безформальдегідним клеєм і пресуються під тиском 6 кг на см^2 (60 тонн на 1 м^2) [15]. Однією з головних переваг використання CLT панелей є те, що будинки побудовані за цією технологією не дають усадки, не мають щілин, які довелося б закладати. Крім того, CLT панелі можуть поставлятися на будівельний майданчик із заводу, як готові збірні модулі з уже вбудованими вікнами, дверима і комунікаціями. Завдяки машинній точності виготовлення, зведення будинку з панелей CLT більше нагадує будівництво за принципом дитячого конструктора, де кожен елемент майбутньої будови готується на виробництві, і збирачам будинку залишається тільки поставити панель на своє місце згідно з кресленням.

Таблиця 1.

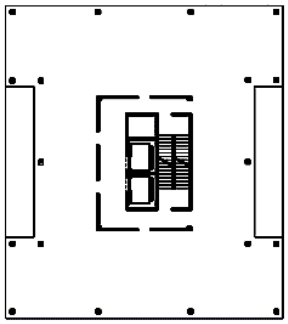
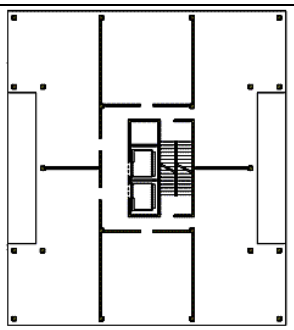
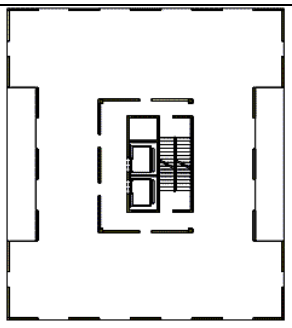
Основні технології дерев'яного домобудівництва

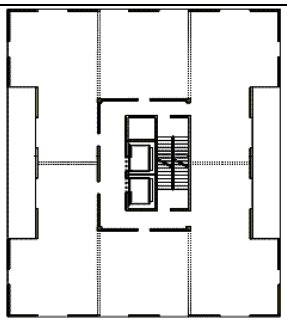
Вид домобудівництва	Конструкція	Конструктивні елементи	Приклади споруд
1. Будинки з масивного цільного дерева: - дома - зруби; - дома з брусу.	Зрубна (брусчата) конструкція у вигляді монолітних конструктивних елементів, котра забезпечує максимальне використання несучої здатності деревини.	1. Дикий зруб (ручна рубка); 2.Профільований брус.	Житлові малоповерхові будинки, лазні, сауни, альтанки, містки та інші малоетажні споруди.
2. Будинки з клеєної деревини		1. Профільований клеєний брус.	
3. Каркасні будинки: - каркасні будинки (Фахверк, Тімбер Фрейм, Huf-haus); - каркасно-панельні; - каркасно-щитові. - будинки каркасного типу з використанням гнуто-клеєних конструкцій (балки, рами, ферми, арки).	Основою каркасних будівель є дерев'яний каркас, який сприймає все навантаження, що діє на об'єкт. Каркасно-панельна та каркасно- щитова конструкція, це той же каркас, тільки обшитий з двох сторін плитою, фанерою або доскою.	1. Несучі балки та колони з цільної або клеєної деревини; 2. "Сендвіч" панелі; 3. Щити-панелі; 4. Гнуто-клеєні балки, рами; 5. Інші матеріали (метал, залізобетон, скло, цегла, камінь).	Житлові будинки різної поверховості, громадські споруди, басейни, аеропорти, павільйони, стайні, спортивні зали, торгові приміщення
4. Комбінована (гібридна) технологія багатоповерхового будівництва	Основа конструкції - є каркасна технологія будівництва. Для багатоповерхових будівель несучу основу складає вертикальне комунікаційне ядро виконане із залізобетону або сталі. Внутрішні та зовнішні стіни виконують із модифікованої деревини.	1. Модифікована деревина або деревина високої щільності (CLT-панелі, LVL-брус); 2. Клеєна деревина; 3. Інші матеріали (метал, залізобетон, скло, цегла, камінь).	Багатоповерхові житлові будинки і адміністративні центри, громадські будівлі.

Серед всесвітньо відомих архітекторів, які втілили в життя не один проект на основі технологій дерев’яного домобудівництва слід назвати Майкла Гріна, Шигеру Бан, Кенго Кума, Джудит Бенцер, Тодда Сондерса, Тотана Кузенбаєва та багато інших, що в своїй творчості використовують сучасні технологічні і естетичні властивості деревини. Група розробників під керівництвом архітектора Майкла Гріна запропонувала універсальні конструктивні схеми для будівництва дерев'яних будинків висотою до 30 поверхів [15]. Схема має кілька варіантів для різної поверховості будівель. Кожен з цих варіантів дає нові можливості і одночасно визначає додаткові обмеження в частині архітектурних рішень (табл. 2).

Таблиця 2.

Конструктивні схеми для багатоповерхових дерев'яних будинків з використанням комбінованої технології будівництва

Етажність	Схема планування	Опис конструктивних і архітектурних особливостей
Варіант 1. До 12 поверхів.		Несучу основу складає вертикальне комунікаційне ядро, виконане з клеєних дерев'яних панелей та колони по периметру з клеєного бруса. Відсутність внутрішніх несучих стін дає свободу для планувальних рішень в інтер'єрі. Відсутність зовнішніх несучих стін дає свободу для гнучких фасадних рішень.
Варіант 2. До 20 поверхів.		Наявність внутрішніх несучих стін дозволяє збільшити висоту будівлі до 20 поверхів. Як і у варіанті 1, відсутність зовнішніх несучих стін дає можливість для гнучких фасадних рішень. Внутрішні несучі стіни обмежують гнучкість планувальних рішень, але можуть бути використані, як міжквартирні огородження в житлових будівлях. Крім того, ця конструктивна схема переводить будівлі в розряд висотних і робить їх більш конкурентоспроможними на офісному ринку.
Варіант 3. До 30 поверхів.		Варіант схожий з варіантом 2, проте замість внутрішніх несучих стін та колон по периметру застосовуються зовнішні несучі стіни. Завдяки цьому зберігається можливість гнучкого внутрішнього планування. З іншого боку, зовнішні несучі стіни обмежують гнучкість фасадних рішень: неможливо застосувати суцільне прозоре остекління і тому бажано використовувати заглиблення або еркерні вікна.

Варіант 4. До 30 поверхів.		Варіант об'єднує варіанти 2 і 3, тобто включає вертикальне комунікаційне ядро, внутрішні несучі стіни та зовнішні несучі стіни. Таке рішення дозволяє досягти найбільшої висоти будівлі і в той же час є найменш гнучким з усіх 4-х варіантів. Внутрішні несучі стіни обмежують сферу використання будівлі в основному житловим сектором. Фасадні рішення обмежені можливостями варіанту 3. Перевага будівель цього типу – етажність.
Примітка		Конструктивна схема всіх варіантів включає металеві конструктивні елементи – балки зі сталі.

Нижче представлені приклади реалізованих проектів дерев'яних будинків різної етажності, збудовані з використанням комбінованих технологій багатоповерхового будівництва.

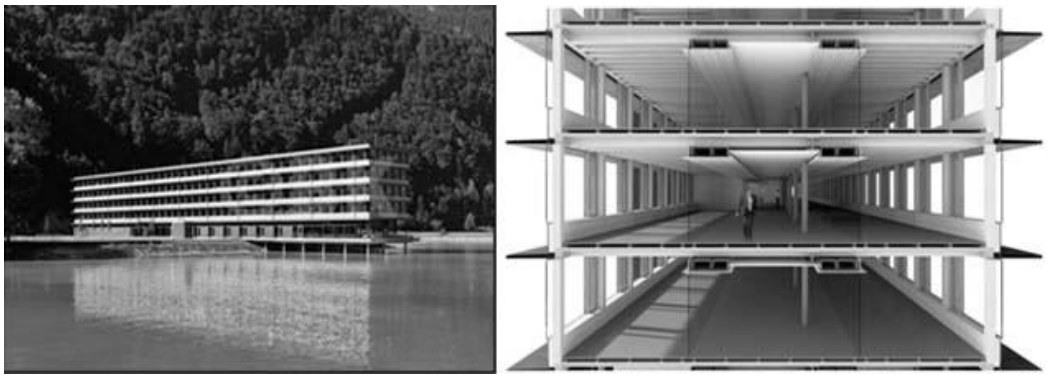

Рис. 2. Експертний центр з питань енергії води Ill werke Zentrum Montafon (Австрія) [12]

Експертний центр (проект архітектора Германа Кауфмана, рис. 2). збудований за комбінованою технологією будівництва (використання дерева, металла та бетону. Від несприятливих атмосферних впливів та літнього перегріву дерев'яний фасад захищають спеціальні навіси [2]. Будівля довжиною 120 метрів і площею приблизно 10.000 квадратних метрів.

З середньоповерхових дерев'яних будівель приємне враження справляє центр дерев'яного дизайну та інновацій (Wood Innovationand Design Centre) архітектора Майкла Гріна, який знаходиться у Прінс-Джордж (Канада). Це 6-поверхова будівля висотою 27,5 метрів, побудована цілком з дерев’яних конструкцій. Несучий каркас будівлі виконаний з клеєного бруса. Для перекриттів використовуються клеєні панелі. Будівля має збільшену висоту

поверхів. У зв'язку з цим загальна висота будівлі приблизно дорівнює висоті звичайного 9-поверхового будинку (рис. 3) [7].

Рис. 3. Центр дерев'яного дизайну та інновацій (Прінс-Джордж, Канада) [7]

Багатоповерховий будинок Brock Commons Phase 1 являє собою інноваційну висотну будівлю із деревини, розташовану на території Університету Британської Колумбії (UBC). Це корпус студентського гуртожитку приблизно для 400 студентів. Будівля має 18 поверхів, а саме – бетонний подіум і 17 поверхів на основі конструкцій з деревини. В центральній частині будівлі розташовані два залізобетонних короби. Вся конструкція складається з панелей CLT, котрі підтримуються на колонах з клеєної деревини з стальними з'єднувальними елементами. Вертикальні навантаження беруть на себе дерев'яні конструкції, в той час як залізобетонні короби забезпечують поперечну стійкість. Дах виконаний зі збірних секцій сталевих балок і металевих настилів. Оболонка будівлі являє собою систему збірних панелей облицьованих дерев'яними волокнами ламінату високого тиску (рис. 4) [13].

Новітні технології обробки, гнучкість і висока універсальність дерева дозволяють сучасним архітекторам і дизайнерам споруджувати, як звичні прямолінійні фасади, так і складні, вигнуті по певній кривій. Дерев'яні конструкції ідеально підходять для суспільних будівель середньої та малої етажності Приміщення таких будівель, світлі і просторі, виконані переважно в натуральних кольорах і відтінках, в них часто використовується панорамне освітлення. Такі приміщення фактично не мають обмежень на можливі планувальні рішення.

Багатоповерхові дерев'яні будівлі мають певні конструктивні особливості, пов'язані з їх етажністю (табл. 2), що впливають на планувальні рішення інтер'єру. В той же час сучасні дерев'яні конструкції не просто здатні конкурувати з іншими матеріалами по вартості, але і мають певні переваги з точки зору забезпечення психологічного і фізіологічного комфорту середовища

життєдіяльності – за рахунок унікальної краси фактури дерева, що асоціюється з ручними ремеслами, регіональними традиціями. Тому якими б не були варіанти планувального вирішення інтер'єру, основним принципом його дизайну залишається збереження екологічності, створення єдиного образного рішення будівлі, забезпечення відповідності внутрішнього простору зовнішньому.

Рис. 4. Багатоповерховий будинок Brock Commons Phase (Британська Колумбія) [14]

Пріоритетним залишається активне сполучення в такому інтер’єрі натуральних матеріалів (дерево, скло, камінь, водорозчинні краски, керамічна плитка та натуральні тканини). Актуальною тенденцією є використання всередині будівлі дерев'яних конструкцій, як основних елементів дизайну з можливістю підкреслення сталевого каркасу. Різні площі приміщень дозволяють металеві і дерев'яні конструкції будівлі висувати на перший план і робити головними елементами дизайну (рис. 5).

До основних причин гальмування дерев'яного висотного домобудівництва у світі слід віднести існуючі в різних країнах нормативні обмеження, пов’язані перш за все з вимогами до вогнестійкості, які стримують розвиток висотного будівництва з дерева. На рис. 6 приведена діаграма нормативних обмежень щодо висотності дерев'яних будівель у різних країнах за 2010 рік [15]. У Росії, як і в Україні, це обмеження становить 3 поверхи, а у тій же Норвегії, де немає таких обмежень, реалізується будівництво 49-метрового хмарочоса Treet, який стане найвищим у світі.

а) б)

Рис. 5. Дерев'яні конструкції в інтер'єрі приміщень: а) Дерев'яний висотний будинок Treet (Берген, Норвегія) [6], б) Центр дерев'яного дизайну та інновацій архітектора Майкла Гріна (Прінс-Джордж, Канада) [7]

За офіційними даними каталогу архітектора Майкла Гріна [15], дерев'яні будівлі можуть чинити опір дії вогню не менше 45 хв. з початку пожежі. Жоден інший матеріал не володіє такими характеристиками. Для порівняння: незахищена металева балка при температурі 90ºС починає плавитися вже через 4 хв., а залізобетонна кришиться через 15 хв. після початку впливу на неї відкритого вогню.

Рис. 6. Нормативні обмеження до поверховості дерев'яних будинків у різних країнах [15]

Крім того, фахівці в усьому світі працюють над удосконаленням систем протипожежної безпеки. Шведи, наприклад, для забезпечення вогнестійкості внутрішню поверхню дерев'яних стін обшивають гіпсовими панелями. Канадські архітектори для підвищення вогнестійкості обвуглюють зовнішній шар конструкцій з деревини, і таким чином ізолюють їх внутрішню частину, захищаючи тим самим від загоряння. В США при будівництві дерев'яних будинків строго дотримуються норми поділу території на пояса пожежної безпеки. Протипожежна стіна з двогодинним періодом горіння служить кордоном між ділянками площею 600 м2. Межа вогнестійкості стін між квартирами і стін, що межують з коридором, також становить дві години.

Визнаючи суттєвий прогрес в технологіях дерев'яного будівництва, вдосконалення протипожежних заходів, слід очікувати перегляд існуючих в різних країнах обмежень на етажність.

Висновки

Визначено, що наряду з малоповерховим, сьогодні в передових країнах світу стає актуальним багатоповерхове дерев’яне домобудівництво на основі комбінованих (гібридних) технологій.

Показано, що конструктивні схеми будинків з деревини високої етажності накладають деякі обмеження на планувальні рішення інтер’єрного простору, але незважаючи на такі обмеження, їх інтер’єри зберігають свою естетичну привабливість.

Враховуючи удосконалення систем протипожежної безпеки, розвиток сучасних технологій будівництва і матеріалів, стає актуальним перегляд існуючих в різних країнах обмежень на багатоповерхове будівництво з деревини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Деревянное домостроение. [Електронний ресурс]: [Офіційний сайт компанії «Современные деревянные дома»] – Режим доступу до ресурсу: http://www.sddu.com.ua /ru/stati/174-derevyannoe-domostroenie
2. Експертний центр з питань енергії води Ill werke Zentrum Montafon [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://www.hermann-kaufmann.at/?pid=2&prjnr=10_35
3. Лисенко Л. Дерево архитектуре / Л. Лисенко – М: Стройиздат, 1984. – 176 с.
4. Лучшее из дерева. Електронний каталог компанії "Egger" [Електронний ресурс]: [принципи дерев'яного домобудівництва]. – 2013. – Режим доступу: http://www.egger.com/downloads/bildarchiv/208000/1_208558_BR_H
olzbau-CEE_RU.pdf
5. Михайловський А. Деревина – сучасний будівельний матеріал / А. В. Михайловський, Р.В. Заєць, А.Г. Чубарев / – збірник "Містобудування та територіальне планування". –

К: КНУБА – 2014. – С. 256 – 254.

6. Новий тренд світової архітектури: дерев'яні хмарочоси [Електронний ресурс] : [Веб-сайт Голос Українською]. – Режим доступу: http://uagolos.com/novyj-trend-svitovoji-arhitektury-derevjana-hmarochosy/
7. Сафонов В. Самое высокое деревянное здание в Принс-Джордже [Електронний ресурс]: [Інформаційно – аналітичний ресурс "Новая эпоха деревянного строительства"] / В. Сафонов, Н. Кузьмина, В. Богданов. – Режим доступу: http://crosslam.ru/samoe-vysokoe-derevyannoe-zdanie-v-prins-dzhordzhe
8. Тіді С.А. Мир деревянного дома. Дизайн, традиции и современность / С.А. Тіді, А. Тіді. – видавництво "Красивые дома Пресс", 2005. – 218 с.
9. Шапіро А. Деревянный дом: традиции и новаторство / А. Шапіро. – видавництво "Красивые дома Пресс", 2013. – с. 245
10. Шепотило М. Есть ли будущее у небоскребов из дерева? [Електронний ресурс]: [Веб-сайт archspeech]. – Режим доступу: http://archspeech.com/article/est-li-budushhee-u-neboskrebov-iz-dereva
11. Шепотило М. Многоэтажные дома из древесины [Електронний ресурс] / ЛесПромИнформ. 2014 № 3 (101). – Режим доступу: http://lesprominform.ru/jarchive/articles/itemshow/3640
12. IZM - Illwerke Zentrum Montafon. [Електродний ресурс]: – Режим доступу: http://www.hermann-kaufmann.at/?pid=2&prjnr=10_35
13. "Huf-haus". [Електродний ресурс]: – Режим доступу: https://www.huf-haus.com/
14. "Naturally Wood". [Електродний ресурс]: – Режим доступу: http://www.naturallywood.com/e merging-trends/tall-wood/ubc-brock-commons
15. The case for tall wood buildings: [Електронний ресурс]: Електронний каталог – 2010., 47 с. – Режим доступу:http://www.ctbuh.org/LinkClick.aspx?fileticket=%2bEVgny1u6AE%3d&tabid=5831&language=en-GB

Аннотация

В работе рассматриваются тенденции развития деревянного домостроения в странах Европы и Америки, описывается комбинированная (гибридная) технология многоэтажного строительства.

Ключевые слова: деревянное домостроение, конструктивные элементы, клееная древесина, многоэтажные деревянные здания, гибридная технология.

Annotation

This study of trends of wooden construction in Europe and America, describes the combined (hybrid) technology-rise building.

Keywords: Wooden House Building, structural elements, glulam beams, wooden multi-storey buildings, hybrid technology.

УДК 725.82

Р. З. Стоцько
Національний університет «Львівська політехніка»
кафедра дизайну архітектурного середовища

АРХІТЕКТУРНО-ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БУДІВЕЛЬ ОДЕСЬКОЇ ДУХОВНОЇ СЕМІНАРІЇ

Анотація: у статті висвітлено і проаналізовано архітектурно-типологічні особливості будівель Одеської Духовної Семінарії в контексті розвитку архітектури православних духовних освітніх закладів в Україні та виокремлено основні фактори, які найбільше вплинули на формування архітектури духовного і навчального середовища даного освітнього закладу.

Ключові слова: духовна освіта, православна сакральна архітектура, храм, монастир, навчальне середовище.

Постановка проблеми. Проблеми духовної освіти в Україні нерозривно пов"язані з проблемами всієї освіти в державі. Це і брак досвічених кадрів, погане фінансування, слабка матеріальна база, недостатність спеціалізованих будівель і приміщень, тощо. Проте, духовна освіта потребує значно більшої уваги у зв"язку з довгими роками заборони, забуття і вторинності. Духовні навчальні заклади часто розміщувалися в непристосованих, переобладнаних будівлях і приміщеннях, які абсолютно не відповідали специфіці навчального процесу та духовного життя студентів і викладачів. Нащастя, ситуація змінюється в кращу сторону. Духовно-освітні заклади України отримують в своє користування колишні монастирі, храми та супутню інфраструктуру. Але архітектурна складова процесу відродження духовної освіти знаходиться ще на недостатньому рівні і потребує додаткових досліджень та нових проектів. В цьому контексті є цікавим дослідження та аналіз особливостей архітектури однієї з найяскравіших представниць православної освіти в Україні - Одеської Духовної Семінарії.

Актуальність і новизна. Дане дослідження є актуальним і важливим з огляду на непросту геополітичну ситуацію, в якій опинилася Україна, починаючи з 2013 року. В часи важких випробовувань для державності і суспільства розвиток духовно-освітніх інституцій набуває неабиякого значення. Адже потужний духовний фундамент є основою спільноти, яка бореться за свою ідентичність і незалежність своєї держави. Вперше так глибоко досліджуються особливості архітектури Одеської Духовної Семінарії в

контексті вивчення архітектурної типології християнських духовних освітніх закладів в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання архітектури духовних та гуманітарних освітніх закладів висвітлені в наукових працях Черкеса Б., Лінди С., Проскурякова В. [2][3], Стоцька Р. [2][3], Куцевича В., Шулдан Л., о. Пристая М. [1] та ін. Тема даної статті досліджувалась із урахуванням результатів досліджень загальнотеоретичних проблем розвитку сакральної архітектури та архітектури вищих освітніх закладів, відображених в наукових працях вчених-архітекторів: Диби Ю. Р, Р. Галишича [4], Дерев'янко І. С, Бобоша Г. Є., Кіби М. П., Тараса В., Горбика О. О., Грицака Л. С., Яціва М. Б., а також, Р. Жука, Ю. Криворучка, Б. Куцевича.

Формулювання мети статті. Метою дослідження є висвітлення та аналіз архітектурно-типологічних особливостей Одеської духовної семінарії в контексті становлення і розвитку духовної освіти в Україні, виокремлення основних факторів, які найбільше вплинули на формування архітектури будівель даного православного духовного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Одеська Духовна Семінарія є однією з найстаріших і найвідоміших духовних навчальних закладів в Україні. Історія цієї духовної школи починається в 1838 році. Саме тоді була заснована Херсонська (пізніше Одеська) Духовна Семінарія. Своїм виникненням Одеська Духовна Семінарія завдячує Високопреосвященному архиєпископу Херсонському і Таврійському Гавриїлу, видатному ієрарху, богослову і проповіднику, якого в 1837 році призначили архіпастирем новоутвореної Херсоно-Таврійської єпархії з архієрейською кафедрою в Одесі [7]. Навчальний курс в семінарії передбачав вивчення не лише богословських та церковно-історичних дисциплін. Особлива увага приділялася світським наукам: історії, філософії, риториці, математиці, граматиці, музиці, вивченню іноземних мов.

Перші будівлі Херсонської (Одеської) Духовної семінарії розташовувалися в Одесі на Олександрівському проспекті, а з 1903 року семінарія отримує нову будівлю на вулиці Канатній. З 1920 року уряд більшовицької Росії забороняє діяльність Одеської Духовної Семінарії. В 1945 році після закінчення війни навчання в семінарії відновлюється вже в будівлі Свято-Пантелеймонівського подвір"я. Архітектурно-планувальна організація відновленої семінарії вирізнялася продуманою функціональністю, зручністю для студентів, духівників та викладачів. На першому поверсі було облаштовано храм-каплицю великомученика Димитрія Солунського, трапезну з

кухнею і підсобними приміщеннями, залу для занять співом, а також гардероб. На другому поверсі було розташовано: навчальні аудиторії, бібліотека, читальна зала, актова зала, кабінет ректора, викладацька кімната та канцелярія. Третій поверх займав храм святого великомученика Пантелеймона. Гуртожиток семінарії знаходився на вулиці Пушкінській. В будівлі гуртожитку окрім кімнат-келій розміщувався медпункт з ізолятором для хворих та стоматологічний кабінет.

Нова сторінка в історії Одеської Духовної Семінарії починається в 1961 році. Семінарію переносять з центра міста на територію Свято-Успенського чоловічого монастиря на узбережжі Чорного моря. В 1969 році для потреб семінарії побудували новий двоповерховий корпус. В ньому розмістили навчальні аудиторії, бібліотеку з читальною залою, а також кабінет ректора. В 1977 році було споруджено житловий корпус для студентів-семінаристів. В цьому корпусі-гуртожитку була запроектована також актова зала. Семінарійний храм святого апостола Андрія Первозданного було відтворено в 1980 році.

За своєю архітектурно-планувальною організацією Одеську Духовну Семінарію можна віднести до духовно-освітніх закладів *монастирського* типу [2]. Саме такий тип найбільше притаманний православним навчальним закладам в Україні. Найбільш виражені архітектурно-композиційні ознаки такого типу це:

1) Наявність обмеженої закритої (або частково закритої) території.
2) Наявність внутрішнього семінарійного храму, в якому відбуваються богослужіння і навчальні заняття для студентів і викладачів семінарії.
3) В межах території семінарії знаходяться навчальні та житлові корпуси, їдальня, трапезна, кухня, підсобні приміщення та господарські будівлі.
4) На території семінарії передбачено медпункт, ізолятор для хворих та стоматологічний кабінет.
5) Семінарія має можливість займатися ремісничою або сільськогосподарською діяльністю.

Так, як Одеська Духовна Семінарія в даний час знаходиться на території Свято-Успенського чоловічого монастиря (Рис.1.), необхідно кілька рядків присвятити цій відомій обителі на чорноморському узбережжі. Історія створення даного монастиря пов"язана з іменем митрополита Київського і Галицького Гавриїла. В 1814 році він заснував архієрейське подвір"я на околиці Одеси. В 1824 році це подвір"я стало Одеським Свято-Успенським чоловічим монастирем. Спочатку на території монастиря була споруджена невелика дерев"яна церква, яка вже через рік була замінена цегляним двопрестольним храмом. В 1834 році було збудовано вже другий храм з дзвінницею. В цьому ж

році на кошти монахів було зведено третю церкву Святителя і Чудотворця Миколая (Рис. 2.). Через 100 років над цією церквою звели купол-дзвінницю, а з східного боку добудували братський корпус. Нажаль, в 1936 році перша із збудованих церков була зруйнована, а на її місці в 1953 році була збудована каплиця, в якій знаходилось монастирське джерело. З приходом в стіни монастиря Одеської Духовної Семінарії було споруджено ще один храм Андрія Первозданного. В 1998 році зліва від монастирського кладовища, за Успенським храмом почалося будівництво нового п"ятикупольного собору (Рис. 3.)

Рис.1. Панорама комплексу Одеської Духовної Семінарії

Рис. 2. Храм Святителя і чудотворця Миколая

Рис. 3. Собор Одеської Духовної Семінарії

На формування архітектури комплексу Одеської Духовної Семінарії вплинув ряд факторів. Першим з них є ***духовно-ідеологічний фактор***. Історично так склалося, що Православна Церква Московського Патріархату протягом усього свого існування повинна була захищати власну ідеологію та пропагувати свій напрямок у християнстві. Пов"язано це перш за все з великою кількістю збройних конфліктів на територіях впливу традиційного російського православ"я. Як правило, чужеземні завойовники намагалися не лише оволодіти територіями, але і насаджували іншу віру, як в межах християнства, так і позахристиянську. Не дивно, що будь-яка духовна православна структура в Україні чи Росії в першу чергу декларує свою конфесійну приналежність зведенням храму. Комплекс Одеської Духовної Семінарії включає аж три повноцінних храми, один з яких є собором. В межах цих храмів і довкола них формується навчальне та житлово-побутове середовище семінарії. Тому наступним важливим фактором формування архітектури ОДС є ***функціональний фактор***. На Рис. 4. показана світлина головного корпусу, в якому знаходились навчальні аудиторії, бібліотека та адміністрація духовного навчального закладу. Слід зазначити, що значна частина занять з богослів"я, церковного співу, історії церкви, філософії, догматики, риторики і т.п. проходить безпосередньо в приміщеннях храмів. Тому храм в просторовій структурі семінарії має не лише духовно-літургійну функцію, але і навчальну. В цьому аспекті наявність кількох храмів в Одеській Духовній Семінарії дозволяє одночасно проводити заняття з зазначених дисциплін з більшою кількістю студентів. Храми ОДС є так званого *напівзакритого типу* [3]. В будні храми є закритими для парафіян міста, а літургії і навальні заняття провадяться лише для семінаристів та викладачів навчального закладу. У релігійні свята храми відкриваються для усіх бажаючих їх відвідати прихожан. На Рис. 5. можна побачити навчальні корпуси, а також дзвіницю семінарії, які знаходяться на території Свято-Успенського монастиря.

Рис. 4. Головний корпус ОДС

Рис. 5. Навчальні корпуси ОДС

Наступним важливим фактором формування архітектури Одеської Духовної Семінарії є ***містобудівний фактор***. Не випадково цей фактор поставлено лише на третьому місці. Зазвичай, коли проектують і будують світський навчальний заклад, містобудівні питання є першочерговими і це цілком зрозуміло. Проте, формування архітектурних просторів такого специфічного освітнього комплексу, яким є Одеська Духовна Семінарія, здійснювалося за так званим залишковим принципом - будували не там, де хотіли, а там, де була можливість. В результаті ОДС кілька разів змінювала місце розташування та будівлі. Сучасна територія Свято-Успенського чоловічого монастиря на узбережжі Чорного моря є найбільш прийнятним містобудівним рішенням, зважаючи на певну соціальну закритість православної духовної освіти.

Кліматичні умови півдня України не вирізняються особливою складністю. Тому вплив ***природно-кліматичного фактора*** на архітектуру комплексу будівель Одеської Духовної Семінарії не є настільки визначальним, як, наприклад, в західних чи північних областях. Архітектурні вирішення в конструкціях і опорядженні фасадів даного освітнього закладу є типовими для стилістики цивільних та сакральних будівель південно-приморського регіону - цегляні стіни, достатньо пласкі дахи, мала площа вікон, світлі кольори в дизайні екстер"єрів та інтер"єрів, позолочені куполи храмів.

П"ятий ***економічний фактор*** в формуванні архітектури духовного освітнього закладу є не менш важливим, ніж всі чотири попередні. Втілення проектних рішень вимагає чималого матеріального забезпечення. Для Церкви як не комерційної і не бюджетної організації фінансові питання завжди стояли гостро. Ця проблема не оминула і Одеську Духовну Семінарію і не найкращим чином відбилася на архітектурі комплексу. Брак коштів не дозволив максимально якісно і комплексно підійти до планувальних та стилістичних вирішень усіх будівель, що в кінцевому результаті спричинило певну стилістичну еклектику архітектурного образу Одеської Духовної Семінарії.

Висновок. Архітектура комплексу будівель Одеської Духовної Семінарії формувалася не один десяток років складного історично-політичного періоду і на сучасному етапі набула рис, притаманних православним духовним освітнім закладам Півдня і Сходу України. Це перш за все архітектурно-планувальна організація монастирського типу, домінування сакральних будівель, храм - як складова освітнього простору, декларування конфесійної належності засобами сакральної стилістики і символіки.

На формування архітектури будівель Одеської Духовної Семінарії вплинув ряд факторів, найголовніші з яких:

1. Духовно-ідеологічний фактор

2. Функціональний фактор
3. Містобудівний фактор
4. Природно-кліматичний фактор
5. Економічний фактор

Перелічені фактори призвели до формування традиційної, достатньо консервативної і еклектичної архітектури будівель Одеської Духовної Семінарії, яка проте відповідає основним функціональним вимогам і стилістичним очікуванням як духівників, викладачів, студентів, так і православної громади регіону в цілому.

Література

1. Пристай М. Львівська Греко-Католицька духовна семінарія 1783-1945 - Львів, 2003.- С. 10-21.
2. Проскуряков В. І., Стоцько Р. З. Генеза духовної освіти в Україні та формування основних типів віро духовних освітніх закладів // Збірник наукових праць - Випуск №5- Одеса ОГАСА, 2004.- С. 206 - 210.
3. Проскуряков В. І., Стоцько Р. З. Архітектурно-планувальна організація комплексу будівель Львівської Духовної Семінарії 1783-1945р.р. // Збірник наукових праць. - Випуск № 1-2, - Харків ХДАДМ - 2004, - С. 157 - 160.
4. Галишич Р. Українська церковна архітектура і монументально – декоративне мистецтво зарубіжжя. Львів,2002. - с. 152 - 196.
5. Мицько І. Острозька словяно-греко-латинська Академія - Київ, 1990.- С. 26.
6. Рожко В. Духовні православні освітні заклади Волині X-XX ст. Луцьк, 2002.-С. 81-54.
7. http://eparhiya.od.ua/pravyaschiy-arhierey/fotogalereya-/1620-stroitelstvo-rekonstruktsiya-novogo-bratskogo-korpusa-svyato-uspenskogo-patriarshego-mujskogo-monastyirya

Аннотация

В статье освещены и проанализированы архитектурно-типологические особенности зданий Одесской Духовной Семинарии в контексте развития архитектуры православных духовных учебных заведений в Украине и выделены основные факторы, которые больше всего повлияли на формирование архитектуры духовного и учебной среды данного образовательного учреждения. Ключевые слова: духовное образование, православная сакральная архитектура, храм, монастырь, образовательная среда.

Annotation

The article highlights and analyzes the architectural and typological features of buildings Odessa Theological Seminary in the context of architecture orthodox spiritual educational institutions in Ukraine and singled out the main factors that most influenced the architecture of the spiritual and educational environment of educational institution. Keywords: Theological Education, Orthodox sacred architecture, temple, monastery learning environment.

УДК 725.1

А. Д. Рзаєва,
магістр, студент кафедри теорії архітектури
Київського національного університету
будівництва та архітектури (м. Київ)

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ В ПРОЕКТУВАННІ ОФІСНО-ГОТЕЛЬНИХ БУДІВЕЛЬ З ІНТЕГРОВАНИМ ОЗЕЛЕНЕННЯМ ПРОСТОРУ

Анотація: в статті розглядаються головні особливості формування «зеленої» архітектури в офісно-готельних будівлях, принципи і методи, спрямовані на підвищення ефективності ландшафтних рішень території та використання ресурсів при формуванні благоустрою будівель в умовах існуючої забудови. Визначені прийоми застосування озеленення в структурі будівлі та навколишньому середовищі.

Ключові слова: зелена архітектура, зелена покрівля, атріумний ландшафт, вертикальне озеленення.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні загострилась екологічна проблема та стан навколишнього середовища, внаслідок нищівного використання природних ресурсів, постійного збільшення населення Землі, впровадження нових, експериментальних технологій та ін., антропогенний тиск на середовища стає все більш потужним. Тому екологічна проблема та стан довкілля вимагає прийняття радикальних та систематичних дій пов’язаних з поліпшенням і відновленням навколишнього середовища.

Проблема удосконалення архітектури актуальна сьогодні через відсутність комфортного, привабливого і функціонального середовища в офісних будівлях. В ділових бізнес-центрах збирається велика кількість людей, тому дуже важливим питанням є створення відповідного навколишнього середовища, в якому вони працюватимуть протягом робочого дня.

Для сучасних великих міст характерні проблеми забруднення повітря токсичними речовинами та мікроорганізмами. У повітрі офісних та готельних приміщень можна виявити величезну кількість токсичних речовин, пліснявий грибок і т.зв. патогенні бактерії. Так, в офісному та готельному повітрі можна знайти найрізноманітніші токсини, що містять елементи-розчинники та органічні речовини, які входять до складу фарб, клеїв, пластикових і полімерних матеріалів. Ймовірність збільшення мікроорганізмів в приміщеннях пов’язана з показниками мікроклімату і з кількістю людей, присутніх у приміщенні щоденно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Взаємодію архітектури та природи сьогодні досліджують у своїх роботах безліч науковців. Багато сучасних архітекторів та дизайнерів використовують прийоми залучення природних елементів в архітектуру, це зокрема: Р. Піано, Р. Хакні, Ф. Хундертвассер, А Путман, Р Хенкок, Жан-Франсуа Дюро, П Бланк та інші, використовуючи в своїх проектах різні способи вертикального озеленення та озеленення дахів. Проте існують такі, що захоплювалися і досліджували ідею вирощування «живих» споруд, котру втілювали в свої проекти: А Ерландсон, П Кук, Д Кабсак, Ф Людвіг, А Віхула, Д Маурі, П Догерті, Й Мітчелл та інші.

Формування цілей та завдання статті. Дослідити головні особливості формування «зеленої» архітектури в офісно-готельних будівлях, принципи і методи, спрямовані на підвищення ефективності ландшафтних рішень території та використання ресурсів при формуванні благоустрою будівель в умовах існуючої забудови.

Основна частина. На сьогоднішній день значна кількість людей, особливо у великих містах, працюють в офісах. Як правило вони приходять туди з самого ранку, а повертаються додому пізно ввечері. Тобто більшу частину часу ці люди проводять в одному приміщенні, тому дуже важливо забезпечити належні умови їхнього перебування.

В той же час, готельне господарство об’єднує в собі сукупність різних галузей та напрямків сфери послуг, готель не є лише місцем для ночівлі, а представляє собою цілий комплекс, який передбачає в себе проведення складних розважальних та оздоровчих програм.

Одним із шляхів вирішення проблем великих міст є озеленення простору, яке дає лише часткову можливість вирішити проблеми екології, тому важливим є розвиток архітектури з використанням сучасних тенденцій проектування «зеленої» архітектури. Термін «зелена» архітектура виник в 80-х роках ХХст. і включає в себе не тільки архітектуру з інтегрованим природним компонентом, а й енергоефективну, економічну, екологічну, ергономічну складову.

Залучення природних компонентів в архітектурне формотворення може бути різним в залежності від об’ємно-просторового, функціонального та конструктивного використання: інтер’єри, внутрішні двори, дахи, фасади будинків, балкони, тераси, галереї, лоджії, окремі споруди та об’єкти, малі архітектурні форми, тощо. Всі ці способи використання природних елементів покращують якості будівель та їх територій. Зелень стає не лише цікавою декоративною концепцією, а дає можливість знизити рівень шуму, впливати на температурний режим, освіжати повітря, позитивно впливати на емоційно-психологічний стан людини.

Використовуючи ці принципи, можна підвищити екологічні та психологічні параметри комфортності середовища, що оточує людину, знизити витрати на енергоспоживання і експлуатацію будівлі. В інших країнах ці принципи отримують широке застосування на практиці. Зводяться енергоефективні житлові будинки, громадські та спортивні споруди, будівлі отримують достатню енергетичну автономність.

Існує кілька прийомів застосування озеленення в структурі будівлі.

1. *Зелена покрівля* являє собою дахи будівель, які частково або повністю засаджені живими рослинами. Екологічний ефект зелених дахів дуже великий:

• влітку покрівля не перегрівається, створює оптимальний температурний режим покрівлі, взимку служить в якості теплоізоляції;

• знижує забруднення атмосфери;

• захищає конструкції покрівлі від ультрафіолетових променів, знижує електромагнітні випромінювання;

• підвищує вологість повітря, служить природним фільтром дощової води, поглинає вуглекислий газ і виділяє кисень;

• подовжує термін дії служби конструкцій.

Крім того, зелені покрівлі не викликають негативних естетичних емоцій, на відміну від неозелененных. Вони можуть бути рекреаційною зоною для відпочинку і спілкування людей, знижуючи відчуття відірваності людини від природи. Звичайно, використання зелених покрівель в структурі будівлі, містить в собі ряд проблем – потрібно розраховувати конструкції на додаткові навантаження від шару вологого субстрату з рослинами а також, якщо це експлуатована покрівля на навантаження від ваги людей.

Прикладами застосування такого типу озеленення будівель може служити – школа мистецтв, дизайну і засобів масової інформації в Сінгапурі (рис. 1).

Рис. 1. Школа мистецтв, дизайну і засобів масової інформації в Сінгапурі.

2. Створення *атріумного ландшафту* передбачає впровадження зеленого компонента в інтер'єри будівлі, створення певної буферної зони між навколишнім середовищем і внутрішньою структурою будівлі. Вигляд такого озелененого атріуму налаштує людини на відпочинок і психологічну розрядку. Гарним прикладом такої архітектури може служити Nichii Obihiro Department Store, Японія (архітектор Еміліо Амбаж) (рис. 2).

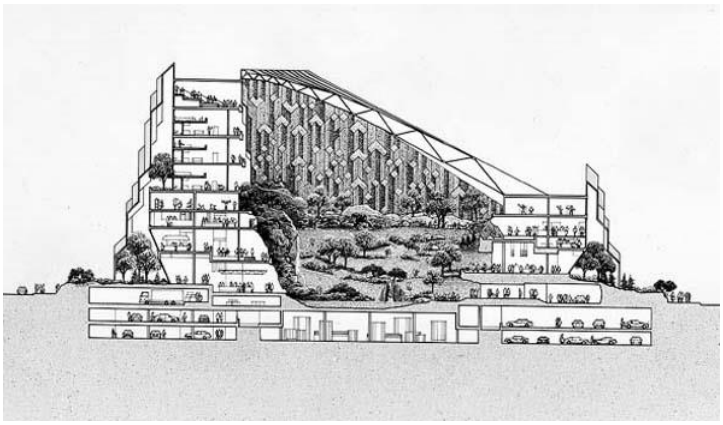

Рис. 2. Nichii Obihiro Department Store

3. *Вертикальне озеленення* може виконуватися на всіх фасадах, на його частині або на окремо розташованих вертикальних елементах та в інтер'єрі. Такий прийом знизить перегрів стін, приховає недоліки забудови або, навпаки, підкреслить її окремі елементи. Фасадне озеленення створює ілюзію зеленого оточення, що дозволяє подолати монотонність міської забудови. Вертикальним озелененням можна вважати і такий прийом, як квітники на балконах. Приклад вертикального озеленення – будинок-сад в Мадриді, П. Бланк (рис. 3).

Рис. 3. Будинок-сад в Мадриді

Висновки. Вивчення досвіду проектування «зеленої» архітектури та використання його сучасних тенденцій є актуальним і своєчасним у всьому світі, а також і в Україні. У проектуванні офісно-готельних будівель з інтегрованим озелененням простору насамперед поставлено за мету вирішити за допомогою рослинних об'єктів питання психологічного комфорту та гармонії усіх компонентів, а також зберегти та покращити екологію навколишнього середовища, що є необхідним сьогодні в умовах екологічної кризи.

Література

1. *Горбачев В. Н.* Архитектурно-художественные компоненты озеленения городов: Учеб. пособие для худож.-пром. вузов и архит. фак. – М.: Высш. шк.,1983 – 207 с. 4.
2. *Саймондс Джон Ормсби*. Ландшафт и архитектура / Сокращ. пер. с англ. А.И. Маньшавина. – М.: Стройиздат, 1965. – 194 с.
3. *Жирнов А. Д.* Ландшафтна архітектура. Ч. 1. Генеза та розвій форм садово-паркового мистецтва: навч. посібник. – К.: Друкарня Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв,2002,122 с.
4. *Глазичев В. Л.* Архітектура. Енциклопедія. М.: Дизайн. Інформація. Картографія, 2002. — 672 с.

Аннотация

В статье рассматриваются главные особенности формирования «зеленой» архитектуры в офисно-гостиничных зданиях, принципы и методы, направленные на повышение эффективности ландшафтных решений территории и использования ресурсов при формировании благоустройства зданий в условиях существующей застройки. Определенные приемы применения озеленения в структуре здания и окружающей среде.

Ключевые слова: зеленая архитектура, зеленая кровля, атриумный ландшафт, вертикальное озеленение.

Summary

The article examines the main features of the formation of «green» architecture in office and hotel buildings, principles and methods aimed at improving the effectiveness of landscape solutions territory and resources in the improvement of buildings in the existing building. Certain methods of using landscaping in the structure of the building and the environment.

Key words: green architecture, green roof, atrium landscape, vertical greening.

УДК 728.2

Г. Д. Яблонська,
кандидат архітектури,
професор кафедри інформаційних технологій в архітектурі,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРОСТІР ОЗНАК БАГАТОКВАРТИРНОГО ЖИТЛА

"...различны, и тем самым, полезны друг другу..."
Луис Вирт

Анотація: в процесі створення багатоквартирного житла проявляються характеристики і прийоми, які утворюють простір ознак об'єкта. Ступінь їх взаємної відповідності визначає якість, забезпечує затребуваність житла споживачем і його життєздатність в часі. Наводяться можливі варіанти економіко-правових і соціально-демографічних характеристик житла. Існуючу типологію пропонується розширити і доповнити функціонально-планувальними та об'ємно-просторовими способами і прийомами, які зустрічаються в сучасному досвіді проектування багатоквартирного житла.

Ключові слова: простір ознак багатоквартирного житла, економіко-правові, соціально-демографічні, функціонально-планувальні, об'ємно-просторові ознаки.

На думку Луїса Вірта, місто - "плавильний котел", в якому гетерогенність індивідуумів і їх інтересів на обмеженій території створює сприятливі умови для появи нових "культурних гібридів" [1]. Житло в місті є своєрідним "дзеркалом", яке акумулює різноманітність взаємовідносин між: людьми і фінансами, законами і нормами, потребами і можливостями, конструкціями та технологіями, ландшафтом і містобудівними контекстом, природою і кліматом..., відображаючи все це в своїй формі і структурі.

Інтерес, або, як прийнято говорити, необхідність в житлі, це одна з основних потреб людини. Але в якому житлі? Постійному чи тимчасовому, дешевому чи дорогому, розташованому в центрі чи на периферії міста? Це питання не риторичне. При проектуванні і будівництві житла повинні бути вирішені ряд завдань і враховані безліч інтересів і факторів, задіяні багато фігурантів. В результаті цих зусиль і з'являються рішення, що мають суму ознак, які в деякій мірі пов'язані між собою. Але в якій мірі? Співвіднесені вони один з одним або випадково скомпоновані, як "конгломерат" ознак и характеристик? Ознаки, які набуває житло, з'являються в результаті дій, знання і розуміння різних фахівців і сторін, які зацікавлені і задіяні в цьому процесі. На

скільки запроектоване житло відповідає інтересам потенційних споживачів; та місця, де воно розташоване і ін.? А якщо питання про взаємну відповідність ознак не вирішене або вирішено частково, це загрожує незадоволеністю частини городян, які змушені користуватися житлом, що їх не влаштовує з тих чи інших причин. Житло і його жителі можуть вступати в конфлікт з соціальним та територіальним контекстом [12].

Задача "притирання" ознак між собою, їх зв'язності є складною, але необхідною умовою створення якісного житла. Сьогодні існують нові тенденції, які мають місце в правому, соціальному і економічному полі сучасного міста, що впливають на житло [13,14,15]. Наприклад, городяни стали більш мобільними (робота, навчання тощо). Рівень доходів, склад і структура сім'ї, статус і інтереси, пріоритети і звички постійно змінюються з часом. Це повинно знаходити відображення в архітектурі житла, яким ці люди хочуть і можуть користуватися. Поява нових форм користування і володіння житлом, зміни в інтересах і можливостях людей, нові конструктивні технології, кліматичні і ландшафтні зміни, які відбуваються в місті і ін., стимулюють пошук і появу нових типологічних підходів і прийомів в проектуванні житла.

Але, по-перше, не дивлячись на труднощі координації дій фігурантів, які задіяні в процесі створення житла і, по-друге, на завжди незадовільний результат, так як залишаються невраховані інтереси і існує недосконаліть рішень, тим не менш, під дією обставин що постійно змінюються, міське житло поступово набуває нових ознак і особливостей [15].

Якщо ці "істотні" тенденції з якихось причин не реалізується або штучно стримується, тоді в місті виникають "порожнечі-лакуни" нереалізованих просторових можливостей розміщення, а в соціумі - незадоволеної потреби частини городян в житлі.

Рис. 1. Простір проектних рішень багатоквартирного житла. Одноманітність і різноманітність.

Скільки б метрів квадратних житла не будувалося, завжди "за бортом" будуть споживачі, що"не знайшли свого житла" і "порожні" території міста. Застосування однакових прийомів для різних умов, тобто одноманітність

рішень в цілому для міста неефективно. Залишається безліч неврахованих потреб, які можуть бути забезпечені ресурсними можливостями (фінансами, територіями та ін.), але з якихось причин не реалізуються. Різноманітність рішень багатоквартирного житла (по функції, структурі, поверховості та ін.) необхідна для максимально повного та повноцінного задоволення потреб і можливостей людей, які проживають в місті [11].

Ознаки, які з'являються в житлі в процесі його створення, можна скомпонувати в кілька груп.

- група економіко-правових ознак;
- група соціально-демографічних ознак;
- група функціонально-планувальних ознак;
- група об'ємно-просторових ознак;
- група природно-кліматичних ознак
- група ознак санітарно-гігієнічного характеру і забезпечення безпеки;
- група конструктивно-технологічних ознак;
- група містобудівних та інфраструктурних ознак.

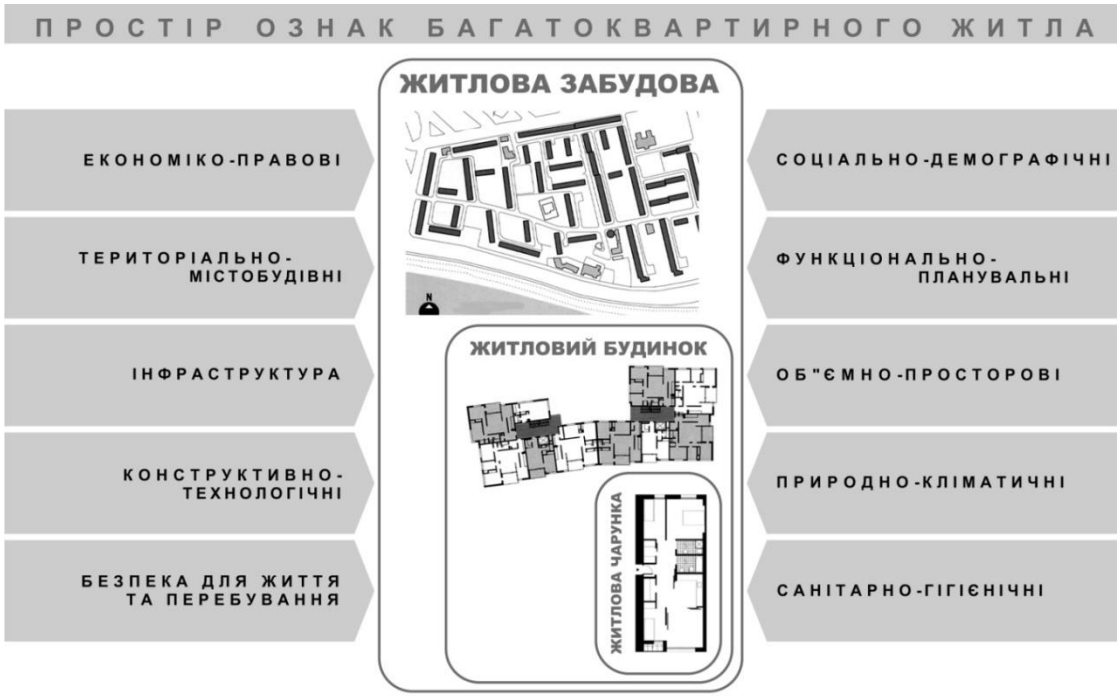

Рис. 2. Простір ознак багатоквартирного житла.

Сполучення елементів, прийомів, характеристик, які входять в перераховані вище групи створюють "простір" можливостей при проектуванні житла, обумовлені їх взаємним впливом і відповідністю.

Аналіз численних сучасних ефективних рішень міського житла показує, що житло набуває нових ознак, які відносяться практично до всіх груп [14].

Нижче наводиться перелік можливих варіантів фінансування, володіння / користування, вартості та управління міським багатоквартирним житлом, які існують сьогодні. (Рис. 3)

Рис.3. Економіко-правові ознаки багатоквартирного житла.

Житло може фінансуватися з різних джерел. Також існують кілька форм володіння і користування житлом. Запроектоване житло розрізняється за вартістю. Для ефективної експлуатації існує кілька форм управління ім. В цілому економіко-правові характеристики впливають на архітектурно-типологічні рішення багатоквартирного житла.

Основними ознаками є соціально-демографічні, які, з одного боку, пов'язані з економіко-правовими характеристиками, а, з іншого, з функціонально-планувальними, об'ємно-просторовими характеристиками і з особливостями розташування багатоквартирного житла [4, 5]. Це ознаки, які з'являються в результаті відповіді на питання: для кого проектується і будується житло? Це загальновідомо. Але, на наш погляд, різноманітність

сучасної міської спільноти, інтереси різних соціальних груп населення, розшарування за майновими та ін. характеристикам, зміна способу життя сучасного городянина привносить в проектування житла необхідність перегляду старих типологічних прийомів, більш широкого застосування нетрадиційних підходів на всіх рівнях формування житла в місті: локусів житлової забудови, житлових будинків і житлових чарунок.

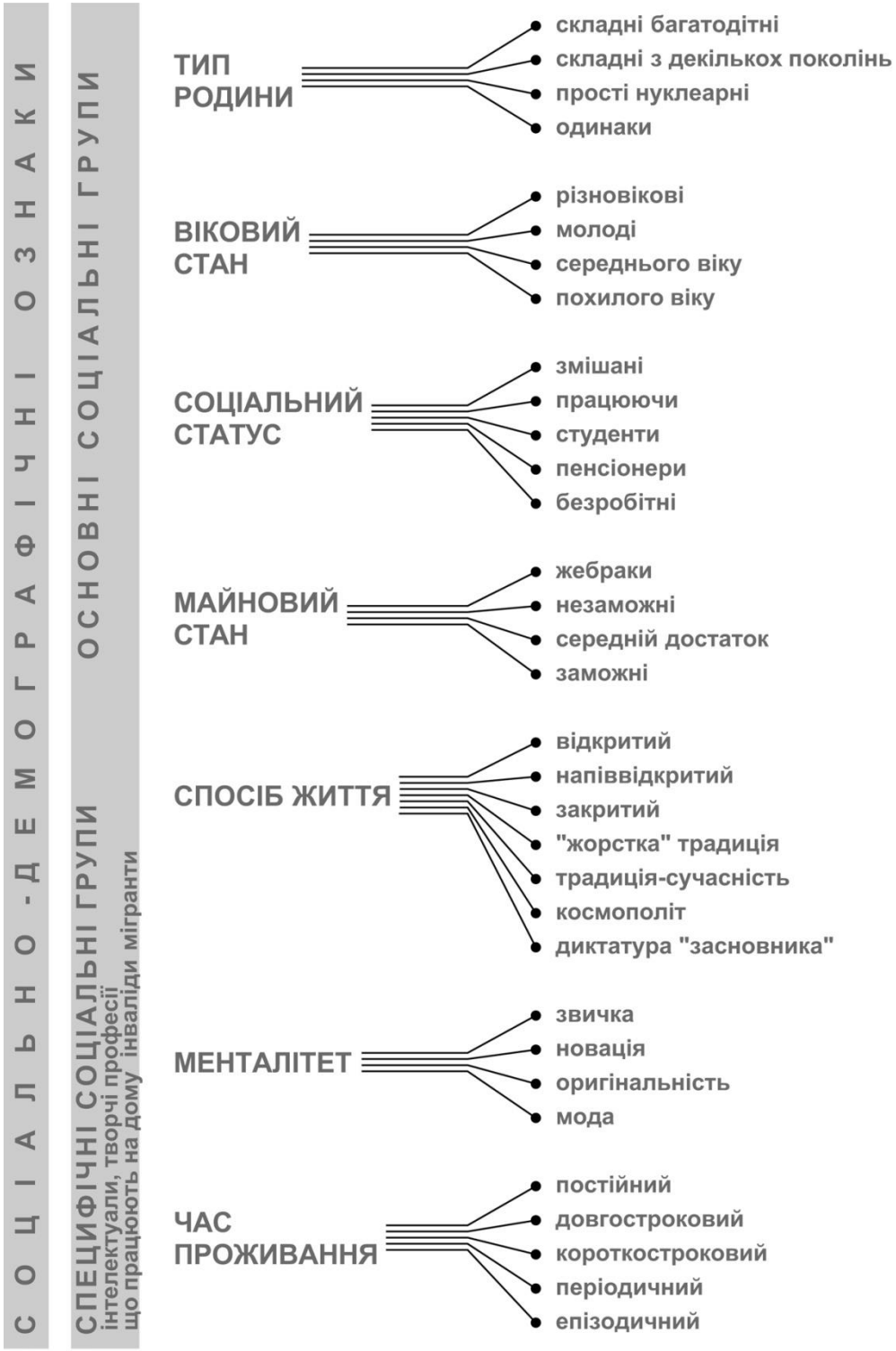

Рис. 4. Соціально-демографічні ознаки багатоквартирного житла

Усереднений або випадковий вибір соціально-демографічних характеристик, не підкріплений постійним моніторингом процесів, які відбуваються в соціальному просторі міста, призводить до "збіднення" архітектурно-планувальних рішень багатоквартирного житла і неефективності його використання споживачем (як підсумок - порожні житлові простори). Це, також, на наш погляд, є однією з причин високої ціни на житло, так як інвестори та забудовники прагнуть забезпечити себе від фінансових ризиків при реалізації житла що будується.

Наведений на Рис.4. перелік характеристик відображає ті соціально-демографічний ознаки сучасного міського співтовариства, що можуть впливати на архітектурно-планувальні рішення.

Традиційно ця група ознак включає в себе групи населення що розрізняються за кількістю членів сім'ї [4]. Залежно від кількісного складу членів сімей і формується типологічна основа багатоквартирного житла - номенклатура житлових чарунок різних за кількістю кімнат, типи житлових будинків і прийоми забудови. Але за сухими поняттями - нуклеарні, складні та ін. сім'ї ховається різноманітність доходів, інтересів, способів життя і переваг конкретних жителів.

Наприклад, в групу "одинаки" або "нуклеарні сім'ї" можуть входити і молоді, і люди середнього віку, і літні люди. Раннє і фінансово незалежне самостійне життя молодих людей (навчання, робота) і їх мобільність вимагає інших форм проживання, як за вартістю і формам користування, так і по організації простору для життя (житлових чарунок і будинків). Теж відноситься і до родин середнього віку. Раннє відділення дітей і збільшення терміну працездатності та активного життя дорослих людей змінює пріоритети вимог до житла. Люди похилого віку (збільшення тривалості життя) мають свої переваги і можливості по організації житлового простору, внутрішньо будинкової інфраструктури тощо.

Впливає на архітектуру житла потреби груп населення, які розрізняються за статусом і майновим станом. На сьогодні ці ознаки городян є основоположними при проектування житла, що, відповідно впливає на його структуру, місце розташування в місті і ін. Це пояснюється, з одного боку, природним прагненням людей володіти і користуватися житлом відповідно до своїх доходів. Але, з іншого боку, формування (проектування і будівництво) багатоквартирного житла, де пріоритетом є майновий стан городян, контролюється і координується інвесторами і забудовниками. Не використання даних незалежного, незаангажованого соціального аналізу, який би відповів на

питання: скільки, якого житла необхідно будувати?, стає причиною прорахунків і проблем в житловому міському будівництві.

Практично, ніяким чином, при формуванні завдання і в проектуванні (в планувальних і містобудівних рішеннях) не відображаються в способи життя і менталітету городян, що призводить до "збіднення" і усереднення рішень і створює незручності, як для самих споживачів (в фінансовому, комфортному, функціональному відношенні), так і для оточення (сусідів по будинку, двору, житловому сайту та ін.)

Також, на наш погляд, при проектуванні багатоквартирного житла необхідно враховувати терміни проживання/користування. Споживач має потребу не тільки в постійному (квартирному) житлі, але в житлі, різному по термінах перебування [3]. Наприклад, молоді, бездітні, мобільні люди; ті, хто, приїхав в місто працювати за контрактом; студенти та ін. групи населення відчувають потребу в житлі довготривалого перебування, яке можливо було би орендувати терміном на кілька років. Безумовно, таке житло повинно мати інші функціонально-планувальні рішення житлових чарунок і будинків, специфічні форми управління та інші рішення по організації внутрішньо будинкової та прибудинкової інфраструктури. Також все більше з'являється людей, які потребують періодичного проживанні в місті (друге житло, житло вихідного дня та ін.). Такі потреби можуть знаходити відображення в специфічних формах, які відрізняються від звичного квартирного або готельного способу проживання. Вичленення потреби в житлі різного терміну проживання створює підставу для застосування нових підходів до формування багатоквартирного житла, яке в результаті набуває суму більш точно зорієнтованих ознак, як за формою володіння/користування, вартості, так і за архітектурно-типологічними рішеннями.

Архітектурна типологія не є догма, раз і назавжди встановлені правила, класифікації та прийоми. Типологія житла - це інструмент для проектування ефективних і актуальних рішень [2,6,7,8]. "Живий" досвід проектування багатоквартирного житла вводить в типологію безліч ознак і прийомів, які надають можливість адекватно реагувати на сучасні потреби і можливості міського населення. Аналіз показує, що житло сьогодні дуже різноманітно по функції, структурі, морфології і місцю розміщення. На кожному рівні житла (забудова, житловий будинок, житлова чарунка) існує безліч варіантів характеристик і особливостей, які і складають сучасний простір ознак - "палітру" типології. Ці ознаки згруповані в кілька підгруп. Слід зазначити, що наведене групування і включені в неї ознаки (Рис.5 і рис.6.) не носять декларативно-догматичного характеру в визначеннях, не претендує на

класифікаційну однозначність і залишається відкритою для нових ознак, які можуть з'явиться з часом.

Точні межі і визначення, на наш погляд, існують тільки в теорії, де багатоквартирне житло представляється у вигляді загальних схем і моделей. Всебічного аналізу сучасних реалізованих проектів, які ефективно "працюють" приділяється не так багато уваги [2,6].

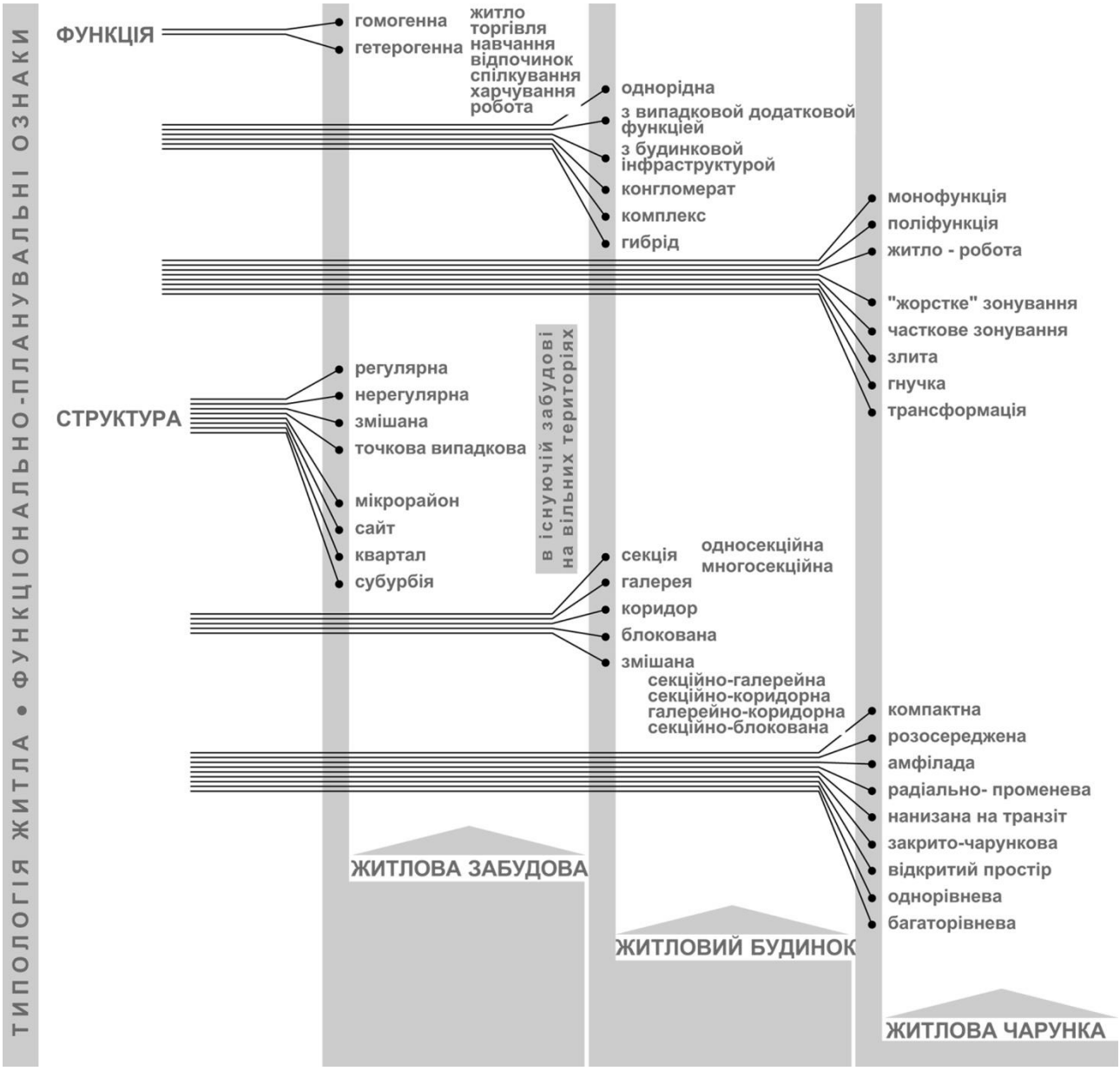

Рис.5. Функціонально-планувальні ознаки багатоквартирного житла

Наведені на рис. 5 функціонально-планувальні ознаки, в які входять функціональні та структурні характеристики багатоквартирного житла, дають уявлення про вибір варіантів рішень при проходженні можливих "маршрутів", в залежності від відповідних їм економіко-правових і соціально-демографічних ознак на всіх рівнях ієрархії житла.

А наведені на Рис. 6 об'ємно-просторові ознаки, в які включені морфологічні характеристики, а також поверховість та особливості розташування, надають можливість більш різноманітного вибору принципових рішень при проектуванні багатоквартирного житла.

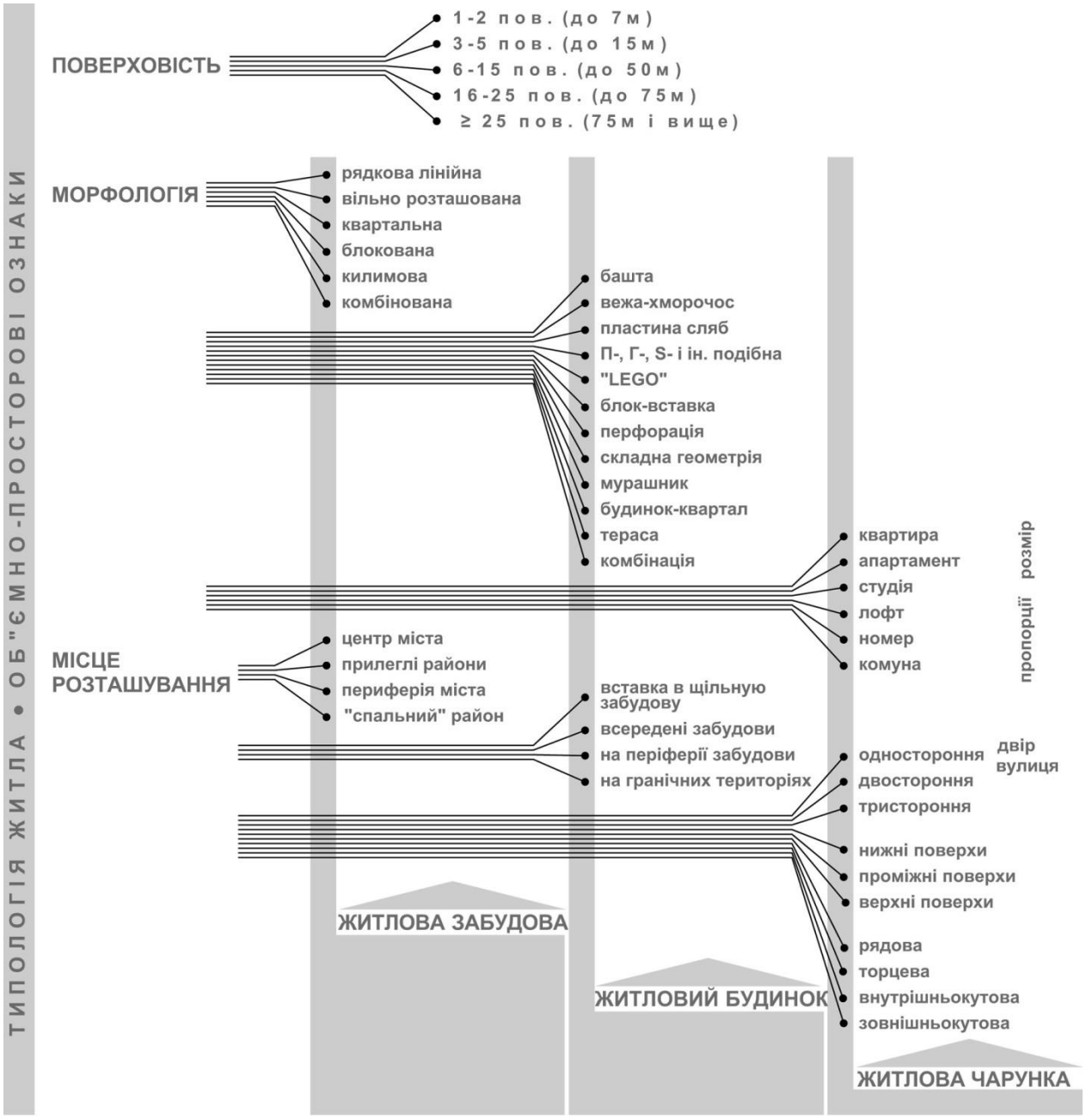

Рис. 6. Об'ємно-просторові ознаки багатоквартирного житла.

"Перетин" характеристик і прийомів в єдиному просторі ознак може сприяти розширенню "палітри" архітектурних рішень. Залежно від завдань, які ставляться перед архітекторами, використання різноманітних типологічних підходів і прийомів при проектуванні житла дозволить більш повно задовольнити потреби жителів, відповідно до їх можливостей, смаків та уподобань.

Вдалими і ефективними стають ті рішення, де найбільш точно реалізовано "осмислений" зв'язок між економічними, правовими, соціальними, типологічними та іншими характеристиками. Методи проектування, які здійснюються за принципами "випадкового набору характеристик", "відпрацьованих прийомів", "один розмір підходить для всіх" працюють неефективно, і, як показує практика, не мають того ступеня життєздатності [11], який необхідний для такого об'єкта споживання, як багатоквартирне житло. (Далі буде)

Література

1. Вирт Л. Урбанизм как образ жизни. /Луис Вирт. Избранные работы по социологии.; пер. с англ. В.Г. Николаева, 2005.С.93-118.
2. Гнесь І.П. Багатоквартирне житло: тенденції еволюції / І. П. Гнесь. - Монографія. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2013. - 652с.
3. Евсеева Е.Ю. Апартаменты как решение проблемы временного жилья // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн.збірник КНУБА.-К.,2007.-Вип.17.С.223-232.
4. Жилая ячейка в будущем / Б.Р. Рубаненко, К.К. Карташова, Д.Н. Тонский и др.; Науч. ред. Б.Р. Рубаненко, К.К. Карташова. – М.: Стройиздат, 1982.- 198 с.
5. Кияненко К.В. Архитектура и социальное моделирование жилища. Дис…д-ра арх-ры:18.00.02.-Вологда:РГБ, 2006 (из фондов Российской государственной библиотеки)
6. Книш В.І. Архітектурне проектування житла. Нотатки з досвіду архітектора-практика. Навчальний посібник / В.І.Книш. - К.: КНУБА;А+С, 2012.-176 с.
7. Король В.П. Архітектурне проектування житла: Навчальний посібник.- К.ФЕНІКС,2006.- 208с.
8. Репин Ю.Г. Архитектура жилища: для широкого круга читателей.- Издание научно-популярное. - К.: КП «НИИСЕП»-ППЦ «Тираж», 2003-288с.: ил.- Библиография. 172 с.
9. Шубенков М.В. Структура архитектурного пространства. Автореф. дис. на соиск. уч. ст. док. архитектуры, Москва, 2006, 54 с.
10. Яблонская А.Д. Проблемы терминологии и классификации жилья. Анализ современного состояния вопроса. сб-к «Сучасні проблеми архітектури та містобудування»: Наук.-техн. Збірник – К., КНУБА, 2008.-Вип 19. С.338-348
11. Яблонська Г.Д. Життєздатність і різноманітність житла.«Сучасні проблеми архітектури та містобудування»: Наук.-техн. Збірник – К., КНУБА, 2009.- Вип 22., С. 456 - 463.

12. Яблонская А.Д. Развитие общества и разнообразие жилья «Містобудування та територіальне планування»: Наук.-техн. збірник -К., КНУБА, 2009.- Вип 35., С. 497 - 502.
13. Яблонская А.Д. Проектирование коллективного жилья в затесненных условиях сложившейся застройки города. Аутентичная типология // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник –К., КНУБА, 2011.- Вип 28. С. 425 - 438.
14. Яблонская А.Д. Аутентичность жилого объекта в существующем социально-физическом пространстве города.//Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник – К., КНУБА, 2012.- Вип 29. С. 467-480.
15. Яблонская А.Д. Формирование жилых структур под действие эндогенных и экзогенных факторов. Социально-пространственная тектоника // «Сучасні проблеми архітектури та містобудування»: Наук.-техн. Збірник – К., КНУБА, 2013.- Вип 32. С. 523 - 532.

Аннотация

В процессе создания многоквартирного жилья проявляются характеристики и приемы, которые образуют пространство признаков объекта. Степень их взаимного соответствия определяет качество жилья, обеспечивает потребительскую востребованность и жизнеспособность во времени. Приводятся возможные варианты экономико-правовых и социально-демографических характеристик жилья. Существующую типологию предлагается расширить и дополнить функционально-планировочными и объемно-пространственными способами и приемами, которые имеют место в современной практике проектирования многоквартирного жилья.

Ключевые слова: пространство признаков многоквартирного жилья, экономико-правовые, социально-демографические, функционально-планировочные, объемно-пространственные признаки.

The summary

During the creation of multi-family housing manifest characteristics and techniques that form the feature space object. Their mutual correspondence determines the quality of housing, provides the consumer demand and the viability of the time. The possible options for economic-legal and socio-demographic characteristics of the housing. The existing typology proposed to expand and complement the functional planning and three-dimensional methods and techniques that are taking place in the modern practice of designing multi-family housing.

Keywords: feature space of multifamily housing, economic, legal, socio-demographic, functional and planning, three-dimensional signs.

ЗМІСТ

Привітання ***М. М. Дьоміна*** 3

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ АРХІТЕКТУРИ 5

Л. М. Бармашина Транспортний аспект проблеми формування безперешкодного середовища. 5
М. О. Дідіченко Сучасні тенденції розвитку просторово-часової композиції історичних міст. 13
М. Л. Васевич Роль жінки в культовій архітектурі: феміність простору жіночого монастиря XVI-XVII ст.. 19
А. Д. Гегер Дискретні методи формалізації структури візуальних рекурсивних систем в об'єктах дизайну. 26
О. О. Горбик Архітектура стародавньої Греції: стильові риси, їх змістовність та актуальність. 31
А. Є. Данієлян Система прийняття рішень при проектуванні об'єктів еко-архітектури. 36
В. П. Дубинский, А. В. Весна Глобализм и новые архитектурные стили. . 44
П. П. Кедровський, І. П. Кедровська К питанню визначення поняття архітектоніка фронтальної архітектурної композиції. 56
И. В. Кудряшева, А. С. Мартыненко Способы трансляции народного зодчества в архитектуре модернизма. Ле Корбюзье. 64
З. В. Лукомська Шляхи збереження історичних оборонних споруд XVII – XVIII ст. на території Західної України. 75
М. І. Орленко Становлення української реставраційної школи. 87
С.І. Понкало Принципи та прийоми застосування архітектурного декору на будівлях Львова кінця XIX – початку XX ст. 98
Р. З. Стоцько Особливості архітектури будівель Львівського університету періоду XVI-XX століть. 109
А. С. Субін-Кожевнікова Дослідження стилістичних особливостей прибуткових будинків м. Вінниці кінця XIX – початку XX століть. 117
О. І. Хороша Дослідження класичного палацу графів Тишкевичів кінця XVIII – початку XX століття на Вінниччині. 124
В. Я. Тарас Розпланування резиденційних барокових садово-паркових закладень у сільській місцевості Галичини. 132

МІСТОБУДУВАННЯ 146

М. В. Биваліна Проблеми модернізації та реконструкції міських територій забудованих великопанельними будинками перших серій. 146
О. В. Бондар Сучасний досвід проектування перетинів міських магістральних вулиць з кільцевим рухом транспорту. 151
М. М. Габрель Проблеми та принципи гуманізації житлового середовища мікрорайонів забудови 70-х років XX ст. 160
Й. М. Голик, Н. Ю. Кіс Вплив супермаркетів на зміну просторово-планувальної міста. 169
Л. В. Гасенко Ідея велосипедного міста: перевірка реальністю. 175
О. З. Главацький Архітектурно-просторова організація та криміногенність адміністративних районів м. Львова. 181
М. М. Грицак Музейні об'єкти у планувальній структурі історичного міста (на прикладі Львова та Вроцлава) 196
А. В. Завальный, Т. А. Черноносова, М. С. Колоша Бизнес-парк как элемент регулирования городской застройки. 203
В. І. Каменський Взаємодія планувальної структури та містобудівної композиції як основа міського архітектурного середовища. 214
М. В. Каплінська Проблема реорганізації транспортних мереж у контексті регенерації ринкових площ історичних міст Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей. 222
О. І. Гелла, Л. В. Качемцева Соцмісто в архітектурній та містобудівній практиці на Харьківщині в 1920 – 1930 рр. 230
Е. В. Краснослободцева Анализ информационного обеспечения процессов проектирования и развития рекреационных территорий в Украине и за рубежом. 237
К. С. Кравченко, А. М. Плешкановська Експлуатація покрівель, як додатковий територіальний ресурс, в умовах щільної міської забудови. . . 247
Р. І. Любицький "On-street parking" в історичному місті. 253
Т. О. Муха, В. С. Токар Аналіз теоретичного та практичного досвіду туристично-рекреаційних об'єктів. 264
А. В. Павлова, С.М.Лінда Особливості використання поняття "ордер" у розвитку архітектури. 269
Т. Ф. Панченко, А. І. Гудзенко Аналіз наукових досліджень історії формування курортно рекреаційних комплексов. 281
В. О. Пеньков Щодо водовідведення з вулиць і доріг міст на техногенно - деформованих територіях. 290

О. В. Покладок Архітектурно-планувальні трансформації дачних будинків в пострадянський період (на прикладі Львова) 296
І. І. Устінова Еколого-демографічні аспекти сталого розвитку еколого-містобудівних систем 308
А. В. Чубарова Сутнісні першооснови та відтворювальний феномен матеріально-інформаційної структури міст. 314
В. О. Яценко Договір як один з шляхів формування адміністративно-територіального устрою групових форм розселення в Україні. 321

АРХІТЕКТУРА БУДІВЕЛЬ І СПОРУД. 328

О. В. Бобровник Принципи архітектурно-планувальної організації притулків для тварин. 328
С. І. Ботвіновська Варіювання формою дискретно визначеної кривої за заданим законом розподілу коефіцієнтів натяжіння або стиску її ланок. . 332
В. І. Книш Ієрархічна структура в методиці проектування багатоквартирного житла (суміжності та пріоритетність оцінювання) . . . 339
О. Є. Ковальська Забезпечення енергетичної пасивності малоповерхових житлових будинків в умовах тропічного клімату за рахунок архітектурно-планувальних засобів. 353
В. Я. Маланюк Особливості застосування нових технологій у дизайні вітрин. 357
А. Р. Пономаренко, Л. М. Бармашина Тенденції та проблематика формування студентських гуртожитків. 362
Н. В. Поцелуєва Питання проектування та будівництва сучасних наркологічних центрів в Україні. 368
А. В. Обрізків Особливості функціонального зонування адміністративно-культурних закладів об'єднаних територіальних громад. 374
О. О. Сафронова, І. В. Антоненко, Н. С. Гусєва Тенденції розвитку сучасного дерев'яного домобудівництва. 379
Р. З. Стоцько Архітектурно-типологічні особливості будівель Одеської духовної семінарії. 391
А. Д. Рзаєва Сучасні проблеми та тенденції розвитку в проектуванні офісно-готельних будівель з інтегрованим озелененням простору. 398
Г. Д. Яблонська Простір ознак багатоквартирного житла. 403

Шановні науковці!

В Київському національному університеті будівництва і архітектури видаються науково-технічні збірники „Містобудування та територіальне планування” (відповідальний редактор професор Осєтрін М.М.) і „Сучасні проблеми архітектури та містобудування” (відповідальний редактор професор Дьомін М.М.), які визнані ВАК України, як наукові фахові видання України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Випуски збірників в обов’язковому порядку розсилаються в бібліотеки та організації згідно вимог ВАК України до розсилки авторефератів дисертацій, в бібліотеки провідних профільних науково-дослідних та проектних організацій, вищих навчальних закладів освіти в яких ведеться підготовка фахівців за напрямами „Архітектура” та „Будівництво”, а також окремим провідним фахівцям вказаних напрямів, які є членами спеціалізованих вчених рад по присудженню наукових ступенів.

Збірники видаються за рахунок коштів авторів та спонсорів.

Вимоги до статей.

Рукописи статей, що подаються до нашого збірника, повинні бути оформленні на аркушах формату А4 з полями: верхнім - 25 мм (для розміщення в подальшому колонтитулу), боковими і нижнім - 20 мм (для зручності виготовлення макету і розмножувальних матеріалів). Вони подаються українською або російською мовами у відповідності до вимог, викладених в постановах президії ВАК України від 10.02.1999 р. №1-02/3 „Про публікації результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук та їх апробацію” та від 15.01.2003 р. №7-05/1 „Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України”, в електронному виді та відповідно у роздрукованому вигляді на аркушах формату А4 (без нумерації сторінок (для великих статей можлива нумерація на звороті роздруківки) та обов’язково з підписом автора (ів) на останній сторінці), в текстових редакторах типу Word шрифтом Times NR Cyr 14 р., який повинен бути відформований в межах формату 245х170 мм з інтервалом 18 пт. (набирається в позиції "точно");

Кожна стаття повинна мати свій індекс УДК (Універсальної десятинної класифікації), який розміщується в лівому верхньому куті. Прізвища авторів та їх відповідні ініціали, *титули і звання, повну назву організації (закладу) слід розміщувати з правого боку.*

Заголовок набирається великими буквами, жирним шрифтом, того ж розміру (14 р.) і форматується по центру. Над заголовком і під ним пропускається один рядок.

Потім після заголовку і підзаголовних даних розміщують анотацію на мові тексту матеріалу, що публікується. Далі через один рядок перед текстом наводять ключові слова, які вибирають з тексту цього матеріалу і виділяють поліграфічними засобами (бажано курсивом того ж шрифту).

По тексту статті повинно бути чітко видно стан проблеми, її актуальність і новизна, особистий вклад автора (авторів) в це дослідження. Якщо передбачається публікація матеріалу частинами в декількох випусках збірника то кожну частину слід завершувати поміткою „Продовження (закінчення) буде". На сторінках з початком кожної наступної частини матеріалу, що публікується, в підстрочному зауваженні або перед текстом роблять помітку „Продовження (закінчення)" та вказують номер (и) випуску (ів) видань, в якому (їх) були надруковані попередні частини цього матеріалу.

Рисунки та формули повинні бути вмонтовані в її електронний текст по місцю автором і чітко читатись в форматі сторінок збірника (фактично на аркуші формату А5 після відповідного зменшення тексту на форматі А4).

Після тексту статті повинно бути розміщено пристатейні бібліографічні списки у відповідності до ГОСТ 7.1-84, ГОСТ 7.16-79, ГОСТ 7.18-79, ГОСТ 7.34-81, ГОСТ 7.40-82.

Бібліографічні записи в пристатейних бібліографічних списках повинні бути пронумеровані.

Після бібліографічного списку необхідно розмістити анотації та ключові слова на англійській мові та ще на одній з мов, що не відповідає мові оригіналу статті – російській або українській.

До матеріалів статті необхідно додавати авторську довідку *(вказати місце роботи чи навчання, посаду, наукові ступені та вчені звання, контактні телефони, почтову адресу для переписки, при можливості „Email")* та рекомендацію наукового підрозділу, де підготовлена стаття, у вигляді витягу з протоколу засідання, на якому вона розглядалась, завіреного керівництвом та печаткою закладу, для опублікування у відповідному науково-технічному виданні.

За зміст статті несуть відповідальність автор та науковий підрозділ, який рекомендував її для опублікування. Рецензент статті (призначається редколегією) несе моральну відповідальність за рекомендацію статті до друку.

Контактні телефони:

Збірник „Містобудування та територіальне планування":
відповідальний секретар, доцент кафедри міського будівництва КНУБА **Чередніченко Петро Петрович** – робочий тел. 24-15-543 та 245-42-04; мобільний –067-442-13-36 (він же відп. секретар збірника *„Містобудування та територіальне планування"*).

Збірник „Сучасні проблеми архітектури та містобудування":
заступник відповідального редактора, доктор архітектури, професор, завідувач кафедри інформаційних технологій в архітектурі КНУБА **Товбич Валерій Васильович** – робочий тел. 245-48-40; мобільний –067-442-77-45.

Наукове видання

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ АРХІТЕКТУРИ ТА МІСТОБУДУВАННЯ

Науково-технічний збірник

Випуск 45

Має свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації в Державному комітеті інформаційної політики України (серія КВ № 2649 від 16 червня 1997 року).

Визнаний ВАК України, як наукове фахове видання України, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата архітектурних та технічних наук. (Постанова президії ВАК України від 14 квітня 2010р. №1 – 05/3).

Адреса редколегії: 03037, м.Київ-37, Повітрофлотський пр., 31. КНУБА.
Тел. 245-42-04.

Підписано до друку 28. 10.2016 р. Формат 60x84 1/16.
Обл.-вид. арк. . Тираж 140. Зам. №

Фірма “ВІПОЛ”
03151, м.Київ-151, вул. Волинська, 60